ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60 — C.C.P. Paris 15069-82

ԿԻՐԱԿԻ 2 ՄԱՅԻՍ — DIMANCHE 2 MAI 1965

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10297 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 41e ANNÉE — No 10.297

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿ

Բոլոր ազգերու եւ բոլոր ժամանակներու բանաստեղծները երգած են Մայիսը իբրեւ լուսաւոր ամիսը տարուան:

Դպրոցական գրասեղաններու վրայ կը կարդայինք մեր բանաստեղծներու հոյեւանչ գրուատականն ալ, — «Մայի՛ս», ամիս ծաղկանց, ամիս բուրումներու»:

Ֆրանսացին ալ Մայիս մէկը կ՚ողջունէ բուրումնաւէտ եւ սպիտակափառ շուշան հովտաց, որ գերազանցօրէն բախտաբեր ծաղիկն է բոլորին եւ որմէ ոչ ոք պէտք է զրկուի:

Քրիստոնէութենէն առաջ, հեթանոսութեան երանելի՛ օրերուն, Մայիս մէկը կը տօնուէր զանազան երկիրներու մէջ: Այդ օրը մարդիկ ծառ մը կը տնկէին իրենց արտին մէջ, իբրեւ խորհրդանշան բնութեան գարնանային զարթօնքին:

ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին ճարտարարուեստի զարգացման հետեւանքով երկու նոր դասակարգեր կազմուեցան, — դրամատիրականն ու բանուորականը:

Առաջինը կը շահագործէր երկրորդը՝ կքնած պետութեան վրայ, որ գործատէրերու շահը դերիվեր կը դասէր աշխատաւորներու արդար իրաւունքներէն:

Բանուորները հաւաքական կազմակերպութեան մէջ պէտք է գտնէին իրենց շահերուն պաշտպանութիւնը:

Ընկերվարական գաղափարները հետզհետէ ծաւալեցան Եւրոպայէն մինչեւ Ամերիկա: Կազմուեցան բանուորական եւ արհեստակցական միութիւններ, նշանաբան ունենալով աշխատաւորներու վիճակին բարելաւումը, անչափահասներու աշխատանքի ժամերուն կրճատումը եւ օրավարձքերու յաւելումը:

1884ին Շիքակոյի մէջ Արհեստակցական միութեանց խորհրդաժողովը որոշեց, որ 1886 Մայիս մէկէն սկսեալ աշխատանքի բնական ժամերը պէտք չէ անցնին ութ ժամը: Այս ուղղութեամբ պէտք է պատրաստուին բանուորական բոլոր կազմակերպութիւնները, ղեկավարութեամբ ընկերվարական կուսակցութեանց:

Հրապարակ դրուեցաւ Երեք Ութերու նշանաբանը, — ութ ժամ աշխատանք, ութ ժամ դրօսանք եւ ութ ժամ քուն:

1886էն մինչեւ 1889 մեծ գործադուլներ տեղի ունեցան Ամերիկայի մէջ, կառավարութեան պարտադրելու համար երեք Ութերու սկզբունքը:

Ընկերվարական Երկրորդ Միջազգայինի համագումարը 1889ին որոշեց Մայիս Մէկը հռչակել աշխատաւորներու պահանջի օր:

Այս որոշումը ընդունուեցաւ բոլորէն եւ 1890էն սկսեալ Մայիս Մէկը դարձաւ Աշխատանքի Օր: Այդ օրը բոլոր բանուորները կը դադրեցնէին ամէն աշխատանք եւ ցոյցեր կը կազմակերպէին՝ ծանօթ կարգախօսով:

Փարիզի մէջ բուռն եւ արիւնալի ցոյցեր կատարուեցան 1906ին, 1919ին եւ 1920ին:

Ետ պատերազմեան շրջանին մեծ յեղաշրջումներ առաջ եկան Եւրոպայի մէջ: Ընկերվարական-ժողովրդավարական բարեկարգումները յաղթանակեցին կարգ մը երկիրներու մէջ:

1936ին Ֆրանսայի մէջ կազմուեցաւ ժողովրդական ճակատի կառավարութիւնը, որ կարճ ժամանակի մէջ Խորհրդարանին քուէարկել տուաւ բազմաթիւ օրէնքներ, ապահովելով աշխատաւորներու համար վճարեալ արձակուրդ, ընտանեկան նպաստ, ընկերային ապահովագրութիւն եւ բազմաթիւ այլ առաւելութիւններ:

1947 Ապրիլ 30ին Ֆրանս. Խորհրդարանը Մայիս Մէկը հռչակեց օրինական տօնական օր:

Բանուորները ցոյցեր չեն կատարեր այլեւս Մայիս Մէկին, քանի որ հասած են իրենց նպատակին:

Աշխատանքի փառաբանութեան, աշխատաւորներու հանդիսաւոր օրն է Մայիս Մէկը: Ընկերվարութեան յաղթանակի օրը:

Ընկերվարական Միջազգայինի գերագոյն մարմինը Մայիս Մէկի 75ամեակին առթիւ իր պաշտօնաթերթին մէջ ֆրանսերէն, անգլերէն եւ գերմաներէն լեզուներով պատգամ մը հրատարակած է, պանծացնելով ընկերվարութեան համամարդկային գաղափարականը:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

85 ՀԱԶԱՐ ՀՈԳԻ ՆԵՐԿԱՅ

Ազդակ իր Ապրիլ 26ի թիւով հետեւեալ մանրամասնութիւնները կու տայ Պէյրութի յիսնամեակի հանդիսութեանց մասին.

Առաւօտեան ժամը 7էն սկսեալ Մարգարեան Ասան տանող բոլոր ճամբաներուն վրայ արտակարգ եռուզեռ կը տիրէր: Պէյրութի եւ շրջաններու բոլոր թաղամասերէն, ինքնաշարժներու անվերջանալի շարանով մը, հաւաքավայր կը փութային բոլորը անխտիր, յարգանքի իրենց տուրքը մատուցանելու Ապրիլեան զոհերու յիշատակին:

Մինչեւ ժամը տասը, հսկայ մարզադաշտը ամբողջութեամբ լեցուած էր ուխտաւորներու բանակով մը, որոնք զինակից կարգապահութեամբ, այրող արեւին տակ, լուռ ու երկիւղած հետեւեցան ոգեկոչումի այս փառահեղ հանդիսութեան:

Երբեւիցէ յուշատօնը, իր բացառիկ յաջողութեամբ, ոչ միայն պատիւ բերաւ հայ ժողովուրդին, անգամ մը եւս հաստատելով, թէ ան կրնայ այնքան բազմամբոխ հաւաքոյթ կատարել հանդարտութեամբ, այլ նաեւ, պատմական թրւական մը արձանագրեց Լիբանանի տարեգրութեանց մէջ, փառաւորելով հայ անունը:

Յուզիչ էր պատկերը, խրախուսիչ՝ երեւոյթը, տեսնել բոլոր հոսանքներու եւ բոլոր յարանուանութիւններու պատկանող Հայեր, հաւաքուած ազգային դեբաղոյն խաչալի մը շուրջ, սրտայոյզ հաւաքումով մը:

Աւելի քան 1200 երիտասարդներէ բաղկացած եւ բոլոր կազմակերպութիւններն ու միութիւնները ներկայացնող կարգադիր յանձնախումբերը, ժամացոյցի կանոնաւորութեամբ, առանց դոյզն անկարգութեան հսկեցին անթերի կարգապահութեան, հիացումի արժանանալով օտար հիւրերուն կողմէ:

Ժամը 9·30ին, հետզհետէ սկսան հասնիլ լիբանանեան պետական ու քաղաքական անձնաւորութիւնները եւ օտար հիւրերը, որոնք գրաւեցին իրենց տեղը պատուոյ թրիպիւնին մէջ:

Լիբանանի նախագահ Շարլ Հէլու, մասնաւոր կարգադրութեամբ մը պարտականութիւն յանձնած էր ներքին նախարար Թաքիէտտին Սոլհի, ներկայացնելու զինքը ոգեկոչումի այս հանդիսութեան: Պ. Սոլհի կողքին, որ կը ներկայացնէր նաեւ կառավարութիւնը, ներկայ եղան երկու այլ նախարարներ. Հանրօգուտ Շինութեանց նախարար Պ. Փիէռ Ճեմայէլ եւ Փոստ-Հեռագրական նախարար Պ. Անթուան Սեհնաուի:

Ներկայ եղան լիբանանեան Խորհրդարանի անդամ բոլոր հոսանքներու պատկանող երեսփոխաններ:

Պատուոյ Ամպիոնի մէջ, մեր հոգեւոր պետերու կարգին տեղ գրաւած էր նաեւ Պէյրութի մարօնիներու առաջնորդ Զիատէ Արք.:

Ներկայացուցիչներ ղրկած էին Լիբանանի համայնքներու բոլոր կրօնապետները, մարոնի, յոյն-օրթոտոքս, յոյն-կաթողիկէ եւ բողոքական:

Պատուիրակութեամբ եկած էին լիբանանեան կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները:

Ժամը ճիշդ 10ին, երբ ամբողջ մարզարանը դարձած էր մարդկային ծով մը, հանդիսաւորապէս մուտք գործեցին հայ երեք յարանուանութեանց կրօնական պետերը — Խորէն Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Իգնատիոս — Պետրոս ԺԶ. Պաթանեան, Պատրիարք Կաթողիկէ Հայոց եւ Վեր. Յովհաննէս Ահարոնեան, նախագահ Մերձ. Արեւելքի հայ Աւետարանական Միութեան, իրենց հետեւորդներով եւ ընդունուեցան Գործադիր Կեդրոն. Յանձնախումբի անդամներուն կողմէ ու յոտնկայս յարգանքով:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Խորէն Կաթողիկոսպահ մը ետք, հանդիսաւորապէս բացուած յայտարարեց յուշատօնը եւ հրաւիրեց ժողովուրդը յոտնկայս հետեւելու հոգեհանգստեան պաշտօնին, որ պիտի կատարուէր մէկուկէս միլիոն անմեղ նահատակներու հոգիներուն խաղաղութեան համար:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան ներկայացուցիչ Պ. Յարութիւն Ճէրճեան, որ բովանդակալից ճառով մը վեր առաւ հայ ժողովուրդի աճաւոր տառապանքը Ա. Աշխարհամարտի ընթացքին, երբ Իթթիհատի վարիչները յղացան դիւային ծրագիրը հայ ժողովուրդի ամբողջական բնաջնջման, պատմութեան մէջ չարձանագրուած ցեղասպանութեամբ: Պ. Ճէրճեան յատկապէս շեշտեց, թէ Թուրքը հակառակ բոլոր անմարդկային արարքներուն, չկրցաւ հասնիլ ի նպատակին, հայ ժողովուրդը կայ ու կ՚ապրի, եւ կը առեղծագործէ, իր նկատելով այն սրբազան ուխտը, որ մեր նահատակները կտակեցին մեզի:

Հնչակեան ներկայացուցչի այս տպաւորիչ ճառէն ետք, երկրորդ խօսք առնողը եղաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչ Տոքթ. Եդիկ Գօնեալեան, որ իմաստալից ճառ մը խօսեցաւ, պանծացնելով հայ ժողովուրդի հրաշափառ յարութիւնը Ապրիլեան Գողգոթայէն ետք, անոր ծաղկումն ու ծաղկազարդումը, հակառակ մահասփիւռ խորշակներուն, անոր անտեղիտալի կամքը՝ կեանքի ու ստեղծագործութեան, եւ անոր հաւատքը հանդէպ իր մեծ բանաստեղծ Դանիէլ Վարուժանի երգած վարդահեղեղ արշալոյսին:

Տոքթ. Գօնեալեանի այս ճառէն ետք, երրորդ խօսողը հանդիսացաւ Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան ներկայացուցիչ Մեթր Հրաչ Սեդրակեան, որ կատարեց վերլուծումը հայ ժողովուրդի բնաջնջման Իթթիհատական ծրագրին: Պատկերացուց դժոխային այն օրերը, որ ապրեցաւ Հայութիւնը տարագրութեան ճամբաներուն վրայ: Ընդգծեց որ Հայը գիտցաւ վերապրիլ, հակառակ այն ծանր հարուածին, որուն նպատակն էր ի սպառ ջնջել Հայուն անունը աշխարհի երեսէն:

Պետրոս Իգնատիոս ԺԶ. Պաթանեան պատրիարք, արաբերէն լեզուով կարդաց շատ խնամուած եւ բովանդակալից ճառ մը, ամբողջական կերպով տալով պատկերը Ապրիլեան Եղեռնին, Հայ ժողովուրդի մատուցած ծառայութիւններուն օսմանեան պետութեան, ինչպէս նաեւ հակառակ մեր խաղաղասիրութեան, Թուրք պետական վարիչներուն նիւթած անօրինակ ցեղասպանութիւնը:

Վեհափառ Հայրապետը, այս ճառէն ետք, հոգեւոր պետերը եւ պատուիրակութեան անդամները, ինքնաշարժներու թափօրով մը ճամբայ ելան, առաջնորդութեամբ մոթոսիքլիստ ոստիկաններու, որոնց անմիջապէս կը հետեւէր ծաղկեպսակը փոխադրող բաց ինքնաշարժը:

Նահատակաց յուշարձանին առջեւ, ինքնաշարժներէն իջնելով, հոգեւոր պետերը եւ պատուիրակութեան անդամները, յուշարձանի պատուանդանին վրայ ընդունուեցան լիբանանեան նահատակաց ոգեկոչման յանձնախումբի անդամներուն կողմէ: Ծաղկեպսակի զետեղումէն ետք, հոգեւոր պետերը արտասանեցին լուռ աղօթք մը եւ նոյն հանդիսաւորութեամբ վերադարձան մարզարան:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՐԵՔ ՊԵՏԵՐՈՒՆ

Կիրակի կէսօրէ ետք, Հանրապետութեան նախագահութեան ընդհանուր տնօրէն Պ. Ժորժ Հայմարի այցելեց Անթիլիաս, հայ կաթողիկէ պատրիարքարան եւ Աւետարանական համայնքի կեդրոնը եւ յանուն նախագահ Շարլ Հէլուի իր ցաւակցութիւնները յայտնեց երեք հոգեւոր պետերուն, հայ ժողովուրդի մեծ սուգին առթիւ:

Նոյն առաքելութեամբ երեք հոգեւոր պետերուն այցելեց նաեւ վարչապետ Հիւսէյն Ուէյնի, յանուն լիբանանեան կառավարութեան:

×

Ուրբաթ 23 Ապրիլ, իրիկնամուտի առվորական ժամերէն առաջ հայ ժողովուրդը դադրեցուց բոլոր տեսակի աշխատանքները: Առեւտրականներն ու գործատէրերը փակեցին իրենց խանութներն ու հաստատութիւնները, հայերէն, արաբերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով ծանուցներ փակցնելով դռներուն եւ ցուցափեղկերուն վրայ, թէ Ապրիլ 24ի յիսնամեակին առթիւ, երկու օր փակ պիտի մնան:

Պետական եւ օտար հաստատութեանց մէջ աշխատող բոլոր հայ պաշտօնեաներն ու արհեստաւորները եւ օտար կրթարաններու հայ ուսանողները արձակուրդ ըստացան: Հայ վարժարանները նոյնպէս անխտիր փակ մնացին:

ԿՐՈՄԻՔՕ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

Խորհրդային Արտաքին նախարարը մեկնեցաւ առջի օր, մամուլի ասուլիս մը տալէ ետք:

Փարիզի տեսակցութեանց առթիւ, հրատարակուած է զեկոյց մը ուր կը յայտնուի թէ նախարարները (Ֆրանսայի եւ խորհրդային) նախ խօսած են Հարաւարեւելեան Ասիոյ հարցերուն շուրջ: Նըկատի առնուած է որ Վիէթնամի կացութիւնը վատթարացած է վերջին դէպքերու պատճառաւ եւ վտանգներ ստեղծած է խաղաղութեան համար: Կրոմիքօ եւ Քուվ դը Միւրվիլ համաձայն գտնուած են որ այդ շրջանին հետ կապ ունեցող հարցերուն լուծումը կրնայ միայն գտնուիլ 1954ի Ժընեւի համաձայնութեանց եւ 1962ի Լաոսի շուրջ համաձայնութեան մէջ, համաձայնագրեր, որոնք հիմնուած են այդ պետութեանց անկախութեան եւ գերիշխանութեան ճանաչման վրայ: Ինչ կը վերաբերի Եւրոպայի ապահովութեան, երկու նախարարները պարզած են իրենց կառավարութեանց տեսակէտները զանազան հարցերու շուրջ:

Երկու կողմերն ալ շեշտած են ապագերմանական հարցին կարեւորութիւնը: Ի վերջոյ զեկոյցը նկատի կ՚առնէ թէ ֆրանքոխորհրդային տեսակէտներու փոխանակութիւնը մեծ շահեկանութիւն ներկայացուցած է եւ երեւան հանած համակարծութեան գետիններ երկու կառավարութեանց միջեւ: Այս ոգիով է որ Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը ընդունած է իրեն եղած հրաւէրը եւ Մոսկուա պիտի երթայ աշնան:

ՄԱՅԻՍ 1ի աշխատանքի տօնին առթիւ, «Յառաջ», ինչպէս իր բոլոր պաշտօնակիցները լոյս չի տեսներ: Մեր յաջորդ թիւը՝ երեքշաբթի Մայիս 4:

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԻՐ ԴԻՄԱԳԻԾԸ

Դ.

Քիչ բառեր կան, բազմաթիւ նշանակութիւններով պարունակը ուռած՝ ճաթելու աստիճան: Ու մանաւանդ քիչ բառեր, իմաստի վեհութեան ու նուաստութեան անօրինակ հակադրութիւններով չփոթեցուցիչ: Վերջապէս քիչ բառեր, պատմական ծանրութեամբ բեռնաւոր:

Ահա այդ բառերէն մէկը՝ իփոսթաս յունարէն բառը:

Նախորդ յօդուածիս մէջ թուած էի քանի մը նշանակութիւն: Կարելի է թուել դեռ եւս նոյնքան, որոնց շարքին՝ «դիրտ», ու գռեհիկ նշանակութիւն մը եւս՝ Արիստոտէլի ծանօթ (Կենդ. անդամներ, Բ. բ. 3):

Ծաղումով խոնարհ, կարելի է ըսել՝ աննշան:

Իփօ (=ներք) եւ սթասիս (= կայութիւն): Այս ձեւով ալ թարգմանուած՝ ենթակայութիւն, գործածուած կը գտնենք հայ հին մատենագրութեան մէջ: Բերնի ձիւթ՝ մեր Դաւիթ Անյաղթին, որ շատ կը սիրէ յունարէն նման նախածանց առած բառերը: Թարգմանուած նաեւ ըստորակայութիւն:

Լատիներէն նմանակին մասին՝ քիչ ետքը:

Այն իմաստը, որ փոթորիկ յարուցած է, կռիւներու տեղի տուած, հրձիգի դեր կատարած, ողբերգութեանց պատճառ դարձած, կը գտնենք Եբրայեցւոց Թուղթին մէջ, որ կը վերագրուի Պօղոս Առաքեալի: Արդէն դարմանք պիտի պատճառէր՝ եթէ այս Տարսոնցիին անունը չխառնուէր որեւէ վէճի, որ քրիստոնէութեան կը հայի: Իրողութիւն է, սակայն, որ Պօղոս դեր չունի այստեղ, վասնզի իր անուան կապուած Թուղթին հեղինակը կը մնայ անծանօթ:

Տերտուղիանոսի կամ Իռենէոսի կողմէ հեղինակ ցոյց տրուած մատենագիրներն ալ կը մնան կասկածելի: «Թէ ո՞վ իցէ գրիչ Թղթոյս, կ'ըսէ Յովսեպոս, ճշմարտապէս Աստուծոյ միայնոյ է գիտելի» (Եկեղ. Պատմ. Զ. 25): Հաւանաբար Եբրայեցւոց Թուղթը գրուած է Աղեքսանդրիոյ դպրոցին ժառանգորդ հելլենաբանի մը ձեռքով: Կամ՝ երկու գրիչով, — կարկտուք:

Այստեղ գիս կը հետաքրքրէ, սակայն, ոչ հեղինակը, ոչ ալ կարկտուքը, այլ միայն սա համարը: «Որ է լոյս փառաց եւ նկարագիր էութեան նորա» (Եբր. Ա. 3):

Այս համարին մէջ, հայերէն էութիւն բառին տեղ՝ յունարէն բնագիրը կը դնէ իփոսթաս: Անգլերէն թարգմանութիւնը՝ փըրսըն, որ կը նշանակէ անձ, գերմաներէնը՝ վէզէն, որ կը նշանակէ գոյութիւն, լատիներէնը՝ սուպսթանսիա, որ կը նշանակէ նիւթ, ասկէ՝ ֆրանսերէն սիւպըսթանս (Քրամփոն), բայց եւ թարգմանուած փերսոն (Օսթէրվալտ):

Լատիներէնը ճիշդ ու ճիշդ կաղապարուած է յունարէնին վրայ, — սուպ (= ներք) եւ սթառէ (= կայանալ), ու կը թարգմանուի բառացի՝ ենթակայութիւն:

Նոյն բառը, իփոսթասիս, գործածուած է յունարէն Նոր Կտակարանին մէջ չորս անգամ եւս, երկուք՝ Եբրայեցւոց Թուղթին մէջ (Գլ. Գ. 14 եւ ԺԱ. 1), երկուք՝ Կորնթացւոց Բ. Թուղթին մէջ (Գլ. Թ. 4 եւ ԺԱ. 17): Բայց մեր գրաբարը եւ այլ լեզուներ տարբեր թարգմանութիւն մը կուտան այդ վկայութեանց, տարբեր բառ կը գործածեն: Եբրայեցւոց Թուղթին ըսկիզբը ընդունուած նշանակութիւնը ուրիշ տեղ չի տեսնուիր այլեւս, եւ ա՛յդ նշանակութեամբ գործածուած բառն է որ դժուարութեան խնձոր դարձած է եկեղեցական ժողովներու եւ հերձուածներու պատմութեան մէջ:

Ուրկէ՞ կուգայ այդ նշանակութիւնը:

×

Գաղափարները, քանի դեռ կենդանի են, կ'աճին, կը ծաղկին, ուրեմն կը կերպարանափոխուին, երբ արգասաւորութեան յարմար հող գտնեն: Այլապէս կը գօսանան, կը կարծրանան, կը քարանան:

Մինչ օժտուած մարդիկ կ'աշխատին ծաղկեցնել գաղափարները, ընդհակառակն ժողովուրդը կը քարացնէ զանոնք: Այսպէս է որ գիտութիւնը կը քարանայ ժողովուրդին մէջ, ուր նախ կը կասի աճումը՝ որոշ վիւկարիզասիոնէ մը ետք, — ի վերջոյ կը դառնայ սնապաշտութիւն, նախապաշարում:

Արդարեւ, ամէն սնապաշտութիւն կամ նախապաշարում բորբոս մըն է, գիտութեան մեռած կոճղին վրայ բուսած: Մընացորդ մը, փլատակ մը, հին գիտութեան մէկ հետքը: Գաղափարը չէ քալած ժամանակին հետ, դարձած է փոսիլ: Ժողովուրդը կ'աշխատի ոչ միայն պահել պահպանել երէկուան գիտութիւնը, այլեւ թանձրացնել այսօրուան գիտութիւնը: Բուն վիւլկարիզասիոնը այս վերջին եղանակն է:

Հելլենական փիլիսոփայութեան վիւլկարիզասիոնի փորձերուն ապացոյցները կարելի է երեւան բերել լեզուաբանութեան ճամբով, քրիստոնէական մատենագրութեան մէջ:

Արդարեւ, իփոսթաս բառը, այն իմաստով՝ զոր պիտի բացատրենք այստեղ, կուգայ Աթէնքի հին իմաստուններուն փիլիսոփայութեան ... Ջաղացքէն, — կարգ մը պրպտողներ եգիպտական կը համարին ցորենը, երկանաքարը՝ հելլենական:

Ափսո՛ս, հայերէն լեզուն ակարութիւն ցոյց կուտայ այս հարցին քննութեան մէջ: Զունինք բառեր, որ համապատասխանեն սիւպսթանս եւ մաթիէռ բառերուն՝ առանձին առանձին: Նիւթ կը թարգմանենք երկու բառերն ալ, բայց մաթիէռ չէ սիւպսթանսը: Ունինք գաղափարը, բայց չունինք բառը: Երբ կ'ըսենք «գրութեան նիւթը», կը հասկնանք գրութեան «իմաստը», «ոգին»: Այսինքն ինչ որ գոյութիւն կուտայ գրութեան: Ու գոյութիւն բառը կը դառնայ հոմանիշ սիւպսթանս կոչուած փիլիսոփայական գաղափարին, կամ աւելի ճիշդ՝ գոյութիւնը հաստատող իրականութեան: Կը հետեւի թէ սիւպսթանս կը նշանակէ իրականութիւն մը՝ զայն ուքի կանգնեցնելու բացատրութեամբ կամ անոր յենարանի դեր կատարելու գաղափարով, (համեմատել՝ իփօ = տակը եւ սթասիս = կը կանգնի), վերջապէս ինչ որ գոյութիւն կ'առնէ, կը մարմնանայ, կ'աստուածանայ: Ահա թէ ինչո՛ւ քրիստոնեաները Աստուած կ'անուանեն սիւպսթանս կամ իփոսթաս: Եւ Յիսուս իր մարմինը կուտայ իբրեւ սնունդ, — ասկէ՝ սիւպըսթանս եւ սիւպսիսթանս բառերուն խնամութիւնը:

Հետաքրքրական է այստեղ արձանագրել նաեւ թէ սիւպսթանս = գոյութիւն բառով, քերականութեան մէջ, որ հիներուն մօտ մաս կը կազմէր փիլիսոփայութեան, կազմուած է սիւպսթանթիֆ = գոյական բառը, որ ծանօթ է նաեւ իր հոմանիշով, ենթակայ (սիւժէ), — այսինքն այն անդամը որ յենարան կը ծառայէ նախադասութեան մը իմաստին: Ինչպէս կը տեսնուի, սիւպսթանթիֆ (ենթակայ) եւ սիւժէ (ենթակայ) նոյն կազմութիւնն ունին (վերջին բառին մէջ ինկած է Պ տառը):

Ուշադրութիւն. — Արիստոտէլի քաթէկորի (ստորոգութիւն) բառը եւս ունի նոյն կազմութիւնը, սահմանումով տարբեր: «Յայտ առնել զիւր միտս ստորեւ», ինչպէս՝ «դնել ստորեւ (կամ ենթակայ) զմարդն եւ ոգել (կամ ասել) զկենդանին ի վերայ նորա». — Օրինակ՝ «մարդը կենդանի է»: Պէտք է աւելցնել սակայն թէ ենթակայ կամ ստորոգելի, վերջապէս ամէն նիւթ, գաղափար է միայն՝ ըստ փիլիսոփայութեան, այսինքն՝ մտածման արտայայտութեան կամ նիւթին յենարան (սիւփփոր):

Ստուգաբանական այս բացատրութիւններէն ետք՝ անցնինք փիլիսոփայական սահմանումներուն:

Նիւթ (սիւպսթանս) բառը այնքան շատ գործածուած է փիլիսոփայութեան մէջ, որքան այլը մեր լեզուին բառերուն մէջ: Շփոթութեան տեղի չտալու համար՝ իփոսթաս կամ սիւպսթանս բառին փոխարէն պիտի գործածեմ գոյացութիւն, որ «է ինքն ինքեամբ էացեալն, եւ ոչ կարօտեալն յայլս հաստատիլ»: Այսպէս կը սահմանէ Արսէն Դպիր, հետեւողութեամբ Դաւիթ Անյաղթի, աշակերտին Արիստոտէլի, որու կը համապատասխանէ Սփինոզայի բացատրութիւնը. «Միւպսթանս բառով կը հասկնամ սը քի է ան սուա է սը քի է քոնսիւ փառ սուա», այսինքն՝ «որու յղացումը կը կատարուի առանց կարօտելու որեւէ ուրիշ բանի մը յղացման»:

Պարզ է թէ ժողովուրդին անհասկնալի պիտի մնար նման սահմանում մը: Նոյնիսկ աստուածաբաններուն: Հարկ էր թանձրացնել գաղափարը:

Հելլենական փիլիսոփայութիւնը, որ իմացականութիւնը կը փոխադրէ լողոսին մէջ (հայերէն՝ բան, ֆրանսերէն՝ վէռպ), իր նպատակն ընծայելով յովհաննեան Աւետարանին խմբագրութեան, այս անգամ իփոսթասին կուտայ ոչ միայն «հոգի» նշանակութիւնը, այլ եւ համայօր «անձ» բառը. «Առ Նախնիս Յունաց՝ ենթակայութիւն կամ իփոսթասիս էր գի իբրեւ անձն, եւ էր գի իբրեւ բնութիւն առեալ լինէր»:

Շատ ու շատ կարեւոր է այս վկայութիւնը մեր եկեղեցին համար:

«Բնութիւն» բառին մասին՝ աւելի ետքը:

Ահա այս իփոսթասը կամ սիւպսթանսը, զոր Լոք իսկ կը մերժէ ընդունիլ (Փորձ ի վերայ մարդկային իմացականութեան, Բ. 23), այնքան անըմբռնելի էր քրիստոնեայ վարդապետներուն՝ հակառակ բացատրական բոլոր փորձերուն եւ աստուածաբանական մեկնութեանց, որ Տերտուղիանոս յանդգնօրէն յայտարարեց թէ իփոսթաս կը նշանակէ մարմին(*), պարզապէս քոռ՝ ֆրանսերէն բառով, ինչպէս մեր անձը:

Ու մինչ մէկը կը թանձրացնէ, ուրիշ մը կ'անդամահատէ: Մինչ մէկը դէպի նիւթապաշտութիւն կը հակի, միւսը դէպի խոէացում կը վազէ, դէպի ... հերմեթիսմ, դէպի եգիպտական խորհուրդները (միսթէռ): Այսպէս կը յայտարարուի թէ մարմինը ընդունակ է նաեւ ըմբռնումներու կամ հեղումներու, այսինքն՝ իփոսթասներու ... յաւելման:

Եւ ահա կը հասնինք Երրորդութեան վարդապետութեան, ինչպէս եւ Քրիստոսի աստուածային ու մարդկային բնութեանց շուրջ բացուած վէճին:

Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Հետաքրքրական է կարդալ Տերտուղիանոսի Ընդդէմ Հերմոգենեայ պատուիրակութիւնը (ԻԶ. 27), ուր այս պատեհապաշտը, երբեմն մոնտանական, երբեմն հակամոնտանական, կը յարձակի անոնց վրայ, որոնք կ'ընդունին Քրիստոսի իփոսթասը հրապարակաւ, տարբեր բան կ'ըսեն գաղտնօրէն, — վկայութիւն ընդհանուր շփոթութեանց եւ խարխափումներու, որոնք պիտի յանգէին ծանր դատապարտութիւններու ներձուածողի ամբաստանութեամբ:

ԼԱՎԱԼԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

— Այնուամենայնիւ, տարօրինակ փոքրիկ սալոն մը ...

Զարմանալիօրէն զուարթ էր: Երբ սիկարէթին ծուխը դուրս կուտար, անոր հետ կը լուէր նաեւ իր շնչառութիւնը:

Սկսաւ վերստին խօսիլ իր մանկութենէն, այնքան ցած ձայնով որ Պարատիւք հազիւ քանի մը բառեր կրնար հասկնալ, ինչպէս՝

— Չեմ գիտեր թէ կարելի պիտի ըլլա՞յ, եւ սակայն այնքան պիտի սիրէի թաղուիլ Շաթելտոնի փոքրիկ եկեղեցիին մէջ:

Արտակարգօրէն հանդարտ էր այդ գիշեր, երբ Պարատիւք հեռացաւ իր քովէն:

×

Կիրակի, Հոկտեմբեր 14ին, Ժաֆրէ առաջին եկողը եղաւ: Լավալ անոր գալուն կը սպասէր: Միասին մտան խցիկը: Ժաֆրէ հաղորդեց թէ նշանակելի նորութիւն մը չունէր, որուն Լավալ պատասխանեց գլխու թերահաւատ շարժումով մը:

— Եթէ ինծի համար նպաստաւոր որոշում մը ըլլար, հիմա արդէն առնուած պիտի ըլլար այդ որոշումը, եւ նոյնիսկ, եթէ ձեզի հաղորդուած ալ չըլլար, դուք իմացած պիտի ըլլայիք որեւէ կերպով:

Լավալ երիտասարդ փաստաբանին հարցուց թէ գնդակահարումներ տեղի կ'ունենայի՞ն երկուշաբթի օրերը, որուն պատասխանեց Ժաֆրէ թէ վարչական պատճառներու հետեւանքով ցարդ այդպիսի դէպք մը չէր պատահած: Ապա, շարունակեց.

— Ցամենայն դէպս տակաւին երկու օր ունինք: Տը Կոլ եւ իր արդարութեան նախարարը կրնան տակաւին նոր կարգադրութիւններ ընել, իրենց վրայ գործադրուած ճնշումներու տեղի տալով: Օտար մամուլը կը շարունակէ մատնանշել ձեր դատավարութեան դայթակղութիւնը: Նոյնիսկ Ֆրանսայի մէջ շատեր դժգոհ են: Հաւատացէք, Պ. Նախագահ, ամէն ինչ չէ կորսուած ...

Լավալ անգամ մը եւս գլուխը շարժեց, եւ շատ ալ կարեւորութիւն չտալով իր պաշտպան փաստաբանին խօսքերուն, յանկարծ նորէն հարցուց.

— Վստա՞հ էք որ Երկուշաբթի օրերը գնդակահարումներ տեղի չեն ունենար:

Ժաֆրէի հաւաստիքները զինքը չհամոզեցին:

— Կրնան շատ դիւրութեամբ սպաննել մարդ մը նոյնիսկ Երկուշաբթի օր մը, երբ այդ մարդը դատուած է այնպէս, ինչպէս ես: Իմ պարագաս բոլորովին տարբեր է միւսներէն: Որեւէ նախընթաց չէք կրնար մատնանշել:

Նոյն յուռետես տրամադրութեան մէջ կը գտնուէր, երբ քիչ ետքը, իր կարգին հասաւ Նոտ: Լավալ խօսքը անոր ուղղելով հարցուց.

— Դէմքին ալ կը կրակե՞ն ...

— Ոչ, կուրծքին, պատասխանեց Նոտ:

Եւ կարծես, այս քստմնելի խօսակցութեան թողած դժխեմ տպաւորութիւնը փարատելու համար, Նոտ հարցուց.

— Բայց ինչո՞ւ այս հարցումը: Թերեւս, այս պահուն իսկ, ձեր կեանքը շնորհուած է ձեզի:

Լավալ շարունակեց.

— Չեմ ուզեր որ խոշտանգեն դէմքս: Ազատ ու պարզելի դիմագիծ մը ունիմ, այնպէս չէ՞, այդ է ձեր կարծիքը: Կարեւորութիւն չունի, չեմ ուզեր որ աղճատեն դէմքս: Եթէ կինս եւ աղջիկս օր մը տեսնեն զայն, կ'ուզեմ որ զոնէ ճանչնան զիս, որովհետեւ այդպէս էր որ սիրած էին զիս անոնք ...: Կը կարծէ՞ք որ կրնամ կուրծքիս նշան առնելու շնորհին արժանանալ ...

Քիչ ետք հասաւ երրորդ փաստաբանը՝ Պարատիւք, մինչ Նոտ եւ Ժաֆրէ մեկնեցան:

Լավալ Պարատիւքի երկարելով երեք պահարաններ, յարեց.

— Այս մէկը ձեզի համար է, միւսը՝ Ժաֆրէի, իսկ այս ալ Նոտին կը պատկանի: Կրնաք կարդալ զանոնք ...

Պարատիւք հասկցաւ որ հրաժեշտի նամակներ էին: Առանց դուրս հանելու նամակները, լեզուին ծայրով թրջեց պահարաններուն խէժերը ու գոցեց զանոնք: Երբ պահարանները գրպանը կը դնէր, յանկարծ զգաց Լավալի դառն նայուածքը իրեն յառած: Անդրադարձաւ իր յանցանքին վրայ:

— Չէ՞ք ուզեր կարդալ զանոնք:

Լավալ կը ժպտէր, սակայն անորոշ թրթռացում մը կար իր ձայնին մէջ:

— Լաւ, լաւ, ուրեմն ասիկա կարդացէք:

Հրապարակային յայտարարութիւն մըն էր այդ մէկը, «Մահուան սեմին» խորագրով, զոր Լավալ գրած էր երկու գիշեր առաջ:

Յերեկէն ետք եկաւ Ժաֆրէ, իսկ Պարատիւք մեկնեցաւ Փարիզ:

Բանտին մէջ, մահուան դատապարտուածներու խցիկները մասնաւոր բաժանումով մը անջատուած չէին միւս բանտարկեալներու խցիկներէն: Այնպէս որ, բոլոր այն բանտարկեալները որոնք կ'անցնէին Լավալի խցիկին առջեւէն, երբեմն կը հըրդակցելու համար իրենց փաստաբաններուն հետ, կանգ կ'առնէին անոր խցիկին առջեւ ու կը բարեւէին զինքը: Լավալ կ'ըսէր անոնց:

ԻՒՖԷՐ ՓՕ...

(3 Շար.)

ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Ա.

1915 Թուական: Պատերազմ: Հայոց աշխարհում՝ արհաւիրք, բռնագաղթ, կոտորած: Իթթիհատական Թուրքիան ուզում էր արմատից կտրել Հայոց դարաւոր կաղնին: Կողոպտուած, բզկտըուած, բնաւեր արուած Հայ կարաւանները քշւում էին դէպի մահ՝ իրենց ետեւում թողնելով հայրենի տունը՝ մոխրացած, ամայացած:

Հայ ժողովուրդը տեսնում էր մահուան անխուսափելիութիւնը. բայց ինչպէս մեռնել. վիզը կամաւոր դնել թշնամու սրի տա՞կ, բռնագաղթի ճանապարհների՞ն, անհիւրընկալ անապատների աւազուտներո՞ւմ, թէ կռուել թշնամու դէմ, զէնքը ձեռքին ընկնել հայրենի տան շեմին: Շատախում, Վանում, Սասունում, Շապին – Գարահիսարում, Ուրֆայում, Սուետիայում, Ադ – Տաղի լեռներում, Ամասիում եւ այլ վայրերում Հայութիւնն ընտրեց այս հերոսական ուղին: Թշնամու բազմահազար զօրքերի, չարագործ խուժանների, անհամար թնդանօթների ու գնդացիրների դէմ նա ոտքի ելաւ իր սակաւաթիւ, յաճախ նոյնիսկ որսորդական հնամաշ հրացաններով, ատրճանակներով, աղքատիկ զինամթերքով: Ոտքի ելաւ՝ մահն աչքի առաջ, իր ժողովրդի յարատեւութեան յոյսը սրտում:

Ուրֆայի հերոսամարտը այդ օրերին բռնկուած հայկական ինքնապաշտպանական կռիւների ամենափառաւոր էջերից է:

1915 թուին Ուրֆան ունէր հարիւր հազար բնակչութիւն, որից 35 հազարը հայ էին, մօտ հազարը ասորի, մնացածը՝ թուրք:

Հերոսամարտի նախօրեակին Ուրֆայով էին անցնում հայ տարագրեալների մերկ, քաղցած կարաւանները: Արհամարհելով ոստիկանութեան արգելքները, Ուրֆայի Հայութիւնը դարմանում էր բռնաջնջման դատապարտուած իր եղբայրների ու քոյրերի վէրքերը, կերակրում, հագցնում, խնամում նրանց: Միաժամանակ լսում էր աղէտեալ հայրենակիցների պատմութիւնը, յուզւում, զգաստանում եւ աւելի ու աւելի համոզւում, որ շուտով հերթը իրենն է գալու:

... Յուլիս 19ին կառավարութիւնը կտրուկ պահանջ է դնում քաղաքի Հայութեան առաջ՝ 48 ժամուայ ընթացքում յանձնել զէնքերը: Շուտով ոստիկանութիւնը կազմակերպում է ընդհանուր խուզարկութիւններ, բայց Ուրֆայի Հայութեան, յատկապէս կանանց ջանքերի եւ հնարամտութեան շնորհիւ կառավարութեանը չի յաջողւում զինաթափ անել Հայերին:

Կառավարութեան սկսած հալածանքները գնալով աւելի մեծանում են: Յուլիս 26ին ձերբակալւում է հայ թեմի առաջնորդ Արտաւազդ վրդ. Գալենտէրեանը: Օգոստոս 4ի լուսաբացին Գուտեմէ եւ Քարաքէօփրիւ վայրերում գաղտնաբար սպանւում են թուրքական բանակ զօրակոչուած Ուրֆայի 1500 հայ երիտասարդները: Նրանցից միայն երկու հոգու է յաջողւում փրկուել եւ լուր բերել քաղաք:

Այդ դէպքը վերջնականապէս ցրում է տատանումները: Ուրֆայի Հայութիւնը սկսում է պատրաստուել կենաց եւ մահու կռուի: Թշնամու դէմ նա համախմբւում է անխորտակելի կամքով:

Տենդագին աշխատանքներ են ծաւալւում հայկական քաղաքամասն ամրացնելու ուղղութեամբ:

Օգոստոս 5ին թուրք ոստիկանութիւնը շրջապատում է Յարութիւն Ռաստկելէնեանի տունը, ուր թաքնուած էր Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի մարտական խումբը: Չնայած ծանր չարչարանքներին, Ռաստկելէնեանի մայրը՝ Յովհաննեան, յամառութեամբ լռում է եւ չի յայտնում ջոկատի թաքստոցի տեղը: Կատաղած ոստիկանապետը հրամայում է՝ Յովհաննային տանել վերին յարկ եւ պատուազրկել: Այդ լսելով, տասնոցը ձեռքին թաքստոցից դուրս է գալիս Յարութիւն Ռաստկելէնեանը եւ առաջին գնդակով գլորում է բանտապետ Պէքիր չաւուշին: Հայ զինուած երիտասարդները, որոնք հետեւում էին դէպքի ընթացքին՝ Պոկի մէյտան թաղի բոլոր կողմերից սկսում են կրակել ոստիկանների վրայ, վերջիններս խուճապահար հեռանում են դէպքի վայրից:

Շուտով տեղի է ունենում զայրացուցիչ նոր դէպք: Թուրքական զինուած հրոսակները յարձակւում են հայկական շուկայի վրայ եւ անխնայ սպանում իրենց հանդիպած հայ, ասորի եւ ուրիշ այլազգիների:

Ուրֆայի Հայութիւնը եռանդագին պատրաստւում է ինքնապաշտպանութեան, հայ մարմնամարզական ընկերութեան անդամները բաց են անում իրենց գաղտնի զինապահեստն ու սկսում են զինուել(*): Կազմւում են մարտական խմբեր եւ ամրացւում նշուած դիրքերին, որոնք պաշտպանութեան տակ են վերցնում հայկական թաղամասերը: Սահմանւում է պահակութիւն:

Սեպտեմբեր 29ին թուրքական ոստիկանութիւնը շրջապատում է Սանդրչոնց տունը՝ Գուտեմէի կոտորածից ազատուած երկու հայ երիտասարդներին ձերբակալելու համար: Ոստիկաններն սկըսում են ծակել տան կտուրը, բայց դեռ անցքը չբացած՝ տնից արձակուած առաջին գնդակով գլորւում է թուրք ոստիկաններից մէկը: Ոստիկաններն սկսում են կրակել: Հէնց այդ միջոցին իբրեւ մարտի ազդանշան ղօղանջւում են հայկական եկեղեցիների զանգերը: Հայ մարտական խմբերը անցնում են իրենց դիրքերը եւ բարձրանում պատնէշների վրայ:

Նոյն օրը ինքնապաշտպանութեան ուժերը զինաթափ են անում հայկական մայր եկեղեցում տեղաւորուած թուրքական պահակազօրքը եւ 30ի չափ թուրք ոստիկանների, որոնք հսկում էին հայկական թաղերին:

Ինքնապաշտպանութեան կռիւները Ուրֆայում սկսւում են Հայերի համար շատ անբարենպաստ պայմաններում: Ուրֆայի Հայութիւնը կտրուած էր արտաքին աշխարհից: Նա ոչ մի տեղից չէր ակընկալում որեւէ օգնութիւն: Նրա մարտունակ ուժերից աւելի քան 2500 հոգի պատրուակներով հաւաքուել ու գնդակահարուել էին: Քաղաքում մնացած հայ բնակչութեան մեծ մասը կանայք էին, երեխաներ եւ ծերունիներ:

Կառավարութիւնը Հայերի դէմ հանել էր զէնք վերցնելու ընդունակ բոլոր տղամարդկանց, որոնց թիւը անցնում էր տասը հազարից: Բացի այդ, թշնամու ուժերին օգնութեան էին եկել նահանգի աշիրէթները իրենց հրոսախմբերով, որոնք միաւորում էին մօտ երկու հազար զինուած բաշիբոզուք: Սակայն յետագայում պարզուեց, որ թուրք կառավարութիւնը անզօր էր իր այդ տասնեակ անգամ գերազանց ուժերով ընկճելու Հայութեան հերոսական դիմադրութիւնը: Նա ստիպուած էր ռազմաճակատից ետ կանչել եւ Ուրֆայի Հայութեան դէմ հանել թուրքական բանակի զօրամասերն ու հրետանին:

Ուրֆայի Հայերը մարտերի սկզբին ունէին միայն մի առաւելութիւն. այն, որ հայկական թաղամասերն ու դիրքերը փռուած էին Թլֆտուրի բարձունքի լանջերին եւ իշխում էին թուրքական թաղերի վրայ: Բայց հայկ. մարտական սակաւաթիւ ուժերը հնարաւորութիւն չունեցան մինչեւ վերջ օգտուելու այդ առաւելութիւնից:

ՀԱՅՐԻԿ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

(1 Շար.)

(*) ԽՄԲ.— Յօդուածագիրը հասկնալի պատճառներով չըսեր, թէ Ուրֆայի հերոսամարտին զէնքերը կուգային Դաշնակցութեան պահեստէն:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԲԵՄՆ ԿԸ ՇՈՅԵՆ, ԵՐԲԵՄՆ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

Պայրամ Կազէթէսի եւս սկսած է «Հայկական Խնդիր» պատմել:

Ատենին, երբ Օսմ. Կայսրութիւնը բաժան բաժան եղաւ, Թուրք հայրենիքէն մասեր պահանջեցին Ֆրանսացիք, Իտալացիք, Հելլէնները եւ Հայերը: Իրականութեան մէջ զանոնք գրգռողները Արեւմուտքի աշխարհակալներն էին: Մեծ Աթաթիւրք տեսաւ ազգայնամոլութեան վտանգը եւ Թուրք ազգայնականութիւնը փրկեց «չոլէն» մոլեռանդութենէն, որ այսօր ալ աւերներ կը գործէ Ամերիկայի մէջ: Հանրապետական Սահմանադրութիւնը որեւէ խտիր չի դներ հայրենակիցներու միջեւ: Օրինակի համար, Կարպիս մը երկար ատեն Թուրք ազգային փորման կրեց, Լէֆթէր մը՝ տարիներով մաս կազմեց Թուրք ազգային խումբին: Եթէ երբեք այսօր ալ կան Դաշնակցականներ կամ Հնչակեաններ, որոնք դեռ կը ճարակին յիսուն տարի առաջուան իրենց տեղը, յանցաւորը մենք չենք անշուշտ: Միայն թէ անոնք պէտք է գիտնան թէ բացարձակապէս իրաւունք չունին ծագումով հայ հայրենակիցներու հանդիստը խռովելու: Այդ Թրքահայ հայրենակիցներն են, որ ոչ թէ հանրապետութեան ատեն, այլ աւելի առաջ, Օսմանեան շրջանին, եղած են երեսփոխան, ծերակուտական եւ նախարար: Այդ Հայերն են որ մեզի պարգեւած են այնքան գեղեցիկ երգեր՝ Պիմէն Շէնի մը կամ Թաղէոս էֆէնտիի մը արուեստով, Վահրամ էֆէնտի կամ Տիգրան էֆէնտի Թուրք մամուլին անմոռանալի ծառայութիւններ մատուցած են, Մնակեան էֆէնտի, Էլիզա Պինչմէճեան հիմնադիրները եղած են Թուրք թատրոնին: Արտաքին գրգռիչները երբեք չեն կրնար պառակտել մեր ներքին եղբայրութիւնը, եւ նոյնինքն մեր Թրքահայ հայրենակիցներն են որ ցաւ կը զգան այս գրգռութիւններէն: Ահա թէ ինչու կատարելապէս չինծու եւ յերիւրածոյ խնդիր մըն է Թուրքեւհայ վէճը, որ կոչուած է առտուան մը կեանքը ունենալ, բոլոր չինծու պատմութիւններուն նման:

ԱՏԱՆԱՅԻ ՋԱՐԴԸ ԵՒ ՄՈՒՇԵՂ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Պայրամ Կազէթէսի կը շարունակէ իր պատմագրութիւնը —

Լիբանանի Հայերը, Հելլէններու դըրդումով, մեծ միթինկ մը պիտի գումարեն Ապրիլ 24ին, եւ այս պարագան ամէն բանէ առաջ ցաւ պատճառած է Ատանացիներուն: Ակամայ կը յիշեն հեռաւոր, շատ հին օրերը, 1909 Ապրիլ 14ը, ուր տեղի ունեցաւ Ատանայի մեծ ջարդը, ուր հայ քօմիթէճիները մեծ դեր մը ունեցան, Մուշեղ անուն կրօնաւոր մը Եգիպտոսէն Ատանա եկաւ, գործակցեցաւ Հնչակեաններուն եւ Դաշնակներուն եւ «Մեծ Հայաստանի» մը ցնորքով, կազմակերպութիւններ հիմնեց: Զէնք եւ ռումբ մթերեցին Ատանայի մէջ:

Զուքուրօվայի (Կիլիկիա) տարեգրութեան մէջ անթիւ եւ անհամար օրինակներ կան այսպէս: Հայ կղերականներու այս խլրտումները դժուար կացութեան մատնած են Ատանա եւ Մերսին ապրող մեր հայ հայրենակիցները, որոնք բնաւ համամիտ չեն Ապրիլ 24ի ցոյցերուն եւ Թրքական իշխանութենէն խնդրած են որ իրենց ալ արտօնութիւն տրուի փոխադարձ ցոյց մը ընելու:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (220)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Թրքական թնդանօթները դուռն ալ խորտակած էին ու աշտարակն ալ վնասած: Հարաւային կողմէն կ'երեւէր մէջի խղունջաձեւ սանդուխը, որուն չորս սանդղամատները խորտակուած էին:

Դուռը կրնային լեցնել, բայց աշտարակը նորոգելու ժամանակ չկար այլեւս: Ի՞նչ պիտի ըլլայ եթէ վաղն ալ հարուածեն աշտարակը. այդ աշտարակը դիտարան մըն ալ էր ու հրացանաձգութեան յարմար տեղ՝ դէպի հարաւ: Եթէ տապալէր՝ բերդին կարեւոր ուժերէն մէկը պիտի խորտակուէր:

Քառասուն քաջ հրացանաձիգներ սահմանուած էին այդ տեղւոյն համար. հոն պէտք էին պահել հրացաններն կրակելու պատրաստ:

— Քնացէք.— պոռաց անոնց,— կը բաւէ որ երկու մարդիկ հսկեն դուրսի պատուհաններուն առջեւ:

Ու ձին դարձնելով՝ դէպի անկիւնի աշտարակը արշաւեց:

— Ի՞նչ կայ, ինչո՞ւ չէք աշխատիր:

— Տէր իմ,— ըսաւ աշխատաւոր մը դողդոջուն ձայնով.— ճիշդ հիմա զարկին Պոյքի գնդապետը:

Ճիշդ նոյն պահուն վար բերին զինքը սանդուխներէն, քար կրելիքի մը վրայ դրած: Ոտքերը կախ ինկած էին ու ձեռքերը, առանց ձեռնոցի, կուրծքին վրայ միացած. Մեքչէին սաղաւարտը կը տանէր ետեւէն:

Իրենց շուքերը հսկաններու նման կը շարժէին պատին վրայ:

Տոպօ ցնցուեցաւ:

— Մեռա՞ծ է:

— Մեռած,— պատասխանեց Մեքչէի տիրադին:

— Շարունակեցէք աշխատութիւնը,— գոչեց դէպի վեր Տոպօ:

Ու ձիէն իջնելով գլխարկը հանեց, մօտեցաւ մեռելին ու լուռ դիտեց զայն:

— Իմ քաջ Թոմաս Պոյքիս... կանգնէ Աստուծոյ առջեւ. ցոյց տուր քու արիւնոտ վէրքդ, ու ցոյց տուր նաեւ այս բերդը:

Գլխաբաց ու տխուր նայեցաւ անոնց ետեւէն, մինչեւ որ կանթեղը աներեւութացաւ ախոռի անկիւնի դարձուածքէն: Ապա նորէն ձի հեծնելով փութաց միւս լեցուածքները քննելու պալատին ետեւը:

Հոն Զոլթային զբաղած էր պարանի խոշոր կծիկով մը, ջանալով գերան գերանի կապելով գոցել պատռուածքը: Ինքն ալ կ'օգնէր պարանը քաշելու, ու մերթ ընդ մերթ կը պոռար իր մարդոց.

— Մի խնայէր պարանը. երշիկ չէ: Յովհաննէս, բռնէ սա անիծածը. այնպէս մը քաշէ իբրեւ թէ Սուլթանը կախաղան քաշէիր:

Ու գերանները ճարճատելով կ'ամրանային իրարու քով: Հիւսները ու երկաթագործները կը դնէին անոնց վրայ միացընող երկաթները, ու քար, հող եւ շաղախ առատօրէն կը թափէին անոնց վրայ գոցելու համար խրամատները, զոր թըրքական թնդանօթները բացած էին:

Տոպօ Զոլթային վար կանչեց:

— Վար իջիր:

Զոլթային թողուց պարանը, բայց դեռ կը կարգադրէր.

— Երկաթ դրէք վրան, կարելի եղածին չափ շատ:

Տոպօ ձեռքը անոր ուսին վրայ դրաւ:

— Պառկելու գնա, տղաս, վաղը ուժի պէտք ունինք:

— Դեռ քանի մը տակառ ալ...

— Շուտ պառկելու,— վրան փրթաւ Տոպօ,— մէկ, երկու:

Զոլթային ձեռքը գլխարկին տարաւ ու լուռ ու մունջ հեռացաւ:

Տոպօ վիճաբանութիւն չէր վերցներ:

Յետոյ Տոպօ Ֆիւկետին ու Փեթէօն պառկելու ղրկեց, ապա պալատին քով ինքն ալ իջաւ ձիէն: Ձին դրան պահակին յանձնեց ու սենեակ մտաւ:

Գետնայարկին վրայ փոքրիկ սենեակ մըն էր, ուր թնդանօթաձգութենէն ի վեր տեղաւորուած էր. խեցեղէն կանանչ կանթեղ մը կը լուսաւորէր. սեղանին վրայ պատրաստ էր միս, հաց ու գինի: Տոպօ ոտքի վրայ առաւ հացը ու կտոր մը կտրեց:

Սեւազգեստ, սպիտակահեր կին մը ձեռքը մոմ բռնած՝ քովի սենեակին դուռը բացաւ:

Տոպօն տեսնելով ներս մտաւ:

Տիկին Պալոկն էր, Վլաս զինակիրի մայրը:

Կարճահասակ, պատուական տիկին մը, բերդ մտնելէն ի վեր անմիջապէս յարմարեցաւ տեղւոյն: Մառանի բանալիները ձեռք առաւ ու Տոպոյին ինքը կ'եփէր, եւ ամէն բան կը հոգար խնամոտ տանտիկնոջ պէս:

— Ի՞նչպէս է զաւակնիդ,— հարցուց Տոպօ:

— Արդէն կը քնանայ,— պատասխանեց կինը.— վեց վէրք ունի կուրծքին, գլխուն ու բազուկներուն վրայ: Բայց, Տէր հրամանատար, դուք օրուան մէջ չէք ուտեր, գիշերը չէք քնանար:

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Ս. ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Տիկին Խանձեանի յուղարկաւորութեան առթիւ ծաղկեպսակի հաւաքուած գու – մարէն , Վիլմոմպլի հայրենակիցներուն կողմէ , աւելցած 20 Ֆր.ը կը նուիրուի Թէհլիրեանի յուշարձանին :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ .— Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն եւ իր շրջանի բոլոր ընկերները ցաւակ – ցութիւն կը յայտնեն ընկեր Ճանիկեանի եւ ընկեր Պապիկեանի , երիտասարդ Եդ – ուարդ Մարգարեանի արկածալի մահ – ուան առթիւ :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստա – ցած է , Տիկին Արմենուհի Խաչիկեանէ (Փարիզ) 50 ֆրանք փոխան ծաղկեպսակի ողբացեալ Նուարդ Փանոսեանի յիշատա – կին :

×

Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկե– ղեցւոյ դիւանը շնորհակալութեամբ ստա– ցած է հետեւեալ նուէրները .—

Թորոսեան քոյրեր եկեղեցւոյ կրթական ձեռնարկներուն համար , Յարութիւն Տա– պաղեանի յիշատակին 30 ֆր. : Գմբէթի նորոգութեան համար Տիկին Շնորհիկ Նաւասարդեան (Քաշան) 500 , Պ. Անտրէ Պարկիրճեան 500 , Տէր եւ Տիկին Ինճեան , Տիկ. Զարուհի Բամպուքճեան 200ական : Այրի Տիկ. Հեղինէ Թուլումճեան , բարե– պաշտ մի ոմն 100ական : Ոսկերիչեան ըն– տանիք (Լիվրի Կարկան) , Տիկին Արաքսի Եէնիճէյեան , Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Գայեանէ Տէմիրճեան 50ական : Տիկին Տէմիրճեան (Նանթէռ) , բարեպաշտ Տի – կին մը 20ական :

ԼԻՈՆ *ԼԻՈՆ*

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրու – թեան 20րդ տարեդարձին առթիւ :

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. *Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խումբերուն :*

Շաբաթ , Մայիս 22ին , երեկոյեան ,
Ռամոյի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային :

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Վալանսի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբար– ձութեան , մեծ պատրաստութեամբ , քա – ղաքիս լաւագոյն արուեստագէտներու մասնակցութեամբ պիտի ներկայացուի ժողովրդական օփերէթ

« ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ »ը

Ղեկավարութեամբ Թրաքօչի

Այս ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին , քա– ղաքապետարանի թատրոնը

OUVERTS TOUTE L'ANNEE

L'ANDALUCIA

LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE

VUE MAGNIFIQUE :
— PLAGE A 50 MÈTRES —
MONTAGNES *à* 1000 MÈTRES
PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ
— *PRIX MODÉRÉS* —
Pour tous renseignements s'adresser :
m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
P A R I S - 18.
a partir de 17 heures
Tél. :CLI. 69-58

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ .— Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմի – տէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրա – ւիրէ իր ընկերները այս Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 16ին : Կը հրաւիրուին նաեւ Նոր Սերունդի «Խանասոր» խումբի ներ– կայացուցիչները : Կարեւոր օրակարգ : Պարտաւորիչ ներկայութիւն :

ՇԱՒԻԼ .— Հ. Յ. Դ. «Արգութեան» խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժա– մը 9ին , սովորական հաւաքատեղին :

ՄԱԼԱԹԻՈՅ ԿՐԹԱՍԻՐԱՑ 60ԱՄԵԱԿԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի ամբողջ օրը , տօնուտուն պատարագ եւ հոգեհանգիստ Մալաթիայի հիմնադիրներու եւ նահատակաց յիշատա– կին : Կը քարոզէ ԴԱՒԻԹ ՎՐԴ. ՍԱՀԱԿ – ԵԱՆ :

Ժամը 14ին՝ ճաշ , Ազգ. սրահին մէջ : Մասնակցութիւն՝ 20 ֆրանք , դիմել՝ Պ. Ա. Օպօղեանի , հեռաձայն՝ 24–59–37 եւ Եաղուպեանի 55 Րիւ տիւ Նուար :

Ճաշէն ետք հանդէս :

Կը նախագահէ Պ. ՊՕՂՈՍ ՏԷՐ – ՊՕ – ՂՈՍԵԱՆ , կը խօսին ԴԱՒԻԹ ՎՐԴ. ՍԱ– ՀԱԿԵԱՆ եւ ՆԱՓՈԼԷՈՆ ՊԸԼԸՉԵԱՆ :

Գեղարուեստական բաժին :

Ուղերձ՝ ԳԵՂԱՄ ԿԱՆԱՆԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԼԻՈՆ .— « Մայիս 28»ի տօնակատարու– թիւնը , Մայիս 29ի Շաբաթ երեկոյեան , Ազգ. Տան սրահին մէջ : Մանրամասնու – թիւնները յետագային :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ .— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմա – կերպած Վասպուրականի յաղթական հե – րոսամարտի յիսնամեակը , Մայիս 15ին, *Ալհամպրայի սրահին մէջ :*

×

Լիոնի Կոմիտասեան երգչախումբի Գ. տարեդարձը , Հայ Ազգ. Տան մեծ սրահին մէջ , Կիրակի , Մայիս 9ին , ժամը 15ին :

ՄԱՐՍԷՅԼ .— Հայ Արենոյշներու տա – րեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին , Կիրակի օր , ժամը 15ին , Ժիմնազի չքեղ թատերասրահին մէջ , Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ :

×

ԼԻՈՆ .— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնա – ճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը , ծա– նօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, *որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15 , Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին , Սալ Ռամոյի չքեղ սրահին մէջ : Ման – րամասնութիւնները յաջորդով :*

×

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

Դպրոցասէրի եւ Ս. Մուրատեան վար– ժարանի աշակերտութեան միացեալ երգ– չախումբին կողմէ , ղեկավարութեամբ Գ. ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ , Մայիս 30ին :

×

Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Տիկնանց յանձնախումբը , ընդհ. խնդրանքին վը– րայ , Բ. անգամ ըլլալով կազմակերպած է ներկայացումը ՓՕԼ ԿԱՎՈՅԻ , խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութեան՝

«ԱՆՈՅՇ ՓՈՐՁԱՆՔ »

Մայիս 18ին , Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20·45ին, Թէաթր տէ ք'Առ, 66 Րիւ Ռօ – շըշուար, Փարիզ :

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆՔԵԱՆ

Ձեր տրամադրութեան տակ է
բոլոր ճամբորդութիւններու համար
ՕԴԱՆԱՒ–ՇՈԳԵՆԱՒ–ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
Դիմել
Agence de Voyage
PARENTY & DESROUSSEAUX
7, Rue de Hanovre — PARIS (2e)
Métro :
4 Septembre ou Opéra
Téléph. : RIC. 79-86
RIC. 79-39
Բաց է ամէն օր,
ժամը 9–12 եւ 14–18
բացի շաբաթէն,

ՊԱՏԱՐԱԳ

Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկե– ղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցա – նէ թէ այս Կիրակի հանդիսաւոր պատա– րագ պիտի մատուցուի եւ պիտի քարոզէ Երուսաղէմի միաբաններէն եւ ժառան – գաւորացի տեսուչ ՅԱԿՈԲ ՎՐԴ. ՎԱՐ – ԴԱՆԵԱՆ :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆ .— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնա – ճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բո– լոր ընկերուհիները , այս Չորեքշաբթի , ժամը 16ին , Ազգ. Տան սրահը : Կարեւոր օրակարգ :

ԵՐԵՔ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՐՈՆՑՄԷ ԵՐԿՈՒՔԸ

15 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ա.— Յուլիս 19ին , Փարիզ – Մոսկուա – Փարիզ , երթ ու դարձ *Վակոն–լի* (առանց կառք փոխելու)—

Մոսկուա–Երեւան–Մոսկուա օդանաւով *Գին՝* ՓԱՐԻԶԷՆ ՓԱՐԻԶ 21000 ֆրանք

Բ.— Յուլիս 27 , Մարսէյլէն շոգենաւով Սոչի — Երեւան–Մոսկուա օդանաւով : Մոսկուա – Փարիզ վակոն · լի շոգեկառքով :

«Թուրիսթ» Ա. կարգի սպասարկութիւն նաւուն վրայ .— Գին՝ 2450 *ֆրանք :*

ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՄԸ՝ — Օգոստոս 21ին , երթ ու դարձ օդանաւով :

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ 21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

TRANSTOURS, 22 Rue du 4 Septembre *ամէն Բշ. եւ Շբ. օրերը , ժամը* 16·30–18
Tél. : RIC. 77-40

Մարսէյլի մէջ դիմել՝ Ե. Միհրանեանի , 23 Րիւ Պերնար տիւ Պուա :

OUVERT TOUS LES JOURS

SIRDAR-GRILL

50, Champs-Elysées — Paris (8e)
Sous-sol : SNACK - TEA ROOM
Rez-de-chaussée : CAFETERIA

Entresol : RESTAURANT-GRILL

NOS SPÉCIALITÉS RUSSES, ORIENTALES ET FRANÇAISES
— VUE PANORAMIQUE SUR LES CHAMPS-ELYSÉES —
SERVICE AIMABLE ET RAPIDE

Notre excellent menu à 29 F. (boisson comprise)

Après 20 h. DINERS-SOUPERS
aux chandelles et en musique
Avec les « ARMENOFF »
dirigés par NOEL DJARBIKIAN (d'Erévan)
leurs répertoires folkloriques
arménien, oriental, russe tzigane et israélite

Réservations : ou 225 - 39 -69
225 - 38 - 60

OUVERT JUSQU'A 2 H. DU MATIN

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 փր. — Հատը 0.30 Ֆ.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՄԱՅԻՍ

MARDI 4 MAI 1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10298

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.298

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

50.000 ՀՈԳԻ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ՓԱՌԱՊԱՆԾ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԻՆ

ԿԱՐԴԻՆԱԼ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆԻ ՔԱՐՈԶԸ

(Սեփական թղթակցութիւն «Յառաջ»ի)

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք անցեալ երեքշաբթի, Ապրիլեան Յիսնամեակը բացառիկ շուքով ոգեկոչուած էր Միլանոյի մէջ: Ստորեւ մանրամասն թղթակցութեան Ա. մասը :

24 Ապրիլ.— Միլանոյի Հայութիւնը խանդավառ կը կարդայ «Լը Մոնտ» թերթի յօդուածը, ստորագրութեամբ Փրոֆ. Ֆրեա. Ֆէյոլիի: Նոյն յօդուածը իտալերէն կը կարդանք նաեւ Լա Սթամփա թերթին վրայ : Գաղութը ամբողջ մեծ պատրաստութեան մէջ է վաղուան բացառիկ հանդէսին: Միլանոյի «Տուոմոյի» մայր դրան վրայ, առաւօտէն կը ծածանի հսկայական պաստառ մը, կարմիր թաւիշէ, որուն վրայ, սպիտակ խորքի մէջ, կը կարդացուի կարմրատառ ծանուցում մը եւ հրաւէր հայ ժողովուրդին կողմէ՝ մասնակցելու յիսնամեակի փառապանծ ոգեկոչումին, հայ միլիոնաւոր մարտիրոսներու յիշատակը միասնաբար կատարելու Տուոմոյի մէջ, մասնակցութեամբ քաղաքին Ծիր. Քոլոմպոյի, մինչ պիտի պատարագէ Ծիր. Աղաճանեան: Հարիւրհազարաւոր մարդիկ կը կարդան ու կը խորհրդածեն այն ահաւոր ողբերգութեան վրայ որ յիսուն տարի առաջ գործուած է բնաջնջելու համար հայ շինարար ու հաւատացեալ ժողովուրդը :

Իտալիոյ զանազան քաղաքներէն Միլանո կը ժամանեն բազմահարիւր հայորդիներ, շատերը զաւակներ նահատակներու, որոնք անապատներու մէջ քալեցին եւ, այժմ հպարտանքով կը կոխեն Իտալիոյ հողին վրայ :

25 Ապրիլ, Կարմիր Կիրակի.— Կը կարծէին թէ 1965ին, ջարդերէն յիսուն տարի ետք, Հայու անունն իսկ տեւող պիտի չըլլար: Բայց յիսուն տարի ետք, դարձեալ կուգայ Կարմիր Կիրակին. այս անգամ մեր յաղթանակի Կարմիր Կիրակին, նուիրականացած նահատակներու զաւակներու ոգեկոչութեամբ ու միասնական մթնոլորտի մէջ համերաշխ սիրոյ ծաղիկներով զարդարուած, պատուելու մեր անգին հերոսներուն :

Առաւօտեան պատարագով հայ ժողովուրդը կը տօնէ իր նահատակները: Կը հանի Հռոմէն Ծիր. Աղաճանեան, հայ աւազանին օտարական փութացած է, ողջունելու մեծանուն եկեղեցականը: Հազիւ ոտքը հողին վրայ դրած, կուրծքէն կը կախուի նահատակաց յիշատակի ոսկէ մետալը, հանուրին խանդավառութեան մէջ :

Ծիրանաւորը ընդունելու եկած էին երկու իտալացի Գերապայծառներ, քաղաքին Արքեպիսկոպոս Ծիրանաւորին կողմէ: Ծիրանաւոր Աղաճանեան նախ կը փութայ արքեպիսկոպոսարան, ողջունելու քաղաքին Ծիրանաւորը. եւ իսկոյն կ՚ուղղուի դէպի Հայոց Եկեղեցին, Վիա Ժոմելլի: Եկեղեցին լիքն է, երգ ու աղօթք, մոմ ու խունկ, չարական, կը բարձրանան ամէնուն սրտէն: Կը պատարագէ Ջօն Եպիսկ., Քրիստոս պատարագեալ պահուն, Ծիր. Աղաճանեան մուտք կը գործէ Եկեղեցի : Երկու կարգ շարուած են Մուրատ – Ռափայէլեանի աշակերտները, կուրծքերնին յիշատակի մետալներով, իրենց վարժարանի դրօշակով. կը հետեւին Մխիթարեան Վարդապետներ: Ծիր. Աղաճանեանի կ՚ընկերանայ նաեւ Գեր. Կիրակոսեան, Հռոմէն, եւ Գեր. Տ. Յովսէփ Գափթանճեան :

Պատարագը պահ մը կ՚ընդհատի. դպրաց խումբը Հրաշափառ շարականը կը հնչեցնէ մեծ խանդավառութեամբ. Ծիրանաւոր Աղաճանեան կ՚առնէ շուրջառ :

Յուսաբեր պատարագին, Ջօն Եպիսկ. մեկնելով օրուան մեծ խորհուրդը, ապրելու եւ յարութեան գաղափարներով օծուն քարոզ մը կուտայ, սիրոյ ուրախ ողջոյն ուղղելով Ծիրանաւոր Աղաճանեանի, այս բացառիկ պատեհին համար :

Քարոզէն ետք կը վառէ ուխտական կանթեղ մոմը, ի յիշատակ բիւրաւոր նահատակներու. եւ բոլոր ներկաները այդ լոյսէն կը վառեն իրենց մոմիկները: Այդ խորհրդաւոր պահուն խօսք կ՚առնէ Կարդինալ Աղաճանեան, դրուատելով Հայուն հաւատքը եւ սէրը Սուրբ Եկեղեցւոյ հանդէպ, որ Վարդանանց օրերէն ոսկեղէն շղթայ մը կը կազմէ մինչեւ ներկայ ժամանակները : Յիշելով շնորհաբան Եղիշէի մէկ խօսքը՝ թէ միութիւնն է մայր բարեաց, հրաւէր կը կարդայ սիրով ու համերաշխ ոգիով արժանաւոր յաջորդներն ըլլալու մեր լուսածնունդ նախնիքներուն, եւ կը մաղթէ որ մեր ձեռքերուն մէջ վառուած մոմերը ըլլան խորհրդանիշ մեր անշէջ հաւատքին եւ փառքին Ս. Աւետարանին :

Հոգեհանգստեան պահն էր, երբ Ջօն Եպիսկ. իր գաւազանն ու ձեռքի խաչը յանձնեց Կարդինալ Աղաճանեանի, անոր տալով արարողութեան նախագահութիւնը :

ՏՈՒՈՄՈՅԻ ՓԱՌԱՊԱՆԾ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ

Կէսօրէ ետք ժամը 4ն է. ծայրէ ծայր լեցուն է Միլանոյի Մայր Եկեղեցին : Մասնաւոր գահի վրայ բազմած է տեղւոյն Արք.ը, Ծիրանաւոր Քոլոմպօ: Իր շուրջ տեղւոյն իտալացի կղերական դասը: Հաւանաբար Իտալիոյ բոլոր Հայերը, քիչ բացառութեամբ : Հուսկ... բազմահազար Իտալացիներ. մասնագէտ եկեղեցապահ վարդապետ մը բսաւ թէ շուրջ 50.000ի կրնար հասնիլ մասնակցողներու թիւը :

Եկեղեցւոյն կեդրոնը պատարագիչ Ծիրանաւորը իր շուրջ ունէր 8 Մխիթարեան վարդապետներ, որոնք Ս. Ղազարէն փութացած էին իրենց լաւագոյն զգեստաւորումներով պանծացնելու մեր ծէսը: Ցոլացող լոյսերու տակ կը պսպղար ամէն ինչ: Դպրաց դասը կազմուած էր Հռոմի Մխիթարեան եւ Լեւոնեան վարժարանի ժառանգաւորներէն, որոնց միացան քանի մը մեներգիչներ Միլանոյէն :

Ներկայ էին Միլանի կուսակալը, փոխ քաղաքապետը, ոստիկանապետը, զօրավարներ, զինուորական ու քաղաքական այլ ներկայացուցիչներ, հիւպատոսներ, բոլորն ալ մասնաւոր հրաւէրով: Հինգ նախարարներ իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին հեռագրով :

Արարողութեան կը մասնակցէին Վենետիկի Մխիթարեանց Աբբահայրը՝ Հմայեակ Վրդ. Կէտիկեան, եւ Գերպ. Կիրակոսեան, որոնց կողքին կանգնած էր Ջօն Եպիսկ., Առաջնորդը Միլանոյի Հայոց : Մասնաւոր տեղ գրաւած էր Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանի ամբողջ աշակերտութիւնը, իրենց տեսչական մարմնին հետ :

Աւետարանի ընթերցումէն ետք, կարդինալ Աղաճանեան ողեշունչ եւ նշանակալից քարոզով մը ոգեկոչեց յիշատակը անմահ նահատակներուն, իտալերէն լեզուով: Յիշելով ցաւակցական արտայայտութիւնները Բենեդիկտոս ԺԵ. պապին, ջարդի շրջանէն, նշեց թէ ինչպէս 1915ին, Վոսփորի ափերէն ելած անողոք հրաման մը կը սպառնար բնաջնջել խաղաղասէր ու շինարար հայ ժողովուրդը, որ հպարտ էր իր եռահազարամեայ պատմութեամբ ու քաղաքակրթութեամբ, տասնըհինգ դարերէ ի վեր լուսաւորուած քրիստոնէութեան արեգակէն, որ բեղնաւորած էր իր հայրենի հողը տոկուն աշխատանքով եւ ճակտի նուիրական քրտինքով, որ իր ձորերն ու լեռները գեղազարդած էր հազարումէկ եկեղեցիներով, հսկայ կոթողներով, ճարտարապետական չքեղ յուշարձաններով :

Յետ յայտարարելու թէ ցեղասպանութիւնը մէկուկէս միլիոն զոհեր խլեց, որոնք տարագրուեցան, խողխողուեցան, անապատներու մէջ, կոյսեր շնորհալի, երիտասարդներ կորովի, ծերեր իմաստուն, մանուկներ նորածին, Կարդինալ Աղաճանեան շարունակեց հալածողներու անգութ կատաղութեան դիմաց ներկայացնել հայ ժողովուրդի գերագանց ազնուութիւնը, հաստատամտութիւնը հաւատարիմ մնալու իրենց հաւատքին եւ ոտնակոխ չընելու նուիրական սրբութիւնները հայ ընտանիքին :

Այդ ահաւոր ողբերգութեան յիսնամեակին, յայտարարեց Կարդինալ Աղաճանեան, այդ զոհերուն որդիներն ու թոռները, Արարատի ստորոտէն մինչեւ ի սփիւռս աշխարհի (այս բացատրութիւնը առաւօտ ալ Հայոց եկեղեցւոյ մէջ ըրած էր Կարդինալ Աղաճանեան) եւ բոլոր հիւրընկալ երկիրներու մէջ, կը պանծացնեն միասնաբար յիշատակը իրենց հայրերուն, կ՚աղօթեն անոնց համար, կը վերակոչեն անոնց սուրբ կտակը — իրենց արիւնով թրջուած, եւ իրենց մահով նուիրականացած — հաւատարմօրէն ծառայելու Քրիստոսի եւ իրենց հայրենիքին, եւ կ՚երդնուն այդ փառապանծ աւանդութիւնը իրենց յաջորդներուն ալ փոխանցելու, իրենց համեստ մասնակցութիւնը բերելով զիրենք հիւրընկալող երկիրներուն բարգաւաճումին, այն անխախտ հաւատքով՝ թէ բոլորն ալ միասին օր մը պիտի կարենան հաւաքուիլ հայրենական հողերուն վրայ, իրականացնելով երազը մեծ հայրենիքի մը, որուն դռները բաց պիտի ըլլան բոլոր իր զաւակներուն ուր ազատօրէն պիտի կատարուի պաշտամունքը Աստուծոյ եւ Քրիստոսի :

Կարդինալ Աղաճանեան փակեց իր խօսքերը շնորհակալութիւն յայտնելով Պապին, որ Տիեզերական Ժողովի ընթացքին կատարած էր երկու հազար եպիսկոպոսներու առջեւ այս նոյն յիշատակութիւնը շնորհակալութիւն Միլանոյի Արքեպիսկոպոս Ծիրանաւորին եւ անոր բոլոր հաւատացեալներուն, որոնք այսքան խուռներամ մասնակցած էին Հայոց Մեծ Սուգին :

Պատարագը կը շարունակուէր հայկական ծէսին բոլոր վայելչութեամբ. մեղեդիներ մեղեդիներու վրայ կ՚օրօրուէին գոթական կամարներուն տակ Մայր Եկեղեցիին: Գոթական կամարն իսկ, հայկական արուեստի ծնունդ է. գար, յարութիւն առնէր այդ առաջին ճարտարապետը, եւ տեսնէր մեր ծէսին ու աղօթքին փառաւորութիւնը արուեստի այս ձեւակերտին մէջ, ուր ամէն ինչ արդէն աղօթք է. բայց Հայուն աղօթքը, Հայուն կամարին ու խունկին հետ, հայ նահատակին ոգեկոչումով, արքայութեան վերածած էր այդ տաճարը: Եւ խորհիլ որ նոյն օրը, նոյն ժամուն, ուրիշ գոթական մեծ Մայր Եկեղեցիի մը մէջ ալ, Փարիզի Նոթր Տամի մէջ հայկական պատարագը կը մատուցուէր ոգեկոչելու համար այդ նոյն յիսնամեակը :

Եւ համաձայնիլ յայտարարել թէ ջարդէն յիսուն տարի ետք Հայը գոյութիւն պիտի չունենար: Ահաւոր ոճիր մը ինքնին ամ մտածութիւնը.

Բազմաթիւ հաւատացեալներ մօտեցան Ս. Հաղորդութեան, մինչ դպիրները կոմիտաս վարդապետի «Տէր Ողորմեան» կը խնկերգէին, «Ազգիս Հայոց սէր միութիւն ... ննջեցելոց արքայութիւն ... » :

Յիշատակի մետալները իրենց կուրծքերուն, դուրս կ՚ելլէին եկեղեցիէն հայորդիները, նահատակներու զաւակները, նոր յիսնամեակի մը արշալոյսը ողջունելու, ոգիը փառերգի փոխելով եւ սուգը՝ յաղթանակի :

Օրուան երրորդ հանդէսը տեղի կ՚ունենար Հայ Տունի մէջ :

ԱՐՏԱՇԷՍ ԵՐԱՄԵԱՆ

(Շար.)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԷՆ-ՏՈՄԷՆԿԻ ՄԷՋ

Վիէթնամէն ետք, Սէն – Տոմէնկն ալ միջազգային բեմի կարեւոր հարցը դարձաւ: Քաղաքը ամբողջ պաշարման վիճակի մէջ է, մինչ կարճ զինադուլ մը չէր յաջողեր մտքերը հանդարտեցնել: Ամերիկացիք արդէն 6500 Մառինններով եւ վայրաչուներով, փութացած են Սէն – Տոմէնկ, ի պաշտպանութիւն իրենց հպատակներուն, բայց այս նոր միջամտութեան առթիւ, Խորհ. Միութիւնը անմիջապէս բողոք մը ներկայացուցած է Ապահովութեան Խորհուրդին, ուր կը շեշտէ թէ ամերիկեան զինուորական միջամտութիւնը. «ընորոշուած յարձակում մըն է»:

Զինադուլը արդիւնք էր Պապական Նուիրակին միջամտութեան, բայց յարգուած չէ բոլոր ըմբոստներուն կողմէ: Տեղ տեղ հրացանաձգութիւնը շարունակուած է: Առջի օր, առաջին անգամ ըլլալով մառիններրախում ունեցած ենապատամբներուն հետ : Ապրիլ 24էն ի վեր սկսած այս ապստամբութեան զոհերու թիւը երկու հազար մեռեալ եւ քանի մը հազար վիրաւոր կը հաշուուի : Ըմբոստները կ՚ըսեն թէ ժողովուրդը իրենց հետ է եւ յեղափոխութեան միակ նպատակն է վերադառնալ 1963ի սահմանադրական կառավարութեան : Երբեք, շարժումը համայնավար եղած է: Դոմինիկեան Հանրապետութեան նախկին նախագահը՝ Խուան Պոշ, յայտարարած է ամերիկեան հեռատեսիլին թէ իր երկրին յեղափոխութիւնը յաղթական եղած է միայն ամերիկեան զօրքին միջամտութիւնն է որ յեղաշրջած է կացութիւնը: «Եթէ համայնավար ըլլայի, պիտի չպայքարէի ազատութեան համար : Սահմանադրական եւ ժողովրդապետական վարչակարգի մը կողմնակից եմ, ազատօրէն ընտրուած խորհրդարանով մը »:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐՁԱՊԵՏ ԷՐՀԱՐՏ յայտարարեց պերլինեան թերթի մը որ չի կրնար ընդունիլ Եւրոպա մը՝ կղզիացած եւ բաժնուած իր դաշնակիցներէն, մանաւանդ Միացեալ Նահանգներէն :

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՎԻԷԹՆԱՄԻ վրայ ամերիկեան ռմբակոծութիւնները վերսկսան, կարճ դադարէ մը ետք :

ՊԵՆ ՊԵԼԼԱ, անդրադառնալով Արարխորայէլեան հարցին, շեշտեց.— «Մեր լուծումը՝ Իսրայէլի անհետացումն է »:

ՊՕՂՈՍ Զ., պապական իր երկրորդ կոնդակը տուաւ «Մայիս ամսուն» խորագրով: Սրտագին կոչ մը կ՚ընէ կառավարութեանց որ խուլ չմնան մարդկութեան միաձայն տենչանքին, որ խաղաղութիւն կ՚ուզէ :

ՊԱՐՍԻՑ Շահն ու կայսրուհին Փարիզէն անցնելով, Պրազիլ մեկնեցան պաշտօնական այցելութեան :

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նախագահն ու Տիկ. Հելու Փարիզ կը հասնին պաշտօնական այցելութեան :

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԵՒ ՑԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱՐԴԵՐԸ

Վաղը, աշխարհի չորս ծագերուն ցրուած չորս միլիոն Հայեր — Ֆրանսայի մէջ կան մօտաւորապէս հարիւր յիսուն հազար Հայեր, մեծ մասով ֆրանսական հպատակութիւն ստացած — կ՚ոգեկոչեն 1915 Ապրիլ 24ին շղթայազերծուած այն ահաւոր ողբերգութիւնը, երբ օսմանեան կառավարութիւնը վճռեց բնաջնջել իրենց ցեղը :

Պատրուա՞կը ․․․ : Համաշխարհային առաջին պատերազմն էր եւ Թուրքիա, Գերմանիոյ դաշնակից, արդէն իսկ ենթարկուած ծանր պարտութիւններու, կը վախնար որ ապստամբին նաեւ հպատակ Հայերը, որոնցմէ մեծ թիւ մը արդէն 1906ին կոտորել տուած էր տխրահռչակ « կարմիր սուլթանը »՝ Աբտիւլ Համիտ :

Այդ պատճառաւ, Թալէաթ փաշա, ներքին նախարարը, հրամայեց անոնց զանգուածային կոտորածը : Սոսկալի չարչարանքներու ենթարկուելէ ետք — դահիճները պայտ կը զամէին անոնց ոտքերուն, ձիերու պէս — այր մարդիկ վերջացան կախաղաններու վրայ, եղան հրացանազարկ կամ այրուեցան ողջ ողջ · կիները փողոտուեցան : Սպանութիւնները, որոնք ամիսներ պիտի տեւէին, պիտի հաշուէին մէկ միլիոն զոհեր, եթէ ոչ աւելի :

Անշուշտ Գերմանացիները — որոնք Վիլհելմ Բ․ի իշխանութեան օրով նացի չէին տակաւին — համաձայն էին սպանդին : Ցեղապաշտ, արդէն, Հիթլէր առիթը չփախցուց յիշելու այս նախընթացը՝ Հրեաներու կոտորածին առիթով :

Հաւանալի է անշուշտ որ թրքական հողամասին վրայ այսօր շատ քիչ թիւով Հայեր կը գտնուին : Անդին, Խորհ․ Միութիւնը իր «դաշնակից հանրապետութիւն»ներէն մէկուն մէջ կը հաշուէ մէկուկէս միլիոն Հայեր : Այլ խօսքով, վերապրողները մահէն ճողոպրեցան ուրիշ լուծի մը տակ իյնալու համար միայն : Բայց, դարերու ընթացքին, անոնք ե՞րբ ազատ եղան որ ․․․

×

Հայաստան, շատ հին ժողովուրդ մը — կ՚ըսեն հիմնուած Նոյ Նահապետի թոռ Հայկէն ․․․ — երկար ատեն պիտի պահէր իր անկախութիւնը : Եւ սակայն, շրջապատուած երեք մեծ պետութիւններէ՝ Ռուսաստանէն, Պարսկաստանէն եւ Օսմանեան կայսրութենէն, կորսնցուց իր անկախութիւնը — ինչպէս իր դրացին, Վրաստանը — երբեմն երբեմն կարճատեւ շրջանի մը համար միայն կրկին զայն ձեռք բերելու : Վերջին անգամ առիթը ներկայացաւ 1920ին, երբ արդարօրէն

գայն վերատացաւ, եթէ երբեք Ռուշինկթընի ղեկավարները քիչ մը աւելի արիութիւն ցուցաբերէին :

Շա՞տ ուշ է արդեօք, այլեւս, որ ան կարենայ յուսալ ճակատագրին մէկ յեղաշրջումը : Իր զաւակները, մեծ մասով պանդուխտ, հա՞րկ է որ վերջնականօրէն հրաժարին վերակենդանացնելու իրենց նախահայրերուն կազմած դերիշխանութիւնը՝ Տրդատի օրով :

Ոչ անշուշտ : Իրենց նահատակներուն արիւնով ոռոգուած ծննդավայրը առ յաւէտ չէ կորսուած : Նոյնը կրնանք ըսել նաեւ Վրացիներուն, թշուառութեան այս եղբայրներուն համար, որովհետեւ այս զոյգ ժողովուրդները, ցրուած աշխարհին մէջ ուր կը պահեն տակաւին իրենց լեզուն եւ աւանդութիւնները, կը հաւատան յաւիտենական արդարութեան :

Հայերը գիտեն — ինչպէս իրենցմէ մին, Սուրէն Պէկ Զատեան պահանջեց — եթէ երբեք ՄԱԿի հսկողութեամբ օրինաւոր հանրաքուէ մը կազմակերպուէր՝ արդիւնքը ոչ թէ տարակոյսի կրնար ենթարկուիլ․ իրենց հայրենիքը պիտի վերածնէր մոխիրներէն՝ ինչպէս հրէական պետութիւնը :

Նման հաւանականութիւն մը, առ այժմ, պէտք չէ նկատի առնուի : Բայց, ուշ թէ կանուխ, անկարելի չէ որ քաղաքական յեղաշրջումներ կատարուին Խորհըրդային Միութեան թէ Թուրքիոյ մէջ, եւ այդ առիթը օր մը ներկայանայ ․․․

ԱՆՐԻ ՊԵՆԱՋԷ

(Օռոռ, Ապրիլ 23)

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

« ՓԱԽՍՏԱԿԱՆԸ »

Պերլինի քաղաքական թատրոններուն մէջ ծանօթ դերասան Պ․ Գրիգոր Մելիքեան, որ ներկայիս ալ կը խաղայ Մայաքովսկիի «Մլուկը» թատերախաղին մէջ Շիլլերի անունը կրող թատրոնին բեմին վրայ, միանգամայն հրապարակ եկաւ իբրեւ բեմադրիչ « Փախստականը» անուն կտորով :

Մարտ 24ին « Վաղանտըն – Բիւնը » կոչուած փոքր թատրոնը ներկայացուց այս կտորը իբր առաջին բեմադրութիւն Մելիքեանի կողմէ : Հեղինակը՝ Ֆրից Հոխվէլդէր, որ աւստրիացի է, խորհըրդածութեան կը դնէ Բ․ աշխարհամարտին Գերմանիոյ մէջ տիրող հոգեբանական վիճակ մը, զոր կարելի է որակել՝ «աչքէ չիյնալ», « հրամանը կատարել նոյնիսկ առանց համակարծութեան», « ամէն մարդու հոգին իրեն մօտիկ է», «հարկաւոր այս ալ պիտի անցնի» եւն․ :

Ահա սահմանապահ զինուոր մը, որ պարտաճանաչ է, համամիտ չէ կատարուած խստութիւններու եւ վայրագութիւններու, բայց գոհ է իր վիճակէն, որով պիտի կրնայ պահել իր երջանկութիւնը, իր կինն ու տնակը երեք երկիրներու մէջտեղ, սահմանային շրջանին մէջ, իբր սահմանապահ :

Սակայն ծանր աշխատանքի համար հինգ հարիւր հոգինոց խումբ մը բերուած ատեն անոնցմէ մէկը, յեղափոխական ոգիով թրծուած սրտոտ մէկը, կը փախչի եւ կ՚ապաստանի գիւղին մէկ տան մէջ, որ սահմանապահին տունն է : Կինը առանձնութեան մէջ կը խնամէ փախստականը եւ ճամբայ ցոյց կուտայ անոր, որպէսզի առանց բռնուելու ազատի, երթայ սահմանէն անդին : Սահմանապահ զօրանոցը տեղեկանալով որ փախստական մը ապաստան գտած է գիւղին մէջ, կը հետապնդէ եւ ճամբաները կը հսկէ խստօրէն : Ուրեմն փախստականը ձեռքը վիրաւոր՝ մագլցումներու հետեւանքով, կը վերադառնայ սահմանապահին կնոջ մօտ, բայց քիչ ետք սահմանապահը տուն կուգայ եւ իր սենեակը երթալու ատեն կնոջմէն կը տեղեկանայ թէ փախստականը այնտեղ պահուըտած է : Կինն ալ անոր մօտ կ՚երթայ եւ դուռը կը կղպէ : Սահմանապահը զէնքը պատրաստ կը հսկէ սենեակին դրան առջեւ, բայց վերջապէս հանդարտօրէն դուրս կուգայ փախստականը : Սահմանապահը չի կրակեր, այլ վիճաբանութենէ ետք կը համոզուի որ միակ փրկութիւնը կրնայ ըլլալ փախստականը ուրիշ ուղղութեամբ դէպի լեռները եւ ազատ երկիր հանել : Փախստականը կը համաձայնի եւ առջեւէն կ՚երթայ : Երբ դուրս կ՚ելլեն, երկու անգամ զէնքի հարուած կը լսուի, որ ուրիշ ուղղութեամբ զինուորներ հրաւիրելու կամ իր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու ձեւակերպութեան համար տրուած պէտք էր ըլլար ըստ համաձայնութեան : Կինը սակայն թաքստոցէն դուրս կը վազէ եւ ամուսնին վրայ կը կասկածի, որ սպաննած է փախստականը, եւ կ՚երթայ օգնելու անոր :

Սահմանապահը քիչ մը տատանելէ ետք կ՚որոշէ նոյնպէս տունէն դուրս ելլել եւ դրան առջեւ կը պոռայ, թէ իր տան մէջ ապաստան գտած էր փախստականը, եւ ինքնասպան կ՚ըլլայ ․․․ :

Գրիգոր Մելիքեան իր յաջողակ յառաջաբանին մէջ վեր կը հանէ նիւթին արդիականութիւնը, երբ պատերազմի ատենուան ոճրապարտներու դատեր տեղի կ՚ունենան, երբ ժամանցումի հրատապ հարցը մէջտեղ դրուած է, երբ մենք կ՚ապրինք ժողովուրդներու փճացմանց եւ գաղթեցումներու դարուն մէջ : Ա․ ընդհանուր պատերազմին միլիոններ անտուն — անտէր մնացին, «Հայկ․ Հարցը» գրաւեց Ազգերու Դաշնակցութիւնը, ամբողջ հայ ազգը դարձաւ հայրենազուրկ եւ պահանջատէր դարձաւ ամբողջ աշխարհի խղճին առջեւ՝ խնդրելով իր սեփական հայրենիքը ունենալ : Բ․ աշխարհամարտին հետեւանքով միայն Գերմանիոյ մէջ 14 միլիոն գաղթականներ [illegible]անդական եղան :

Մենք զովելով մեր հայրենակցին արուեստի մարզին մէջ կատարած նուաճումները, յաջողութիւն կը մաղթենք : Այլեւ կը յուսանք, որ իր բացարձակ [illegible]դասիրութեամբ օրինակ պիտի հանդիսանայ Գերմանիոյ նորահաս հայ սերունդին :

Պ․ ՖՐՈՒՆՃ[illegible]

ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Բ․

Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի խորհրդով թուրքական թաղերից յարձակուող թշնամու առաջ պատնէշներ չեն կառուցւում, որպէսզի հնարաւոր լինի ներքաշել նրանց հայկական մարտական խմբերի ծուղակի մէջ : Զինուորական խորհրդատուի ծրագիրը հիանալի արդիւնք է տալիս : Սեպտեմբեր 30ի լուսաբացին թրքական զինուած ուժերը, երեք մասի բաժանուած՝ հոճաների եւ մոլլաների գլխաւորութեամբ, « սալավաթ» կանչելով, կատաղօրէն ներխուժում են հայկական քաղաքամասի Փոս Բաղնեաց, Սամսայ Դուռ եւ Մասմանա փողոցները : Նրանք կրակում են հայկական տների վրայ, եւ գնալով աւելի խորանում այդ փողոցներում : Երբ արդէն լրիւ ծուղակում էին, հայկական տների լուսամուտներից, կտուրներից, շէնքերի անկիւններից նրանց վրայ սկսում է տեղալ կրակ եւ ձեռնառումբերի տարափ : Թշնամին խուճապահար փախչում է :

Նոյն օրը երեկոյեան հայ կանայք եւ աղջիկները խմբւում են զինուորական կեդրոնի առաջ եւ պահանջում, որ իրենց զինուորագրեն : Նրանք բաժանւում են դիրքերի վրայ եւ թշնամուց գրաւած զէնքերով զինւում : Այդ օրը կազմակերպւում է զինուորական խորհուրդ՝ Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի ղեկավարութեամբ : Ստեղծւում է պարէնաւորման մարմին, զէնքերի վերանորոգման եւ փամփուշտների լիցքի արհեստանոց, ինչպէս նաեւ հիւանդանոց : Ծերունիները յանձն են առնում քաղաքում կարգ ու կանոն պահպանելու պարտականութիւնը :

Հոկտեմբեր մէկի գիշերը թշնամու զինուած ուժերը կազմակերպում են երկրորդ գրոհը հայկական թաղերի վրայ : Նրանց առաջին զօրամասը թափանցում է Թեմրի Թաղի թուրքական լքուած տները, սկսում են քանդել այդ տների պատերը եւ անցք բացել դէպի հայկական թաղերը : Երկրորդ զօրամասը ներխուժում է կաթողիկէ եկեղեցու շրջափակը : Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի ծրագրով՝ թուրքական երկու զօրամասերն էլ դարձեալ ծուղակի մէջ են առնւում եւ ջախջախւում :

ԼԱՎԱԼԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

— Կուգաք զիս տեսնելու, վասնզի վստահ էք որ պիտի մեռնիմ ․․․ Օ՛հ, ամէնքս ալ պիտի մեռնինք օր մը ․․․

Ուրիշներ, որոնք աւելի մօտէն կը ճանչնային զինքը, երբեմն կը քաջալերէին զինքը ըսելով ·

— Քաջութիւն պարոն նախագահ :

Այն ատեն, Լավալ, կտրուկ ու խրոխտ, կը պատասխանէր ·

— Ինծի համար երբեք մի մտատանջուիք : Ցոյց պիտի տամ իրենց թէ ինչպէս կը մեռնի վարչապետ մը ․․․

×

Իրենց Փարիզ վերադառնալէն քիչ ետք, Նոտ եւ Պարատիւք հեռաձայնի հաղորդագրութիւն մը ստացան, ուր իրենց կ՚իմացուէր թէ Լավալի գնդակահարումը տեղի պիտի ունենար յաջորդ առաւօտ եւ թէ իրենք պէտք էր առաւօտեան ժամը ութին գտնուէին Արդարութեան Պալատին առջեւ, ուր մասնաւոր կառք մը պիտի սպասէր իրենց :

Նոտ եւ Պարատիւք խակոյն մեկնեցան Շամպրէօններու բնակարանը, Պուրպոնի Պալատի հրապարակին վրայ, ուր կը գտնուէր Տիկին Լավալ, ընկերակցութեամբ իր աղջկան եւ փեսին : Կիրակի ցերեկէ մը ետք տեղի ունեցած այս այցելութիւնը որեւէ բացատրութեան չէր կարօտեր : Նոտ ըսաւ ·

— Վաղը առտուան համար որոշուած է ․․․

Տիկին Լավալ աղաղակեց ·

— Պիտի՞ գործեն այս անօրէնութիւնը :

Ցետոյ, աւելի հանդարտ ու զուսպ, Լավալի կողակիցը մրմնջեց ·

— Իմ խեղճ Փիէրս, իմ խեղճ Փիէրս :

— Պիտի երթանք զինքը տեսնելու, աւելցուց Նոտ :

Խեղճ կնոջ վճռականութիւնը փշրուած էր : Հազիւ կրցաւ արտասանել :

— Այո՛, այո՛, գացէք զինքը տեսնելու, իր մօտը գտնուեցէք, գացէ՛ք ․․․

Աշնանային արշալոյսին ցոլքերը սկըսած էին տկարանալ, երբ փաստաբանները հասան Ֆրենի բանտը : Կառավարիչը բակին մէջ արդէն իրենց կը սպասէր :

— Ամէն բանէ առաջ, պնդեց կառավարիչը, բան մը մի ըսէք իրեն : Շատ հանդարտ վիճակի մը մէջ կը գտնուի : Եթէ տեղեկացնէք իրեն թէ վաղուան համար է, ահաւոր պիտի ըլլայ :

Եւ այդ պայմանով թոյլ տուաւ որ մտնեն ներս, հակառակ որ այցելութիւններու ժամը անցած էր :

Լավալ եւ Ժաֆրէ կը սպասէին : Զարմացան այս տարաժամ այցելութեան համար : Լավալի աչքերը կ՚երթային մէկէն միւսը :

— Այդպէս, այս անգամ ուրեմն վճռուած է, ըսաւ Լավալ :

Եւ դառնալով Պարատիւքի, գոչեց ·

— Ի՞նչ է, կորսնցուցիք ձեր լեզուն ․․

— Մտահոգ եմ, պատասխանեց Պարատիւք, որովհետեւ բան մը չիմացանք ցարդ :

Լավալ երկար պահ մը զանոնք դիտեց ու յանկարծ, ինքզինք գտնելով· կոշտ, տիրական ու վճռական, ըսաւ ·

— Լաւ, քանի որ բան մը չէք իմացած, քանի որ տակաւին բան մը չէ որոշուած, ուրեմն ամէն ինչ կորսուած չէ : Սակայն, պէտք է արագ գործել : Պէտք է տեսնել տը Կոլը, Լէոն Պլումը, Հէրիոն, Մէյէրը, Գաշէնը, բոլոր անոնք զորս ես ճանչցած եմ, պէտք է դիմել բոլորին : Վերջապէս չեն կրնար զիս սպաննել այսպէս : Շուտ, շուտ, թուղթ մը առէք, գրեցէք, ես պիտի շարադրեմ ․․․ կը մերժեմ այս ձեւով մեռնիլ ․․․ :

Սկսաւ շրջաշրջիլ խցիկին մէջ : Բառերը հեղեղի պէս դուրս կը ժայթքէին իր բերնէն : Հրատապ նախադասութիւններ էին, զորս Նոտ կը փոխանցէր թուղթին, մինչ Պարատիւք, դժուարաւ կարենալով կատարել իր դերը այս տեսակ մը ծիծաղելի ողբերգութեան մէջ, կ՚ընդմիջէր երբեմն, առաջարկելով կրճատումներ ու բարեփոխութիւններ Լավալի խօսքերուն մէջ :

Քանի թուղթերու էջերը կը յաջորդէին իրարու, այնքան Լավալի ձայնը կը դառնար տատամսոտ : Իր վերջին պաշտպանողականն էր եւ ինք շատ լաւ գիտէր որ այս մէկն ալ, նախորդներուն նման, իզուր պիտի անցնէր :

Միջոց մը, Նոտ պատճառաբանեց թէ ժամանակը ուշ էր, եւ ինչ որ ցարդ նօթագրած էին, պէտք էր վերաքննել ու վերարտադրել առաւօտէն առաջ : Երբ մեկնեցան, Լավալ իւրաքանչիւրին ձեռքը սեղմեց սովորականէն աւելի երկար ու անոնց մռայլ աչքերուն մէջ սեւեռելով իր հայեացքը, ըսաւ ·

— Լաւ, վաղը առտու : Կանուխ եկէք ․․․

— Ժամը ութին հոս կ՚ըլլանք, պատասխանեց Նոտ :

Լավալի սեւ աչքերը իրենց թարթիչներուն տակ, արձակեցին տարօրինակ լոյս մը, ու գոչեց ·

— Բայց ժամը ութուկէսէն առաջ կարելի չէ գալ :

— Հոգ չէ, մենք ժամը ութին կ՚ըլլանք, պատասխանեց Նոտ :

ԻՒ ՊԷՐ [illegible]

(4 Շար․)

Հոկտեմբեր երեքի լուսաբացին հրետանային գնդակոծութիւնից յետոյ թշնամին գրոհում է հայկական Հայր Արրահամի թաղի վրայ : Գրոհին մասնակցում են նաեւ չէջանից եկած աշիրաթական հրոսակախմբերը : Յարութիւն Ռաստկելէնեանը կազմակերպում է այդ դիրքերի ծրագրւած նահանջը : Թշնամու ենթադորսմասերը ներխուժում են Հայր Աբրահամի թաղամասը, բայց նորից ընկնում են ծուղակ : Սկսւում է ձեռնամարտերի եւ գնդակների տարափը նրանց վրայ : Թըշնամին խուճապահար նահանջում է : Թուրք զինուորները փախչում են՝ ոտքի տակ տրորելով միմեանց : Այդ մարտերում աչքի են ընկնում շատ կանայք, աղջիկներ ու պատանիներ, այդ թւում՝ Մարիամ Չիլինկիրեանը, Աղնիւ Միրզէյեանը, Նազարէթ Պապալեանը, Յարութիւն Թէնէքէճեանը եւ ուրիշներ :

Հոկտեմբեր 5ին ռազմաճակատից Ուրֆա է ժամանում թրքական մեծ հայաջրնոց զինուորական միաւորումը, ծանր թնդանօթներով, Ֆախրի փաշայի ղեկավարութեամբ :

Հոկտեմբեր 7ին փաշան նամակով դիմում է Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանին եւ առաջարկում անձնատուր լինել : Նամակում փաշան գովասանքով է խօսում Հայ ռազմիկների սխրագործութիւնների մասին, բայց սպառնում է աւերակոյտի վերածել հայկական թաղերը, եթէ մինչեւ օրուայ կէսը Հայերը անձնատուր չլինեն :

Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանը, զինուորական խորհրդի համաձայնութեամբ, փաշային պատասխանում է : « Ձեր տեղը պէտք չունինք իրար խաբելու : Ձենք ուզեր ծիծաղելի ըլլալ ձեր աչքին : Ուրֆայի Հայութիւնը պիտի կռուի մինչեւ վերջին մարդը » :

Հոկտեմբեր 7ին կէսօրից թշնամին հրետանային կատաղի կրակի տակ է առնում հայկական բոլոր թաղերն ու դիրքերը : Ինքնապաշտպանութեան ուժերն ու ժողովուրդը փոխադրւում են գետնայարկերը :

Յաջորդ օրը առաւօտեան սկսւում է թուրքական բանակի յարձակումը հայկական թաղերի ամբողջ արեւելեան հատուածի ուղղութեամբ : Թշնամին ներխուժում է Թեմրի թաղը եւ գրաւում հայկական կարեւոր դիրքերից մէկը, որ իշխում էր ինքնապաշտպանութեան մի շարք կրակակէտերի վրայ :

Վերահաս գիշերը զինուորական խորհրդին յաջողւում է, օգտուելով վատ եղանակից, նոր ծուղակ պատրաստել հակառակորդի համար : Կազմւում են թուրքական համազգեստով երեք հայկական ջոկատներ, որոնք տարբեր ուղղութիւններով մտնում են թշնամու զօրամասերի դասաւորութեան շրջանը : Մ. Եօթնեղբայրեանի ազդանշանով այդ ջոկատներն իրենց ձեռնառումբերը նետում են թըշնամու հանգստացող խմբաւորումների վրայ եւ խուճապ յառաջացնում : Օգտըւելով գրոհութիւնից, այդ մարտիկները ազդարարում են նահանջի հրաման եւ

Թուրք զինուորներին ցոյց տալիս փախուստի երեք ուղղութիւն : Այդ ուղղութիւնների վրայ, կազմ ու պատրաստ, Թուրք փախչող զինուորներին դիմաւորում են հայ սուինաւոր ռազմիկները : Թշնամին դատարկում է Մասմանայի ուղղութեամբ ունեցած իր բոլոր ամրութիւնները : Թշնամուց գրաւում են մեծ քանակութեամբ ռազմամթերք :

Լուսաբացին պարզւում է, որ Թուրքական զօրքերը նոր դիրքեր են գրաւել Թլֆատրի բարձունքին եւ թնդանօթների փողերն ուղղել են հայկական թաղերի ու դիրքերի վրայ դրանով ինքնապաշտպանութեան ուժերը կորցնում են իրենց դիրքային առաւելութիւնը : Զին. խորհրդի որոշմամբ՝ հայկական մարտական խմբերն ու բնակչութիւնը տեղափոխւում է գետնայարկերն ու խրամատները :

Ինքնապաշտպանութեան ուժերի դրութիւնը զգալիօրէն դժուարացել էր : Թլֆատրի բարձունքի թուրքական թընդանօթների հարուածներից հայկական թաղերը վերածուել էին փլատակների : Հայ ռազմիկների մեծ մասը զոհուել էր : Մնացած փոքրաթիւ խմբերը թշնամու անընդհատ յարձակումները ետ մղելու համար ստիպուած էին օրերով չքնել, թուլացել էին անքնութիւնից :

Հոկտեմբեր 9ի մարտերում ծնկից վիրաւորուել էր Մ. Եօթնեղբայրեանը եւ փոխադրուել հիւանդանոց : Նրան փոխարինող Յար. Ռաստկելէնեանը ղեկավարում էր մարտական գործողութիւնները քառասուն աստիճան տաքութեան մէջ : Զոհուել ու շարքից դուրս էին եկել հերոսամարտի աչքի ընկնող ղեկավարներից շատերը, այդ թւում Կարապետ Ղարատաշեանը, Վազարշակ Ալաջաջեանը, Կիրակոս Եղերլերեանը, Խորէն Արզուհալաջեանը եւ ուրիշներ :

ՀԱՅՐԻԿ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

(2 Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հայ արուեստագէտներուն Տան մէջ Ապրիլի սկիզբը տեղի ունեցաւ յուշ-երեկոյ մը, նուիրուած Վահան Թէքէեանի մահուան 20ամեակին :

Կը նախագահէր Սիլվա Կապուտիկեան : Թէքէեանի կեանքին ու գործին մասին խօսեցաւ Վազարշակ Նորենց : Խօսք առին նաեւ Վահագն Դաւթեան, Առաքել Պատրիկ եւ ուրիշներ :

« Գրական Թերթը », Վահան Թէքէեանի նկարին հետ, հրատարակած է նաեւ երկու բանաստեղծուհիներու յօդուած, — Մարօ Մարգարեան կը ներկայացնէ « Խոր ու խոհուն քնարերգուն», իսկ Սիլվա Կապուտիկեան իր յօդուածը, « Ծաղկեպսակի փոխարէն », կը սկսի սա տողերով.

— « Ապրիլին, հայկական Ապրիլին, օրը այնքան շատ է լցուած մահուան տարելիցներով, կայ սակայն մահուան մի տարելից, որը, ինչքան էլ անյարիր թըւաց ածականը, երջանիկ պէտք է անուանել : Երջանիկ, որովհետեւ կարող էր պատահել այնպէս, որ այս քսանամեակն էլ դառնար յիսնամեակ, վիթխարի մի խորշով եւս խորացնելով այն անդունդը, որը, երկրաշարժի պէս յարկարծահաս, բացուեց հայ կեանքի մակերեւոյթին՝ մի գիշերուայ մէջ 1915 թուի Ապրիլի 24ին» :

×

« Երեկոյեան Երեւան» թերթը (16 Ապրիլ) յօդուած նուիրած է երկու «անմոռաց դէմքերու», Թլկատինցի եւ Ռուբէն Զարդարեան, հրատարակելով նաեւ նըկարները :

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԳԱՐՈՒՆ

Այս անունը կը տրուի, Երեւանի մէջ, այն հանդիսութեան, Ապրիլեան Երեկոյթ, որ աւանդական դարձած է քանի մը տարիէ ի վեր եւ, այս տարի, տեղի ունեցաւ պետական համալսարանի Նորակառոյց շէնքին մէջ :

« Երգով ու պարով սկսաւ Ուսանողական Գարունը, այս տարի, ծափով ու ծիծաղով բացուեցաւ աւանդական այս փառատօնը », կը գրէ «Սով. Հայաստան» թերթը (15 Ապրիլ) :

Բեմին վրայ կը տեսնուին կուսակցութեան ղեկավարները եւ համալսարանին դասախօսները, որոնք իրենց ողջոյնի խօսքն ուղղեցին երիտասարդներուն՝ մաղթելով ամէն յաջողութիւն : Յետոյ ղեկավարները եւ դասախօսները իջան բեմէն վար, եւ այս անգամ բեմ բարձրացան երիտասարդները, մանչ եւ աղջիկ :

Եւ երգ ու պար : Ու նոյնքան ծափ : Դահլիճը կը թնդայ պարերու կշռոյթին, ու ծափերու ալիքէն : Բանասիրութեան համալսարանի երգչախումբը, քառաձայն, ղեկավարութեամբ Յովհաննէս Չէքիճեանի (Պոլսէն), կ'երգէ ԿարաՄուրզայի, Եկմալեանի, Կոմիտասի, Կարօ Զաքարեանի, Արտէմ Այվազեանի, Արմէն Տիգրանեանի գործերը :

Կը յաջորդեն ժողովրդական նուագարաններու մասնակէտները : Յետոյ ուսանողուհի Ա. Պարսամեան կ'արտասանէ « Ճամբաները չեն մոռացել » բանաստեղծութիւնը :

Այս երեկոյթին մասնակցողները հեռագիր մը ուղղեցին տիեզերագնացներուն՝ դանոնք համարելով իրենց առաջնորդը :

ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Յիսուն տարի պէտք եղաւ որ Ապրիլեան Սգատօնը չտօնողները այս տարի տօնեն Ապրիլեան Սգատօնը : Իսկ յիսուն տարի ետք հրաժարին տօնելէ Ուրֆայի Հերոսամարտը անոնք՝ որ Ուրֆայի Հերոմարտ կը տօնէին, թողլով որ Ուրֆայի

Հերոսամարտ տօնեն անոնք որ մինչեւ այժմ չէին տօներ հայկական զէնքի նման յաղթանակներ :

Փոխուա՞ծ են դարերը, փոխուա՞ծ են հովերը, փոխուա՞ծ են դերերը, թէ ... այսպէ՞ս է Հայուն հոգին, — մակընթացութիւն ու տեղատուութիւն :

Աղուոր յօդուած մը ունի «Գրական Թերթը» (16 Ապրիլ), նուիրուած Ուրֆայի հերոսամարտին, ստորագրութիւնը՝ Հայրիկ Մուրադեան (զոր սկսած ենք հըրատարակել) :

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցիի Կրօն. Ընկերակցութեան վարչութիւնը պատիւ ունի հաղորդելու որ՝ Մարտ 28ին տեղի ունեցած ընդհ. ժողովով եւ կատարեալ մեծամասնութեան քուէներով ընտրուած են հետեւեալ եօթը անդամները, փոխան դադարեալներու :

Պ. Պ. Արծրունի Զրբաշեան, Մեթր Ժագ Վարժապետեան, Նուպար Քիւթալեան, Գալուստ Աճարոնեան, Ենովք Արմէն, Սիմոն Տէր-Մարտիրոսեան, Գաբրիէլ Լուսարարեան :

Վերակազմեալ վարչական խորհուրդը ընտրեց իր դիւանը .— Պ. Պ. Արծրունի Զրբաշեան (ատենապետ), Նուպար Քիւթալեան (Բ. ատենապետ), Զարմայր Ալիքսանեան (ատենադպիր), Բիւզանդ Շահպազեան (Բ. ատենադպիր), Ժիրայր Զավզավաթճեան (գանձապահ), Յարութիւն Քէչեան (հաշուապահ), Մեթր. Ժ. Վարժապետեան (խորհրդական) :

ԴԻՒԱՆ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Եւգինէ Եփրեմեան, Լիբանանահայ երիտասարդ արուեստագիտուհին իր ջրաներկերը եւ գանդակործութիւնները կը ցուցադրէ Մայիս 5էն 20 Գէլէօպ տէ 4 վան, 1 Րիւ Կօզլէն (Սէն-Ժերմէն տէ Փրէ) : Երեք տարի է իր արուեստը կատարելագործած է Փարիզի Գեղարուեստից Ազգ. վարժարանը :

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՍԿ» բացառիկ թիւ, նուիրուած Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին, Ապրիլ 1965, 150 էջ, պատկերազարդ : Պաշտօնաթերթ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան :

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (221)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Այսպէս կարելի չէ շարունակել : Եթէ վաղը ճաշելու չգաք, ես անձամբ ձեր ետեւէն պիտի պտըտցնեմ կերակուրը մինչեւ որ ուտէք :

— Ժամանակ չունեցայ, — պատասխանեց Տոպօ դաւաթը պարպելով : — Անկողինս պատրա՞ստ է :

— Երեք օրէ ի վեր գիշեր ցերեկ պատրաստ կեցած է :

— Լաւ, այն ատեն այսօր անկողին կը մտնեմ. (ու նստաւ) : Յուսանք ձեր գաւակը ծանր վէրքեր չունի :

— Ճիտակը գլխուն վրայ խոշոր վէրք մը ունի, միւս հարուածներէն կաշիէ վերարկուն բաւական պաշտպանած է, փառք Աստուծոյ, Անդամներն ալ դիւրաւ կը շարժէ :

— Պատուհասին ի՞նչպէս է :

— Սափրիչը հինգ կտոր ոսկր հանեց ուսէն :

— Ողջ պիտի մնա՞յ :

— Սափրիչը բսաւ թէ կը մնայ :

— Տիկին, հիմա դուք ալ պառկելու գացէք : Այսօր ես ալ պիտի պառկիմ, պէտք է հանգչիմ : Գիշեր բարի :

Օղին նայեցաւ ու դարձեալ սենեակէն ելաւ :

Նախասենեակին մէջ կախուած էր դիշերային զինուորական երկար վերարկուն, վրան առաւ ու քալած ժամանակը կռճկեց : Եւ փութաց Աղեքսանդրի աշտարակը քննելու. հոն դտաւ Գրիգորը մինչ երիտասարդի մը օգնութեամբ կաշիէ պարկ մը կը տանէր վեր :

— Աս ի՞նչ է, — ըսաւ յանդիմանական ձայնով, — դուն դեռ արթո՞ւն ես : Քեզի չհրամայեցի՞ որ քնանալու երթաս :

— Հրամանը արդէն կատարեցի, տէր հրամանատար, — պատասխանեց Գրիգոր, — արդէն քնացայ : Միտքս ինկաւ սակայն, թէ ցօղը թնդանօթներուն վրայ կ'իջնէ ուստի չոր վառօդ տանիլ կուզեմ ամէն կողմը :

Տոպօ լուսաւորող թնդանօթաձիգին հըրամայեց .

— Կրակ :

Թնդանօթը շչաց, ապա պայթեցաւ . գնդակը հարիւր դիրկ բարձրութենէն բոց արձակեց ու ճարճատեց, լուսաւորելով բերդին շրջակայքը :

Թրքական բանակը անշարժ էր բերդին շուրջ. միայն պահակները նստած էին իրենց տեղերը մինչեւ ականջներն ծածկըւած :

Տոպօ հետեւեցաւ Պոռնեմիսսայի մինչեւ Եկեղեցւոյ աշտարակը ու դիտեց թէ ինչպէս կը մաքրէր խոնաւ վառօդը ու խնամքով չոր կը դնէր ու թէ ինչպէս կը ստուգէր թէ պատրոյգը, ճնիճ ցուպը, վառօդի դգալը ու գնդակները տեղերնին ըլլան : Թնդանօթաձիգները հոն թնդանօթներու քով կը քնանային իրենց հաստ վերարկուներուն մէջ պլլուած :

— Հիմա գնա, քնացիր, — ըսաւ Տոպօ :

Ու ինքը մինակ հոն մնաց . կեցաւ աշտարակին ծայրը Պապա թնդանօթին քով բազուկները ծալած : Ու չուրջը տարածուող խոր լռութեան մէջ աչքերը դէպի երկինք բարձրացուց :

Առանց լուսնի, ամպոտ ու ցուրտ գիշեր մըն էր : Միայն քանի մը փոքրիկ պատռուածքներէն կը պլպլային քանի մը սպիտակ աստղեր :

Տոպօ հանեց գլխարկը ու ծունկի եկաւ աչքերը երկինք բարձրացուցած :

— Աստուած իմ, — մրմնջեց, ձեռքերը աղօթքի միացնելով, — դուն կը տեսնես այս արիւնարբու աւազակներու անթիւ բանակը : Կը տեսնես մեր խարխլած փոքրիկ բերդը, ու մէջը այս ափ մը ժողովուրդը ամէն բանի պատրաստ ... Քու անհուն մեծութեանդ առջեւ այս աշխարհը ոչինչ է : Ոհ, բայց մեզի համար ամէն բան է : Եթէ հարկաւոր է՝ առ մեր կեանքը, մեռնինք մենք, ինչպէս խոտը գերանդիի հարուածին տակ : Միայն այս երկիրը մնայ ... մեր այս փոքրիկ Հունգարիան :

Դէմքը գունատ էր ու աչքերէն արցունք կը կաթէր : Եւ արցունքոտ աչքերով շարունակեց .

— Տիրամայր, Հունգարիոյ պաշտպանը. մեր դրօշակներուն վրայ քու կենդանագիրդ կը կրենք : Միլիոնաւորներ կ'արտասանեն քու անունդ հունգարերէն : Աղաչէ մեզի համար :

Ու դարձեալ շարունակեց .

— Սուրբ Ստեփանոս թագաւոր, նայէ երկնքէն : Տես կորուստի մատնուած քու երկիրդ, քու ժողովուրդդ : Տես էկէրը, ուր տակաւին կանգուն են քու կառուցած տաճարիդ որմերը, եւ ուր դեռ քու լեղուովդ և հաւատքովդ կը փառաբանուի Ամենակալը : Ելիր քու երկնային վրանէդ, ով Ս. Ստեփանոս թագաւոր, ինկիր Աստուծոյ ոտքերուն առջեւ : Ով Աստուած, Աստուած իմ, քու սիրտդ մեր հետ թող ըլլայ :

Կարծես ամպերուն մէջ այդ փոքրիկ պատռուածքը երկնքի պատուհանը ըլլար, ու աստղերը մէջը վառող մոմերու բոցերը ...

ԿԷԶԱ ԿԱՐԴՕՆԻ

(Շար.)

« ՅԱՌԱՋ » ԿԸ ՆՈՒԻՐԷՆ

Մարսէյլէն Ալպէր Պօղոսեան ողբաց – եալ Տիկին Հայաստան Տէրոյեանի (ծըն– եալ Պօղոսեան) մահուան տարելիցի առ – թիւ մէկ տարուան «Յառաջ» կը նուիրէ իր քեռայրին Յարութիւն Տէրոյեանի :

Ս. ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Տէր եւ Տիկին Ս. Փողհարեան Ապրիլ – եան սպանդին զոհարերուած իրենց ծնո – ղած եւ բոլոր պարագաներուն յիշատա – կին համար 50 փրանք Ս. Թէհլիրեան փոն– տին :

ԾԱՆՕԹ.— Ս. Թէհլիրեանի յուշարձա– նի հանգանակութիւնը փակուած է : Աս– կէ ետք գումարները պէտք է ղրկուին ուղղակի Քալիֆորնիա :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Շաւիլէն Այրի Տիկին Եւգինէ Ջամուշ – եանի մահուան առթիւ Պ. Պատրիկ Պետ– եան կը նուիրէ տասնական ֆր. «Յառաջ» եւ «Հայաստան» թերթերուն :

Նոյն տխուր առթիւ Պ. Արմենակ Պետ – եան տասը ֆր. կը նուիրէ Մշակոյթի Տան : (Ստանալ «Յառաջ»էն) :

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ԴԱՒՐԱՅԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔԸ

Այս Կիրակի ժամը 15ին Իսիի, Խրիմ – եան վարժարանը :

Կը նախագահէ ՅԱՐՈՒԹ. ՇԻՐՎԱՆԵԱՆ

Ջեկուցում՝ ՆՇԱՆ ՀԱՅԹԱՅԵԱՆԻ կողմէ

Սիմոն Ծերոնեան (երգ), Միրիճան Շիրվանեան եւ Շմաւոն Պալեան (նուագ) :

Տեղական ուժերով երգ, խմբերգ, ար– տասանութիւն : Առատ կերուխում :

Մուտքը ազատ է :

Լ Ի Ո Ն Լ Ի Ո Ն

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրու – թեան 20րդ տարեդարձին առթիւ :

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խում– բերուն :

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան , Ռամոյի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային :

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցիի Հայերէնի դասընթացքի

Այս Շաբաթ, Մայիս 8, ժամը 21ին, Սալ Մազընօ, 88 Րիւ տ'Օպաներ :

Գեղարուեստական ճոխ բաժին : Ու – ղերձ վարչութեան կողմէ : Անակնկալներ, արտասանութիւն, երգ, խմբերգ, տրա – մախօսութիւն ղեկավարութեամբ Տիկին Ս. Թորոսեանի :

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ :

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Վալանսի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբար– ձութեան, մեծ պատրաստութեամբ, քա – ղաքիս լաւագոյն արուեստագէտներու մասնակցութեամբ պիտի ներկայացուի ժողովրդական օփերէթ

« ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ »Ը

Ղեկավարութեամբ Թրաքօշի

Այս ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, քա– ղաքապետարանի թատրոնը

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԼԻՈՆ.— « Մայիս 28»ի տօնակատարու– թիւնը, Մայիս 29ի Շաբաթ երեկոյեան , Ազգ. Տան սրահին մէջ : Մանրամասնու – թիւնները յետագային :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութեան կազմա – կերպած Վասպուրականի յաղթական հե – րոսամարտի յիսնամեակը , Մայիս 15ին, Ալհամպրայի սրահին մէջ :

×

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնա – ճիւղի նախաձեռնած մեծ համերգը, ծա– նօթ երգչուհի Տիկին Լուիզ (Անայիս) Պօզապալեանի, որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սալ Ռամոյի շքեղ սրահին մէջ : Ման – րամասնութիւնները յաջորդիւ :

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած

ԼԻՈՆԻ « ԿՈՄԻՏԱՍ » ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

Հովանաւորութեամբ Լիոնի Ազգային Միութեան :

« Կոմիտաս» երգչախումբի հիմնադը – րութեան Գ. տարեդարձին առթիւ :

Մայիս 9, Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 16էն մինչեւ կէս գիշեր Լիոնի Ազգ. Տան սրահին մէջ, 295 Րիւ Պուպլօ :

Ճոխ եւ խնամուած յայտագիր, «Կոմի– տաս» երգչախումբի կողմէ երգ, դեկա – վարութեամբ Պ. Մարթէն Օփլավի :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐ

Խնամեալ պատրաստութեամբ կը ներ – կայացուի «ԵՕԹՆԱՍՈՒՆՆՈՑ ՓԵՍԱ – ՑՈՒՆ» (զաւեշտ) :

Մասնակցութեամբ երգչախումբին ան – դամներուն .— Օր. Մառի Սահակեան, Պ. Պ. Գաբրիէլ Գարիպեան, Մարթէն Օփ– լազ, Յակոբ Յովհաննէսեան, Կարապետ Թուֆայեան :

Որմէ յետոյ կը սկսին եւրոպական պա– րերը, մասնակցութեամբ Փիէռ Ալէնի նուագախումբի :

Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով :

Մուտք 5 փրանք :

Տոմսերը կարելի է հայթայթել եկեղեց– ւոյ գրասենեակէն եւ երգչախումբի ան – դամներէն : Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ :

ԾԱՆՕԹ.— Մայիս 9ին, Կիրակի առա – ւօտ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Լիոնի Ս. Յակոբ եկե – ղեցւոյ մէջ՝ երջանկայիշատակ Կոմիտաս Վրդ.ի, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ ծառա – յող հանգուցեալ քահանաներու, դպիր – ներու հոգւոյն համար : Պատարագի եր – գեցողութիւնը պիտի կատարուի Լիոնի « Կոմիտաս» երկսեռ երգչախումբին կող– մէ, ղեկավարութեամբ Պ. Մարթէն Օփ – լազի, ընկերակցութեամբ երգեհոնի : Կը նուագէ Ովաննես Ֆէլլահեան :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնա – ճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բո– լոր ընկերուհիները, այս Չորեքշաբթի , ժամը 16ին, Ազգ. Տան սրահը : Կարեւոր օրակարգ :

Մ Ե Ծ Հ Ա Ն Դ Է Ս

Կազմակերպուած ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԽՈՒՄԲԻՆ կողմէ

Մէզոն – Ալֆորի քաղաքապետարանի սրահին մէջ, Կիրակի (9 Մայիս) ժամը 15էն 19

ԱԼԻՍ ՍԻՄՍԱՐԵԱՆ, ՓՕԼ ՍԷՋԵԱՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԿՐՏԻՉ ՊՕՂՈՍԵԱՆ, ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻԿԻՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Խումբին անդամները կը խաղան կարճ զուարճալի սքէչներ, եւ մանաւանդ,

Իսի – լէ . Մուլինոյի թատերախումբը կըներկայացնէ « ՀԻԽԱՆԴՏԵՍԸ »

կատակերգութիւն, (Հեղինակ Նշան Պէշիկթաշլեան)

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 16 Մայիս, ժամը 14.30ին Սորպոնի մեծ Ամփիթատրոնին մէջ

Բարձր հովանաւորութեամբ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ (Հայրապետական պատուիրակ)

եւ

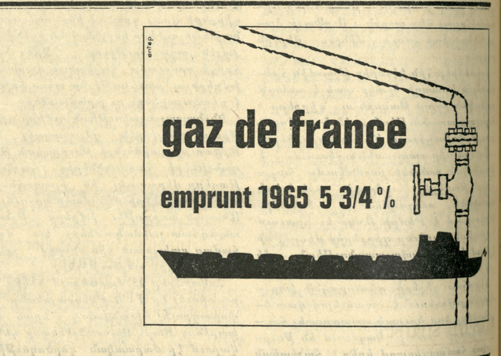
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

Նախագահութեամբ ԱՆՏՐԷ ՇԱՄՍՕՆԻ , (Ֆրանսական Ակադեմիայէն)

Միրայօժար մասնակցութեամբ անուանի Արուեստագիտուհի եւ արուեստագէտ– ներու եւ Ուկրայնական եւ Կովկասեան պարախումբերու :

Տոմսերու գինն է 3, 5 եւ 6 ֆրանք

Ապահովել Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնատեղիէն, 15, Րիւ Ժան Կուժօն, Փարիզ ինչպէս նաեւ Հայ Կարմիր Խաչի Փարիզեան շրջանի մասնաճիւղերէն :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

31ՐԴ ՏԱՐԻ

Խմբ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Լոյս տեսան 1964 եւ 1965 տարիներու թիւերը, երկու հատորով, բովանդակու– թիւնը գերազանցօրէն հետաքրքրական.—

Ա. ՀԱՏՈՐ.— Լենինի սիրահարութիւ– նը (Շ. Նարդունի) : Մխախոտը եւ կինը (Թ. Նալպանտեան) : Բժշկութիւնը մութ խաւերու մէջ (Տոքթ. Ճէլալեան) : Հայց եւ կին (Ն. Աղբալեան) : Արուեստական կեանք կը ստեղծուի՞ (Եռաստղ) : Շարա– կանի խաղերը (Կոմիտաս վարդապետ) : Արքայից արքան (Վարուժան) : Բժշկ. խորհուրդներ մայրերուն (Եռաստղ) :40էն ետք ուշադրութիւն սրտին (Տոքթ. Ազա– տանի) : Սեռային առողջապահութիւն (Փրոֆ. Մարգարեան) : Հայ Թատրոնին սկիզբը (Կ. Մեհեան) : Թատերական յու– շեր (Գ. Զմշկեան) : Արցունքի գիտու – թիւն (Տոքթ. Շ. Այվազեան) : Սիրականդ թո՞ւխ թէ չէկ կ'ուզես (Տոքթ. Գ. Ալ – թունեան) : Հիւանդներուն տաքութիւնը (Տոքթ. Աշճեան) : Պնդութեան մասին (Տոքթ. Պոնտէ) : Ծերութեան հարցը (Տոքթ. Ասֆանազ) : Աղջիկներու եւ տը – ղոց հասակը կ'երկարի (Տոքթ. Պէֆուայն) : Ուխաքին սրտին մնասակար (Հայ–Բոյժ) : Բժշկ. հին բառարան (Տոքթ. Քալան – թարեան) : Հայրութեան ընազդը (Ե – ռաստղ) : «Կապոյտ երախաները» (Տոքթ. Շ. Այվազեան) : Ջուրի ծարաւ (Հայ– Բոյժ) : Գարնան եւ ամրան հարբուխը (Տոքթ. Սերոբեան) : Երբ հիւանդ է լեարդը (Մետիֆուս) : Ի փառս ... փու – քին (Տոքթ. Ասֆանազ) : Ջուրերու պա – տերազմը (Տոքթ. Աշճեան) : Քոլեսթերո– լը յանցաւոր չէ (Տոքթ. Օնառ) : Քունը (Ս. Լիսիցեան) : Կոճապղպեղ (Յ. Իշխան– եան) : Պատերազմի ոսկրախտ (Մետի – ֆուս) : Քանսէրը ինքնաբերաբար բուժելի (Տոքթ. Շ. Այվազեան) : Երախաներու յօղայուր (Տոքթ. Բամպուքճեան) : Դըպ– րոցականները երկրէ երկիր (Քաղհան) : Հարսանիթին չուրջ (Տոքթ. Ն. Ալթուն – եան) : Ինչո՞ւ զաւակ չեն ունենար (Տոքթ. Ասֆանազ) : Ուտելու արուեստը (Տոքթ. Լըպոն) : Ի՞նչ գիտենք յօղայուրի մասին (Եռաստղ) : Շաքարախտ (Տոքթ. Կրոլիէ) : Գիլու ցաւը (Տոքթ. Գեղամ Այվազեան) : Բժշկական ճառքայ (Հայ– Բոյժ) :

Բ. ՀԱՏՈՐ.— Քիւքլինիանի ակրակը (Ալֆոնս Տօտէ) : Մահը պիտի միացնէ մեզ (Սօսեաց Տղան) : Տէրտէրին չարականը (Ա. Իսահակեան) : Տեղ չհասած նամակ մը (Յ. Մարգարեան) : Պարտէզները եւ վարդերը (Ալենուշ) : Գովք Հայաստանի (Թարգմ) : Աղատ սէր (Շահազ) : Հայոց զարձն ի քրիստոնէութիւն (Գ. Ֆինտգ – լեան) : Խաղ բառին ծագումը (Տոքթ. Ն. Մարտիրոսեան) : Հայ մէզին ծագումը (Ն. Աղբալեան) : Ժողովուրդներու զաղ– թը (Ապանուր) : Պատմ. հայ մամուլին (Յ. Աբրահամեան) : Հայհոյանքին մեր – լուծումը (Գ. Ճիզմէճեան) : Կիները եր – ջանի՞կ են այսօր (Եռաստղ) : Քանսէրը երկրէ երկիր (Քաղհան) : Ամերիկեան նը– չենի (Յ. Իշխանեան) : Առողջապահական (Տոքթ. Նաւասարդ) : Բժշկ. խորհուրդ – ներ մայրերուն (Տոքթ. Էյքէն) : Ուղեղն ալ կը բուսնի (Եռաստղ) : Սեռային ա – ռողջապահութիւն (Փրոֆ. Մարգարեան) : Ալքոլամոլութիւնը (Թ. Նալպանտեան) : Բերնի խոռոչի առողջութիւնը (Հ. Համ – բարձումեան) : «Ես ինքս...» (Տոքթ. Նիկոլայեւա) : Երբ կը միզէ ... կօշիկին վրայ (Եռաստղ) : Մայրենի լեզու (Ս. Նալպանդեանց) : Վանայ բարբառը (Յ. Տա– պաղեան) : Ակռայի ցաւը (Ոտանաւոր) : Բժշկ. բառարան (Տոքթ. Քալանթար– եան) : Քարացած մարդիկ (Հայ–Բոյժ) : Երկար կեանքի ուղին (Տոքթ. Ա– լան) : Մահը կը մօտէ բերնէն (Փրոֆ. Լամի) : Մայրական կաթ երախաներուն (Տոքթ. Աշճեան) : Բժշկութիւնը Խալիֆի գիւղին մէջ (Յ. Տատուրխեան) : Մայթու– խրաւունք ունէր (Տոքթ. Շահէն) : Մա– գերուն խնամքը (Ն. Գրիգորեան) : Կեր– կուրի պատրաստութիւն (Եռաստղ) : Աղ (Սթըրնեսֆու) : Մահը ճամբաներուն վրայ (Քաղհան) : Ստամոքսի խոցին պատճառ– ները (Տոքթ. Քարասօ) : Արմաշի հրաշ– ները (Յ. Գազանճեան) : Սնունդը կ'ազդէ ուղեղին վրայ (Եռաստղ) : Ակռայի ցա– ւերու մէջ (Տոքթ. Միլլէր) Վեցե – րորդ հիւանդութիւն (Տոքթ. Մոնէ) : Լայներակութիւն (Տոքթ. Սերոբեան) : Նա– Գառնիի ամրոցը (Գ. Սաղաթէլեան) : խապաշարումներ (Տոքթ. Թուզճեան) : Արեւահարութիւն (Տոքթ. Բամպուք – ճեան) : Ի՞նչ է խպիպը (Տոքթ. Մոնիէ) : Կնոջ մը երեք հոգերը (Ս. Ոսկեան) : Գիխացային պատճառները (Տոքթ. Քէ – րէսթէճեան) : Բժշկական տաղեր :

Ընթերցողներուն կը թողունք կարդալ եւ բաղդատել օտար բժշկական թերթե– րու հետ :

1965ի երկրորդ հատորը յանձնուած է մամուլին : Նոյնքան ճոխ, հետաքրքրա– կան :

Տարեկան բաժնեգին 15 ֆրանք : Արտա– սահման 5 տոլար :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32?, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 փր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՄԱՅԻՍ

MERCREDI 5 MAI 1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10299 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 41e ANNÉE — Nº 10.299

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՈՒԺԵՐԸ Կ'ԱՒԵԼՆԱՆ

ՃՈՆՍԸՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ Ս. ՏՈՄԷՆԿԻ ՄԱՍԻՆ

Մինչ ամերիկեան ուժերու թիւը ժամէ ժամ կ'աւելնայ Ս. Տոմէնկի մէջ, հասնելով 16.500ի, Ճոնսըն յայտարարութիւն մը ըրած է, որ կը ձգտի արդարացնել իրենց միջամտութիւնը :

«Մեր երկիրը չուզեր, չի կրնար հանդուրժել որ համայնավար երկրորդ կառավարութիւն մը հաստատուի արեւմտեան աշխարհի մէջ: Ինչ որ սկսած էր իբրեւ ժողովրդավար ուժերու ըմբոստութիւն մը ողբերգական երեւոյթ մը առաւ յետագային, այն վայրկեանէն երբ համայնավար դաւադիրներու խմբակ մը, որոնցմէ ոմանք Քասթրոյի դպրոցը կազմուած են, շարժումին գլուխն անցան: Կոչ կ'ընեմ աշխարհի բոլոր ազգայիններուն, թող կապ հաստատեն Ս. Տոմէնկի ղեկավարներուն հետ եւ նկարագրել տան թէ մեր մառինները *ինչ սարսափներէ փրկել կը փորձեն առաւելագոյն թիւով մարդիկ»:*

Կարգ մը լուրերու համաձայն, ժամանակաւոր կառավարութիւն մըն ալ հաստատուած է Ս. Տոմէնկի մէջ :

X ՄԱԿի խորհրդային պատուիրակը կը պահանջէ որ ամերիկեան ուժերը անմիջապէս քաշուին: Ֆետերենկօ աւելցուցած է թէ «ամերիկեան կեղծաւորութիւնը ոչ ոք կը խաբէ»:

X Ամերիկեան աղբիւրներու համաձայն արդէն երկու հազար դիակ կայ Ս. Տոմէնկի փողոցներուն մէջ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՄՊՈՃ խզեց իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները Միացեալ Նահանգներուն հետ :

ՊԵՆ ՊԵԼԼԱՅԻ Փարիզ այցելութեան շուրջ զրոյցները սկսած են հոս գտնել: Կ'ըսուի թէ Ալժերիոյ նախագահը կրնայ Փարիզ գալ Մայիսի վերջ :

ՓԱՐԻԶ հասնելէն առաջ, Լիբանանի Հանրապետութեան նախագահը՝ Հելու Նասըրի հետ ունեցած խօսակցութիւններէն ետք, յայտարարած է թէ արաբ պետութեան մը ապահովութիւնը Հասարակաց թշնամիին դիմաց կարելի կը դառնայ միայն երբ բոլոր արաբական երկիրները համախոհ ըլլան»: Ի պատասխան այս խօսքերուն, Նասըր չեշտած է թէ Արաբ Մ. Հանրապետութիւնը անվերապահ զօրավիգ կը կենայ Լիբանանի :

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՐԿԻՊԱ տեսակցութիւն մը տալով ամերիկեան Նիուզուիք *պարբերականին, կ'ամբաստանէ նախագահ Նասըրը որ «հրամաններ կ'ուզէ տալ արաբ միւս երկիրներուն, մարզիչ յիսնապետի մը նման: Ինչ կը վերաբերի մեզի, չի կրնար»: Պուրկիպա յայտարարեց նաեւ թէ Նասըր երբեք արաբ ուրիշ երկրի մը կարծիքը առած չէ, դաշնակցային Գերմանիոյ Հանրապետութեան հետ խզելէ առաջ:* Լայֆ *պարբերաթերթն ալ «արաբական ձայն մը խաղաղութեան ի նպաստ» խմբագրականով մը կը գովէ Պուրկիպան որ խաղաղ բանակցութեամբ կ'ուզէ լուծել պաղեստինեան հարցը :*

ՆԱՅՍԷՆՍԻ դատավարութիւնը սկսաւ անցեալ օր: Ծանօթ է քորսիքացի այս «կենտրոնը» կը յաւակնէր լէօսէմիի *բուժումը գտած ըլլալ, հակառակ անոր որ իր խնամած քանի մը երիտասարդներ մեռած են :*

ՍԱՆ-ՍԱԼՎԱՏՈՐԻ մէջ երկրաշարժ պատահած է: Ցարդ 101 մեռեալ կայ, 500 վիրաւոր եւ 4000 վնասուած տուն :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻ

Կ'ԸՍԷ ԿԻՒՐՍԷԼ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն Մայիս 1 թուականով .

Հանրապետութեան նախագահ Ճէմալ Կիւրսէլ ուշագրաւ յայտարարութիւններ ըրաւ այսօր Հայկական Հարցի մասին, որ երկար տարիներ ետք նորէն երեւան ելաւ :Պատասխանելով լրագրողներուն, նախագահ Կիւրսէլ հետեւեալ դիտողութիւնները ըրաւ .

— Մամուլը պէտք եղածին պէս չխօրացուց Հայկական խնդիրները: Պէտք է գիտնալ թէ հայկական ջարդ մը գոյութիւն չունի, Հայերը անսպասելի վայրկեանի մը մեր բանակը կոնակէն զարկին, ճամբաները կտրեցին դժուարացուցին հաղորդակցութիւնը եւ բանակին պարենաւորումը: Ոչ թէ Թուրք բանակը, այլ որեւէ բանակ այս պայմաններուն տակ ստիպուած էր դիմադրել » :

Կիւրսէլ ըսաւ այս առթիւ .

— Հայերը կազմակերպուեցան եւ ըմբոստացան եւ իրենք տեղի տուին ջարդերուն, միայն թէ Հայոց մէջէն հայրենասէր անձեր ալ եղած են, եւ անոնք չեն մասնակցած այս խռովութիւններուն : Պատերազմի դաշտին վրայ, տեսայ հայ հայրենակիցներ, որոնք նահատակուեցան մեր հայրենիքին սիրոյն, եւ իմ թեւերուս մէջ հոգի տուին: Ցանցառը ոչ թէ ըմբոստացողները այլ զանոնք գրգռողներն են :

ՎԱՐՉԱՊԵՏՆ ԱԼ ԿԸ ԽՕՍԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Կիւրսէլէն առաջ, վարչապետ Իւրկիւպլիւ խօսեցաւ Հայկ. Հարցին մասին ծերակոյտին առջեւ .—

Վարչապետ Սուատ Հայրի Իւրկիւպլիւ օրակարգէ դուրս խօսեցաւ երէկ Ծերակոյտին մէջ եւ պատասխանեց ժողովականներու հարցումներուն, բացատրութիւններ տալով նոյնատեն Հայոց ցոյցերուն եւ Պատրիարքարանի վերաբերեալ խնդիրներու մասին: Իւրկիւպլիւ ըսաւ թէ կարգ մը օտար երկիրներու մէջ, Հայկական մոլեռանդ կազմակերպութիւններ ցոյցեր եւ հաւաքոյթներ սարքած են արդարեւ, բայց կազմակերպիչները իրենց յուսացած չահագրգռութիւնը եւ մասնակցութիւնը չեն ապահոված, եւ չեն կրցած ազդեցութիւն բանեցնել պէտք եղածին պէս :

— Այս մասին անհրաժեշտ լուսաբանութիւններ ստացանք, ըսաւ վարչապետը,— գրգռիչները ոչ մէկ կերպով հասած են իրենց նպատակներուն, հայկական ցոյցերը արդիւնք են յունական գրգռութիւններուն: Կիպրոսի արտաքին նախարարը ՄԱԿի մէջ խօսած պահուն յուզեց այս խնդիրը եւ ատենին տեղեկացանք թէ այս խօսքերուն պիտի յաջորդեն հայկական կարգ մը ցոյցեր: Արտաքին նախարարութիւնն ալ շահագրգռուող պետութիւններուն ատենին տուաւ անհրաժեշտ լուսաբանութիւնները, եւ ճշդուեցաւ թէ կարգ մը օտար պետութիւններ կ'ուզեն Հայերը գործիք ընել իրենց քաղաքական բաղձանքներուն, եւ խնդիրն ալ այս կէտէն կը ծագի արդէն: Գրգռիչներուն նպատակն է պատմական իրողութիւնները չափափոխելով Թուրք Հանրապետութեան հետ որեւէ կապ չունեցող կարգ մը դէպքեր յիսուն տարի ետք վերարծարծել եւ զանոնք շահագործել քաղաքական որոշ նպատակներու համար : Այս պարագան չէ վրիպած նաեւ ինչ ինչ օտար թերթերու ուշադրութենէն եւ անոնք գործիք չեն եղած այս դիտումնաւոր գրգռութիւններուն: Ինչպէս որ իմ հայ հայրենակիցներս ալ առնէ մը ի վեր իրենց յայտարարութիւններով եւ հրատարակութիւններով մէջտեղ կը հանեն այս ցոյցերուն եւ գրգռութիւններուն խախական դիտումը եւ նպատակը : Երբ Կիպրոսի պատուիրակը ՄԱԿի մէջ Հայկական խնդիր մը յուզեց, ինքնին հասկցուց թէ այս գործը ո՞ւր պիտի յանգի: Շահագրգռուող պետութիւններուն հաղորդեցինք թէ Հայկական Հարց մը ոչ մէկ կապ ունի Թուրք Հանրապետութեան հետ եւ կարելի չէ պատմութիւնը չափափոխել: Կատարուած ցոյցերը եւ միթինկներն ալ չեն հասած իրենց նպատակին, անշուք անցած են, մեծ հետաքրքրութիւն մը առաջ բերած չեն: Իսկ մեր ողջմիտ հայ հայրենակիցները բնաւ չմասնակցեցան այս պայքարներուն, նոյնիսկ 24 Ապրիլին, այսինքն միթինկին օրը, Աթաթիւրքի Ցուցարձանին վրայ պսակ մը դնելով՝ դատապարտեցին արտասահմանի մէջ տեղի ունեցող ցոյցերը » :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՄՈՌՆԱԼՈՒ ԵՆՔ, ՆԵՐԵԼՈՒ ԵՆՔ...»

Լեփ – լեցուն էր սրահը :

Եկած էին Եղեռնին յիսնամեակը ոգեկոչելու : Ցայտագիր անգամ կար :

Բեմին վրայ՝ մեծ, ծաղկահիւս խաչ մը: Առջեւը՝ վեց աշտանակներ: Մէջը մոմ :

Լոյսերը մարեցին, մոմերը վառեցին : Ու Այաշի բանտին մութը իջաւ սգաւոր բազմութեան վրայ :

Արծաթափայլ մազերով մամիկներն ու պապիկները ե՛ւ ներկայ էին, ե՛ւ բացակայ: Ներկայ էին իրենց միս ու ոսկորով միայն : Իրենց խելքը ուրիշ տեղ էր: Հոն, ուր դիւային ոճիրը գործուեցաւ, օր ցերեկով: Աստուծոյ աչքին առջեւ: Աստուծոյ ստեղծած արեւին ճառագայթներուն տակ :

Ազնուին փետուրին չափ սեւ մազերով տղաք կային : Ոսկի վարսերով աղջիկներ կային :

Սեւ հագուստով սգաւորներ կային : Կանանչ – կարմիր հագուստով սգաւորներ կային :

Ու Լացի Գիշերը սկսաւ :

Հոլանի թեւերով աղջիկ մը երգեց հիւրընկալ հայրենիքին Ազգային Փառերգը: Քիչ մնացեր էր որ խենթին մէկը երթար հարցնէր իրեն թէ ո՞ր բազէն ճանկը նետեր ու փրցուցեր էր ծաղկազարդ շրջազգեստին թեւերը: Բայց, խելօքին մէկը «ուրիշին ազատութիւնը մի՛ բռնաբարեր» սաստեց :

Յետոյ, բարի աղջիկներու եւ տղոց խումբը երգեց աւուր պատշաճի երգ մը: Շատ լաւ երգեց : Մթնոլորտ ստեղծեց :

Յետոյ, երիտասարդ մը կարդաց ճառ մը, իր մայրենի լեզուով, որ, ժամանակին, իր օրօրոցին գլուխը «Քնի՛ր իմ բալիկ» երգողին լեզուն չէր :

Երբեմն, ի՜նչ խելքի մօտիկ բաներ ըրած է մեր ազգը՝ բնազդաբար, անգիտակցաբար: Օրինակ, իր մամիկներուն եւ պապիկներուն սորվեցուցած չէ անոնց թոռներուն գիտցած լեզուն: Եւ իր այդ հեռատեսութեամբ, խնայած է անոնց՝ շատ մը չլսուելիք բաներ լսելու եւ հասկընալու տառապանքը :

Այդ իրիկուն, եթէ ներկայ մամիկներն ու պապիկները հասկնային երիտասարդին ճառը, տասը կաթիլ արցունք աւելի պիտի թափէին :

Որովհետեւ, երիտասարդը խորհուրդ տուաւ «մեռնիլ, ներել, չատել» , որովհետեւ յիսուն տարի անցեր է այդ օրէն այս օրը :

— Ի՞նչ կ'ըսէ, թարգմանէ՛ նայիմ, տղա՛ս ...

— Թարգմանեմ, մամա... կ'ըսէ որ մոռնալու չենք անօրէնը, ներելու չենք անօրէնին եւ...

— Արեւո՛ւդ դուրպան, զաւակս... Հապա, հապա՛, ինտո՞ր մոռնանք, ինտո՞ր ներենք, *եավրուս*... Ի՜նչ դիւրին գործ է մամիկն ու պապիկը խաբելը ...

Յետոյ, բեմ ելաւ մեծ Եկեղեցիի մը մեծ հոգեւորականը : Եւ ըսաւ .

— Ես ձեր խելքին չհասնելիք բան մը պիտի ըսեմ, չզարմանաք... Մոռնալու էք, ներելու էք ... Ուրիշ բան մըն ալ ըսեմ — ո՛չ ձեր գլխուն պատահածը բան մըն էր, ո՛չ ալ ուրիշ ազգերու գլխուն պատահածը՝ աշխարհի ծնունդէն ասդին ... Ամէնէն մեծ եղեռնը պատահեցաւ երկու հազար տարի առաջ, երբ ...

Մնացածը պատմելու պէտք չունիմ :

Բայց, պատմելու եմ ուրիշ բան մը : Աստուծոյ այս պաշտօնեան բերանը անգամ չառաւ ճիւաղին ազգային անունը : Այնպէս որ ոչ իր մայրենի լեզուին ծանօթը հասկցաւ թէ որո՛ւ մասին խօսելու հրաւիրուած էր, ո՛չ ալ իր մայրենի լեզուին անծանօթը :

Յետոյ, կարմիր թուշերով աղջիկ մը արտասանեց հայաշունչ, հայրենաշունչ քերթուած մը: Ծափի օր չէր, այլապէս երդիքը վար պիտի գար :

Յետոյ, բեմ հանեցին մէկը, որ հեռու քաղաքէ մը ցատկեր եկեր էր որ ոճիրին ու ոճրագործին մասին, բանե՛ր, բանե՛ր, բանե՛ր պատմէր ե՛ւ մամիկին հասկցած լեզուով ե՛ւ անոր թոռնիկին հասկցած լեզուով :

Ու այս մարդը, իրա՛ւ, շատ մը բաներ պատմեց վիշապին մասին: Եւ ըսաւ որ հայ ժողովուրդը յաւիտեանս յաւիտենից պիտի չմոռնայ Եղեռնը եւ յաւիտեանս յաւիտենից պիտի պահանջէ իր իրաւունքները :

Յետոյ, աղօթեցին ու «Հոգւոցն հանգուցելոց» արտասանեցին :

Յետոյ, մոմերը մարեցին, լոյսերը վառեցին :

Սգաւորները ոտքի ելան : Ու ահա սկսան հոգեշահ զրոյցները՝ մինչեւ դուռ :

Հայոց ազգին հանդէսը աւելի կարճ կը տեւէ քան դուռնէն դուրս ելլելու արարողութիւնը :

— Եղբա՛յր, այդ երիտասարդին բսածը եղա՞ւ ... Ատ ի՜նչ սխալ բաներ բսաւ : Իր մեծերուն բողոքելու ենք ...

— Եւ պիտի բողոքենք, սպասէ՛ ...

X

Ինքնաշարժին մէջ հարցուցին երկրորդ ատենախօսին :

— Ի՛նչ մեղքս պահեմ, այդ օտար հոգեւորականին բսածին խելքս չհասաւ ... Դո՞ւն ինչ կ'ըսես ... Մարդը «թուրք» բառը բերնէն չհանեց ... Ցաւալի չէ՞ս գտներ ...

— Ցաւալի՞— այո՛... Բայց, ես քեզի պատմեմ տասն անգամ աւելի ցաւալի, տասն անգամ աւելի սրտանմլիկ բաներ .. Առաջին — մեզմէ մէկը, ըսել կ'ուզեմ մեր ազգէն մէկը, որ մեր յարանուանութեան անդամ չէ բայց Հայ է, թուղթիկ հաներ է իմ եկած տեղս եւ կը պոռայ — *Հայուն եւ Թուրքին արիւնը միեւնոյն արիւնն է Աստուծոյ առջեւ ... Մոռնալու ենք, ներելու ենք* ...

— Ի՜նչ կ'ըսես, եղբայր, առասպե՞լ կը պատմես ...

— Երկրորդ — «տեղ մը» — անունը չհարցնես, չեմ տար — ուրիշ «տեղ»է մը պատուիրեր է — «Ի՛նչ կ'ընէք ըրէք, «Թուրք» անունը չարտասանէք » ...

X

Բողոք երիտասարդին դէմ՝ կարելի է :

Բողոք եպիսկոպոսին դէմ, թերեւս :

Բայց, որո՞ւ, ո՞ւր պիտի բողոքես, Հայոց ազգ, «Թուրքին անունը չարտասանէք» պատուիրողին դէմ :

Ո՞ր մարած ձայնովդ :

ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ՀԱՅԵՐԸ
1915Ի ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ Կ'ՈԳԵԿՈՉԵՆ

Ապրիլի այս վերջին օրերուն, ամբողջ աշխարհի մէջ, Հայերը կ'ոգեկոչեն 1915ի ողբերգական դէպքերը, որոնք իրենց ազգին համար կը կազմեն իրական ցեղասպանութիւն մը: Աւելի քան մէկ միլիոն Հայ, այրեր, կիներ եւ մանուկներ, պիտի բնաջնջուէին իրապէս սոսկալի պարագաներու մէջ,— այդ միտքով Օսմ. կառավարութիւնը հրահանգեց արեւելեան Անատոլուի քրիստոնեաներուն զանգուածային աքսորը:

«ՈՉ ՄԷԿ ԽՏՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆՄԵՂԻ ԵՒ ՅԱՆՑԱՒՈՐԻ ՄԻՋԵՒ»

Օսմանեան կառավարութիւնը, նախորդող աշնան պատերազմի մտած դաշնակիցներուն դէմ, առաջին պարտութիւնները կրած էր կովկասեան ճակատին վրայ: Սուլթանին ենթակայ հայ բնակչութիւնը չկարողանալով այլեւս տանիլ անհաշիւ բռնութիւնները, բազմաթիւ վայրերու մէջ ռուս զինուորները դիմաւորած էր իբրեւ ազատարարներ:

Կասկածելի այս փոքրամասնութիւններուն կողմէ, ճնշուած եւ զինաթափ, անկարելի էր յեղափոխութեան մը սպասել. օսմանեան կառավարութիւնը սակայն պատրուակը օգտագործեց, որովհետեւ յարմար առիթը կը ներկայանար ձերբազատուելու համար ժողովուրդէ մը՝ որուն տարիներէ ի վեր ստիպուած էր կարգ մը տարրական իրաւունքներ շնորհել՝ Եւրոպայի հարկադրութեան տակ:

Եթէ միայն խնդիրը օսմանեան բանակներու ապահովութեան հետ կապուած էր, բաւական էր քանի մը պարագլուխ ձերբակալել կամ պատանդներ առնել: Ներքին Նախարարը սակայն, Թալէաթ պէյ, այդ մասին հետեւեալ բացատրութիւնը պիտի տար գերմանացի լրագրողի մը. «Մեզ կը մեղադրեն որ խտրութիւն չենք դրած անմեղ եւ յանցաւոր Հայերուն միջեւ. հաստատապէս անկարելի էր ատիկա, որովհետեւ անոնք որ անմեղ էին այսօր՝ կրնային յանցաւոր դառնալ վաղը»: Ուրեմն, Թալէաթ պէյ հրամայեց զանգուածային տեղահանութիւնը եւ այնպէս կարգադրեց որ աքսորը վերջանար կոտորածով:

ԾՐԱԳՐԵԱԼ ՉԱՐԴ ՄԸ

1915 Ապրիլ 19ին, առաջինը ջարդուեցաւ Վանի մօտ, Ականցի հայ բնակչութիւնը: Յաջորդ օրը սպանութիւնները տարածուեցան Վանի մէջ՝ Վալի Ճէվտէթի ջանքերով, որ յետագային «Բաշգալէի պայտար» պիտի յորջորջուէր՝ «ապըստամբ»ներու կրունկներուն պայտ զամել տալուն: Ապրիլ 24ին, Պոլսոյ հայ մտաւորականութեան տարագրութեամբ պիտի սկսէր պարտադրուած գաղթը ամբողջ ազգի մը:

Անգլիական Կապոյտ Գիրքը, խմբագրուած 1916ին Լորտ Պրայսէն եւ պատմաբան Առնոլտ Թոյնպիէն մեծ մասով զուիցերացի, ամերիկացի եւ գերմանացի վկաներու օժանդակութեամբ, կը պարունակէ եղեռնապատում մը որուն ընթերցումը գրեթէ անհանդուրժելի է: Աքսորեալները ծրագրուած կերպով ենթարկուեցան ցուրտին, սովին, ամէն տեսակի խժդժութիւններու, ուղեկից զօրախումբին սպանիչ քմայքներուն: Խարբերդէն վտարուած հինգ հազար Հայերէն 213 հոգի հասան Հալէպ եւ Էրզրումի 19 հազար աքսորեալներէն՝ 11 հոգի միայն:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՈՃԻՐԸ

Օսմանեան կառավարութիւնը փորձեց արդարանալ երբեմն՝ առարկելով թէ գործած էր գերմանական բանակին ցուցմունքով: Զգուշացուած իր հիւպատոսներէն եւ քաղաքացիներէն, որոնցմէ ոմանք, ինչպէս Հալէպի մէջ փրոֆէսօր Նիէփակէ, մեծ արիութիւն մը ցուցաբերեցին, հարցաքննուած ընկերվարական երեսփոխան Լիբնեխտէն, Ռայխսթակի մէջ, գերման կառավարութիւնը, յամենայն դէպս, մերժեց «միջամուխ ըլլալ օսմանեան կայսրութեան ներքին գործերուն»:

Օսմանեան կարգ մը կառավարիչներ, ինչպէս Իզմիրի մէջ Րահմի պէյ, Պաղտատի մէջ Սուլէյման Նազիֆ պէյ եւ Ֆաիք Ալի պէյ Քէօթահիայի մէջ՝ ցուցաբերեցին ջարդերուն ընդդիմանալու ուժն ու քաջութիւնը. ուրիշներ՝ Անգարայի, Հալէպի եւ Էրզրումի մէջ՝ ջանացին հրամայուած տարողութեան սաստկութիւնը մեղմացնել: Բազմաթիւ Թուրք քաղաքացիներ թէ քիւրտ գիւղացիներ, իրենց անձն իսկ վտանգելու գնով, հայ ընտանիքներ փրկեցին: Աքսորէն վերապրողները հիւրընկալութիւն գտան արաբական երկիրներուն մէջ: 1916 Նոյեմբերի իր յայտարարութեամբ Մէքքէի Շէրիֆը Հիւսէյն՝ մեծ հօր հայր Յորդանանի Հիւսէյն Թագաւորին, մարդկութիւնը հրաւիրեց դատապարտելու «Հայերուն վրայ գործադրուած վայրագութիւնները, վայրագութիւններ՝ զորս իսլամի սուրբ օրէնքը կրնայ միայն դատապարտել»:

Թէեւ կոչ ըրած էին ցեղային եւ կրօնական մոլեռանդութիւններուն եւ յաջողած էին զանոնք լաւագոյնս գրգռել, 1915ի ցեղասպանութիւնը սակայն ոճիրն է կառավարութեան մը՝ պետական գերագոյն շահի հրէշային գաղափարէն մոլորած: Այս ոգեկոչումը պէտք չէ ամփոփուի անմեղ զոհերուն հանդէպ արդար մեծարանքի մը մէջ միայն: Աշխարհը տակաւին շատ դժբախտ փոքրամասնութիւններ ենթադրեալ ապստամբներ կը նկատէ: Երբ շատ ուշ չէ տակաւին, հարկ է մարդկային խիղճը պաշտպան կանգնի անոնց դատին:

ՓԻԷՐ ՌՈՆՏՕ

(Լա Քրուա, Ապրիլ 23)

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ) — 5000 ՀԱՅԵՐ ՔԱՆԸՊԻԷՌԻ ՎՐԱՅ: ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ՝ ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՒ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԵՐ ԱԶԳ. ՍՈՒԳԻ ՄԱՍԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳԸ ԵՂԱՒ՝ ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Մեծ շուքով կատարուեցաւ հանդիսութիւնը որ պատմական պիտի մնայ Մարսէյլի հայ կեանքին մէջ. Համայն Հայութիւնը, միացեալ ճակատով, կարգապահութեամբ եւ պատկառանքով խոնարհեցաւ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն սրբազան յիշատակին առջեւ...: Սարսուռ կ'անցնէր վերապրող ժողովուրդի մը հոգիէն՝ ի յուշ այն ողբերգական շրջանին ուր՝ Հայու անմեղ զաւակներուն արեւը խափանեցաւ՝ ցեղասպան Թուրքին անորակելի բարբարոսութեամբը...: Երբ արմատախիլ կը կարծէին, ահա վերընձիւղած է այսօր՝ ընտիր ժողովուրդ մը որ փարած իր ազգ. սրբութեանց ու կեանքին, կը շարունակէ քալել՝ իր հայրերուն եւ եղբայրներուն հետքերն ի վեր:

Անցեր է յիսուն տարի եւ ժամանակը չէ կրցած մաշեցնել ոգին, ամբողջ ժողովուրդ մը ոտքի է՝ պահանջելու համար իր արդար իրաւունքներուն հատուցումը...: Հինգ հազարի հասնող պատկառելի թափօր մը, եկած լեցուցած էր քաղաքի կեդրոնական պողոտան որ վերածուած էր փոքրիկ Հայաստանի մը..:

Սրահի մուտքին, պատուի կեցած էին՝ արենուշ եւ գայլուկներ: Երիտասարդաց կարգադիր յանձնախումբը կարգապահութեան կը հսկէր՝ դրուատելի փութկոտութեամբ: Մեղուաջան աշխատանքի լծուած էին՝ տիկնանց խումբեր, Կապոյտ Խաչ եւ հայ օրիորդներ: Հանրութեան տրամադրութեան տակ դրուած էին, յիսնամեակի առիթով, Մխիթարեան Հայրերու պատրաստած՝ գեղեցիկ շքանշանները — «Հաւատքի եւ հայրենիքի նահատակներուն — 1915» մակագրութեամբ:

Քաբիթօլի հսկայ սրահն ու օթեակները կը հեծէին՝ բազմութեան ճնշումին տակ. ասեղ ձգելու տեղ չկար, եւ ժողովուրդն հետեւեցաւ հանդիսութեանց՝ անտրտունջ եւ օրինակելի կարգապահութեամբ. սխալ է ըսուածը, թէ՝ անկարգ է Հայը...:

Հանդիսութիւնը դրուած էր՝ երեք յարանուանութեանց պետերուն հովանաւորութեան տակ, ներկայացուցչական ժողովի բացման՝ Առաջնորդարանին մէջ, Արտաւազդ Եպիսկ. յայտնած էր թէ՝ կղերականութիւնը գործօն դեր պիտի չունենայ հանդիսութեանց մէջ: Առաջին շարքի վրայ բազմած էր՝ Թեմիս Առաջնորդ Արտաւազդ Թրթռեան շուրջն ունենալով՝ երկու համայնքներուն պետերը — Հ. Յովհ. Ծ. Վ. Զուհաճեան եւ պատուելի Աբրահամեան: Կային նաեւ՝ պատ. Պարսումեան, Գեր. Գուրգէն վարդապետ եւ քահանայ հայրեր: Ներկայ էին՝ Գերպ. Լալիէ պատուելի՝ Մարշան, Քասթէլլինա, ներկայացուցիչ՝ քաղաքապետ Պ. Կասթոն Տըֆէրի, Օր. Ռոբիզի, Պ. Ֆրանսիս Լէնհառ, Պ. Թրենչ՝ Պ. Մառեսքա, ընդհ. քարտուղար՝ Մարդկային Իրաւանց Պաշտպան Լիկային, Գնդ. Մօնթակու, Ֆրանսուա Պիյեու, Փօլ Սերմօլան եւ Մարսէյլի Փլասի եւ Այրուձիի հրամանատարը, ոստիկանապետը եւայլն:

Ժամը 9.45ն էր, վարագոյրը բացուեցաւ ու բեմին ճակատը, հսկայ եւ պաստառի մը վրայ երեւցաւ՝ մեծատառ, «Յարգանք՝ մեր անմոռանալի նահատակներուն», 1915 – 1965: Միւս կողմը, ֆրանսերէն, «1.500.000 Հայ նահատակներու յիշատակին»: Խօսնակը, Արամ Շէխիկեան, բացաւ հանդէսը եւ յոտնկայս, սրահն ունկնդրեց՝ վերացած ու անշշուկ, Շոփէնի մահերգը զոր նուագեց՝ Օր. Քէբէտէճեան:

Խօսք՝ Վեր. Մառշանի.— Սրտառուչ բան մը ունի զոհերու յիշատակութեան ձեր հանդիսութիւնը. մենք եւս ունեցանք՝ բարոյական եւ մարմնական ապիկներ՝ կոտորածող վէրքերու: Ձեր սուգին մէջ կ'ապրի դեռ տառապանքի ոգին որ արդարութեամբ պէտք է պսակուի...:

Գերպ. Լալիէ.— Սիրելի եւ պատուական ժողովուրդ, որոնց կը մասնակցիմ ձեր սուգին, ամէնուդ հետ եմ...: Սարսափելի էին այն ջարդերը որ տեղի ունեցան՝ յիսուն տարի առաջ: Ու կէս դար յետոյ՝ վրէժ չունինք, սիրոյ եւ եղբայրութեան ոգին կրենք մեր մէջ ...: Մնացէք խաղաղութեամբ եւ տօնեցէք՝ ձեր զոհերուն քաղցր յիշատակը: Թող զուր չանցնի՝ ձեր հայրերուն զոհաբերութիւնը ...»:

Բեմ հրաւիրուեցաւ՝ հանդէսին նախագահը, Պ. Գեղամ Սայապալեան, ֆրանսարան, բանաստեղծ, որ կարդաց իր խնամուած ճառը՝ ֆրանսերէն եւ հայերէն. — «Շնորհակալութիւն բոլոր ֆրանսացի եղբայրակիցներուն որ եկան յարգելու յիշատակն անոնց որ ինկան՝ հաւատքի եւ հայրենիքին համար: Յիսուն տարի անցած է՝ եւ տիեզերքի խիղճը չզգաց՝ նպաստ մեր դատին...: Խորհրդածութեանց երկար շարքով մը, պատմականն ըրաւ ահաւոր ողբերգութեան եւ հրաւիրեց հայ երիտասարդութիւնը որ համերաշխ գործակցութեամբ, շարունակէ վառ պահել՝ Հայութեան ջահը»:

Պատշաճ էր նաեւ՝ գեղարուեստական բաժինը. արտասանուեցաւ՝ Սիամանթօյէն՝ «Կախաղանի վրայէն»: Օր. Սիմոնեան մեներգեց՝ «Կռունկ»ը: Վանիկ Նազարեան արտասանեց՝ Եղիշէ Չարենցի դասական քերթուածը «Գովք Հայաս-

ԼԱՎԱԼԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Արդարեւ, հետեւեալ առաւօտ ժամը ութին փաստաբանները տեղաւորուեցան այն կառքին մէջ որ յատկացուած էր իրենց: Ուրիշ կառքի մը մէջ նստած էր ընդհանուր դատախազը, մինչ ոստիկանական վերատեսուչը գրաւած էր ամերիկեան կառք մը:

Մահասարսուռ թափօրը ճամբայ ելաւ: Բարձրանալով Սէն Միշէլի ծառուղին, Հասան Փորթ տ'Օրլէան եւ անկէ բռնեցին արուարձանի ճամբան:

Ճամբու ընթացքին անցորդները հետաքրքրութեամբ կը դիտէին կառքերու շարանը, ճանչնալով անոր մէջ տխրատեսիլ թափօրը: Ճամբու ընթացքին բոլոր քառուղիներն հսկողութեան տակ առնուած էին ոստիկանական ուժերու կողմէ:

Կառքերը կանգ առին Ֆրէնի բանտին դրան առջեւ, սպասելով դուռներու բացուելուն: Բանտին կառավարիչը խումբը դիմաւորեց առանց բառ մը արտասանելու եւ եկողները առաջնորդեց դէպի մահապարտներու մասնաբաժինը:

Նրբանցքներուն մէջէն թափօրը կը յառաջանար մռայլ ու մահատիպ գնացքով մը, մինչ իրենց ոտնաձայները դժնէ աղմուկ մը կը յարուցանէին սալայատակին վրայ:

Բոլոր խցիկներուն դուռները փակուած էին: Բացառաբար բանտարկեալներուն նախաճաշը չէր տրուած եւ անոնք իրենց խցիկներուն մէջ ծուարած էին անշարժ: Մէկ անգամի համար չէին լսեր շղթաներու մահասփիւռ շչուկները:

Լավալի խցիկին առջեւ կանգ առին: Երկու բանտապահներ կանգնած էին դըրան աջ ու ձախ կողմերը: Նրբանցքին մէջ, պատէն կախուած էր կապոյտ գծաւոր այն համազգեստը, զոր Լավալ պիտի զգենուր իր գնդակահարման պահուն:

Բանտապահներէն մին բացաւ խցիկին դուռը:

Դրան սեմին կանգնած, ընդհանուր դատախազը Մորնէ արտասանեց աւանդական խօսքերը.

— Փիէր Լավալ, քաջ եղէք...

Լավալ երկարած էր իր անկողնին վրայ, երեսը պատին դարձուցած: Երբ ներս մտան, իր պաշտպան փաստաբանները տեսան որ Լավալ աւելի եւս մխրճուելով անկողնին մէջ, գլուխը խօթեց վերմակին տակ, այն տպաւորութիւնը թողլով որ կարծես կը մերժէր հեռանալ անկողնէն:

Նոտ, զարմացած այս տեսարանէն, եւ սահմռկած այն հեռապատկերէն թէ ըստիպուած պիտի ըլլային Լավալը բռնութեամբ առաջնորդել դէպի կառափնատ, մօտեցաւ անոր եւ ուսին զարնելով, ըսաւ ուժգին շեշտով մը.

— Պարոն Նախագահ, ձեզի համար, ձեր փաստաբաններուն եւ մանաւանդ պատմութեան համար, քաջ եղէք...

Լավալ պատասխանեց.

— Այդ խօսքերը այլեւս ի զուր են ինծի համար...

Եւ իր ձախ թեւով աւելի վերցնելով վերմակը, բոլորովին ծածկեց իր դէմքը: Նոտ, գոչեց.

— Կը խնդրեմ, Պարոն Նախագահ, քիչ մը արժանաւորութիւն... ձեզի համար այլեւս ոչինչ մնացած է քան արժանավայել կերպով մեռնիլը...

Այս խօսքերուն վրայ, Լավալ գլուխը դուրս հանեց վերմակին տակէն եւ ներկաները տեսան որ Օպերվիլիէի քաղաքապետի իր եռագոյն ժապաւէնը Լավալ փաթթած էր իր վզին: Աչքերը ունէին ապակիի մը տեսքը, մինչ իր բաց բերնէն դուրս կուգային տարօրինակ հնչիւններ: Վերմակին տակէն դուրս ելող իր ձեռքէն վար ինկաւ յանկարծ փոքրիկ սրուակ մը ու գնաց գլորել խցիկին մէկ անկիւնը:

Դիւպոնիէ Տոքթ. Փոլ խոյացաւ, վերցուց գետնէն սրուակը, հոտոտեց պահ մը, ու արտասանեց.

— Սիանիւր...

Հրամայեց որ կանչեն հիւանդապահները, քննեց ցաւերու մէջ գալարուող մարմինը, ապա, առնելով անոր բազկերակը, յայտարարեց.

— Քանի մը վայրկեան միայն ունի ապրելու...

Պաշտօնական այս մարդիկը պահ մը սահմռկեցան: Մահավճիռին գործադրութեան ընթացքը խանգարուած էր այս միջադէպով: Այս յանկարծական անշարժութեան պահուն, Նոտ նշմարեց սեղանին վրայ ձգուած երկու թուղթի թերթեր: Առաւ զանոնք ու սկսաւ կարդալ բարձրաձայն:

Առաջինը ուղղուած էր իր բանտապահներուն շնորհակալութիւն յայտնելով իրեն հանդէպ ցոյց տրուած մարդավարի վերաբերմունքին համար, երկրորդին մէջ կը գրէր.—

«.. Հիմա այլեւս որեւէ տարակոյս չունիմ թէ սպասող վախճանին նկատմամբ: Զօրավար տը Կոլ չվարանեցաւ իմ սպանութեանս հրամանը արձակելու: Այս եղածը վճիռի մը գործադրութիւնը չէ, որովհետեւ դատավարութիւնը օրինական չէր: Ատեանին առջեւ փակեցին բերանս, հիմա կ'ուզեն մարել ձայնս յաւիտենապէս: Կը վախնան որ խօսիմ...

ԻՒՊԷՐ ՓՕԼ

(5 Շար.)

տանի», Գ. Պալեան՝ «Մենք»: Օր. Ժանէթ Դաւիթեան երգեց «Կարօտի նամակը»՝ ընկերակցութեամբ երեք նուագածուներու: Տէրոյեան երգեց «Հայաստան»ը շունչով: Օժտուած խմբավար Ռաֆֆի Սվաճեանի ղեկավարութեամբ, երկսեռ երգչախումբը երգեց՝ «Տէր Ողորմեա»ն: Բեմին վրայ երեւցաւ՝ Դ. Վարուժանի «Հայրենիքի ոգին» արտասանող երկսեռ խումբը:

Խօսք՝ Ժ. Նալբանդեանի — Երիտասարդ ատենախօսը լաւագոյն ներկայացուցիչներէն,— խղճամտօրէն, իմաստութեամբ մշակուած, զասաւորուած, երկար պաշտպանողական մը որ խոր տպաւորութիւն թողուց՝ բազմահազար ունկնդիրներուն վրայ: Քանի մը տող՝ «շնորհակալութեանց ցանկ մը Ֆրանսական իշխանութիւններէն, Վիէնէն Վալանս ու Մարսէյլ: Ոգեկոչում մտաւոր փաղանգին — Վարուժանի, Սիամանթոյի, Զօհրապի եւայլն: Թէ՝ Թուրքն ինչպէս հիմնական եղանակով կատարեց՝ բնաջնջման զարհուրելի, դժոխային գործը: Նախ՝ գլուխը, յետոյ՝ մարմինն ու հոգին. եւ թէ՝ ինչպէս հիմնայատակ կործանեց՝ ամէն ինչ որ արտայայտութիւնն էր մեր ցեղին ճարտարութեան եւ ստեղծագործումին...:

Օր. Տ. Յովհաննէսեան արտասանեց՝ ինքնագիր, ֆրանսերէն քերթուած մը— «Ոգեկոչում նահատակաց»:

Փրոֆ. Գառնիկ Ալիքսանեան (դասախօս՝ «Քարլուզի Ազգ. Բարձրագոյն վարժարանին» մէջ): Մանուկ էի՝ երբ կախաղան տեսայ Պոլսոյ մէջ. մանկութիւնս ահաւոր ցնցում մը ունեցաւ այդ զազրելի ոճիրին դէմ, բայց ամէնէն զարհուրելին ու հակամարդկայինը կատարուեցաւ՝ 1915 թուին: Յիսուն տարի լացինք՝ բայց կը տեսնենք թէ չէ կորսուած. ուխին կայ որ մեզ կը լեցնէ՝ լոյսով եւ հաւատքով: Փառաւոր է մեր անցեալը, փառաւոր է մեր ներկան՝ իր արժէքաւոր դէմքերով. պատառիկներ յիշեց մեր գրական հին գոհարներէն: Խօսեցաւ նաեւ՝ ֆրանսերէն:

Ռաֆֆի Սվաճեանի երգչախումբը երգեց՝ «Տէր, Կեցո դու զՀայս»ը: Մարսէյլի գաղութին անունով, «Եղեռնի» յանձնախումբին կողմէ հեռագիր յղուեցան ֆրանսական Հանր. նախագահ Զօր. տը Կոլի, Միացեալ Նահանգներու նախագահ Ճոնսընի, ՄԱԿի ընդհ. քարտուղար Ու. Թանթի, Խորհ. Միութեան նախագահ Անաստաս Միկոյեանի եւ Յարութիւնեանի:

Հուսկ ուրեմն խօսեցաւ՝ Ապրիլեան Եղեռնի Յանձնախումբին նախագահը, վեհապատուելի Յարութիւն Հէլվաճեան: Տեղն է հոս յայտնել թէ՝ ինքն էր որ աշխատանքի լծուեցաւ՝ ջերմագին նուիրումով եւ անկճելի կամքով, յաջողութեամբ պսակելու համար՝ յիսնամեակի այս նուիրական տօնակատարութիւնը:— Ըսաւ՝ «Այսօր տրտմութեան օր է բայց ուրախ ենք որ միասնաբար գործակցեցանք: Գաղթաշխարհն ու Հայրենիքը մեզի հետ են՝ այս նուիրական աշխատանքին...: Ուրախ ենք որ Հայրենիքի մէջ մէկուկէս միլիոն ծառ կը տնկուի՝ նահատակաց անմոռաց յիշատակին: Էջմիածին եւ Անթիլիաս կոնդակ ղրկեցին տարագիր Հայութեան որ խոնարհի անոնց անթառամ յիշատակին առջեւ»: Վերապատուելի Հէլվաճեան հրաւիրեց բազմահազար Հայութիւնը որ խաղաղ թափորով մը յառաջանայ դէպի մահարձանը որուն վրայ ծաղկեպսակ պիտի դնէ: Ապրիլեան Եղեռնի Յանձնախումբին քարտուղարը՝ Վահրամ Կ. Միսթիք՝ յանուն Մարսէյլի համայնքին: Բազմահազար Հայութիւնն ուղղուեցաւ դէպի մահարձան որուն վրայ զետեղուեցաւ՝ շքեղ ծաղկեպսակ մը ժամը 12ին:

Յարգանք նահատակներու անթառամ յիշատակին:

ՎԱՀՐԱՄ Կ. ՄԻՍԹԻՔ

ՅՈՒՇԵՐ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

1915Ի ՍԱՐՍԱՓԻ ԷՋԵՐԷՆ

Սեբաստիոյ Դուրայի Հայր. Միութիւնը Զատկուան առթիւ պիտի տար իր տարեկան աւանդական խնջոյքը, բայց Զատկի տօնը մտնելով Ապրիլեան սուգի ամիսին մէջ, ուզեցինք հրաժարիլ խրախճանքներէ, ոգեկոչելու համար մեր բիւր նահատակները:

Մեր այդ խնջոյքը տեղի կ'ունենայ Կիրակի 9 Մայիս, Խրիմեան զպրոցը, Իսի:

Ահա այս առթիւ պիտի ներկայացնեմ հակիրճ պատմութիւնը: Այս հայկական խոշոր աւանը հազարի չափ բնակչութեամբ Սեբաստիոյ քաղաքէն հազիւ մէկ քիլոմեթր հեռու, չորս կողմերէն շրջապատուած վանքերով,— Ս. Նշան, Ս. Յակոբ, Անապատի վանքը եւ Սեբաստիոյ ճամբուն վրայ Խաչքարը ու Ս. Վառվառ կոյսի ուխտատեղին: Իսկ գիւղին ծայրը իր Աստուածամայր քարաշէն եկեղեցին:

Սարսափի տարիներուն այս գիւղը ունեցաւ մի քանի մեծ դէմքեր, մին գրչի եւ զէնքի մարդ, միւսը անգրագէտ, բայց կատարեալ դիւանագէտ:

Գրչի եւ զէնքի մարդը կը կոչուէր Խաչատուր Կոտոտեան: Փոքր հասակին կ'որբանայ, ուշիմ եւ կորիճ պատանի, գիւղը զինք կը ղրկէ Կարնոյ Սանասարեան վարժարանը: Կատարեալ ուսում առած կը վերադառնայ հայրենի գիւղ, կը դառնայ Սեբաստիոյ Արամեան վարժարանի տնօրէն, նոյնպէս տնօրէն Անապատ վանքի որբանոցին:

1915 Ապրիլ ամսուն, քաղաքի եւ շրջակայքի կասկածելի գլխաւոր Հայերը կը սկսին բանտարկել: Կոտոտեան կը փընտռուի: Կը փախչի հերոս Մուրատի խումբին միանալու համար: Տասնեակ մը ընկերներով կռուի կը բռնուին Թուրք զինուորներու հետ, ընկերներէն մի քանին կռուի մէջ կը զոհուին, ինք եւ մնացածները կը փախչին: Կուգայ կ'ապաստանի ծննդավայրը Դուրա, իր ազգականներուն մօտ: Բայց աւաղ հետապնդումներէն չազատիր:

Թրքական զօրքը կուգայ կը պաշարէ գիւղը, լեռնային թնդանօթները կը գոռան պատսպարուած տունը կը փլչի: Ապաստարանէն կը վազէ դուրս, զէնքը ձեռքը կը կրակէ, ի վերջոյ կը նահատակուի:

Երկրորդ դէմքը մեր գիւղապետը Ստեփան Ասլանեան: Պատանի հասակին ծնողացը հետ կ'երթայ Մշոյ Ս. Կարապետ վանքը ուխտաւոր, ուր կ'աղօթէ ծնրադիր եւ Աստուած իրեն տուաւ անուշ լեզու մը: Յետագային Ստեփան իր այդ լեզուով շատեր փրկեց: Աքսորէն եւ օգնութեան հասաւ աղէտեալներուն: Երեք հարսները միշտ հաց կը թխէին սովի մատնուած աղքատներուն համար:

Մայիս 9ին Դուրացին պիտի ոգեկոչէ երբեմնի կեանքը:

ՆՇԱՆ ՀԱՅԹԱՅԵԱՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ՉՈՐՍ ՄԻԼԻՈՆ ՀԱՅ ՉԷ ՋԱՐԴՈՒԱԾ»

Թուրք ծանօթ հրապարակագիր Նիզամէտտին Նազիֆ կը գրէ.—

— Մասալ մըն է այն վերագրումը թէ չորս միլիոն Հայեր ջարդուած են: Այս յերիւրանքը 1918ին Անգլիան էր որ հագորդած էր Իսթանպուլի մէջ, Նեմրուտ Մուսթաֆա փաշայի պատերազմական ատեանին: Այդ օրերուն բանջարեղէն ջարդելու պէս մահավճիռներ կը տրուէին, օրինակի համար տեսանք թէ Պօղազլեանի գայմագամ Քէմալ պէյ Պայազիտի հրապարակը, այժմու Համալսարանին առջեւ, որ ցերեկով կախաղան հանուեցաւ, որպէսզի Ջոր. Հարինկթընի քէյֆը տեղը երթար:

Չորս միլիոն Հայ ջարդուեր է եղեր: Այո, բնական է որ ջարդուողները եղան, բայց ոչ չորս միլիոն: Մր. Ալէն, որ Հարինկթընի նման անգլիական գործակալ մըն էր, ռուս գործակալ Մուրատովի հետ գիրք մը գրած է, ուր կ'ըսեն.

— «1914ին, աշխարհի վրայ Հայոց բնակչութեան թիւը չորս միլիոնի մօտ էր, երկու միլիոնը՝ Թուրքիա, եօթը հարիւր հազարը՝ Ռուսիա, երեք հարիւր հազարը՝ Իրան կ'ապրէին, մնացեալը ցրուած էր աշխարհի չորս կողմերը»:

«ԲՈՒՆ ՋԱՐԴՈՒՈՂԸ... ԹՈՒՐՔԵՐՆ ԵՆ»

— Ես կը ճանչնամ, կ'եզրակացնէ Նիզամէտտին Նազիֆ,— բուն ջարդուող ազգը, որ իսկապէս ցեղասպանութեան, ժենօսիտի փոթորիկի մը բռնուած է:

Ազգ մը որ հինգ դարէ ի վեր իր գրաւած հողերուն վրայ ապրող բոլոր ազգութիւնները եւ իր հպատակները պահպանած է իրենց լեզուով, կրօնքով, աւանդութիւններով, եւ հինգ միլիոնի կորուստ տուած է Ադրիականէն մինչեւ Եգէական, Զաթալճա, Շքոտրա, Միթրովիչա եւ Եանիա: Լոկ Չանագգալէի պաշտպանութեան դէմ Իսթանպուլ տուաւ երեք հարիւր յիսուն հազար երիտասարդ եւ լուսամիտ կեանքերու կորուստ մը, 1915ին: Հաշիւը դուք ըրէք, Ջրանցքը որքա՞ն մրկեց, Կալղուան որքա՞ն հալեցուց, Կովկասը որքա՞ն սառեցուց, Դաշնակը որքա՞ն ջարդեց, Կալիցիան քանի՞ սառեցուց, քանի՞ հարիւր հազար կերաւ եւ սովը, թիֆիւսը քանի՞ միլիոն կոտորեցին: Յետոյ Իզմիրի, Փոլաթլըի մէջ, անդէն եւ անպաշտպան քանի քանի հոգիներ բնաջինջ եղան:

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Ենի Կազէթի Նիւ Եորքի թղթակիցը կը գրէ հայկական խնդիրներու մասին.—

«Ամերիկայի մէջ ամէն կողմ խաժը կը շարունակուի Թրքութեան դէմ բացուած հայկական պայքարը: Դաշնակցութեան կողմէ տպուած պրակները միլիոնաւոր Ամերիկացիներու տուները կը մտնեն, հեռատեսիլները, ձայնասփիւռները, թերթերը մեծադղորդ բարբաջանքներով կը լեցնեն, ընդդէմ Թուրքերուն: Հայերուն Թուրքերու կողմէ ջարդուելուն յիսնամեակին առթիւ, Պոսթընի մէջ կազմուած է յանձնախումբ մը, որ այդ պրակները բաժնած է Գոլոմպիոյ Հարվըրտ, Նիւ Եորքի համալսարանները: Ամէն ուսանողի նամակատուփը մտած է: Տասնեակ հազարաւոր Ամերիկացիներ ներկայ կը գտնուին Հայերու կողմէ բեմադրուած արիւնոտ թատերախաղերու ներկայացումին: Կիպրոսի խնդրին առթիւ Թուրքիոյ դէմ գործող Յոյներն ալ միացած են Հայերուն, որոնք բազմաթիւ թերթերու խմբագիրները իրենց ափին մէջ առած են, եւ երեւակայական թուանշաններ հրատարակել կուտան, իբր թէ Թուրքերը մէկուկէս միլիոն Հայ ջարդեր են, հետեւաբար պէտք է որ Ամերիկա դադրեցնէ իր օգնութիւնը՝ Թուրքիոյ:

Նոյնիսկ Ուաշինկթընի Թուրք մամուլի կցորդ Ալթէմուր Գըլըճի մէկ յօդուածէն, որ հրատարակուած է «Ուաշինկթըն Փօսթ» թերթի մէջ, զանազան իմաստներ կը հանեն.— Տեսէք, Թուրք մամուլի կցորդն անգամ կ'ընդունի տարագրութեան դէմքը: Այս առթիւ թերթերու մէջ կ'երեւին նորէն Ունեւորութեան Տուրքի, վեց-եօթը Սեպտեմբերի վերաբերեալ տեղեկութիւնները:

Միւս կողմէ, Թուրք քարոզութեան կազմակերպչութիւնը չափազանց տկար է դժբախտաբար, հանդիսատես կը մնայ այս ամէնուն դէմ»:

Իսկ Ճիւմհուրիյէթի թղթակիցը կը հաղորդէ Պէյրութէն (սղահանդէսէն առաջ գրուած).—

Կիրակի առտու, ժամը 8·30էն սկսեալ Լիբանանի զանազան վայրերէն եկած Հայերը խումբ առ խումբ պիտի ժամանեն Պէյրութի Սթատը, երկու հազար ինքնաշարժերով եւ հինգ հարիւր օթօպիւսներով, անցնելով քաղաքին շրջակայ պողոտաներէն: Փոխադրական միջոցները պիտի զարդարուին վերտառութիւններով եւ ազդերով:

Հայոց ինքնաշարժերու մէջ այժմէն զետեղուած են խորհրդանշական նկարներ, ուր կ'երեւին երեւակայական Հայաստանի մը քարտէզները, արեւելեան նահանգներով միասին, նաեւ Թուրք մը՝ որ փէսին վրայ աստղ ու մահիկ կը կրէ եւ այդ երկրին կ'երկարէ ձեռքը, իսկ հայ երիտասարդ մըն ալ արգելք կ'ըլլայ եւ կ'ըսէ.— Այստեղ Հայաստան է:

Հայոց յուշահանդէս-միթինկին, ամբողջ Լիբանանի քաղաքական կուսակցութիւնները ներկայացուցիչ պիտի ղրկեն:

Հայերը Ապրիլեան ջարդերու յիշատակին դրօշմաթուղթեր ալ հանած են:

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Փարիզի Առ շաբաթաթերթը վերջերս հրատարակած է Զարեհ Մութաֆեանի լաւագոյն գործերէն՝ «Զարդը» հետեւեալ տողերով.— Գլուխ գործոց մը զոր գծած է արդի մեր մեծագոյն նկարիչներէն մին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (222)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Տոպօ աչքերը սրբեց ու թնդանօթի փայտին վրայ նստաւ: Խոր մտածութեան մէջ ինկած անշարժ կը դիտէր բերդը շրջապատող մթութիւնը:

Թրքական բանակը մեղմ խռմբոցով կը քնանար: Բիւրաւոր մարդոց շունչէն կը դողար օդը:

Տոպօ բազուկը թնդանօթի փողին կըռթնցուց. գլուխը բազուկին վրայ կախուեցաւ. քնացաւ:

ԺԷ.

Ախոռներու քովերէն աքլորի մը տհաս կուկուլիկուն լսուեցաւ, յետոյ անմիջապէս հասու կուկուլիկու մը: Արեւելեան կողմը բաց մոխրագոյն ժապաւէն մը կը բաժնէր սեւ երկինքը բլուրներէն:

Արշալոյս կը ծագէր:

Վարը կարծես երկրի գուղձերը շարժէին, ընդարձակ հեռաւորութեան մը մէջ մեղմ ջխջխկոց մը սկսաւ: Երկրին երեսը սեւ ալիքի մը նման կը շարժէր, ու ջխջխկոցն ու աղմուկը երթալով աւելի կը զօրանային: Արդէն աղմուկին սկսան խառնուիլ զանգակի ձայներ եւ երբեմն երբեմն մեղմ սուլիչի ձայներ: Հորիզոնին մոխրագոյն ժապաւէնը երթալով կը լայննար, ու երկինքին վրայ գիշերուան մթութիւնը թափանցիկ քօղի մը թեթեւ րասատուերի փոխուեցաւ:

Արդէն իսկ տեսանելի սկսան ըլլալ վարը դրօշներու շարժումները, փաթթոցներու սպիտակ խումբերը, ու դէպի երկինք ցցուող բարակ սանդուխները, որոնք տատանելով դէպի բերդ կը մօտենային:

Արեւելեան կողմը երկինքը արագօրէն կը լուսաւորուէր, մոխրագոյնի տեղ վարդագոյնը գրաւեց, ու ցրուող ցուրտ շամանդաղէն սկսան երեւնալ բերդին անծածք աշտարակներն ու խորտակուած պարիսպները:

— Տէր իմ,— ըսաւ Պոռնեմիսսա:

Ու ձեռքը Տոպոյի ուսին վրայ դրաւ:

Տոպօ ցնցուեցաւ եւ արթնցաւ:

— Գրիգոր, դո՞ւն ես:

Ակնարկ մը նետեց ծածանող Թուրք բազմութեան:

— Արթնալու փողը հնչեցնել տուր:

Աշտարակին փողը սկսաւ հնչել. անմիջապէս ութ փողեր ալ պատասխանեցին անոր: Զէնքեր սկսան շառաչել, դժոխոց ու մարդկային ձայներ ամէն կողմը: Արտաքին բերդին խրամներուն մէջ ալ շարժում սկսաւ: Զինուորները աշտարակներու եւ պարիսպներու վրայ շարուեցան:

Տոպօ ձի ցատկեց ու արշալոյսի մեղմ լոյսով դիտեց ամէն կողմէն թրքական բանակին դիրքերը:

Եռեւը՝ պալատին կողմը, լեցուած էին ամէնէն շատ:

—Եթէ պարիսպ սկսին ելլել, ռումբերը տեղացուցէք,— կը կարգադրէր Տոպօ:

Քրիստափոր, զինակիրը, հրապարակին վրայ հանդիպեցաւ հրամանատարին, թրքական կարճ երիվարի մը վրայ նստած էր ու մութ կապոյտ տաք վերարկու մը հագած:

— Բարի լոյս, տիար հրամանատար: Ջրահը բերե՞մ:

— Ոչ, անմիջապէս ներս կ'երթամ:

Բայց ներս չգնաց. ամրոցէ ամրոց կը սուրար տեսնելու համար թէ ի՞նչպէս կը պատրաստուին:

— Խիտ տեղերը միայն կրակեցէք,— ըսաւ հրացանաւորներուն,— կարեւորը հրալից ռումբերն են:

Ապա նորէն գոչեց.

— Նախ սպասեցէք որ Թուրքերը իրենց թնդանօթները արձակեն, յետոյ միայն ելէք պարիսպներուն վրայ:

ԿԷԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ապրիլեան Եղեռնին առիթով «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն.— Ֆոնթէ – նէն, Մարի Թագուորեան՝ տասը ֆրանք, Պորտոյէն Արմենուհի Քիւփճեան 20 :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Վ. Գաբրիէլեան, Օր. Ռոզէթ Գաբ–րիէլեան, Տիկին Տանոիկեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տանոիկեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կա – տարուի իրենց կնոջ, մօր, դուստրին եւ քրոջ՝

ԹԱԳՈՒՀԻ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին, ինչպէս նաեւ Կարապետ եւ Արմենակ Յովհաննէսեանի յիշատակին, այս Կիրակի առաւօտ Փա–րիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին :

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշա – տակը յարգողներուն :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Նախաձեռնութեամբ Վասպուրականի Հայր. Միութեան կեդր. վարչութեան եւ մասնաճիւղերու, Տէսինի եւ Վիէնի, այս Կիրակի հոգեհանգիստ – եան պաշտօն պիտի կատարուի բոլոր դիւցազնամարտերուն մէջ ինկած մեր գո–հերու յիշատակին, Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ: Կը պատա–րագէ եւ կը քարոզէ Արտաւազդ Եպիսկ. Թրթռեանի:

Սարտարապատի, Արարայի, Զէյթու – նի, Սասունի, Ուրֆայի, Շապին Գարա – հիսարի, Հաճընի, Այնթապի, Մարաշի, Ազատագի, Տարօն – Սալնոյ ձորի, Ֆրն – տըճագի, Ատրպատականի, Վասպուրա – կանի: Վերոյիշեալ շրջանի հայրենակից–ներէն կը խնդրուի որ իրենց ներկայու – թեամբ յարգեն մեր անմոռանալի նահա – տակներու յիշատակը :

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ԴԱՒՐԱՅԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔԸ

Այս Կիրակի ժամը 15ին Իսսի, Խրիմ – եան վարժարանը :

Կը նախագահէ ՅԱՐՈՒԹ. ՇԻՐՎԱՆԵԱՆ

Ջեկուցում՝ ՆՇԱՆ ՀԱՅԹԱՅԵԱՆԻ կողմէ

Սիմոն Տէրոնեան (երգ), Միրիհան Շիրվանեան եւ Շմաւոն Պալեան (նուագ):

Տեղական ուժերով երգ, խմբերգ, ար–տասանութիւն : Առատ կերուխում :

Մուտքը ազատ է :

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցիի Հայերէնի դասընթացքի

Այս Շաբաթ, Մայիս 8, ժամը 21ին, Սալ Մազընօ, 88 Րիւ տ'Օպաներ :

Գեղարուեստական ճոխ բաժին : Ու – ղերձ վարչութեան կողմէ : Անակնկալներ, արտասանութիւն, երգ, խմբերգ, թա – մախօսութիւն ղեկավարութեամբ Տիկին Ս. Թորոսեանի :

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Վալանսի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբար–ձութեան, մեծ պատրաստութեամբ, քա – ղաքիս լաւագոյն արուեստագէտներու մասնակցութեամբ պիտի ներկայացուի ժողովրդական օփերէթ

« ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ »Ը

Ղեկավարութեամբ Թրաքօչի

Այս ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, քա–ղաքապետարանի թատրոնը

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝

ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝

ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ

8 BIS. RUE DES TERNES

PARIS (17e)

Métros : Porte Maillot ou Champerret

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք

Սէն Ժերոմ, ժամը 9·30ին

MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes

ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝

ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԷԼՎԱՃԵԱՆ

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՆՈՒԷՐ

Տիկին Մարի Յարութիւնեան իր ամուս–նոյն Յակոբ Յարութիւնեանի մահուան տարելիցին առթիւ, յիսուն ֆր. կը նուի–րէ Կապոյտ Խաչին : (Ստանալ «Յա – ռաջ»էն) եւ տասը ֆր. «Յառաջ»ի բար – գաւաճման :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Վաղարշակ Մելիքեան 20 ֆրանք կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, ի յիշատակ Տիկին Տիգրա–նուհի Կարապետեանի :

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած

ԼԻՈՆԻ « ԿՈՄԻՏԱՍ »
ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

Հովանաւորութեամբ Լիոնի Ազգային Միութեան :

« Կոմիտաս» երգչախումբի հիմնադը – րութեան Գ. տարեդարձին առթիւ :

Մայիս 9, Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 16էն մինչեւ կէս գիշեր Լիոնի Ազգ. Տան սրահին մէջ, 295 Րիւ Պուալօ :

Ճոխ եւ խնամուած յայտագիր, «Կոմի–տաս» երգչախումբի կողմէ երգ, դեկա – վարութեամբ Պ. Մարթէն Օֆլազի :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐ

Խնամեալ պատրաստութեամբ կը ներ – կայացուի «ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆՆՈՑ ՓԵՍԱ – ՑՈՒՆ» (զաւեշտ) :

Մասնակցութեամբ երգչախումբին ան – դամներուն .— Օր. Մառի Սահակեան, Պ. Պ. Գաբրիէլ Գարիպեան, Մարթէն Օֆ–լազ, Յակոբ Յովհաննէսեան, Կարապետ Թուֆայեան :

Որմէ յետոյ կը սկսին եւրոպական պա–րերը, մասնակցութեամբ Փիէռ Ալէն նուագախումբի :

Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով :

Մուտք 5 ֆրանք :

Տոմսերը կարելի է հայթայթել եկեղեց–ւոյ գրասենեակէն եւ երգչախումբի ան – դամներէն: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՏԱՆՕԹ.— Մայիս 9ին, Կիրակի առա – ւօտ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Լիոնի Ս. Յակոբ եկե – ղեցւոյ մէջ՝ երջանկայիշատակ Կոմիտաս Վրդ.ի, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ ծառա–յող հանգուցեալ քահանաներու, դպիր – ներու հոգւոյն համար :Պատարագի եր – գեցողութիւնը պիտի կատարուի Լիոնի « Կոմիտաս» երկսեռ երգչախումբին կող–մէ, ղեկավարութեամբ Պ. Մարթէն Օֆ – լազի, ընկերակցութեամբ երգեհոնի : Կը նուագէ Ովաննա Ֆէլլահեան :

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի առաւօտ, ժամը 10·30ին, « Միջերկրականի Կոմիտէի » նախաձեռ–նութեամբ հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի զօրավար

ՄԱՔՍԻՄ ՎԷԿԱՆԻ

յիշատակին :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ ԿԱՐՍ – ՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ԱՄԱՍՏՈՒՆԻ :

OUVERTS TOUTE L'ANNEE

L'ANDALUCIA

LA PLUS JOLIE CONTREE
ET LA PLUS TYPIQUE
DE
L'ESPAGNE

VUE MAGNIFIQUE :
—— PLAGE A 50 MÈTRES ——
MONTAGNES à 1000 MÈTRES

PLUSIEURS CHALETS :
CONFORT MODERNE
SOLEIL ASSURÉ

—— PRIX MODÉRÉS ——

Pour tous renseignements s'adresser :

m. SANDROSSIAN
35, Rue des Saules
P A R I S - 18.
a partir de 17 heures
Tél. : CLI. 69·58

ԿՈՉ ՇԱՒԻԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ֆրանսայի ազատագրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ Շաւիլի քաղաքապե–տութիւնը կազմակերպած է յիշատակի այցելութիւն մը տեղւոյն պատերազմի զոհերուն յիշատակին Անծանօթ զինուորի յուշարձանին այս Շաբաթ առաւօտ ժա – մը 10ին :

Այս առթիւ մեծ Եղեռնի յիսնամեակի Շաւիլի յանձնախումբը որոշեց իր մաս – նակցութիւնը բերել այս յիշատակի այ – ցին պատշաճ ծաղկեպսակով մը ի յիշա – տակ մեր մեծ նահատակներուն : Կը խնդրուի Շաւիլի եւ շրջականներու հայրե–նակիցներէն որ հոծ բազմութեամբ ներ – կայ գտնուին որոշեալ ժամուն Շաւիլի քաղաքապետարանի առջեւ եւ երկխօսա – ծութեամբ հետեւին թափօրին :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի ցերեկոյթ – պարահանդէսը Յունիս 13ին :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— «Մայիս 28»ի տօնակա – տարութիւնը կը կատարուի Յունիս 12ին, Ալամպրա սրահին մէջ, բացօթեայ յայ – տագրով:

Մանրամասնութիւնները յետագային :

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ.Յ.Դ. «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ (7 Մայիս) ժամը 20·30ին Մշակոյթի Տան մէջ: Կա–րեւոր օրակարգ : Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրու–թեան 20րդ տարեդարձին առթիւ :

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խում–բերուն :

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան, Ռամոյի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնա–ճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բո–լոր ընկերուհիները, այս Չորեքշաբթի, ժամը 16ին, Ազգ. Տան սրահը: Կարեւոր օրակարգ :

ՄԵԾ ՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԽՈՒՄԲԻՆ կողմէ

Մէզոն – Ալֆորի ճաղաճապետարանի սրահին մէջ, Կիրակի (9 Մայիս) ժամը 15էն 19

ԱԼԻՍ ՍԻՄՍԱՐԵԱՆ, ՓՕԼ ՍԷՋԵԱՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԿՐՏԻՉ ՊՕՂՈՍԵԱՆ, ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻԿԻՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Խումբին անդամները կը խաղան կարճ զուարճալի սքէչներ, եւ մանաւանդ, Իսի – լէ. Մուլինոյի Թատերախումբը կըներկայացնէ « ՀԻՒԱՆԴ ՏԵՍԸ »

Կատակերգութիւն, (Հեղինակ Նշան Պէշիկթաշլեան)

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 16 Մայիս, ժամը 14·30ին Սորպոնի մեծ Ամփիթատրոնին մէջ

Բարձր հովանաւորութեամբ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

(Հայրապետական պատուիրակ)

եւ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

Նախագահութեամբ ԱՆՏՐԷ ՇԱՄՍՕՆԻ, (Ֆրանսական Ակադեմիայէն)

Սիրայօժար մասնակցութեամբ անուանի Արուեստագիտուհի եւ արուեստագէտ – ներու եւ Ուկրայնական եւ Կովկասեան պարախմբերու :

Տոմսերու գինն է 3, 5 եւ 6 ֆրանք

Ապահովել Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնատեղիէն, 15, Րիւ Ժան Կուժօն, Փարիզ ինչպէս նաեւ Հայ Կարմիր Խաչի Փարիզեան շրջանի մասնաճիւղերէն :

« ՍՕՍԻ » ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Իր 20րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած է հայկական պարերու բացառիկ երեկոյթ մը :

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ

Պ. ՓԻԷՐ ԿՕՐՕՆԻ

(Ատենապետ Ֆրանսական Մշակութային Ֆոլքլորիկ Խումբերու)

եւ ղեկավարութեամբ Տիկին ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆԻ

Մայիս 9, Կիրակի ժամը 20·45ին

PALAIS DE LA MUTUALITE

24, Rue St-Victor, PARIS (5e) — Métro : Maubert-Mutualité

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—

H. KUTNERIAN, 11 Square Alboni, PARIS (16e) — Tél. : TRO. 03-18
R. BAKERDIAN, 35 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32 Rue de Tré vise, PARIS (9e) — Tél. : TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21 Rue Saulnier, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 16-88
H. PALOUYAN, 43 Rue Richer, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 25-46

Տոմսերու գին.— 5, 8, 10 եւ 15 ֆրանք

Առնուազն օթոքար կը մեկնի ժամը 19·30ին: Կանխաւ արձանագրուիլ Նիկողոսեանի, 121 Ավընիւ Անրի – Պարպիւս : Գ. Ն.

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՕԴԱՅԻՆ ՃԱՄԲՈՎ ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ

2 Օր Մոսկուա 15 օր Երեւան

Մեկնում 26 Օգոստոս, վերադարձ 12 Սեպտեմբեր

Հայաստան այցելելու լաւագոյն թուականը :

Կազմակերպիչ՝ ՎԵՐ. Յ. ՀԷԼՎԱՃԵԱՆ

Այժմէն արձանագրուեցէք այս հաճելի եւ մատչելի ճամբորդութեան համար :

Գին 2080 ֆրանք մէկ անձի համար

Դիմել կազմակերպիչի հասցէին

PASTEUR ARTHUR HELVADJIAN

6, Place de la Rotonde — ST - JÉROME — MARSEILLE - 13e

Tél. : 62-85-10 C. C. P. 914-04 Marseille

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՄԱՅԻՍ
JEUDI 6 MAI 1965
Le Numéro : 0,30 Fr.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10300 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 41e ANNÉE — No 10.300

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՏԻՐԱՆԱՒՈՐԸ ԻՆՔԶԻՆՔԸ ՀԱՅ ԿԸ ՀՌՉԱԿԷ

ՏԻՐԱՆԱՒՈՐ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆ ԱՊՐԻԼ 24 Ը ԿԸ ՀՌՉԱԿԷ ՏՕՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ԵՒ ԿԸ ՄԱՂԹԷ ԸՆԴԼԱՅՆԵԱԼ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՎ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՄԸ

(Սեփական թղթակցութիւն « Յառաջ »ի)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Միլանոյի եւ Իտալիոյ Հայութեան ոգեւորութիւնը իր գագաթնակէտին հասաւ Հայ Տան մէջ, երեկոյեան պատարագէն ետք: Հայութիւնը, Տուրինի հոգեւորական արարողութիւնը ճաշակած, դիմեց դէպի Հայ Տուն: Քիչ ետք հասաւ նաեւ Տիր. Աղաճանեան, Հմայեակ վրդ. Կէտիկեան՝ Աբբահայր Մխիթարեանց Վենետիկոյ, բազմաթիւ միաբաններ Վենետիկէն, Հռոմէն, Տիրանուէրին կ՚ընկերանար Գերպ. Կիրակոսեան եւ Գաֆթանճեան վարդապետ: Զգօն Սրբազան Առաջնորդ Միլանոյի Հայոց, արդէն տեղ գրաւած էր պատուոյ աթոռներուն վրայ: Հանուրին խանդավառութեան եւ ծափողջոյններուն մէջ սրահ մտաւ Միլանոյի Արք. Տիրանուէրը, Կարդինալ Քոլոմպօ: Սրահը ամբողջ լի էր ամէն կողմէ հասած Հայերով:

Իտալերէն ողջոյնի խօսք հիւսեց, Տոքթ. Արամայիս Սրապեան, նախագահ Իտալահայ Մշակութային Միութեան, խանդավառ եւ հայորդիի տաք շունչով, որուն խիկոյն պատասխանեց Տիր. Քոլոմպօ:

ՏԻՐԱՆԱՒՈՐ ՔՈԼՈՄՊՕ ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ

Շնորհակալ եմ ձեր ազնիւ հրաւէրին համար: Ձեր արարողութիւնը Տուոմոյի մէջ, ձեր հաւաքոյթը այստեղ ինծի խորհրդածել կուտայ՝ թէ կայ ժողովուրդ մը, որ կը հաւատայ կեանքէն աւելի բարձր արժէքի մը: Մեծ դաս մը կուտաք դուք, որ կրած էք տեղահանութեան սարսափը, որ կրած էք ջարդի ահաւոր արհաւիրքները: Ձեր նահատակները իրենց մահով – եւ ի՜նչ մահ — հոգեկան արժէքներու քարոզիչներն են: Ու մենք, Միլանցիներս, շնորհակալ ենք ձեզի:

Այս երեկոյ, Տուոմոյի արարողութեան ընթացքին, իմ պատուանդանիս բարձր դիրքէն մեծ գոհունակութեամբ եւ յուզումով հետեւեցայ ձեր պատարագին: Կրնամ վստահեցնել որ Տուոմօն շատ քիչ անգամ այսքան ծովածաւալ բազմութիւն կը հաւաքէ իր կամարներուն տակ: Ուրախ եմ ձեզի որ այսքան փառապանծ անցաւ հոգեւոր ձեր հանդէսը:

Ու հիմա աչալուրջ ձեր Տան մէջ եմ: Գիտեմ որ այս իրիկուն: Չէի գիտեր թէ այսքան մօտիկ Տուոմոյի Աստուածածնին, անոր հովանիին տակ, Տուն մը ունիք դուք: Սիրով եկած եմ հոս ու հպարտութեամբ, նահատակներու եղբայրներուն ու թոռներուն մէջ: Կը հիանամ ձեր վրայ, որ հեռու եւ վտարուած ձեր բնիկ հայրենիքէն, հայրենիքը կը կրէք ձեր սրտերուն մէջ. այսպէս միացած իրարու, միշտ պատրաստ օգնելու իրարու: Այս իրիկունէ ի վեր ես ալ հայ նկատեցէք իբրեւ ձեզմէ մէկը (ծափեր. կեցցէ մեր Կարդինալը): Դուք ձեզ օտար մի զգաք այս երկրին մէջ. ասիկա ձեր ալ հայրենիքն է:

Ուրախ եմ նաեւ որ հոս կայ ձեր ազգին մէկ մեծ զաւակը, Տիր. Աղաճանեան, որուն համբաւը ծանօթ է ամէնուս:

Իր խօսքերը կ՚աւարտէր ջերմ մաղթանքներով բոլոր Հայութեան եւ յատկապէս Տիր. Աղաճանեանի, համակրանքի արտայայտութիւններով

ԽԱՆԴԱՎԱՌ ՅՈՐՁԱՆՔ

Իսկոյն խօսք կ՚առնէր Ստեփան Սրապեան, Իտալահայ Միութեան նախագահը, եղական մենաշնորհ կը նկատէր Միլանոյի Հայութեան համար Տիր. Աղաճանեանի ներկայութիւնը այս հանդէսին, որուն առընթեր Տիր. Քոլոմպօ, իր այնքան հայասիրութեամբ մեր ուղեւորութիւնը կ՚անմահացնէ:

Ապա խօսքը ուղղելով Տիր. Աղաճանեանի, ցայն կը դրուատէր իբր մեր ազգի ընտրելագոյն զաւակներէն մէկը, որ Ախալցխայէն եկած էր Կեսարներու եւ Առաքեալներու մայրաքաղաքին մէջ հայ ազգին հանճարը փայլեցնելու եւ ի սպաս դնելու համայն մարդկութեան, եթերներու մէջ բարձրացնելով մեր ազգին անունը: Արդարեւ, յարեց Ս. Սրապեան, Հայ Ազգին մեծագոյն յաւակնութիւնն է ալ գիտնալ, գոհուիլ, առնել աւելի:

Անապատներէն դարձանք մենք, չարունակեց, ու պայքարելով, յարատեւ աշխատանքով դիրքերու հասանք եւ ահա Հայութիւնը դարձեալ կուտայ: Կուտայ ինչպէս Գալուստ Կիւլպէնկեան, որուն հարստութեան 96 առ հարիւրը կը ծառայէ օտարներուն, մշակութային եւ գիտական նպատակներու:

Աւարտելով՝ մաղթանքի գեղեցիկ փունջ մը ձօնեց Տիր. Աղաճանեանի, անոր առեւշատութիւն եւ փայլուն գործունէութիւն մաղթելով:

Խօսք տուաւ Հայ Տան նախագահ Գ. Երուանդ Հիւսիսեանի, որ ողջունեց Տիր. Աղաճանեանը յանուն բոլոր ներկաներուն:

Իտալիոյ Հայոց Միութեան քարտուղար Բժ. Տիգրան Ալեքսանեան կարդաց բազմաթիւ հեռագիրներէն մէկ քանին. Իտալիոյ հինգ նախարարներ իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին այս հանդէսին, որոնց մէջ Թաւիանի (ներքին), Անտրէոթթի (պաշտ.), Քոլոմպօ (ելմտական):

Ուղեւորութեան մէջ դարձեալ ոտքի ելաւ Գ. Ստեփան Սրապեան, ու նուիրեց Տիր. Աղաճանեանի թանկարժէք ոսկի սկիհ մը, յիշատակի արձանագրութեամբ, հայցելով որ Կարդինալ Աղաճանեան իր սուրբ պատարագներուն մէջ յիշատակէ մեր խնկելի նահատակները:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆԻ ԽՕՍՔԸ

Նախ Իտալերէն խօսքը կ՚ուղղէ Տիր. Քոլոմպոյի: Այս հանդէսը կը պարտինք ձեր վեհանձն սրտին, որ լայնօրէն բացիք Հայերուս առջեւ, եւ Միլանոյի հայ համայնքին հրաւէրը ըրիք ձեր հրաւէրը, տուիք մինչեւ անգամ ձեր աթոռանիստ Մայր եկեղեցին: Հուսկ տուիք նաեւ ինքզինքնիդ Հայ Տան մէջ: Տուիք նաեւ մեզի ձեր ազնիւ ու հայրական խօսքը, արտայայտեց ձեր զգացումներուն հայորդ ըրիք մեզ Հայերս: Շնորհակալ ենք սրտագին ու կը մաղթենք երկար ու երջանիկ տարիներ, լի բազմարեղուն գործունէութեամբ ու վաստակներով: Մենք ալ այսօր աղօթեցինք ձեզի համար, ձեր թեմին պայծառութեան համար: Միլանօն երկու մեծ Պապեր տուաւ վերջին տարիներուս: Պիոս ԺԱ. Պապը, որ իր ամառանոցի գլխակը տրամադրեց ժամանակին հայ որբերուն (բուռն ծափահարութիւն). եւ հուսկ ներկայ Պապը Պօղոս Զ. որուն երկար կեանք կը մաղթենք: Ձեզի ալ երկար օրեր եւ յարաճուն պայծառութիւն:

Ապա հայերէն կ՚ուղղուէր բոլոր ներկաներուն: «Յուզմամբ կ՚ուզեմ իմ խորին գնահատանքս յայտնել այս փառապանծ տօնակատարութեան յաջողութեան համար, որով ոչ թէ սուգի, այլ յաղթանակի տօն մը դարձաւ Ապրիլ 24ը: Յաղթանակի՝ հայ ազգի յաւերժութեան եւ մեր անխախտ հաւատքին: Ապրիլեան բիւրաւոր վկաներու նահատակութիւնը շարունակութիւնն է Վարդանանց պատերազմի մարտիրոսներուն, որոնց արիւնին առջեւ մեր անզերազանցելի պատմիչը Եղիշէ գեղեցիկ խորհրդածութիւն մը կը կատարէ, զոր ես ալ այսօր կ՚ուզեմ ձեր ուշադրութեան յանձնել: Զօրութիւն է մայր բարեաց, անզօրութիւն ծնող չարեաց: Միութիւն, սէր, այս է որ մեզ կը բարձրացնէ, ամէնքս անխտիր եղբայրօրէն, մեր մարտիրոսներու սուրբ արիւնով մկրտուած, սիրենք զիրար, ամէն մէկը նկատելով իբրեւ մասնիկ մը մեծ Հայութեան: Այո, արժանի ենք ապրելու իբրեւ ազգ, նաեւ ընդլայնած հայրենիքի մը մէջ, ընդլայնած սահմաններով հայրենիքի մը մէջ (բուռն ծափեր) ուր թագաւորէ սէրը, եւ Հայը ապրի իր շինարար կորովով իբրեւ աստուածապաշտ եւ Քրիստոսասէր ժողովուրդ, յաղթանակէ յաղթանակ բարձրանալով:

ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՓՈԽ – ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ԿԸ ԽՕՍԻ

Ասսեսոր Ճամպելլի խօսք առնելով, խիկոյն Հայերը նկատեց Իտալիոյ եւ Միլանոյի քաղաքացիներ, որոնք իրենց աշխատանքի համագործակցութիւնը կը բերեն սերտ եւ հոգեկան միութեան մը մէջ: Ձեր մարտիրոսներու տօնն ալ յարեց, մեր դիմադրական պայքարի տօնին հետ (այսօր կը տօնենք քսանամեակը մեր ազատութեան) շատ նմանութիւններ ունի: Սիրելի Միլանցի հայ քաղաքացիներ, ձեզի կը բերեմ ողջոյնը ամբրոսեան քաղաքին, պանծացնելով ձեր անմահ նահատակներուն յիշատակը: Մենք ձեզ օտար չենք նկատեր այս երկրին մէջ, այլ եղբայրներ, աշխատակիցներ, որ միեւնոյն բարձր գաղափարականով, ազատութեան տենչով կը ձգնիք մշակութային ու արուեստական եւ այլ բազմաթիւ ճամբաներու մէջ, տիեզերական հոգիով համայն մարդկութեան բարօրութեան: Կեցցէ հայ ժողովուրդը եւ կեցցեն անոր շինարար զաւակները:

Յաւարտ այս խանդավառ ճառերուն, Ստեփան Սրապեան, Միլանոյի Հայ Տունի պատուոյ անդամ հռչակեց երկու Տիրանուէրներ, Տիր. Քոլոմպօ եւ Տիր. Աղաճանեան, Ասսեսոր Ճամպելլի, եւ Գերպ. Հմայեակ Կէտիկեան՝ Աբբահայր Մխիթարեանց:

Ներկաները խանդավառ ծափերով ողջունեցին նոր անդամները:

Տիր. Քոլոմպօ Ոսկեմատեանին մէջ կը գրէ — « Հայ զգացումներով, աղօթքով եւ ընտրութեամբ, սրտագին կ՚օրհնեմ Հայ Տունը եւ անոր բոլոր անդամները»:

ԱՐՏԱՇԷՍ ԵՐԱՄԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳԸ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

« Թաս » գործակալութեան հետեւեալ հեռագիրը հրատարակուած է «Սով. Հայաստան» թերթին մէջ (26 Ապրիլ). —

Փարիզի հայ համայնքն այս օրին նշում է Թուրքիայում Հայերի ողբերգական կոտորածի 50րդ տարեդարձը: «Դա 20րդ դարու ցեղասպանութեան առաջին յանցագործութիւնն էր, ասուած է այդ առթիւ արձակուած յայտարարութեան մէջ: Դրա հետեւանքով զոհուեցին օսմ. կայսրութեան հպատակ մէկուկէս միլիոն Հայեր »:

Երէկ երեկոյեան Փլէյէլ դահլիճում տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր ժողով, որտեղ ճառերով հանդէս եկան հայկական տարբեր միութիւնների ներկայացուցիչները: Այդ ժողովի մասնակիցներն ընդունեցին բանաձեւ, որով այն կարծիքն են յայտնում, որ այնպիսի յանցագործութիւններ, ինչպիսին մարդկանց զանգուածային բնաջնջումն է, չեն կարող մոռացութեան տրուել:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ Ապահովութեան Խորհուրդին մէջ, Ֆրանսա բացէ ի բաց դիրք բռնեց ամերիկեան միջամտութեան դէմ, Սէն Տոմէնկի մէջ: Ֆրանսայի պատուիրակը յայտարարեց թէ իր երկիրը կը յուսայ որ վերջ պիտի տրուի, արագօրէն, ամերիկեան զօրքին ներկայութեան:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Հանրապետութեան նախագահը Նիւէն Փարիզ հասաւ, ուր Ֆրանսայի իբրեւ պաշտօնական հիւրը, քանի մը օր պիտի մնայ: Հինգշաբթի օր պիտի մասնակցի Ֆրանսական Ակադեմիայի ուսումնասիրութեանց, նուիրուած Եւրոպայի մէջ հրատարակուած առաջին արաբական գիրքերուն, որոնց հեղինակները լիբանանցի էին: Տեղական մամուլը լայն էջեր կը նուիրէ Լիբանանի այս այցելութեան առթիւ:

Ս. ՏՈՄԷՆԿԻ մէջ գնդ. Քամանօ առժամեայ նախագահ ընտրուած է: Նոր նախագահը ըմբոստներու պարագլուխն է: Ուաշինկթընի մէջ մեծ վերապահութեամբ կ՚ընդունուի այս լուրը, տրուած ըլլալով որ այն խորհրդարանը, որ մեծամասնութեամբ ընտրած է գնդ. Քամանօն լուծուած էր երբ նախագահը պաշտօնանկ եղած էր:

ՎԱՐՁԱՊԵՏ ԷՐՀԱՐՏ փափաք յայտնեց որ ժամ առաջ հանդիպի նախագահ տը Կոլի: Դաշնակցային Հանրապետութեան վարչապետը յուսախաբ է ֆրանսական քաղաքականութենէն:

ՆԻԿՈՍԻԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն, Մակարիոս միտք ունի յունական տրամադրութիւնները շօշափել, երբ Աթէնք երթայ, գիտնալու համար թէ Յունաստան զօրավիգ պիտի կենայ իրեն եթէ Էնոսիս հռչակէ:

ՃՈՆՍԸՆ 700 միլիոն տոլարի բացառիկ վարկ մը ուզեց Խորհրդարանէն: Գումարը սահմանուած է Վիէթնամի եւ Տոմինիկեան տագնապին ծախքերուն:

ՖՐԱՆՍԱ եւ Թունուզ վերանորոգեցին մշակութային համաձայնագիրը:

ՏԸ ԿՈԼ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Փարիզի ամերիկեան դեսպանին հետ, ընդհանուր հարցերու շուրջ:

ՊՈՆԻ եւ Թէլ – Ավիվի միջեւ դիւանագիտական յարաբերութեանց հաստատումը անմիջական կը նկատուի:

ՎԻԷԹՆԱՄԻ մէջ ծանր բախումները կը շարունակուին:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ հեռատեսիլը հաստատեց թէ Ռուտոլֆ Ապել խորհրդային լրտես էր:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ եւ Փաքիստանի սահմանային կռիւներու զինադուլ մը կրնայ հռչակուիլ, ի մօտոյ:

ՓՐՈՖ. ԼԸՊՐԸԹՈՆ յայտարարեց Նայսէնի զատավարութեան թէ անոր «աշխատանքները» ոչ մէկ գիտական արժէք ունին:

ՖՐԱՆՍԱ եւ Գերմանիա կը գործակցին զէնք շինելու համար, գլխաւորաբար ելեկտրոնիք արտադրութեան շուրջ:

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ՀԱՐՍՏԱՀԱՐՈՒԱԾ ԲԱՅՑ ԸՄԲՈՍՏ

ԽՄԲ.— Պէյրութի *Օրիանը*, իր Ապրիլ 25 թիւին մէջ, ամբողջ էջ մը նուիրած է Հայերուն, հրատարակելով նաեւ Հայաստանի քարտէսը, Ուիլսընեան սահմաններով եւ նկարներ Պէյրութէն: Ստորեւ գլխաւոր մասերը:

«1965 Ապրիլ 24, ծագումով Հայ Լիբանանցիները եւ աշխարհի բոլոր Հայերը ոգեկոչեցին հայկական ցեղասպանութեան տխուր տարեդարձը: Այս յուզիչ պարագային մէջ, առիթ է որ իր գլխաւոր գիծերուն մէջ ներկայացուի միանգամայն ողբերգական եւ փառապանծ պատմութիւնը Հայոց: Այս ձեւով, այս յիսնամեակը պիտի կարենայ բարոյական իմաստ մը ունենալ: Վասնզի, մանաւանդ քրիստոնէութեան ծագումէն սկսեալ, Հայաստանի պատմութիւնը պայքարներու շարք մը եղած է, պայքարներ՝ սկզբունքի համար, եւ տառապանքներ յանուն այդ սկզբունքներուն: Այդ պատճառաւ է որ իրաւացի կերպով, հայ պատմաբանները, երբ կը խօսին իրենց երկրին մասին, ազնիւ եւ ողբերգական ածականներ կը գործածեն ժողովուրդին համար»:

Այս նախաբանէն ետք, Պէյրութի օրաթերթը կ'անցնի պատմական մասին, Հայերու ծագումը, Արտաշէսի, Մեծն Տիգրանի շրջանները, ապա հայ առաքելական եկեղեցւոյ ծնունդը, Կիլիկիոյ թագաւորութիւնը եւ կը հասնի 1915 Ապրիլ 24ին.— «Ցեղասպանութիւնը, երկար ատեն է պատրաստուած եւ հասունցած, սկսաւ 1915 Ապրիլ 24ին եւ վերջացաւ Թուրքիոյ անձնատուութեամբ: Մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար Հայեր, այր, կին, երախայ, ծեր եւ նորածին բնաջնջուեցան սարսափելի պայմաններու մէջ, որոնք կը գերազանցեն նացիներու ոճիրները, անցեալ պատերազմին:

Մարտիրոսներու այս յիշատակն է, անմեղներու այս ջարդը, զոր Հայերը, կ'ոգեկոչեն այսօր: Ի՞նչ եղաւ Հայկական Հարցը 1914–1918էն ետք:

Պատասխանը, զոր գերման ծովային սպայ մը՝ Ֆոն Մուքքէ տուած է իր հայրենակիցներէն մէկուն, այսօր կինը Հալէպահայ բժիշկի մը՝ Տիկին Հրեշտակեան, երբ կը հարցնէր թէ Գերմանիա ի՞նչ պիտի պատասխանէ քաղաքակրթուած աշխարհին, իր աչքին առջեւ գործուած այս ոճիրներուն համար, շատ յատկանշական է.— «Տիկին, հոգ ընելու պատճառ չկայ, հաշտութեան դաշնագրի կնքումէն ետք, այնքան խնդիրներ կան կարգադրելիք, որ հաւ մը իսկ իր փետուրները պիտի չչարժէր Հայերուն համար»:

Եւ իրապէս, Թուղթի վրայ ազատ ու անկախ փառաւոր Հայաստան մը ստեղծուեցաւ (Սեւրի դաշնագիր), որու միակ թերութիւնը ... Թուղթի վրայ մնացած ըլլալն է:

Նախկին դաշնակիցները, պառակտուած տնտեսական եւ քաղաքական իրենց շահերով, լքեցին Հայերը եւ անոնց դահիճներն ալ անպատիժ թողուցին: Վրդոված հայ ժողովուրդը իր ձեռքով կատարեց արդարութիւնը եւ այդ ձեւով ջարդերու գլխաւոր պատասխանատուները իրենց կեանքով վճարեցին իրենց ոճիրները: Եւ ցայսօր, այս ազնիւ ժողովուրդը, որու ունեցած հաւատքը հայրենիքի հանդէպ կը հաւասարի միայն Աստուծոյ հանդէպ իր ունեցած հաւատքին, կը սպասէ եւ կը յուսայ միշտ որ արդարութիւն կատարուի այս ժողովուրդին, յաճախ հարստահարուած բայց երբեք ենթարկուած»:

ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Բ.

Հոկտեմբեր 10ին թշնամին աննախընթաց թափով վերսկսում է հայկական թաղերի ու դիրքերի հրետանային ու հրացանային գնդակոծումը: Վիրաւոր Մ. Եօթնեղբայրեանը պատգարակով շրջում է դիրքերը. Նա նորից իր ձեռքն է վերցնում մարտական գործողութիւնների ղեկավարութիւնը: Հայ կանայք ու ծերունիները թշնամու մրրկային կրակի տակ վերականգնում էին աւերուած դիրքերը: Թշնամին քայլ առ քայլ սեղմում էր ինքնապաշտպանութեան օղակը, բայց հայ մարտիկները, ապաւինած փլատակներին, ետ էին մղում թշնամու յարձակումները՝ չզիջելով ոչ մի դիրք:

Հոկտեմբեր 11ին դիրքից դիրք բանակցութիւններ են տեղի ունենում Մ. Եօթնեղբայրեանի եւ գերմանացի սպայ էկարդի միջեւ: Սպան հիացմունքով է խօսում հայ մարտիկների բացառիկ տոկունութեան ու անձնուիրութեան մասին, միաժամանակ փորձում է համոզել Մ. Եօթնեղբայրեանին, թէ անիմաստ է մարտական գործողութիւնների շարունակումը: Նա խոստանում է հերոսին փոխադրել Գերմանիա եւ թոյլ չտալ որեւէ հալածանք նրա զինակիցների նկատմամբ: Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանը նկատել է տալիս նրան՝ «եթէ տակաւին ձեր մէջ քաղաքակիրթ եւ քրիստոնեայ մարդու զգացում կայ, փրկեցէք անապատներուն մէջ անզէն ու անպաշտպան կոտորուող բազմութիւնները: Ո՞ր են մեր ղեկավարները, ո՞ւր է մեր առաջնորդը: Բերէք միայն այս վերջինը ու ես անմիջապէս վար դնեմ իմ զէնքերը»: Մի ժամ տեւող բանակցութիւններից յետոյ էկարդը հեռանում է՝ սպառնալով անձամբ ղեկավարել հրետանաձգութիւնը Ուրֆայի Հայութեան դէմ:

Հոկտեմբեր 12ին սկսւում է թուրքական զօրքերի մոլեգին յարձակումը հայկական բոլոր դիրքերի ուղղութեամբ: Թշնամու մի քանի հարիւր սուսերամերկ զինուորներ, հայկական դիրքերից տեղացող համազարկերի տակ, հասնում են մինչեւ մարմնամարզական ակումբի շրջանը: Նրանցից մի քանիսին յաջողւում է մտնել ակումբի բակը: Բայց թէ բակում, թէ դրսում նրանք հանդիպում են հայ մարտիկների կատաղի կրակին, տալիս են բազմաթիւ սպանուածներ եւ գլխիկոր ետ նահանջում: Հայ մարտիկները հետապնդում են նրանց մինչեւ ելման դիրքերը:

Թլֆտուրի հարաւային կողմից ծաւալուած յարձակման ընթացքում թշնամուն յաջողւում է մեծ կորուստների գնով գրաւել մի շարք կարեւոր դիրքեր: Բայց նրա յետագայ յարձակումները ամենուրեք ետ են մղւում:

Այդ օրուայ մարտական գործողութիւնների ընթացքում ծանր կորուստներ ունեցան նաեւ ինքնապաշտպանութեան ուժերը: Շատերի հետ զոհուեցին հայ խիզախ ռազմիկներ Խորէն Քուպելեանը, Աւագ Թաշճեանը, Խոսրով Մեսրոպեանը եւ Մովսէս Սուճեանը: Վերջինս իր նշանած Օր. Ազնիւ Պուճակչեանի հետ միասին կողք–կողքի կռւում էր միեւնոյն դիրքում: Անվեհեր աղջիկը վիշտը սրտում, միայնակ շարունակում է պաշտպանել դիրքը՝ մինչեւ նրան օգնութեան են հասնում: Վիրաւորւում են հայ մարտիկներից շատերը, այդ թւում Ուրֆայի Հայութեան արժանաւոր դուստր Մարիամ Զիլինկիրեանը:

Հոկտեմբեր 13ին, հրետանային չորս ժամ տեւող նախապատրաստութիւնից յետոյ, թշնամին դարձեալ յարձակման է անցնում բոլոր կողմերից: Հայ ռազմիկները դիմադրում են հերոսաբար: Ամէն տուն, փողոց եւ փլատակ վերածուել է դիմադրութեան յենակէտի: Այդ օրը զինագործները եւս դիրքերում էին. սպառուել էին պատրաստի ձեռնառումբեր, թշնամին սեղմում էր ինքնապաշտպանների օղակը, բայց ամէն մի դիրք, փլատակ, կամ հողակոյտ նա գրաւում էր մեծ կորուստների գնով եւ դիրքերում կռուող բոլոր հայ մարտիկների զոհուելուց յետոյ միայն: «Այստեղ՝ մեր տուներուն սեմին, թէ անապատներուն մէջ՝ միեւնոյնն է վախճանը, քաջութեամբ վերջացնենք մեր՝ քաջութեամբ սկսած գործը» — դիմում է հայ ռազմիկներին Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանը:

Հոկտեմբեր 14ից 18ը տեղի ունեցած թշնամու բոլոր գրոհները ետ են մղւում: Այդ օրերին հակառակորդը որեւէ նոր յաջողութեան չի հասնում: Դրանք երկու թշնամի ուժերի ամենակատաղի բախման օրերն էին: Հայկական թաղամասերը ծածկւում են թշնամու եւ Ուրֆայի Հայութեան հազարաւոր անթաղ դիակներով: Օդը յագեցած էր վառօդի եւ մեռելների հոտով:

Հոկտեմբեր 19ին հակառակորդին յաջողւում է ծանր զոհերի գնով ճեղքել Հայր Աբրահամի պաշտպանութեան գիծը, գրաւել Աղջկանց վարժարանը եւ Ուչ–Օղլու անկիւնը: Դրանով ինքնապաշտպանութեան ուժերը բաժանւում են երկու մասի: Նրանց միջեւ խզւում է կապը: Հայերի ձեռքին, մի քանի տուն դիրքերից բացի, մնում է միայն երկու կարեւոր յենակէտ. Մայր եկեղեցին եւ Ամերիկեան հաստատութիւնների շէնքերը:

Նոյն օրը թշնամին իր գլխաւոր հարուածն ուղղում է Մայր եկեղեցու վրայ: Թուրքական զօրքերը այդ յենակէտի վրայ յարձակւում են հայ մարտիկների կրակի տակ: Ընկնողներին փոխարինում են նորերը եւ յարձակումը կանգ չի առնում: Մայր եկեղեցու պաշտպանների համար ստեղծւում է սպառնալի դրութիւն: Այդ նկատելով Յարութիւն Ռաստկելէնեանը իր մարտական խմբով օգնութեան է շտապում: Սակայն մինչեւ նրա հասնելը թուրքական զօրքերը արդէն ներխուժել էին եկեղեցու գաւիթը: Թշնամու յետագայ յառաջխաղացումը կանխելու համար Ռաստկելէնեանը տասնոցը ձեռքին, Օր. Քեմէճեանի եւ Նազարէթ Պազալեանի հետ միասին, կրակելով խոյանում են թշնամու վրայ: Այդ յանդուգն գրոհի ընթացքում քաջի մահով ընկնում է Ուրֆայի Հայութեան խիզախ պաշտպաններից մէկը՝ Յարութիւն Ռաստկելէնեանը: Օր. Քեմէճեանն ու Նազարէթ Պազալեանը փորձում են վերցնել նրա դիակը, սակայն նրանք եւս ընկնում են: Թշնամուն այդ օրը չի յաջողւում գրաւել Մայր եկեղեցին: Հայ մարտիկները կրկնապատկելով իրենց ջանքերը, հակառակորդի յարձակումը ետ են շպրտում:

Հոկտեմբեր 20ին թշնամին գրաւում է նաեւ Ամերիկեան հաստատութիւնների շէնքերը: Հակառակորդի եւ ինքնապաշտպանութեան ուժերի միջեւ կատաղի մարտերը շարունակւում են Մայր եկեղեցու եւ առանձին դիրք–տների շրջանում: Հայ մարտիկները կռւում են իւրաքանչիւր տան, փլատակի, նկուղի եւ քարակոյտի համար: Նրանք ընկնում են՝ անխնայ ոչնչացնելով թշնամու զինուորներին: Յաճախ դիրքերի համար ծաւալուած կռիւները վերածւում են կատաղի ձեռնամարտերի: Թուրքական զօրքերի գրաւած հայկական ամէն մի դիրք ծածկւում է թշնամու եւ հայ մարտիկների դիակներով:

Հոկտեմբեր 23ին թշնամուն յաջողւում է գրաւել Մայր եկեղեցին: Այնտեղ եղած հայ մարտիկները զոհւում են:

Այդ դէպքերից յետոյ հայ բնակչու–

ԼԱՎԱԼԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

«Գերագոյն կոչ մը ուղղեցի երկու քաղաքական անձնաւորութիւններու, որոնց կեանքը ազատած էի՝ Լէոն Պլումի եւ Փոլ Ռէյնոյի: Ի զուր:

«Չեմ ընդունիր վճիռը, չեմ ընդունիր գնդակահարման արարողութիւնը, որովհետեւ ասիկա սպանութիւն մըն է: Կը նախընտրեմ մեռնիլ այն ձեւով որ ընտրեցի՝ Հռովմայեցիի մը նման: Ասիկա իմ վերջին բողոքս է այս բարբարոս արարքին հանդէպ»:

Այնուհետեւ իր գրութեան մէջ Լավալ կը բացատրէր թէ թոյնը զոր գործածած էր, ի վաղուց անտի ունէր իր քովը եւ որ յաջողած էր հսկողութիւններէ խուսափիլ, պահելով զայն մերթ իր վերարկուին եւ մերթ ալ իր թղթապանակին մէջ:

Այնուհետեւ կը շարունակէր. «Կ'ուզեմ որ վրայէս չհանեն իմ եռագոյն ժապաւէնս, կ'ուզեմ զայն կրել մեծ ճանապարհորդութեանս ընթացքին: Կրցան թերեւս վերջնապէս լռեցնել ձայնս եւ սակայն իմ մտածումներս պիտի վերածնին աւելի քան երբեք առոյգ: Վերջին բարեւս կը յղեմ Ֆրանսային որուն ծառայեցի: Վերջին մտածումս անոր համար պիտի ըլլայ»:

Տոքթ. Փոլ հեռացաւ անկողնին քովէն ու ըսաւ.

— Արտակարգ տոկունութիւն մը ունի այս մարդը: Իր բազկերակին զարկը գրեթէ լսելի չէ, եւ սակայն, մերթ ընդ մերթ կեանքի կայծ մը կը բոցավառի իր մէջ:

Ընդհանուր դատախազը չեշտակի նայելով բժիշկին, ըսաւ.

— Պէտք է խնամել զինքը ...

Սակայն բժիշկը, ակնյայտնի պչգանքով մը գլուխը անդին դարձուց ու յարեց.

— Ես հոս կը գտնուիմ միայն դիակներ զննելու եւ ոչ թէ ապրողները խնամելու համար ...

×

Բանտին բժիշկը հասաւ ընկերակցութեամբ քանի մը մայրապետներու, որոնց իր խօսքն ուղղելով, ընդհանուր դատախազ Մորնէ ըսաւ որ պէտք էր ամէն բան ընել, ազատելու համար:

Հանուեցուցին զայն քանի մը ներարկումներու համար: Գլխուն դորշ մազերէն քրտինքներ առատօրէն կը հոսէր ճակտէն ի վար: Դէմքը բոլորովին քայքայուած եւ աչքերը կորսնցուցած էին իրենց բնականոն վիճակը: Շարունակ կը դառնար մէկ կողէն միւսին վրայ ու կը չարչարուէր, քանի թոյնը կը շարունակէր իր աւերը՝ հակաթոյներու ազդեցութեան տակ: Կոկորդէն ներս խօթած էին քաուչուքէ նեղ խողովակ մը, ուրկէ վար, դէպի ստամոքսը կը հոսեցնէին առատ ջուր:

Մինչ Լավալը փրկելու համար բանտին պաշտօնեաները այս միջոցները ի գործ կը դնէին, ընդհանուր դատախազը եւ Լավալը հրացանազարկ ընելու յատկացուած զինուորներուն հրամայող գնդապետը գացին հեռաձայնելու Սէն–Տոմինիք փողոցը գտնուող զօրավար տը Կոլի դրասենեակը:

Շուազիի ոստիկանական կոմիսարը, սկսած էր հարցաքննել Լավալի փաստաբանները, կասկածելով որ մի գուցէ, հակառակ մահապարտին հաւաստիացումներուն, այս վերջինները դիւրացուցած էին որ ան կարենար ճարել թոյնը:

Ընդհանուր դատախազը վերադարձաւ խցիկը եւ բացատրեց տը Կոլի դրասենեակին հրահանգն ու որոշումը.— Եթէ մահապարտը տակաւին չէ մեռած, մահապատիժը պէտք է գործադրուի շուտափոյթ:

Ու վերսկսան ստամոքսի լուացքները.

Ընդհանուր դատախազ Մորնէ, բժիշկներէն հեռաձայնով իր ստացած հրահանգները գործադրելու մասին, ըսաւ.

— Օրինական կերպով չէ մեռած, քանի որ իր բազկերակը սկսաւ զարնել վերստին: Հետեւաբար, պարտաւոր եմ գործադրել մահավճիռը: Չէ՞ք խորհիր թէ, մարդկայնօրէն վարուած ըլլալու համար նախընտրելի է անմիջապէս գործադրել: Կրնանք Լավալը կապել պատգարակի մը վրայ, այդ պատգարակը, կրթնցնել գնդակահարութեան սիւնին ու առանց նոր չարչարանքներու գնդակահարել ...

Նոտ, բարկացայտ ակնարկ մը յառելով ընդհանուր դատախազին, որուն.

— Մարդկայնական ձեր այդ զգացումները պատիւ կը բերեն ձեզի, պարոն ընդհանուր դատախազ... Գալով ինծի, ահա թէ ինչ կը պատասխանեմ ձեզի: Եթէ դուք այդ բանը ընէք, պիտի ըսեմ ամբողջ աշխարհին, եթէ կրնամ ... եւ կ'ենթադրեմ, որ եթէ Լավալ պարտի իյնալ գնդակներու տարափին տակ, ատիկա պէտք է ըլլայ այն պահուն երբ ան տէրն է իր ամբողջ գիտակցութեան:

Մորնէ բողոքեց.

— Ես ատիկա առաջարկեցի միայն մարդկայնական զգացումներէ առաջնորդուած ...

Նոտ, միշտ հեղնական, պատասխանեց:

ԽԻՊԷՐ ՓՈԼ

(6 Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

Ապրիլ 19ին Հայաստանի արուեստագէտներու Տան մէջ տեղի ունեցաւ երեկոյթ մը, նուիրուած՝ Ապրիլեան Եղեռնին յիսնամեակին, որ միաժամանակ նաեւ հանդիպում մը կազմակերպուած էր Սփիւռքէն Երեւան ուսանելու գացած երիտասարդութեան հետ :

Երեկոյթին բացումը կատարեց Վ. Համազասպեան, որ նախագահն է Սփիւռքի հետ մշակութային կապի մարմինին :

Յետոյ խօսեցաւ Գէորգ Էմին .

— Թուրք կառավարութիւնը ոչնչացուց Արեւմտեան Հայաստանի բարեչէն աւանները, սպաննեցին անմեղ մարդիկը, բայց եւ այնպէս ահա վերածնած է հայ ժողովուրդը : Նոր քաղաքներ հիմնուեցան, գիւղերը կերպարանափոխուեցան, Երեւանի, Լենինականի, Կիրովականի, Հրազդանի, Լուսաւանի կողքին բարձրացան բարեշէն աւաններ, ինչպէս Զէյթունը, Կիլիկիան, Արէշը, Հաճընը : Եւ այսօր հպարտօրէն կը յայտարարենք .— Մեր ժողովուրդը եղե՛լ է, կա՛յ եւ կը լինի :

Գիտութեանց ակադեմիայի անդամ Արտաշէս Շահինեան, խօսք առնելով, յայտնեց թէ ականատես է մղձաւանջային օրերուն, բայց այսօր ուրախ է որ կը տեսնէ իր ժողովուրդին զարթօնքը :

— Տարիներ առաջ, ըսաւ, Երեւանի Թաղամասերէն մէկուն մէջ ամէն գարուն բոյն կը դնէին զոյգ մը արագիլներ : Աշնան անոնք կը մեկնէին Հնդկաստան, ու կը հաստատուէին Մատրասի մէջ : Տարօրինակ է, բայց իրողութիւն է որ արագիլները ,որոնք Մայր Հայրենիքի եւ Սփիւռքի կապի խորհրդանիշ դարձած էին, չկան այլեւս : Կա՛յ սակայն հայ ժողովուրդին երկու հատուածները միաձուլող նոր օղակ մը, — ատիկա դո՛ւք էք, Սփիւռքէն եկած հայ ուսանողներ :

Խօսքը կը տրուի Երեւանի համալսարանի բանասիրական բաժանմունքի ուսանողներէն Աղնիւ Արապեանին ու Մանուէլ Աղամեանին : Այս վերջինը ըսաւ . —1915 Թուականը անթիւ զոհերու տարի եղաւ, բայց չպարտուեցաւ մեր ժողովուրդը : Մենք կը շարունակենք մեր յաղթական երթը, առոր պերճախօս փաստը հայրենադարձութիւնն է :

Խօսեցաւ նաեւ բժշկական ուսանող Թորոս Թորանեան : Վերջին խօսողն եղաւ Սիլվա Կապուտիկեան .

— Եղեռնի օրը մենք նշում ենք իւրովի : Մատուռների փոխարէն կառուցում ենք մատենադարան, նրանում հաւաքելով դարաւոր մշակոյթի մատեանները : Մոմերի փոխարէն վառում ենք Երեւանի, Լենինականի, Կիրովականի, Հայաստանի միւս քաղաքների ու գիւղերի ելեկտրական կրակները : Աղօթքի փոխարէն Բիւրականի բարձունքից հայեացք ենք յառում երկինք, գտնում նոր աստղաբոյլեր՝ յաւերժացնելով մեր ժողովուրդին փառքը : Այսպէս է ապրում եւ յաղթանակում հայ ժողովուրդը :

Երեկոն վերջ գտաւ համերգով :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԴԱՒԱՌԷ ԴԱՒԱՌ

ԹՈՒԼՈՒԶ, (Յառաջ). — Թուլուզի Հայութիւնն ալ, հակառակ իր փոքր թիւին, ուզեց մասնակցիլ Ապրիլեան Եղեռնի յիսնամեակի համազգային ձեռնարկին : Հայկական ծխականութեան պայմանները չունենալով, — տեղական եկեղեցիի մը մէջ՝ պատարագ մատուցուեցաւ, Ապրիլ 25ին առաւօտեան : Եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուած էր տեղացի եւ շրջանի Հայերով եւ տեղացիներով : Թուլուզի արքեպիսկոպոսը կը ներկայացնէր գերպ. Կասթոն, որ նախագահեց արարողութեան եւ քանի վայրկեան տեւող քարոզով մը պանծացուց հայ ժողովուրդը եւ ոգեկոչեց մեր մէկուկէս միլիոն նահատակները :

Ապրիլ 23ի Տէփէշ Տիւ Միտիի մէջ, Շառլ Մուլի երկար յօդուած մը ունի, ուր ձեռնհասօրէն պատմականը կ՚ընէ հայ ժողովուրդի դարաւոր մշակոյթին ու քաղաքակրթութեան ,ապա կը ծանրանայ ջարդերու վրայ, յիշելով Թալէաթի նշանաւոր հեռագիրը, յօդուածագիրը իր եզրակացութեան մէջ, կը շեշտէ .— « Մարդ շփոթած կը մնայ այն պատասխանատուութեանց առջեւ զորս, 1918էն ետք, մարդիկ ունեցան, գիտակցօրէն վրայէն անցնելով հայկական հարցին : Հայերը իրենք կը յիշեն տակաւին : Չեն կրնար մոռնալ այն մղձաւանջը, զոր ապրեցան, ոչ ալ իրենց ազգին մարտիրոսութիւնը, ոչ ալ իրենց եղած անարդարութիւնը : Այդ պատճառաւ է, որ ամէն Ապրիլ 24ի, իրենց մեռելներու յիշատակով, եւ աւելի քան երբեք 1965 Ապրիլ 24ին, յիսնամեակ ահաւոր ողբերգութեան — կ՚ուզեն յիշեցնել մեծ ազգերուն, որ իրենց սուգը սուգն է նաեւ արդարութեան եւ յոյսին » :

Յ. Տ. Պ.

ՊԷՅՐՈՒԹ

Պէյրութի Ալզաս օրաթերթը Ապրիլ 28ի իր թիւին մէջ, յօդուած մը հրատարակած է նուիրուած Եղեռնի յիսնամեակին : Յիշելէ ետք 1915ի սպանդին գլխաւոր դէպքերը, թերթը կը նկարագրէ այն հանդիսութիւնը որ տեղի ունեցած է Պէյրութի մէջ : Կիրակի առաւօտ ժամը 10·30ին, տեղւոյն փոքրաթիւ գաղութը ծաղկեպսակ մը դրած է Սէնտ տիւ Սուվրենիրի յուշարձանին վրայ « ի յիշատակ Թրքական բարբարոսութեան մէկուկէս միլիոն զոհերուն » : Պ. Յովսէփեան եւ Միշէլ Տէր - Եղիայեան, նախագահ եւ քարտուղար նորաբաղմ վարչութեան, ոգեկոչած են Ապրիլեան նահատակները :

ՌՈՒՄԱՆ

Ապրիլ 24ին, Շաբաթ օր, առաւօտուն, ժամը 10ին, Ռոմանի գաղութը եւս ոգեկոչեց Ապրիլեան նահատակները : Մալաթիացի ճարտարապետ Յակոբ Քէփէնէկեանի կողմէ, ընկերակցութեամբ Յովհաննէս Մանուկեանի, ծաղկեպսակ մը զրուեցաւ քաղաքին անծանօթ զինուորի յուշարձանին վրայ : Հրաւիրուած էին Ռոմանի քաղաքապետը, քաղաքապետարանին անդամները, ոստիկանապետը եւ զինուորականներ, Լիոնի Փոկրէ թերթին թղթակիցը Ջէքմէեան, եւ հայ գաղութը մեծամասնութեամբ :

Շատ յուզիչ էր պահը, մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն ոգեկոչումը : Ճարտարապետ Քէփէնէկեան զրաւոր իր խօսքն ըսաւ : Այսպէս մեր փոքրաթիւ գաղութն ալ հաստատեց թէ Հայութիւնը ընդմիշտ կապուած կը մնայ իր իրաւունքներուն պաշտպանութեան :

Ա. ԽԱՆՑԵԱՆ

ՊՈԼՍՈ

Ապրիլ 25, առաւօտուն, եօուղեռ հայ գաղութին մէջ : Պատարագ : Ծաղկեպըսակի զետեղում նահատակներու Յուշարձանին առջեւ : Սգահանդէս :

Ոգեւորութիւնը կարելի չէ պատկերացընել բառերով : Մէկուկէս միլիոնէ աւելի անճիտուածներու անմահացման տօնըն է :

Ժամը 10ին Պոռտօ - Պասթիտի Սէնթ Մառի եկեղեցին լեցուած է հաւատացեալներով : Պոռտոյի ամբողջ Հայութիւնը, նաեւ Յոյներ, Ֆրանսացիներ, Սպանացիներ, հրաւիրեալ կամ ոչ, երկիւղածօրէն կը հետեւին օրուան հանդիսութեանց :

Պատարագիչը, Գրիգոր Վարդապետ Խաչերեան, կուռ եւ հակիրճ ֆրանսերէն եւ հայերէն լեզուով կը նկարագրէ Թրքահայ ժողովուրդին յիսուն տարիներ առաջ կրած տառապանքները, չարչարանքները, խոշտանգումները :

Խաչերեան վարդապետ, ըլլալով հրաշքով ազատած որբերէն, ոչ միայն վերապրեցաւ, այլ նաեւ վերապրեցուց Արհաւիրքի օրերը :

Շատ տպաւորիչ էր Օրիորդ Ե. Քէնտիրեանին « Տէր Ողորմեան » : Իր թըրթռուն եւ ներդաշնակ երգեցողութեամբ մեզ փոխադրեց աշխարհն հայրենի, ուր մեր մամիկներն ու պապիկները կ՚աղերսէին « Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն, Ազգիս Հայոց ազատութիւն » :

Նոր Սերունդի օրիորդներուն կողմէ երգուած « Հայր Մեր »ը երկիւղածութեամբ ունկնդրուեցաւ : Ներկայ օտարները կը զգային որ Աստուծոյ ուղղուած աղերս մըն է :

Պատարագէն ետք հայորդիները, հաւաքուած եկեղեցւոյ պալիթին մէջ, լուսանկարուեցան թղթակիցներու կողմէ : Յետոյ ժամը 15·30ին տեղի ունեցաւ օրուան պատշաճ սգահանդէսը, գեղարուեստական բացառիկ յայտագիրով :

Սոլֆերինոյի սրահը լեցուն էր Պոռտոյի եւ արուարձաններու Հայութեամբ եւ օտար բարեկամներով :

Ժամը 18ին, հոծ բազմութեան մը մասնակցութեամբ տեղի ունեցաւ այցը մարտիրոսներուն յուշարձանին եւ զետեղուեցաւ գունագեղ եւ ճաշակաւոր ծաղկեպըսակ մը :

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՔԻՒՓՃԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐԵԳԱԿ, ամսաթերթ, բացառիկ թիւ նուիրուած Մեծ - Եղեռնի Յիսնամեակին հայերէն եւ անգլերէն :

թինն սկսում է հաւաքարար հրկիզել իր ունեցուածքը՝ այն թշնամուն չթողնելու համար : Շատերը հրդեհում են իրենց տները եւ ընտանիքով յանձնւում կրակին : Բազմաթիւ կանայք եւ աղջիկներ թշնամու ձեռքը չընկնելու համար իրենց գըլըրտում են ջրհորերն ու խեղդւում :

Կարծես ծխի եւ բոցերի մէջ թաղուած Ուրֆայի հայկական հերոսական քաղաքամասի վրայ իջնում է մահուան լռութիւն : Բայց ոչ քաղաքի փլատակներում եւ նկուղներում ապաստանած հայ ռազմիկ կանանց ու տղամարդկանց խմբերը դեռ չեն ընկճուած : Իրենց թաքստոցներից նրանք շարունակում են ոչնչացնել թշնամու զինուորներին եւ վերջին դնդակը պահել իրենց համար : Եւ դա տեւում է աւելի քան մէկ ամիս :

Արմենակ Աղարեանն ու իր երկու ընկերները թաքստոցում շրջապատուած, ամբողջ օրը կռւում են թշնամու դէմ : Վերջին փամփուշտներով նրանք վերջ են տալիս իրենց կեանքին : Մսաղործ Պագամիկը եւ իր ընկերները թշնամուն դիմադրում են երկու օր : Երբ վերջանում են նրանց փամփուշտները, մերկացրած դաշոյններով նրանք խոյանում են թշնամու վրայ, խոցում մի քանիսին, ապա ընկնում հերոսի մահով :

ՀԱՅՐԻԿ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (223)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Ռումբերը մեծ դէզերով շարուած էին պատուածքներու քովերը : Շարաթներով աշխատած էին անոնց վրայ : Գրիգոր Գոռնեմիսա ուրիշ յաւելուած մըն ալ ըրած էր, այնպէսով ռումբերը կրկին ուժ կ՚ունենային : Առաջին անգամ երբ վար նետէին կը պայթէին, իսկ երկրորդ անգամ կը պայթէին՝ երբ ներքին կտորը դուրս իյնար մէջերէն : Եւ անկէ վերջ քանի մը վայրկեան տեւող կայծեր կը ափէր ցիր ու ցան .— հաւանաբար յախճապակիի փոշի ըլլալու էր մէջը ,— ո՛ր զգեստին կամ դէմքին վրայ ցայտէր, ապահովաբար պիտի ծակոտէր :

Թուրքերը չէին կրնար այնպիսի ռումբեր շինել :

Քրիստափոր, զինակիրը, բաւական ժամանակ սպասեց դրան առջեւ իր տիրոջ պալատ գալուն, ապա տեսնելով որ եր - թալով աւելի արագ կը սուրար մէկ ամ - բողջ միւսը՝ դահլիճ մտաւ որ բերելով զրահը, բազպաններն ու սռնապանները ձիուն վրայ դրաւ, սաղաւարտն ալ թեւին տակ առած անկիւնի աշտարակին քով Տոպոյի ճամբան կտրեց :

Տոպօ ձի նստած հագաւ երկաթէ ըղդեստները, Քրիստափոր ալ ձի նստած տուաւ անոր զրահը, բազպաններն ու երկաթէ ձեռնոցը, յետոյ ձիէն վար ցատկելով տիրոջ սռնապանները հաստատեց : Ապա ոսկեզօծ սաղաւարտը երկարեց անոր :

— Միւսը բեր, — ըսաւ Տոպօ, — պողպատէ սաղաւարտը :

Այնքան լուսաւոր էր արդէն որ որոշ կարելի էր տեսնել թուրք գունդերը : Հիւսիսէն ու արեւելքէն խրամներու մէջ, պարիսպին տակ, հազարաւոր սպիտակ փաթթոցներ կը փայլէին ու նաեւ արծաթեայ սաղաւարտներ ալ կը շողային : Սակայն դեռ տեղերնին կեցած էին. նշանին կը սպասէին յարձակում սկսելու համար :

Պէտք չեղաւ շատ սպասել : Հազիւ թէ լոյսը բաւարար եղաւ տեսնելու համար պատուածքներու ցցունները, դուրս ցցուած քարերը ու դերանի դէզերը՝ Թրքական բանակին մէհէզինեներու ջերմեռանդ երգը լսուեցաւ բերդին չուրջ հաբիւր տեղերէ միաժամանակ : Անթիւ բանակը հեռու տարածուող գըրգռինով ինկաւ գետին ու կանգնեցաւ ծունկի :

Սպառնացող փոթորկի մը մռնչիւնի նըման կը լսուէր այդ հեթանոս ահագին բանակին աղօթքի մրմունջը :

... Ալլահ ... մեր մարգարէն Մահմէտ ... զօրացուր սրտերնիս .. տարածէ անյաղթ բազուկներդ ... խցէ անոնց հրացաններու բերանները ... չուներու փոխէ անհաւատ յիմարները, որպէսզի գիրար խածատեն ... Փոթորիկդ ղրկէ անոնց երկրին վրայ՝ որպէսզի աչքերնին փոշիով լեցուի, ու գետին տապաստ իյնան... Խորտակէ անոնց սրունքներուն ոսկրները, որպէսզի չկարենան մեր առջեւ կանգնիլ... Փառաւորեալ մարգարէ, ամէնցուր զիրենք, որպէս զի իրենց վրայ փայլինք ու քու տէրութիւնդ յաւիտեան ծաղկի :

Եւ ահագին շառաչով ոտքի ցատկեցին :

— Պիսմիլլահ (Աստուծոյ անունով) :

Թուրք թնդանօթներն ու հրացանները միասին որոտացին : Բերդին պարիսպները դողացին ու լեցուածքները խորտակուեցաւ թնդանօթներու անթիւ գնդակներու հարուածէն : Ամրոցներու ցանկապատերուն վրայ տեղատարափի պէս կը թափէին նետերն ու հրացանի գնդակները : Օդը վառօդի հոտով լեցուեցաւ : Երկինք երկիր դղրդացող ռմբիւններ, թմբուկներու, փողերու, սրինգներու աղմուկ, ու բիւրաւոր Թուրքերու Ալլահ ոռնոցը կը փոթորկէր :

Ծաւալող վառօդի ծուխի մէջէն խրամներէն՝ մարախներու բազմութեամբ՝ դուրս կը ցատկէին ասապները, ենիչէրիները, տէլիները, ճէպէճիները ու ամէն տեսակ հետեւակ Թուրք զինուորներ : Յարձակման սանդուխներու խակական անտառ մը կը մօտենար դէպի խորտակուած պարիսպները ու աշտարակները, իսկ սանդուխներու ետեւէն նետերու տեղատարափ մը կը շէջէր մեծ աղեղ մը գծելով դէպի պարիսպները :

— Եւ ամէն կողմէն կը հնչէր Թրքական բանակի չեփորներու նուագը :

Սակայն վերէն ալ կը պատասխանէին : Դէպի վար ուղղուած թնդանօթները բոց, երկաթ, կապար, ապակիի կտորներ կը պոռթկային Թուրքերու ամենախիտ գծերուն վրայ : Հարիւրաւորներ կ՚արիւնոտէին, կը տատանէին ու կը տապալէին : Սակայն նոյն վայրկեանին հարիւրաւորներ կը խուժէին ինկածներու վրայէն :

Ծծումբի հոտը ծաւալող ծուխի ամպերով կը տարածուէր բերդին մէջ ալ :

Երկաթէ ճանկերով յարձակման սանդուխները շառաչով կը կառչէին քարերուն, երկաթի ու դերաններու վրայ, ու բազմութիւնը գրեթէ վազելով կը բարձրանար պարիսպներուն վրայ : Գլուխներուն վերեւ վահան, մէկ ձեռքին մէջ ծռպաւոր նիզակ, ու բերնին մէջ լայնքին բռնուած դաշոյն :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Վ. Գաբրիէլեան, Օր. Ռոզէթ Գաբրիէլեան, Տիկին Տանտիկեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տանտիկեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց կնոջ, մօր, քոյրին եւ քրոջ՝

ԹԱԳՈՒՀԻ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին, ինչպէս նաեւ Կարապետ եւ Արմենակ Յովհաննէսեանի յիշատակին, այս Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Նախաձեռնութեամբ Վասպուրականի Հայր. Միութեան կեդր. վարչութեան եւ մասնաճիւղերու, Տէսինի եւ Վիէնի, այս Կիրակի հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի բոլոր դիւցազնամարտերուն մէջ ինկած մեր զոհերու յիշատակին, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Արտաւազդ Եպիսկ. Թրթռեանի:

Սարտարապատի, Արարայի, Զէյթունի, Սասունի, Ուրֆայի, Շապին Գարահիսարի, Հաճընի, Այնթապի, Մարաշի, Ազտաղի, Տարօն – Սալնոյ ձորի, Ֆրնտըճաղի, Ատրպատականի, Վասպուրականի: Վերոյիշեալ շրջանի հայրենակիցներէն կը խնդրուի որ իրենց ներկայութեամբ յարգեն մեր անմոռանալի նահատակներու յիշատակը:

×

Լիոնի Ազգ. Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ այս Կիրակի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, տեղի պիտի ունենայ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն Լիոնի եկեղեցւոյ եւ ժողովուրդին ծառայող հանգուցեալ հոգեւորականներու, Ազգ. Միութեան անդամներու, դպիրներու եւ կրթ. մշակներու հոգիներուն համար: Պատարագ ժամը 10ին, հոգեհանգիստ 11.30ին:

×

Այս Կիրակի առաւօտ, յետ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի ՌՈԶ ԹԻՒԼՊԷՆՏՃԵԱՆԻ ինչպէս նաեւ Թիւլպէնտճեան, Շէրիտճեան եւ Էքշէրճեան գերդաստաններու համայն ննջեցելոց ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

×

ԼԻՈՆ.— Հաբէշեան եղբայրներ եւ ընտանեկան պարագաները, կը ծանուցանեն թէ, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի մատուցուի այս Կիրակի Ս. Յակոբ եկեղեցին իրենց ողբացեալ եղբօր՝

ԱՐՇԱՒԻՐ ՀԱԲԷՇԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ, նաեւ իրենց հօր՝

ՏԷՐ ԱՆԱՆԻԱ Ծ. ՎՐԴ. ՀԱԲԷՇԵԱՆԻ

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներու յիշատակը յարգողներուն:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներու կայանի արձանագրութիւնները սկսած են: Ընդունելի են աղջիկները 6էն 15 տարեկան, մանչերը՝ 6էն 14 տարեկան: Հետաձայնով ոչ մէկ կարգադրութիւն: Ծնողները պէտք է ներկայանան անձամբ Միութեան դրասենեակը 17, Րիւ Պլէօ, (9րդ Թաղամաս, մեթրօ Քատէ) Հայ Մշակոյթի Տան Գ. յարկ, Հինգշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 16էն 20, Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 17: Հետերնին պէտք է բերեն հարկ եղած վաւերաթուղթեր (Լիվրէ տը Ֆամիյ, սէքիւրիթէ սոսիալ, ալլօքասիոն, եւն.), վճարումները պէտք է կատարուին արձանագրութեան պահուն լրիւ կերպով՝ ամսավճար 400 փրանք, դրպանի պտոյտի ծախք՝ 30 փրանք, երկաթուղային երթուդարձ (վերապահութեամբ՝ անցեալ տարուան գիներ), մեծերը 65 փրանք, փոքրերը 38 փրանք: Արձանագրութիւնները կը փակուին՝ Յուլիսի համար՝ Յունիս 5ին, Օգոստոսի համար՝ Յունիս 15ին: Այս թուականներէ ետք եթէ ցանկերը լրանան կը յայտարարուի թերթով: Հակառակ փոփոքին օրէնքով սահմանուած թիւէն աւելի կարելի չէ արձանագրել: Դիմումները շատ են, կը խնդրուի անյապաղ արձանագրուիլ:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
3?, Rue de Trévise, PARIS (9e)

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ.Յ.Դ. «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ (7 Մայիս) ժամը 20.30ին Մշակոյթի Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Շաբաթ ժամը 20.30ին Օհանջանեան սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ԿՈՉ ՇԱՒԻԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ֆրանսայի ազատագրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ Շաւիլի քաղաքապետութիւնը կազմակերպած է յիշատակի այցելութիւն մը տեղւոյն պատերազմի զոհերուն յիշատակին Անծանօթ զինուորի յուշարձանին այս Շաբաթ առաւօտ ժամը 10ին:

Այս առթիւ մեծ Եղեռնի յիսնամեակի Շաւիլի յանձնախումբը որոշեց իր մասնակցութիւնը բերել այս յիշատակի այցին պատշաճ ծաղկեպսակով մը ի յիշատակ մեր մեծ նահատակներուն: Կը խնդրուի Շաւիլի եւ շրջականերու հայրենակիցներէն որ հոծ բազմութեամբ ներկայ գտնուին որոշեալ ժամուն Շաւիլի քաղաքապետարանի առջեւ եւ երկիւղածութեամբ հետեւին թափօրին:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած
ԼԻՈՆԻ « ԿՈՄԻՏԱՍ »
ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

Հովանաւորութեամբ Լիոնի Ազգային Միութեան:

«Կոմիտաս» երգչախումբի հիմնադրութեան Գ. տարեդարձին առթիւ:

Մայիս 9, Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 16էն մինչեւ կէս գիշեր Լիոնի Ազգ. Տան սրահին մէջ, 295 Րիւ Պուալօ:

Ճոխ եւ խնամուած յայտագիր, «Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ երգ, ղեկավարութեամբ Պ. Մարթէն Օֆլազի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐ

Խնամեալ պատրաստութեամբ կը ներկայացուի «ԵՕԹՆԱՍՈՒՆՆՈՑ ՓԵՍԱՅՈՒՆ» (գուեշտ):

Մասնակցութեամբ երգչախումբին անդամներուն.— Օր. Մառի Սահակեան, Պ. Պ. Գաբրիէլ Գարիպեան, Մարթէն Օֆլազ, Յակոբ Յովհաննէսեան, Կարապետ Թուֆայեան:

Որմէ յետոյ կը սկսին եւրոպական պարերը, մասնակցութեամբ Փիէռ Ալէնի նուագախումբի:

Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով:

Մուտք 5 փրանք:

Տոմսերը կարելի է հայթայթել եկեղեցւոյ գրասենեակէն եւ երգչախումբի անդամներէն: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի առաւօտ, ժամը 10.30ին, «Միջերկրականի Կոմիտէի» նախաձեռնութեամբ հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի զօրավար

ՄԱՔՍԻՄ ՎԷԿԱՆԻ

յիշատակին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ԱՄԱՏՈՒՆԻ:

Peintre-Décorateur
(Artisan)
ՊԱՍԻՄ ԿԱՐՊԻՍ
53, Rue Notre-Dame de Nazareth
PARIS (3ème)
ՀԵՌԱՁԱՅՆ — 254 – 95 – 98

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Վալանսի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, մեծ պատրաստութեամբ, քաղաքիս լաւագոյն արուեստագէտներու մասնակցութեամբ պիտի ներկայացուի ժողովրդական օփերէթ

« ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ »Ը

Ղեկավարութեամբ Թրաքօչի

Այս ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, քաղաքապետարանի թատրոնը

ՊԱՏԱՐԱԳ ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

Կարտան – Պիվէրի Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ, ի յիշատակ մէկուկէս միլիոն նահատակաց՝ պատարագ ու հոգեհանգիստ կը մատուցուի այս Երկուշաբթի ժամը 9.30ին Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյն մէջ:

Կը պատարագէ՝ Հարաւային Ֆրանսայի թեմի առաջնորդ ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ:

Կարտանի ու շրջանի Հայութիւնը կը հրաւիրուի ներկայ ըլլալ:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցիի Հայերէնի դասընթացքի

Այս Շաբաթ, Մայիս 8, ժամը 21ին, Սալ Մազընօ, 88 Րիւ տ'Օպաներ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Ուղերձ վարչութեան կողմէ: Անակնկալներ, արտասանութիւն, երգ, խմբերգ, արտախօսութիւն ղեկավարութեամբ Տիկին Ս. Թորոսեանի:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՄԵԾ ՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԽՈՒՄԲԻՆ կողմէ

Մէզոն – Ալփորի քաղաքապետարանի սրահին մէջ, կիրակի (9 Մայիս) ժամը 15էն 19

ԱԼԻՍ ՍԻՄՍԱՐԵԱՆ, ՓՕԼ ՍԷԶԵԱՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ
ՄԿՐՏԻՉ ՊՕՂՈՍԵԱՆ, ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ
ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻԿԻՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Խումբին անդամները կը խաղան կարճ զուարճալի սքէչներ, եւ մանաւանդ, Իսի – լէ. Մուլինոյի Թատերախումբը կը ներկայացնէ « ՀԻՒԱՆԴՏԵՍԸ » կատակերգութիւն, (Հեղինակ Նշան Պէշիկթաշլեան)

« ՍՕՍԻ » ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Իր 20րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած է հայկական պարերու բացառիկ երեկոյթ մը:

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ
ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ
Պ. ՓԻԷՐ ԿՕՐՕՆԻ
(Առեւնադլխր ֆրանսական Մշակութային Ֆօլքլօրիկ խումբերու)
եւ ղեկավարութեամբ Տիկին ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆԻ

Մայիս 9, կիրակի ժամը 20.45ին

PALAIS DE LA MUTUALITE

24, Rue St-Victor, PARIS (5e) — Métro : Maubert-Mutualité

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը դիմելով հետեւեալ հասցէներուն.—

H. KUTNERIAN, 11 Square Alboni, PARIS (16e) — Tél. : TRO.03-18
R. BAKERDIAN, 35 Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32 Rue de Tré vise, PARIS (9e) — Tél. : TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21 Rue Saulnier, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 16-88
H. PALOUYAN, 43 Rue Richer, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 25-46

Տոմսերու գին.— 5, 8, 10 եւ 15 փրանք

Առնուվիլէն օթոքար կը մեկնի ժամը 19.30ին: Կանխաւ արձանագրուիլ Պ. Ն. Նիկողոսեանի, 121 Ավընիւ Անրի – Պարպիւս:

ԵՐԵՔ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՐՈՆՑՄԷ ԵՐԿՈՒՔԸ
15 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ա.— Յուլիս 19ին, Փարիզ.– Մոսկուա – Փարիզ, երթ ու դարձ վակոն-լի (առանց կառք փոխելու)—

Մոսկուա–Երեւան–Մոսկուա օդանաւով Գին՝ ՓԱՐԻԶԷՆ ՓԱՐԻԶ 21000 փրանք

Բ.— Յուլիս 27, Մարսէյլէն շոգենաւով Սոչի — Երեւան–Մոսկուա օդանաւով: Մոսկուա – Փարիզ վակոն. լի շոգեկառքով:

«Թուրիսթ» Ա. կարգի սպասարկութիւն նաւուն վրայ.— Գին՝ 2450 փրանք:

ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՄԸ՝ — Օգոստոս 21ին, երթ ու դարձ օդանաւով:

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ 21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

TRANSTOURS, 22 Rue du 4 Septembreամէն Բշ. եւ Շր. օրերը, ժամը 16.30-18
Tél. : RIC. 77-40

Մարսէյլի մէջ դիմել՝ Ե. Միհրանեանի, 23 Րիւ Պերնար տիւ Պուա:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Տիկնանց յանձնախումբին կողմէ

Մայիս 18, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20.45ին

Théâtre des Artsի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

66, Rue Rochechouart — Métro : Anvers ou Cadet

Ընդհանուր խնդրանքին վրայ երկրորդ անգամ ըլլալով կը ներկայացուի ՓՕԼ ՀԱՎԻՕՅԻ մէկ կատակերգութիւնը

Ա Ն Ո Յ Շ Փ Ո Ր Ձ Ա Ն Ք

(4 արար) Հայերէնի թարգմանուած Ա. ԱԼԵԱՆԱՔԵԱՆԷ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

Զարուհի Անտոնեանի, Նուրհան Մարգարեանի, Միհրան Անտոնեանի, Նազարէթ Պշտիկեանի, Լիւսի Թօփալեանի, Յակոբ Ստամպօլցեանի

ինչպէս նաեւ մասնակցութեամբ փիէր Թերզեանի, վիքի Մոստիչեանի, Սարգիս Մոստիչեանի եւ Նատիա Թօփուզեանի

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ

Գին՝ 15, 10 եւ 5 փր. Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

Տոմսերու համար դիմել՝

U.G.A.B., 11, Square Alboni, PARIS (16e) — TRO. 03-18
Mme BAKERDJIAN, 35, Rue de Trévise, PARIS (9e) — PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32, Rue de Trévise, PARIS (9e) — TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21, Rue Saulnier, PARIS (9e) — TRU. 16-88
Théâtre des ARTS, 66, Rue Rochechouart, PARIS (9e) — TRU. 05-12.
M. PALOUYAN, 43, Rue Richer, PARIS (9e) — PRO. 25-46

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ 7 ՄԱՅԻՍ
VENDREDI 7 MAI 1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10301 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 41e ANNÉE — No 10.301

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԼՕԶԱ՞ՆՆ ԱԼ ՊԻՏԻ ՈՒՐԱՆԱՆ

Կիպրոսի արեւմտական տագնապը աւելի քան տասը տարիէ ի վեր կեր կը հայթայթէ Անգարայի եւ Աթէնքի կառավարութիւններուն: Անիկա դարձած է անհատնում գրամադարան մը, որ կը շահագործուի առաւելագոյն չափով, ժողովուրդին ուշադրութիւնը ուրիշ կողմ դարձնելու եւ երկրի ներքին փտութիւնն ու տնտեսական սնանկութիւնը ծածկելու համար:

1878էն ի վեր կորսուած գաւառ մը վերարծարծելով, Մենտերէսի դեմոկրատ կառավարութիւնը կ'ուզէր ժողովրդականութիւն շահիլ: 1955 Սեպտ. 6ի նախճիրը սարքելով մասամբ գոհացում տուաւ Թուրք ամբոխի մոլեռանդական զգացումներուն եւ ջարդել-քանդելու բնածին հակամիտութեան: Սակայն արդիւնքը բացասական եղաւ: Պարզապէս խայտառակուեցան:

Քաղաքակիրթ աշխարհը տեսաւ, որ հիւլէական այս դարուն տակաւին բան չէ փոխուած Թուրքերու տոհմական ատելութենէն հանդէպ քրիստոնեաներու: Եւ թէ առիթը ներկայանալուն պատրաստ են նոր պերճախօս ապացոյցը տալու:

Հակառակ Թուրք իրերայաջորդ դահլիճներու ամէն կարգի մեքենայութեանց, պատուիրակներուն եւ մեծ պետութեանց աջակցութիւնը խնդրելու փորձերուն, Կիպրոսի հարցը չէ լուծուած դեռ այնպէս ինչպէս կը փափաքէին: Ցոյց ալ չկայ, որ գոհացում տրուի իրենց:

Արժանապատուութեան խնդիր դարձուցած են զայն: Ի՞նչ երեսով պիտի նային ժողովուրդին, որուն այնքան յոյսեր ներշնչած եւ խոստումներ են տուած տարիներէ ի վեր՝ իրենց ծանօթ պոռոտախօսութեամբ:

Չհամարձակելով գործադրել կղզին զէնքի զօրութեամբ գրաւելու մասին իրենց կատարած կրկնակի սպառնալիքները: Քանիցս ետ դարձան կէս ճամբէն:

Անցեալ Օգոստոսի սկիզբը Ատլանտեան Ուխտին պատկանող օդանաւերով կատարուած յարձակումը Կիպրոսի վրայ՝ ոչ մէկ նպաստ բերաւ Թրքական դատին:

Անճրկած զինուորական յաղթանակ մը տանելէ՝ փոխ-վրէժի համար դիմեցին դիւրին միջոց մը, — արտաքսել Թուրքիա բնակող հելլենահպատակները, գրաւելով անոնց հարստութիւնները:

Ինը հազար հինգ հարիւր հոգի են անոնք (7000ը տեւականօրէն, 2500ը առժամապէս բնակող): Ասոնցմէ 977 հոգի արտաքսուած են արդէն: Նախարարական խորհուրդը որոշած է Թուրքիոյ սահմաններէն դուրս հանել մնացեալներն ալ:

Ստեղծուած ահուսարսափի մթնոլորտին չհանդուրժող բազմաթիւ Թրքահպատակ Յոյներ ամիսներէ ի վեր ինքնաբերաբար կը հեռանան Թուրքիայէն:

Հելլէն կառավարութիւնը ցարդ համբերատար վերաբերում ցոյց կուտայ եւ փոխադարձ միջոցներու չի դիմեր:

Քաջալերուած Աթէնքի կառավարութեան այս թոյլ եւ հաշտարար քաղաքականութենէն՝ Անգարայի կառավարութիւնը այս անգամ Պոլսոյ Յունաց Պատրիարքարանի օձիքին փակած է եւ կ'ուզէ իր հակակշռին ենթարկել զայն:

Անիկա կը նկատուի առաջին քայլ մը, հետագայ նպատակին ըլլալով «Պատրիարքարանը սահմանէն դուրս հանել», ինչպէս յայտարարած է վարչապետի օգնական եւ Արդարութեան կուսակցապետ Սիւլէյման Տէմիրէլ:

Սեւրը ուրացողները պիտի ուրանա՞ն նաեւ Լօզանը, թոյլ տալով որ Անգարա անպատիժ պատռէ իր ստորագրած միջազգային դաշնագիրները:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԵԼՈՒ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՍԵՐՏ ԿԱՊ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԻՋԵՒ

Փարիզի եւ աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ պողոտան՝ Շան զ'Էլիզէն դրօշազարդուած ֆրանսական եւ լիբանանեան գոյներով, տխուր օդով մը դիմաւորեց Նախագահ Հելուն:

Օրլիի օդակայանին մէջ, Լիբանանի Նախագահը ընդունեցաւ Նախագահ Տը Կոլ կողմէ, որ իր բարի գալուստի խօսքին մէջ, շեշտեց.— «Ֆրանսա գոհ է որ պաշտօնապէս կ'ընդունի, ձեր անձին միջոցաւ, Լիբանանը զոր կը ճանչնայ, կը գնահատէ եւ կը սիրէ երկար ատենէ ի վեր: Նա մանաւանդ որ ձեր երկրին դիրքը, ըսել կ'ուզեմ ազատ եւ անկախ Պետութեան մը դիրքը, շրջանի մը մէջ զոր միշտ հրաբուխի վրայ է, մեզ կը մղէ զայն նկատելու աւելի քան երբեք, շահագրգռութեամբ: Այդ պատճառաւ է, Պ. Նախագահ, որ հասկացողութեան մթնոլորտի մը մէջ պիտի գտնէք դուք ձեզ, եւ կ'աւելցնեմ՝ բարեկամութեան մթնոլորտի մը մէջ»: Ի պատասխան այս ջերմ արտայայտութեանց, Նախագահ Հելու կը յայտարարէ.— «Իմ այցելութեանս նպատակներէն մէկն է ամրապնդել հին կապերը որոնք կը միացնեն մեր երկու ժողովուրդները: Ուրախ եմ որ կրկին Ֆրանսա եմ եւ կ'ընդունիմ այսքան մեծ վարկ ունեցող ղեկավարի մը կողմէ»:

Յերեկոյն, Նախագահ Հելու, մտերիմ ճաշի մը կը մասնակցէր Էլիզէի մէջ, որմէ ետք առաջին խօսակցութիւնները կ'ունենար Տը Կոլի հետ:

Նոյն իրիկունը, աւանդական ծաղկեպսակը զետեղելէ ետք Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ, Էլիզէի մէջ, Նախագահ Հելու ներկայ կ'ըլլար իրեն ի պատիւ տրուած փայլուն ընդունելութեան մը:

Այս առթիւ ալ, Նախագահ Տը Կոլ ծանրացաւ երկու երկիրներու սերտ կապերուն վրայ.— «Քանի որ Լիբանանի եւ Ֆրանսայի միջեւ կան աւելի սերտ կապեր քան երբեք՝ աւանդական բարեկամութիւն, մեծ մասով հասարակաց մշակոյթ, յառաջդիմութեան եւ խաղաղութեան համար աշխատելու կամք, ամէն բան կը մղէ երկու պետութիւնները որ աւելի գործօն եւ սերտ գործակցութիւն մը հաստատեն: Վստահ եղէք, Պ. Նախագահ որ Ֆրանսա, տրամադիր է նման զարգացման մը, որ արդէն իրարու մօտ կը պահէ մեր երկու երկիրները»:

Հելու, իր կարգին ջատագոված է ֆրանքօ-լիբանանեան բարեկամութիւնը: «Մեր դարը, թեքնիքի դարն է, եւ Լիբանան միայն գոհ կրնայ ըլլալ այն օժանդակութեան համար զոր ֆրանսական թեքնիքը եւ գիտութիւնը կը շարունակեն բերել: Կը մնայ որ արդարութեան դիմագիծին տակ է որ Ֆրանսա ամէնէն լաւ ինքզինքը ճանչցուցած է ազգերուն: Անոնցմէ ենք որոնք կը հաւատան իրաւունքի ուժին եւ վստահ ենք որ Ֆրանսա միայն կրնայ տապալել հոն ուր՝ արդարութիւնը կը տապալի»:

Ճաշին յաջորդած է հազար հոգինոց ընդունելութիւն մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԵԼԻ վարչապետը յայտարարեց թէ Պուրկիպայի առաջարկները թէեւ դրական են, բայց անընդունելի: «Փոքրիկ Իսրայէլը իր հողամասէն ոչ մէկ մասնիկ կրնայ տալ եւ տեղ ալ չկայ արաբ գաղթականներու համար» շեշտած է Էշքոլ:

ՍԱՅԿՈՆԻ կառավարութիւնը բողոքելու համար Ֆրանսայի «չէզոքավարութեան» դէմ, որոշեց ջնջել ֆրանսական մշակութային համաձայնագիրները եւ արտաքսել «Ֆրանս - Փրէս» մամուլի գործակալութեան գրասենեակին պետը:

ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ Գերմանիոյ Արտաքին նախարարը Շրէօտէր, պատասխանելով կարգ մը հարցումներու, քննադատած է Ֆրանսան:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ - ՊԵՐԼԻՆԻ խորհրդարանին առջեւ խօսք առնելով, Ուլպրիխթ ազդարարեց Արեւմտեան իշխանութիւններուն որ դադրեցնեն հակահամայնավար իրենց գործունէութիւնը, վասնզի.— «Ով որ կղզիի մը վրայ կ'ապրի, պէտք չէ որ իր վրայ հրաւիրէ զինքը շրջապատող ծովուն զայրոյթը»:

Ս. ՏՈՄԻՆԿԻ մէջ զինադուլը սկսած է դեր խախտել եւ մայրաքաղաքին մէջ, համեմատական հանդարտութիւն մը կը տիրէ: Կը թուի թէ գալիք 24 ժամերը վճռական պիտի ըլլան:

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը յայտնեց թէ շնորհիւ իր կառավարութեան ջանքերուն, Փաքիստանի եւ Հնդկաստանի սահմանային կռիւները պիտի դադրին, ի մօտոյ:

ՔԱՆԱՐԵԱՆ կղզիներու մէջ ճզմուած է սպանական «Սիւփէր - Քոնսթէլլասիոն» մը, որ Մադրիտէն Սանթա - Քրուզ կ'երթար: Առաջին լուրերու համաձայն 26 մեռեալ կայ եւ 23 հոգի ազատած է:

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՆՈՐ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ինչպէս գրած էինք Ապրիլ 30ի մեր թիւով, Ապրիլեան Եղեռնը, որ առաջին անգամ ըլլալով կ'ոգեկոչուէր Հայաստանի մէջ, մասնաւոր երեւոյթ մը ստացած է ու տեղի տուած նաեւ կարգ մը ցոյցերու:

Օփերայի հանդիսութիւնը տեղի կ'ունենար միայն հրաւէրի վրայ եւ այդ իսկ պատճառաւ յատուկ բարձրախօսներ զետեղուած էին դուրսը, որպէսզի ժողովուրդը եւս, որու գլխաւոր մասը կազմըւած էր երիտասարդներէ, կարենայ հետեւիլ ճառերուն: Երեկոյթին բացումը կատարելով, Հանրապետութեան նախագահ՝ Նագուշ Յարութիւնեան ի մէջ այլոց յայտարարած է.—

— Առաջին անգամ է, որ Հայաստանի ժողովուրդը կը նշէ Եղեռնի տարեդարձը եւ մտամփոփ կը պատուէ բազմահազար անմեղներու յիշատակը: Մենք այս թուականը կը նշենք ո՛չ թէ լացով ու կոծով, այլ այն յստակ գիտակցութեամբ, թէ մեր հայրենիքը վերականգնած է:

Ապա տեղեկագիր մը ներկայացուցած է Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի նախագահ Վիկտոր Համբարձումեան, որ ի մէջ այլոց ըսած է.—

«Կէս դար անցած է այն օրէն ի վեր, երբ Թուրքիոյ սուլթանական վարիչները սկսան կիրարկել իրենց կանխաւ պատրաստած ոճրային ծրագիրը, որ արեւմտեան Հայաստանի տեղացի բնակչութեան բնաջնջումը կը նախատեսէր: Պատմութիւնը շատ պատերազմներ ու ջարդեր ճանչցած է, բազմաթիւ հալածանքներ, որոնց ենթարկուած են ամբողջ ազգեր, բայց միայն աշխարհհակալութեան ժամանակաշրջանին երեւան եկաւ «ժենոսիտ» (ցեղասպանութիւն) բացատրութիւնը, որ ժողովուրդի մը բնաջնջումը կը նշանակէ: Քսաներորդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնը փաստեց, թէ իր բարբարոսային նպատակները իրականացնելու համար, այդ ժամանակաշրջանի Թրքական կառավարութիւնը դաշնակցեցաւ Քայզերի Գերմանիոյ հետ: Հայերուն բնաջնջումը ընդհանուր զայրոյթ եւ ընդվզում յառաջացուց:

Այս ճառերուն դուրսէն հետեւող երիտասարդութիւնը, որ ժամեր տողանցած էր մայրաքաղաքի պողոտաներէն մինչեւ Լենինի հրապարակը «մեր հողերը, մեր հողերը» բացագանչելով, տեսնելով թէ ճառախօսները ոչ մէկ ակնարկութիւն ըրած են մեր պատմական հողերուն մասին, ուզած են ներս մտնել եւ իրենց բողոքը յայտնել պաշտօնական անձնաւորութեանց, որոնք տեղ գրաւած էին բեմի վրայ: Բոլոր արգելքները (ջուր սրսկել եւայլն) ապարդիւն կ'անցնին, ու ցուցարարները կը յաջողին ներս մտնել եւ աղմկել: Այն ատեն օփերային տնօրէնութիւնը կ'իջեցնէ վարագոյրը, ու բեմին վրայ գտնուող կառավարական ու կուսակցական դէմքերը կը հեռանան:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, իր օթեակէն, կը փորձէ հանդարտեցնել երիտասարդները, որոնք կը շարունակէին «մեր հողերը» պահանջը դնել: Կաթողիկոսը կը յայտարարէ թէ «դա միջազգային քաղաքականութեան հետ կապուած հարց է»: Ի պատասխան այս բացատրութեան, բողոքողներէն մէկը կը բացագանչէ յանկարծ.— «Ղարաբաղն ու Նախիջեւա՞նն ալ միջազգային քաղաքականութեան հետ կապ ունին»: Ուրիշ մը կ'աւելցնէ.— «Լենինը չէ՞ր որ Կարսն ու Արտահանը նուէր տուաւ Մուսթաֆա Քեմալին»:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԴՐՕՇԱԿԸ

Մոսկուայի մէջ Թրքական դեսպանատան առջեւ հաւաքուած քանի մը հարիւր ուսանողներ ուզած են պարտադրել, որ դեսպանատունը իր դրօշակը կէս պարզէ, ի նշան սուգի: Դեսպանը հեռաձայնով բողոքած է Կրեմլին, ուրկէ թելադրուած է ընթացք տալ պահանջին: Ականատեսի մը վկայութեամբ, Թրքական դրօշը կէս պարզուած է եւ դեսպանն ալ քանի մը խօսք արտասանած է պատշգամէն, շեշտելով թէ ինչ որ կատարուած է՝ ցաւալի դէպքեր էին եւ հիմա, Թուրքին եւ Հայուն միջեւ գոյութիւն ունի խաղաղ համակեցութիւն մը: Ըստ նոյն աղբիւրին՝ խորհրդային ոստիկանութիւնը չէ միջամտած:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱՐԻ ՄԱՀԸ

Երեւանի մէջ, Մայիս 3ին իր մահկանացուն կնքած է վաստակաւոր գրագէտ Հրաչեայ Քոչար, որու վերջին գրութիւններէն՝ «Նահապետը» եւ «Կարօտ» գործ հրատարակեցինք իբրեւ թերթօն, այնքան ջերմ ընդունելութեան արժանացան:

Ողբացեալ գրագէտը ծնած էր Ալաշկերտ, 1910ին: Դեռ պատանի կորսնցուցած է իր ծնողքը եւ եղած է գաղթական: Նախակրթութեան սկսած է 14 տարեկանին եւ միջնակարգ ուսումը լրացուցած է 1931ին: Նոյն թուականին սկսած է գրել, նախ վիպակներ եւ պատմուածքներ, առաջին գրութիւնն է՝ «Խաչէ», որու կը յաջորդեն «Վահան Վարդեան» (1934), Օգսէն Վասպուրի ճանապարհորդութիւնը, (1937), Ժամանակներ (1941), Հերոսների ծնունդը (942), Նախօրեակին (1944), Սրբազան Ուխտ (1946), իսկ Մեծ Տան Զաւակները վէպը երկարաշունչ գործ մըն է:

Իր վերջին գործերն են.— Սպիտակ Գիրքը, Կարօտը, Եփրատի Կամուրջին, Նահապետը, Մայրենի լեզու:

Դեռ շաբաթ մը առաջ, կը գրէր նաեւ Եղեռնի Յիսնամեակի մասին:

Իսկ երկու շաբաթ առաջ, յուզիչ ճառ մը կ'արտասանէր Երեւանի ձայնասփիւռէն, կրկին Եղեռնին նուիրուած:

Դեռ երիտասարդ, Հրաչեայ Քոչար ծանօթ էր իբրեւ իրաւ վարպետ մը պատմուածքներու եւ նորավէպերու:

ՕՏԱՐԱՏԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Վերի խորագիրով խմբագրականը կը քաղենք Լոնտոնի «Տը Կուարտիըն» օրաթերթէն (21 Ապրիլ), այն չափով որ կը վերաբերի Հայութեան եւ Հայկական խնդրին:

« Մնացեալ բոլոր յունահպատակները Թուրքիայէն արտաքսելու իր որոշումին համար դժբախտ շաբաթ մը ընտրած է Թրքական կառավարութիւնը», կը գրէ « Տը Կուարտիըն», «որովհետեւ իր թըշնամիները չեն միայն որ կը յիշեն, թէ ինչպէս յիսուն տարիներ առաջ, օսմանեան կառավարութիւնը որոշեց արտաքսել ամբողջ Հայկական համայնքը: Արդ, յիսնամեակը կը ցուցնէ մեզի թէ յեղափոխական ինչ փոփոխութիւն մը իրագործած են Թուրքերը այն ատենէն ի վեր, եւ ինչքան արագ»:

Անգլիական նոյն թերթին խմբագիրը անշուշտ պատմութեան դասի չի կարօտիր ըմբռնելու համար թէ յիսուն տարիներ առաջ « արտաքսուող » Հայութիւնը « համայնք» մը չէր օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն մէջ, այլ ժողովուրդ մը, որ կը բնակէր իր հայրենիքին մէջ, որ բռնագրաւուած էր Թուրքերու կողմէ: Այսպէս որակուած «արտաքսումը» եւս չի նմանիր այն արտաքսումին, որուն ենթակայ են այսօր Թուրքիա բնակող յունահպատակները: Արդարեւ, « Տը Կուարտիըն» կ'ազդարարէ Թուրքերուն՝ երբ կ'ըսէ թէ յիսնամեակը Թուրքիոյ միայն թշնամիները չեն, որ կը յիշեն», այսինքն, կը յիշեն նաեւ Թուրքերու բարեկամները, այս պարագային.. Բրիտանիան: Անշուշտ, երախտապարտ է Հայ ժողովուրդը այդ «յիշելու» կամ աւելի ճիշդ՝ «յիշուելուն» համար, սակայն առաւելաբար շնորհաւորելի է «Տը Կուարտիընի» խմբագրին ազնուութիւնը, անոր համար որ կրցած է ժամանակ գտնել եւ Բրիտանիայի Թրքասիրական քաղաքականութեան այս օրերուն յիշել Հայերը եւ անոնց ցաւերը: Բրիտանական միւս թերթերը, « Իվընինկ Ստանտարտէն» եւ « Օպզըրվըրէն» զատ ցոյց չտուին նման « առատաձեռնութիւն »: Իրականութեան մէջ, այն անտեսումը, որուն ենթարկուեցան Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի հայկական ձեռնարկները Լոնտոնի մէջ՝ բրիտանական մամուլին կողմէ, ցաւով պէտք է արձանագրել թէ կոպիտ էր եւ անբարեկիրթ: Ես գիտեմ դէպքեր, որ մերժուած են մինչեւ անգամ Հայերու վճարովի անհատական մահազդներ:

« Տը Կուարտիըն » կը շարունակէ. « Թուրքերը իրաւամբ կրնան ըսել թէ այն օրերու կոտորածները եւ բարբարոսութիւնները, օսմանեան կայսրութեան պատմութեան մաս կը կազմեն եւ իրենք դատապարտած են, եւ հակառակ տասը տարի առաջ տեղի ունեցած հակայոյն խռովութիւններուն՝ Թրքական հանրապետութեան պատմութիւնը մեծապէս քաղաքակրթուած է »:

Յարգելի խմբագիրը, այստեղ, մեզի համար եւ խսկապէս պատմութեան համար, նորութիւն մը կը բերէ ըսելով, թէ հանրապետական Թուրքիան « դատապարտած » է «օսմանեան կայսրութեան պատմութեան մաս » կազմող «կոտորածները եւ բարբարոսութիւնները » : Կ'ըսենք՝ նորութիւն, քանզի տատնկ բան դեռ չէր լսուած: Մեր գիտցածն այն է եւ ստուգումի չի կարօտիր թէ հանրապետական Թուրքիան տակաւին չէ դատապարտած հայկական կոտորածները՝ ցեղասպանութիւնը, եւ անոր պատասխանատուները՝ Օսմանեան Թուրքիոյ վարիչները: Տակաւին վերջերս Թալէաթ փաշային յիշատակը կը մեծարուէր Թուրքերու կողմէ, մարդ մը, որ գլխաւոր պատասխանատուն է հայկական ցեղասպանութեան, եւ որ արժանացաւ հայ Նեմեսիսի դատաստանին, Պերլինի մէջ: Չենք կասկածիր սակայն որ խմբագիրը լաւատեղեակ է: Կը կարծենք միայն թէ խօսքը կշռուած խորհուրդ մըն է, բարեկամական խրատ մը, ուղղեալ հանրապետական Թուրքիային, դատապարտելու Թուրքիոյ անցեալին սեւ էջերէն մէկը :

« Տակաւին Թուրքերը ուրիշ սխալներ եւս կը գործեն մասնաւորաբար այս շաբթու, օգտագործելով փոքրամասնութիւն մը,— որու վրայ դէպքերու բերումով իշխանութիւն ունին, որպէս միջոց, միջազգային վէճի մը մէջ իրենց ուզածը ձեռք ձգելու», կ'աւելցնէ Տը Կուարտիըն:

« Որ օտար կառավարութիւնները եւս (ինչպէս՝ Նախագահ Սուքարնօ) գործածած են նման ընթացք, չի կրնար արդարացուցիչ համարուիլ: Ինչ ալ ըլլան յոյն եւ կիպրական կառավարութիւններու թշնամութիւնները, ինչ տառապանքի ալ ենթակայ ըլլայ Կիպրոսի Թուրք ժողովուրդը, Թուրքիա ապրող Յոյները պէտք չէ մեղադրել: Այս տարի ընտրութիւններու տարի է Թուրքիոյ մէջ, ատկէ զատ, անմեղներ պատժելը մարդուս դատը շահելու չի ծառայեր :

Այս վերջին հաստատումը, անմեղները պատժելու մասին, չի կրնար ըմբռնելի ըլլալ Թուրք կառավարութեան : Ան իր փորձառութեամբ գիտէ թէ ինչ հետեւանք ունեցան հայկական ջարդերը : Երբ նիւթական շահն է կշռաքարը, միջազգային քաղաքական յարաբերութիւններու շուկային մէջ, բարոյական եւ մարդկայնական պատասխանատուութիւնները հեշտութեամբ կը թօթափուին: Ատով կը բացատրուի մեծ տէրութիւններու ապերախտութիւնը իրենց « փոքր դաշնակիցին » վերաբերմամբ :

Ու տակաւին ... յատկանշական է, որ Թրքական «օտարատեաց» դիւանագիտութիւնը նորէն Կիպրոսը կը գործածէ որպէս միջոց, եւ այս անգամ ալ, ինչպէս 1878ին, Բրիտանիան մասնակից է ամբողջ խաղարկութեան ...

Կիպրոսի դաշնագիրը քանի՞ յօդուած ունի :

ԳՐԻՇ ԴԱՒԹԵԱՆ

ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Աւերակների մէջ թաքնուած հայ ռազմիկներին որոնելիս թուրքական զինուորական ջոկատի վրայ մի փլատակից լըսւում է կրակոց : Ջոկատի առջեւից գնացող թուրք զինուորն սպանւում է: Երկրորդ կրակոցին սպանւում է եւս մի զինուոր: Լսւում է նաեւ երրորդ կրակոցը եւ տիրում է լռութիւն : Թուրք զինուորները մօտենում են փլատակին եւ գտնում վերջին գնդակով իր կեանքին վերջ տուած հայ աղջկայ դիակը :

Այնգլիանցի Կաղ Բեքոն վկայում է, որ Ուրֆայի հերոսամարտից յետոյ թուրքական զինուորական ուժերը շարունակում էին որսալ Ուրֆայի փլատակների մէջ թաքնուած Հայերին, փոխադրել Այնգլիխան եւ գնդակահարել: Գնդակահարութիւնները կատարւում էին հազարապետ Օսման պէյի ղեկավարութեամբ: Մի անգամ պէյին են ներկայացնում հինգ շըղթայակապ Հայերի : Նրանցից երկուսը աղջիկներ էին՝ տղամարդու հագուստով: Պէյը կարգադրում է մերկացնել աղջիկներին, ծաղրել եւ սպանել : Զինուորները փորձում են կատարել պէյի հրամանը: Աղջիկներից մէկը, որն աւելի երիտասարդ էր, ասում է, «կեցէք, ես ձեռքովս մերկանամ»: Պէյը համաձայնում է: Տաբատի կոճակներն արձակելիս աղջիկն անսպասելիօրէն ծոցագրպանից հանում է պրաունինկը եւ ինն գնդակներն էլ արձակում Օսման Պէյի ճակատին ու կրծքին : Որոտում է թուրք զինուորների համազարկը եւ հայ աղջիկներն ու տղաները ընկնում են արիւնլուայ :

Պարսիկ Խուրշիտ խանը, որ 1915 թ. իբրեւ աքսորական գտնւում էր Ուրֆայում, վկայում է, որ տարափոխիկ հիւանդութիւններից խուսափելու համար որոշուած էր հայկական թաղը մաքրել դիակներից : Այդ աշխատանքներին որպէս աքսորական հարկադրաբար մասնակցում էր նաեւ Խուրշիտ խանը :

Մի անգամ,— պատմում է նա,— լըսւում է հրացանի պայթիւն եւ սպանւում է թուրք հսկիչ զինուորներից մէկը: Փլատակը, ուր թաքնուած էր հրաձիգը, շըրջապատւում է: Մարտը տեւում է մինչեւ գիշեր : Գիշերը որոշւում է յարձակուել անտեսանելի թշնամու վրայ, բայց այդ քայլը թշնամուց խլում է տասը զոհ : Թուրք զինուորները խաւարում շփոթուած կրակել էին միմեանց վրայ: Մինչեւ լուսաբաց սպանւում է մի յիսնապետ եւ մի չաւուշ եւս : Երեք օր ու գիշեր թուրք ոստիկանները փնտռում են անտեսանելի թշնամուն եւ այդ որոնումները նրանցից խլում են 23 զոհ : Ցարիխի փաշայի հրամանով թաքստոցի վրայ արձակւում է թնդանօթի 24 արկ: Թուրք զինուորները կործանուած պատերի ծանր քարերի տակից դուրս են բերում իրենց «անտեսանելի» թշնամու դիակը : Պարզւում է, որ դա մի հայ աղջիկ էր, որի մի թեւը խլել էր թնդանօթի արկը, իսկ միւս ձեռքում սեղմուած էր հրացանը :

Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանը մի խումբ հայ ռազմիկների հետ թաքնուել էր Սիմիոնենց տան գետնայարկում : Խմբի մէջ էին հերոսամարտում աչքի ընկած ռազմիկներից՝ Մկրտչի եղբայր Սարգիսը եւ կինը՝ Եղիսաբէթ Եօթնեղբայրեանը, Սարգիս, Ներսէս, Յովհաննէս եւ Խանում Ռաստկելէնեանները, Սուլթան, Վարդանուշ, Յովհաննէս եւ Յարութիւն Սիմիոնները, Տաղչի Պետրոսը, Սասունցիներ Շաթր Յովհաննէսն ու Ասատուրը, Հայկ Բեքարեանը եւ ուրիշներ :

Խմբի տրամադրութեան տակ կար 300 հազար փամփուշտ եւ վեց ամսուայ պարէն :

Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի եւ նրա եղբայր Սարգսի վէրքերը, դեղորայք չունենալու պատճառով, նեխել էին եւ տանջանք հոտ էին արձակում: Այդ պատճառով Մ. Եօթնեղբայրեանը պահանջում է իրեն եւ եղբօրը փոխադրել մի այլ տեղ : « Մեր գործը վերջացած է,— ասում է նա,— այս վիճակով ձեզի ոչ միայն օգուտ մը չունինք, այլ թերեւս ձեր կորստեան ալ պատճառ ըլլանք: Ուստի մեզ դուրս հանեցէք եւ ձգէք մեր ճակատագրին»: Խմբի անդամները ընդդիմանում են, բայց անօգուտ : Նրանք ստիպուած են լինում ընկերներին փոխադրել մի նոր, աւելի յարմար թաքստոց :

Շուտով թշնամին նկատում ու շրջապատում է Ուրֆայի վիրաւոր առիւծների թաքստոցը : Նրանք կռւում են մինչեւ իրենց վերջին փամփուշտը: Վերջին փամփուշտով Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանը վերջ է տալիս իր մըրկածուփ կեանքին՝ երեսուն տարին դեռ չբոլորած : Արհեստաւորի համեստ ընտանիքի այդ զաւակը, դեռ պատանի հասակից իր ամբողջ գիտակցական կեանքը նուիրաբերել է հայ ժողովրդի ազատագրութեան գործին : Շնորհիւ նրա ջանքերի, հերոսամարտի օրերին, Ուրֆայի Հայութիւնը զէնքի եւ զինամթերքի պակաս չզգաց : Հերոսամարտի օրերին Մկրտիչն իրեն դրսեւորեց որպէս բնածին ու տաղանդաւոր զօրավար :

Թշնամուն յաջողւում է գերել Սարգիս եւ Եօթնեղբայրեանին՝ ծանր վիրաւոր ուշագնաց վիճակում :

Նկատւում եւ շրջապատւում է մարտական խմբի նաեւ միւս թաքստոցը : Սկըսւում է անհաւասար եւ կատաղի կռիւ : Թշնամին հրդեհում է թաքստոցը: Հայ մարտիկները ամրանում են նոր դիրքե-

ԼԱՎԱԼԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

— Շատ ազդուած եմ յաճախորդիս համար եւ իր անունով շնորհակալութիւն կը յայտնեմ ...

Այս վիճաբանութիւնը ընդմիջուեցաւ Տօքթ. Փոլի կողմէ, որ յայտարարեց .

— Իրաւունք չունիք գործադրելու մահավճիռ մը, նման պայմաններու մէջ : Պատժական օրէնսգիրքը կ'արգիլէ ձեզի մահուան դիրկը ղրկել մարդ մը, որ իր յանցանքին վերաբերեալ վերջնական յայտարարութիւն մը ընելու կարողութենէն զուրկ է :

Ժամը 10.30ին, երկու ժամուան ճիգերէ ետք, բժիշկները յաջողած էին ուշքի բերել Լավալը :

Որպէսզի աւելորդ ժամանակ չկորսուի, Մոնրուժի մէջ սպասող զինուորները եկած էին Ֆրենի բանտին բակը, որպէսզի մահավճիռը գործադրուէր բանտին շըրջափակին մէջ :

Յանկարծ լսուեցաւ Լավալի ձայնը, որ կ'ըսէր .

— Չէի ուզեր իյնալ ֆրանսական գընդակներու տակ ...

Այնուհետեւ մրմնջեց կարգ մը բառեր եւս, որոնք անհասկնալի մնացին: Պարատիւք հակելով դէպի անոր, գուշակեց թէ խոստովանահայր մը կը պահանջէր:

Բանտին քահանան — որուն հետ վերջին շաբթուան ընթացքին Լավալ յաճախ կատակած էր իր անհաւատութեան առընչութեամբ — հակեցաւ դէպի անկողինը, ուր հիմա մահապարտը յաջողած էր նըստիլ :

— Պարոն նախագահ, ըսաւ քահանան, թերեւս ահա նոյն ժամը ուր պէտք է Աստուծմէ ներողութիւն խնդրէք ձեր մեղքերուն համար :

Հոնդալից մրմունջով մը, Լավալ պատասխանեց . «Այո»:

Եւ սակայն, մարտահրաւէր կարդալու ընդոստ շարժումով մը, աւելցուց .

— Պէտք է, սակայն, որ միւսներն ալ ներողութիւն խնդրեն Աստուծմէ :

Աստուծոյ հետ իր հաշիւը այս ձեւով կարգադրելէ ետք, Լավալ կը գրէ կարճ նամակ մը, ուղղուած ոստիկանութեան կոմիսարին, որուն մէջ կը յայտարարէ թէ թոյնը որով ուզած էր վերջ դնել իր կեանքին, ունեցած էր ու կը պահէր իր մօտ 1942էն ի վեր: Մասնակի անդամալուծութիւն մը սկսած էր արդէն ներգործել իր աւերը : Բերնին մէկ անկիւնը ծըռած էր եւ ձեռքը չէր դադրեր շարժելէ՝ երբ կը ստորագրէր իր յայտարարութիւնը :

Հակառակ անոր որ ստամոքսին լուացքին համար մեծ քանակութեամբ ջուր էին ղրկած կոկորդէն վար, Լավալ պահանջեց որ ջուր տան խմելու: Անագորոյն ծարաւ մը կը տանջէր զինքը: Թէեւ նստած էր անկողնին վրայ, սակայն յաճախակի ցնցումներ զինքը կը ստիպէին իյնալ անկողնին վրայ :

Այդ պահուն բանտապահ մը բերաւ Լավալի յատկացուած մահապարտի համազգեստը : Դժուարութիւն ունեցան զայն հագցնելու համար : Ստիպուեցան բրտօրէն բռնել ոտքերէն, անցնելու համար տաբատը եւ գուլպաները: Այս աշխատանքին կը մասնակցէր մայրապետ մը, որ բացագանչեց .

— Եթէ Աստուած տեսնէ մեր այս կրածը, այնքան ալ հպարտ պիտի չըլլայ մեզմով ...

Ոստիկանական վերատեսուչը, ի լուր այս խօսքերուն, գլուխը դարձուց դէպի մայրապետը ու սաստեց զայն, ըսելով .

— Պէտք չունինք ձեր այդ աւելորդաբանութիւններուն :

Սակայն, մայրապետը, անդրդուելի իր հաւատալիքներուն մէջ. իր կարգին խըրոխտ շեշտով մը, պատասխանեց .

— Ես մէկ Տէր մը ունիմ այն ալ երկնից մէջ է...

Մինչ կը հագուեցնէին զինքը, Լավալ վերստին ջուր պահանջեց: Տուին իրեն շաքարախառն ջուր մը, լեմոնով խառնըւած եւ երբ խեղճը ծարաւը կը յագեցըներ, վրայ հասաւ բանտին տնօրէնը ու հրամայեց .

— Այլեւս ոչ մէկ պատմութիւն. շուտ հագուեցուցէք զինքը :

Լավալ, որ այդ միջոցին զբաղած էր տաբատին կապերը կապելով ու շուարած վիճակ մը ունէր, յանկարծակի գտնելով իր պաղարիւնը եւ չեշտակի նայելով տնօրէնին աչքերուն, որոտաց.

— Արդեօք ճաշի ժա՞մն է որ ձեզի այդքան աճապարել կուտայ, պարոն: Կը խորհիմ թէ կրնաք հինգ վայրկեան շնորհել ինծի, որպէսզի վայելուչ կերպով ներկայանամ ...

Եւ դառնալով միւս ներկաներուն, աւելցուց .

— Լաւ սանտրուա՞ծ եմ... ձերմակ փողկապս վրա՞ս է ...

Համբաւաւոր փողկապներէն վերջինը գտան իր պայուսակին մէջ ու զայն կապեցին վիզին: Ինք իսկ սանտրուեցաւ այն հայելիին առջեւ, զոր իրեն կը ներկայացնէր Պարատիւք: Պահանջեց իր գըլխարկը, սակայն չգտան : Քանի մը ումպ եւս խմեց, սակայն այս անգամ չկրցաւ կուլ տալ :

ԻՒՊԷՐ ՓՕԼ

(7 Շար.)

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԸ

ՎԵՆԵՏԻԿ, (Յառաջ). — Ապրիլ 19, Մեռելոցի օրը Վենետիկի Մխիթարեան Հայրերը, գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էին բացումը կատարելու Նահատակներու նուիրուած յուշարձանի մը:

Սրբաքանդակ Խաչքար մը, անձնական նուէր Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետէն, կուգար զարդարելու Նահատակներու այս նոր Յուշարձանը: Մայր Հայրենիքէն Խաչքար մը՝ Վենետիկեան այդ խաղաղ խորշին մէջ, ծնունդ առած փոքրիկ Հայաստանի մատրան առջեւ, կը պատկերացնէր իր մէջ ազգային միութեան եւ սիրոյ ազդակները:

Անմոռաց յիշատակ
Բիւրաւոր վկայից ազգիս Հայոց
վասն կրօնից եւ հայրենեաց նահատակելոց
Որդիք Մխիթարայ նժդեհք ի Ս. Ղազար
կանգնեն զայս արձան
1915 Ապրիլ — 1965

«Մեծ բաները կը ծնին արիւնէն, նահատակներու արիւնը արշալոյսն է ապագայ ազգին»:

Այսպէս կը գրէր տ'Անունցիօ, 1916, Մայիս 6ին, Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի ոսկեմատեանին մէջ:

Իրաւունք ունէր Իտալիոյ ազատագրութեան այս հերոս զաւակը: Արդարեւ այդ սուրբ արիւնը ցոյց տուաւ արշալոյսը մեր սիրելի ազգին, երբ Մխիթարի Տան մէջ գտանք մեծամասնութիւն մը Իտալահայերու, ամէն խաւէ եւ ամէն գոյնէ, — ամէնքը մէկ նպատակով, ամէնքը ծունկի եկած միեւնոյն սրբութեան եւ գաղափարականին առջեւ:

Մուրատ-Ռափայէլեանի աշակերտները այս սուրբ արարողութեան իրենց մասնակցութիւնը բերին պատշաճ կերպով: Սփիւռքի բեկորներուն այս մատղաշ ծիլերը հպարտանքի եւ յուզումի առարկայ էին մեր ազգայիններուն:

Յատուկ շոգեմակոյկ մը տրամադրուած էր այս հանդէսին համար: Ժամը 10ին շոգեմակոյկը կը թողու Վենետիկի Րիվա Սքիավոնիի նաւամատոյցը եւ ուղղուեցաւ դէպի Ս. Ղազար: Նաւու ցռուկին կը ծածանէր վարժարանին դրօշակը, որուն առաջնորդութեան տակ տղաքը, ամէնքն ալ համազգեստով, տողանցած էին քաղաքին մէջ:

Ի հանգիստ Նահատակներուն պատարագը սկսաւ ժամը 10.30ին: Կը պատարագէր Հ. Վահան վրդ. Յովհաննէսեան, երգչախումբին ղեկավարն էր Հ. Վրթանէս վրդ. Ուլուհոճեան, երգչախումբին փայլը կ'աւելնար Պ. Տիգրան Ժամկոչեանի մասնակցութեամբ, անոր պարիթոն ձայնը՝ «Սուրբ, սուրբ»ով, «Ամէն եւ ընդ հոգւոյդ քում»ով լեցուց ամբողջ տաճարը եւ մեր ազգայիններուն յուզուած սրտերը:

Այս տօնախմբութեան կը նախագահէր Մխիթարեան Միաբանութեան Ընդհ. Աբբահայրը՝ Գերպ. Հ. Հմայեակ վրդ. Կէտիկեան, ներկայ էր նաեւ Հ. Սրապիոն Արք. Ուլուհոճեան: Պատարագէն ետք ներկաները ուղղուեցան դէպի մատրան դուռը, ուր բացումը կատարուեցաւ Յուշարձանին, որուն առջեւ Մ. Ռ.ի աշակերտները զետեղեցին ծաղկեպսակ մը: Հուսկ խօսք առաւ Հ. Վահան վրդ. սքանչելի ներբողականով մը ոգեկոչելու մեր Նահատակները եւ անոնց բարձր իտէալները, եւ հրաւիրեց ազգային միութեան ու փոխադարձ սիրոյ:

Ներբողականէն ետք կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն մեր սիրելի Նահատակներուն յիշատակին:

Ժամը 12.30ին շոգեմակոյկը վերադարձաւ դէպի Վենետիկ իրեն հետ բերելով Նահատակներու օրհնութիւնները:

ՊՏՂՈՒՆԻ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

րում եւ շարունակում դիմադրութիւնը: Ցամառ մարտերից յետոյ թշնամին գրաւում է հայ ռազմիկների դիրքերը, երբ նրանց մեծ մասը զոհուել էր, մի մասն էլ վիրաւորուել:

Թուրքական հրամանատարութեանը յաջողւում է գերել ծանր վիրաւոր եւ ուշաթափ մօտ 150 մարտիկների: 120ը կախաղան են բարձրացւում, նրանցից 34ը կին էին: Սակայն, ինչպէս հերոսամարտի պատնէշների վրայ, այնպէս էլ մահուան ու կախաղանի վրայ Ուրֆայի անվեհեր որդիներն ու դուստրերը մնում են չնուաճուած: Երբ վիրաւոր Սարգիս Եօթնեղբայրեանին ուշքի են բերում, քաղաքի միւթեսարրիֆը նրան հարց է տալիս:

— Ի՞նչ պիտի անես, եթէ քո կեանքը խնայենք եւ վէրքերը բուժել տանք:

— Առաջին գործս պիտի լինի քեզ սատկեցնել, — պատասխանում է Ս. Եօթնեղբայրեանը:

Միւթեսարրիֆը կարգադրում է կախել նրան: Մօտենալով կախաղանին, Ս. Եօթնեղբայրեանը մի կողմ է հրում թուրք զինուորներին, իր ձեռքով օղակն անցկացնում է իր վիզը եւ ոտքով դէմ հրում աթոռը:

Ուրֆայի հերոսներն ընկան, բայց չըպարտուեցին: Պարտութիւն է, երբ թշնամու գերազանց ուժի առաջ տեղի են տալիս, լքում են դիրքերը, խուճապի մատնւում, նահանջում: Ուրֆայի Հայութիւնը չնահանջեց, մահուան դէմ մնաց անդրդուելի:

Ուրֆայի հերոսամարտը արժանի տեղ պիտի գրաւէ մեր ժողովրդի պատմութեան էջերում:

ՀԱՅՐԻԿ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

«Գրական Թերթ»

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի կարգադիր յանձնախումբին ջանքերով Ապրիլ 13ին Երեքշաբթի երեկոյ Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ, կազմակերպուած հրապարակային բանախօսութիւնը աննախընթաց յաջողութիւն մը գտաւ: Թերեւս առաջինը գաղութիս տարեգրութեան մէջ:

Եւ յիրաւի Ապրիլեան Եղեռնի հանդիսութեանց նախօրեակին, հրապարակային սոյն ձեռնարկը, անգամ մը եւս ըրաւ այն անվիճելի ապացոյցը, որ հաւաքական համերաշխ գործակցութեամբ միայն կարելի է գլուխ հանել այն բոլոր անհրաժեշտ եւ անյետաձգելի աշխատանքները, որոնց այնքան պահանջը կը զգանք հայկական ճակատի վրայ:

Արդարեւ Ալֆորվիլի եկեղեցին, շատ փոքր եկաւ պարփակելու այն խուռներամ հայրենակիցները, որոնք եկեր էին լսելու երկու բանախօս անձնաւորութիւններ:

Տիկին Հուրի Իփէքեան եւ Խանդամեան: Խիստ յատկանշական էր երիտասարդութեան հոծ ներկայութիւնը: Ներկայ էր նաեւ Ալֆորվիլի քաղաքապետ Պ. Ֆրանչեսքի իր հետեւորդներով:

Օրուան նախագահ Պ. Խաչիկ Գալուստեան ճիշդ ժամը 9ին բազմութեան ներկայացուց երկու բանախօս հիւրերը եւ առաջին առթիւ ձայն տուաւ Պ. Խանդամեանին, որ միութեան, համերաշխութեան եւ եղբայրական սիրոյ իր յորդորն ուղղեց, յետոյ իր հետ բերած բազմաթիւ քարտէսներէն մէկ քանին ցոյց տուաւ: Ապացոյցներ շատ հին դարերէն մեզի հասած Հայաստան կամ Մեծ Հայաստան, որոնք Թուրքիոյ գոյութենէն շատ դարեր առաջ կը հաստատեն մեր պատմական իրաւունքները: Ցոյց տուաւ նոյնպէս Թուրքերու կողմէ պատրաստուած հին քարտէս մը, որուն մէջ տեղ է գտած Էրմէնիստան արձանագրութիւնը, այնպէս որ Թուրքերը ի զուր կը ճգնին ուրանալ Հայաստանի գոյութիւնը: Յետոյ կոչ ըրաւ ներկայ երիտասարդութեան, որ ամուր պահեն հայկականութիւնը, միշտ ձգտին մնալ հայ եւ սիրել հայրենիքը, ըլլալ հպարտ, որովհետեւ Հայութիւնը, ըլլայ արտասահմանի, ըլլայ հայրենիքի մէջ, բոլոր ճակատներու վրայ, գրական գիտական, քաղաքական եւ զինուորական մարզերու մէջ, ունի միջազգային առումով արժէքներ որոնցմով կրնանք հպարտանալ եւ պարծենալ:

Յետոյ խօսքը տրուեցաւ Տիկին Հուրի Իփէքեանի:

Տիկին Իփէքեան շատ սահուն Ֆրանսերէնով մը եւ պերճախօսութեամբ, ամբողջ մէկուկէս ժամ հմայեց ներկաները, յատկապէս հոս հասակ նետած երիտասարդութիւնը, որոնք առաջին անգամ ըլլալով ներկայ կ'ըլլան ունկնդրելու իրենց հայրերու, մայրերու ու քոյրերու կրած տառապանքի եւ արհաւիրքի պատմութիւնը: Յետոյ փաստացի ներկայացուց մեր հայկական դատի վերաբերեալ անցքերը, Պերլինի վեհաժողովէն մինչեւ 1914ի առաջին ընդհանուր պատերազմը, Թուրք կառավարութեան դաղտնի որոշումը՝ Հայութիւնը ամբողջութեամբ բնաջնջելու: Եզրակացնելով իր խօսքը ըսաւ. — Այս առաջին յիսնամեակը սկզբնաւորութիւնը թող ըլլայ հաւաքաբար յարատեւօրէն հետապնդելու մեր ազգային արդար դատը եւ պահանջել մեր անվիճելի իրաւունքները, որոնք Սեւրի դաշնագրով ճշդուած եւ վաւերացուած են մեծ պետութիւններու եւ Թուրքիոյ կողմէ:

ՍԵԹՕ

ԿՈՉ
ՖՐԱՆՍԱԲՆԱԿ ՄԱԼԱԹԻԱՑԻՆԵՐՈՒՆ

Վալանսի նորակազմ Մալաթիոյ Հայր. Միութեան վարչութիւնս սրտագին կոչ կ'ընէ բոլոր Մալաթիացի հայրենակիցներուն, որ հաճին իրեն հետ կապ հաստատել: Ինչպէս բոլորին ծանօթ է, զանազան պատճառներով՝ աւելի քան երեսուն տարիներէ ի վեր համայն Մալաթիացիներու Միութիւնը ճանչցուած Կրթասիրացը երկու հատուածներու բաժնուեցաւ, իւրաքանչիւրը ունի ուրոյն Կեդր. Վարչութիւն մը:

Այդ անբաղձալի իրողութեան դարման մը տանելու, մասնաւորաբար Ֆրանսաբնակներուս բոլոր ճիգերն ու աղերսները, խնդրանքներն ու բողոքները մնացին ապարդիւն: Զլացան նոյնիսկ մեր շրջանի 16 պատգամաւորներով համագումարներու եղբայրական առաջարկ — միջամտութիւնները, հասկացողութեան եզր մը գտնելով վերահաստատել երբեմնի միասնականութիւնը:

Այս կացութեան իբրեւ հետեւանք, ամէն ուր որ կար մասնաճիւղ մը, կարեւոր թիւով անդամներ սրտաբեկ ու յուսալքուած հրաժարեցան հեռացան: Միայն Ֆրանսայի մէջ հինգ կենսունակ մասնաճիւղեր 15 տարիներէ ի վեր բոլորովին գոյութենէ դադրած են:

Արդ, Վալանսի հայրենակիցներս, մեր պարտականութեան գիտակից, առանց կողմնակցութեան եւ գոհացում տալու համար բոլորին, կազմեցինք մեր Միութիւնը, որպէսզի խորհինք նոր սերունդի ներկային եւ ապագային մասին, որպէսզի ան մնայ եւ ապրի Հայ: Տարեցներուս համար կորուստի վտանգ չկայ: Խորհինք միասնաբար այստեղ հասակ նետած սերունդին մասին: Չենք կարծեր թէ գտնուի Հայ մը որ չբաժնէ մեր այս զգացումները: Փափաքողներուն կը ղրկենք մեր ծրագիր-կանոնագիրը:

Վարչութեանս հասցէն է.— Մ. Պըլըքեան, 120 Ավընիւ տը Ռոման, Վալանս:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (224)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Տասնեօթը Թրքական կարմիր դրօշներ կը ծածանէին ու կ'առաջնորդէին բանակը սանդուխներէն վեր պարիսպներուն վրայ, պատռուածքներու վրայէն:

— Ալլահ աքպար, լա իլլա Ալլահ, եա քերիմ, եա ռահիմ, եա Ֆեթթահ — կը ճչէին անդադար:

— Պարիսպներու վրայ, պարիսպներու վրայ, — կը լսուէր ամէն կողմէն:

Ու պարիսպները մարդերով լեցուեցան: Հիմա միայն կը սկսէր ռմբակոծութիւնը. պարզ ձեռքով կը նետէին շշող, յետոյ բոց արձակող ու վերջապէս պայթող ռումբեր: Անդադար կը թափէին որոտացող ու պայթող կայծակները: Գոռում, գոչում, պայթում, ծծումբի հոտ, կատարեալ դժոխք մը: Սանդուխներու ճանկերու վրայ կ'իջնէին կացինի ու սակրի հարուածները: Սանդուխներէն ոմանք՝ քսան հոգի ալ հետերնին կը քշէին ինկած ժամանակնին:

— Ալլա. եա քերիմ.

Սանդուխները զիրար խորտակելով կը գահավիժէին, ու անցքեր կը բանային վարը վխտացողներու մէջ:

— Արահիմ. Ալլահ:

Սակայն վայրկեան մը չանցած անոնց տեղ զինուած բազմութեան նոր ալիքները կուգային, ու կախուած սանդուխներու քով նոր սանդուխներ կը բարձրանային:

— Ալլահ, Ալլահ աքպար, Ալլահ:

Անկիւնի աշտարակի վրայ, որուն անունը երէկուընէ ի վեր Գոյլքի աշտարակ եղած էր, Գրիգոր ու Զոլթայի կը հրամայէին. Գրիգոր ամէն կողմ ուշադրութիւն դարձնելով, իսկ Զոլթայի պարիսպին վրայ:

Յարձակումը հոն շատ աւելի զօրաւոր էր քան միւս երեք լեցուածքներու քով: Որովհետեւ պատռուածքը աւելի մեծ էր. վեր ելլողները շատ աւելի մեծ բազմութեամբ կը խուժէին:

— Ալլահ աքպար, — կ'ոռնար միւս բոլոր ձայները խեղդող հնչուն ձայն մը, կարծես պղինձէ հսկայ կաթսայ մը արձագանգէր:

Ռումբերը հարիւրաւորներ վար կը քշէին, ու կողմնակի ալ վրանին կը կրակէին: Սակայն Թուրքերուն համար կեանքը թանկագին չէր, քանի որ այնքան շատ կար: Գէթ տասը հոգի կարենային ներս մտնել. անոնց ետեւէն ահաւոր գետի մը յորձանքին նման պիտի խուժէր ամբողջ բանակը:

Ուստի մարդու պէտք կար հոն:

Ռումբերը արդէն ժամէ մը ի վեր ետ կը մղէին անդադար վեր մագլցիլ ճգնողները: Այս երկու անգամ պայթող ռումբերը անսովոր էին Թուրքերուն համար: Մէկ կամ միւս պայթող ռումբին շուրջ ցաւի պարեր տեղի կ'ունենային. սակայն խուռներամ բազմութիւնը մէկ երկու վայրկեանէն կը ծածկէր բացուած պարապութիւնը: Նոր սանդուխներով՝ նոր մարտիկներով կը դիմէին պարիսպներուն վրայ: Կրակը որքան ալ աւելէր, միշտ կը մնային սանդուխներ ու սանդուխներուն վրայ ալ մարդիկ. ու հազիւ թէ առաջին մեծ սանդուխը կռթնէր պարիսպին վրայ, աւելի փոքր սանդուխներ իրարու անցնելով կը յափշտակէին, որպէսզի պատռուածքներու ու պարիսպի վերի եզերքներուն անցնէին:

— Սանդուխները վեր քաշեցէք, — գոչեց զինուորներուն:

Թուրքերը ապշահար տեսան թէ փոխանակ սանդուխները խորտակուելու, հազիւ թէ անոնք վեր հասնէին, աղուոր մը կը բռնուէին ու վեր կը քաշուէին:

Արդէն գրեթէ հինգ սանդուխներ վեր քաշած էին, երբ արոյրէ զրահով Թուրք սպայ մը այնպէս մը անցուց սանդուխը՝ որ անմիջապէս վրան ծանրացաւ:

— Քաշեցէք, — գոչեց Գրիգոր:

Ու սանդուխի աստիճաններուն մէջ անցուց նիզակին կոթը եւ ուժ տուաւ:

— Օգնեցէք:

Սանդուխը կամուրջի մը նման ցցուեցաւ պատէն, ու ծայրը Թուրքը կախուած էր ձեռքին մէջ ծոպաւոր երկար նիզակը բռնած, բայց օդ ելլելուն ձեռքէն թողուց վահանն ու նիզակը եւ երկու ձեռքերով կառչեցաւ սանդուխին: Ու մնաց կախուած օդին մէջ:

Վարը բանակը կը գոռար:

— Ալլահ, Ալլահ:

Գրիգոր կ'ուզէր ներս քաշել Թուրքը, բայց ժամանակ չկար, մորթէ գլխարկով ասպ մը ցատկեց միւս սանդուխէն վեր, զայն պէտք էր կարգադրել:

— Վար դարձուցէք, — գոչեց քրտնած երեսով՝ սանդուխը քաշող չորս երիտասարդներուն:

Առջեւը կտրիճ մը ինկաւ, Գէորգ Տիուլայի: Գրիգոր ցատկեց վրայէն ու նիզակովը ասպին ուսը խոցեց: Ասպը ակընթարթ մը տատանեցաւ, մինչ բազուկը կարմիր ներկուեցաւ արիւնէն, ապա գլխիվայր գահավիժեցաւ հետը տապալելով տասնի չափ մագլցողներ:

Կտրիճներն ալ կատարեցին հրամանը, ու սանդուխը դարձուցին:

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Ընկ. Մանուկ Բաղջանեան տասը ֆր. կը նուիրէ Յակոբ Յարութիւնեանի մահուան տարելիցին առթիւ, Շաւարշ Միսաքեան սրահին: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Բիրադեան ընտանիքը իրենց մօրեղբօր Սահակ Բիրադեանի մահուան տարելիցին առթիւ, 25ական ֆրանք կը նուիրեն Կարմիր Խաչին, Կապոյտ Խաչին, Աղքատախնամին եւ Որբերու Օգն. Մարմնին: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

×

ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻԻ ԱԶԳ. ՏԱՆ

Պ. Պ. Ճանիկեան 10 ֆր., Զիտեմեան Վարդան քսան, Պալեան Սարգիս (Սէն Ժիւլիէն, Արտէշ) 15, Խաչատուրեան Տիգրան (Լիոն) յիսուն, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Փափազեան (Սէն Մարթէն Ֆոնթէն) յիսուն ֆրանք:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Նախաձեռնութեամբ Վասպուրականի Հայր. Միութեան կեդր. վարչութեան եւ մասնաճիւղերու, Տէսինի եւ Վիէնի, այս Կիրակի հոգեհանգիստեան պաշտօն պիտի կատարուի բոլոր ղեւցաղնամարտերուն մէջ ինկած մեր դոհերու յիշատակին, Թոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Արտաւազդ Եպիսկ. Թրթռեանի:

×

Լիոնի Ազգ. Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ այս Կիրակի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, տեղի պիտի ունենայ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն Լիոնի եկեղեցւոյ եւ Ժողովուրդին ծառայող հանգուցեալ հոգեւորականներու, Ազգ. Միութեան անդամներու, դպիրներու եւ կրթ. մշակներու հոգիներուն համար: Պատարագ ժամը 10ին, հոգեհանգիստ 11·30ին:

×

Այս Կիրակի առաւօտ, յետ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի ՌՈԶ ԹԻՒԼՊԷՆՏՃԵԱՆԻ ինչպէս նաեւ Թիւլպէնտճեան, Շէրիտճեան եւ Էքսէրճեան գերդաստաններու համայն ննջեցելոց ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

×

ԼԻՈՆ.— Հարէլեան եղբայրներ եւ ընտանեկան պարագաները, կը ծանուցանեն թէ, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի մատուցուի այս Կիրակի Ս. Յակոբ եկեղեցին իրենց ողբացեալ եղբօր՝

ԱՐՇԱԿԻՐ ՀԱՐԷԼԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ, նաեւ իրենց հօր՝

ՏԷՐ ԱՆԱՆԻԱ Ծ. ՎՐԴ. ՀԱՐԷԼԵԱՆԻ

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներու յիշատակը յարգողներուն:

ՀԱՄԵՐԳ

Շաբաթ, Մայիս 15, ժամը 21ին
Salle Rameau — Lyon

Նախաձեռնութեամբ ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ:

ԼՈՒԻԶԱ ՊՈԶԱՊԱԼԵԱՆ
(Սօփրանօ – լիրիք)

ՅԱՅՏԱԳԻՐ.— Փերկոլեզի, Բաչինի, Հէնտէլ, Մոցարթ, Փըրսէլ, Կլիւք եւ ԿՈՄԻՏԱՍ, Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ, Բ. ԿԱՆԱՉԵԱՆ, ԱԼԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ, Ա. ՍԱԹԵԱՆ և ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ:

Գին՝ 5, 7 եւ 10 ֆրանք:

Տեղերը ապահովել՝ Լը Փրոկրէ:

ՊԱՏԱՐԱԳ ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

Կարտան – Պիվերի Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ, ի յիշատակ մէկուկէս միլիոն նահատակաց՝ պատարագ ու հոգեհանգիստ կը մատուցուի այս Երկուշաբթի ժամը 9·30ին Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյն մէջ:

Կը պատարագէ՝ Հարաւային Ֆրանսայի թեմի առաջնորդ ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ:

Կարտանի ու շրջանի Հայութիւնը կը հրաւիրուի ներկայ ըլլալ:

ՄԱՅԻՍ 28Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կը տօնուի 29 Մայիս Շաբաթ գիշեր մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղամասի քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ.Յ.Դ. «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ (7 Մայիս) ժամը 20·30ին Մշակոյթի Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Շաբաթ ժամը 20·30ին Օհանջանեան սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ այս Շաբաթ ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բացակաները նկատի կ՚առնուին: Կը հրաւիրուին Ռոմանի ընկերները:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Այս Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին
Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին
Կը խօսի ՏԻԿ. ՀՈՒՐԻ ԻՓԷՔԵԱՆ

Նիւթ.— Ապրիլեան ջարդերու քաղաքական պատճառները եւ հետեւանքները:

Սիրով կը հրաւիրուին հայ երիտասարդութիւնը եւ հասարակութիւնը:

ԿՈՉ ՇԱՒԻԼԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ֆրանսայի ազատագրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ Շաւիլի քաղաքապետութիւնը կազմակերպած է յիշատակի այցելութիւն մը տեղւոյն պատերազմի զոհերուն յիշատակին Անծանօթ զինուորի յուշարձանին այս Շաբաթ առաւօտ ժամը 10ին:

Այս առթիւ մեծ Եղեռնի յիսնամեակի Շաւիլի յանձնախումբը որոշեց իր մասնակցութիւնը բերել այս յիշատակի այցին պատշաճ ծաղկեպսակով մը ի յիշատակ մեր մեծ նահատակներուն: Կը խնդրուի Շաւիլի եւ շրջականերու հայրենակիցներէն որ հոծ բազմութեամբ ներկայ գտնուին որոշեալ ժամուն Շաւիլի քաղաքապետարանի առջեւ եւ երկիւղածութեամբ հետեւին թափորին:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած
ԼԻՈՆԻ «ԿՈՄԻՏԱՍ»
ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

Հովանաւորութեամբ Լիոնի Ազգային Միութեան:

«Կոմիտաս» երգչախումբի հիմնադրութեան Գ. տարեդարձին առթիւ:

Մայիս 9, Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 16էն մինչեւ կէս գիշեր Լիոնի Ազգ. Տան սրահին մէջ, 295 Րիւ Պուալօ:

Ճոխ եւ խնամուած յայտագիր, «Կոմիտաս» երգչախումբի կողմէ երգ, դեկավարութեամբ Պ. Մարթէն Օֆլավի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐ

Խնամեալ պատրաստութեամբ կը ներկայացուի «ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆՆՈՑ ՓԵՍԱՑՈՒՆ» (զաւեշտ):

Մասնակցութեամբ երգչախումբին անդամներուն.— Օր. Մառի Սահակեան, Պ. Պ. Գաբրիէլ Գարիպեան, Մարթէն Օֆլազ, Յակոբ Յովհաննէսեան, Կարապետ Թուֆայեան:

Որմէ յետոյ կը սկսին եւրոպական պարերը, մասնակցութեամբ Փիէռ Ալէն նուագախումբի:

Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով:

Մուտք 5 ֆրանք:

Տոմսերը կարելի է հայթայթել եկեղեցւոյ գրասենեակէն եւ երգչախումբի անդամներէն: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ
10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի առաւօտ, ժամը 10·30ին, «Միջերկրականի Կոմիտէի» նախաձեռնութեամբ հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի զօրավար

ՄԱՔՍԻՄ ՎԷԿԱՆԻ

յիշատակին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ԱՄԱՍՈՒՆԻ:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՄԵԾ ՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԽՈՒՄԲԻՆ կողմէ

Մէզոն – Ալֆորի քաղաքապետարանի սրահին մէջ, կիրակի (9 Մայիս) ժամը 15էն 19

ԱԼԻՍ ՍԻՄՍԱՐԵԱՆ, ՓՕԼ ՍԷԶԵԱՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ
ՄԿՐՏԻՉ ՊՕՂՈՍԵԱՆ, ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ
ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻԿԻՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Խումբին անդամները կը խաղան կարճ զուարճալի սքէչներ, եւ մանաւանդ, Իսի – լէ · Մուլինոյի Թատերախումբը կը ներկայացնէ « ՀԻՒԱՆԴՏԵՍԸ » կատակերգութիւն, (Հեղինակ Նշան Պէշիկթաշլեան)

«ՍՕՍԻ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Իր 20րդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած է հայկական պարերու բացառիկ երեկոյթ մը:

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻԿԻՆ ՎԱՀՐԱՄ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. ՓԻԷՐ ԿՈՐՕՆԻ

(Առեղնագլխը Ֆրանսական Մշակութային Ֆոլքլորիկ խումբերու)
եւ ղեկավարութեամբ Տիկին ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒԹՆԷՐԵԱՆԻ

Մայիս 9, կիրակի ժամը 20·45ին
PALAIS DE LA MUTUALITE
24, Rue St-Victor, PARIS (5e) — Métro : Maubert-Mutualité
Տոմսերու գին.— 5, 8, 10 եւ 15 ֆրանք

Առնուազն օթոքար կը մեկնի ժամը 19·30ին: Կանխաւ արձանագրուիլ Պ. Ն. Նիկողոսեանի, 121 Ավընիւ Անրի – Պարպիւս:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ – ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ –

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR

ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ
Մասնաւոր վարձուած օդանաւով

Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի, Պր. ԼԻՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՍ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռոֆլոթի Թիւ 114 օդանաւին

Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

Արձանագրուեցէք այժմէն: Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հանգստաւէտ հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը:

Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն

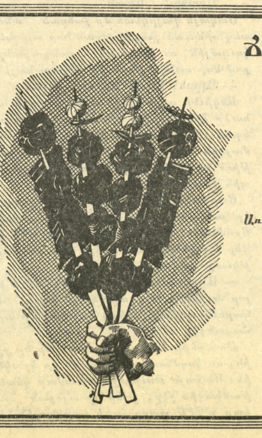
ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօփ–քոնտիւ, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն

Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Acacias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39

Մարսէյլի շրջանին համար դիմել

Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43

ՃԱՇԱՐԱՆ ԵԱՐ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԹԵՒԱՆԵԱՆ

Եւրոպական, հայկական եւ կովկասեան ընտիր ճաշեր:

Առաջնակարգ կովկասեան խորովածներ:

ՀԱՃԵԼԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

AU CŒUR MÊME DES CHAMPS-ÉLYSÉES

4, RUE ROBERT-ESTIENNE
(coin Rue Marbeuf) PARIS-8e
Téléph. : BAL. 31-21 et 30-84
Métro : F. D. Roosevelt

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60 — C.C.P. Paris 15069-82

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝	Տար. 60 Ֆ.	Վեցամսեայ՝	35 Ֆ.
Արտասահման՝	Տար. 80 փր.	Հատը	0.30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ ԿԻՐԱԿԻ 8-9 ՄԱՅԻՍ

SAMEDI DIMANCHE 8-9 MAI 1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10302

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.302

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՅՈՒՆԱՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻՒՆԸ

Օսմանեան կայսրութեան անկման շրջանէն սկսեալ Պատրիարքարանները աչքի փուշ են եղած Թուրք կառավարութեան համար :

Սուլթան Մէհմէտ Բ. Ֆաթիհ երբ 1453-ին Պոլիսը գրաւեց, բնակչութիւնը կը բաղկանար քրիստոնեաներէ, յոյն եւ հայ, որոնք քաղաքակրթապէս շատ բարձր էին Թուրքերէն :

Սիրաշահելու համար զանոնք, Ֆաթիհ խմասուն քաղաքականութեան հետեւեցաւ : Պահեց Յոյն - օրթոտոքս պատրիարքութիւնը, որ «տիեզերական» տիտղոսն ունէր 587էն ի վեր : Յետագային Պոլսոյ յոյն պատրիարքը իր կրօնական իշխանութիւնը տարածեց օսմանեան կայսրութեան մականին տակ ինկած բոլոր երկիրներու օրթոտոքսներուն վրայ :

Ու երբ Պալքանի քրիստոնեայ երկիրները անկախութեան տիրացան հետզհետէ զատուեցան Պոլսոյ պատրիարքութենէն եւ ինքնուրոյն կրօնապետներ ընտրեցին իրենց համար :

Սուլթան Ֆաթիհ 1461ին Պրուսայի առաջնորդ Յովակիմ եպիսկոպոսը — զոր կը ճանչնար — Պոլիս հրաւիրելով պատրիարք նշանակեց Թուրքիոյ Հայոց :

Թէ՛ յոյն եւ թէ հայ պատրիարքարանները օժտուած էին բազմաթիւ առանձնաշնորհներով, հաստատուած կայսերական ֆիրմաններով :

Պատրիարքները նկատուած էին իրենց ժողովուրդին քաղաքական եւ կրօնական պետը միանգամայն : Յոյներն ու Հայերը «ազգ» էին (միլլէթ) : Պատրիարքը ազգին ներկայացուցիչն էր յառաջ կառավարութեան : Կը վայելէր բացի եկեղեցական - կրօնականէն՝ քաղաքական, վարչական եւ քաղաքային զանազան իրաւասութիւններ : Այն ատենն, որ Թուրքերը կը նախանձէին :

Եւրոպացիները ԺԶ. դարէն սկսեալ բազմաթիւ առանձնաշնորհներ կը վայելէին Թուրքիոյ մէջ :

«Կապիտիւլասիոն» անունով ծանօթ այս առանձնաշնորհներէն առաջինը ստացած էին Ֆրանսացիները 1532 Փետրուարին Ֆրանսուա Ա. Թագաւորին եւ Քանունի Սուլթան Սիւլէյմանի միջեւ կնքուած դաշնագրով : Անկէ վերջ բազմաթիւ ուրիշ դաշնագրերով նոյն առաւելութիւնները ստացան միւս արեւմտեան ազգերը : «Կապիտիւլասիոն»ի վարչաձեւը տեւեց մինչեւ 1914ի աշունը, երբ Թուրք կառավարութիւնը օգտուելով պատերազմէն՝ վերջ տուաւ անոր, միանգամ ընդ միշտ ազատուելու համար օտարներու միջամտութենէն իրենց ներքին գործերուն :

Օսմանեան Սահմանադրութենէն վերջ, երբ Թուրք ազգայնական շարժումը ծայր տուաւ, մոլեռանդ թերթեր իրենց յարձակումներուն թիրախ դարձուցին յոյն եւ հայ պատրիարքարանները, զանոնք ներկայացնելով իբրեւ «պետութիւն մէջ պետութիւն» :

Առաջին աշխարհամարտի վաղորդայնին Թուրքերը հասան իրենց նպատակին :

Թուրքիոյ Հայոց պատրիարքութիւնը զրկեցին իր բոլոր իրաւունքներէն : Ջնջեցին Ազգային երեսփոխանական ժողովը : Ձեռնամուխ եղան Պոլսոյ եկեղեցիներու կալուածներուն, «Միւթէվէլլի»ի դրութեան ստեղծումով : Նոյնիսկ Թաղական Խորհուրդներու ընտրութեան միջամտեցին : Պատրիարքը Պոլսոյ «պաշ փափազ»ի աստիճանին իջեցուցին :

Կ'ուզէին նոյն վիճակին ենթարկել Պոլսոյ յոյն օրթոտոքս տիեզերական պատրիարքութիւնը :

Իսմէթ Ինէօնիւ, 1923ի Լօզանի համաժողովին թրքական պատուիրակութեան նախագահ, առաջին պատուիրակը ջանք չխնայեց Ֆէնէրի (Յունաց) պատրիարքութիւնը ջնջելու կամ Պոլսէն հեռացնելու համար : Սակայն բախեցաւ Վէնիզելոսի յամառ ընդդիմութեան :

Լօզանի 1923 Յուլիս 24ի դաշնագիրով պահուեցաւ գոյավիճակը : Յունաց պատրիարքը շարունակեց կոչուիլ օրթոտոքսներու «տիեզերական» պատրիարք եւ իր կրօնական իշխանութիւնը ճանչցուեցաւ Թուրքիոյ սահմաններէն դուրս եւս :

Անգարայի կառավարութիւնը զանազան մեքենայութեանց դիմեց : Փափա Էֆթիմ անունով յոյն քահանայ մը կաշառելով «անկախ օրթոտոքս եկեղեցի» կազմել փորձեց : Սակայն չյաջողեցաւ :

Թուրք մամուլը ամէն առթիւ յարձակեցաւ Ֆէնէրի պատրիարքարանին վրայ՝ զայն որակելով «խռովութեանց բոյն» : Կիպրոսի խնդրէն ի վեր տարին տասներկու ամիս նոյն յանկերգը կը հնչեցնեն :

Յունաստանի անկախութեան կռիւներու առաջին օրերուն, 1821ին, Թուրքերը Պոլսոյ պատրիարք Գրեգորիոսը կախաղան հանեցին Ֆէնէրի պատրիարքարանի դրան առջեւ, իբրեւ մեղսակից Մօրէայի Յոյներու ապստամբութեան : Այդ դուռը ցարդ փակ կը մնայ իբրեւ սուգի նշան :

Հարիւր յիսուն տարիէ ի վեր Թուրքերը չեն դադրեցուցած իրենց ամբաստանութիւնները Յունաց պատրիարքարանին դէմ : Առաքելատիպ Աթենակորաս Ա.ի դէմ տարիներէ ի վեր լուտանքներ կը տեղան անդադար :

Այժմ կը սպառնան միանգամայն ընդ միշտ ջնջել տիեզերական պատրիարքութիւնը եւ զայն վերածել «պաշ փափազութեան», Թուրքիոյ չորս թեմերուն վրայ միայն սահմանափակելով անոր իրաւասութիւնը :

Լօզանի դաշնագիրը ստորագրող պետութիւնները թոյլ պիտի տա՞ն, որ Թուրքերը հասնին իրենց նպատակին :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Նախարարաց Խորհուրդի վերջին նիստին, որ Կոլ խստօրէն քննադատեց Ս. Տոմէնկի ամերիկեան քաղաքականութիւնը եւ պահանջեց ամերիկեան զօրքին մեկնումը : Ֆրանսա խորհրդային տեսակէտը կը բաժնէ նաեւ ինչ կը վերաբերի Ապահովութեան Խորհուրդի բարեփոխումին : Խորհուրդը զբաղած է նաեւ օտարներու անուններու ֆրանսացումով : Ծանօթ է որ 1958ի օրէնքը արգելք էր իրաւունք կուտար այն օտարներուն որ ֆրանսական հպատակութիւն կը ստանան իրենց մականունը փոխել, ներկայի օրինագիծը կ'ընդլայնէ այդ իրաւունքները, որպէսզի այն օտարները որոնք կ'ուզեն բոլորովին ձուլուիլ, դիւրութիւններ ունենան թէ անունի, թէ մականունի փոփոխութեան համար :

Ս. ՏՈՄԷՆԿԻ մէջ, Քամանեոյի կառավարութիւնը բոլորովին տեղաւորուած է : Հաւանական կը նկատուի որ նոր վարչակարգը առաջին ճանչցողն ըլլայ՝ Ֆրանսա :

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ շատ դժգոհ են Ֆրանսայի հակամերիկեան օրէ օր չեչտուած քաղաքականութենէն : Նիւ Եորք Հերըլտ ստանոնական լեզու կը գործածէ այս առթիւ եւ կը գրէ թէ եթէ որ Կոլ համոզած է Ֆրանսացիները որ Ամերիկայի պէտք չունին, փափաքելի չէ որ Միացեալ Նահանգներն ալ համոզուին որ Ֆրանսայի պէտք չունին :

ԼԻԲԱՆԱՆԻ բոլոր թերթերը կը յայտնեն թէ Ֆրանսա հրթիռներ պիտի հայթայթէ Իսրայէլի : Օրիան եւ Ալճարիտա թերթերն ալ կ'ըսեն թէ Հելուի այցելութեան առթիւ, հաւանական է որ Լիբանան զինուորական օգնութիւն ուզէ Ֆրանսայէն :

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ վարչապետ՝ Կոսիկին Արեւելեան - Պերլին հասած է Ռայխի տապալման քսանամեակին առթիւ :

ԱԹԷՆՔ հասնելով, նախագահ Մակարիոս յայտարարած է — «Կիպրական հարցը պիտի լուծուի ՄԱԿի շրջագծին մէջ եւ ինքնորոշման սկզբունքին հիման վրայ : Ոչ մէկ ճնշումի տեղի կուտանք» :

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ Վիէթնամի մէջ, բանակը վերջ դրաւ իր «հովանաւորութեան» քաղաքային իշխանութեան վրայ : «Զինեալ Ուժերու Խորհուրդը» լուծուեցաւ եւ զինուորական նախարարները կառավարութենէն քաշուեցան :

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ Երեսփոխանական ժողովը քուէարկեց պողպատի վերազգայնացումը :

ՊՐԱԶԻԼԻ նախկին նախագահ՝ Քուպիչէք, յայտարարեց «Եւրոպա թիւ 1» ձայնասփիւռի կայանէն որ Քասթրական փտանգ չկայ Սէն Տոմէնկի մէջ : Կոմմունիզմը ամերիկեան ուժի մը ստեղծման :

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ մէջ բազմաթիւ վիրաւորներ կան, իբրեւ հետեւանք հակամերիկեան ցոյցի մը :

ՓԷՔԻՆԷՆ հասած լուրերու համաձայն Վիէթնամցի ուսանողներու ցոյց մը «վայրագօրէն» ցրուած է Լենինկրատի մէջ :

ՔԷՕԼՆԻ կարեւոր օրաթերթերէն մէկը հնկայ խորագրով մը կը յայտնէր թէ Ֆրանսա շնորհաւորական հեռագիր չէ ղրկած դաշնակցային Գերմանիոյ Հանրապետութեան անոր իշխանութեան հաստատման տասնամեակին առթիւ : Տը Կոլի լռութիւնը մասնաւոր ուշադրութիւն գրաւած է այնպիսի պահու մը երբ նախագահ Ճոնսըն շատ ջերմ հեռագիր մը կը ղրկէր նախագահ Լիւպքէի, մինչ բրիտանացի Արտաքին նախարարը նոյնը կ'ընէր իր գերման պաշտօնակցին : Այս առթիւ «Քոմպա» կը գրէ թէ երբ նկատի առնուի թէ Էլիզէ ի՛նչ աստիճանի բծախնդիր է փրոթոքոլի հարցերու շուրջ, անոր բռնած ներկայ դիրքը ալ աւելի ցաւալի է :

ՊՈՆԻ մէջ, Պեն Պելլայի գլխաւոր ընդդիմադիրը՝ Խիտէր յայտարարեց թէ պիտի չվերադարձնէ վաթսուն միլիոն փրանքը, տրուած ըլլալով որ այդ գումարը արդիւնք է Ալժերիան ազատագրելու համար եղած հանգանակութեան, մինչ Պեն Պելլա եւ ինքը շրջապատող խմբակը ներկայիս կը խեղդեն ալժերական ժողովրդավարութիւնը :

ՆԱՆՍԻԻ մէջ սպաննուած երեք տարեկան երախային ոճրագործը խոստովանեցաւ, Ուըրաթ տասօտ : Արդարեւ Փիէր Միւլէրի հարազատ մայրը, յայտնեց երկար հարցաքննութենէ մը ետք, թէ ինք սպաննած է զաւակը : Ծանօթ է որ ոստիկանութիւնն ալ ընտանիքի մէկ անդամը կը նկատէր ոճրագործ : Գաւառի այս քաղքենի ընտանիքին մէջ ուր ամեն ևլութիւն մը կը տիրէր իրարու հանդէպ, կը կարծուէր թէ երախան, ժառանգորդը մեծ — հօր հսկայ հարստութեան, սպաննուած է այդ խել պատճառաւ : Ներկայիս ծանօթ չէ թէ մայրը ի՛նչ պատճառաւ ուզեր զաւակը սպաննելու : Կը յիշուի նաեւ թէ կինը միջոմանն է եւ կրնայ ճիշդ չըլլալ իր խոստովանութիւնը :

ՁԻՆԱԴԱԴԱՐԻ Համմամեակը պաշտօնական տօն հռչակուած ըլլալով, այս տարի, «Յառաջ» վաղը լոյս չի տեսներ : Մեր յաջորդ թիւը՝ Երեքշաբթի Մայիս 11 :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ»Ի ԲԱՑԱՌԻԿԸ

«Գրական Թերթը» գրեթէ ամբողջ թիւ մը նուիրած է 1915ի իրադարձութեանց 50ամեակին :

«Տարիներ ու տասնամեակներ կ'անցնին, սերունդներ իրարու կը յաջորդեն, ողբերգական տարիներուն վկաները կ'անհետանան, բայց վիշտը կ'ապրի անոնց զաւակներուն ու թոռներուն հոգիներուն մէջ», կը գրէ տարաբախտ Հրաչեայ Քոչար, որ կ'աւելցնէ.

— «Ներկայիս, երբ Հայերը իրենց բախտին տէրը դարձած են եւ նոր կեանք մը կը կերտեն իրենց հայրենի հողին վրայ, հայկական կառավարութիւնը որոշած է յուշարձան մը բարձրացնել 1915ի եղերական իրադարձութիւններու զոհերուն յիշատակին» :

Թերթը կը հրատարակէ Մաքսիմ Կորքիի ու Յովհաննէս Թումանեանի յայտարարութիւնները հայ ժողովուրդի մասին, ինչպէս նաեւ յօդուածներ՝ բանաստեղծ Գէորգ Էմինէն, գրող Ստեփան Կուրտիկեանէն, պատմաբաններ Վարդան Պարսամեանէն եւ Յովհ. Կիրակոսեանէն, ինչպէս նաեւ ոտանաւորներ՝ ռուս բանաստեղծ Սերկէյ Կորսուփքէն, Սիլվա Կապուտիկեանէն, Վաղարշակ Նորենցէն :

«ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ»

Այս վերնագրին տակ, «Սով. Հայաստան» թերթը իր Ապրիլ 24ի թիւին մէջ հրատարակած է պատմաբաններ Գալուստ Կալոյեանի եւ Յովհ. Կիրակոսեանի մէկ յօդուածը, ուր ի մէջ այլոց կ'ըսուի.—

«Յիսուն տարիներ առաջ, մարդկութիւնը ապշահար մնաց Օսմ. կայսրութեան վարիչներուն գործած սարսափելի ոճիրին առջեւ, երբ Երիտասարդ Թուրքերու կառավարութիւնը 1915ին կազմակերպեց արեւմտեան Հայաստանի զանգուածային աքսորն ու բնաջնջումը : Մարդկութեան պատմութեան մէջ աննախընթաց ոճիր մըն էր այս» :

Յօդուածագիրները ցեղասպանութիւն կը նկատեն Հայերու բնաջնջումը, «Ցեղասպանութիւն մը, որ երկրորդ համաշխարհային պատերազմի օրերուն գերմանացի նացիներու կողմէ կրկնուեցաւ աւելի լայն աստիճանի մը վրայ եւ աւելի կատարելագործուած մեթոտներով» :

11 ԹՐՔՈՒՀԻՆԵՐ Կ'ԱՐՏԱՔՍՈՒԻՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ ԱՆԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Միւնիխէն կը հաղորդեն թէ գործարաններու եւ գերձակատուներու մէջ աշխատող Թուրք աղջիկներ անբարոյութեան կ'ընեն եւ ոստիկանութիւնը ջնջած է անոնց աշխատանքի եւ բնակութեան արտօնագիրը, ու երկրէն վտարած :

Միւնիխէն վտարուած այդ Թրքուհիներէն հինգը անցեալ շաբթու ամերիկացի ութ զինուորներու հետ անտառ գացած են եւ մօրէ մերկ վիճակի մէջ սեռային խնջոյք մը սարքած : Այս խրախճանքի ընթացքին վէճ ծագած է ամերիկացի զինուորներուն եւ Թուրք աղջիկներուն միջեւ, այս վերջինները մերժած ըլլալով «հաւաքարար զուարճանալու» առաջարկը, Ամերիկացիք, բարկացած մերկ աղջիկներուն հագուստները առնելով փախած են : Գերման ոստիկաններ իրենց վրանոցները տուած են, անօթևոր մնացած մերկ Թրքուհիներուն եւ քաղաք բերած, օրինական գործողութեանց համար :

Առանցմէ զատ, վեց ուրիշներ ալ ցոփութիւն կ'ընէին : Ճշդուած է որ Միւնիխի մէջ անբարոյութեան ցանցեր կը գործեն եւ դրամով կը վարձեն Թուրք աղջիկներ :

ԵՐԻՏ. ԹԻՒՐՔԵՐԻ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1915-1916 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Արեւմտահայութեան ֆիզիքական բնաջնջման իր հրէշաւոր ծրագիրը թուրքական բռնակալութիւնը մշակել էր դեռ եւս անցեալ դարի 70ական թուականներին: Ժամանակին այդ ծրագրի մասին բացայայտօրէն արտայայտուել է արիւնարբու Աբտիւլ Համիտի համախոհ Քեամիլ փաշան, որը երկար տարիներ զբաղում էր մեծ վեզիրի պաշտօնը: Խօսելով Եւրոպական Թուրքիայի քրիստոնեայ ժողովուրդների ազատագրական շարժումների եւ արեւմտեան տէրութիւնների միջամտութեան մասին, նա լկտիաբար ասել է. «... Եթէ եւրոպական Թուրքիայում մենք տաքցրել ենք օձերին (խօսքը 1876 թ. Թուրքիայի դէմ ապստամբած սլաւոնների մասին է — Ե.Ս.), ապա Ասիական Թուրքիայում մենք պէտք չէ կրկնենք այդ նոյն յիմարութիւնը, խելամտութիւնը պահանջում է ոչնչացնել եւ մեր հողի երեսից ջնջել բոլոր այն տարրերին, որոնք կարող են յետագայում վտանգ սպառնալ մեզ... Հետեւաբար, այդ սրբազան նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է հայ ազգն անհետ ջնջել մեր հողի երեսից, անխնայօրէն բնաջնջել ... ազգը... որը զէնք եւ պաշտպանութիւն չունի ...» (Տես «Փորձ» 1879, թիւ 7–8):

Քեամիլ փաշայի կառավարութեան մշակած հրէշաւոր ծրագիրը բացայայտ կերպով սկսեց կիրարկուել 1894 – 96 թթ., երբ Արեւմտեան Հայաստանում կազմակերպուեցին մի շարք ընդհանուր ջարդեր, որոնց հետեւանքով զոհուեց 300 հազար մարդ: Հրկիզուեցին եւ հողին հաւասարուեցին աւելի քան երեք հազար հայկական գիւղեր, տասնեակ հազարաւոր Հայեր իրենց ֆիզիքական գոյութիւնը պահպանելու համար ստիպուած էին թողնել հայրենիքը եւ ցրուել ամբողջ աշխարհում:

Աբտիւլ Համիտի ջարդարարական քաղաքականութիւնն աւելի լայն չափերով շարունակեց երիտթուրքերի «Իթթիհատ վէ Թէրաքքը» («Միութիւն եւ յառաջդիմութիւն») կուսակցութիւնը՝ 1808 – 1909 թթ. տեղի ունեցած վերնախաւային յեղափոխութեան հետեւանքով կառավարութեան ղեկը իր ձեռքը վերցնելուց յետոյ: Իթթիհատական պարագլուխների կողմից անցկացուող՝ Օսմանեան կայսրութեան մահմետական տարբեր ժողովուրդներին ձուլելու, իսկ քրիստոնեայ բնակչութեանը ֆիզիքապէս ոչնչացնելու վայրենի քաղաքականութեան առաջին արտայայտութիւններից մէկն էր 1909 թ. գարնանը Ատանայի Հայերի զանգուածային կոտորածը: Ականատեսներից մէկը՝ Հելէն Կիպընսը, նկարագրելով ջարդի մանրամասնութիւնները նշում է, որ Հայերին անողոքաբար կոտորում եւ ողջակիզում էին փողոցներում, կենդանի այրում էին այն տներում, որտեղ նրանք պատսպարւում էին: Չէին խնայում ոչ ծերերին, ոչ կանանց, ոչ էլ երեխաներին: «Այդ ջարդն աւելի սարսափելի էր, — եզրակացնում է հեղինակը, — քան Աբտիւլ Համիտի ժամանակներում»:

Հայերի ջարդ տեղի ունեցաւ նաեւ Կիլիկիայի միւս քաղաքներում ու գիւղերում: 1909 թ. ջարդերի հետեւանքով Կիլիկիան կորցրեց մօտ երեսուն հազար Հայ: Խօսելով Կիլիկիայի կոտորածներից յետոյ Հայերի նկատմամբ երիտթուրքերի վարած քաղաքականութեան մասին, Ստամպոլում ցարական դեսպանութեան թարգման Մանդելշտամը գրում էր, որ նրանց ոչնչացումը շարունակւում էր դանդաղ, բայց անշեղօրէն:

Երիտթուրքերի պարագլուխները Թուրքիան նետելով առաջին համաշխարհային պատերազմի մէջ՝ Գերմանիայի կողմում, նպատակադրուել էին վերջինիս օգնութեամբ իրագործել իրենց համիսլամական ու համաթուրքական նուաճողական ծրագրերը: Սակայն այդ նուաճողական ձգտումների իրագործման ճանապարհին կանգնած էին Թուրքիայի բիրտ լծի տակ գտնուող ոչ թուրք ժողովուրդները՝ Հայերը, Արաբները եւ միւսները, որոնք շարունակում էին իրենց ազգային-ազատագրական պայքարը: Երիտթուրքերի ղեկավարների կարծիքով համաթուրքական նուաճողական ծրագրերի իրագործման գլխաւոր արգելքը հայ ժողովուրդն էր: Ինչպէս բազմիցս յայտարարել են երիտթուրքական կուսակցութեան թերթերը եւ գործիչները, մահմետական աշխարհի մէջ «սեպի նման խրուած» Հայերը խանգարում էին օսմանեան կայսրութեան հետ Անդրկովկասի ու Ռուսաստանի այլ շրջանների մահմետական ազգաբնակչութեան «միաւորմանը»: Այսպէս, երիտթուրքերի օրկան «Իգթամ» թերթը տակաւին 1914 թ. Փետրուարին առաջարկում էր բոլոր Հայերին Արեւելեան Անատոլիայից աքսորել Միջագետք, իսկ նրանց տեղը բնակեցնել մահմետականներին:

1915 թ. հայկական ջարդերի կազմակերպիչներից մէկը՝ երիտթուրքերի կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի անդամ Տոքթ. Պեհաէտտին Շաքիրը յայտարարել է. «Հայերը մեր համիսլամական ու համաթուրքական սրբազան գաղափարների ճանապարհին են կանգնել, եւ մենք անխուսափելիօրէն բախւում ենք նրանց հետ ... Մենք ստիպուած ենք մեր ճանապարհին տարերայնօրէն ոչնչացնել այն ամէնը, ինչը արգելք է հանդիսանում մեր սրբազան ազգային իտէալներն իրականացնելու համար»: Անգլիական «Նիւ Օրիենթ» թերթը Հայաստանին նուիրուած յօդուածներից մէկում նշում էր. «Այդ երկիրը գտնւում է հէնց այն ճանապարհի վրայ, որը տանում է դէպի Կովկաս եւ կենտրոնական Ասիա, ուր ձգտում էին երիտթուրքերը: Ահա այս հանգամանքն աւելի, քան թշնամանքի զգացումը, այն բանի պատճառը դարձաւ, որ մեծ պատերազմի շրջանում թուրքերը ձգտում էին ոչնչացնել հայ ժողովրդին»:

Իթթիհատական կուսակցութիւնն ու նրա կառավարութիւնը իրենց համաթուրքական նուաճողական ծրագիրը իրագործելու համար տակաւին համաշխարհային պատերազմից առաջ սկզբունքօրէն որոշել էին ոչնչացնել Թուրքիայում բնակող բոլոր Հայերին: Սակայն, ինչպէս ասուած է Թալէաթ փաշայի 1915 թ. գարնանը տեղական իշխանութիւններին յղած գաղտնի զեկոյցում, «հանգամանքները թոյլ չտուին կատարելու այդ սրբազան գործը»: Այժմ օգտուելով ռազմական իրադրութիւնից, երիտթուրքերը ձեռնարկեցին հայկական հարցի «լուծմանը», որը Ջէմալ փաշայի խօսքերով ասած՝ «երկրի ներքին կեանքի կարեւորագոյն հարցն էր»:

Հէնց որ օսմանեան կայսրութիւնը պատերազմի մէջ մտաւ, երիտթուրքական կոմիտէն ձեռնամուխ եղաւ երկրի հայ ազգաբնակչութեանը գլխովին ոչնչացնելու ծրագրի մանրամասն մշակմանը: Այն հաստատուեց Թալէաթ փաշայի ղեկավարութեամբ 1915 թ. սկզբներին կայացած երիտթուրքական կենտրոնական կոմիտէի գաղտնի նիստում: Նիստի ընթացքի եւ ընդունուած որոշումների մասին մանրամասն գրում է իր յուշերում երիտթուրքական կոմիտէի անդամ Մեվլան – զատէ Ռիֆաթը, որը մասնակցել էր այդ խորհրդակցութեանը: Հանգամանօրէն խօսելով Թալէաթի նախագահութեամբ գումարուած գաղտնի նիստի մասին, որին մասնակցում էին Էնվէրը, Տոքթ. Նազըմը, Տոքթ. Պեհաէտտին Շաքիրը, Կարա Քեմալը, Հասան Ֆեհմին, Ճավիտ եւ Աղա Օղլու Ահմէտը, Մեվլան – Զատէն նշում է, որ հիմնական զեկուցողը երիտթուրքական կոմիտէի պատասխանատու քարտուղար Տոքթ. Նազըմն էր, որն իր ելոյթում ասել է. «Եթէ 1909ի մեր Ատանայի եւ այլ վայրերու մէջ կատարել տուածին նման տեղական ջարդերով պիտի գոհանանք... եթէ այս մաքրագործումը ընդհանուր եւ վերջնական պիտի չըլլայ, օգուտի տեղ վնասը անխուսափելի է, պէտք է, որ հայ ազգը արմատախիլ ըլլայ, մեր հողին վրայ անհատ մը անգամ չմնայ, հայ անունը մոռցուի: Հիմա պատերազմի մէջ ենք, ասկէ յարմար առիթ չի գտնուիր, մեծ պետութեանց միջամտութիւնը եւ թերթերու բողոքի ձայնը նկատելի իսկ չի կրնար ըլլալ, ըլլայ նոյնիսկ, խնդիրը կատարուած իրողութիւն մը կը դառնայ եւ կը փակուի: Այս անգամուան գործողութիւնը բնաջնջումի գործողութիւն մը պիտի ըլլայ, Հայերու մէկ անհատ իսկ չմնալու պայմանով բնաջնջումը հարկ է: Թերեւս ձեզմէ ոմանք ըսեն, որ այսչափը վայրագութիւն կ'ըլլայ, երեխաներէն, ծեր եւ տկարներէն ի՞նչ վնաս կրնայ հասնել, որ ասոնց ամբողջին ալ բնաջնջման հարկ տեսնուի, ով որ յանցաւոր է, անի կը պատժուի ... Խնդրեմ, պարոններ, այսչափ տկար եւ գթասէր մի ըլլաք, — շարունակում է թուրք մարդակերը, — ասիկա մահացու հիւանդութիւն մըն է:

Յիշեալ գաղտնի նիստի մի այլ մասնակից՝ Հասան Ֆեհմին իր ելոյթում «պարզաբանում» է Հայերին բնաջնջելու եղանակը. «Մէկ անհատ մը իսկ չմնալու պայմանով բնաջնջումը օրինական է... ասուածին համաձայն, ծեր, երեխայ, կին, անկարող նկատի չառնուիր եւ բոլորը կը բնաջնջուին: Ես բնաջնջումի դիւրին ձեւ մը կը խորհիմ, հիմա պատերազմի մէջ ենք, Հայերու զէնք վերցնելու կարող երիտասարդները պատերազմի առաջին գիծը կը ղրկենք, հոն՝ դիմացէն ռուսերուն, իսկ ետեւէն՝ մեր կողմէն մասնաւոր կերպով ղրկուած ուժերուն կրակի մէջ կ'առնենք եւ կը բնաջնջենք. իրենց տունը մնացող տկար ու ծերերը, կին ու երեխաներն ալ կը հրամայենք եւ մեր հաւատացեալները կը մաքրեն, ինչքերնին կը կողոպտեն ... այս ձեւը յարմար կը տեսնուի (ընդգծումը մերն է — Ե.Ս.):

Ամբողջ մի ժողովուրդ ոչնչացնելու այս հրէշաւոր ծրագրին հաւանութիւն տալով, Էնվէրն աւելացնում է, որ «բնաջնջման եղանակը որոշելը գործադիր մարմնին պարտականութիւնն է»:

Ստեղծւում է եռեակ՝ «գործադիր յանձնախումբ» (Տոքթ. Նազըմ, Տոքթ. Պեհաէտտին Շաքիր եւ կրթական նախարար Շուքրի), որը յանգում է այն եզրակացութեան, թէ այդ ահաւոր սպանդի անմիջական կատարողները պէտք է լինեն մարդասպանութեան եւ ոճրագործութեան համար բանտերում գտնուող յանցագործները, որոնց ազատ արձակելով, իրենց մէկ ամսուայ ընթացքում 10 – 12 հազար ընտրեալ ուժի տէր կը դառնան եւ դրանք բաժանելով՝ «Նուազագոյնը 10, իսկ առաւելագոյնը՝ 50 հոգուց բաղկացած [...]

ԼԱՎԱԼԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Կէս օր էր: Խցիկը սկսած էր պարպուիլ, մինչ նրբանցքին մէջ սկսած էր կազմուիլ թափօրը. ընդհանուր դատախազը, հարցաքննիչ դատաւորը, ոստիկանութեան վերատեսուչը, բանտին տնօրէնը, երկվեցեակ մը պաշտօնական անձեր, եւ երկու ոստիկաններ՝ որոնց բռնած աթոռին վրայ պիտի նստեցնէին Լավալը:

— Ոստիկանները ձեզ պիտի տանին, ըսաւ ընդհանուր դատախազը, մինչ Լավալ գլուխը շարժելով, պատասխանեց.

— Իմ փաստաբաններս երիտասարդ են ու կորովի, կրնան օգնել ինծի քալելու համար:

Ցենած աջէն՝ Նոտի եւ ձախէն՝ Պարատիւքի, որոնց կը հետեւէր Ժաֆֆրէ, ձեռքին սրուակ մը ջուր եւ գաւաթ մը, Լավալ մեծ դժուարութեամբ սկսաւ յառաջանալ նրբացքէն:

Պահ մը ետք, չափազանց յոգնած ըլլալով, դադար մը պահանջեց:

Ամբողջ թափօրը կանգ առաւ, մինչ Ժաֆֆրէ մօտենալով իրեն ձեռքի սրուակէն լեցնելով գաւաթին մէջ, տուաւ իրեն: Լավալ ագահօրէն խմելէ ետք, վերադարձուց գաւաթը:

Այն պահուն, երբ ջուրը հասաւ իր արգէն չարչարուած ստամոքսին մէջ, հազը ու խեղդուուք մը զինքը գետին փռեցին: Սկսաւ փսխել: Նոտ եւ Պարատիւք ոտքի կանգնեցուցին զայն: Քիչ մը շունչ առաւ, ապա թափօրը շարունակեց իր ընթացքը:

Շատ երկար չտեւեց թափօրին ընթացքը: Լավալ պահանջեց դարձեալ դադար մը ու վերստին խնդրեց խմել:

Այսպէս, մինչեւ թափօրին բանտին դուռը հասնիլը, ուր կը սպասէր Լավալը փոխադրող կառքը, եօթն անգամ կանգ առին, եօթն անգամ լսուեցան Լավալի կոկորդէն վար հոսող ջուրին ձայնը եւ անոր հետեւող փսխումները ...

Երբ հասան կառքին առջեւ, առաջին անգամ վեր բարձրացաւ Նոտ, մինչ Պարատիւք կը սպասէր վարը: Նոտ բռնեց Լավալի օձիքէն, Պարատիւք ալ վարէն հրելով զայն, մահապարտը բարձրացուցին կառքին մէջ: Երկու ոստիկաններ, որոնք միշտ բռնած էին աթոռը, դրին զայն կառքին մէջ, ու Լավալ, բոլորովին ուժասպառ՝ ինկաւ անոր վրայ, գլուխը առած ձեռքերուն մէջ:

Խոստովանահայրը տեղաւորուեցաւ անոր կողքին, թեւը անցուցած Լավալի ուսին: Երիտասարդ բժիշկ մը, նոյնպէս կառքին մէջ մտաւ, ձեռքին ներարկումի ասեղ մը՝ հաւանական պահուն մահապարտը կեանքի բերելու համար ...

Կառքը ճամբայ ելաւ: Լավալ գլուխը վեր բարձրացուց եւ այդ պահուն Նոտ տեսաւ որ անոր աչքերը թրջուած էին:

— Կը մեղքնամ կնոջս ու աղջկանս, մրմնջեց արտասուախառն ձայնով մը:

Երբ հասան մահավճիռին վայրը, բանտէն քիչ հեռու, ամէն բան պատրաստ էր արդէն:

Հրացանազարկութեան ձողը տնկուած էր: Քիչ մը անդին կը սպասէին մեռելակառքը, դագաղը եւ դիաթաղ պաշտօնեաները. Լավալ դառնալով հրացանազարկութեան հրամայող զնդապետին, հարցուց.

— Կրնամ կրակի հրամանը ես ինքս տալ ...

— Ոչ, պատասխանեց զնդապետը: Օրէնքով արգիլուած է: Զինուորական հրաման մը անհրաժեշտ է, ձեր իսկ օգտին համար, որպէսզի զինուորները նոյն ժամուն կրակին եւ որպէսզի դուք նուազ տանջուիք:

— Ո՛հ, լաւ, պատասխանեց Լավալ:

Այնուհետեւ, շուրջ բոլորը դիտելով, հարցուց.

— Ո՞ւր են դատաւորները ...

Իր փաստաբանները կրկնեցին հարցումը եւ պահ մը ետք, Մորնէ եւ հարցաքննիչ դատաւորը կառքին ետեւէն դուրս գալով, գլխարկ ի ձեռին, մօտեցան:

Լավալ ըսաւ անոնց.

— Կ'ուզէի ձեզի ըսել թէ, պարզապէս կը խղճամ ձեր վրայ որ յօժարեցաք այսպիսի գործ մը կատարել: Ուզեցիք այս տեսարանը, մինչեւ վերջը պիտի վայելէք զայն:

Այնուհետեւ դառնալով զինուորներուն.

— Գալով ձեզի, ըսաւ Լավալ. կը խղճահարիմ ձեր վրայ որ անմեղ մեղսակիցները եղաք քաղաքական ոճիրի մը: Ես կը մեռնիմ՝ վասնզի շատ սիրեցի իմ հայրենիքս: Կը խնդրեմ որ սրտիս կրակէք ...

Կառքէն դուրս հանեցին աթոռը, որպէսզի գնդակահարութեան պահուն նստի անոր վրայ:

Լավալ մերժելով այդ բանը, գոռաց.

— Ֆրանսայի վարչապետ մը ոտքի վրայ կը մեռնի: Պիտի հաւաքեմ ինծի անհրաժեշտ ուժը այդ պահը դիմագրաւելու համար ...

Ձեռքերը կապեցին, սակայն, իր խնդրանքին անսալով, թողուցին որ աչքերը բաց մնան: Փաստաբանները յառաջացան վերջին անգամ ողջագուրելու համար զինքը: Լավալ, խօսքը Նոտի ուղղելով, ըսաւ.

— Ձեզի, Դիմադրական ճակատի հերոս Նոտ, մեռնելէ առաջ կ'ուզեմ ձեզի ըսել հետեւեալը.— Ես ալ սիրեցի հայրենիքս, որքան դուք սիրեցիք...

Տեղաւորեցին զինքը հրացանազարկութեան ձողին առջեւ ու երբ ուզեցին քաշուիլ տեսողութենէն հեռու, Լավալ պոռաց.

— Կեցէք հոն ուր որ էք, որպէսզի վերջին պահուս ձեզ տեսնեմ — ինչ ազնիւ դէմքեր ունիք ...

Տասնապէտ մը, որ կանգնած էր մէկ կողմը, հրամայեց.

— Պատրաստ...

Երբ հրացանի փողերը ուղղուեցան դէպի իրեն, Լավալ աղաղակեց.

— Կեցցէ՛ Ֆրանսան ...

Հրացանները գոռացին, իր մարմինը վերջին անգամ ըլլալով երկուքի ծալուեցաւ, աջ սրունքը՝ որ անդամալոյծ էր, արդէն՝ բոլորովին լքեց զինքը ու ինկաւ գետին...

Տասնապետը վազեց, ձեռքին մեծ ատրճանակ մը, տալու համար անոր քունքին վերջին հարուածը:

Արիւնը սկսաւ հոսիլ դէմքին եւ իր [...] ազնիւ ժապաւէնին վրայ ...

[illegible]

(8 եւ վերջին մաս)

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱԼԱՆՍ, (Յառաջ).— Եղեռնի Յիսնամեակը ոգեկոչուեցաւ արժանավայել շուքով եւ համազգային ճիգով: Արդարեւ, 1924էն ի վեր առաջին անգամն էր, որ ազգային ձեռնարկ մը այսքան մեծ յաջողութիւն արձանագրեց ու միեւնոյն ատեն այսքան խոր տպաւորութիւն թողուց Հայերուն եւ Ֆրանսացիներուն վրայ հաւասարապէս:

Ազգ. Միութեան եւ 13 կազմակերպութիւններու համատեղ ջանքերն ու ճիգերը պսակուեցան յաջողութեամբ:

Շաբաթ կէսօրէ ետք, Հայոց եկեղեցին կը յորդէր ծովածաւալ բազմութեամբ: Ամէն կողմէ, ամէն շրջաններէ հայրենակիցներ եկած էին իրենց յարգանքի տուրքը տալու 1915ի Նահատակներուն: Եկեղեցին, շրջափակը, մինչեւ իսկ շրջակայ փողոցները լեցուած էին հին եւ նոր սերունդին, ամէն խաւի, դասանքի պատկանող հայրենակիցներով:

Պատարագէն եւ հոգեհանգստեան արարողութենէն ետք ժողովուրդը՝ պատկառելի թափօր կազմած, ուղղուեցաւ դէպի Անծանօթ Զինուորին Յուշարձանը: Թափօրին առջեւէն կ'երթային երկու պատանիներ՝ մեծ պաստառով մը, որուն վրայ մակագրուած էր Ֆրանսերէնով՝ «Յիսնամեակ, Հայ ժողովուրդի մարտիրոսութեան, Թուրքերու կողմէ »:

Մեծկակ ծաղկեպսակին ետեւէն քալեցին Վալանսի քաղաքապետը իր օգնականներով, Ֆրանս. Կարմիր Խաչի նախագահը, Տիկին Օ. Միքայէլեան, Թղթակիցներ եւայլն, ինչպէս նաեւ երեք յարանուանութեանց կրօնապետերը եւ վերջապէս հազարէ աւելի բազմութիւնը:

Ծամբու երկայնքին ոստիկաններ կը հսկէին կարգապահութեան:

Ազգ. Միութեան նախագահը՝ ընկեր Արսէն Տէր–Սարգիսեան եւ քաղաքապետը յուշարձանին վրայ կը զետեղեն ծաղկեպսակը, որմէ ետք խօսք կ'առնէն Տոքթ. Փոհարեան (ֆրանսերէն), որ յանուն գաղութին շնորհակալութիւն կը յայտնէ Պ. Նահանգապետին, քաղաքապետին եւ տեղական իշխանութեանց, հայ գաղութին հանդէպ իրենց ցոյց տուած անվերապահ օժանդակութեան եւ ի յայտ բերած գուրգուրանքին համար, Տէր Նարեկ քհնյ., գլեստաւորուած եկեղեցական տարազով, նախ շնորհակալութիւն կը յայտնէ օտար բարձրաստիճան անձնաւորութիւններուն եւ ապա, պահպանիչով կը փակէ այս տպաւորիչ տողանցքը:

Նոյն օրը, երեկոյեան դէմ մօտ 2000ի հասնող բազմութիւն մը լեցուցած է Սալլէ Ֆէթի սրահը:

Տպաւորիչ պաստառ մը, բեմին ճակատը, կը խորհրդանշէր օրուան իմաստը:

Ոգեկոչումի հանդիսութեան բարձր հովանաւորութիւնը ստանձնած է Տռոմի նահանգապետը՝ Պ. Ֆօստմանիտ, իսկ նախագահութիւնը՝ Պ. Գապաքեան բարձրաստիճան հիւրերու շարքին յիշենք Վալանսի զինուորական հրամանատարը, Վալանսի Գերապայծառը՝ շրջապատուած քահանայ հայրերով, ընդհ. դատախազը, նահանգապետը, Տռոմի երեսփոխան Պ. Ռիւպոտօ Տիւման, քաղաքապետ Պ. Փերտրի, լրագրողներ եւայլն:

Ժամը 8·30ին վարագոյրը կը բացուի: Նախագահը դրուար ուղերձով մը հայ ժողովուրդին երախտագիտական զգացումները կը փոխանցէ Ֆրանսայի ժողովուրդին եւ պատկան իշխանութեան, որ ոչ միայն թոյլ տուին, այլեւ մասնակից դարձան մեր ազգային սուգին:

Վայրկեան մը յոտնկայս կը յարգուի յիշատակը մեր նահատակներուն:

Ղեկավարութեամբ հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ քարոզիչ պատուելի Դ. Սահակեանի, Ազգ. Միութեան երգչախումբը կ'երգէ ֆրանսական փառերգը:

Օր. Գ. Թորոսեան, ընկերակցութեամբ դաշնակի, երգեց օրուան յարմար երկու երգեր՝ Կոմիտասէն: Օր. Թորոսեան արտասանեց քերթուած մը նուիրուած աստնջական Ֆրանսայի: Օր. Ժամագործեան մեներգեց «Ափսոսանքը»:

Պ. Յ. Նալբանդեան (Մոնթելիմարէն) կարդաց դրուար ճառ մը: Երիտասարդ բանախօսը ժամանակագրական շարքով թուեց թրքական ջարդերը՝ Համիտի օրերէն մինչեւ Իթթիհատի շրջանը:

Օր. Քութնուեան նուագեց « Կռունկ »ը դաշնակի վրայ: Արտասանեցին Օր. Աւձեան եւ Ս. Տէմիրճեան: Մեներգեցին Օր. Ալիս Շահմիրեան եւ Պ. Վարդանեան: Ներբող մը կարդաց Օր. Յովսէփեան, որմէ ետք երգչախումբը վերստին բեմ գալով ներկայացուց խմբերգ մը: Սօլօի բաժինը ստանձնած էր Օր. Ա. Շահմիրեան:

Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր Ժիրայր Դատաւորեան, որ ֆրանսերէն ճառով մը ձաղկեց եւ դատապարտեց Թուրքը իր ոճրածին ուղեղին համար: Պատմականը ըրաւ ջարդերուն եւ դիմել տալէ ետք, թէ ցեղասպանական այդ արարքը կանխամտածուած էր, աւելցուց ի մեծ ուրախութիւն մեր հիւրերուն, որ գլխաւոր ոճրագործները չանսատակ եղան հայ վրիժառու բազուկներու կողմէ:

Յաջորդաբար խօսք առին Վալանսի քաղաքապետը՝ Պ. Փերտրի, Տռոմի երեսփոխանը՝ Պ. Ռիւպոտօ եւ նահանգապետը՝ Պ. Ֆօստմանիտ: Քաղաքապետն ու երեսփոխանը ձաղկեցին հին գիւանագէտները, որոնք թոյլ տուին, որ ճիւաղներ եւ ոճրագործ Թուրքը սանձարձակ մոլեգնութեամբ մը խոշտանգէ իր ոչ-Թուրք հպատակները: Նահանգապետը դպրոյթով զինել տալէ ետք, թէ ներկայիս Արեւելեան նահանգները, այլ խօսքով պատմական Հայաստանը ամայի ու աւերակ պատկեր մը կը ներկայացնէ, հպարտութեամբ աւելցուց, թէ Ֆրանսա հպարտ է Հայութեան նման քաղաքացիներ ունենալով, որովհետեւ անոնք շինարար եւ պարկեշտ, երկրին հանդէպ անձնուէր եւ զոհաբերող են:

Երեկոյթը փակուեցաւ յոտնկայս երգուած « Հայր Մեր»ով եւ Նարեկ քահանայ հօր օրհնէքով:

ԹՂԹԱԿԻՑ

կաները՝ չէթէների, նրանց վրայ վըստահելի խմբապետներ կը նշանակէն եւ իրենց հրամանին կ'ենթարկէն »:

Ե. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

«Պատմա–Բանասիրական Հանդէս» 1965, թիւ 1

(1 Շար.)

ԵՐԿՈՒ ՇԻՐԻՄՆԵՐ

Երկու Դաշնակցական ընկերներ էին անոնք, Կարապետ Մանուկեան եւ Արշաւիր Հարէլեան:

Առաջինը, Մանուկեան ծնած էր Վան (Այգեստան), 1894ին, ուրկէ մանուկ հասակին Պոլիս կուգայ ուսում առնելու համար, կը մտնէ Կեդրոնականը: Հազիւ շրջանաւարտ՝ կը պայթի ընդհ. պատերազմը: Թրքական բանակին հետ իբրեւ թրնդանօթաձիգ սպայ, կը կռուի Տարտանէլի ճակատին վրայ եւ հրաշքով կ'ազատի:

Զինադադարին կը մեկնի Հայաստան, ուր Հայոց անկախութեան այդ բախտորոշ օրերուն Հայոց աշխարհի չքնաղ երկիրը ու անոր զարթօնքը կը տեսնէ: Անկախութեան խորտակումէն ետք կ'անցնի Ֆրանսա ու կը հաստատուի Լիոն, ուր իբրեւ հաւատաւոր ընկեր, Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ կը նուիրուի ազգային – կուսակցական աշխատանքներու:

Շնորհիւ իր չէնչող եւ ընկերասէր բնաւորութեան կը վայելէր բոլորին համակրութիւնը:

Երկրորդը, Հ. Արէլեան, ծնած էր Պարտիզակ, 1896ին: Ծխական վարժարանին մէջ իր նախնական ուսումը ստանալէ ետք կը մտնէ Պարտիզակի Ամերիկեան Գոլէճը: Ընդհ. պատերազմին սպայի աստիճանով կը զրկուի Կալիցիոյ ճակատը: Զինադադարին կը վերադառնայ Պոլիս, ուր Թարգմանի պաշտօնով կը մտնէ անգլիական բանակը: Հոս՝ զօրավիգ կը դառնայ Թուրքերու կամ Թուրք դպրոցներու մէջ բռնի վար դրուած որբերը հաւաքելու նուիրական աշխատանքին:

Քեմալական շարժումին հետեւանքով կ'անցնի Ֆրանսա: Իբրեւ «Յառաջ»ի աշխատակից, Թերթօնի սիւնակներուն մէջ թարգմանաբար ներկայացուցած է ոստիկանական եւ այլ կարգի վէպեր, պատմուածքներ: Իսկ իր կեանքի աշունին, կը պաշտօնավարէ Սեւրի Մուրատեան վարժարանը:

Մեր սիրելի երկու ընկերները, այժմ, գերեզմանատան մէկ անկիւնը, կողք-կողքի կը հանգչին առ յաւէտ:

Ձեր երկու շիրիմներուն վրայ երկիւղածութեամբ խոնարհելով կ'ոգեկոչեմ ձեր խնկելի յիշատակը, թող այս համեստ տողերը մէկ – մէկ փունջ ծաղիկ դառնան եւ ձեր երկու շիրիմները զարդարեն:

Ս. ՓՈՂՀԱՐԵԱՆ

ԱՆՋՐՊԵՏԸ ՊԱՐԱ՞Պ Է

—o—

Քանի մը տասնեակ տարի առաջ գիտնականները անջրպետը կը ներկայացնէին իբր անհուն պարապութիւն մը, բացարձակապէս ցուրտ եւայլն: Բայց արդեօ՞ք ճիշդ է այդ պատկերացումը:

Աստղագէտները աւելի ճշգրիտ գաղափար մը կազմեցին անջրպետի մասին:

Անջրպետի մէջ կարելի է հանդիպիլ խըտացած եւ նօսր նիւթի՝ ընդարձակ տարածութիւններու վրայ: Այնտեղ գոյութիւն ունին տարբեր մեծութեամբ երկնաքարերը, որոնք երբեմն կը զարնուին մեր երկրագունդին ալ, սակայն ընդհանրապէս 50 եւ մինչեւ 80 քիլոմեթր բարձրութեան վրայ շփման մէջ մտնելով երկրին մթնոլորտին հետ, կ'այրին, կը փոշիանան: « Հրատ » խորհրդային խորաչափը երկրէն վեց հազարէն մինչեւ քառասուն հազար քմ. հեռաւորութեան վրայ հանդիպեցաւ երկնաքարերու հոսանքի մը եւ երկու վայրկեանը անգամ մը բախում ունեցաւ մանր երկնաքարերու հետ:

Երկրագունդի մօտ կը գտնուին ռադիոակտիվ ճառագայթներու քանի մը գօտիներ: Հաստատուեցաւ, որ այս գօտիներուն միջեւ գտնուող տարածութիւնը նուազ վտանգաւոր է քան գօտիներու տարածութիւնը: Այսպէս, ներքին գօտին կը գտնուի Հասարակածին մօտ, 500 – 6000 քմ. հեռաւորութեան վրայ: Ան կը պարունակէ մինչեւ տասը միլիոն ելեկտրոնվոլթ ուժ ունեցող փրոթոններ: Երկրորդ գօտին կը տարածուի 13·000 – 60·000 քմ. հեռաւորութեան վրայ եւ կը պարփակէ մինչեւ հարիւր հազար ելեկտրոնվոլթ ելեկտրոններ: Երրորդ գօտին կը տարածուի ալ աւելի հեռուն: Գօտիներուն հեռաւորութիւնը երկրագունդէն եւ անոնց ձեւը կախում ունին արեւի գործունէութենէն: « Արեգակային հովերը » զօրաւոր ազդեցութիւն կը գործեն անոնց վրայ, ինչպէս եւ իոնոսֆերի ու մթնոլորտի աւելի ցած խաւերուն վրայ:

Մթնոլորտը, որ կը կարծուէր թէ կը վերջանայ հազար քմ. բարձրութեան վրայ, իրականութեան մէջ չափազանց նօսրացած ձեւով կը շարունակէ իր գոյութիւնը աւելի հեռուն: Հաստատուեցաւ, որ մթնոլորտի հելիումի գօտին կը տարածուի 1200 – 3000 քմ. բարձրութեան վրայ: Աւելի բարձր տարածութիւններու վրայ կը գերակշռեն Ջրածինի հիւլէները, որոնք իրենց գոյութիւնը ըդգալի կը դարձնեն երկրագունդէն մինչեւ 20·000 քմ. հեռաւորութեան վրայ:

Ասոնց առընթեր՝ անշուշտ գոյութիւն ունին մարդու ձեռքով կերտուած երկնային մարմինները — հարիւրէ աւելի արուեստական արբանեակներ, հրթիռներու մնացորդներ եւայլն:

Անջրպետը, ուրեմն, պարապութիւն մը չէ:

Թ. Ա. Թ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (225)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Արոյրէ զրահաւորը պէտք էր ընտրել՝ կամ ձեռքը կտրել կամ ալ օդին մէջ, դրեթէ քսան գրկաչափ թռչիլ: Ան վերջինը ընտրեց:

Թմբկահար Թուրք մը, որ գրեթէ տասը դիրկ հեռու գնտաձեւ թմբուկ մը կը զարնէր՝ գլխուն վրայ ընդունեցաւ Թուրքը, ու երկուքը միասին փռուեցան մեռելներու վրայ:

Բայց աս ի՞նչ է հազարներու մէջ:

Կոկորդիլոսի մորթէ վահան մը կը բարձրանար վազելով դէպի վեր, կարծես թեւաւոր մարդ մը տանէր: Տակէն Թուրքը չէր տեսնուեր ու սահուն վահանին վրայէն նիզակի հարուածները կը փախչէին: Խորամանկ Թուրքը հաւանաբար սղաւարտին ծայրը անցուցած ըլլալու էր վահանին կեդրոնը: Որ կողմէն ալ հարուածէին՝ վահանը կը ծռէր ու նիզակը պարապութեան կը հարուածէր:

Գրիգոր մէկ ոստումով հոն ցատկեց:

— Սանկ պէտք է:

Նիզակին հաստ կողմը դարձուց ու հատ մը իջեցուց կոկորդիլոս – Թուրքին գլխիվայր տապալեցաւ:

Մինչ այդ՝ անդադար կը լսուէր ոռնոցը.

— Ալլահ աքպար, եա քերիմ, եա Ֆեթթահ:

Երբեմն հունգարերէն ալ կը լսուէր.

— Ցանձնուեցէք:

— Առ, — կը գոչէր Զոլթայի:

Ու ահաւոր հարուածներով կը ծակէր վահան, սաղաւարտ ու զանկ միասին:

Ինքը պատռուածքին միւս ծայրը սակրով միայն կ'աշխատէր: Պատը մինչեւ կէս մէջքը կը ծածկէր զինքը: Նիզակի գործը իր մարդոց թողուց ու ինքը կեցաւ գերաններով շինուած պատի մը վրայ ուր գլուխն էրասնդուխ անցնել, ուր սանդուխ սանդուխի քով կեցած էր ու խիտ խիտ վեր կը դիմէր զինուած բազմութիւնը:

Մէկ – երկու սանդուխներ խորտակել տուաւ, յետոյ սակայն գոչեց.

— Գլուխնուն տուէք, տղաք:

Ու ինքն ալ առաջին դծին վրայ կեցաւ անձամբ ընդունելու համար հասնողները: Զրահը պողպատէ էր իսկ սակրին կոթն ալ դաւաղանի պէս երկար. դէմքը բոլորովին քթանիքին մէջ կը լողար, այսուհանդերձ քուռակի մը նման կայտառ էր: Երբեմն երբեմն ափերուն մէջ թքնելով կը գոչէր:

— Եկուր մօտ, եկուր, այդ հոթթու դունչդ ուտեմ — կը քաջալերէր սեւադէմ սարակինոս մը՝ որ եղէգ թեթեւ վահանով մը կ'ոստոստէր դէպի վեր ռումբերու ծաւալող ծուխին մէջէն, վահանին ետեւէն մերթ ընդ մերթ կը փայլէին աչքին ճերմկուցները:

Երբ գրկաչափ մը կը մնար ելլելու, ցնդակի մը պէս կծկուեցաւ ու այնպէս շարունակեց վեր ելլել. միտքն էր սանդուխի վերջին աստիճանին՝ յանկարծակի վեր նետուելով Զոլթային հարուածել ու գագաթը ցատկել:

Էկէրի փաշայութիւնը խոստացուած էր անոր՝ որ առաջին անգամ յաղթութեան դրօշը տնկէր: Բերդիններն ալ գիտէին ատիկա:

Ուրեմն ան սեւ յովազի մը նման կը մագլցէր դէպի վեր: Ետեւէն մեծամօրուս ճեպեճի մը փրփրոտ բերանով « Ալլահ ապքար » կը պոռար: Կռնակին վրայ, կաշիէ գօտին մէջ հաստատուած կարճ կոթով տէգ մը ունէր, լայներախ եաթաղանը բերնին մէջ առած:

– –Ալլահ աքպար, եա քերիմ, եա ռահիմ:

Զոլթայի սաղաւարտին դիմակը վար քաշեց. ճիշդ յարմար առեն: Սարակինոսը վեր նետուելով մխեց նիզակը, որուն ծայրը կոտրեցաւ սաղաւարտին վրայ:

Նոյն ակնթարթին սակրը գլխուն իջաւ ու սարակինոսը սանդուխէն օդին մէջէն իյնալով գլխիվայր տապալեցաւ:

Անոր ետեւէն կուգար մօրուքաւորը, ան ոչ թէ նիզակ այլ դամոտ լախտ մը ունէր, լախտին գլուխը շղթայէ մը կախուած էր: Փքոցի մը պէս կը հեւար:

Զոլթայի գլուխը մէկդի քաշեց հարուածէն ու այնպէս մը պատասխանեց իր սակրով որ մօրուքաւորին բազուկը ջախջախուած կախուեցաւ:

Թուրքը ժամանակ մը մէկ ձեռքով կառչած Ալլահ մը բառաչեց, բայց երկրորդ հարուած մը վերջնականապէս լռեցուց զինքը ու անոր ահագին մարմինը, ոզջերը աւելելով, գլորեցաւ սանդուխէն:

— Ցարգանքներս ըրէ մարգարէին, — պոռաց անոր ետեւէն Զոլթայի:

Ու ծուխին մէջ քովնտի նայեցաւ:

— Զարկ տղաս, Ցովհաննէս, — գոչեց քովի զինուորին, — կայծակի նման զարկ: Փուֆ, աս ալ էկէրի փաշա պիտի չըլլայ:

— Ի՞նչ կը սպասես, — կը գոչէր ուրիշ մը, — արդեօք կը սպասես որ քեզ համբուրէ՞: Փաֆ, անէծքի ծնունդներ:

Ու տեսնելով որ առջեւը պողպատէ զըրահ հագած կուպերա մը կ'ելլէր, իր քովիններուն գոչեց:

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Այրի Տիկին Պայծառ Գարակէօզեան կը նուիրէ հարիւր ֆրանք ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի Անտէր հիւանդներու ֆոնտին, իր զաւկին Կարապետի վիրաբու - ժական բարդ գործողութենէ մը ողջամբ ազատուելուն առիթով: Պ. Ս. Ինճէճեան կը նուիրէ յիսուն ֆր. ի նպաստ Հայ Խաչի Օգափ. կայանին իր մօրը մահուան Բ. տարելիցին առթիւ: Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Ա. Արզարեան կը նուիրեն յիսուն ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի Օգափ. կայանին, իրենց մօր Այրի Տիկին Զ. Սա - րաճեանի մահուան Ա. տարելիցին առ - թիւ: Տիկին Զ. Առաքելեան եւ Պ. Ս. Քէ - րէմէթեան կը նուիրեն երեսուն ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի բարենպատակ ձեռնարկներուն, իրենց ողբ. մօր Այրի Տիկին Ովսաննա Քէրէմէթեանի մահուան քառասունքին առթիւ: Պ. Զ. Եղբայրեան կը նուիրէ տասը ֆր. Հայ Կարմիր Խաչի Օրուան գեղարուեստական հանդէսին ա - ռիթով, իր ողբ. կնոջ յիշատակին :

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

ՎԱԼԱՆՍ.— Ընկ. Մարտիրոս Պօյա - ճեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկե - պսակի հետեւեալ նուէրները եղած են: Պ. Պ. Լ. Ճէրանեան հարիւր ֆր., Վալանսի Կ. Խաչին մասնաճիւղին: Ընկ. Դ. Մարգարեան քսան, Շ. Միսաքեան սրահին, քսան Թէհլիրեան սրահին: Ընկ. Ն. Թէւոյեան քսան Թէհլիրեան սրահին, քսան Շ. Միսաքեան սրահին, տասը «Յա - ռաջ»ին, ընկեր Յ. Տ. Սարգիսեան «Յա - ռաջ»ի տասը ֆր., ընկեր Զ. Գալուստ - եան տասը Թէհլիրեան սրահին, ընկեր Գ. Ալակէզեան տասը Թէհլիրեան սրահին, ընկեր Տ. Սիմոնեան տասը Թէհլիրեան սրահին, Պ. Ս. Քէզիկեան քսան Շ. Մի - սաքեան սրահին, ընկեր Յ. Խօճիկեան տասը Թէհլիրեան սրահին, տասը «Յա - ռաջ»ին, ընկեր Պ. Եզիկեան 15 Թէհլիր - եան սրահին, ընկ. Յ. Քէչէճեան քսան Թէհլիրեան սրահին, Պ. Հ. Սարգիսեան տասը Թէհլիրեան սրահին, ումն տասը Շ. Միսաքեան սրահին, տասը «Յառաջ»ին, ընկ. Մ. Անդրանիկեան (Մարսէյլէն) 20 Թէհլիրեան սրահին, քսան Շ. Միսաքեան սրահին, տասը «Յառաջ»ին, ընկ. Յ. Մաղաքեան տասը Թէհլիրեան սրահին, տասը «Յառաջ»ին, ընկ. Խ. Մարտիրոս - եան քսան Թէհլիրեան սրահին, քսան Շ. Միսաքեան սրահին, ընկ. Ե. Գասեան 10 «Յառաջ»ին, ումն տասը «Յառաջ»ի, Հ. Յ. Դ. Շրջ. կոմիտէն 30 Շ. Միսաքեան սրահին, քսան «Յառաջ»ին, ընկ. Գ. Խա - չիկեան երեսուն «Հայաստան» թերթին, տասը Թէհլիրեան սրահին, ընկ. Յ. Կօչ - կակարեան երեսուն Մշակոյթի Տան, 20 «Հայաստան» թերթին: (Ստանալ «Յա - ռաջ»էն) :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՎԱԼԱՆՍ.— Մայիս 28 կը տօնուի Յու - նիս 5ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 20·30-ին, Թէաթր Մինիսիփալ:

ՄԱՅԻՍ 28Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կը տօնուի 29 Մայիս Շաբաթ գիշեր մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղամասի քաղաքա - պետարանի սրահներուն մէջ :

ՀԱՄԵՐԳ

Շաբաթ, Մայիս 15, ժամը 21ին
Salle Rameau — Lyon

Նախաձեռնութեամբ ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ :

ԼՈՒԻԶԱ ՊՈԶԱՊԱԼԵԱՆ
(Սօփրանօ – լիրիք)

ՅԱՅՏԱԳԻՐ.— Փերգոլեզի, Քա - չինի, Հէնտէլ, Մոցարթ, Փըրսէլ, Կլիւք եւ
ԿՈՄԻՏԱՍ, Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ
Բ. ԿԱՆԱՉԵԱՆ, ԱԼԱՆ ՅՈՎՀԱՆ-ՆԷՍ, Ա. ՍԱԹԵԱՆ և ԹՈՒՄԱՃԵԱՆ:
Գին՝ 5, 7 եւ 10 ֆրանք :
Տեղերը ապահովել՝ Լը Փրոկրէ :

Peintre-Décorateur

(Artisan)

ՊԱՍԻՄ ԿԱՐՊԻՍ

53, Rue Notre-Dame de Nazareth
PARIS (3ème)

ՀԵՌԱՁԱՅՆ.— 254 · 95 – 98

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆՔԵԱՆ

Ձեր տրամադրութեան տակ է
բոլոր ճամբորդութիւններու համար
ՕԴԱՆԱՒ–ՇՈԳԵՆԱՒ–ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Դիմել

Agence de Voyage

PARENTY & DESROUSSEAUX

7, Rue de Hanovre — PARIS (2e)
Métro :
4 Septembre ou Opéra
Téléph. : RIC. 79-86
RIC. 79-39

Բաց է ամէն օր,
ժամը 9–12 եւ 14–18
բացի շաբաթէն,

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԼԻՈՆ ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրու - թեան 20րդ տարեդարձին առթիւ :

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խում - բերուն :

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան, Ռամոյի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— «Մայիս 28»ի տօնակա - տարութիւնը կը կատարուի Յունիս 12ին, Ալամպրա սրահին մէջ, բացառիկ յայ - տագրով:

Մանրամասնութիւնները յետագային :

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. «Ռուբէն» Ուսա - նողական Միութեան ժողովը այս Երեք - շաբթի իրիկուն ժամը 20·30ին, սովորա - կան հաւաքատեղին :

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Այս Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին
Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին
Կը խօսի ՏԻԿ. ՀՈՒՐԻ ԻՓԷՔԵԱՆ

Նիւթ.— Ապրիլեան ջարդերու քաղա - քական պատճառները եւ հետեւանքները :

Սիրով կը հրաւիրուին հայ երիտասար - դութիւնը եւ հասարակութիւնը :

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Պ. ՎԱՀԱՆ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ
Կը նախագահէ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ
Կը խօսի Պ. ԱՍԱՏՈՒՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Շաբաթ, Մայիս 15, ժամը 21էն մինչեւ լոյս, Ալհամպրայի սրահը 340, Պուլվար Շաւ

Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր.— Տոհմիկ պարեր Հայ Արենոյշներու կող - մէ, ղեկավարութեամբ Տիկին եւ Օր. Շամիրեանի: Մեներգ՝ Օր. Օր Ալիս Շամիրեան եւ Շաքէ Փանոսեան (ձեռնադաշնակով կ'ընկերանայ Շ. Փանոսեան) Արտասանութիւն Օր. Օր. Վերժինէ Նազարեան, Միրէյ Տէր – Յովհաննէսեան, Պ. Պ. Վ. Ճառայեան, Վ. Նազարեան, Դաշնակ.— Օր. Մ. Մարկոսեան:

Կէս գիշերէն ետք՝ Եւրոպական պարեր

Բոլոր կազմակերպութիւնները հրաւիրուած են իրենց մասնակցութիւնը բերելու

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Յունիս 20ին, Մոնմորանսիի ՀԱՆԳՍՏԵ ՏԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը :

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 16 Մայիս, ժամը 14·30ին Սորպոնի մեծ Ամփիթատրոնին մէջ

Բարձր հովանաւորութեամբ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
(Հայրապետական պատուիրակ)
եւ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

Նախագահութեամբ ԱՆՏՐԷ ՇԱՄՍՈՆԻ, (Ֆրանսական Ակադեմիայէն)

Սիրայօժար մասնակցութեամբ անուանի Արուեստագիտուհի եւ արուեստագէտ - ներու եւ Ուկրայնական եւ Կովկասեան պարախումբերու :

Տոմսերու գինն է 3, 5 եւ 6 ֆրանք

Ապահովել Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնատեղիէն, 15, Րիւ Ժան Կուժօն, Փարիզ ինչպէս նաեւ Հայ Կարմիր Խաչի Փարիզեան շրջանի մասնաճիւղերէն :

OUVERT TOUS LES JOURS

SIRDAR-GRILL

50, Champs-Elysées — Paris (8e)

Sous-sol : **SNACK - TEA ROOM**
Rez-de-chaussée : **CAFETERIA**

Entresol: RESTAURANT-GRILL

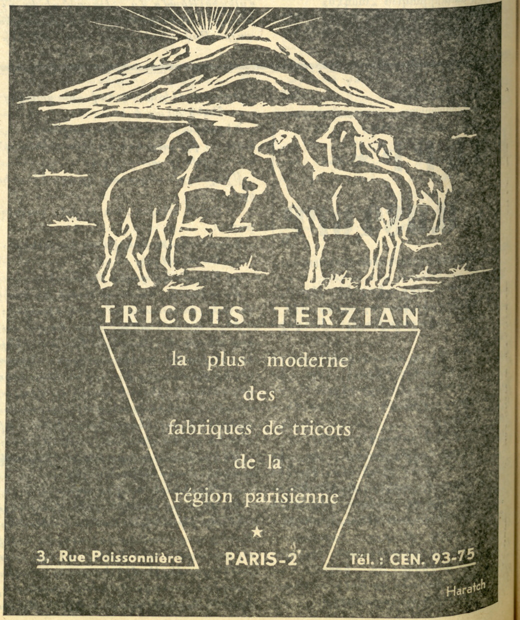
NOS SPÉCIALITÉS RUSSES, ORIENTALES ET FRANÇAISES
— VUE PANORAMIQUE SUR LES CHAMPS-ELYSÉES —
SERVICE AIMABLE ET RAPIDE

Notre excellent menu à 29 F. (boisson comprise)

Après 20 h. DINERS-SOUPERS
aux chandelles et en musique
Avec les « ARMENOFF »
dirigés par NOEL DJARBIKIAN (d'Erévan)
leurs répertoires folkloriques
arménien, oriental, russe, tzigane et israélite

Réservations : ou 225 - 39 - 69
225 - 38 - 60

OUVERT JUSQU'A 2 H. DU MATIN

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 փր. Հատը 0.30 Ֆ.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՄԱՅԻՍ

MARDI 11 MAI 1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 10303

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.303

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԷՆ ՄՈՍԿՈՒԱ

Դաշնակիցներու յաղթանակին քսանամեակը ոգեկոչուեցաւ Փարիզէն Մոսկուա բացառիկ շուքով :

Ֆրանսական մայրաքաղաքին մէջ, Շաբաթ առաւօտ հոծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր ներկայ ըլլալու համար զինուորական տողանցքին : Ժամը 11ին, կը հասնի Նախագահ տը Կոլ զինուորական համազգեստով, ինչպէս քսան տարի առաջ, երբ իբրեւ ժամանակաւոր վարչապետ, կը պանծացնէր նոյն յաղթանակը : Կարճ արարողութենէ մը ետք Յաղթական Կամարին տակ, հետեւոտն կ'իջնէ Շան զ'Էլիզէն, ծափահարութեանց տարափի մը տակ եւ տեղ կը գրաւէ պատուոյ ամբիոնին վրայ : Ծերակոյտի նախագահ՝ Մոներվիլի կողմէ ներկայ է փոխ-նախագահը : Հոն տեղ գրաւած են նաեւ Զօր. Լեմնիցէր, յանուն ամերիկեան բանակին եւ խորհրդային զինուորական պատուիրակութեան պետը՝ մարեշալ Վօրոնով : Տողանցքը կը տեւէ քառասուն վայրկեան Սամպր է Մէօզի եւ Լօրէնեան Քայլերգին ընկերակցութեամբ, երբ հազար զինուորական կը տողանցեն, փոլիթեքնիքէն, Սէն-Սիրէն, Ծովային վարժարանի աշակերտներ, Օդանաւային վարժարանի աշակերտներ, Զատի 5րդ բանակը եւն. եւն. : Տեղական մամուլը ցաւ կը յայտնէ որ այս տողանցքին մաս չեն կազմած ոչ մեքենաշարժ, ոչ ռազմակառք, ոչ ալ օդնաւային ուժեր : Պաշտօնական մասէն զատ, նոյն գիշերը ժողովրդական հանրային պարահանդէսներ տեղի կ'ունենային եւ հրախաղութիւններ :

Նոյն ոգեկոչումները տեղի կ'ունենային գաւառի մէջ, մանաւանդ Օրլէան ուր կը յիշատակուէր նաեւ Ժան տ'Արքի տօնը :

Մոսկուայի մէջ, յաղթանակի քսանամեակը առիթ տուաւ որ նոր պատիւներու արժանանան Սթալինի անունը եւ մարեշալ Ժուկով, որ ութ տարուան շնորհազրկումէ մը ետք, կրկին տեղ կը գրաւէր պաշտօնական ամբիոնին առաջին կարգը : Հակառակ անոր որ մասնաւոր կերպով փափաք չկար քաղաքական բնոյթ տալու այս հանդիսութեան, ժողովուրդը բուռն ծափահարութիւններով ողջունեց Ժուկովը նախ երբ երեւցաւ օրուան մեծերու կողքին, ապա երբ Բրեժնեւ յիշատակեց իր անունը յաղթանակը տանողներու կարգին :

Կը թուի թէ Բրեժնեւ անակնկալի եկած է սակայն, երբ ժողովուրդը ծափահարած է նաեւ Սթալինի անունը, անոր յիշատակութեան պահուն : Քաղաքական դիտողներու համար Սթալինի վերահաստատումը պէտք չէ տեսնել այս ցոյցին մէջ : Տողանցքը տեւած է 35 վայրկեան, որմէ ետք խօսք առած է Պաշտպանութեան նախարար՝ մարեշալ Մալինովսկի : Շեշտած է թէ հաւատարիմ իր պրոլետարական Միջազգայնականի իր պարտականութեան, Խորհ. Միութիւնը բերած է եւ պիտի շարունակէ բերել իր օժանդակութիւնը վիէթնամեան հերոս ժողովուրդին :

Կրեմլինի ընդունելութեան բացակայ էին բոլոր արեւմտեան դեսպանները բացի Ֆրանսայի դեսպանէն : Պատճառն այն էր որ նախորդ օրը, կուսակցական պաշտօնաթերթ՝ «Պրաւդա» կը գրէր թէ Նորմանտիի ցամաքահանման նպատակն այն էր որ Խորհ. Միութիւնը քշուի Եւրոպայէն... : Նման վերագրումը առնուազն վիրաւորուցիչ էր արեւմտեան ճակատին համար երբ յիշուի թէ ինչ օգտակարութիւն ունեցաւ այդ ցամաքահանումը խորհրդային բանակին, Գերմանիա ստիպուած ըլլալով իր զօրքը քաշել արեւելեան ճակատէն : Ֆրանսա հարկ չէր տեսած միացեալ ճակատ կազմել իր դաշնակիցներուն հետ, ցոյց տալով բացէ ի բաց արեւմտեան ճակատի պառակտումը, ինչ որ ցաւալի կը նկատուի ֆրանսական մամուլին կողմէ :

× Կոսիկին եւ ժողովրդական հանրապետութեանց ներկայացուցիչները ներկայ եղած են արեւելեան-Պերլինի զինուորական տողանցքին : Այս առթիւ արեւմտեան պետութիւնները բողոքած են տրուած ըլլալով որ արեւելեան Գերմանիոյ բանակին ներկայութիւնը արեւելեան Պերլինի մէջ դէմ է քաղաքին կանոնադրին :

× Պոնի մէջ, արեւմտեան դիւանագէտները եւ կառավարութիւնը աւելորդ նկատած են ներկայ ըլլալ խորհրդային դեսպանին տուած ընդունելութեան :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՍԹՈՆ ՏԷՖԷՐ հրապարակեց այն բանաձեւը զոր պիտի ներկայացնէ Ընկերվարական կուսակցութեան համագումարին : Այս բանաձեւին մէջ, Մարսէյլի երեսփոխան-քաղաքապետը կը շեշտէ մանաւանդ թէ Յուլիսէն առաջ, պէտք է դեմոկրատ-ընկերվարական դաշնակցութիւն մը կազմուի, տրուած ըլլալով որ ընկերվարական դեմոկրատները կոլեան հարուածին առաջքը կրնան առնել միայն, միացնելով իրենց բոլոր ուժերը :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ կ'ընդունի խօսիլ Թուրքիոյ հետ պայմանաւ որ այդ խօսակցութիւնները սկիզբը միայն հետազօտական բնոյթ ունենան :

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ մէջ, հրեայ լրտես՝ Էլի Քոհէն մահուան դատապարտուեցաւ : Յաջողած էր սուրիական քաղաքական բարձր խաւերէն ներս մտնել, լիբանանցի առեւտրականի մը դիմակին տակ :

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ, կուսակցութեան Ա. քարտուղարը՝ Ժիւկով, առաջին անգամ ըլլալով հրապարակային ակնարկ մը նետեց պուլկարական «դաւին» :

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ վարչապետ՝ Մանսուրի ոճրագործ ուսանողը մահուան դատապարտուեցաւ :

ՍԷՆ ՏՈՄԷՆԿԻ մէջ, կացութիւնը աւելի քան երբեք շփոթ է : Երկու խմբակցութիւններ՝ Քամանյօ եւ քաղաքային ու զինուորական նոր ըմբոստութիւնը կ'ուզեն տէր դառնալ օրինաւոր իշխանութեան :

ԺԱՆ-ՄՈՆԷ կոմիտէի նիստին առթիւ, արեւմտեան Պերլին, վարչապետ Էրհարտ իրարու կապեց Գերմանիոյ վերամիացման եւ Եւրոպայի քաղաքական միացման հարցերը :

ՌՈՒՍՆԵՐԸ նոր հրթիռ մը ղրկած են դէպի լուսին :

ՃՈՆՍԸՆ դառն խօսքերով լեցուն ճառ մը արտասանեց յաղթանակի տարեդարձին առթիւ, անդրադառնալով տը Կոլի վերջին հակամերիկեան արտայայտութեանց : Ֆրանսայի նախագահը, շեշտեց կը խօսի «Ատլանտեանէն Ուրալ» Եւրոպայի մը մասին, բայց առանց Ամերիկայի : Եւրոպա մը որ մոռցած է թէ առանց ամերիկեան օժանդակութեան, այսօր կամ խորհրդայնացած կ'ըլլար, կամ նացիականացած : Թայմզն ալ որ սովորութիւն ունի կշռելու բառերը, կը գրէ — «Ցարդ կարելի էր մտածել թէ տը Կոլի քննադատութիւնները Միացեալ Նահանգներու դէմ, իբր հիմ ունին միայն Ֆրանսայի գերագոյն շահերը : Այսօր նման արդարացում չկայ երբ նկատի առնուի իր այնքան հաշուուած քննադատութիւնները ամերիկեան միջամտութեան դէմ, Սէն-Տոմէնկի մէջ : Ֆրանսական շահերը խնդրոյ առարկայ չեն : Ատլանտեան դաշնակցութեան մէջ, թշնամական մտածուած ելոյթ մըն է » :

Օրը Օրին

ՍՐՏԱՃՄԼԻԿ ՄԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դուռներն ու պատուհանները գոցեցէք ու մենք մեզի պատմենք թէ ինչ պատահեցաւ ամէն տեղ՝ վերջին վեցամսեային :

Աղին ինկանք, անդին ինկանք ... Առոր դուռը զարկինք, անոր դուռը զարկինք եւ խնդրեցինք .

— Սգաւոր ենք ... Մեր համբանքէն մէկուկէս միլիոն կորսնցուցինք ... Մեր հայրենիքը մեր ձեռքէն առին ... Մեր նիւթական վնասներուն հաշիւը չկայ ... Բարի եղէք ու եկէք մեզի հետ միասին լացէք ... Կամ մեր արցունքները սրբեցէք ...

Նախ, մեր դիմացը ելաւ Աստուծոյ պաշտօնեան — Տէրտէր, վարդապետ թէ եպիսկոպոս :

— Սպասէ՛ նայիմ ... Յուշատետրս աչքէ անցընեմ ... Եթէ այդ օրը ուրիշ աւելի գործ մը չունիմ, ոտքի վրայ կը հանդիպիմ ... Կարծեմ ձեր աղօթատեղին նամբուս վրայ է ... Քարտուղարիս ըսեմ թող ձեզի վերջնական լուր մը տայ ... Բայց, կը ներէք, ձեր դժբախտութիւնը ե՞րբ պատահեցաւ ...

— Յիսուն տարի առաջ ... Ապրիլ 24ին տարեդարձն է ...

— Շա՜տ հին պատմութիւն է եղեր, բարեկամ ... Պէտք կա՞ր այդքան ետ երթալու եւ հին տոմարներ քրքրելու ...

— Ի հարկէ պէտք կայ ... Ձեզի դաշնակից էինք ... Մեր կորուստը ձեր կորուստը կը սեպուի ... Վերջապէս, ամէնքս ալ քրիստոնեայ ենք ... Այսինքն, իրարու եղբայր ... Կ'ուզէինք որ մեր եկեղեցին գայիք եւ հոգեհանգիստ մը կատարէիք եւ քարոզ մը խօսէիք ...

— Քիչ մը շատ կ'ըլլայ, վախնամ ... Որոշ արգելքներ կան ... Բայց եւ այնպէս կ'աշխատիմ գալ ...

×

Յետոյ, եկաւ լրագրողը .

— Շատ պիտի ուզէինք որ խմբագրական մը, յօդուած մը, գրէիք ի յարգանս մեր բազմահազար նահատակներուն, որոնց միակ մեղքը այն էր որ ձեզ շատ սիրեցին ... Այսինքն, Արեւմուտքը, ըսել կ'ուզեմ ... Կը գրէ՞ք ...

— Մեզ շատ փափուկ կացութեան մէջ կը դնէք ... Երեւի մոռցեր էք որ ձեր թշնամին մեր մօտիկ բարեկամն է ..

— Մենք մեր անունն ու մականունը կրնանք մոռնալ, բայց ատիկա երբեք չենք կրնար մոռնալ ... Շարունակեցէ՛ք :

— Ձեւ մը, միջոց մը չէ՞ք կրնար գտնել որ անուշի կապէք ձեր միջեւ ծագած վէճը ... Անցեալը մոռնալու մասին ալ կը մտածէ՞ք, երբեք ...

— Երբե՛ք ...

— Լա՛ւ, չէ՞ք կրնար — նոր անհամութեանց տեղի չտալու համար — դուք ձեզի ոգեկոչել եղեռնը, առանց մեր մասնակցութեան :

— Ձեր մասնակցութիւնը կրնայ իր օգուտը ունենալ՝ մեր թշնամիին հինքնութիւնը ձեր ժողովուրդին եւ մնացեալ ժողովուրդներուն ներկայացնելու տեսակէտէն... Գործուած ահաւոր ոճիրին մասին կրնաք խօսիլ իբրեւ անաչառ նակատ :

— Այո՛, բայց ձեր թշնամիին — որ, կրկնեմ, մեր բարեկամն է — անունը բացէ ի բաց տալ ձեր ողբերգութեան առթիւ, մեր գործին չի գար.. Մենք ալ մեր հաշիւները ունինք ... Ուժերու, շահերու ներկայ դասաւորումը ...

— Ըսել կ'ուզէք որ ուժերու եւ շահերու դասաւորումը կը մթագնէ ձեր արդարամտութիւնը ... Առտու իրիկուն, լուր օր թէ կիրակի օր, անդադար, Արդարութեան, Իրաւունքի, Ազատութեան մասին կը ճառէք ...

— Կը տեսնեմ որ դուք, Հայերդ, մեզմէ առաջ լուսին գացեր էք ու լուսինէն կուգաք ... Ինչ որ է, չերկարենք ... Եթէ մեր թերթին մէջ տեղ մնայ, քանի մը տող կը գրենք այդ օրը ...

×

Յետոյ, կարգը եկաւ հանրային դէմքին — երեսփոխան, ծերակուտական, կառավարիչ, քաղաքապետ,

— Գալը կուգամ եթէ կինս ուրիշ կարգադրութիւն մը ըրած չէ այդ օրուան համար ... Շաբաթներս եւ կիրակիներս, ընդհանրապէս, բռնուած կ'ըլլան ... Եթէ գամ — չեմ խոստանար — ընդհանուր խօսքեր կ'ընեմ ... Ինծի քիչ մը ներէք ... Ձեր թշնամիին, այսինքն մեր բարեկամին, անունը բերան չեմ առներ ... Խոհեմութիւն չէ, պաղ կը փախի, աղէկ հետեւանքներ չունենար ... Եկէք սանկ ըսենք — եթէ գամ — չեմ խոստանար — Ճիճիզ Խանին եւ Լենկթիմուրին մասին քանի մը բաներ կան միտքս, կը յիշեմ ... Յետոյ ետ կ'երթամ մինչեւ Ներոն, որ, գիտէք իր մայրը սպաննեց .. կը վերադառնամ Գերմանիա եւ կը խօսիմ Նացիներու Աուշվիցի կիզարաններուն մասին ... Կա՛րն — ձեր հայրենակիցներուն բացատրած կ'ըլլամ թէ ոճիրը լաւ բան չէ եւ մենք ինչ միտքի կը ծառայենք ...

— Եւ ի՞նչ գաղտնի հաշիւներու ... Ուրեմն, չէք ուզեր ոճրագործին անունը տալ ... Այսինքն, նոր ժամանակներու ցեղասպանութեան սալպետին անունը ...

— Պէտք չեմ տեսներ ... Ֆրանսացիները «նոյնէս օսլիժ» կ'ըսեն ... Հարկաւ իմացած էք ... Եկէք դուք ալ, մենք ալ ներողամտութիւն ընենք եւ մարդու սիրտ չվիրաւորենք ... Եղածը եղած է ... Ես ձեզի կը հեռաձայնեմ...

×

Քաղաքներու մայթերէն կ'անցնէր շրջաշապատ մարդոց բազմութիւնը : Վազեցինք իր ետեւէն :

— Բարեկա՛մ, վայրկեան մը ... Սգաւոր ենք, մեզի հետ եկեղեցի կուգա՞ս ... Շաբաթ օր ...

— Շաբա՞թ ... Անկարելի է, *պէյսպոլ* կայ ...

— Դո՞ւն ...

— *Ֆութպոլէն* վերադառնամ, յոգնած կ'ըլլամ ... Հոգ չէ, ուրիշ օր մը ...

— Հապա դո՞ւն ...

— Հարսնիք ունիմ ... Յետոյ, կինս ալ շատ կ'ազդուի ատանկ տխուր բաներէ ..

×

Եթէ քաջութիւնը ունենանք խոստովանելու, պատկերը ասկէ տարբեր չէր, ոչ մէկ տեղ :

Իրա՛ւ ողբերգական էր երեւոյթը :

Սգաւորը մենք, ուզեցինք որ ուրիշն ալ մեզի հետ սգաւոր ըլլար :

Ապսպրանքով սգաւոր, յանձնարարութեամբ սգաւոր, աղաչանքով սգաւոր :

Մինչ աշխարհի միտքն անգամ չէր մեր գլխուն հասած պատուհասը :

Ասիկա այն աշխարհն է որ ամէն տարի, այս օրերս, սարսուռով կը պատմէ նացիական կիզարաններու սարսափը :

Եղեռնին ահաւորութեան չափ սրտաճմլիկ է մեր մենակութիւնը՝ մեր արցունքին հետ :

Մեր ողբերգութեան հետ :

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ԵՐԻՏ. ԹԻՒՐՔԵՐԻ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1915-1916 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Բ.

Ղեկավարուելով կեդրոնական կոմիտէի գաղտնի նիստի որոշմամբ, երիտթուրքական կառավարութիւնը 1915 թ. Ապրիլի 15ին տեղական իշխանութիւններին Հայերի աքսորի եւ ոչնչացման մասին գաղտնի հրահանգ ուղարկեց: Այն ստորագրել էին ներքին գործերի նախարար Թալէաթը, ռազմական նախարար Էնվէրը եւ երիտթուրքական կոմիտէի քարտուղար Տոքթ. Նազըմը:

Յիշեալ հրահանգում ասւում էր, որ կառավարութիւնն ու «Միութիւն եւ յառաջադիմութիւն» կուսակցութեան կենտրոնական կոմիտէն որոշել են «օգտուելով պատերազմի՝ մեզ ընձեռած հնարաւորութիւնից, վերջնականապէս վերացնել Հայերին, մեր կողմից տրուած գաղտնի հրահանգի համաձայն ...»:

Երիտթուրքական կառավարութիւնն իր բարբարոսական ծրագրի իրականացումը սկսեց 1914 թ. աշնանը թուրքական բանակ զօրակոչուած 20ից մինչեւ 45 տարեկան Հայերի ոչնչացումով: Հայ զինուորները զինաթափ արուեցին: Նրանցից 1914 – 1915 թթ. ձմրանը կազմուեցին բանուորական գումարտակներ, որոնց օգտագործում էին ճանապարհների կառուցման եւ քաղաքային աշխատանքներում: 1915 թ. Ապրիլին հաշւում էին շուրջ 120 այդպիսի գումարտակներ, որոնք բաժանուած էին ջոկերի: Սրանցից իւրաքանչիւրում կար 300 – 500 մարդ, որոնք աշխատում էին սարսափելի պայմաններում:

«Թուրքական կանոնաւոր գնդերը, — գրում է Կիպընսը, — անսպասելիօրէն յարձակւում էին այդ ջոկերի վրայ, որոնք խաղաղ աշխատում էին բրիչներով, լինգերով ու բահերով, եւ մինչեւ նրանք ուշքի կը գային՝ գնդակոծում էին բոլորին: Եթէ որեւէ մէկը փորձում էր դիմել փախուստի, նրան հետապնդում էին հեծեալ Թուրքերը եւ սրախողխող անում կամ գնդակահարում»: Այդ եղանակով 1915 թ. գարնանը սպանուեցին վեց հազար հայ զինուորներ, որոնք աշխատում էին Կարին – Երզնկա, Տիարպէքիր – Ուրֆա եւ Տիարպէքիր – Խարբերդ ճանապարհների շինարարութեան վրայ:

Հայ զինուորներին ոչնչացնելուց յետոյ երիտթուրքերը հաշուեյարդար տեսան հայ ականաւոր գործիչների հետ, այդ թւում մէջլիսի պատգամաւորների ու հայ մտաւորականութեան խոշորագոյն ներկայացուցիչների հետ, որոնց բողոքի ձայնը թուրքական գազանութիւնների դէմ կարող էր հնչել սահմանից այն կողմ:

Միայն Կ. Պոլսում Ապրիլի 24ի լոյս 25ի գիշերը ոստիկանութիւնը ձերբակալեց 235 անուանի հայ մտաւորականներ, իսկ յաջորդ մի քանի օրուայ ընթացքում՝ եւս մի քանի հարիւր մարդ: Նրանք բոլորը՝ շուրջ վեց հարիւր հոգի, գաղտնաբար սպանուեցին աքսորի ճանապարհին, իրենց նշանակուած վայրը՝ Անգարա, Գոնիա, Տիարպէքիր չհասած: Գերմանացի Տոքթ. Ե. Լեփսիուսի վկայութեամբ, միայն 8 հոգու յաջողուեց փրկուել մահից: Նոյն ճակատագրին արժանացաւ հայ մտաւորականութիւնը երկրի այլ քաղաքներում:

Երիտթուրքերի կոմիտէի որոշման համաձայն՝ 1915 թ. Ապրիլին Արեւմտեան Հայաստանի ու Կիլիկիայի վիլայէթները հրաման ուղարկուեց Հայերի զինաթափման մասին, որն ուղեկցւում էր ամէն տեսակի բարբարոսութիւններով, արիւնալի ընդհարումներով ու զանգուածային ձերբակալութիւններով: Զգալով վերահաս բռնութիւնների վտանգը, Հայերի մի մասը զէնքը ձեռքին փախաւ անտառներն ու լեռները:

Այդ գործողութիւնը անցկացնելուց յետոյ Պոլսից երկրորդ հրամանը ստացուեց՝ Հայերին աքսորել Միջագետք: Հայերի աքսորն ու զանգուածային ջարդը միեւնոյն եղանակով իրականացուեցին կայսրութեան աւելի քան յիսուն վայրերում: Տեղական իշխանութիւնները մեծագոյն ճշդութեամբ էին կատարում Թալէաթի բոլոր կարգադրութիւնները: Մանտէլշտամը նշում է, որ երկրի «մաքրագործումը» հայ ազգաբնակչութիւնից տեւեց 1915 թ. Ապրիլ 24ից մինչեւ Նոյեմբեր 6ը:

Տեղական իշխանութիւններն առաջին հերթին հաշուեյարդար էին տեսնում տղամարդկանց հետ: Սովորաբար 15ից մինչեւ 70 տարեկան բոլոր հայ տղամարդիկ կանչւում, հաւաքւում էին մի տեղում եւ այնուհետեւ քշւում քաղաքից կամ գիւղից դուրս եւ գնդակահարւում ոստիկանների կողմից: Մայիսի սկզբին սկսուեց Հայերի աքսորը անատոլիական վիլայէթներից ու Կիլիկիայից դէպի Միջագետքի շրջանները՝ Պաղտատի երկաթուղուց հարաւ: «Մայիսից մինչեւ Հոկտեմբեր, — գրում է Կիպընսը, — օսմանեան կառավարութիւնը կիրառում էր մի ծրագիր, որն աւելի դժոխային էր, քան ամենասարսափելի ջարդը: Ամբողջ Փոքր Ասիայով մէկ հրամաններ էին ուղարկւում հայ ազգաբնակչութեանը Միջագետք աքսորելու մասին: Հրամանները միանգամայն որոշակի էին ու շատ մանրամասն: Ոչ մի գիւղ, անգամ աննշան, չէր մոռացուել: Մունետիկները բարձրաձայն կարդում էին Հայերին արուած կարգադրութիւնը՝ այսինչ ժամին պատրաստ լինել ճանապարհուելու՝ անյայտ ուղղութեամբ: Բացառութիւն չէր արւում ոչ հիւանդների, ոչ ծերերի, ոչ էլ յղի կանանց համար:

Հայերին աքսորելուց յետոյ, նրանց տներն ու ամբողջ ունեցուածքը բռնագրաււում էին ու բաժանւում մահմեդականներին: Հարուստ Հայերին յաճախ թոյլատրւում էր բարձր վճարով սայլ կամ ձի վարձել, որոնք սակայն խլւում էին նրանցից՝ քաղաքից կամ գիւղից դուրս գալուց անմիջապէս յետոյ, այնպէս որ, ինչպէս աղքատներին, նոյնպէս եւ հարուստներին մնում էր միայն այն, ինչ կարող էին իրենց հետ վերցնել: Թուրք ազգաբնակչութեան արգիլուած էր Հայերին մթերքներ վաճառել կամ նրանցից իրեր գնել, ուստի եւ տեղահանուած Հայերն ի վիճակի չէին իրենց ապահովել ճանապարհի համար անհրաժեշտ պաշարով:

Առաջին միջոցառումն այն եղաւ, որ տղամարդկանց բաժանեցին կանանցից, իսկ ընտանիքի անդամներին՝ իրարից: Աքսորից առաջ ամենագեղեցիկ կանանց ու աղջիկներին բռնի կերպով առանձնացնում էին՝ մեծահարուստ Թուրքերի ու Քրտերի հարեմներն ուղարկելու համար: Կանանց, ծերերի ու երեխաների հոծ զանգուածները Թուրք ոստիկանների ու ասկեարների կողմից քշւում էին Անատոլիայի լեռնանցքներով, կիզիչ արեւի ճառագայթների տակ:

Հազարաւոր Հայեր մեռնում էին ճանապարհին սովից, ծարաւից, արեւահարութիւնից, ուժասպառութիւնից: Նրանց, ովքեր այլեւս անկարող էին առաջ շարժուել, անմիջապէս սուինահար էին անում կամ գնդակահարում: Ճանապարհի որոշ բաժիններում՝ Քեմախ–Բողազի մօտ՝ Եփրատի ափին եւ Երզնկայի ու Խարբերդի միջեւ ընկած տարածութեան վրայ զանգուածային գնդակահարութիւններ տեղի ունեցան: Այն ճանապարհը, որով անցնում էին տեղահանուած Հայերը, նրանց համար դարձաւ մահուան ճանապարհ: Ականատեսներից շատերը, ինչպէս եւ այդ դէպքերի մասին գրած հեղինակները, իրաւացիօրէն նշում էին, որ այդ աքսորը, ըստ էութեան, Թուրքիայի հայ ազգաբնակչութեան քողարկուած ոչնչացումն էր: «Տեղահանումը, — ասւում է փաստաթղթերից մէկում, — սոսկ մի պատրուակ եւ, միաժամանակ, մի նոր միջոց էր թուրքական կառավարութեան ձեռքին, որը վաղուց էր մշակել Հայերի բնաջնջման ծրագիրը: Բացայայտ կոտորածի ու ջարդերի փոխարէն, այժմ Հայերին ոչնչացնում են աքսորի ճանապարհով»:

Ե. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(2 Տար.)

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՏԷՄԻՆ, (Յառաջ). — Թէեւ Տէմինը ունեցած է այլ յիշատակելի դէպքեր իր տարեգրութեանց մէջ, սակայն Ապրիլ 24ի Շաբաթը եղակի է իբրեւ երեւոյթ, իբրեւ նուիրական օր, իբրեւ յարգանքի ցոյց:

Չեմ խորհիր թէ կարելի ըլլար աւելի արժանավայել, աւելի վեհաշուք ու տպաւորիչ ձեռնարկ մը կատարել Մեծ բռպանդի յիշատակը նուիրագործելու համար:

Տէմինի Յանձնախումբը, պատիւ իրեն, կրցաւ համերաշխ ոգիով պատրաստել այդ Օրը եւ իրագործել իր առաջադրութիւնները:

Պատիւ նաեւ մեր գաղութին որ ազգային գիտակցութեամբ հետեւեցաւ յանձնախումբի կոչերուն:

Շաբաթ օր առաւօտէն մինչեւ իրիկուն Տէմինի ամբողջ Հայութիւնը շարժման մէջ էր: Առեւտրականները փակեցին իրենց խանութները: Շրջուն վաճառորդները շուկայ չգացին: Գործաւոր դասը եւս հետեւեցաւ կարգախօսին:

Առաւօտեան, Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին բերնէ բերան լեցուն էր եւ դուրսն ալ հաւաքուած բազմութիւնը կը հետեւէր արարողութեանց, շնորհիւ զետեղուած բարձրախօսին: Եկեղեցւոյ մէջ ներկայ էին կաթողիկէ երկու եկեղեցիներուն հովիւները, ինչպէս նաեւ կրօնական յատկապէս հրաւիրուած Կանոնիկոս Պերժէ:

Ժամը 10.30ին եկեղեցի ժամանեցին նաեւ տեղւոյս նոր քաղաքապետը Տոքթ. Փեռնէ, իր կցորդները եւ քաղաքապետական խորհուրդի անդամները: Ֆրանս. պատկերասփիւռէն ներկայ էր պաշտօնեայ մը, եւ թերթերու թղթակիցներ: Պատարագէն ետք քարոզեց Տէմինի հովիւ Վարդ. քհնյ. Աւագեան, որ կարդաց նաեւ Վազգէն Կաթողիկոսի վերջին կոնդակը Յիսնամեակին նուիրուած եւ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն:

Կանոնիկոս Պերժէ, որ տասնեակ տարիներ ապրած է մեր մէջ եւ մօտէն ծանօթ մեր ազգային արժէքներուն, խօսք առնելով ըսաւ. — «1915ի Եղեռնը ապացոյց մըն է թէ հայ ժողովուրդը Աւարայրէն սկսեալ իր արեամբ գիտցած է զուգորդել ազատագրութեան ու հաւատքի պայքարները»:

Մօտիկ անցեալէն յիշեց Մխիթար Աբբան եւ Խրիմեան Հայրիկը, առաջինը իբրեւ հայ գրականութեան պահապան եւ երկրորդը ազատագրութեան գաղափարներ ներշնչող:

Յիշեց նաեւ Աբգար Թոքատցին, որ 16րդ դարուն Միքայէլ Կաթողիկոսի կողմէ ղրկուած էր Հռոմ, Պիոս Դ. Պապին մօտ, ուրկէ յաջողած է արտօնութիւն ըստանալ Վենետիկի մէջ առաջին հայ տպարանը հիմնելու:

Գերապատիւ հայրը մաղթեց որ մեր մեռելներուն յիշատակը լուսաւորէ աշխարհի չորս ծագերուն ցրուած Հայոց հոգիները, որպէս Արարատի գագաթէն յայտնուող արշալոյս: Ժամը 11ին քաղաքապետը իր հետեւորդներով եւ խուռն բազմութեան մը ներկայութեան կատարեց Պատնիլի փողոցի անուանափոխման արարողութիւնը, վար առնելով փողոցի ցուցատախտակին վրայ ձգուած սեւ քողը: Այսուհետեւ փողոցը պիտի կոչուի՝ «24 Ապրիլ 1915, Հայոց ցեղասպանութեան փողոց»:

Քաղաքապետութեան կողմէ խօսք առաւ քաղաքապետին Ա. օգնականը, Մուլթէ, որ խորացած ձեւով վերլուծեց Մեծ Եղեռնի արիւնալի դէպքերը, հայ մտաւորականութեան բնաջնջումը եւ ժողովուրդին կրած աքսորն ու ջարդը: Վերապրողներէն մաս մը հաստատուեցան Տէմին, կազմակերպուեցան ու հիմնեցին իրենց ազգային հաստատութիւնները՝ եկեղեցի, հաւաքավայր, դպրոց:

Այսպէս քաղաքապետութեան բարեացակամութեամբ կ'իրագործուէր փողոցին անուանափոխութիւնը, ճիշդ Յիսնամեակի հանդիսութեան թուականին, շնորհիւ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի ներկայացուցած խնդրագրին, որ համայն գաղութին բաղձանքն էր միանգամայն:

Յիսնամեակի Յանձնախումբին կողմէ խօսեցան Պ. Պ. Սարգիս Առաքելեան՝ հայերէն եւ Պերճ Մարտիրոսեան՝ ֆրանսերէն, պատմելով թրքական վայրագութիւնները եւ շնորհակալութիւն յայտնեցին քաղաքապետին եւ քաղաքապետական խորհուրդին:

Ֆրանսական տեղւոյս փանֆառը նուագեց պատշաճ եղանակներ: Իսկ հրշէջներու խումբը պատուի կեցած էր: Քաղաքապետութեան անունով Պ. Մուրատեան, իսկ Յանձնախումբի կողմէ նախագահ Պ. Արամ Միրզոյեան՝ զետեղեցին ծաղկեփունջեր:

Յետոյ բազմութիւնը հաւաքուեցաւ Ժօրէսի հրապարակը, ուր պիտի զետեղուէր Յիսնամեակի առթիւ քաղաքապետութեան խոստացած Յուշարձանի հիմնաքարը:

Հոս ալ առաջին առթիւ Պ. Մուլթէ հրաւիրուեցաւ խօսելու: Քաղաքապետի Ա. օգնականը իր սեղմ ու գեղեցիկ բանախօսութեամբ վերյիշեց Թալէաթի, եւ Էնվէրի կողմէ յղացուած Հայոց ցեղասպանութեան հրէշային ծրագիրը, որ օրինակ պիտի ծառայէր Հիթլերի 25 տարիներ ետքը: Գովեց Հայերու հաւատարմութիւնը եւ ծառայութիւնները Ֆրանսայի հանդէպ: Յայտնեց թէ քաղաքապետութիւնը այս երկու արարողութիւնները միացուցած էր, որպէսզի զուգադիպէին Յիսնամեակին:

Քաղաքապետը վար առաւ յատկապէս զետեղուած ցուցատախտակի մը սեւ քողը, ու հաստատեց Յուշարձանին հիմնաքարը: Քաղաքապետութեան կողմէ Պ. Արսէն Մարկոսեան եւ Յանձնախումբին կողմէ Պ. Պ. Ա. Միրզոյեան եւ Ս. Առաքելեան զետեղեցին գեղեցիկ ծաղկեպսակներ:

Յետոյ «Յառաջ»ի թղթակիցը ֆրանսերէն գրութեամբ մը պարզեց երկու ժողովուրդներու բարեկամական կապերը խաչակրութեան թուականէն սկսեալ: Յիշեց Կիլիկեան գահին վրայ բազմած ֆրանսացի իշխանները եւ ապա շնորհակալութիւն յայտնեց քաղաքապետին եւ քաղաքապետական խորհուրդին, հայ գաղութին հանդէպ իրենց տածած ազնիւ զգացումներուն եւ այս գեղեցիկ ձեռնարկին իրականացման համար:

Վայրկեանի մը լռութենէն ետք փանֆառը հնչեցուց մահերգը:

Կէսօրէ ետք ժամը 14.30ին քաղաքապետարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ մեր անթաղ նահատակներու ոգեկոչման հանդիսութիւնը պատուոյ նախագահութեամբ քաղաքապետ Տոքթ. Փեռնէի:

Ներկայ էին Իզէրի երեսփոխան Նոէլ Շափիւի, քաղաքապետը, քաղաքապետական խորհուրդի անդամներ, ուսուցչական կազմին ներկայացուցիչներ, ֆրանսական կազմակերպութեանց նախագահներ, կաթողիկէ հայրեր, եւ ֆրանսական թերթերու թղթակիցներ: Թէեւ հրաւիրուած էին Իզէրի երեք ծերակուտականները, սակայն իրենց զբաղումներով չը կրցան ներկայ ըլլալ:

Սրահը բերնէ բերան լեցուն էր: Տէմինահայը իր ներկայութեամբ հաստատեց իր ազգային գիտակցութիւնը եւ յարգանքը՝ իր մեռելներուն հանդէպ:

Ճիշդ ժամուն, օրուան նախագահ Մերոպ Պայընտրեան բանալով հանդէսը, հայերէն եւ ֆրանսերէն պատշաճ արտայայտութեամբ պատմականը ըրաւ հայկական ողբերգութեան, ձաղկելով Թուրքերու արիւնարբու բնազդները: Եւ շեշտեց թէ վերապրող Հայութիւնը իր հոգւոյն մէջ վառ կը պահէ Եղեռնի զոհերուն յիշատակը եւ պիտի շարունակէ պայքարիլ իրագործելու համար անոնց թողած կտակը:

Բեմ հրաւիրեց քաղաքապետ Տոքթ. Փեռնէն, որ իր սգակցութիւնները յայտնեց Հայոց մեծ սուգին ու վշտին հանդէպ: Տէմինահայութիւնը նկատեց պիտանի տարր մը, շարքաշ, աշխատասէր, շինարար ու պարկեշտ քաղաքացի, որ կրցաւ տնտեսապէս զարգանալ ու բարգաւաճիլ:

Երեսփոխան Շափիւի խօսքերը փաստաբանութիւններ եղան Հայոց նկատմամբ: Հայրական գորովով իր խօսքը ուղղելով Հայ երիտասարդութեան, թելադրեց անաղարտ պահել իր ցեղային ուրոյն դրոշմը:

Երիտասարդութեան կողմէ Կորին Լիլըճեան կարդաց ֆրանսերէն գրութիւն մը, որ տարեկայական տուեալներով յայտ բերաւ Թրքութեան սոսկին դաւերը Հայերու հանդէպ՝ Կարմիր Սուլթանէն մինչեւ Վան:

Կանոնիկոս Հայր Պերժէ բեմ եկաւ շեշտելու համար իր փաստաբանութիւնը Հայերու մասին: Ներկայացուց հայկական ճարտարապետութիւնը, որուն նմոյշներուն կը հանդիպինք Հռոմէն մինչեւ Օվերնեը: Նաեւ հին գրականութիւնը, գրչութիւնը, մանրանկարչութիւնները: Հայերը համարեց Օվերնեացիներու

կամ Հարաւի Ֆրանսացիներուն նման ինքնուրոյն բարքերով ու նկարագրով օժտուած հաւաքականութիւն մը : Իր կարգին, Թելադրեց ներկաներուն, մնալ լաւ Հայեր՝ Ֆրանսացիի ամբողջական իրաւունքներով :

Գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր մը պատրաստուած էր : Օր. Բրաբիոն Տապաղեան արտասանեց խոր ներշնչումով « Սիամանթոյի պարը» յուզումնալից քերթուածը, բարձրացնելով : Իսկ Օր. Անժէլ Կարապետեան երգեց ֆրանսերէն երգ մը եւ յետոյ «Կռունկ»ը : Դաշնակով կ'ընկերանար Տիկին Սէմէրճեան :

Օրուան բանախօս Յակոբ Վարժապետեան բովանդակալից ճառ մը խօսեցաւ : Թուրքը, ըսաւ, ուզեց մեզ հիմնովին բնաջնջել եւ անպարտութիւններով վիժեցնել մեր պահանջներուն իրականացումը : Սակայն չյաջողեցաւ : 1918ին Հայութիւնը տիրացաւ իր անկախութեան : Այսօր Թուրքը կը մնայ նոյնը, ինչ որ էր : Ժողովուրդին Հարիւրին վաթսունը անգրագէտ է : Ընկերային տեսակէտով ալ Թուրքը ամենայետինն է : Հայութիւնը իր բնածին յատկութիւններով վերելքի մէջ : Հայը իր աշխատասիրութեամբ սիրուած իր միջավայրի ժողովուրդներէն : Միասնականութիւնն ու կամքը անհրաժեշտ են արժեցնելու համար մեր իրաւունքները : Փառք անոնց որոնք իբրեւ Հայ նահատակուեցան, սակայն կը նըկատուին միջազգային զոհեր :

Յետոյ լուսարձակուեցան Ջարդերու տեսարաններ ու փաստաթուղթեր, որոնց մասին բացատրութիւններ կը տրուէին Փարամազ Ալիքսանեանի կողմէ, որ կարդաց նաեւ ֆրանսերէն թարգմանութիւնը Գամառ – Քաթիպայի «Հիմի էլ լռենք » երգին :

Ապա յարգելի նախագահը կարդաց բանաձեւ մը Տէսինի Հայութեան անունով : Յետոյ, հանդէսը փակուած յայտարարեց : Սրահէն դուրս Թափօր մը կազմուեցաւ, որ կարգապահ ու լուրջ ուղղուեցաւ գէպի անծանօթ զինուորին յուշարձանը : Հոս ալ գեղեցիկ ծաղկեպսակ մը զետեղուեցաւ Յանձնախումբին կողմէ : Ա. Մարկոսեան կարդաց ֆրանսերէն իմաստալից գրութիւն մը : Մէկ վայրկեանի լռութենէ ետք արարողութիւնը վերջ գտաւ :

Յանձնախումբին կողմէ քաղաքապետարանի սրահին մէջ օտար հրաւիրեալները պատուասիրուեցան :

Օր. Անժէլ Կարապետեան դարձեալ երգեց արժանանալով բոլորին գնահատանքին :

Իսկ Կիրակի առաւօտ հոգեհանգիստ կատարուեցաւ Ապրիլեան զոհերու յիշատակին Կաթոլիկէ զոյգ եկեղեցիներուն մէջ, որոնց ներկայ եղան Հայերը, ինչպէս նաեւ մեր հոգեւոր հովիւը, կատարուեցան հայերէն երգեցողութիւններ :

ԳՈՒՐԳԷՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.

Պոլու քաղաքը, որու հայ բնակչութիւնը կ'ըսուի թէ զաղթած է Ղարաբաղէն, ահաւոր օրեր ապրեցաւ Եղեռնի առաջին տարւոյն մէջ : Այստեղ հաստատուած էր պատերազմական ատեանը, եւ շրջականերէն ու նոյնիսկ հեռաւոր քաղաքներէն Պոլու կը բերէին ձերբակալուած Հայերը, — Ատափազարէն 12 հոգի, Տէօրվէքէն հինգ հոգի, եւ այլ շրջաններէ 18 հոգի : Պատերազմական Ատեանը պարզ ձեւակերպութիւն մը կը կատարէր եւ կախաղան կը հանէր : Անոնց մէջ կային քահանայ մը՝ իր մէկ հատիկ զաւկին հետ : Քահանան խնդրեց, որ նախ զինքը կախեն, յետոյ զաւակը, բայց անօրէնները հօրը աչքերուն առջեւ նախ հայրը կախեցին, յետոյ զաւակը : Պոլուի Տէր Արիստակէս քահանան ալ ճակտին գամ զամելով մեռցուցին «Փէյղամպէրէնից կիպի » ըսելով :

Պուրսալեանները պալատի պէս տուն մը ունէին, կառավարութեան տուին որ չկախուի իրենց զաւակը : Զկախեցին, բայց բանտին մէջ թունաւորեցին :

Մինչեւ 45 տարեկանները զինուոր տարուած էին, 2 – 3 հոգի միայն վերադարձան :

ՄԱՌԻ ԹԱԳՈՒՈՐԵԱՆ

Բ.

Նահատակներու շարքին թերեւս աւելորդ չէ յիշել նաեւ Աբրահամ Հայրիկեան, Ռոտոսթոյի ծանօթ պատմագէտ եւ ուսուցիչ Պոլսոյ Ազգային վարժարաններու : Ունի աշխարհագրութեան դասագիրքեր :

Իր աշակերտներուն կը թելադրէր մասնաւորաբար լաւ սորվիլ Թուրքիոյ պատմութիւնը եւ երկրին վարչական բաժանումներու մանրամասնութիւնը, միշտ ըսելով թէ «քանի որ կ'ապրինք, այս հողամասին վրայ, պարտաւոր ենք լաւ ճանչնալ եւ ուսումնասիրել » :

Ճիշդ իր այս պարտաճանաչութեան համար Ապրիլ 14ի գիշերը իր Սկիւտարի բնակարանէն առին տարին եւ խողխողեցին :

Արտաշէս Յարութիւնեանի վերջին օրերէն կը յիշեմ դրուագ մը.—

Անգիտանալով ծրագրուած եղեռնի ահաւոր հանգամանքը, Սկիւտարի Կարմիր Խաչի անփորձ անդամուհիներս կը կարծէինք թէ կարելի է դեռ շարունակել բանախօսութիւններու շարքը, որոնց իրենց բաժինը բերած էին Ռ. Սեւակ, Տոքթ. Պէննէ, Ա. Բարսեղեան եւ շատ ուրիշներ : Գացած էին իր տունը՝ զինքը բանախօսութեան հրաւիրելու : Բառ առ բառ կը յիշեմ իր պատասխանը :— « Կը ներէք ինծի որ պիտի չկրնամ ընդունիլ ձեր առաջարկը, որովհետեւ կ'իմանամ թէ ոստիկանութիւնը գիս կը փնտռէ, եւ ըստ այն առածին, թէ երբ փողոցին մէջ դէմ առ դէմ ելլես Օրէնքին հետ, խուսափէ եւ պատին վրայ ելիր,— ստիպուած եմ տունէն դուրս չելլել ատեն մը, թէեւ ոչինչ ըրած եմ մեղադրելի » :

Եւ ինք որ միայն գրական ստեղծագործութիւն ունեցած էր, ձերբակալուեցաւ : Գիշերանց եկեր տարեր էին իր ծերունի հօրը հետ՝ Սկիւտարի բնակարանէն եւ միասին խողխողեր էին ճամբան :

Ս. ԶԱՔԲԵԱՆ

Գ.

Թուրք հրապարակագիրը, Պուրհան Ֆէլէք, խօսելով Լիբանանի մէջ կատարուած հայկական ցոյցերուն մասին, ապերախտ կը կոչէ Հայերը այն մեղադրանքով թէ սպաննած են Ճէմալ փաշան, որու կը պարտին այսօրուան ցուցարարները իրենց դիրքը Լիբանանի մէջ :

Ես մէկն եմ այն ծնողազուրկ տղոցմէն, զորս հաւաքեցին անապատներէն՝ փաշային հրամանով եւ տարին Անդուրայի դպրոցը, Պէյրութ : Մօտ 800 հոգի էինք, 10 – 14 տարեկան : Բոլորս կորսնցուցած էինք մեր հայրն ու մայրը, քոյրն ու եղբայրը : Մեզ կերակրեցին, խնամեցին ու գրել – կարդալու վարժեցուցին, բայց ի՞նչ նպատակով : Աստուծոյ հաճելի գործ մը կատարելո՞ւ համար,— այն ատեն ինչո՞ւ սպաննեցին մեր ծնողքները : Հանգարտեցնելո՞ւ համար իրենց խիղճը, հաստատելո՞ւ համար թէ գթալ գիտեն, թէ պարզապէս թրքացնելու համար մեզ, — նոր ոճիր մը եւս այս պարագան : Ցեղասպանութենէ տարբեր բա՞ն մըն է մի – թէ սպաննել ծնողքները եւ թրքացնել երախաները, հետք կամ նշան չձգելու համար Հայութենէն : Ասո՞ր համար երախտապարտ ըլլայինք Ճէմալ փաշայի, ա՛յս պայ Պուրհան Ֆէլէք :

Երբ կը յիշեմ այդ օրերը, զորս լացով եւ ողբով կ'անցընէինք Թրքական որբանոցներու մէջ՝ յիշելով մեր ծնողքին կորուստը, կը վստահեցնեմ «Թրքական մարդասիրութեան » ախոյեան Ֆէլէք էֆէնտին, որ այդ սեւ օրերուն մէկ սանթիմ արժէք չունէր կեանքը մեզմէ իւրաքանչիւրին աչքին առջեւ : Եթէ շատ մեծ մարդասիրութիւն է սպաննել հայր ու մայր, յետոյ հաւաքել երախաները՝ ընծայելու համար Մուհամմէտին, կը մաղթեմ որ ուրիշ պետութիւն մըն ալ ձեզի ընէ նոյն բանը, Ֆէլէք աղա :

Երբ անապատներէն հաւաքեցին մեզ եւ Անդուրայի Թրքական դպրոցը դրին, իրարու պատմեցինք մեր դժբախտութիւնները, մեծը պզտիկին պատմելով՝ չմոռցանք մեր ծագումը : Զօ՛ւր անցան Թուրքերուն փորձերը : Ճէմալ փաշան Պոլիսէն քանի օրիորդներ բերաւ, « Թուրք հանըմներ», երկու զինուորական մարզիչներ : Ամէն օր դաս ու մարզանք : Անոնք ցերեկին մեզ Թուրք կը դարձնէին, մենք ալ գիշերը դարձեալ Հայ կ'ըլլայինք՝ իրարու պատմելով մեր կեանքը :

Ժամանակ մը ետքը մեկնեցան զինուորականները : Մեզ դասարաններու բաժնած, տասնապետ ու քսանապետ նըշանակած : Ես իմ դասարանիս քսանապետն էի, այսինքն «Զավուշ» :

Քանի մը անգամ Ճէմալ փաշան այցելեց մեր դպրոցը՝ ընկերակցութեամբ Խալիտէ Էտիպ հանըմին հետ (Թուրք գրագիտուհին) : Շատ ուրախ էին՝ տեսնելով մեր յառաջդիմութիւնը : Կարճ պատանիներ էինք դարձեր արդէն : Բանակ պիտի զրկէին մեզ՝ երբ սկսաւ Թրքական նահանջը : Տեսանք խուճապը : Շէրիֆին զինուորները, անգլիական բանակը, հայ կամաւորները կը մօտենային քաղաքին : Մենք կտրուած էինք աշխարհէն : Լուր չունէինք թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ : Ետքը իմացանք որ ծրագրուեր է մեզ Թունաւորել թոյն խառնելով մեր կերակուրներուն, որպէսզի վրէժխնդրութեան չգիմենք : Արար սպայ մը արդելք կը հանդիսանայ : Շատ չուշացաւ, Պէյրութ ազատագրուեցաւ, լոյս ծագեցաւ մեր հոգւոյն մէջ : Մեր դպրոցը կոչուեցաւ այնուհետեւ Ամերիկեան վարժարան :

ԼՈՒՍԱՐԱՐԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, իր մահկանացուն կընքած է ընկեր Շաւարշ Մակարեան, սրտի կաթուածի հետեւանքով : Մտաւորական եւ ուսուցիչ, ողբացեալը մեծ վաստակ ունեցած է հանրային եւ կուսակցական կեանքի մէջ : Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Ապրիլ 27ին : Ցանուն Հըրատանդանի կեդր. կոմիտէին խօսք առած է ընկ. Անդրանիկ Ուրֆալեան :

ՊՈՒՐՃ – ՀԱՄՄՈՒՏԻ (Պէյրութ) մէջ 215 նորագիրներ անցած են Հ. Յ. Դ. շարքերը : Ողջոյնի խօսքը արտասանած է յանուն Կեդր. Կոմիտէի ընկեր Եղիկ Գոնեալեան, ապա երդման արարողութիւնը կատարած է ընկեր Կ. Սասունի, խօսք առած է նաեւ ընկեր Բ. Փափազեան :

ՊՈԼՍՈՅ մէջ վերջերս մեռած է Տոքթ. Անտրէ Վահրամ, նախկին երեսփոխան :

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ իր մահկանացուն կընքած է ընկեր Գրիգոր Ալթունեան : Ողբացեալը ամբողջ կեանքին նուիրումով ծառայած է իր կուսակցութեան եւ Գահիրէի մշակութային կեանքին :

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

« Վենետիկի Պէնէտէթթօ Մարչէլլօ երաժշտանոցի յօրինման առաջնակարգ մրցանակը «Ս. Մարիա Մաթթէլ» շահած է Փրոֆ. Աւետիս Նազարեան : Սոյն մրցանակը հաստատութեան պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը յանձնուի օտարի մը» :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (226)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Սանկ շոյեցէք :

Հարուածը անոր վզին դպաւ. արիւնը պատին վրայ ցայտեց, ու կուպերաճ կողմնակի իյնալով թաւալեցաւ :

— Մինչեւ դժոխքին խորը գլորէ, — խնդաց անոր ետեւէն :

Ապա զարմացած նայեցաւ իր ոտքին, տարատին վրայ երկու տեղ ալ պատռած էր, որուն քներն ալ կ'երեւէին տակէն : Սակայն զարմանալու ժամանակ չկար. ուրիշ հեթանոս մը կը հասնէր քովը ...

— Եկուր, աղբարիկս ...

Արեւը արդէն կը հողար, որքան որ թնդանօթներու ու ռումբերու ծուխէն կարելի էր տեսնել : Բայց հովը երբեմն երբեմն մէկդի կը քշէր ծուխի ամպը ու կը տեսնուէր ոսկեգոյն դրօշներ բերդ թշնամիին բազմութեան խուժումը, պոդպատէ զրահներու աչք շլացնող փայլով :

Ու դադար չունէին որոտումները, ռմբիւնները, շառաչն ու դղրդոցը, Յիսուս ու Ալլահ կոչումները, դժոխային աղմուկը :

Տապօ ձիով մէկ տեղէն միւսը կ'արշաւէր, հոս թնդանօթները կ'ուղղէր, հոն վիրաւորները տանիլ կուտար, անդին ծակերը գոցել կուտար, հրացանաձգութիւնը կ'ուղղէր . նիզակ ու տէգ կը ղըրկէր անոնց որոնց զէնքը պակսելու վրայ էր, կը քաջալերէր, կը գովէր, կը յանդիմանէր, կը հայհոյէր, ու իր երկու զինակիցները անդադար կը վազցնէր պահեստի գունդին, որոնց Մեքչէի կը հրամայէր ներքին բերդին մէջ :

— Հարիւր մարդ պալատներու քով : Յիսուն՝ Պոյքի աշտարակը, յիսուն՝ Հին դրան քով :

Ու գունդերը կէս ժամուան կռիւէն վերջ կը փոխուէին. քրտնած, աղտոտած ու վառօդ հոտելով, բայց ոգեւորուած կը դառնային հանգիստ առնելու համար բերդին երկու գինետուններուն առջեւ, ու պարծանքով կը պատմէին տակաւին կռուի չմտածներուն իրենց քաջագործութիւնները :

Իսկ անոնք՝ գրեթէ ոտքերնին գետին զարնելով կ'այրէին կռուի փափաքէն : Մեքչէի ծածուկէն ինքզինքը կ'ուտէր կատաղութենէն որ չէր կրնար կռուի մասնակցիլ, այլ պէտք էր հոն բերդի գաւիթին մէջ մնար, ու պէտք էր գոհանար Տապոյի հրամաններու համաձայն գունդերը շարժելու ու քաջալերական խօսքերով խրախուսելու :

— Տղաք, քաջութիւն. ամէն զէնք հայրենիքը կը պաշտպանէ :

Եւ անոնք բոցավառ դէմքով կը նետուէին կռուի թափին մէջ :

Յարձակման սանդուխները արդէն լըպրծուն դարձած էին արիւնէն, ու պարիսպը ծիրանեգոյն : Վարը մեռելներով ու հոգեվարքի ցնցումներով արիւնոտ բլուրներ ձեւացած էին : Բայց անոնց վըրայէն նորանոր հազարներ կը ցատկէին գոռալով : Փողերը կը հնչէին, թմբուկները կը հնչէին, ու կը ճչար բանակի չեփորը, եւ Ալլահ գոռումը կը խառնուէր վիրաւորեալներու ոռնոցին : Վարը՝ իրար խառնուած էին ձիու վրայ արշաւող եասաուլներու հրամաններու աղաղակները, թնդանօթներու որոտումը, հրացաններու ռմբիւնը, ռումբերու պայթումը երիվարներու խրխնջալը, մահամերձներու հոնդիւնը, սանդուխներու ճարճատումները :

— Եկուր փաշաս, եկուր ... փաֆ . . .

— Մարգարէին բաժ որ այս հարուածը Զոլթայիէն ընդունեցար, — կը լսուէր Զոլթայիին ձայնը :

Գազանական ոռնոցներ ու թնդանօթներու ռմբիւններ կը խեղդէին անոր խրոխտական գոչումները. սակայն անոր չուրջ վխտացող դէմքերը ու զէնքերու աշխոյժ շարժումները ցոյց կուտային, թէ հոն մարդիկը լաւ կ'աշխատէին :

Ծուխի ամպեր կը ծածկէին արեւը : Բերդին շուրջ՝ թաւալող ծուխի ամպեր բռնած էին, որոնց մէջէն երբեմն երբեմն կ'երեւէին Թրքական վաշտերու շողշողուն սաղաւարտները, կամ վառօդ կրող ուղտերու կարաւանները, ու կը ծածանէին դրօշներն ու պոճուքները :

Մարդիկը Հին դրան ամրոցին քով կը փոխուէին ամէնէն շատ : Հոն Գասպար Փեթէօ կը հրամայէր : Ամէն անգամ որ սանդուխներու անտառը քիչ մը անօսրանար, Թուրքերը քունիթալնոց կնդակներով կը հարուածէին պարիսպներու ցանկապատը :

Թուրքերը կացիններով ու բահերով կը ջանային բանալ լեցուած դուռը, երգեհոնի խողովակներէն արդէն երկու հատը հանած էին :

— Հինգ հարիւր հոգի, — գոչեց Տապօ Քրիստափորին :

Ու Քրիստափոր ձիուն գլուխը դարձընելով սուրաց հինգ հարիւր մարդ զրկելու. որ գրեթէ բոլոր պահեստի զօրքն էր :

Մեքչէի ալ սաղաւարտը անցուց ու տասը հոգիով դիմեց դէպի Հին դուռը. եթէ ներս խուժել յաջողին՝ իր գործն ալ կը սկսի, ներքին բերդին պաշտպանութիւնը :

ԿԷԶԱ ԿԱՐԴՕՆԻ

(Շար.)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Հայաստանի մօտ 250 բնանկարներու եւ պատմական վայրերու գունաւոր լուսարձակում (փրոժէքսիոն) :

Կազմակերպուած Համազգային Մշակութային Միութեան կողմէ, այս Շաբաթ ժամը 20·30ին, Մշակոյթի Տան «Շ. Միսաքեան» սրահին մէջ :

17 Րիւ Պլէօ, մեթրօ Քադէ :

Լուսարձակումը սիրայօժար պիտի կատարէ նկարիչ ՌԻՇԱՐ ԺԵՐԱՆԵԱՆ, խրաքանչիւր տեսարանին տալով բերանացի տեղեկութիւններ :

Պ. Ժերանեան Հայաստանի զանազան շրջաններու մէջ իր առած նկարներու ցուցահանդէսին առիթով կրցած է յիշեալ բնանկարները իրենց իրական գոյներով լուսանկարել :

Մուտքը ազատ է :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Թաղական խորհուրդը կը յայտարարէ թէ եկած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները Պ. Եդուարդ Մարգարեանի արկածալի մահուան առթիւ :

Պ. Պ. Մարգարեան Ժ. հարիւր ֆրանք եկեղեցւոյ, Փիլոյեան Յարութիւն 100, եկեղեցւոյ, Ճանիկեան Կարապետ հարիւր, (30 եկեղեցւոյ 20 դպրոցին, 50 Ազգ. Առաջնորդարանին), Յովհաննէսեան Ժանօ հարիւր (40 Հ. Մ. Ը. Մ.ի, 30 եկեղեցւոյ, 30 Ազգ. Առաջնորդարանի), Կէօնճեան Յակոբ 50 եկեղեցւոյ, Ճանիկեան Սեպուհ 50 ֆր. (20 եկեղ. 30 Ազգ. Առաջնորդարանի), Յակոբեան Սուրէն 50եկեղեցւոյ, Գրիգորեան Գրիգոր50 եկեղեցւոյ, Սեմէրջեան Աւետիս 30 եկեղեցւոյ, Եմէնէճեան Միսակ 30 եկեղեցւոյ, Տէրտէրեան Բարթող 50 ֆր. (20 եկեղեցւոյ, 30 Ազգ. Առաջնորդարանի), Պզտիկեան քսան եկեղեցւոյ, Պապիկեան Լեւոն քսան եկեղեցւոյ, Նաճարեան Գրիգոր, Նաճարեան Պաղտասար, Հաչաչեան Կարապետ, Ժամկոչեան Կարապետ, Տիկիններ Նիքոլա, Էնէզեան Տիրան, Շելեպեան, Տիկ. Յակոբեան Մարի 10ական եկեղեցւոյ :

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

(Բ. ցանկ, ընկեր Մարտիրոս Պօյաճեանի մահուան փոխան ծաղկեպսակի) :

Ընկ. Ս. Զոխազլեան 10 ֆր. «Հայաստան» թերթին, ընկ. Ս. Խաչատուրեան տասը Մշակոյթի Շ. Միսաքեան սրահին, ընկ. Գ. Սիմոնեան քսան «Հայաստան» թերթին, փ. Թնկրեան տասը Մշակոյթի Տան Շ. Միսաքեան սրահին, ընկ. Ա. Շահինեան տասը «Հայաստան» թերթին, ընկ. Տ. Քէշիշեան տասը Կ. Խաչին (Վալանս), տասը «Հայաստան» Թերթին, ընկ. Կ. Սիմոնեան քսան Կ. Խաչին (Վալանս), տասը «Յառաջ»ի, տասը Մշակոյթի Տան իր մօր եւ քրոջ մօր °ր'«Ըկոյթի Տան իր մօր եւ քրոջ մօր քառասունքին առթիւ ընկ. Յ. Պօյաճեան 30 Հ. Յ. Դ. կոմիտէին (Վալանս) :

(Ստացանք «Յառաջ»էն) :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Շաւիլէն Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Յովհաննէսեանէ 50 ֆրանք փոխան ծաղկեպսակի հանգուցեալ Օննիկ Զաքարեանի յուղարկաւորութեան առթիւ :

×

Շաւիլի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Տէր եւ Տիկին Փափազեան (Սէվրան) 50 ֆր., Տիկին Գէորգեան (Սէվրան) քսան ֆրանք :

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. «Ռուբէն» Ուսանողական Միութեան ժողովը այս Երեքշաբթի իրիկուն ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին :

ՄԱՅԻՍ 28Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կը տօնուի 29 Մայիս Շաբաթ գիշեր մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղամասի քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ :

ԵՂԵՌՆԻ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին :

Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ :

Ժամը 11ին Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ ծաղկեպսակի զետեղում :

Հանդիսութիւն երեկոյեան ժամը 16·30ին Ալֆորվիլի քաղաքապետական սրահին մէջ Սալ Վօլթէռ : Բարձր հովանաւորութեամբ Կաթող. Պատրիարք ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ եւ ներկայութեամբ բարձրաստիճան անձնաւորութեանց :

Կը խօսին ՖՐԷՏԷՐԻՔ ՖԷՅՏԻ, Կ. ՄԵՀԵԱՆ եւ Տոքթ. ԽԱՅԻԿԵԱՆ (ֆրանսերէն) :

Խօսք կ'առնէ Ալֆորվիլի քաղաքապետը ՖՐԱՆՍԵՍՔԻ

Պատշաճ գեղարուեստական բաժին :

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ :

ԼԻՈՆ ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ :

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խումբերուն :

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան, Ռամոյի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային :

ՀԱՄԵՐԳ

Շաբաթ, Մայիս 15, ժամը 21ին
Salle Rameau — Lyon

Նախաձեռնութեամբ ԿԱՊ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ :

ԼՈՒԻԶԱ ՊՈՉԱՊԱԼԵԱՆ

(Սօփրանօ – լիրիք)

ՅԱՅՏԱԳԻՐ.— Փերգոլեզի, Բաչինի, Հէնտէլ, Մոցարթ, Փըրսէլ, Կլիւք եւ ԿՈՄԻՏԱՍ, Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ, Բ. ԿԱՆԱՉԵԱՆ, ԱԼԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ, Ա. ՍԱԹԵԱՆ և ԹՈՒՄԱՃԵԱՆ :

Գին՝ 5, 7 եւ 10 ֆրանք :

Տեղերը ապահովել՝ Լը Փրոկրէ :

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Այս Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին կը խօսի ՏԻԿ. ՀՈՒՐԻ ԻՓԷՔԵԱՆ

Նիւթ.— Ապրիլեան ջարդերու քաղաքական պատճառները եւ հետեւանքները :

Սիրով կը հրաւիրուին հայ երիտասարդութիւնը եւ հասարակութիւնը :

La Revue M.I.S.S.I.

(MAGAZINE D'INFORMATION SPIRITUELLE ET DE SOLIDARITÉ INTERNATIONALE)

vous présente son numéro d'Avril 65 entièrement consacré à l'Arménie sous le titre

« ARMENIE ET ARMENIENS A TRAVERS LE MONDE »

Au sommaire :

Un délicieux petit dictionnaire de curiosités Arméniennes, avec une merveilleuse illustration de monuments antiques Arméniens et de personnalités Arméniennes.

Cette revue est en vente :

DANS TOUTES LES PAROISSES

REVUE MISSI	REVUE MISSI
6, Rue d'Auvergne	38, Bd. Raspail
LYON (2e) - (Rhône)	PARIS (7e)
	(BAB. 02-59)
	de 14 h. 30 à 18h.30

Librairie Orientale H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince PARIS-6e
et chez le Journal HARATCH

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
37, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Պ. ՎԱՀԱՆ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

Կը նախագահէ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ

Կը խօսի Պ. ԱՍԱՏՈՒՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Շաբաթ, Մայիս 15, ժամը 21էն մինչեւ լոյս, Ալհամպրայի սրահը 340, Պուլվար Շաւ

Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր.— Տոհմիկ պարեր Հայ Արենոյշներու կողմէ, ղեկավարութեամբ Տիկին եւ Օր. Շամիրեանի : Մեներգ՝ Օր. Օր Ալիս Շամիրեան եւ Շաքէ Փանոսեան (ձեռնադաշնակով կ'ընկերանայ Շ. Փանոսեան) Արտասանութիւն Օր. Օր. Վերգինէ Նազարեան, Միրէյ Տէր – Յովհաննէսեան, Պ. Պ. Վ. Ճառայեան, Վ. Նազարեան, Դաշնակ.— Օր. Մ. Մարկոսեան :

Կէս գիշերէն ետք՝ Եւրոպական պարեր

Բոլոր կազմակերպութիւնները հրաւիրուած են իրենց մասնակցութիւնը բերելու

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Յունիս 20ին, Մոնմորանսիի ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ :

Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը :

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 16 Մայիս, ժամը 14·30ին Սորպոնի մեծ Ամփիթատրոնին մէջ

Բարձր հովանաւորութեամբ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ (Հայրապետական պատուիրակ) եւ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

Պատուոյ նախագահութեամբ եւ ներկայութեամբ ԱՆՏՐԷ ՇԱՄՍՕՆԻ, (Ֆրանսական Ակադեմիայէն)

Կը խօսին Ս. ՔԱՐԵԱՆ եւ ՎԱԹԻՆ ԲՈՒԱՐ, (Ֆրանսական Կարմիր Խաչի ներկայացուցիչը) : Սիրայօժար կը մասնակցին ԱՐՏԱՇԷՍ ԳՄԲԷԹԵԱՆ, ՌԱՖՖԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, ԱՐՓԻՆԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, (Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի շրջանաւարտներէն), ԱԼԻՍ ՍԸՄՍԱՐԵԱՆ, ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՆԱՍՏԱՍԵԱՆ՝ (Ջութ. Պուլկարահայ արուեստագէտ) ԶԱՐՈՒՀԻ ԱՆՏՈՆԵԱՆ, Է. ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ, ԱՐԱՔՍԻ ԳՄԲԷԹԵԱՆ եւ ԺԱՆ – ԺԱԳ ԱՍԼԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն) :

Սայաթ – Նովա գուսանական համոյթը :

Կովկասական պարախումբը, կը ղեկավարէ ՊԵՐՆԱՐ ՏԷՏԷՃԵԱՆ եւ ՈՒՔՐԱՅՆԱԿԱՆ հռչակաւոր պարախումբը :

Տոմսերու գինն է 3, 5 եւ 6 ֆրանք : Ապահովել Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնատեղիէն, 15 րիւ Ժան Կուժօն, Փարիզ, ինչպէս նաեւ Հայ Կարմիր Խաչի Փարիզեան շրջանի մասնաճիւղերէն : Չէքփօսթալ 1717 – 56 Փարիզ

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է

ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի

Եթէ ներսը եւ դուրսը

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ

ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e

Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47

11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնակարգ ներկեր : Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն: Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն: Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլասթիք — ծածկոցներ. — TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE

Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը :

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ :

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAYRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՅԱՌԱՋ
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)
Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. — Հատը 0.30 Ֆ.
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՄԱՅԻՍ
MERCREDI 12 MAI 1965
Le Numéro : 0,30 Fr.
41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10304
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — N° 10.304

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

(Յիսնամեակին առթիւ)

1915 Ապրիլի չորսշուք օրերուն, երբ ոճրագործ Իթթիհատի կառավարութիւնը նախանշանը կուտար Հայերու բնաջնջման, զանգուածօրէն ձերբակալելով մտաւորականութեան ընտրանին, իր գործակալները Պոլսէն մինչեւ գաւառ դրգռիչ լուրեր կը տարածէին հայկական ապստամբութեան մը մասին :

Իրենց նպատակն էր մէկ կողմէն Թուրք հանրային կարծիքը լարել Հայերուն դէմ, միւս կողմէ արդարացնել ձերբակալութիւններն ու յետագային գործուելիք անլուր ոճիրները :

Օսմանեան կայսրութեան մայրաքաղաքին մէջ մարդիկ ո՛չ մէկ լուր ունէին ծայրագաւառներու մէջ պատահած դէպքերէն :

Դաժան մանրակրկիտ ճշգրտութեամբ պատրաստուած էր իր դիւային ծրագիրը : 1914 Յուլիս 21ին (Հին Տոմար) ընդհանուր զօրաշարժ յայտարարելով զինուորագրած էր մինչեւ 48 տարեկան բոլոր այրերը, երբ տակաւին Թուրքիա չէր մասնակցած պատերազմին :

Զէնք բռնելու կարող բոլոր Հայերը պէտք է առնուէին բանակին մէջ :

Աչքի փուշ էին Զէյթունը, Սասունն ու Վանը, իրենց յեղափոխական անցեալով :

Առաջին հարուածը տուին Զէյթունին, 1915ի առաջին ամիսներուն :

Կիլիկեան արծուեբոյնի հերոս զաւակները լեռ բարձրացեր էին՝ մերժելով զինուորագրուիլ Թրքական բանակին :

Կիլիկիոյ ծերունազարդ Սահակ Բ. Կաթողիկոսի բարեմիտ միջնորդութեամբ մեր կորիւն լեռնականները զէնքը վար դնելով լեռնէն վար իջան, հաւատալով Թուրքերու կեղծ խոստումներուն :

Արդիւնքն այն եղաւ, որ հարիւրաւոր Զէյթունցիներ շղթայակապ Մարաշ տարուելով ամարդիօրէն կնդակահարուեցան : Իսկ Զէյթունի ամբողջ ժողովուրդը յուրտ ձմեռ օրով գ[illegible]նդակ պայմաններու մէջ տարագրուեցաւ Գոնիայի նահանգի Սուլթանիէ քաղաքը :

Երկրորդ հարուածը պիտի տրուէր Վանին, համաձայն մութին մէջ պատրաստուած ծրագրի մը, որուն գործադրութիւնը վստահուած էր Ճեվտէթ բէյ ձէվտէթ փաշային :

Այս հրէշածին գաղանը կ'ուզէր Զէյթունի վիճակին հասցնել Վանը, պահանջելով իրեն յանձնել զէնքերը եւ զէնք բռնելու կարող բոլոր այրերը :

Սակայն Վանեցին, պատի՛ւ իրեն, չըխաբուեցաւ :

Զէնքի փարեցաւ հերոսաբար եւ ամբողջ մէկ ամիս կռուեցաւ թշնամի կանոնաւոր բանակին դէմ՝ պատահական զէնքերով եւ միամիջոցներով :

Ընդհանուր թշնամիին դէմ սրտառո՛ւչ համերաշխութեամբ միացան բոլորը, առանց դաւանանքի եւ գաղափարականի խտրութեան :

Ո՛չ միայն այրերը, այլեւ կիներն ու անչափահաս տղաքն ու աղջիկները իրենց մասնակցութիւնը բերին հերոսամարտին, որ ոսկի տառերով արձանագրուած է մեր նորագոյն պատմութեան մէջ :

Ճեվտէթ դաւադրաբեր սպաննել տուաւ Իշխանն ու ընկերները, որոնք իր կարգադրութեամբ կ'երթային Շատախ, ուր տեղացիք քաջաբար կը կռուէին Թուրքերուն դէմ :

Խարդախութեամբ ձերբակալեց Ա. Վռամեանը, անտեսելով անոր օսմանեան երեսփոխանի հանգամանքը :

Զխարուեցաւ սակայն մեծ Արամ Մանուկեանը, որ Վասպուրականի հերոսամարտին հոգին դարձաւ : Ու յաղթանակէն վերջ ինքնավար Վանի նահանգապետի պաշտօնին կոչուեցաւ :

Վանի ինքնավարութիւնը նախաքայլն եղաւ Հայաստանի անկախութեան :

Հայ կամաւորական զօրագունդերը իրենց ականաւոր անձնազոհ խմբապետներու առաջնորդութեամբ յաղթական մուտք գործելով ազատագրուած Վանի մէջ, խանդավառութեան ալիքներ բարձրացուցին ամէն կողմ :

Թշնամին պարտուած, անփառունակ փախուստի մատնուեցաւ սարսափահար :

Ո՛չ ոք կրցած է թափանցել ռուսական գաղտնի դիւանագիտութեան խորհուրդներուն :

« Հայաստան՝ առանց Հայու » նշանաբանի գործադրութեա՞ն համար էր արդեօք, որ ռուսական բանակը Յուլիսին պարպեց Վանը եւ բռնագաղթի պարտադրեց Հայութիւնը, Շահ Աբբասի օրերը յիշեցնելով :

Կրկին գրաւում Վանի եւ վերջնական պարպում : Նոր խանդավառութիւն եւ յետոյ անդարմանելի հիասթափութիւն :

Այսօր, հերոսամարտէն յիսուն տարի վերջ, Վանեցին հպարտ է իր փառաւոր անցեալով, իր յեղափոխական կուսակցութիւններով եւ հայ ազատագրական շարժումներուն բերած իր նպաստով :

Վանեցին այսօր Հայաստանի մէջ իր քրտինքը կը թափէ հայրենիքի վերելքին համար : Եւ այնտեղ ու ամէն տեղ կ'երազէ վերադառնալ իր հայրերու եւ պապերու ծննդավայրը :

Ու այդ հաստատ հաւատքով կը նայի դէպի ապագան, երգելով միշտ՝

Ա՜խ Վասպուրական,
սիրուն Հայաստան :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈԼ ՊՈՆ Կ'ԵՐԹԱՅ

ՖՐԱՆՔՕ-ԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՊԻՏԻ ԼՈՒԾՈՒԻ՞

Գերմանիոյ Դաշնակցային Հանրապետութեան վարչապետը յայտնեց իր նախարարներուն թէ տը Կոլ գրած է իրեն, առաջարկելով որ Պոն երթայ Յունիս 11-12ին եւ Էրհարտ դրական պատասխան տուած է : Քանի մը օր առաջ, Էրհարտ տեսած էր Պոն Ֆրանսական դեսպանը եւ փափաք յայտնած որ Ֆրանսայի նախագահին հանդիպի որքան կարելի է շուտ, տրուած ըլլալով որ գերման վարչապետը սովորութիւն չունի անտարբեր մնալու երբ դժուարութիւններ կը ծագին : Համոզուած է, ընդհակառակն, որ Ֆրանքօ-գերման սերտ յարաբերութիւններ կարեւոր են եւ պէտք չէ ձգել որ կացութիւնը վատթարանայ : Այս ճամբորդութեան թուականը ութ օրով կը կանխէ որոշուած նախկին թուականը, ինչ որ կը փաստէ նաեւ թէ Ֆրանսա ալ բարեկամեցողութիւն ցոյց կուտայ Էրհարտի հանդէպ եւ առկէ ալ կ'եզրակացուի թէ խօսակցութիւնները պիտի սկսին սիրալիր մթնոլորտի մը մէջ :

Պոնի մէջ որոշ վրդովում մը կը տիրէ ի տես Ֆրանսական քաղաքականութեան հակամերիկեան բնոյթին եւ մանաւանդ Մոսկուայի հետ սկսած փլիրթին : Գերմանացիներուն համար հոս է արդէն ցաւին արմատը : Կ'ըսուի թէ Ֆրանսայի պատճառաւ է որ Վեննետիկի ժողովը տեղի չունեցաւ ու նաեւ եթէ Ֆրանսա, Անգլիա եւ Ամերիկա չկրցան միացեալ յայտարարութիւն մը ընել, պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ Ֆրանսայի վրայ որ կ'ուզէ դուրս ձգել Միացեալ Նահանգները գերմանական հարցէն : Վերջին օրերու ընթացքին Էրհարտ եւ Շրէօտէր կարգ մը յայտարարութիւններ ըրին, որոնց մէջ բացէ ի բաց չքննադատելով հանդերձ Ֆրանսան, դատապարտեցին ազգայնականութիւնը եւ դէմ արտայայտուեցան որեւէ գերազանցութեան Եւրոպայի մէջ :

Նախքան տը Կոլի հետ տեսնուիլը, վարչապետ Էրհարտ պիտի հանդիպի Ճոնսընին, Ուաշինկթընի մէջ, Մայիս 31ին :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ, մեռած է նախկին վարչապետ՝ Լէոփոլտ Ֆիկըլ, որ Աւստրիոյ քրիստոնեայ ժողովրդավարութեան, մեծագոյն դէմքերէն մէկն էր : 62 տարեկան էր :

ՄԱՏՐԻՏԻ մէջ, առաջին անգամ ըլլալով, Քաուտիյօն առաջնակարգ տեղ տուած է իշխան Խուան Քարլոսի, քաղաքացիական պատերազմին ազգայնական յաղթանակին 26րդ տարեդարձին առթիւ : Ալֆոնս ԺԳ.ի թոռը Ֆրանքոյի կոնակը կեցած է :

ԻՏԱԼԻՈՅ Արտաքին նախարարը Ամինթօռէ Ֆանֆանի Փարիզ կը հասնի Յունիս 2ին, ի պատասխան Քուվ տը Միւրվիլի հրաւէրին :

Ս. ՏՈՄԻՆԿԻ մէջ, կացութիւնը միշտ չփոթ է : Զօր. Վեսէն, որ սահմանադրականներու պարագլուխն էր եւ 1963ին տապալած էր Խուան Պոշը, հրաժարած է, բայց կը մերժէ երկրէն հեռանալ : Ինք էր նաեւ որ մայրաքաղաքը ռմբակոծել տուած էր երկու շաբաթ առաջ :

ՊԷՆ ՊԵԼԼԱ եւ Հասան Բ. Զորեքշաբթի օր հանդիպում մը պիտի ունենան Սայտայի մէջ : Հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Մարոքի թագաւորին հրաւէրին վրայ : Թէեւ տեսակցութեան բնոյթը յայտնի չէ բայց կը կարծուի իթէ կարեւոր հանդըրուան մըն է Ալժերիոյ եւ Մարոքի հաշտութեան ճամբուն վրայ :

ՊՈՒՐԿԻՊԱ յայտարարած է Զուտ Տօյչէ Ցայթունկին թէ Թունուզէն, Մարոքէն եւ Լիբիայէն զատ բազմաթիւ արաբական երկիրներ պիտի չխզեն Գերմանիոյ դաշնակցային Հանրապետութեան հետ, երբ այս վերջինը դիւանագիտական յարաբերութիւններ սահեղծէ Իսրայէլի հետ : Նկատի կ'առնուի որ Թունուզի նախագահին յայտարարութիւնները կը զուգադիպին Քրուփ հաստատութեան ներկայացուցիչներուն Թունուզ ներկայութեան հետ :

ԱՆԳԱՐԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն Յունաստան եւ Թուրքիա պատրաստ են բանակցելու Կիպրոսի շուրջ : Աթէնք պէտք է ձեռք ձգէ ոչ միայն կղզիին ապահով անկախութիւնը, առանց մշտական սպառնալիքներու, այլեւ միշտ բաց դուռ մը ձգէ էնոսիսին համար : Պարզ է որ Յունաստան չի բանակցիր ամէն գնով :

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ Բ. պատերազմին 55 միլիոն հոգի մեռած է :

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ Չինաստան միշտ դէմ է դեսպաններու փոխանակութեանց Մեծն-Բրիտանիոյ հետ :

ՆԱՍԸ, պատասխանելով խորհրդային հրաւէրին, Մոսկուա երթալու յայտնեց թէ Օգոստոս ամիսը իրեն կը յարմարի :

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Հանրապետութեան նախագահը եւ Տիկին Հելու Փարիզէն Հռոմ հասան, ուր հինգ օրուան պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարեն :

ԹԻԹՕ Նորվեկիա հասաւ, պաշտօնական այցելութեան :

ՖՐԱՆՍԱ եւ Սպանիա համաձայնագիր մը ստորագրեցին երկու սուզանաւերու շինութեան համար :

ՉԻՆ բանակի սպայակոյտին պետը յայտարարեց թէ Չինաստան կը յարձակի միայն՝ երբ իր վրայ յարձակում գործուի :

ՎԱՍՊՈՒՐԱՆԱՆԻ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒՆ

Վասպուրական... :
Եղբա՛յր, ընկե՛ր,
Պատռէ՛ կապանքը սա բառին
Ու ձայն նետէ՛
Հազար փշուր,
Հայաստանի հպա՛րտ սրտին :
Տե՛ս, տե՛ս,
Ի՜նչ հոյակապ խոյանքով
Կը ցցուին
Լերան լանջին, դրան սեմին
Թիկունքները, բռունցքները
Հէքեար կերտող
Կտրիճներու սա ցեղին :
.
Վասպուրական հերոսացա՜ծ... :
Ինչքան հպա՛րտ
Կ'արհամարհես
Ցամառ տողանցքը դարերուն,
Անզօր, վատոյժ չարութիւնը
Խեղճ Թուրքերուն :
Գիտես, գիտես
Ու մանաւանդ
Կը յիշե՜ս
Դժոխք ցնցող, դրախտ հեզնող
Հերոսամարտը :
Թէ ի՜նչ կամքով աննկուն
Վանը մերժեց սակարկել,
Մերժեց լքել
Զաւկները ճակատագրին՝
Մահէն անդին մագլցող :
.
Վասպուրական անմահացած .. :
Երջանկութեան օրերուն՝
Հրա՜յրք էիր,
Շառայլ էիր :
Սա սրբութեան օրերուն՝
Եղիր հրա՛շք
Զոր կ'սպասեն
Աքսորական սերունդները
Քու ցեղիդ :

Հրաբուխէն քու սրտիդ
Կա՛յծ մը միայն
Հերոսացած Վանեցի՛,
Ժայռ մը միայն
Լեռնաշղթայ 'մկաններէդ
Հե՛ւք մը, թա՛փ մը, ճի՜չ մը
Հայրենիքի ապրումէդ :

Ու...
Կարելի է, չեմ գիտեր,
Ու մենք ծնինք մեր մէջէն
Հրաշքօրէն
ՀԱ՛Յ :

Վ. ՕՇԱԿԱՆ

(Փարիզ, 1951)

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Ստացանք «Էջմիածին» ամսագրի բացառիկ թիւը նուիրուած մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին, 200 էջ, նոխ եւ պատկերազարդ բովանդակութեամբ .—

« Խօսք Աղօթքի եւ Ուխտի» (Վազգէն Կաթողիկոս), «Եղեռն մը եւ իր պատմութիւնը» (Յ. Ճ. Սիրունի), «Խոհեր մեծ Եղեռնի մասին» (Աւետիք Իսահակեան), «Մտորումներ Ապրիլ 24ի առթիւ» (Մ. Սարեան), «Սրտի Ձայն (Մ. Շահինեան), «Տասը խորհրդածութիւններ » (Լ. Միւրմէլեան), «Թերթիկներ իմ յուշատետրից» (Ակադ. Կ. Մելիք - Օհանջանեան), «Հաւատք քո կեցուսցէն զքեզ» (Համաստեղ), «Չմոռացուող անուններ » (Մ. Հիւսեան), « Հայ Գրակ. Կորուստները» (Գ. Մաղոյեան), «Յուշամատեաններէ հետքերով » (Արամ Հայկազ), « Փառք պարտուածներին» (Արման Կոթիկեան) եւ այլ շահեկան յօդուածներ, յուշեր, փաստաթուղթեր :

ԱԿՆ ԸՆԴ ԱԿԱՆ

Վիճակը ծգուած էր ։ Որեւէ տատանում կամ ընկրկում պիտի նշանակէր դասալքութիւն եւ անձնասպանութիւն ։

Ճգնաժամը կը պահանջէր ինքնապաշտպանութիւնը կազմակերպել վճռական եւ միակամ ։ Դիմադրական պայքարը մղել հաւաքաբար ։ Զարնել եւ զարնուիլ անվըկանդ ։

Եւ ամբողջ Վասպուրականը ոտքի կանգնեցաւ, վառ պահելու համար իր արեւը՝ Ազատութեան շողերուն տակ ։

Անձնուէրները ամէնի պատնէշներ կանգնած էին իրենց բազուկներով, մղելու համար գոյամարտը ։ Ճակատ ճակատի եւ ակն ընդ ական ։

Այլեւս ոչ ես ու դուն, ոչ աս ու ան ։ Ոչ տարիք, ոչ ալ դասակարգ ։ Ոչ սեռ, ոչ ալ դիրք ։

Մէ՛կ, — բոլոր տրամադրելի ուժերով ։

Կռո՛ւ ամէն ուղղութեամբ ։ Ռազմական բոլոր միջոցներով եւ հերոսական խոյանքով ։

Երբ առաջին գնդակը որոտաց, թշնամին խուճապի մատնուած էր արդէն, եւ կը մոլտար անզօր կատաղութեամբ ։

Որո՞ւ միտքէն կ՚անցնէր թէ երկուան բայան պարտութեան պիտի մատնէր ամբողջ բանակ մը, դիրքեր գրաւելով յուսահատական քաջութեամբ ։

Հրամանատարը ինք, անարգ դաւադիր եւ արիւնարբու հրէշ, փրկութիւն կը փնտռէր անպատիւ նահանջով մը ։

Ինք որ Իշխանի եւ երեք ընկերներուն արիւնը լակած էր դեռ երէկ, եւ դէպի սպանդանոց առաջնորդած՝ Վռամեան ։

« Ա՛խ, Վասպուրական, աշխարհ Հայաստան »...

Ահա նորէն փոթորիկ մը ։ Թերեւս վերջինը ։

— Զա՛րկ ։ Եւ թող Գաղանը լճանայ իր արեան ճապաղիքներուն մէջ, որպէսզի բացուին Ազատութեան ճամբաները ։

Այնքան դար լացիր, եւ այժմ վառօդին ծուխն է որ պիտի ցամքեցնէ արցունքները ։

Վա՛տ է թշնամին եւ անողորմ ։ Կ՚ուզէ իր տիրապետութիւնը պահել ջարդուփշուր ոսկորներուդ վրայ, դերեզմաննոցի մը վերածելով ծաղկաւէտ երկիրդ ։

— Զա՛րկ, որպէսզի շինարար բազուկդ կարենայ գործել ազատ ու անվտանգ ։

... « Ակն ընդ ական եւ ատամն ընդ ատաման» ։

Կա՞րճ տեւեց յաղթանակը ։

Ոչի՛նչ ։ Քառասուն տարի ետքն ալ, պատմութիւնը կ՚ըսէ ․

— Ժողովուրդ մը կար մտաւոր Արեւելքի լեռներուն մէջ, Արարատի ստորոտը ։

Ճակատագրական պահու մը, այդ ժողովուրդը գերագոյն գոյամարտը մղեց իբրեւ մէկ մարդ, փշրելով արիւնադանդ բռնակալութեան մը ժանգոտած շղթաները ։

Ան Ազատութեան եւ ստեղծագործ Աշխատանքի դրօշը պարզեց աւերակներու վրայ ։ Եւ երբ կը շարունակէր վարել ու հերկել, ուրիշ դաւադիր մը դաշոյնը խըրեց իր կողերուն ։

Այդ ժողովուրդին բեկորները, մասամբ Արարատեան դաշտին մէջ հաստատուած, եւ մասամբ ցիրուցան՝ ի սփիւռս աշխարհի, միշտ երկիւղածութեամբ եւ հպարտութեամբ կ՚ոգեկոչեն 1915 Ապրիլ – Մայիս ամիսները, իբրեւ ներշնչարան հաւատքի եւ յարատեւութեան ։

Ու պիտի ոգեկոչեն դեռ ուրիշ քառասուն տարիներ, այն վստահութեամբ թէ ցորչափ բուն իրաւատէրը չէ վերադարձած, միայն բուեր պիտի վայեն Վասպուրական աշխարհին, ինչպէս ամբողջ արեւմտեան Հայաստանի մէջ ։

Երբ ժողովուրդ մը Ազատութեան կամքը ունի, Աստուած անգամ « Առաւօտ լուսոյ » կ՚երգէ ։

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Կէս՝ դար է անցել Վանի Ապրիլեան հերոսամարտից ։ Վասպուրականի զաւակները, ի սփիւռս աշխարհի, գիտակից հպարտութեամբ տօնում են իրենց հերոսական պայքարն ու հրաշափառ ազատութիւնը ։ Ոչ միայն Վասպուրականցին, բովանդակ Հայութիւնը պէտք է տօնէ, որովհետեւ Վասպուրականի հերոսամարտը համազգային բնոյթ ունի իր տարողութեամբ եւ արժէքով ։ Նա, ինչպէս Ուրֆայի, Շապին Գարահիսարի, Մուսա Տաղի եւ ուրիշ վայրերի ըմբոստացումները բռնութեան դէմ՝ ազգային ընդհանուր կենսունակութեան եւ ազատատենչ ոգիի արտայայտութիւնն էր ։

Ինչո՞ւ հնարաւոր եղաւ Ապրիլեան Հերոսամարտը ։ Ինչո՞ւ Վասպուրականի ընդվզումը պսակուեց յաջողութեամբ, մինչ միւս վայրերինը ողբերգական վախճան ունեցաւ ։ Պատմութիւնը մանրազննին ուսումնասիրութեամբ պիտի տայ այս ցաւատանջ հարցումների պատասխանը, բայց, այսօր էլ դժուար չէ բացատրել երեւոյթի հիմնական պատճառները ։

Նախ՝ ի հարկէ, աշխարհագրական դիրքը, որ առ հասարակ, ազգերի ճակատագիրը տնօրինող հիմնական գործօնն է ։ Տարբեր վայրում լինէր, օրինակ, Հայաստանը, հայ ժողովրդի ճակատագիրն էլ ուրիշ կը լինէր ։ Ինչո՞ւ Բալկանեան ազգերը ազատուեցան Թրքական լծից, իսկ Հայաստանը դեռ մնացել է անազատ ։ Աշխարհագրական դիրքն է գլխաւոր պատճառը ։

Վասպուրականը ընկած է Ռուսաստանի եւ Պարսկաստանի կողքին եւ մշտական յարաբերութիւնների մէջ էր արտաքին աշխարհին հետ ։ Դրսից օգնութիւն ստանալը, ուրեմն, աւելի դիւրին էր, մինչ Շապին Գարահիսարը, Ուրֆան, նոյնիսկ Տարօնը սարերով ու ձորերով, մանաւանդ մահմետական հոծ զանգուածներով բաժանուած էին արտասահմանից ։ Այդ պատճառով, տագնապի վայրկեանին ոչ միայն Դրօի օգնութիւնը շուտ հասաւ Վասպուրականին, այլեւ Հայկական Յեղափոխութեան նիւթական միջոցներից աւելի շատ բաժին հասաւ նրան ։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը ցոյց է տալիս, որ Վասպուրականը, իրբեւ նախադուռ Կովկասի եւ Պարսկաստանի, առատօրէն գնում էր արտասահմանից եկող ռազմական, նիւթական եւ մարդկային ուժերը ։ Վահան Փափազեանի (Կոմսի) հրատարակած Յուշերի հոյակապ հատորը պերճախօս փաստեր է տալիս այդ ուղղութեամբ ։

Մինչ մասնաւորապէս 1903ից յետոյ, Սարըղամիշ – Իգտիր սահմանագիծը գըրեթէ փակուած էր եւ զէնքի ու ռազմամթերքի ներմուծումը Կովկասից դէպի Բարձր Հայք ու Տարօն համարեա անհընար էր դարձած, Վասպուրականի ճամբան, Պարսկաստանի վրայով, մնաց միշտ բաց եւ այս գծով մեծ քանակութեամբ զէնք ու մարտական ուժեր մտան Վասպուրական, առանձնապէս հայ–թաթարական կռիւներից յետոյ, երբ Կովկասում հաւաքուած մեծաքանակ ռազմական միջոցները փոխադրուեցին Երկիր ։

Ապացոյց՝ Դաւոյի դաւաճանութեան հետեւանքով, Թուրք կառավարութեան ձեռքը անցած զէնքի պատկառելի քանակը ։ Եւ այդ միայն քաղաքի պահեստների մի մասին բովանդակութիւնն էր դեռ ։ Գաւառները, մանաւանդ Լեռնապարի շրջանը փոխադրուած զէնքը մնաց ապահով ։ Սահմանադրութիւնից յետոյ էլ, Դաշնակցութիւնը շարունակեց զինել ժողովրդին եւ ուժեղացնել ինքնապաշտպանութեան միջոցները ։

Միւս կողմից, դարձեալ հետեւանք նըպաստաւոր աշխարհագրական դիրքի, յեղափոխական շրջանին, Վասպուրականը ունեցաւ թէ տեղական եւ թէ դրսից եկած հմուտ ղեկավարներ եւ անձնուէր մարտիկներ ։ Բաւական է յիշել միայն իրար յաջորդող մի քանի անուններ — Պետօ, Վարդան, Իշխան Արղութեան, կարճ ժամանակով Նիկոլ Դուման ։ Վաղգէն, Վարդգէս, Կոմս, Իշխան, Արամ, Սարգիս Բարսեղեան, Սեպուհ, Սահմանադրութիւնից յետոյ՝ Վռամեան եւ ամբողջ մի հոյլ դաշնակցական գործիչների, խմբապետների ու մարտիկների ։ Նոյնը կարելի է ասել եւ միւս կուսակցութիւնների մասին — Մ. Աւետիսեան, Մարտիկ, Փարամազ, Ա. Բրուտեան ... Այս ուժերը անդուլ աշխատանքով եւ իրենց կեանքի ու գործունէութեան օրինակով արթնացրին ժողովրդի միտքը, կազմակերպեցին եւ պատրաստեցին ինքնապաշտպանութեան եւ ազատագրական պայքարների համար ։ Եւ երբ որ հնչեց փորձութեան ժամը, Վասպուրականը իր ռազմական ուժերով ընդունակ եղաւ դիմագրելու թշնամուն, ջախջախիչ հարուածներ տուեց նրան, դիմացաւ երկար ժամանակ, մինչեւ որ դրսից հասաւ փրկարար բազուկը՝ հայ կամաւոր գնդերի առաջնորդութեամբ ։

Անշուշտ, միայն մարտնչող Վանին օգնութիւն հասցնելը չէր Ռուսներին դէպի Վասպուրական մղողը ։ Դարձեալ աշխարհագրական դիրքն էր այստեղ էլ վճռական դեր կատարողը ։ Վասպուրականը գրաւել նշանակում էր կտրել Թուրքերի ճանապարհը դէպի Արեւելք, զըրկել նաեւ Թուրք բանակը աւելի դիւրին ճանապարհից դէպի Կովկաս՝ Ատրպատականի վրայով ։ Վասպուրականին տիրելը պիտի դիւրացնէր նաեւ Ռուսների կապը Միջագետքի անգլիական բանակի հետ ։ Աշխարհագրական — ռազմագիտական ազդակը մղեց Ռուսներին Վասպուրականի ուղղութեամբ՝ յառաջապահ ունենալով հայ կամաւորական գնդերը եւ առաջադրեց Թուրքերի նահանջը, հետեւաբար եւ Վասպուրականի Հայութեան փրկութիւնը ։

Առարկայական այս գործօններին զուգընթաց՝ անհրաժեշտ է հաշուի առնել եւ հարցի ենթակայական կողմը՝ ժողովրդի հոգե – մտաւոր վիճակը, որով Վասպուրականը առանձնայատուկ տեղ է գրաւում մեր ազատագրական շարժման մէջ ։

Մինչ Հայաստանի միւս գաւառները դեռ խարխափում էին մտաւոր խաւարի մէջ, 1858ին, Վարագայ սարի լանջին, Խրիմեան Մկրտիչ վարդապետը — ապագայ Հայրիկը — կանգնեցրեց լուսավառ փարոսը՝ յանձին Վարագայ վարժարանի, առաջին տպարանի Թրքահայոց հողի վըրայ եւ «Արծուի Վասպուրականի» պարբերաթերթի ։ Հայրիկի դաստիարակած սերունդը անգնահատելի դեր կատարեց ոչ միայն իր շրջապատի, այլեւ ամբողջ Հայութեան ազգային — մտաւոր զարթօնքի գործում ։ Նրա սաներից դուրս եկան ոչ միայն ուսուցիչներ ու գրագէտներ այլեւ յեղափոխական ռահվիրաներ, որոնք իրենց հերթին, դաստիարակեցին հայրենասիրական ոգիով տոգորուած նոր սերունդներ ։

Բարեբախտութիւն էր Վասպուրականի համար եւ Մկրտիչ Փորթուգալեանի երեւումը Վանում՝ իր վարժապետանոցով, ապա՝ իր միջնակարգ դպրոցով, իր յեղափոխական քարոզներով եւ հիմնած « Հայրենասիրական ընկերութեամբ » , որ յետագային վերածուեցաւ Արմենականութեան ։

Բախտաւոր եղաւ Վասպուրականը եւ դրսից եկած յեղափոխական գործիչներով ։ Իննուսունական թուականների ըսկըզբից արդէն այնտեղ էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան ռահվիրայ Պետօն,

ՄԵՐ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ
ԵՒ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Վասպուրականի հայ ժողովուրդը, 50 տարի առաջ այս օրերուն, զինեց զինուած ինքնապաշտպանութեան սրբազան իրաւունքին, եւ կարողացաւ փրկուիլ Թուրքիոյ ծրագրած սպանդից ու կործանարար տեղահանութիւնից ։

Նրա մղած զինապայքարը գերազանցօրէն ժողովրդական էր եւ հայ յեղափոխական ։ Քանզի իր հարազատ ծոցից ծընած, ժողովրդական յեղափոխական շունչով եւ ոգիով տոգորուած նրա զաւակները, երբ զգացին Երիտասարդ Թուրքերու կառավարութեան դալը, բնաջընջելու նրա հակամարդկային վճիռը, ապա նա փարեց իր բազկի եւ զէնքի ուժին, փարեց ողջ վճռականութեամբ՝ սառ բանականութեան անսասան կամքով ։

Այս մարզի վրայ Վասպուրականցին գոյամարտի չորս գլխաւոր յենարաններ ունեցաւ՝ զինուորապէս կազմակերպուած պետական ուժերի դէմ ,— Այգեստան, Վան–Քաղաքամէջ, Փեսանդաշտ եւ Շատախի Թաղ գիւղաքաղաքում ։

Ասիական բռնակալութեան արժանաւոր ներկայացուցիչ Թուրք կառավարութիւնը իր կանոնաւոր զինուորական ուժերով, իր չէթէական խմբերով, քրտական աշիրէթներով ու ցեղերով միասին պարտադրական շրջապատման ենթարկեց մեր ինքնապաշտպանութեան չորս գօտիները, կտրեց նրանց միմեանց հետ ունեցած յարաբերութեան միջոցները, յուսալով այդ կերպ իրաքանչիւրի հետ զատ զատ իր արիւնոտ հաշիւը մաքրել ։

Պոլսոյ կեդրոնական կառավարութեան հրահանգով Վանի կուսակալ Ճէվտէթը ստանձնեց ի կատար ածել արիւնոտ ծրագիրը, անհարեկիչ դաւադրութեամբ եւ զինուորական պատժիչ միջոցներով ։

Հայոց Ջորի Հիրճ գիւղում խարդաւանքով սպաննուեցան ռազմիկ Իշխան և երեք զինակից կռիւները՝ Խաւնեան Վահան, Քոթոթ Պօղոս եւ Միհրան Տէր – Մարգարեան ։

Սոյն եղեռնի յաջորդ օրը կուսակալը իր անձնական բնակարանում վար դրաւ երեսփոխան Ա. Վռամեանին եւ նոյն երեկոյ չոգեմակոյկով ուղարկեց դէպի Բաղէշ, այն տեղից դէպի ստոյգ մահը, — Բաթմանայ գետի կամուրջին ։

Այս երկու ակտերը եղան արիւնոտ Ահազանգ Վասպուրականի Հայութեան համար ։

Երկու օր ետք նահանգային զինուած ուժերը գործի անցան արդիահարուած կանոնաւոր զէնքերով, թնդանօթներով, հրասանդներով, շրափնէլ արձակող հրանօթներով, անսահմանափակ ռազմամըթերքի քանակով միասին ։ Շրջաններում գործի անցան քրտական զինուած աշիրէթական միաւորներ ու ցեղախումբերը համաձայն կուսակալի եւ գաւառապետների հրահանգներին ։

Ահա վերոյիշեալ ուժի դիմաց զէն ի ձեռին պայքարի դուրս եկաւ Վասպուրականի մարտական սերունդը, հոգեբանօրէն հաշտուած մահուան գաղափարի հետ, կանգնած գիտակցական ինքնազոհման ուղիի վրայ՝ հարուածին պատասխանելու անդարձ որոշումով ։ Ամէն սրբութիւններից վեր դասելով իր ազգային գոյութիւնը եւ պատիւը ։

Թշնամիին դէմ չափուելու նրա զինական միջոցները թէեւ սահմանափակ, բայց ցուցահանեց հնարամտութեան ինքնագործունէութիւն, կուռ ինքնապաշտպանութեան տակտիկ եւ կարգապահ կազմակերպուածութիւն ։ Սոյն պարագաները ահա թերեւս տասնապատկեցին զէնքի իր պաշարը ։

Այս վայրերում ճշգութեան մօտիկ հաշիւով մեր զինական միջոցները պատկերը ունէին ․—

Այգեստան․— 200 հրացան, 500 մավզէր եւ այլ ատրճանակներ 150․000 փամփուշտներով ։

Քաղաքամէջ․— 100 հրացան, 90 մավզէր եւ այլ ատրճանակներ 60․000 փամփուշտով ։

Փեսանդաշտ․— 150 հրացան, 70 մավզէր եւ այլ ատրճանակներ 50․000 փամփուշտներով ։

Թաղ․— 120 հրացան, 120 մավզէր եւ այլ ատրճանակներ 50․000 փամփուշտներով ։

Յիշեալ բոլոր զէնքերը կռուողների անհատական սեփականութիւն էին 90 հարիւրէ աւելին ։

Զորս դիմադրական վայրերը օր դիմադրեցին յարձակող թշնամիին բոլոր յարձակումներուն, դրոհներուն, մնացին աննուաճ, մնացին անթափանցելի կրակի գծի շրջանակին մէջ, որ կազմւած էր մի տեսակ մահուան պատուար ։ Թշնամին որքան դիմում էր յաճախակի հնարքների եւ բուռն դրոհների, ... ռելու մեր դիմադրական դիրքերը, ... մարեա մնում էր ապարդիւն, ... ռում՝ յարձակողների դոհերի դիակներով ։ Տաճկական ուժերը, քիւրտ հրոսախմբեր, չէթէական խմբակները չկրցան ապահովել իրենց համար կարեւոր

…ժողի տէր, անհունօրէն գաղափարապաշտ, Հայրենասէր եւ անձնազոհ մի անձնաւորութիւն : Պետօն դրեց Դաշնակցութեան հիմքը Վասպուրականում՝ լայնամիտ ու ժողովրդական ոգիով : Նոյն ոգիով տոգորուած էր եւ Վարդանը, որ Վասպուրականի հարաւային լեռնաշխարհի Դաշնակցութեան առաջին առաքեալներից եղաւ : Նոյն ոգիով համակուած էին եւ Հնչակեան Մարտիկը եւ նրան յաջորդող Փարամազը, որոնց համար հայրենիքը, ժողովուրդը եւ յեղափոխութիւնը կուսակցութիւնից աւելի բարձր էին : Միեւնոյն գաղափարով ներշնչուած էին եւ առաջին շրջանի Արմենականները : Այդ ոգիի արտայայտութիւնն էր միացեալ պայքարը եւ միացեալ նահատակութիւնը 1896ին՝ Դաշնակցական Պետոյի, Արմենական Աւետիսեանի եւ Հնչակեան Մարտիկի գլխաւորութեամբ :

Այնուհետեւ իրար ետեւից իբրեւ ղեկավար — գործիչներ՝ Վասպուրական մըտան Վարդգէսը, Կոմսը, Արամը, Սարգիսը եւ ուրիշներ, բոլորն էլ միեւնոյն խմորից եւ միեւնոյն գաղափարներով ու ոգիով տոգորուած : Նրանց հիմնական գործը եղաւ յեղափոխութիւնը տեղականացնել, բուն իսկ երկրի ուժերի վրայ դնել ազատագրական շարժումը : Այդ պատճառով, մինչ, օրինակ, Հարեւան Տարօնում, ղեկավարութիւնը ինչպէս եւ մարտական գործը առաւելապէս դրսից եկած յեղափոխականների ձեռքն էր, Վասպուրականի յեղափոխութիւնը համաժողովրդական բնոյթ ստացաւ : Ամբողջ ժողովուրդը, քաղաքում թէ գիւղերում, զանգուածօրէն մտաւ ու գործեց Դաշնակցութեան դրօշին տակ : Դաշնակցութիւնը դարձաւ մի տեսակ համազգային պետութիւն : Գիւղ ու քաղաք գտնւում էին ընդհանուր ղեկավարութեան տակ՝ գործունէութեան մէկ ծրագրով, միասնական նպատակով ու ոգիով : Դրանով պէտք է բացատրել, որ մինչ, օրինակ, փորձութեան ահաւոր վայրկեանին, Տարօնը չունեցաւ պայքարի ընդհանուր ծրագիր, գործելակերպ ու ղեկավարութիւն եւ փոշիացաւ, Վասպուրականը լուռ ու համերաշխ, միակամ ղեկավարութեամբ հերոսական կռիւ մըղեց Թուրք բանակի դէմ եւ փրկուեց : Եւ այդ՝ հակառակ այն փաստին, որ Վանեցին անհունօրէն անհատապաշտ է, յաճախ, տարամերժ ինքն իր մէջ : Արտաքին աշխարհի հանդէպ, սակայն, միաբան է ու համերաշխ : Նկարագրի այդ գծին, ինչպէս նաեւ նախաձեռնութեան եւ գործնական ոգիին է պարտական նա, որ Ապրիլեան արհաւիրքից օրերին դուրս եկաւ յաղթական . « մահուամբ զմահ կոխեաց » :

Նկարագրի այդ գիծը մենք տեսանք եւ նահանջից յետոյ, երբ կարճ ժամանակամիջոցում Երեւանը փաստօրէն դարձաւ Վան, երբ վանեցի տղաները սկսեցին Երեւանցիներին ծախել իրենց իսկ ջուրը քաղաքի պարտէզում : Այդ տղաները յետագային դարձան պետական վարիչներ

ՎՌԱՄԵԱՆԻ

Մարգարէաշունչ մէկ ճառը
Վանի «Աշխատանք»ի տան մէջ
1915 Ապրիլ 2ին
իր ձերբակալութենէն եւ սպանութենէն քանի մը օր առաջ

« Դուք կը խօսիք կառավարութեան դաւադրութեան մասին : Այո, ես գիտեմ որ օր մը իմ դիակը փտած պիտի մնայ Այգեստանէն քաղաք տանող ճամբուն վըրայ : Գիտեմ որ օր մըն ալ պիտի չիլեբաղանամ ես ձեր քով : Գիտեմ որ քաղաքը պաշարուած է արդէն եւ օր մը թնդանօթներով հիմնայատակ պիտի կործանեն այս շէնքը գեղեցիկ, ուր հաւաքուած էք դուք ժողովի, բայց մենք պիտի չսկսինք, մենք պիտի չտանք ազդանշանը, որովհետեւ մենք ապստամբներ չենք : Ապստամբութիւն մը ինքնին բաւական է ամբողջ հայկական բարձրաւանդակը հըրակայական դերեզմաննոցի մը վերածելու : Վերջապէս, մենք, ղեկավարներս, հաւմոզուած ենք ձեզ հետ, որ հակառակ բոլոր զիջումներուն եւ խաղաղասիրական ձգտումներուն՝ օր մը ահարկու փոթորիկը պիտի պայթի մեր գլխուն : Այդ օրերը մօտեցած են … բայց մեր ամբողջ նպատակն է քիչ զոհերով ազատել այս վիթխարի հարուածէն : Թող Վռամեան մը չըլլայ, թող Իշխան մը սպաննուի, թող հինգ հարիւր հայ ամեխաներ անըստոյգ կամ անխուսափելի մահուան ենթարկուին, թող ամբողջ գաւառ մը հուրի եւ սուրի տակ ոչնչանայ, բայց թող փըրկուի մեծամասնութիւնը, թող կարենայ ճողոպրել Հայութիւնը իբրեւ ազգային հաւաքականութիւն : Միայն վերջին րոպէին, երբ այլեւս ոչ մէկ ճամբայ կը մնայ եւ թշնամիին սուրը կ'երկարի ամբողջ հայ ազգի պարանոցին առ հասարակ, այն ատեն ոչ ոք պիտի մեղադրէ ձեզ, եթէ դուք եւս դիմէք ձեր առաջարկած ինքնապաշտպանութեան զէնքին եւ պաշտպանէք ինքզինքնիդ ու ձեր ազգութիւնը » :

Հայաստանում եւ հայ մշակոյթի ղեկավար դէմքեր :

Նոյնը չէ՞ երեւոյթը այսօր, տարադրութեան մէջ : Ուր կայ Վասպուրականցիների որոշ թիւ, այնտեղ կայ եւ հանրային կեանք ու եռուզեռ : Իր կենսունակութեամբ, հանրային խանդուածքով, կենցաղագիտութեամբ՝ Վասպուրականցին ամէն տեղ հանդիսանում է ազգային կեանքի թթխմորը : Եւ զարմանալի չէ, որ ոչ մէկ վայրի հերոսամարտ այնքան խանդավառութեամբ չի տօնւում եւ այնքան չի խօսեցնում իր մասին, որքան Վասպուրականի ապրիլեան ընդվըզումը՝ Թուրք բռնակալութեան դէմ :

Այնքան անժամանակ շիջած վանեցի երիտասարդ դաշնակցական՝ Համազասպ Բաղէշցեանը, ճեմարանում գրած իր մէկ ոտանաւորը վերջացնում էր հետեւեալ տողերով .

Զմռռնա՛նք, Հայեր, Վանն ու Վարագը,
Հայրիկի վառած սրբազան ճրագը,
Դրախտ երկնային, Հայութեան օրրան,
Քաղցր, պաշտելի մեր Վասպուրական …

Եւ Վասպուրականի զաւակները, ուր եւ լինեն, չեն մոռանում իրենց քաղցր Վանն ու Վարագը եւ իրենց հերոսական Փառատօնը :

Վասպուրականի երկու տարեդարձները եւս (1896 եւ 1915) թող մեզի եւ բոլոր սերունդներուն ծառայեն ոչ միայն իբրեւ ազնիւ հպարտութեան եւ ներշնչումի աղբիւր, այլ եւ առաջնորդող ուղեցոյց մեր ազգաշինութեան ճանապարհին : « Ձիրանք իմաստունք եւ գործք առաքինիք լուսաւորիչ ընթացս մեր» :

Ս · ՎՐԱՑԵԱՆ

Թրքական կանոնաւոր զօրքը, ղեկավարութեամբ գերման սպաներու, ամբողջ ամիս մը կռուելէ ետք՝ չարաչար կերպով պարտուեցաւ եւ քաղաքը թողուց Արամներու եւ ուրիշ հերոսներու : Ասոնք այն հերոսներն են, որ այս ինքնապաշտպանութեան փառաւոր յաղթանակին գործը կազմակերպեցին : Հապա Իշխա՞նը, այդպիսի հերոս մը քիչ անգամ կը գտնուի ազգերու հերոսացանկին մէջ : Այսպէս եղած է պատկերը նաեւ ներքին գաւառներու մէջ :

ՏՈՔԹ · ԸՇԸՐ

ՀՐԱՒԷՐ ԿՌՈՒԻ

(Արմենական կուսակցութեան հիմնադիրներէն եւ Կեդրոնական Վարժարանի ուսուցչապետ Յովի · Կուլաղլեան հետեւեալ ճառը խօսած է Ապրիլ 7ին, առաջին օրը, Շտապին առջեւ) :

Սիրելի հայրենակիցներ,

Յիշեցէք 1896 թուականը : Յիշեցէք ձեր հայրերուն պատուաւոր մահը : Հետեւեցէք ձեր վերջին աննման առաջնորդներուն, Իշխանի, Վռամեանի օրինակին : Երդուեցէ՛ք որ դուք չէք դաւաճաներ անոնց իտէալներուն : Երդուեցէ՛ք որ պատուով պիտի մեռնիք ամէնքդ … :

Յառաջ դէպի դիրքերը, դէպի Ազատ կեանք եւ անմահութիւն :

Ձեր հայրերը 1896ին կը կռուէին ու կը մեռնէին, կ'երգէին ու կը մեռնէին : Փառք անմահներուն : Կեցցէ հայ ժողովուրդը :

(Ժողովուրդը միաբերան կ'երգէ) .

Ամենայն տեղ մահ մի է՝
Մարդ մի անգամ պիտ' մեռնի,
Բայց երանի, որ իւր ազգի,
Ազատութեան կը զոհուի :

ԿՈՉ

(ՏԱՍՆՕՐԵԱՅ ԿՌԻՒՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ)

Ապրիլ 7 – Ապրիլ 16

« Պայքարը, զոր տասը օրէ ի վեր կը մղենք անարգ թշնամիին դէմ, մեր ազգային ազատագրութեան ամէնէն հոյակապ, ամէնէն նուիրական ու ամէնէն ժողովըրդական պայքարն է : Թշնամին՝ զարանակալ եւ դաւադիր, ջարդարար ու բարբարոս, արիւնկզակ ու վայրենի, կ'ուզէ վերջ դնել մեր գոյութեան՝ ազգային ու անհատական : Բայց մենք ուզեցինք կըռուիլ · կռուիլ մեր կեանքին համար, մեր ինչքին համար, մեր կրօնին համար, մեր պատուին համար, բռնաբարուած ու առեւանգուած մեր մայրերուն ու քոյրերուն համար, ամբողջ ազգի գոյութեան համար :

Մեր կռիւը վեց հարիւր տարուան բարբարոս ու ջարդարար կառավարութեան դէմն է : Մեր կռիւը ոճրագործ, մարդկային ու քաղաքակրթական բոլոր իրաւունքներուն թշնամի ծէվլէթներու դէմն է, որոնք, ծարաւի հայ արեան ու արցունքին՝ չիհատ քարոզեցին արտաքին թշնամիներուն դէմ, բայց սկսան ջարդել բոլոր քրիստոնեաները, կին թէ երեխայ, մանուկ թէ ծեր, երիտասարդ թէ անդամալոյծ :

Վասպուրականի Հայեր,

Տասը օր եղաւ, որ մենք կը պայքարինք մեր անհատական ու ազգային ճիգերով, պայքար մը, որ եղակի պիտի ըլլայ ոչ միայն հայ ազգային պատմութեան մէջ, այլ եւ համաշխարհ · պատերազմի այս օրերուն պիտի արժանանայ քաղաքակիրթ մարդկութեան ուշադրութեան :

Թող տեսնէ ամբողջ աշխարհը, թէ ինչպէս բուռ մը քաջեր, հայ ազգային ամենամեծ հերոսներ, անօրինակ խանդավառութեամբ կը մաքառին յանուն ամենամեծ եւ ամենաբարձր արդարութեան :

Վրէժի աստուածը թող սաւառնի մեր կտրիճներուն գլխուն վերեւ եւ թող խօսի բոլորիս մէջ հերոսներու դիւցազնական ոգին :

Տասը օր բոլորեցինք : Պատրաստուինք նոր յաղթութիւններու եւ նոր պայքարներու » :

ԶԻՆՈՒՈՐ · ՄԱՐՄԻՆ

Վան, 16 Ապրիլ, 1915

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

փանցումներ մեր դիրքերից ներս, կամ խորտակել մեր գերակայութիւնը :

Սրա հակառակ՝ մեր կռուող ուժերը գործնականօրէն դարձան փորձ մարտընչողներ, աներկիւղ եւ աներեր հարուածողներ, ճշգրիտ նշանառուներ : Մեր մարտիկների ցուցահանած այս ընդունակութիւնները հարստացան կռիւ վարելու հնարամիտ նոր միջոցներով խրամներով, դիրքերի ամրութեանց կառուցումներով, ստորերկրեայ անցքերի միջոցով թշնամու դիրքերին հասնելով եւ խուճապահար փախուստի մատնելով : Վան մտած ռուս Գեներալ Նիկոլաեւը, երբ զինուորականի հետաքրքրութեամբ շըրջեց մեր կռուի դիրքերը այդ օրերին, մնաց զարմացած՝ մեծ նմանութիւն գըտնելով Փորթ – Արթուրի ստորերկրեայ կռուի նկուղների հետ : Գեներալը միշտ պնդում էր՝ «Զինուորական ամրութիւններ հետ ծանօթ մի անձնաւորութիւն՝ ձեզ ցուցմունքներ տուած լինելու է» : Մեր կողմից եղած լուսաբանութիւններին կամ բացատրութիւններին պատասխանում էր շատ կտրուկ կերպով :

— Նի մօժետ բիյտ — չի կարող լինել · անպայման մասնագէտ եւ ծանօթ մարդիկ ունիք …

Ահա այս տեսակէտից Վասպուրականի մարտավարներու մղած հերոսամարտը արձանագրած ունի իր ինքնապաշտպանութեան պատմութեան մէջ բազում դրուագներ՝ թէ Այգեստան, թէ Քաղաք, թէ Փեսանդաշտ եւ թէ Շատախ, յանդըգնութեան, կռուի հնարամտութեան յարձակման խիզախ անցքեր, որոնք յատուկ են մի ժողովրդի, որ վճռած է պատուաւոր մահուամբ վճարել իր կեանքը թշնամուն :

Այդպիսիք են Համուդ Աղի Գշլայի հրկիզումը երբ հայ կռուողները ստորերկրեայ ճամբաներով հասան զօրանոցի տակ եւ ռումբի պայթիւնով հրկիզեցին շէնքը : Հրկիզում՝ Վանի նահանգային մեծ զինապահեստին (դէպոյին) իր ողջ պարունակութեամբ : Կռուի առաջին իսկ գիշերը՝ մի քանի ժամուայ ընթացքին՝ մոխրակոյտի վերածուեցան կուսակալութեան Դատական շէնքը, Պանկ Օթօման, Հանրային Պարտուց Վարչութիւնը, Ռէժին, Պետական վարժապետանոցը եւ ուրիշ հաստատութիւններ :

Հայ կռուողների հետ համընթաց իր քրտնաջան աշխատութիւնը բերում է հայ ժողովուրդը իր բոլոր դաս – դասակարգերով, մշակ, հողագործ, արհեստաւոր, ուսուցիչ եւ մտաւորական :

Հիացմունքի արժանի են՝ պատանի սեռունդի անվախ սխրագործութիւնները, սուրհանդակային սպասարկութեանց մէջ, որոնք այծեամի արագավազութեամբ դիրքէ դիրք տանում էին հրահանգներ եւ բերում՝ զրոյցներ կեդրոնի համար …

Հայ կինը նոյնպէս անմասն չէր այս բոլոր ճիգերին : Մղուած պայքարին բերում էր իր արժէքաւոր մասնակցութիւնը յատկապէս վիրաւորների խնամքի գործերի մէջ : Պատիւ է հայ իգական սեռի համար 12ամեայ Շատախցի Սրբուհին, որ կռուի վտանգաւոր բոպէին Զինուորական Մարմնի նամակն է տանում հեռաւոր դիրքերի մէջ կռուողներին :

Ահա Վասպուրականի ինքնապաշտպանութեան եւ նրա փայլուն յաղթանակի արմատները իրենց մարտական աւիշը ծըծեցին իր հարազատ ժողովրդի ընդերքից եւ այն պսակեցին արժանի յաղթանակով :

Մայիս 3ին, 1915 թ · , գարնանային առաւօտ, Վասպուրականը արժանացաւ մի փառատօնի, երբ նրա զէնքի փառած զաւակներ զրաւեցին Վանի պատմական բերդը եւ նրա կատարին բարձրացրին Հայրենի Ազատութեան եւ Անկախութեան առաջին դրօշակը, — Քաղաքամէջի Զինուորական Մարմնի յատուկ դրօշը, որի մէկ երեսին տեսնւում էր հայ մարտական կազմակերպութեան Զինանշանը, իսկ միւս երեսին կարմիր գոյնի մի խաչ, խորհրդանիշ մեր դարերի ապրած տուայտանքի ու անսասան հաւատքի :

Փա՛ռք մեր տեսած եւ ապրած այդ Փառատօնին :

Փառք եւ այն Փառատօնին, երբ Քաղաքամէջի հայ մարտիկները զինավառ շքախմբերով Վանի Բերդի հիւսիսակողմը տարածուող դաշտում առաջին ըլլալով դիմաւորեցինք Հայկ · Կամաւորական Գնդին, Դրոյի բանակին :

Դրօն է պատիւ կռուող եւ յաղթանակող Վանի ժողովրդին, հրամայեց մէկ վաշտին հրացանային համազարկով ողջունել :

Մենք մեր հերթին փոխադարձեցինք տասը հարուածեան մավզէրների համազարկերով :

Ահա այս պահին Վանի Բերդից սկսեցին որոտալ մեր գրաւած վեց հրանօթները երկուքը դէպի Արեւելք՝ բերաններին ուղղուած, դէպի Այգեստան, դէպի Վարագայ բարձունքները : Երկուքի բերանը դէպի հարաւ՝ Հայոց Ձոր, Ռշտունիք, երկուքին դէպի արեւմուտք՝ Վանայ Ծովակը՝ դէպի Սիփան, դէպի Նեմրութայ Սարերը …

Որոտում էին մեր հրանօթները, աւետում Մեր Յաղթանակը, Հայ Կամաւորների մուտքը՝ պատմական Շամիրամակերտը՝ Վան եւ Այգեստան …

Հ · ԿՈՍՈՑԵԱՆ

Այրի Տիկին Լուսնթագ Մասարաճեան, Տէր եւ Տիկին Քրիստափոր Հայրութեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Մասարաճեան, Տէր եւ Տիկին Լորիս Մաթէոսեան եւ զաւակը, ինչպէս նաեւ ազգականները կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր եւ ազգականին՝

ՊՕՂՈՍ ՄԱՍԱՐԱՃԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ Մայիս 10ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, այս Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 10-ին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի, ներկայ իբրեւ այդ ընդունիլ:

ԵՂԵՌՆԻ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցին:

Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ:

Ժամը 11ին Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ ծաղկեպսակի զետեղում:

Հանդիսութիւն երեկոյեան ժամը 16.30-ին Ալֆորվիլի քաղաքապետական սրահին մէջ Սալ Վօլթէռ: Բարձր հովանաւորութեամբ Կաթող. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ եւ ներկայութեամբ բարձրաստիճան անձնաւորութեանց:

Կը խօսին ՖՐԷՏԷՐԻՔ ՖԷՅՏԻ, Կ. ՄԵՀԵԱՆ եւ Տոքթ. ԽԱՅԻԿԵԱՆ (ֆրանսերէն):

Խօսք կ'առնէ Ալֆորվիլի քաղաքապետը ՖՐԱՆՍԵՍՔԻ

Պատշաճ գեղարուեստական բաժին:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն եւ իր շրջակայքի բոլոր ընկերները խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկեր Տ. Թաղոյեանին եւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց մօր եւ ազգականին Ալթուն Թաղոյեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԱԼԱՆՍ.— Այրի Տիկին Գաթրին Պօյաճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ա. Անդրանիկեան եւ զաւակները (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Ծ. Կարապետեան եւ զաւակները (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Օհան Պօյաճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պօյաճեան եւ զաւակները, իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք իրենց սուգը բաժնեցին, իրենց ներկայութեամբ, ծաղկեպսակով, նամակով, հեռագրով, ու նաեւ փոխան ծաղկեպսակի եղած նուիրատուութիւններուն, իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, եւ հօրեղբօր

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

×

Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Մարգարեան «Միյօ» եւ զաւակները ինչպէս նաեւ բոլոր ազգականները խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ հեռագրով, ծաղկեպսակով եւ նուիրատուութեամբ իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին ողբացեալ ԷՏՈՒԱՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ կսկծալի մահուան առթիւ (որ պատահեցաւ 24 տարեկանին ցոհ կառքի արկածի):

ՆՈՒԷՐ

Տէր եւ Տիկին Հայկակ Ծատուրեան, փոխան ծաղկեպսակի քսան ֆր. կը նուիրեն Հայ Կարմիր Խաչի մանուկներու օգափոխութեան կայանին, Մարգար Մէնկիւշեանի մահուան տխուր առթիւ:

(Ստանալ «Յառաջ»էն):

ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Պ. Ե. Մանուկեան 50ական ֆրանք կը նուիրէ Թէհլիրեան սրահին եւ յուշարձանին (Սէն - Ռաֆայէլէն), իր նահատակուած գերդաստանին յիշատակին: Տէսինէն Պ. Տէր - Պօղոսեան քսան՝ Թէհլիրեանի յուշարձանին:

Ծանօթ.— Այս գումարները բացառաբար կը յայտարարուին Ապրիլ 30էն առաջ հասած ըլլալով: Կը յիշեցնենք թէ Թէհլիրեանի յուշարձանին հանգանակութիւնը փակուած է, ասկէ ետք, գումարները ղրկել՝

S. Tehlirian Memorial Fund
P. O. B. 19684, Rimpau Sta
LOS ANGELES 19, California

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Հայաստանի մօտ 250 բնանկարներու եւ պատմական վայրերու գունաւոր լուսարձակում (փրոժէքսիոն):

Կազմակերպուած Համազգային Մշակութային Միութեան կողմէ, այս Շաբաթ ժամը 20.30ին, Մշակոյթի Տան «Շ. Միսաքեան» սրահին մէջ:

17 Րիւ Պլէօ, մեթրօ Քատէ:

Լուսարձակումը սիրայօժար պիտի կատարէ նկարիչ ՌՈՒՇԱՐ ԺԵՐԱՆԵԱՆ, ուրաքանչիւր տեսարանին տալով բերանացի տեղեկութիւններ:

Պ. Ժերանեան Հայաստանի զանազան շրջաններու մէջ իր առած նկարներու ցուցահանդէսին առիթով կրցած է յիշեալ բնանկարները իրենց իրական գոյներով լուսանկարել:

Մուտքը ազատ է:

Հ. Յ. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ ժամը 21ին, ծանօթ հասցէին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի ընկերներէն ճշդապահ ըլլալ:

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Յուշի երեկոյ, Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին առթիւ, նուիրուած նահատակ գրողներուն, այս Շաբաթ ժամը 20.30-ին, Իւ Սէ Ժի Ժէի սրահին մէջ, 14 Րիւ տը Թրեվիզ (Ա. յարկ):

Կը նախագահէ՝ ՅՈՎՀԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ:
Կը խօսին՝ ՏԻԿ. ՄԱՐԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ, Պ. Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկին Անտոնեան, Սաւատեան, Օր. Զէյթէկեան, Ճոնոեան, Պ. Սարգիս Բէչեան եւ Պշտիկեան:

ՀԱՄԵՐԳ

Շաբաթ, Մայիս 15, ժամը 21ին
Salle Rameau — Lyon

Նախաձեռնութեամբ ՀԱՄ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ:

ԼՈՒԻԶԱ ՊՈՋԱՊԱԼԵԱՆ
(Սօփրանօ - լիրիք)

ՅԱՅՏԱԳԻՐ.— Փերկոլեզի, Քաչինի, Հէնտէլ, Մոցարթ, Փըրսէլ, Կլիւք
եւ
ԿՈՄԻՏԱՍ, Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ Բ. ԿԱՆԱՉԵԱՆ, ԱԼԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ, Ա. ՍԱԹԵԱՆ և ԹՈՒՄԱՃԵԱՆ:

Գին՝ 5, 7 եւ 10 ֆրանք:
Տեղերը ապահովել՝ Լը Փրոկրէ:

La Revue M.I.S.S.I.

(Magazine d'Information Spirituelle et de Solidarité Internationale)

vous présente son numéro d'Avril 65 entièrement consacré à l'Arménie sous le titre

« ARMENIE ET ARMENIENS A TRAVERS LE MONDE »

Au sommaire :

Un délicieux petit dictionnaire de curiosités Arméniennes, avec une merveilleuse illustration de monuments antiques Arméniens et de personnalités Arméniennes.

Cette revue est en vente :
DANS TOUTES LES PAROISSES

Revue MISSI
6, Rue d'Auvergne
LYON (2e) - (Rhône)

Revue MISSI
38, Bd. Raspail
PARIS (7e)
(BAB. 02-59)
de 14 h. 30 à 18h.30

Librairie Orientale H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince PARIS-6e
et chez le Journal HARATCH

Imprimerie Spéciale
du Journal « Haratch »
3?, Rue de Trévise, Paris (9e)

ՇԱՒԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս Կիրակի Տօն Երեւման Ս. Խաչի, պատարագ կը մատուցուի, սովորական ժամուն:

ՄԱՅԻՍ 28Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կը տօնուի 29 Մայիս Շաբաթ գիշեր մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղամասի քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ:

ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի հիմնադրութեան 20րդ տարեդարձին առթիւ:

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի խումբերուն:

Շաբաթ, Մայիս 22ին, երեկոյեան,
Ռամոյի սրահին մէջ
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Պ. ՎԱՀԱՆ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ
Կը նախագահէ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ
Կը խօսի Պ. ԱՍԱՏՈՒՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Շաբաթ, Մայիս 15, ժամը 21էն մինչեւ լոյս, Ալհամպրայի սրահը
340, Պուլվար Շաւ

Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր.— Տոհմիկ պարեր Հայ Արենոյշներու կողմէ, ղեկավարութեամբ Տիկին եւ Օր. Շամիրեանի: Մեներգ՝ Օր. Օր Ալիս Շամիրեան եւ Շաքէ Փանոսեան (ձեռնադաշնակով կ'ընկերանայ Շ. Փանոսեան) Արտասանութիւն Օր. Օր. Վերժինէ Նազարեան, Միրէյ Տէր - Յովհաննէսեան, Պ. Պ. Վ. Ճառայեան, Վ. Նազարեան, Դաշնակ.— Օր. Մ. Մարկոսեան:

Կէս գիշերէն ետք՝ Եւրոպական պարեր

Բոլոր կազմակերպութիւնները հրաւիրուած են իրենց մասնակցութիւնը բերելու

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի ժամը 10ին
Հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց պետերուն
Մէզօն տիւ Փէօփլը

Կը նախագահէ եւ կը խօսի Պ. ՎԻԿՏՈՐ ՍԱՎԻՆ
(Կարտանի քաղաքապետ, եւ նահանգային խորհուրդի նախագահ)

Կը խօսին՝ Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ, Տ. ԹԷՔԷԵԱՆ, ՎԵՐ. Յ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Գեղարուեստական պատշաճ բաժին.— Լիռ Կարտանէզի մասնակցութեամբ Ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի Անծանօթ Զինուորին յուշարձանին վրայ:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Բացումը կը կատարուի ժամը ճիշդ 10ին: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 16 Մայիս, ժամը 14.30ին Սորպոնի մեծ Ամփիթատրոնին մէջ

Բարձր հովանաւորութեամբ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
(Հայրապետական պատուիրակ)
եւ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

Պատուոյ նախագահութեամբ եւ ներկայութեամբ
ԱՆՏՐԷ ՇԱՄՍՕՆԻ, (Ֆրանսական Ակադեմիայէն)

Կը խօսին Ս. ՔԱՐԵԱՆ եւ ՎԱԹԻՆ ՐՈՒԱՐ, (Ֆրանսական Կարմիր Խաչի ներկայացուցիչը): Սիրայօժար կը մասնակցին ԱՐՏԱՇԷՍ ԳՄԲԷԹԵԱՆ, ՐԱՖՖԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, ԱՐՓԻՆԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, (Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի շրջանաւարտներէն), ԱԼԻՍ ՍԸՄՍԱՐԵԱՆ, ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՆԱՍՏԱՍԵԱՆ՝ (ջութ. Պուլկարահայ արուեստագէտ) ԶԱՐՈՒՀԻ ԱՆՏՈՆԵԱՆ, Է. ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ, ԱՐԱՔՍԻ ԳՄԲԷԹԵԱՆ եւ ԺԱՆ - ԺԱԳ ԱՍԼԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն):

Սայաթ - Նովա զուսանական համոյթը:

Կովկասական պարախումբը, կը ղեկավարէ ՊԷՐՆԱՐ ՏԷՏԷՃԵԱՆ եւ ՈՒՔՐԱՅՆԱԿԱՆ հուչակաւոր պարախումբը:

Տոմսերու գինն է 3, 5 եւ 6 ֆրանք: Ապահովել Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնատեղիէն, 15 րիւ Ժան Կուժօն, Փարիզ, ինչպէս նաեւ Հայ Կարմիր Խաչի Փարիզեան շրջանի մասնաճիւղերէն: Չէքփօսթալ 1717 - 56 Փարիզ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Տիկնանց յանձնախումբին կողմէ
Մայիս 18, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20.45ին

Théâtre des Artsի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
66, Rue Rochechouart — Métro : Anvers ou Cadet

Ընդհանուր խնդրանքին վրայ երկրորդ անգամ ըլլալով կը ներկայացուի
ՓՕԼ ԿԱՎՈՅԻ մէկ կատակերգութիւնը

ԱՆՈՅՇ ՓՈՐՁԱՆՔ

(4 արար) Հայերէնի թարգմանուած Ա. ԱԼԵԱՆԱՔԵԱՆէ
ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԵՐԱԿԱՏՐՈՒԹԵԱՄԲ
Զարուհի Անտոնեանի, Նուրհան Մարգարեանի, Միհրան Անտոնեանի, Նազարէթ Պշտիկեանի, Լիւսի Թօփալեանի, Յակոբ Ստամպօլցեանի
ինչպէս նաեւ մասնակցութեամբ Փիէր Թերզեանի, Վիքի Մոստիչեանի, Սարգիս Մոստիչեանի եւ Նատիա Թօփուզեանի Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ

Գին՝ 15, 10 եւ 5 ֆր. Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

Տոմսերու համար դիմել՝

U.G.A.B., 11, Square Alboni, PARIS (16e) — TRO. 03-18
Mme BAKERDJIAN, 35, Rue de Trévi se, PARIS (9e) — PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32, Rue de Trévi se, PARIS (9e) — TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21, Rue Saulnier, PARIS (9e) — TRU. 16-88
Théâtre des ARTS, 66, Rue Rochechou art, PARIS (9e) — TRU. 05-12.
M. PALOUYAN, 43, Rue Richer, PAR IS (9e) — PRO. 25-46

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — R. C. Seine 57 A 2731
Tél. : PROvence 86-60 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 փր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 13 ՄԱՅԻՍ
JEUDI 13 MAI 1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10305 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 41e ANNÉE — Nº 10.305

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՎՐԱՅ

Մեծ Եղեռնի մէկուկէս միլիոն անմեղ նահատակներու պաշտելի յիշատակը արժանավայել կերպով ոգեկոչուեցաւ ամբողջ աշխարհի մէջ, մասնակցութեամբ ամէն դաւանանքի եւ քաղաքական հոսանքի պատկանող Հայերու, սփիւռքէն մինչեւ հայրենիք :

Եւրոպայի եւ Ամերիկայի կարգ մը երկիրներուն, ինչպէս նաեւ Լիբանանի մէջ տեղացիներն ալ մասնակցեցան մեր սուգին, ներկայ ըլլալով յիշատակի հանդիսութեանց եւ համակրական տողեր նուիրելով մեր ժողովուրդին իրենց թերթերուն մէջ :

Բարոյական մեծ յաղթանակ մը եղաւ Յիսնամեակը կրկնակ տեսակէտներով :

Նախ՝ մեր քաղաքական կուսակցութիւնները զաղրեցնելով ներքին ամէն վէճ ու պայքար, սիրոյ, միաբանութեան եւ համերաշխութեան մթնոլորտի մէջ պանծացուցին մեր Նահատակներու յիշատակը :

Երկրորդ՝ այս առթիւ վերստին արծարծուեցաւ եւ օրակարգի վրայ դրուեցաւ Հայկական Դատը, որ 1945 – 47ի հիասթափութենէն ի վեր մոռացութեան տրուած էր շատերու կողմէ :

Ազգն ամբողջ, միահամուռ, հանդիսաւորապէս ի լուր աշխարհի յայտարարեց թէ Եղեռնէն յիսուն տարի վերջ ո՛չ միայն չէ մոռցած դահիճին Մեծ Ոճիրը, այլեւ կ'ուխտէ հաւատարիմ մնալ Նահատակներու յիշատակին՝ պահանջելով անոնց արեան գինը, — հայրենի հողերը, որոնք բռնագրաւուած կը մնան տակաւին :

Ուրախալի երեւոյթ էր տեսնել, որ անտարբերներն ու օտարացման հակամէտ տարրերն անգամ յիսնամեակին առթիւ սթափած էին եւ հայրենասիրական զգացումով տողորուած, յիշելով իրենց հայկական ծագումը : Նման երեւոյթի ականատես էինք եղած Հայաստանի անկախութեան օրերուն :

Հայկական Հարցի վերակենդանացման շրջանի մը մէջ կ'ապրինք : Անհրաժեշտ է համադրել մեր պահանջները յստակ ծրագրի մը մէջ եւ գծել անոնց իրականացման համար աստիճանաբար եւ միացեալ ուժերով կատարուելիք աշխատանքները :

Յիսնամեակի տօնակատարութիւնները համահայկական աստիճանաչափով եւ միջազգային մամուլի մէջ Թուրքին խարանումը իբրեւ առաջին ցեղասպանը՝ հաճելի չեն եղած Անգարայի վարիչներուն եւ Թուրքերէն թերթերուն, որոնք ի զուր կը ճգնին արդարացնելու 1915ի համատարած տարագրութիւններն ու ջարդերը :

Հանրապետութեան նախագահ Ճեմալ Կիւրսէլ փոխանակ ցաւ յայտնելու եւ պախարակելու սուլթանական վարչաձեւի տակ եւ արիւնարբու Իթթիհատի կողմէ կատարուած անարդարանալի վայրագութիւնները, ինչպէս կը սպասուէր ո՛չ միայն չի դատապարտեր զանոնք, այլեւ կը մեղադրէ զոհերը, արդարացնելով ջարդարարները :

Կ'ուրանայ հայկական ջարդերը, որոնք «երբեք գոյութիւն չեն ունեցած» : Ըստ իրեն, անպատեհ վայրկեանի մը Հայերը կռնակէն զարկեր են թրքական բանակը՝ կտրելով ճամբաները եւ դժուարացնելով բանակին հաղորդակցութիւնն ու պարենաւորումը :

« Հայերը կազմակերպուեցան եւ ըմբոստացան եւ իրենք տեղի տուին ջարդերուն » :

Յիսուն տարիէ ի վեր չէ փոխուած Թուրքին մտայնութիւնը : Յիսուն տարիէ ի վեր կը կրկնեն նոյն յանկերգը՝ շատ լաւ գիտնալով որ կը ստեն :

Զգտնուեցաւ ցարդ պարկեշտ Թուրք մը, որ խոստովանէր կատարուած ոճիրը եւ ցաւ յայտնէր : Ո՛չ մէկ զղջում :

Հալք կուսակցութիւնը, որ հարազատ ժառանգորդն է Իթթիհատի, հրէշածին Թալէաթը կը պաշտէ իբրեւ Թուրքիոյ ազատարարը : Շանսատակին դիակը Պերլինէն Պոլիս փոխադրել տուողն էր Հանրապետութեան նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւ, բարեհաճ կարգադրութեամբ Ատոլֆ Հիթլերի : Թալէաթի դամբարանը ուխտատեղի դարձած է բոլոր դասակարգի Թուրքերուն համար, որոնք զայն կը նըկատեն «Նահատակ»՝ զոհուած հայրենիքին համար :

Աշխարհի մեծագոյն ոճրագործը ուզեց ընդ միշտ թաղել Հայկական Հարցը՝ բընաջնջելով ամբողջ Հայութիւնը :

Ո՛ղջ է այսօր հայ ժողովուրդը եւ աւելի քան երբեք կապուած իր արդար Դատին, որ անպայման պիտի գտնէ իր վերջնական եւ նպաստաւոր լուծումը :

Օրակարգի հրատապ խնդիրն է Հայկական Դատը :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը Հարոլտ Ուիլսըն յայտարարեց թէ հիւլէական դարուն ոչ մէկ երկիր կրնայ առանձին վարել իր ճակատագիրը : Համաձայնութիւն ծագած է որ երեք Արեւմտեանները միացեալ յայտարարութիւն մը ընեն գերմանական հարցին շուրջ թէեւ Քուվ տը Միւրվիլ կ'ըսէ թէ գերմանական հարցը չի կրնար լուծուիլ առանց Խորհ. Միութեան :

Ս. ՏՈՄԻՆԿԻ մէջ, յեղափոխական շըրջանը վերջ գտած է եւ քաղաքական սակարկութիւններ սկսած են զանազան խմբակցութեանց միջեւ :

ԿՐՈՄԻՔՕ Խորհ. Միութեան Արտաքին նախարարը Փեշտա հասած է :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ արտաքսուած է ամերիկեան դեսպանատան մէկ կցորդը, այն պատրուակով որ իր գործունէութիւնը չի համապատասխաներ դիւանագէտի մը պաշտօնին :

ՍԵԼԱՆԻԿԻ մէջ, Մակարիոս Արք. յայտարարեց թէ պայքարը պիտի շարունակեն մինչեւ էնոսիս : « Պիտի կռուինք որպէսզի Կիպրոսը միացուի Յունաստանի, Մայր հայրենիքը եւ պիտի շարունակենք այս պայքարը : Էնոսիսէն է որ կը ներշնչուինք, էնոսիսէն է որ կը քաղենք մեր ուժը եւ ետ չենք դառնար : Կիսկատար լուծումներ չենք ընդունիր օտար շահերու գոհացում տալու համար : Կիպրոսէն թիզ մը հող չենք տար օտարներու : Տեղի պիտի չտանք զանազան ընդդիմութեանց եւ դժուարութեանց առջեւ» :

ԱՆԳԼԻՈՅ թաղապետական ընտրութեանց առաջին արդիւնքները ցոյց կու տան որ աշխատաւորական կուսակցութիւնը հող կը կորսնցնէ : Կը նահանջեն Սկովտիոյ մէջ :

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Հանրապետութեան նախագահը ընդունուեցաւ Պապին կողմէ :

ՓԱՐԻ – ՓՐԷՍԻ խմբագրական կազմը դէմ է որ թերթը մասամբ ձուլուի « Ֆրանս – Սուար»ի հետ : «Փարի – Փրէսի» տէրն ու տնօրէնները նման կարգադրութիւն մը կ'ուզեն ընել : «Ֆրանս – Սուար»ի որոշ հրատարակութիւններու ներսի չորս էջերը լոյս պիտի տեսնէին « Փարի –Փրէս»ի անունին տակ, Յունիս մէկէն սկսեալ :

ՊՈՆ, Չորեքշաբթի օր պաշտօնապէս ճանչցաւ Իսրայէլը :

ԹՐՔԱՑԱԾ ՆՈՒՊԱՐ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ

ԿԸ ՎՌՆՏԷ

ԼՈՆՏՈՆԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

ՄԵԾԱՀԱՐՈՒՍՏ «ԹՈՒՐՔԸ» ՉԷՐ ՈՒԶԵՐ ՈՐ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՅԻՇԱՏԱԿՈՒԻ

Վերջերս Լոնտոնէն մեր ստացած տեղեկութիւնները արձագանգ կը հանդիսանային անհաճոյ անցուդարձերու տեղւոյն Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ ԹՐԸՍԹին եւ Պսակ Արք.ի միջեւ : Կը պարզուի թէ Նուպար Կիւլպէնկեան եւ ԹՐԸՍԹի իր տասը ընկերները որոնք վարիչ մարմինը կը կազմեն Լոնտոնի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ չեն ուզած որ Ապրիլեան մէկուկէս միլիոն նահատակներու յիշատակը ոգեկոչուի եկեղեցւոյ մէջ եւ Պսակ Արք. Թումայեան ալ որեւէ մասնակցութիւն բերէ ոգեկոչումի հանդիսութեանց :

Իսկարգանս իրեն ,պէտք է ըսել թէ Պսակ Արք. տեղի չէ տուած եղած ըսպառնալիքներուն եւ իր հրաւէրով ու հովանաւորութեամբ կազմուած էր Յիսնամեակի յանձնախումբ մը (տեղի անձկութեան պատճառաւ, ցարդ չենք կրցած հրատարակել Լոնտոնի հանդիսութեանց թղթակցութիւնը) : Լոնտոնի Կաթ. Պատուիրակը նախագահած ու խօսած էր Ապրիլ 24ին տեղի ունեցած հանդէսին, ու Կիրակի Ապրիլ 25ի առաւօտն ալ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարած Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ մէջ եւ ոգեշունչ քարոզ մը խօսած իբր բնաբան ունենալով «կարմիր են քու հագուստներդ» : Այս բոլորը հաճելի չեն եղած Պ. Նուպար Կիւլպէնկեանի եւ իր ԹՐԸՍԹին : Ծանօթ է որ Հայ ծնած այս պարոնը, փրկելու համար իր հարստութիւնը լքեց պարսկական հպատակութիւնը եւ թրքահպատակ դարձաւ, թրքասէր կարգ մը աղտոտ յայտարարութիւններ ալ ընելով : Այս պատճառաւ, պաշտօնանկ ըրած է Պսակ Արք., երեք ամիս պայմանաժամ մը տալով, բայց Լոնտոնի Առաջնորդը կը մերժէ դուրս ելլել : Երեքշաբթի օր, Լոնտոնեան թերթերու բոլոր թղթակիցները շրջապատած էին Ս. Սարգիս եկեղեցին եւ Չորեքշաբթի օր Տէյլի Էքսփրէս հսկայ խորագրով մը կը գրէր «Կիւլպէնկեան ճամբու կը դընէ իր արքեպիսկոպոսը», ու կու տար կարգ մը մանրամասնութիւններ : Պ. Ն. Կիւլպէնկեան պատուոյ նախագահն է տասներու ԹՐԸՍԹին որ կը վարէ եկեղեցին :

« Արլինկթըն Հաուզի բնակարանս կանչեցի ու երեք ամիս պայմանաժամ տուի որ մեկնի : Փոխանորդ մը կը փնտռենք» յայտարարած է նոր «Թուրքը» իսկ Պսակ Արք. կը պատասխանէ «Պ. Կիւլպէնկեանը չէ որ կը վճարէ իմ ամսականս, եկեղեցին կառուցած է իր հայրը : Ներկայիս մեկնելու միտք չունիմ ոչ ալ ուրիշ յայտարարութիւն կ'ընեմ այս մասին » :

Թերթը կ'աւելցնէ որ Լոնտոնի 4000 Հայերը գոհ չեն այս պաշտօնազրկումէն եւ անոնցմէ մէկը ըսած է .—

« Պ. Կիւլպէնկեան եւ իր ԹՐԸՍԹԸ կը վճարեն եկեղեցւոյ ծախքերը եւ եպիսկոպոսին ամսականը, բայց եթէ պէտք ըլլայ մենք կ'ընենք այդ վճարումները : Եպիսկոպոսը լաւ մարդ է եւ մենք կ'ուզենք որ մնայ » :

Այս անցուդարձերէն տեղեակ պահուած է Ամենայն Հայոց Վազգէն Կաթողիկոսը : Այս մասին Ն. Կիւլպէնկեան յայտարարած է «անշուշտ, Վեհափառը տեղեկացած է : Բայց ԹՐԸՍԹԸ իրաւունք ունի իր ուզած կարգադրութիւնը ընելու իր եկեղեցւոյ մէջ («Յառաջ», արդեօ՞ք նոյնիսկ ի հարկին օր մը ,մզկիթի վերածելու Հայոց եկեղեցին) : Եւ Պ. Նուպար Կիւլպէնկօղլու կ'ըսէ նաեւ թէ իր ողբացեալ հայրը չէր ուզեր որ եկեղեցին որեւէ շըփում ունենայ քաղաքական գործերու հետ : Կը պարզուի որ Կիւլպէնկօղլուի համար, մէկուկէս միլիոն հայ նահատակներու հոգեհանգիստը քաղաքական գործունէութիւն է :

Կը մնայ որ Լոնտոնի Համայնքը իր խօսքը ըսէ :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

ԺԸՆԵՒ, (Յառաջ). — Կիրակի Մայիս 2ին, ժամը 11.30ին Հին Կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ Հայրապետական Պատուիրակ Սերովբէ Արք. Մանուկեան հանդիսաւոր պատարագ մատոյց, ի ներկայութեան Ժընեւ գտնուող զանազան համայնքներու հոգեւոր պետերուն, նաեւ քաղաքական ներկայացուցիչներու եւ մեծ բազմութեան մը, որոնք եկած էին ոգեկոչելու մեր նահատակներու հոգւոց համար :

Յաւարտ պատարագի, նախ քան հոգեհանգիստը, Սերովբէ Արք. բացատրեց օրուան պատարագին նպատակը, որմէ ետք օրուան քարոզը խօսելու հրաւիրեց եկեղեցիներու համաշխարհային խորհուրդի օգնական քարտուղար եւ Հնդիկ Մալապար եկեղեցւոյ ներկայացուցիչ Հայր Փօլ Վէրկէզ, որ ֆրանսերէն լեզուով ներկայացուց ջարդերուն պատմութիւնը, խօսեցաւ Հայոց մասին ու թելադրեց ներկաներուն որպէսզի քրիստոնէական եկեղեցիները նոր կերպերով կազմակերպուին :

Քարոզէն ետք տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր հոգեհանգիստ ի յիշատակ մեր բիւրաւոր նահատակաց :

Ի պատիւ հոգեւոր պետերուն տրուած ճաշով մը վերջ գտաւ այդ օրը :

Հինգշաբթի, Մայիս 6ին, երեկոյեան ժամը 20.30ին «Քոմետէի » սրահը լեցուն էր մանաւանդ օտարներով : Ներկայ էին բոլոր հոգեւոր պետերը, նաեւ քաղաքական եկեղեցիներու համաշխարհային խորհուրդի ընդհ. քարտուղար Տոքթ. Վիսըրթհուֆթ :

Բացման խօսքը արտասանեց Պ. Շարլ Փիլիպպոսեան, նախագահ Զուիցերիոյ Հայ Ազգ. Միութեան, ապա ուղերձ մը կարդաց Ժընեւի պետական խորհուրդի նախագահ՝ Ժան Թրէնա : Հայաստանի վրայ պատմական տեսութիւն մը պարզեց Ժընեւի համալսարանի դասախօս՝ Սիլէն Սթերլինկ – Միշօ, որմէ ետք Պ. Վահան Վարժապետեան խօսած է Զուիցերիոյ բերած նպաստին Հայերուն Եղեռնի ժամանակ :

Մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութենէ ետք, ջութակահար Ժիրայր Գանթարճեան, զոր Զուիցերիոյ Ազգային Միութիւնը յատկապէս հրաւիրած էր Միացեալ Նահանգներէն, նուագեց Պախէն, Հէնտէլէն, Շուպերթէն, Էլկարէն, ինչպէս նաեւ Խաչատրեանի Քոնչերթոյին Բ. մասը եւ Ռավէլի Հապաներան :

Շնորհաւորելի է Զուիցերիոյ Ազգ. Միութիւնը, իր կատարեալ կազմակերպութեան համար :

Յետ հանդիսութեան ընդունելութիւն տեղի ունեցաւ ի պատիւ բոլոր ներկաներուն :

×

Հինգշաբթի Մայիս վեցին ժամը 15.30ին Սերովբէ Արք. ընկերակցութեամբ Գիւտ Ծ. Վրդ.ի այցելութիւն տուաւ եկեղեցիներու համաշխարհային Խորհուրդի կեդրոնին, ուր ընդունուեցաւ Ընդհ. Քարտուղարին, Տոքթ. Վիսըրթհուֆթի, Յոյներու ներկայացուցիչ Մետրոպոլիտ Էմիլիանոս Թիմիատիսի, Հայր Փօլ Վէրկիզի, Հնդիկ Մալապար եկեղեցիին, Պ. Քինկ եկեղեցեաց օգնութեան վարիչի եւ հայ պաշտօնից կողմէ :

ԵՐԻՏ. ԹԻՒՐՔԵՐԻ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1915-1916 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Գ.

Նոյնիսկ Էրցպերկերը՝ Գերմանիայի կաթոլիկէ կեդրոնի կուսակցութեան առաջնորդը, որը յաճախ էր հանդէս գալիս երիտթուրքերի պաշտպանութեամբ, այս անգամ անկարող եղաւ հերքել եղած հրէշաւոր փաստերը: Երիտթուրքական ղեկավարներին ուղղուած իր գրութեան մէջ (1916 Փետր.) նա գրում էր. «Երկրի խորքից, ազգութեամբ ոչ հայ ականատեսներից ստացուող հաշուետուութիւններն այն աստիճան սարսափելի են, որ դրանք հնարաւոր չէ արտայայտել թղթի վրայ: Կարելի էր ենթադրել, որ աքսորն աւելի մեղմ պատժիչ միջոց է, քան սպանութիւնները, իրականում, սակայն, մէկը միւսից շատ քիչ է տարբերւում: Այն դէպքում, երբ համընդհանուր ջարդի ժամանակ ոմանց յաջողւում էր փախչել, թաքնուել կամ փրկուել լեռներում, տեղահանման պայմաններում կեանքը պահպանելու յոյսը չափազանց աննշան է: Մարդկանց քշում են նշանակման վայրը շաբաթներով ու ամիսներով, ինչպէս անասունների ... խեղճերը մահանում են զանգուածներով՝ սովից ու համաճարակից: Երբ նրանք տեղ են հասնում, այնտեղ էլ նրանց չեն թողնում մնալ, քշում են մի տեղից միւսը, հանգիստ չտալով»:

Տոքթ. Լեփսիուսը, հանդէս գալով Թալէաթ փաշային սպանող Սողոմոն Թեհլիրեանի դատի ժամանակ (1921 Յունիս) համոզիչ կերպով ցոյց տուեց, որ Հայերի աքսորի վերաբերեալ Թալէաթի հեռագրում ուղղակի պարզաբանում էր, թէ «աքսորը նշանակում է ոչնչացում»: Աքսորատեղին հասաւ Հայերի միայն 10 տոկոսը, — ընդգծում էր Լեփսիուսը: Մնացածները սպանուեցին կամ մեռան սովից ու անտանելի տանջանքներից: Լեփսիուսը իր յայտնի «Գերմանիան եւ Հայաստանը» փաստերի ժողովածուում հարուստ սկզբնաղբիւրների հիման վրայ եզրակացնում էր. «Ոչ մի կասկած չկայ, որ խօսքը ոչ թէ կայսրութեան անվտանգութեան նպատակին ուղղուած ռազմական միջոցառումների, այլ հայ ժողովրդի ծրագրուած ոչնչացման մասին էր»:

Ականատեսներն ամբողջ աշխարհին պատմեցին Թուրքական իշխանութիւնների կողմից աքսորուած Հայերի նկատմամբ գործադրուած անմարդկային, հրէշաւոր չարագործութիւնների մասին: Երգահան Ռոմանոս Մելիքեանը, որն այցելել էր Արեւմտեան Հայաստան՝ Հայերի կորուստների թիւը պարզելու համար, հաղորդում էր: «Մուրատ – չայ գետի հովտում, ինչպէս նաեւ Վանայ լճի ու Ճորոխ – չայ գետի ափերին եւ Արաքսի վերնահոսանքում ես տեսայ Հայերի անհամար քանակութեամբ դիակներ, գերազանցապէս կանանց ու երեխաների, որոնց ջուրն ափ է շպրտել: Նրանց կենդանի նետում էին ջուրը Թուրքական ասքեարները, երբ բոլորին Կարինի վիլայէթից քշում էին Միջագետք»:

Զանգուածային ջարդի պատմութիւնը եւ յատկապէս 1915 Մայիսից մինչեւ Յուլիս ընկած ժամանակամիջոցում Հայերի կրած կորուստները անծանց հաշիւներով, միայն Բաղէշի ու Կարինի վիլայէթ մի մասում Թուրքերը սրի էին քաշել 136 հազար Հայերի: Երբ ռուսական զօրքերը գրաւեցին Կարինը, քաղաքի մօտ յայտնաբերեցին 12 մեծ փոս, որոնք լցուած էին ողջ – ողջ թաղուած Հայերի դիակներով: Կարինի վիլայէթի 215 հազար հայ ազգաբնակչութիւնից կենդանի էր մնացել ընդամէնը երկու հազար մարդ: Պատերազմից առաջ Կարինում բնակուող 18 հազար Հայերից ռուսական զօրքերի մտնելու ժամանակ կենդանի էին մնացել 120 հոգի:

Եթէ Կիլիկիայի, Սեբաստիայի, Կարինի վիլայէթների Հայերը մեծ մասամբ աքսորուեցին ու ոչնչացուեցին դէպի Մուսուլ ընկած ճանապարհին, ապա զինուորական իշխանութիւններին ենթակայ Բաղէշի, Մուշի, Սղերդի ու Տիարպէքիրի վիլայէթների Հայերը կառավարութեան յատուկ հրամանի համաձայն սրի քաշուեցին տեղերում:

Բնորոշ է Թուրքական իշխանութիւնների կազմակերպած ջարդը Բաղէշում: Յունիսին Թուրքական զօրքերին անսպասելիօրէն շրջապատեցին քաղաքը: Հայերին արգիլեցին դուրս գալ իրենց թաղամասերից: «Այնուհետեւ սկսուեց ջարդը, — գրում է ականատեսներից մէկը: Քաղաքի ամբողջ հայաբնակ մասը սպանդանոցի վերածուեց: Սպանելով բոլոր տղամարդկանց, Թուրքերը հրապարակ դուրս բերին կանանց ու երեխաներին ու քշեցին նրանց Սղերդ: Ճանապարհին նրանց բոլորին կոտորեցին ու թաքցրին փոսերում»:

Թուրքական մի սպայի պատմածից երեւում է, որ Բաղէշի Հայերի մեծ մասը ոչնչացուեց քաղաքի ամրոցից դուրս: Դիակները նետւում էին Թուրք զինուորների կողմից վաղօրօք փորուած փոսերը: Բաղէշի վիլայէթի իշխանութիւնները Հայերին քշում էին ծղոտով լցուած կալերը, տների դռները ծղոտապատում եւ հրկիզում: Հայերը խեղդւում էին ծխի մէջ ու տեղում մեռնում: Սակայն մեծ մասը զոհւում էր գնդակից, դաշոյններից»: Բաղէշը գրաւած ռուսական զօրքերի ու հայ կամաւորների առջեւ սարսափելի մի տեսարան բացուեց: Վիլայէթի գիւղերում ու բուն Բաղէշում յայտնաբերուեցին մարդկային բազմաթիւ կմախքներ ու ոսկորներ: Բոլոր ջրհորները, որտեղ տեղական բնակիչները սովորաբար պահում էին իրենց մթերքի պաշարները, լցուած էին մարդկանց ոսկորներով: Բաղէշի շուրջ 18 հազար հայ բնակիչներից կենդանի էին մնացել մահմեդական կրօնը ընդունած մօտ 300 – 400 կանայք ու երեխաներ: Զանգուածային ջարդերի հետեւանքով Բաղէշի վիլայէթը դատարկուել էր 180.000 հայ ազգաբնակչութիւնից:

Նոյն ճակատագրին արժանացան նաեւ Մուշի, Սղերդի, Տիարպէքիրի վիլայէթների Հայերը: Երբ Ռուսական զօրքերը հայ կամաւորների հետ միասին, արիւնահեղ մարտերից յետոյ, 1915 – 16 թուականներին Թուրքական բիրտ լծից ազատագրում էին վերոյիշեալ հայկական վիլայէթները, նրանք ամենուրեք տեսնում էին դիակներ, ամայի դաշտեր ու աւերակներ:

Թուրքական իշխանութիւնները արիւնոտ դատաստան տեսան ոչ միայն Արեւմտեան Հայաստանում, այլեւ կեդրոնական Անատոլիայում, Փոքր Ասիայի արեւմտեան վիլայէթներում ու Թրակիայում բնակուող Հայերի նկատմամբ:

Հայերին գլխովին չաքսորեցին միայն երկու քաղաքներից՝ Պոլսից եւ Զմիւռնիայից: Դա բացատրւում էր նրանով, որ այդ քաղաքներում էին գտնւում չէզոք տէրութիւնների բազմաթիւ ներկայացուցիչներ: Արեւմտեան Հայաստանի, Կիլիկիայի եւ այլ տեղերի Հայերին ոչնչացնելու իրենց ծրագիրը մինչեւ վերջ իրականացնելու համար երիտթուրքերը ձգտում էին համաշխարհային հասարակական կարծիքից թաքցնել իրենց չարագործութիւնները:

Զանգուածային ջարդերից ու աքսորից բացի, Հայերին վերջ տալու եղանակներից մէկն էլ նրանց բռնի թուրքացումն էր: Բռնի թուրքացման ենթարկուեցին մօտ երկու հարիւր հազար Հայեր, գերազանցապէս կանայք ու երեխաներ:

Ե. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(3 Շար.)

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

Վիէն, (Յատուկ) — Տարիներու ընթացքին, հեռու հայրենի հողէն եւ հայրենիքէն, մեր գաղութը, միշտ, հաւատարմօրէն եւ նոյնիսկ պայքար մղելով անտարբեր տարրերու դէմ, տօնած էր մեր նահատակներու յիշատակը պարտ ու պատշաճ հանդէսներով:

Այս տարի, կազմակերպութեամբ Հայ Ազգային Միութեան, մասնակցութեամբ բոլոր կազմակերպութեանց եւ Միութեանց, յիսնամեակի տօնակատարութիւնները աննախընթաց եւ բացառիկ հանդիսութիւններով տեղի ունեցան Շաբաթ օր, կէսօրէն ետք, Ապրիլ 24ին: Հայկական խանութները գոց մնացին շատ քիչ բացառութեամբ: Պատերուն վրայ մեծղի յայտարարութիւնները, Հայոց ցեղասպանութեան մասին, տեղացի ժողովուրդին ուշադրութիւնը արդէն գրաւած էին:

Որոշեալ ժամուն, քաղաքիս Սէն – Մօրիս մեծակառոյց Մայր Եկեղեցիին մէջ, օտար բարձրաստիճան հիւրերու ներկայութեան, Լեւոն վրդ. Քէչէճեան պատարագեց եւ աբբայ Մարշան, աւագ երէց, հոգեհանգիստ քարոզ մը տուաւ, յիշատակելով Հայ Եղեռնի ահաւոր դէպքը եւ քրիստոնեայ Հայուն տառապանքները յանուն կրօնքի, ազատութեան եւ խաղաղութեան:

Կրօնական այս առաջին բաժինէն ետք, խուռներամ եւ երկիւղած բազմութիւնը ուղղուեցաւ դէպի քաղաքապետական թատրոնը, ուր տեղի պիտի ունենար հանդիսութեանց երկրորդ մասը, աւելի երկար եւ ճոխ յայտագրով մը:

Կարգադիր յանձնախումբը, պահ մը շփոթութեան մատնուեցաւ — բազմութիւնը շատ էր — չտեսնուած: Բայց հարկ էր, ամէն գնով տեղաւորել թէ հիւրերը եւ թէ մեր հայրենակիցները, երէց թէ երիտասարդ, եւ իրապէս, ինչ կայտառ եւ առոյգ երիտասարդութիւն ներկայ էր թատերասրահին մէջ: Իսկ մեր հիւրերէն յիշենք Վիէնի փոխ – կուսակալը Պ. Մ. Ժիլ, Իզէռի երեսփոխաններէն փաստաբան Նոյէլ Շափիւի, մեր շատ յարգելի քաղաքապետը, վիրաբոյժ Մօռիս Շափիւի եւ Գերպ. Աբբայ Մ. Մարշան: Վիէնի բազմութեան վրայ, եկած, աւելցած էին մօտակայ Շասէն մեծ թիւով հայրենակիցներ:

Բեմին յարդարանքը քիչ թէ շատ խորհրդաւոր երեւոյթ ունէր: Բեմին ճակատին կը փայլէր Ֆրանսերէն մեծատառ պաստառ մը տարեդարձի թուականներով, իսկ հայկական՝ ոչ մէկ արձանագրութիւն:

Խոր լռութեան մէջ, նախագահ Յ. Նազարեանի ազդանշանին վրայ, թատերասրահի բազմութիւնը յոտնկայս ունկնդրեց Ֆրանսական եւ հայկական փառերգները, մասնակցութեամբ ներկաներուն եւ ընկերակցութեամբ դաշնակի (Օր. Եւա Ռստիկեան): Եւ նախագահին հրաւէրով, հասարակութիւնը մէկ վայրկեանի լռութեամբ իր յարգանքի տուրքը ընծայեց մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներու յիշատակին:

Ըստ յայտագրին, առաջին խօսքը կ'իյնար հանդէսի նախագահին, բայց մեր վարդապետը, կանխելով ամէն ինչ, փութաց բարի գալուստ մաղթելու հիւրերուն, ինչպէս նաեւ շնորհակալութիւն յայտնելու: Անկէ ետք, Պ. Յ. Նազարեանի (Մոնթէլիմար) բացման խօսքով (Ֆրանսերէն) սկսաւ յիսնամեակի տօնակատարութեան կարեւորագոյն մասը:

Նախագահը հմտալից ամփոփում մը ըրաւ Հայոց պատմութեան, մշակոյթին եւ հայ ժողովուրդի կրած տառապանքներուն: Ապա, ծանրացաւ Թուրքերու կողմէ գործադրուած ցեղասպանութեան վրայ: Ի վերջոյ, առանց մանրամասնութեանց մէջ մտնելու, յուզումնալից բառերով ոգեկոչեց Եղեռնի մեր թանկագին զոհերը — եւ անոնց անմոռանալի յիշատակը:

Բացման այս խօսքերէն ետք, Օր. Թագուհի Մաջոյեան հրաւիրուեցաւ երգելու դաշնակի ընկերակցութեամբ (Օր. Ե. Ռստիկեան) «Լռեց ամպերը»:

Մեր յարգելի բարեկամը Նոյէլ Շափիւի, ինքն ալ երեւութապէս յուզուած, վարպետօրէն պատկերացուց Հայոց հեռաւոր եւ մօտիկ անցեալը: Յուզումով եւ նոյնքան վրդովումով արտայայտեց իր պատանեկան հասակին զգացումները, երբ իր աշխարհագրական Ատլասին մէջ չէր գտած Հայաստանը: Ու շեշտեց. — «Բարեկամներ, գիտէք անշուշտ որ եթէ հատիկը չիյնայ հողին մէջ.. ծառը, տունկը չի բուսնիր ... Լաւ գիտեմ որ ունիք փոքրիկ հայրենիք մը, Հայաստան մը ... Բայց գիտեմ նաեւ որ փոքրիկ Հայաստաններ կան, կը գտնուին ձեր ամէնուդ սրտերուն մէջ ...: Այս ձեւով, ահա, կրնայի յայտնել իմ յարգանքս Հայերուն, եւ կրնամ ըսել, բարձրաձայն, ներկայիս ապրելով Ֆրանսայի մէջ, ըրած էք ձեր պարտականութիւնը՝ լի ու լի, այս պատճառով ալ կատարեալ Ֆրանսացի էք, իրաւունքով եւ պարտականութեամբ: Կեցցէ հայ ժողովուրդը»:

Այս խանդավառ խօսքերէն ետք, Պ. Յակոբ Մաթոսեան, արտասանեց Սիամանթոյի «Սուգը»: Ապա խօսք առաւ, օրուան գլխաւոր բանախօսը, Ժիրայր Դատաւորեան (Փարիզէն):

Համառօտ, բայց հանդիսաւոր ակնարկ մը նետելէ ետք Եղեռնի Յիսնամեակին վրայ, բանախօսը շնորհակալութեան խօսքեր ուղղեց ասպնջական Ֆրանսայի, որ այնքան ազնիւ եւ մարդասէր գտնուեցաւ եւ ընդունեցաւ տարագիր Հայութեան մէկ մասը իր հողին վրայ, ու պատմեց կատարուած ցեղասպանութեան նախապէս ծրագրուած դիւային դրդապատճառները, ինչպէս նաեւ ժամանակի հանդուրժողական, եթէ չըսենք անտարբերութեան ոգին:

Աւելի շեշտելով իր միտքերը, մեր բանախօսը, յայտարարեց. «Յարգելի ունկնդիր հայրենակիցներ, ես պիտի ըսէի թէ, կատարուածը 1915էն մինչեւ քսան, եւ նոյնիսկ մինչեւ 1922, ոչ թէ միայն ցեղասպանութիւն էր, այլեւ մարդկութեան դէմ գործադրուած ահաւոր ոճիր մըն էր»: Եւ այս իրողութիւնը փաստեց ետք պատմական տուեալներով, ուզեց նաեւ հասկնալի դառնալ սրահի բազմութեան մէջ գտնուող ալեհեր գլուխներով երկու սեռէ վերապրողներուն, «Մնացորդաց»ին: Ժ. Դատաւորեան, իր խօսքը ուղղելով անոնց, ըսաւ «սիրելի մամիկներ եւ յարգելի պապիկներ, 1915ին, գիտէինք, կը ճանչնայինք թերեւս մեր դարաւոր թշնամին, բայց չէինք ճանչնար մեր բարեկամները ... Պէտք է գիտնաք, որ դուք մեր ներկայ Հայութեան լաւագոյն մասը կը կազմէք: Այս օրերուն, հրաշք մը կը գործուի, միակամ, մէկ սրտով եւ հաւատքով կը տօնենք այս մեծ Յիսնամեակի համահայկական տարեդարձը»: Ու կրկին Ֆրանսերէն արտայայտելով բանախօսը յիշեց սրտաճմլիկ տեսարաններ, պատմական տխուր դէպքեր. յառաջբերումներ կարդաց ականաւոր անձնաւորութեանց յայտարարութիւններէն, ինչպէս նաեւ նշանաւոր լրագրողներու եւ թղթակիցներու յօդուածաշարքերէն:

Ժ. Դատաւորեան, եզրափակելով իր տպաւորիչ խօսքերը չմոռցաւ յայտնել Հայութեան երախտագիտական զգացումները հանդէպ այն ազգերուն, որոնք օգնութեան ձեռք երկարեցին մեզի. եւ ի մասնաւորի՝ Ֆրանսայի:

Հայ Եղեռնի Յիսնամեակի տօնակատարութեան վերջակէտը պիտի ըլլար, ներկայ խուռներամ բազմութեան — մօտ 1200 հոգի, թափօրաբար տողանցէր, մինչեւ քաղաքիս պատերազմի զոհերուն յատկացուած յուշարձանին առջեւ, եւ ուր, ի ներկայութեան մեր հիւրերուն, հանդիսաւորապէս եւ զինուորական փողի հնչիւնով եւ մէկ վայրկեանի լռութեամբ, երկու մեծղի ծաղկեպսակներ զետեղուեցան, մին՝ Վիէնի հայ գաղութի կողմէն, իսկ միւսը՝ մօտակայ Շասի Հայութեան անունով:

Թէեւ օրեր առաջ, Յիսնամեակի առթիւ քաղաքիս պատերուն վրայ փակցուած էին խոշոր յայտարարութիւններ, եւ տեղական մամուլն ալ (Տօֆինէ Լիպերէ, Փրոկրէ) տեղեակ պահած էր պատմական տեղեկութիւններով լուսաբանած էր հանրութիւնը, սակայն շատեր զարմացած դիտեցին — քաղաքիս կեդրոնին վրայ, Յուշարձանի շուրջ, Հայութեան հսկայ եւ հանդիսաւոր հաւաքոյթը:

Վիէնի Հայ Ազգ. Միութիւնը, իրեն աջակից ունենալով հանդիսութեանց կազմակերպիչ յանձնախումբը, կրցաւ, բացառիկ ճիգերով եւ միջոցներով կատարել Յիսնամեակի վեհաշուք հանդիսութիւնները:

Կ. Տ.

×

ՍԷՆ ԺԵՐՈՄԻ ՄԷՋ

Հոս եւս ոգեկոչուեցաւ Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակը:

Շաբաթ առաւօտ (Ապրիլ 24) տեղւոյն եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն, որուն փութացած էին ներկայ գտնուիլ մեծ թիւով հայրենակիցներ Թաղէն եւ շրջականներէն:

Հոգեւոր հովիւը՝ Տէր Եղիշէ ... պատշաճ քարոզով մը վերյիշեց այն ... հաւոր սպանդը, որուն անողորմ ... կուեցաւ մեր անմեղ եւ չքնաղ ... վուրդը՝ վասն կրօնի եւ հայրենեաց:

Հոգեհանգստեան արարողութեան ... ետք, թաղին գրեթէ բոլոր Հայերը ... ուար թափօր կազմած, նորակազմ ... Արի – Արենուշներու առաջնորդութեամբ եւ մէկէ աւելի Ֆրանսերէն ցուցա... տակներով, ուղղուեցաւ տեղւոյս ... մանատունը՝ անծանօթ զինուորին ... շարձանին վրայ ծաղկեպսակ մը դնելու համար:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Թէրճիւման թերթին մէջ, «Թրքահայոց ընթացքը մեզ ուրախացուց եւ պէտք է օրինակ ըլլայ Յոյներուն» խորագրին տակ՝ Ահմէտ Գապաքլը գրած է հետեւեալ յօդուածը, որ գրողին անուան պէս դըգումի համ ունի.—

Հայ հայրենակիցներ Թաղսիմի յիշատակարանին վրայ պսակ դրին, ուզեցին այպանել եւ աշխարհի առջեւ ամօթել Լիբանանի եւ Փարիզի կարգ մը Դաշնակները, որոնք թշնամի են Թուրքիոյ եւ դահիճի մը հոգի ունին: Այն Դաշնակները որ Ռուսերու եւ Ֆրանսացիներու դրամով կը գործէին, ծառաներն էին ամերիկացի միսիոնարներուն: Լեհաստանէն առաջնակարգ ոճրագործներ բերին եւ ուզեցին սպաննել Սուլթան Համիտը, առաջին աշխարհամարտի Թուրք մեծամեծները, իսկ Թալէաթ եւ Ճէմալ փաշաները ստորնաբար սպաննեցին պանդխտութեան մէջ, եւ արշաւող ռուս բանակներու առջեւ՝ իրենց մայր հայրենիքին դէմ դաւելով անպաշտպան գիւղացիները սուրէ անցուցին: Հիմա ալ Փրոֆ. Թօրիկեանի պէս ախտաւոր հոգիներու եւ վրէժխնդիր պարզամիտներու ետեւէն կը վազեն, կ'ուզեն իրենց մեղքերը Թուրքերու վրայ բեռցնելով, իրենց ոճիրներուն յիշատակը տօնել: Ամէնէն պապանձեցնող պատասխանը «Թուրք Հայերէն» ստացան սակայն: Անոնք կ'ըսեն.— «Մեր սիրելի Թուրք Հանրապետութեան մէջ, մեր իսլամ Թուրք եղբայրներուն հետ կապած ենք մեր բախտը»:

Որովհետեւ անոնք, ինչպէս նաեւ Սուրիա, Լիբանան, Փարիզ, Մարսէյլ եւ Ամերիկա գտնուողներէն շատեր, անմեղ մաքուր Հայեր են, լաւ գիտեն թէ Դաշնակցի վոհմակը ինչ փորձանքներ բացած է իրենց գլխուն: Այն Հայերը, որոնք հայրենիք չունին այսօր եւ Թուրքիոյ կարօտը կ'այրեն, եթէ ձեռք անցընեն այդ շահախնդիր գրգռիչները եւ սեւ-սեւ սքեմներ կրող եկեղեցականները, զանոնք հում-հում կ'ուտեն: Մարդ կը փորձէ հարցնել Պոլ Թօրիկեանի պէս թշնամիներուն.— Հէյ զրպարտիչ, քանի որ Թուրքիոյ Հայոց ջարդուիլը կամ աքսորուիլը կը յիշես, ինչո՞ւ կը մոռնաս եւ զանց կ'առնես Ռուսիոյ Հայերուն ենթարկուած վիճակը: Անոնք՝ Ռուսիոյ Հայերն են որ փրկութեան պէտք ունին, այդ խեղճերը, որ, կարմիր վարչաձեւին տակ, ոչ կրօնք ունին, ոչ լեզու, ոչ աւանդութիւն եւ ոչ ալ մարդկութիւն: Այդ Հայերն էին որ Թրքական դրօշին հովանիին տակ, դարերով ազատ եւ երջանիկ ապրեցան, զինուորութիւն անգամ չըրին: Եթէ Թուրքիոյ Հայոց վիճակը անգամ մը պրպտես, թերեւս դուն ալ կը խղճահարիս եւ կ'ամչնաս:

Թուրքիոյ Հայերը, գլխաւորութեամբ իրենց յարգելի Պատրիարքին, կղերականներուն եւ համայնքի վարիչներուն, ողջմտութիւն ցոյց տուին եւ երախտագիտութիւն յայտնեցին: Ուրախ ենք այս արտայայտութեան առջեւ: Թուրք ազգը միշտ այս ուրախութիւնը եւ սէրը կը զգայ՝ երբ կը տեսնէ թէ պետութեան եւ ազգային ճակատագրին կապուած տարրեր կան իր մէջ:

Հետեւաբար, այս «զղջումին» հետեւանքով, Հայերու, Յոյներու եւ կամ Հրեաներու «ջարդ»ը անկարելի է Թուրք պատմութեան մէջ: Անոնք որ իրենց դժոխային մեղքերը պարտկելու համար մեր ազգը կը զրպարտեն, ուրիշ ո՞ւր տեղ կրնան գտնել փոքրամասնութիւններու այսչափ պաշտպանող ազգ մը:

Երբ մէկ կողմէ կը ծափահարենք հայ հայրենակիցներու գոհացուցիչ ընթացքը, միւս կողմէ կը մեղքնանք յոյն համայնքին՝ որ դեռ չէ փրկուած Պատրիարքարանի պէս ախտավարակ բոյներու ազդեցութենէն:

Եթէ Յոյներուն մէջ կան ողջադատ եւ պատուաւոր անձեր, անոնք իրենց թշուառական առաջնորդներուն հանդէպ պէտք է իւրացնեն Հայերուն ընթացքը: Հակառակ պարագային, Մօրայի մէկ անկիւնը կը նետուին, անգամ մըն ալ չնն կրնար գտնել Իսթանպուլի վայելքը:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿՐՆԱ՞Ն ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՈՐՎԻԼ ԿԱՄ ԳՐԵԼ

Այս հարցումը կ'ընենք՝ կարդալով Սոն Հավատիս թերթին մէջ, ուր Թէքին Էրէր կը գրէ.—

Յունաստանի մէջ եւս կը կատարուին հայկական ցոյցեր «Հայոց ջարդերուն» Յիսնամեակին առթիւ: Նախ կրօնական յուշահանդէս մը Այա Եանի եկեղեցիին մէջ, իսկ Մայիս 16ին, քաղաքական հանդէս մը, որուն մասնակցելու հրաւիրուած են Պէյրութի Հայոց Պատրիարքը եւ հայ մեծամեծները: Հելլէն թերթերը կը շահագործեն այս նիւթը եւ երկար հրատարակութիւններ կ'ընեն Թուրքիոյ դէմ:

Յետոյ Թէքին Էրէր կը շարունակէ.—

27 Ապրիլը մեզի կը յիշեցնէ ազգի մը սեւ օրերը, բռնակալներուն, ազատութեան թշնամիներուն գործած չարիքները: Այս նիւթին անդրադառնալէ առաջ, քանի մը բառով ծանրանանք Հայերու հակաթուրք ցոյցերուն վրայ: Թուրքերն ու Հայերը ճիշդ ութ դար միասին ապրած, հասարակաց ճակատագիր մը ունեցած են: Օսմ. Կայսրութեան ամէնէն զօրեղ շրջաններուն, ոչ ոք Հայերուն թելին դըպած է, անոնք եպարքոսութեան աստիճանին իսկ բարձրացան: Ինչո՞ւ արդեօք առաջին աշխարհամարտին Թուրքեւհայ բախում մը տեղի ունեցաւ, Թուրքե՞րը տեղի տուին այդ բախումին, յանցաւորը մե՞նք ենք արդեօք:

Անոնք որ քիչ մը պատմութիւն կարդացած են, լաւ գիտեն թէ Պալքանեան պատերազմէն ետք Յոյներու դրդումով կազմուած էր «Հայ Դաշնակ Միութիւն» մը, որ գաղտագողի զէնք եւ ռազմանիւթ կը դիզէր, Թուրքերը կոնակէն հարուածելու համար: Այն օրերուն, երբ արեւելեան նահանգներու Թուրք ժողովուրդը ռազմաճակատներուն վրայ կը կռուէր, Դաշնակները սոսկալի ծրագիր մը կը պատրաստէին Թուրք անպաշտպան եւ անմեղ կիները, աղջիկները, որբերը եւ տղաքը ջարդելու համար: Այս կացութեան առջեւ, Թուրք կառավարութիւնը չէր կրնար բնականաբար ձեռնածալ նստիլ, հանդիսատես մնալ այսպիսի դաւադրութեան մը առջեւ: Մանաւանդ պատերազմական շրջանի մէջ էր եւ ստիպուած էր ամէն միջոց ձեռք առնել:

Անմիջապէս Հայերը իրենց բնակած տեղերէն հաւաքուեցան եւ տարագրուեցան: Գաղթի ժամանակ, փոխադրական միջոցները շատ թերի էին, ճամբաները փակ, պատերազմական պայմանները տաժանելի, որով տարագրուող Հայերու մեծագոյն մասը ճամբաները մեռան, իրողութիւն մըն է այս: Միայն թէ Դաշնակ Միութիւնը իր դաւադրութիւնը պարտկելու համար տարբեր ձեւով ներկայացուց այս արդար տեղահանութիւնը: Այս առթիւ Թուրքերու դէմ ըմբոստացողներն ալ անխղճօրէն ճզմուեցան: Այս է ահաւասիկ հայկական ջարդերուն բուն էութիւնը: Թուրքերը ի՞նչ պէտք ունէին ջարդելու Հայերը, որոնց հետ դարերով ապրած են նոյն հողերուն վրայ: Հայոց բուն ջարդը տեղի ունեցած է Խորհ. Հայաստանի մէջ, որ գերի Հանրապետութիւն մըն է: Ուրեմն Հայերը ոչ թէ մեզի, այլ թող Խորհ. Ռուսիոյ դէմ ցոյց ընեն:

«ՆՈՅ ՆԱՀԱՊԵՏԸ ՀԱՅ, ԳԻՆԻՆ ԱԼ ՀԱՅԿԱԿԱՆ Է՛Հ ՁԵՐ ԿԵՆԱՑԸ ՈՒՐԵՄՆ ...»

Թրքական թերթ մը կը գրէ Փարիզի իր թղթակիցին ստորագրութեամբ եւ վերի խորագրով.—

Հայոց տարագրութեան յիսնամեակին առթիւ, Լիոն հրատարակուող պարբերաթերթ մը, «Միսա», իր Ապրիլի թիւը նուիրած է Հայկական խնդրին: Միսա կրօնական միջազգային միաբանութեանց համառօտուած մէկ անունն է: Թերթը զանազան տեսանկիւններէ կը մօտենայ խնդրին, բայց կը կեդրոնանայ ծանօթ տեսակէտի մը վրայ: Կը հրատարակէ գրութիւն մը, որուն խորագիրն է «Նոյ Հա՞յ էր»: Եւ Աւետարանէն վկայութիւն բերելով՝ կ'ուզէ լրջութիւն կեղծել եւ զուարճալի կը դառնայ:

Գիտենք թէ Հայերը յաճախակի պնդած են թէ Միմար Սինան Հայ է: Քրիստոնեաներուն կը վերաբերի այն կէտը թէ պատմութեան մէջ Հայերն են որ հիմնած են քրիստոնեայ առաջին պետութիւնը եւ Լուսաւորչական Եկեղեցին: Միայն թէ ողայամտութիւն է մինչեւ նախապատմութիւն երթալ եւ պնդել թէ իրենք Հայերը, Նոյի ազգակիցներն են: Այդ յօդուածը գրող անձն ալ կը թուի զգացած է որ ծիծաղելի կը հանդիսանայ, եւ գրութիւնը կը սկսի սապէս.— «Ամէն ազգ իր ծագումը նախապատմութեան մէջ կը փնտռէ, ասկէ հաճոյք կը զգայ, Հայերն ալ ետ չեն մնար այս գործին մէջ»:

Այսուհանդերձ, յօդուածագիրը կը պնդէ թէ Աւետարանը այս մասին բացորոշ վկայութիւններ ունի եւ կ'արդարացնէ Հայոց տեսակէտները:

Ջրհեղեղէն ետք, երբ ջուրերը քաշուեցան, Նոյեան Տապանը Արարատ լերան վրայ թառեցաւ, եւ Նոյ Նահապետ, իր ընտանեկան պարագաներով եւ իր աշխատով ցամաք ելաւ: Ըստ հայկական աւանդելին, երկրին առաջին թագաւորը եւ հիմնադիրը Հայկն է, եւ այս պատճառով է որ Հայերը «Հայկի որդիներ» կոչուեցան եւ իրենց երկրին Հայաստան անունը տուին: Նոյն աւանդութեան համաձայն, Հայկ Թորգոմի որդին է: Միւս կողմէ Աւետարանի օրացոյցի բաժնին մէջ Թորգոմ ցոյց կը տրուի Իբրահամի զաւակներէն մէկը, Քամ ալ Յաբէթի զաւակն է, Յաբէթի հայրն ալ Նոյ է, ուրեմն Նոյ Հայ է: Հայկական առասպելը կ'ըսէ թէ Նոյի կնոջ գերեզմանը կը գտնուի Մարեմ անուն գիւղի մը մէջ, Նոյ տնկած է առաջին այգին, որ 1840ին կործանեցաւ Ակոռիի մէջ: Աշխարհի առաջին գինին Նոյի այգիներէն ելած է, որով գինին ալ Հայոց կողմէ հնարուած է:

Նոյ Հայ, գինին՝ Հայ: Է՜հ, մեզի կը մնայ ըսել.— ձեր կենաց, անուշներ:

ՅԱՌԱՋ.— Թուրք թերթին թղթակիցը կը մոռնայ մէկ բան.— երբ ջրհեղեղն սկսաւ, Նոյ նահապետ իր տապանին մէջ առաւ նմոյշ մը այն բոլոր կենդանիներէն, որոնք կ'ապրէին երկրի վրայ, որպէսզի ջրհեղեղէն ետք շարունակուի կենդանական սերունդը: Այդ տապանին մէջ առնուած կենդանիներէն մէկն ալ ... օձն էր՝ որ ետքէն Թուրք եղաւ:

Տապանին մէջ առնուած չըլլա՛ր, չըլլար այդ կենդանին, որ շատ աւերներ գործեց Արարատեան աշխարհին մէջ:

Թաղական խորհուրդին կողմէ Յ. Պետրոսեան սեղմ խօսքերով վեր հանեց օրուան ոգեկոչումին արժէքը եւ թելադրեց այսուհետեւ Ապրիլ 24ը նկատել ոչ թէ սուգի, այլ ուխտի օր:

Պէտք է դիտել տալ թէ՝ Թաղական խորհուրդի անդամներուն գնահատելի նախաձեռնութեան եւ կանխաւ եղած լուրջ կարգադրութեան շնորհիւ մեր նահատակներուն յիսնամեակի տօնակատարութիւնը կատարուեցաւ արժանավայել շուքով՝ իր վրայ հրաւիրելով տեղացիներուն լուրջ եւ հետաքրքիր ուշադրութիւնը:

Սրտապնդիչ էր մանաւանդ մեր նորահաս սերունդին ջերմ հետաքրքրութիւնը եւ մասնակցութիւնը ոգեկոչումին:

ԹԱՂԵՑԻ ՄԸ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (227)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Իսկ դրան տակ ու ամրոցին վրայ Թուրքերը ճանճի պէս կը թափէին: Մեր հրացանաւորները աշտարակէն կրակելով բլուրներ կը դիզէին, ու Գասպար Փեթքօի ձայնը կը լսուէր անդադար.

— Տղաք, ետեւէս: Մի՛ քաշուիր. երկու ձեռքով զարկ, գլուխը հողեմ:

Եւ ինքը մինչեւ կէս մէջքը արիւնաներկ՝ ահաւոր հարուածներ կը բաժնէր մերթ կացինով, մերթ նիզակով:

— Յիսուս օգնէ:

— Ալլահ, Ալլահ:

Երբ սանդուխները քիչ մը ցանցառցան, ամէն կողմէն լսուեցաւ աղաղակը, «Ջուր, ջուր»:

Ու կիները ամէն տեսակ ամաններու ջուր կը բերէին:

Փեթքօ փայտէ կուժ մը առաւ ու սաղաւարտին դիմակը վեր քշելով խմեց անյագաբար, այնպէս որ բերնին երկու կողմէն առուակի պէս կը վազէր ջուրը զրահին վրայ, ու կը թափէր դուրս զրահի ծակերէն, արմուկէն, ծունկերէն ու կոնակէն, ծակած ջուրի խողովակի մը նման: Բայց անոր հո՞գն էր:

Երբ հեւալով մէկդի դրաւ կուժը, տեսաւ թէ պարիսպին վրայ Թուրք մը կը ցատկոտէր մէկ ձեռքին մէջ պոչուք մը բռնած, մինչ միւսով կատաղաբար կը հարուածէր, ու անոր ետեւէն տնկուեցաւ երկրորդ, երրորդ Թուրքի մը գլուխը:

— Վայ, գլուխդ հողեմ:

Ու պոչուք բռնող Թուրքին ոտքէն բռնելով ներս քաշեց ու անոր հետ միասին գլտորեցաւ սանդուխներէն, երբ տեղ մը կեցան՝ բռնեց անոր վիզէն ու ահաւոր հարուած մը իջեցուց անոր քթին իր երկաթէ բռունցքով:

— Առ, շուն:

Ու վեր ցատկեց, թողլով կիսախեղդ ու հեւացող Թուրքը հոն վազվզող գիւղացիներուն, ու ինքը փութաց նորէն ամրոցին վրայ, աշխոյժ ձեռքերով հարուածելով ակնթարթի մը մէջ վեց տեղ միանգամայն:

— Ալլահ աքպար:

Թուրքերը պարիսպին վրայ կը վխտային. մերիններն ալ կ'իյնային արիւնոտ: Աքինճի մը կատուի մը պէս սկսաւ մագլցիլ աշտարակին վրայ, հասաւ... դրօշը տնկեց. վարէն Թուրքերու յաղթական զոռում գոչումը ողջունեց զինքը:

— Յիսուս, օգնէ:

Բայց դրօշը երկու վայրկեան ալ չկրցաւ հոն ծածանիլ. մեր քաջերն ալ հոն վազեցին ու վեր մագլցողները վար կը գլորէին: Ժանգոտած սաղաւարտով հունգարացի զինուոր մը, խոյացաւ աքինճիի ետեւէն դէպի գագաթ. ոտքը քարի մը կոթնցնելով ահաւոր հարուած մը իջեցուց. Թուրքին բազուկը դրօշակով մէկտեղ դահավիժեցաւ բարձունքէն:

— Ո՞վ ես դուն, — գոչաց Փեթքօ ուրախութեամբ:

Քաջը ետ նայեցաւ ու խրոխտաբար պոռաց.

— Անտոն Քոմլօշի:

Պալատներու կողմէն սրարշաւ հասաւ փոքրիկ Վլաս զինակիրը. գլուխը սպիտակ լաթով փաթթուած էր. այնուհանդերձ կը վազէր իբրեւ թէ բան մը չունենար:

— Պալատին քով լեցուածքը թափեցաւ, — պոռաց:

— Հարիւր մարդ հոն, — հրամայեց Տօպօ:

Ու մինչ տղան Մեքչէիին կը վազէր, ինքն ալ ձիուն վզին վրայ հակած արշաւեց դէպի պալատ:

Թուրքերը խորտակած էին լեցուածքը. գերանները խորված ձուկի մը ողնայարին նման ցցուած էին պարիսպէն: Պարիսպ մագլցող Թուրքերը կարմիր մրջիններու պէս բազմաթիւ էին: Տօպօ պարիսպին վրայ ցատկեց՝ Թուրքի մը գլուխը երկուքի ճեղքելով, մինչ ուրիշ մը ոտքով վար քշեց, ու գոչեց վարիններուն:

— Դէպի դուրս նետեցէք գերանները:

Մինչեւ այն ատեն դէպի ներս կը քաշէին զանոնք. Տօպոյի հրամանին վրայ յանկարծ դէպի դուրս սկսան քշել:

Գերանները իրենց հետ ալեցին սանդուխներով միասին՝ ոռնացող հեթանոսները: Տերունի Ջեձէյի ճուացող ձայնը ամէն աղմուկ կը գերազանցէր.

— Հէյ, անաստուածներ:

Հեթանոսներու այս մաքրութենէն վերջ՝ մեծ ծակ մը բացուած մնաց պարիսպին մէջ, միակ մեծ ծակ մը. իսկ մէկ երկու դիրկ վար կամ վեր՝ պէտք էր կռուիլ ներս խուժողներու դէմ:

Գնդակ մը վար ձգեց հունգարական դրօշը՝ ինկաւ Թուրքերու մէջ: Բայց ահա թէ ինչ գործի կուգար պարիսպին մէջ այդ մեծ պատռուածքը. Հունգարացի զինուոր մը դուրս ցատկեց, Թուրք մը տապալելով՝ դրօշը ներս բերաւ աշխուժօրէն, այնպէս որ ոչ ոք կրցաւ իրեն դպչիլ:

— Ապրիս Լաթիսլաւ Թէօրքօք, տղաս, — գոչեց Տօպօ ուրախութեամբ:

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼՈՒԻԶԱ ՊՕՁԱՊԱԼԵԱՆ (Սօփրանօ Լիրիք)

Նախաձեռնութեամբ Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին :

Այս Շաբաթ ժամը 21ին SALLE RAMEAU Յայտագիր .— Փերկոլէզի, Պագինի, Հէնտէլ, Մոցարթ, Փրրսէլ, Կլիւք եւ Կոմիտաս վարդ., Բ. Կանաչեան, Գ. Մ. Ալէմշահ, Ալան Յովհաննէս, Ա. Սաթեան եւ Թումանեան :

Գին՝ 10, 7, 5 ֆրանք

Տոմսերը կը գտնուին Լը Փրոկրէ եւ բոլոր Խաչուհիներուն մօտ :
Այս երգահանդէսը նուիրուած է Ապրիլեան Եղեռնի նահատակ բոլոր գրագէտներու եւ արուեստագէտներու յիշատակին :

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Պ. ՎԱՀԱՆ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ
Կը նախագահէ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ
Կը խօսի Պ. ԱՍԱՏՈՒՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Շաբաթ, Մայիս 15, ժամը 21էն մինչեւ լոյս, Ալհամպրայի սրահը 340, Պուլվար Շաւ

Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր .— Տոհմիկ պարեր Հայ Արենոյշներու կողմէ, ղեկավարութեամբ Տիկին եւ Օր. Շամիրեանի: Մեներգ՝ Օր. Օր Ալիս Շամիրեան եւ Շաքէ Փանոսեան (ձեռնադաշնակով կ'ընկերանայ Շ. Փանոսեան) Արտասանութիւն Օր. Օր. Վերգինէ Նազարեան, Միրէյ Տէր – Յովհաննէսեան, Պ. Պ. Վ. Ճառայեան, Վ. Նազարեան, Դաշնակ .— Օր. Մ. Մարկոսեան:
Կէս գիշերէն ետք՝ Եւրոպական պարեր
Բոլոր կազմակերպութիւնները հրաւիրուած են իրենց մասնակցութիւնը բերելու

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Արա Գալճեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին ողբացեալ
ԲԺ. ՀԱՅԿ ԳԱԼՃԵԱՆԻ
մահուան Գ. տարեդարձին առթիւ :
Ի գիտութիւն ողբացեալ բժիշկին բարեկամներուն :

ԵՂԵՌՆԻ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին :

Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ :

Ժամը 11ին Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ ծաղկեպսակի զետեղում :

Հանդիսութիւն երեկոյեան ժամը 16·30ին Ալֆորվիլի քաղաքապետական սրահին մէջ Սալ Վօլթէր : Բարձր հովանաւորութեամբ Կաթող. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ եւ ներկայութեամբ բարձրաստիճան անձնաւորութեանց :

Կը խօսին Կ. ՄԵՀԵԱՆ եւ Տոքթ. ԽԱՅԻԿԵԱՆ (ֆրանսերէն) :

Խօսք կ'առնէ Ալֆորվիլի քաղաքապետը
ՖՐԱՆՍԵՍՔԻ

Պատշաճ գեղարուեստական բաժին :
Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ :

ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԷՆ

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 23·15ին Ֆրանս – Քիւլթիւր կայանէն, պիտի ձայնասփռուին Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբին սալերը :

Այս առթիւ կը թելադրուի ձայնասփիւռի և հեռատեսիլի հետեւորդներուն որ իրենց տպաւորութիւնները գրեն ֆրանսական ձայնասփիւռի տնօրէնութեան :

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Յուշի երեկոյ, Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին առթիւ, նուիրուած նահատակ գրողներուն, այս Շաբաթ ժամը 20·30ին, Իւ Սէ Ժի Ժէի սրահին մէջ, 14 Րիւ տը Թրեվիզ (Ա. յարկ) :
Կը նախագահէ՝ ՅՈՎՀԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ:
Կը խօսին՝ ՏԻԿ. ՄԱՐԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ, Պ. Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ :

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Տիկին Անտոնեան, Սաւատեան, Օր. Զէյբէկեան, Ճոնոեան, Պ. Սարգիս Քէչեան եւ Պշտիկեան :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՅԻՍ 28Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կը տօնուի 29 Մայիս Շաբաթ գիշեր մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղամասի քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ :

×

ՄԱՐՍԷՅԼ .— «Մայիս 28»ի տօնակատարութիւնը կը կատարուի Յունիս 12ին, Ալամպրա սրահի մէջ, բացառիկ յայտագրով:

Մանրամասնութիւնները յետագային :

×

ՎԱԼԱՆՍ .— Մայիս 28 կը տօնուի Յունիս 5ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 20·30ին, Թէաթր Մինիսիփալ :

×

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

Դպրոցասէրի եւ Ս. Մուրատեան վարժարանի աշակերտութեան միացեալ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Գ. ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ, Մայիս 30ին:

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի ցերեկոյթ – պարահանդէսը Յունիս 13ին:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Հայաստանի մօտ 250 բնանկարներու եւ պատմական վայրերու գունաւոր լուսարձակում (փրոժէքսիոն) :

Կազմակերպուած Համազգային Մշակութային Միութեան կողմէ, այս Շաբաթ ժամը 20·30ին, Մշակոյթի Տան «Շ. Միսաքեան» սրահին մէջ :
17 Րիւ Պլէօ, մեթրօ Քատէ :

Լուսարձակումը սիրայօժար պիտի կատարէ նկարիչ ՌԻՇԱՐ ԺԵՐԱՆԵԱՆ, իւրաքանչիւր տեսարանին տալով բերանացի տեղեկութիւններ :

Պ. Ժերանեան Հայաստանի զանազան շրջաններու մէջ իր առած նկարներու ցուցահանդէսին առիթով կրցած է յիշեալ բնանկարները իրենց իրական գոյներով լուսանկարել :
Մուտքը ազատ է :

Հ. Յ. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ .— Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մինասեան Ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ ժամը 21ին, ծանօթ հաւաքատեղին : Խիստ կարեւոր օրակարգ : Կը խնդրուի ընկերներէն ճշդապահ ըլլալ :

ԼԻՈՆ .— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ, ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին : Կարեւոր օրակարգ :

ՄԵԾ ՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սեբունդի Շաւիլի խումբին կողմէ :

Այս Կիրակի, Շաւիլ Սալ տէ Ֆէթի մէջ, ժամը 15էն 19 :
Բացառիկ յայտագիր :
Ա. ՄԱՍ .— Արտասանութիւն, երգ, նուագախումբ (Առնուվիլի ՆորՍերունդ): եւ «Նայիրի» պարախումբը, ղեկավարութեամբ Տիկին Թորոսեանի :
Բ. ՄԱՍ .— Քերթուածներ, հեղինակ եւ արտասանող՝ Վ. Պիչաքճեան, թատերական ներկայացում Շաւիլի Նոր Սերունդի կողմէ :
Պաղ ճաշ, ամէն տեսակ, խմիչք :
Ճաշէն ետք պարահանդէս ժամը 21–24:
Հաղորդ. միջոց .— Մոնփառնասի եւ Սէն – Լազարի կայարաններէն :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներու կայանի արձանագրութիւնները սկսած են: Ընդունելի են աղջիկները 6էն 15 տարեկան, մանչերը՝ 6էն 14 տարեկան: Հետաձայնով ոչ մէկ կարգադրութիւն : Ծնողները պէտք է ներկայանան անձամբ Միութեան գրասենեակը 17, Րիւ Պլէօ, (9րդ Թաղամաս, մեթրօ Քատէ) Հայ Մշակոյթի Տան Գ. յարկ, Հինգշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 16էն 20, Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 17: Հետերնին պէտք է բերեն հարկ եղած վաւերաթուղթեր (Լիվրէ տը Ֆամիյ, սեքիւրիթէ սոսիալ, ալլօքասիոն, եւն.), վճարումները պէտք է կատարուին արձանագրութեան պահուն լրիւ կերպով՝ ամսական 400 ֆրանք, գրպանի պտոյտի ծախք՝ 30 ֆրանք, երկաթուղային երթուղարձ (վերապահութեամբ՝ անցեալ տարուան գիներ), մեծերը 65 ֆրանք, փոքրերը 38 ֆրանք: Արձանագրութիւնները կը փակուին՝ Յուլիսի համար՝ Յունիս 5ին, Օգոստոսի համար՝ Յունիս 15ին: Այս թուականներէ առաջ եթէ ցանկերը լրանան կը յայտարարուի թերթով : Հակառակ փափաքին օրէնքով սահմանուած թիւէն աւելի կարելի չէ արձանագրել : Դիմումները շատ են, կը խնդրուի անյապաղ արձանագրուիլ :

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի ժամը 10ին
Հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց պետերուն
Մէզօն տիւ Փէօփլը

Կը նախագահէ եւ կը խօսի Պ. ՎԻԿՏՈՐ ՍԱՎԻՆ
(Կարտանի քաղաքապետ, եւ նահանգային խորհուրդի նախագահ)
Կը խօսին՝ Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ, Տ. ԹԷՔԷԵԱՆ, ՎԵՐ. Յ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Գեղարուեստական պատշաճ բաժին .— Լիռ Կարտանէզի մասնակցութեամբ
Ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի Անծանօթ Զինուորին յուշարձանին վրայ :
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ .— Բացումը կը կատարուի ժամը ճիշդ 10ին: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ :

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
Կիրակի, 16 Մայիս, ժամը 14·30ին Սորպոնի մեծ Ամփիթատրոնին մէջ
Բարձր հովանաւորութեամբ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
(Հայրապետական պատուիրակ)
եւ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
Պատուոյ նախագահութեամբ եւ ներկայութեամբ
ԱՆՏՐԷ ՇԱՄՍՕՆԻ, (Ֆրանսական Ակադեմիայէն)

Կը խօսին Ս. ՔԱՐԵԱՆ եւ ՎԱԹԻՆ ՌՈՒ ԱՐ, (Ֆրանսական Կարմիր Խաչի ներկայացուցիչը) : Սիրայօժար կը մասնակցին ԱՐՏԱՇԷՍ ԳՄԲԷԹԵԱՆ, ՌԱՖՖԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, ԱՐՓԻՆԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, (Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի շրջանաւարտներէն), ԱԼԻՍ ՍԸՄՍԱՐԵԱՆ, ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՆԱՍՏԱՍԵԱՆ՝ (Ջութ. Պուլկարահայ արուեստագէտ) ԶԱՐՈՒՀԻ ԱՆՏՈՆԵԱՆ, Է. ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ, ԱՐԱՔՍԻ ԳՄԲԷԹԵԱՆ եւ ԺԱՆ – ԺԱԳ ԱՍԼԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն) :

Սայաթ – Նովա գուսանական համոյթը :

Կովկասկան պարախումբը, կը ղեկավարէ ՊԵՐՆԱՐ ՏԷՏԷՃԵԱՆ եւ ՈՒՔՐԱՅՆԱԿԱՆ հռչակաւոր պարախումբը :

Տոմսերու գինն է 3, 5 եւ 6 ֆրանք : Ապահովել Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնատեղիէն, 15 րիւ Ժան Կուժօն, Փարիզ, ինչպէս նաեւ Հայ Կարմիր Խաչի Փարիզեան շրջանի մասնաճիւղերէն : Չէքփօսթալ 1717 – 56 Փարիզ

ՇԱՒԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս Կիրակի Տօն Երեւման Ս. Խաչի, պատարագ կը մատուցուի, սովորական ժամուն :

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ
8 BIS, RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն Ժերոմ, ժամը 9·30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

Peintre-Décorateur

(Artisan)

ՊԱՍԻՄ ԿԱՐԳԻՍ

53, Rue Notre-Dame de Nazareth
PARIS (3ème)
ՀԵՌԱՁԱՅՆ .— 254 · 95 – 98

ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՒՐՏ եւ ՍՊԱՆԻԱ

Մեկնում՝ Օգոստոս 2ին
Վերադարձ՝ 29ին

Արձանագրութեան համար դիմել հետեւեալ հասցէներուն՝

Պ. ԱՐՍԷՆ ՄԱՆԿԵԱՆ
40, Rue Dunkerque, PARIS (9e)

Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
128, Rue de Flandre, PARIS (19e)
chez M. Reval — (Métro Crimée)
(Մուտքին դիմացի դուռը)

Հ. ԱԹԱՆԱՍ ՎՐԴ. ՔԷՍԷՃԵԱՆ
69, Avenue Henri-Barbusse
ARNOUVILLE-LES-GONESSE (S. et O.)
Tél. : 15-56 Gonesse

ԿԱՐԵՒՈՐ՝

Ֆրանսահպատակները բաւ է ունենան իրենց նորոգուած անցագիրը, իսկ գաղթականները (Նանսէնեան), նորոգուած անցագիր սպանական վիզայով :

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի այժմէն տեղեկանալ եւ արձանագրուիլ :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. — Հատը 0.30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ 14 ՄԱՅԻՍ

VENDREDI 14 MAI 1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10306

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — Nº 10.306

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՆՈՐ ԹԵՔՈՒՄ

Քաղաքական տենդոտ գործունէութեան լծուած է Անգարայի կառավարութիւնը, իր վրայ հրաւիրելով միջազգային դիւանագիտութեան ուշադրութիւնը :

Երեւոյթներէն դատելով կարծողներ կան, որ հիմնական փոփոխութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Թուրքերու ցարդ հետեւած քաղաքականութեան մէջ :

Կիպրոսի հարցը հոս ալ կը խաղայ կարեւոր դեր մը :

Քսան տարիէ ի վեր, մանաւանդ նախագահ «Թրումընի վարդապետութենէն» (1947) ասդին, Անգարայի կառավարութիւնը լծուած էր Միացեալ Նահանգներու կառքին, նպատակ ունենալով ապահովել նիւթական ու քաղաքական շահեր :

Պէտք է խոստովանիլ, որ յաջողեցաւ իր այս կրկնակ նպատակներուն մէջ :

Մէկ կողմէ աւելի քան երեք միլիառ տոլար կորզեց Ուաշինկթընի կառավարութենէն՝ Թրքական բանակի արդիականացման պատրուակով : Միւս կողմէ Քորէա զօրագունդ մը ղրկելով սիրաշահեցաւ Ամերիկացիները, որոնք զինքը առին Ատլանտեան Ուխտին մէջ : Յետոյ նաեւ հետզհետէ անդամ դարձաւ Եւրոպայի Խորհուրդին, Պաղտատի (Սէնթօ) եւ Պալքանեան Ուխտերուն մէջ :

Քաղաքական աշխարհի մէջ իր դիրքն ամրապնդելէ վերջ, այժմ կը ձգտի առաջ տալ իր բարերար Ամերիկացին, — որ վերջերս դադրեցուցած կը թուի իր նպաստը, — անկախ — կամ չէզոք — քաղաքականութիւն հետապնդելու համար :

Իրականին մէջ Միացեալ Նահանգներու կառավարութիւնը Կիպրոսի խնդրին մէջ Թրքական տեսակէտը պաշտպանած չըլլալով, Անգարա քէն ըրաւ Ուաշինկթընի — մանաւանդ նիւթական նպաստը կրճատելէն վերջ : Միաժամանակ տեսաւ, որ աշխարհի միւս մեծը՝ Խորհրդային Միութիւնը Մակարիոս Արք.ի կողմն է բռնած :

Արեւելքի եւ Արեւմուտքի երկու հսկաներու պաշտպանութենէն զրկուած՝ Իսմէթ Ինէօնիւ իր իշխանութեան վերջին օրերուն՝ աղուէսի խորամանկութեամբ՝ փորձեց վերադառնալ դէպի հին սէրերը : Աչքերն ուղղեց դէպի Մոսկուա, որ դըրկարաց ընդունեցաւ զինքը :

Անգարայէն արտաքին նախարար Ֆէրիտուն Ճէմալ Էրքին Մոսկուա գնաց, իսկ Մոսկուայէն խայտաբղէտ պատուիրակութիւն մը Անգարա երթալով խանդավառ ցոյցերու առարկայ դարձաւ :

Այդ առթիւ Կրէմլին Մոլոթովի բերնով 1953 Մայիս 30ին՝ ըրած պաշտօնական յայտարարութիւնը անգամ մը եւս կրկնեց՝ շեշտելով որ Խ. Միութիւնը հողային ո՛չ մէկ պահանջ ունի Թուրքիայէն :

Իւրկիւպլիւի նոր կառավարութիւնը կը շարունակէ Ինէօնիւի նոր քաղաքականութիւնը : Անգարա հրաւիրած է Խ. Միութեան արտաքին նախարար Կրոմիքօն, աւելի ամուր հիմերու վրայ դնելու համար անշուշտ Թուրքեւռուս բարեկամութիւնն ու գործակցութիւնը :

Այս նոր քաղաքականութիւնը վաւերացնել տալու համար Անգարայի նոր արտաքին գործավարը՝ Հասան Ըշըք՝ քանի մը օր առաջ Փարիզի մէջ գումարեց դեսպանախորհուրդ մը, որուն մասնակցեցան Արեւմտեան Եւրոպայի բոլոր Թուրք դեսպանները :

Հաստատելիմ վաղեմի աւանդութեան՝ Թուրքիա դարձեալ կը խաղայ երկու լարի վրայ : Մինչ մէկ կողմէ կը մօտենայ Մոսկուայի՝ դրամ եւ քաղաքական պաշտպանութիւն յուսալով անկէ, միւս կողմէ իր արտաքին գործավարին բերնով կը յայտարարէ թէ «չի փոխուիր հին բարեկամութիւնները պահել նորերուն» :

Այսինքն Մոսկուային մօտենալով չուզեր լքել Ուաշինկթընը :

Այս բոլորին տակ դարձեալ Կիպրոսի հարցն է թաքնուած : Արժանապատուութիւնը վիրաւորուած, աւելի ճիշդ Թուրք հանրային կարծիքին առջեւ վարկաբեկուած՝ Անգարայի կառավարութիւնը կ'ուզէ իրեն ի նպաստ արդիւնքի մը յանգիլ՝ ի հարկին սատանային հետ դաշնակցելով :

Սակայն դժուար թէ յաջողի :

Հասան Ըշըք պատասխանելով Մոնտի թղթակցին այն հարցումին թէ խաղաղ լուծում մը չգտնուելու պարագային Թուրքիա զէնքի պիտի դիմէ՞ կղզիին դէմ, կը շեշտէ որ համաձայն 1960ի դաշնագրին, «Թուրքիա իրաւունք եւ պարտաւորութիւն ունի յարգել տալու կղզիին Սահմանադրութիւնը եւ Թուրք համայնքին ապահովութիւնը » :

Սպառնալիքը թափանցիկ է :

Սակայն այդ օրը պիտի չտեսնեն :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼՈՆՏՈՆԻ ԺՈՂՈՎԸ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՀԱՐՑԵՐԸ՝ ԿԻՊՐՈՍ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Ատլանտեան Խորհուրդի ժողովը վերջ գտաւ առջի օր : Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կը շեշտէ թէ նախարարները գլխաւորաբար խօսած են Մալազիայի, Վիէթնամի, Դոմինիկեան Հանրապետութեան եւ կարգ մը ափրիկեան հարցերու շուրջ : Խորհուրդը համաձայն գտնուած է նաեւ երրեակ յայտարարութեան Գերմանիոյ շուրջ : Այս միացեալ յայտարարութեան մէջ, Անգլիա, Ամերիկա եւ Ֆրանսա կը յայտնեն թէ վերջերս դաշնակցային Գերմանիոյ Հանրապետութեան հետ միասնաբար նոր քննութիւն կատարած են գերմանական հարցին շուրջ եւ նկատի առած այն հեռանկարները որոնք գոյութիւն ունին, վերսկսելու համար խօսակցութիւնները Խորհ. Միութեան հետ : Երեք կառավարութիւնները այս նախաձեռնութիւնը ստանձնած են համաձայն այն պարտաւորութեանց եւ պատասխանատուութեանց զորս ունին Գերմանիոյ հանդէպ Բ. աշխարհամարտի վերջաւորութենէն ի վեր եւ զորս կը բաժնեն Խորհ. Միութեան հետ : Երեք կառավարութիւնները նկատի կ'առնեն որ, ցորչափ իսկական լուծում մը չըլլայ գերմանական հարցին, այսինքն լուծում մը որ ինքնորոշման իրաւունքը ճանչնայ Գերմանիոյ երկու մասերուն մէջ, Եւրոպայի կացութիւնը անորոշ կը մնայ իր ամբողջութեան մէջ եւ ատոր իբրեւ հետեւանք խաղաղութիւնն ալ հաստատուած չըլլար : Այս լուծումը անհրաժեշտ է ոչ միայն գերման ժողովուրդին շահուն համար, որ իր վերամիացումը կ'ուզէ, այլեւ եւրոպացի բոլոր ժողովուրդներուն ի շահ եւ միւս շահակից երկիրներուն : Երեք կառավարութիւնները համոզուած են որ դաշնակցային Հանրապետութիւնը, որ հանդիսաւորապէս հրաժարած է ուժի գործածութենէն, իրենց հետ համաձայն է այս կէտին շուրջ : Կը կրկնեն իրենց համոզումը, որ ի շահ Եւրոպայի եւ աշխարհի խաղաղութեան, անհրաժեշտ որոշումները չեն կրնար յաւիտենապէս յետաձգուիլ :

Կիպրոսի առընչութեամբ, Ատլանտեան նախարարները իրենց գոհունակութիւնը կը յայտնեն այն շփումներուն առթիւ որոնք տեղի ունեցած են Յունաստանի, Թուրքիոյ եւ Կիպրոսի արտաքին նախարարներուն միջեւ, յոյս ունին թէ այդ շփումները կը դիւրացնեն լուծումը :

Օրը Օրին

Կ'ՈՒԶԵՆ ԹՐՔԱՑՆԵ՞Լ ԼՈՆՏՈՆԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Եւ ահա նոր վէճ, նոր ցաւ :

Երէկ «Յառաջ» կը գրէր, իր թղթակցին եւ անգլիական թերթերու տուած տեղեկութեանց համաձայն, թէ Նուպար Կիւլպէնկօղլու կ'արտաքսէ Պսակ Արք. Թումայեանը, որ հովիւն է Մեծն Բրիտանիա բնակող Հայոց, քարոզիչն է Լոնտոնի հայ եկեղեցիին, Էջմիածնայ կաթողիկոսութեան ներկայացուցիչն է Լոնտոնի մէջ :

Նուպար Կիւլպէնկօղլու կը փակէ Լոնտոնի հայ եկեղեցիին դռները Պսակ Արք. Թումայեանի առջեւ :

Ինչո՞ւ :

Վասնզի Լոնտոնի Հայոց առաջնորդը, համաձայն Էջմիածնայ Կաթողիկոսին հրահանգներուն եւ համայն հայ ժողովուրդին ամէնէն նուիրական զգացումներուն, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեր է Լոնտոնի հայ եկեղեցիին մէջ ի յիշատակ Ապրիլեան մեր նահատակներուն, այն օրը՝ երբ, ինչպէս մեր ողբացեալ խմբագրապետը կ'ըսէր, ազգին կէսը յուղարկաւոր կը դառնայ միւս կէսին :

Վասնզի Լոնտոնի Հայոց առաջնորդը, համաձայն Էջմիածնայ կաթողիկոսութեան հրահանգներուն եւ համայն հայ ժողովուրդին ամէնէն նուիրական զգացումներուն, ոգեկոչեր է մեր մեռելները, որոնք զոհ գացին թրքական վայրագութեան՝ *հայ* ծնած ըլլալու մեղքով միայն :

Վերջերս թրքական անձնագիր ստացած այս *հէրիֆը*, հանելի դառնալու համար իր փաշաներուն ու պէյերուն, ուզեր է պատժել հայ արքեպիսկոպոս մը, որ չէ հնազանդեր իր հրամաններուն :

Ո՞վ է այս մարդը :

Այն որ հայրն անգամ անիծեր է եւ ստանիկ զաւակ մը ունենալուն համար ցաւ զգացեր,

Այն որ հօրը դէմ դատ էր բացեր՝ աւելի բաժին ուզելով հօրենական հարստութենէն,

Այն որ վերջերս ծաղր ու ծանակ դարձաւ Երեւանի թերթերուն մէջ՝ բայց չամըչցաւ երբեք,

Այն որ իր մօրուքը եւ ապուշի խնդըուածքը ցոյց տալու կ'երթայ երբեմն խաբանպուլ,

Ահա ելեր կ'անարգէ հայ եկեղեցին, հայ նահատակները, համայն Հայութեան զգացումները :

Ու կը խորհի թէ ամենակարո՞ղ է :

Նախ եկեղեցւոյ խնդիրը : Թըրքաթըրքաթ կոչուած ու վերջերս շատ շահագործուած հիմնարկութիւն մը գիտէ՞ թէ խոցելի է *քիւլթիւէլ* հարցերու իրաւազիտութեան տեսակէտով : Կրնայ շէնքը սեփականութիւն ըլլալ, բայց ոչ *քիւլթը* :

Եթէ կը խորհի ցոյց տալ թէ ի՛նք է շէնքին տէրը, Հայոց կաթողիկոսին կ'իյնայ իրաւունքը ճանչնալու կամ չճանչնալու զայն իբրեւ եկեղեցի :

Առ այժմ այսքան :

Եթէ Կիւլպէնկօղլու բան չի հասկնար այս բացատրութենէն, կը մնայ *թըրըմթի* իր ընկերներուն, որ թուրքերէն թարգմանեն եւ բացատրեն իրեն : Միայն թէ մենք կը փափաքինք գիտնալ թըրքաթի իր տասը ընկերներուն անունները :

Անարդարութիւն պիտի ըլլար միայն Կիւլպէնկօղլուն զամբել անարգութեան սիւնին : Ընկերնե՛րն ալ ճանչնանք : Շուտով կը ճանչնանք ու կը ճանչցնենք :

Գալով հիմնականին. —

Կը սպասենք որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը յայտնէ իր մտածումը : Ի՞նչ ձեւով ալ կարգադրէ այս հարցը, կը պահանջենք յանուն Հայութեան, յանուն նահատակներուն, յանուն մեր վիրաւորուած զգացումներուն՝ հրահանգել առ որ անկ է .

— Զթաղել այս մարդուն դիակը :

Հայոց եկեղեցին, հայ եկեղեցականը պէտք է մերժէ թաղել այս մարդուն *լէշը* : Ինչպէս ժամանակին՝ Հայոց եկեղեցին մերժեց թաղել ուրիշ հարուստի մը մարմինը : Մոլլաներուն թողուլ այդ գործը :

Բայց կը թուի թէ գէշ պիտի չըլլայ ուխտագնացութիւն մը կատարել դէպի Լոնտոն, Ապրիլեան նահատակներուն ոգիներով, որոնք կենդանի են միշտ :

ԱՐԱԶ

«ԿԸ ՄՆԱՄ»

ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ ԼՈՆՏՈՆԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

Ն. Կիւլպէնկօղլուէն ետք, Տէյլի Էքսփրէս կը հրատարակէ Պսակ Արք.ի յայտարարութիւնները Լոնտոնի եկեղեցւոյ թըրքաթին եւ իր միջեւ ծագած խնդրին առթիւ :

« Եկեղեցին կը ղեկավարուի ոչ թէ աշխարհականներու այլ՝ կղերին կողմէ եւ բարձր հրահանգներով է որ հոս կը մընամ : Միտք ունիմ հարցը ներկայացնելու իմ շատ սիրելի բարեկամիս՝ Քանթերպըրիի Արքեպիսկոպոսին :

Կը հաստատուի որ Կիւլպէնկօղլու քաղաքական գործունէութեամբ կ'ամբաստանէ Պսակ Արք.ը : Այս առթիւ հեռաձայնեցինք Լոնտոնի առաջնորդին որ մեզի յայտնեց թէ հարցը կապ ունի միայն ու միայն Ապրիլեան Ցեղասպանութեան հետ : Կիւլպէնկօղլու նամակ մըն ալ գրած է Պսակ Արք.ին հրահանգելով որ ջարդ, թուրք եւ աշխարհագրական վայր չճշդըւին այդ առթիւ : Պսակ Արք. յայտնեց թէ ցարդ պատասխան չունի Վազգէն Կաթողիկոսէն եւ Լոնտոնի ամբողջ գաղութը իրեն հետ է :

Կիւլպէնկօղլու ալ պատասխանելով իրեն եղած հարցումներու, մամուլի գործակալութեան մը կողմէ, ըսած է թէ ինք ալ տեղեկացուցած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ համարձակած է « ոչ » պատասխանել երբ իրեն հարցում տրուած է թէ «Ապրիլեան յիշատակի հետ կապ ունի՞ ձեր տուած որոշումը » :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԸ առաջին առթիւ խզեց իր յարաբերութիւնները Գերմանիոյ դաշնակցային Հանրապետութեան հետ, որ դիւանագիտական յարաբերութիւններ ստեղծեց Իսրայէլի հետ : Իրհարտ վերջին ջանք մը թափած է Նասրի մօտ, որպէսզի Եգիպտոս ետ կենայ նման որոշում մը տալէ, բայց Նասր մերժած է : Կը սպասուի արաբ միւս երկիրներու հակազդեցութեանց :

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ծանօթ գրագէտ Ռոժէ Վայան, Կոնքուրեան մրցանակ, մեռաւ 57 տարեկանին, յետ անողոք հիւանդութեան :

ԼՈՒՆԻՔ Ե. խորհրդային հրթիռը չհասաւ իր նպատակին եւ ճզմուեցաւ ամպերու ծովուն մէջ եւ այլեւս ոչ մէկ տեղեկութիւն կը հաղորդէ :

ԾԵՐԱԿՈՅՏԸ ընդունեցաւ ամուսնական պայմաններու նոր բարեփոխումը որ բոլորովին կը ջնջէ ինչքերու ամբողջական համաքականութիւնը եւ աւելի ազատութիւն եւ իրաւունք կուտայ ամուսնացած կնոջ : Ծերակուտականները փոքր փոփոխութիւններ կատարեցին օրինագիծին վրայ :

X Փարիզի Օռոռը արձագանգ կը հանդիսանայ այս դէպքին, տալով այն լուրերը զորս Տէյլի Էքսփրէս հրատարակած էր Չորեքշաբթի օր եւ աւելցնելով իբրեւ եզրակացութիւն. — « Ահա թէ ինչպէս միլիառատէր մը աւելի իրաւունք կուտայ ինքզինքին քան պապ մը » :

«ԵՍ ՏԷՐ-ԶՕՐԻ ԴԺՈԽՔԷՆ ՓԱԽԱԾ ԵՄ» [*]

Շատ ու շատ քիչեր ազատած են Տէր – Զօրի Թրքական սպանդանոցէն :

Հազար հազարներ անցան Տէր – Զօրի մահաշուք կամուրջը եւ, Եփրատի ձախ ափերուն վրայ, անապատին մէջ թափեցին իրենց արցունքի վերջին կաթիլը : Այնտեղ կոտորուեցան եւ անապատը դարձաւ ոսկրատան :

Շատ ու շատ քիչեր ազատած են այդ ոսկրատանէն, կարելի է ըսել՝ հրաշքով :

Ահա մէկը :

Ստեփան Միքճեան,— բնիկ Ատափազարցի, դեռ երիտասարդ՝ շրջուն վաճառորդ : Սպանդանոցէն ազատած՝ անիծելով երկիրը, ուր այժմ Թուրքն է նստած, կը մեկնի Արեւմուտք, կը փախչի Արեւմուտք, որքան Թուրքէն հեռու՝ այնքան լաւ, ու կը հաստատուի Լոս Անճելըս :

Այլեւս ապահովութեան մէջ, սարսափին ցնցումները փարատած, հոգին խաղաղած, գրի կ՚առնէ յուշերը : Հրատարակութեան համար՝ « Յառաջ »ի յանձնած է իր Յուշերուն միայն երկրորդ մասը,— Տէր – Զօրի դժոխերգութիւնը :

Ահա այդ Յուշերը, գրուած՝ պարզ, շատ պարզ շարադրութեամբ : Նախ պիտի զարմացնէ ընթերցողը իր սկզբնական մասով, հասարակ օրագրութիւն, նիւթը՝ անօթութիւն, — ո՞ր աքսորականը ծանօթ չէ այդ զգայութեան : Տառապանքի միօրինակ նկարագրութենէ մը ետք՝ յանկարծ կը սկսի քրեշենտօն,— կողոպուտ, ջարդ, փախուստ դէպի խորերն անապատին, թափառում գիշերուան մէջ՝ աստղերուն լոյսով, ծարա՜ւ, ծարա՜ւ, ու մերկ, բոլորովին մերկ, այնքան որ երբ կրկին կը ձերբակալուի՝ կ՚ամօթահարի եւ բնազդաբար կը գործածէ ձեռքերը, ծածկելու համար ինչ որ Ադամ ծածկեց թըզենիի տերեւով՝ ըստ աւանդութեան : Եւ ի տես այս ծայրագոյն թշուառութեան՝ կուլայ նոյնիսկ ... Թուրք մը, — բացառութի՜ւն :

Իր ոդիսերգութեան այս մասին ամբողջ տեղագրութիւնը կը կազմէ Եփրատի աջ ու ձախ եզերքը՝ Ռաքքայէն մինչեւ Տէր – Զօր, բայց մասնաւորաբար անապատին այն մասը, զոր կը դրկէ Խապուր գետը միանալով Եփրատի :

Թշուա՜ռ, թշուա՜ռ ու դժբախտ ժողովուրդ :

Ս. Միքճեանի նկարագրութեան հետեւելով, կ՚երեւակայեմ հայ ժողովուրդը, որ կը քալէ աւազին վրայ, որ հրեղէն փոշի է, կը քալէ արեւահար, կը քալէ ծարաւահիւծ, ոտքերը խոցոտած, բայց միշտ մերժելով ուրանալ իր լեզուն, իր պատմութիւնը, իր խաչը, նոյնիսկ իր Քրիստոսը.—

« Ո՞վ մեկնեսցէ զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի : Նեղութի՞ւն, թէ անձկութի՞ւն, թէ հալածա՞նք, թէ սո՞վ, թէ մերկութի՞ւն, թէ վի՞տանգ, թէ սո՞ւր» (Հռովմ. Ը. 35) :

Տարօնցի՛ Պօղոս, դուն ճանչցա՞ր երբեք այս ժողովուրդը, որ նոյն բաները ըսաւ՝ արհամարհելով հալածանք, անօթութիւն, մերկութիւն ու սուր : Նոյն կորովը եւ հաստատամտութիւնը ցոյց տըւաւ, գերագոյն մարտիրոսութեամբ զոհեց ամէ՛ն բան, նոյնիսկ իր կեանքը՝ աւանդ թողլով Մնացորդացին իր կա՛մքը, Հայուն Յաւիտենականութիւնը :

Մեռնողներուն այդ կտակը ապրողներո՛ւն յանձնելու համար է որ, հրաշքով ազատած, Ս. Միքճեան գրի առած է իր Յուշերը : Ո՛չ գրագէտ է ան, ոչ ալ ունի որեւէ յաւակնութիւն, զոր երբեմն կը մատնեն յուշերու հեղինակները : Ականատես է եւ իբրեւ Թրքական սպանդագործութեան վկայ, իրական վկայ, ո՛չ թէ ականջով վկայ, այլ աչքերով վկայ, կը պատմէ տեսածները եւ ոչ թէ լսածները : Կը պատմէ պարզունակ լեզուով մը, առանց զարդարանքի եւ յարդարանքի : Աւելի ճիշդ՝ մարտիրոսի լեզուով, այսինքն առանց ընդվզումի, թեւ երկարելով մահուան, կանչելով մահուան : Կը պակսի նոյնիսկ աշխարհագրական, տեղագրական նկարագրութիւնը : Զի տար շրջապատին կամ բնութեան պատկերը : Կը պատմէ միայն թէ ի՛նչպէս կը հալէր Հայութիւնը, կը ցամքէր Հայուն արցունքը, կը սպառէր Հայուն արիւնը կաթկըթելով ամէն օր :

Պատմութեան գիրքերուն մեթերմը պիտի չմոռնար, սակայն, յիշեցնել թէ Եփրատի այդ ափերուն վրայ, դարե՛ր առաջ, արիւն է թափեր Հայը, կռուեր է Հայոց Թագաւորը, «առիւծասիրտ արքայն Տրդատէս» :

297 Թուականին էր :

Կատաղի ճակատամարտ մը տեղի կ՚ունենար Նիկեփորիոյ մօտ, որ այժմ կը կոչուի Ռաքքա :

Տիգրոն այստեղ ղրկած էր «փղակոյտ» բազմութիւն մը, իր փառապանծ այրուձին, քաջավարժ աղեղնաձիգները, նոյնիսկ իր արքայից արքան՝ «հանդերձ տիկնանց տիկնաւն եւ ընիւն մաշկապաճենօքն » :

Հռոմ այստեղ ղրկած էր իր ահարկու լեգէոնները, տաղանդաւոր ռազմագէտները, նոյնիսկ իր կայսրը, Դիոկղետիանոս :

Հռովմէական բանակին մէջ էր նաեւ քաջն Տրդատ, որ Հայոց արքայական գահ պիտի բարձրանար ետքէն :

Յարձակման հրամանը կը տրուի արեւածագին :

Տրդատ կ՚աշտանակէ ձին, կը սուրայ դէպի Եփրատ, որ վայրկենապէս կը ծածկուի բիւրաւոր գինարարձ լաստերով, կամուրջ ձեւացնող նաւակներով, ասպազէն եւ հետեւակազէն լուղորդներով : Լայն եւ երկար գետը կը թուէր հսկայ խրամատ մը, որ լեցուած է մարդկային անթիւ բազմութեամբ՝ Ռաքքայի առջեւ :

Եփրատէն անցքը տեղի ունեցաւ հերոսական խոյանքով եւ այնպիսի արիւնհեղութեամբ մը, որմէ զարհուրեցաւ գետն անգամ՝ աչքերը արիւնայեղց : Սուսերամարտը աւելի ահաւոր տեսարան մը կը պարզէր գետէն անդին, ձախ ափերուն վրայ, ուր իրար խառնուած էին Հռովմայեցիները, Պարսիկները, Հելլէնները, Պարթեւները, Ասորիները, Հայերը : Սուրերու շկահինը, հողեվարքներու հըռնդինը, ձիերու վրնջինը, ուղտերու կառաչինը, զօրքերուն գոչինը, — կարելի չէր զանազանել : Մերթ ընդ մերթ կը հնչէին ռազմական շեփորները, իբրեւ մարտակոչ կամ զօրահրաւէր :

Ուժեղ էր, սակայն, Պարսից հեծելազօրքը ու թիւով գերազանց : Սասանեան բանակը կը թուէր անսասան պարիսպ մը : Ընդհակառակն յոգնութեան նշաններ ցոյց կուտար Հռովմէական բանակը, որ մէկ թիզ հող չկրցաւ շահիլ առաջին յաջողութենէն ետք, ոչ ալ մէկ ոտք եւս նետել դէպի յառաջ, — վերջնտեցա՜ւ, կ՚ըսէ մեր անմահ լեզուն : Վերջին քայլն էր նետած յառաջ, այժմ կը մնար գամուած եւ արիւն կը փսխէր չարունակ, բայց այլեւս կրունկները դարձնելու պատրաստ :

Հուսկ ուրեմն հնչեց նահանջի փողը, — Հռովմ ընկրկեցաւ, դարձաւ ետ :

Ծանրապէս վիրաւորուած էր Տրդատ : Զէնքերն ու ձիուն սարքը կապեց իր կռնակը, սիրական ձին ալ առաւ իր կողքին ու լողալով անցաւ Եփրատը :

Ռաքքա, որ ինչպէս Նիկեփորիա՝ նոյնպէս Կալլինիկիա եւս կոչուած է, կը համարուէր կամրջագլուխ ընդ մէջ Արեւմուտքի եւ Արեւելքի : Այստեղ էր միշտ, որ տեղի կ՚ունենային պատմութեան մեծագոյն բախումները : Այստեղ էր, դարձեալ, որ 53 Թուականին պարտուեցաւ Կրասոս կայսրը, կորսնցնելով Ռաքքայի առջեւ 30.000 զինուոր, — ինքն եւս «սատակեցաւ պատերազմին մէջ՝ Եփրատը անցնելէ ետք », կը գրէ Խորենացի, (իրողութիւնն այն է որ գերի բռնուեցաւ եւ յաղթական պարսիկ զօրավարը զայն սպաննեց Խառան քաղաքին մօտ, իր վըրանին առջեւ) :

Հայոց պատմութիւնը անգամ մը եւս կը յիշէ Ռաքքան :

737ին, այստեղէն է որ կ՚անցնի Եփրատը հայ դժբախտ իշխանը, Վահան Գողթնացի, որու նուիրուած տխուր շարական մը ունի հայ եկեղեցին :

Այդ շրջանին կամուրջ ունէ՞ր Ռաքքա թէ լաստերով կ՚անցնէին : Մեծն Աղեքսանդրի հիմնած այս քաղաքին առջեւ շատ արագ կ՚անցնի գետը, որ շատ կամուրջներ է քանդած ապահովաբար : 1954ին, երբ անցայ Ռաքքայէն, դեռ նոր էր շինուած կամուրջը : Այնպէս որ երբ հայ աքսորականները կարաւաններով կ՚իջնէին Եփրատի աջ եզերքէն ի վար, Թուրքերը զանոնք կը քշէին մինչեւ Տէր – Զօր, որ ունէր նեղլիկ կամուրջ մը, այդ կամուրջէն դէպի Եփրատի ձախ ափերը, դէպի անապատ նետելու համար զանոնք, զանգուածօրէն ջարդելու նպատակով :

Պատմութիւն չունի Տէր – Զօր, — արաբական մատենագրութեան մէջ կը յիշատակուի Տէր – Զօր անուամբ բնակավայր մը, որ սակայն ցոյց կը տրուի Ահվազի մօտ : Կը յիշատակուի Զուր քաղաք մը եւս, բարձունքի մը վրայ, Զուր կոչուած իր համբաւաւոր կուռքին անունով, — ոսկեձոյլ կուռք մը՝ աչքերը յակինթէ :

Եփրատի Տէր – Զօրը անմահացաւ, սակայն, երբ դարձաւ Հայոց ջարդանոցին դուռը :

Էր երբեմն, Եփրատի այս ափունքը, Ռաքքայէն մինչեւ Տէր – Զօր, կը համարուէին Հայոց աշխարհին դռները, ուրկէ դէպի Արեւելք կը ներխուժէին հռովմէական լեգէոնները ու կ՚ասպատակէին դէպի հայկական բարձրաւանդակ :

1915ին էր, սակայն, որ Եփրատի այս ձախ ափունքը պիտի դառնար գոհարան, ուր պիտի հասնէր հայ ժողովուրդը, երկու ճիւղերով, հիւսիսէն հարաւ, կոտորուելով կոտորակուելով, ու Սաղմոսի ընթերցումն ընծայելով Մեծ Յոյսին (Գլ. ԽԳ. 23) :

«Վասն քո մեռանիմք զօրհանապազ, համարեցաք որպէս ոչխար ի զենումն :

Զարթի՛ր, ընդէ՞ր ննջես, Տէր, արի՛ եւ մի մերժեր զմեզ ի սպառ :

Զմէ՞ դարձուցանես զերեսս քո ի մէնջ, մոռանաս զաղքատութիւն եւ զնեղութիւն մեր :

Խոնարհ եղեն մինչեւ ի հող անձինք մեր, եւ յերկիր կցեցան մէջք մեր :

Արի՛, Տէ՛ր, օգնեա մեզ եւ փրկեա զմեզ վասն անուան քո» :

Այսպէս կը նկարագրէին անոնք իրենց վիճակը ըստ Սաղմոսին .— « Մեր փորը հողին կպաւ : Մեր լեզուները փակած քիմքին : Մեր վրայ միս չմնաց, այնքան որ կը համրուին մեր ոսկորները : Մոմի պէս հալեցանք : Գետին թափեցանք ջուրի պէս : Որդ դարձանք : Ազատէ մեզ, Տէր, ազատէ մեզ սուրէն եւ շուներուն ձեռքէն » :

Ահա խօսքն անոնց, որ նահատակուեցան : Կտակն անոնց, որ խողխողուեցան, խոշտանգուեցան, փողոտուեցան, յօշոտուեցան : Սուրով, մուրճով, հրացանով, խեղդամահ :

Եւ այժմ քուկդ է կարգը խօսելու, Նո՛ր Սերունդ, Վաղուա՛ն Սերունդ : Քուկդ է կարգը բանալու Սաղմոսին մէկ ուրիշ էջը .—

« Արասցես զնոսա հալածեալս », ինչպէս մենք եղանք :

« Դիցես զնոսա որպէս հնոց հրոյ », ինչպէս ըրին մեզի :

« Հուր կերիցէ զնոսա » :

« Պտուղ նոցա յերկրէ կորիցէ

Եւ զաւակ նոցա յորդւոց ի մարդկանէ» :

Այս կտակը կը բերէ մեզի Ս. Միքճեան իր այս յուշերով : Ատոր համար որ գրի առած է ան՝ Տէր – Զօրի դժոխերգութիւնը : Կարդա՛, Նոր Սերունդ :

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) « Յառաջ » պիտի հրատարակէ, իբրեւ թերթօն, յուշագրութիւն մը, որ այս խորագիրն ունի : Գրած է Ստեփան Միքճեան, իբրեւ կենդանի վկայ Տէր – Զօրէն դէպի արեւելք՝ անապատին մէջ կատարուած ահաւոր ջարդերուն :

ԵՐԻՏ. ԹԻՒՐՔԵՐԻ

ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1915-1916 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

—o—

Դ.

Հեշտ չէ որոշել ջարդերի ու աքսորի հետեւանքով նահատակուած Հայերի ըստոյգ թիւը : Ըստ եւրոպական լեզուներով լոյս տեսած պաշտօնական հրատարակութիւնների եւ բազմաթիւ աշխատութիւններում բերուած տուեալների՝ օսմանեան կայսրութեան 2.5 միլիոն Հայութեան մէկ միլիոնից աւելին նահատակուեց մեծ եղեռնի ժամանակ :

Ժամանակի բոլշեւիկեան «Պրաւդա» թերթը անարգանքի սիւնին գամելով Թուրք ջարդարարներին, ընդգծել է . «Մէկ միլիոն Հայեր իրենց կանանց ու երեխաների հետ սրի են քաշուել միայն նրա համար, որ նրանք Հայ են » :

Զոհերի ընդհանուր թուի մասին ամբողջական պատկերացում են տալիս այն տուեալները, որոնք բերուած են Գերմանիայի քայզեր Վիլհելմ Բ.ի կառավարութեան ուղղուած հայկական ազգային խորհրդի դիմումի մէջ. այստեղ նշւում է, որ Թուրքիայի սահմաններից ու հիւսիսային Իրանից Թուրքական իշխանութիւնների կողմից աքսորուել ու ոչնչացուել են 1.397.350 Հայեր :

Այսպիսով, 1915 – 16ի ընթացքում երիտթուրքական կառավարութեան կողմից ձեռնարկուած Հայաջինջ գործողութիւնների հետեւանքով մէկ եւ կէս միլիոն Հայեր արտաքսուեցին իրենց հայրենիքից : Նրանցից մէկ միլիոնից աւելին սպանուել կամ զոհուել է սովից ու համաճարակից Միջագետքի ճանապարհին եւ բուն աքսորավայրում : Այն Հայերը, որոնց յաջողուել էր կենդանի մնալ, բընակութիւն հաստատեցին Սիրիայում, Միջագետքում, Եգիպտոսում, մասամբ էլ գաղթեցին եւրոպական երկիրները, Մ. Նահանգներ եւ Հարաւային Ամերիկա : Արիւնոտ, գազանային եղանակով երիտթուրքերը « լուծեցին» հայկական հարցը : Մեծ եղեռնից յետոյ արիւնարբու Թալէաթ փաշան պաշտօնապէս յայտարարեց, թէ «չկայ այլեւս հայկական հարց, քանի որ չկայ նաեւ Հայ» : Մաքրելով Արեւմտ. Հայաստանն ու Կիլիկիան հայ ազգաբնակչութիւնից, երիտթուրքական կառավարող շրջանները « վերացրին այն խոչընդոտը» , որը, նրանց կարծիքով, խանգարում էր իրենց համաթուրքական նուաճողական ծրագրերի իրականացմանը :

Երիտթուրքերին յաջողուեց կատարել իրենց սեւ գործը զգալի չափով շնորհիւ այն դերքի որ գրաւել էին եւրոպական տէրութիւնները : Քայզերական Գերմանիան՝ Թուրքիայի դաշնակիցը պատերազմում, շահագրգռուած էր, որպէսզի Արեւմտ. Հայաստանի բուն ազգաբնակչութիւնը՝ Հայերը, քշուեն իրենց հայրենիքից, քանի որ գերմանական գաղութարարների կարծիքով, դա կը նըպաստէր Մերձաւոր Արեւելքում իրենց նպատակների իրականացմանը :

Գերման գաղութարարները երկիւղ էին կրում, որ պատերազմի ժամանակ հայկական ազատագրական շարժումը կարող է օգտագործուել Անտանտի կողմից Թուրքիայի դէմ, մի հանգամանք, որը կարող էր յանգեցնել Գերմանիայի դաշնակցի ռազմական ջանքերի թուլացմանը : Բացի դրանից Հայերին Միջագետք, Պաղտատի երկաթուղու կառուցման շըրջանն աքսորելը եւս համապատասխանում էր Գերմանիայի շահերին, քանի որ երկաթուղու շինարարութիւնը աւարտելու համար նա ձեռք կը բերէր էժան բանուորական ուժ :

Միեւնոյն ժամանակ գերմանական ժողովրդի մէջ Թուրքիայի՝ որպէս Արեւելքում Գերմանիայի դաշնակցի հեղինակութիւնը պահպանելու համար քայզերի կառավարութիւնն ամէն կերպ աշխատում էր թաքցնել Թուրքիայի հայ ազգաբնակչութեան ոչնչացման ու տեղահանման իրողութիւնը : Պոլսում գերմանական դեսպանութիւնը լկտօրէն ժխտում էր Հայերի զանգուածային բնաջնջման փաստերը յայտարարելով, որ օսմանեան կայսրութեան մէջ իբր տեղի ունեցած գազանութիւնները զուտ երեւակայութեան արգասիք են :

Պատերազմից յետոյ Լեփսիուսը գրեց, որ պատերազմի տարիներին արգելուած էր գերմանական մամուլում նիւթեր զետեղել կամ որեւէ ձեւով յիշատակել Թուրքիայում Հայերի նկատմամբ գործադրուած բռնութիւնների մասին : 1915-16 Թուականներին գտնուելով Պոլսում, Լեփսիուսին, շնորհիւ իր անձնական կապերի, յաջողուեց հաւաքել բազմաթիւ նիւթեր, որոնք բնութագրում էին թուրք իշխանութիւնների կողմից անցկացուող հայաջինջ քաղաքականութիւնը : Այդ նիւթերի հիման վրայ նա 1916 թ. լոյս ընծայեց իր յայտնի «Հաշուետուութիւն հայ ժողովրդի վիճակի մասին Թուրքիայում» գիրքը : Գերմանական գրաքննութիւնը, սակայն, չթոյլատրեց նրան այդ հաշուետուութիւնը տարածել գրախանութների միջոցով : « Այդ պատճառով էլ, — գրում է նա ,— ես կարողացայ

հաշուետուութիւնը բաժանել միայն վըստահելի անձանց »:

Զնայած դաժան գրաքննութեանը, երիտթուրքերի կողմից հայ ազգաբնակչութեան ոչնչացման մասին լուրերը ներթափանցեցին նաեւ Գերմանիա: Մի խումբ գերմանացի յառաջադէմ գործիչներ հանդէս եկան կոչով, որով դիմում էին քայզերական կառավարութեանը, վերջինիս առաջարկելով ներգործել երիտթուրքական ղեկավարների վրայ՝ հայերի զանգուածային ոչնչացումը դադարեցնելու նպատակով: Յիշեալ կոչը բռնադատուեց գերման իշխանութիւնների կողմից:

1915 Յունուար 11ին Թուրքական դաժանութիւնների մասին հարցումով ռայխստագում հանդէս եկաւ Կարլ Լիբկնեխտը: Նա հասկացնել տուեց, որ դրանց պատասխանատուութիւնը ընկնում է նաեւ քայզերական կառավարութեան վրայ, քանի որ ամբողջ աշխարհին յայտնի է, որ գերման սպաներն ու զօրավարները տէր ու տնօրէնութիւն են անում Թուրքիայում: Սակայն Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան ձախ թեւի առաջնորդի բողոքը չէր կարող փոխել կուսակցութեան աջ եւ կեդրոնական ղեկավարութեան ընդհ. գիծը, որն ինչպէս այս հարցում, այնպէս էլ պատերազմի վերաբերեալ բոլոր հարցերում պաշտպանում էր իր երկրի գաղութարարներին:

Արեւմտահայերի զանգուածային ոչնչացման լուրը կայծակնային արագութեամբ տարածուեց ամբողջ աշխարհով մէկ՝ ամենուրեք յառաջ բերելով բուռն զայրոյթ եւ կտրուկ բողոքներ: Նոյնիսկ հայ ժողովրդի դահիճներից մէկը՝ Ջեմալ փաշան յետագայում ստիպուած է խոստովանել, որ « հայ գաղթականների նկատմամբ 1915 թ. կատարուած յանցագործութիւնը միանգամայն արդարացի կերպով զարհուրանք յառաջ բերեց ամբողջ աշխարհում »:

Ե. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԲԱՑԱՏՐԵԼ...

Փարիզեան շաբաթաթերթ մը Յիսնամեակի նուիրուած իր բացառիկ թիւին մէջ, իբր առաջին յօդուած, տեղ տուած էր զառամեալի մը ստորագրութիւնը կրող գրութեան մը:

Զայրացինք զառամեալով, որ իր փոքրոգութեան յաւելեալ եւ աւելորդ փաստը տուաւ մեծատաղանդ բանաստեղծին՝ Միսաք Մեծարենցի ողջութեան իր մաղձը թափելով, բայց չկշտացաւ ու տասնամեակներ ետք կրկին իր թոյնը թափեց, որուն իբրեւ պատասխան Երեւանի «Գրական Թերթ»ին մէջ երեք գրագէտներ իրենց վրդովումը յայտնած էին:

Փարիզեան նոյն շաբաթաթերթը, նոյն թիւին մէջ տեղ տուած էր նաեւ Սփիւռքի հետ մշակութային կապի նախագահ Համազասպեանի յօդուածին, ուր հին վարժութեամբ մը թոյն ու մաղձ կը ժայթքէր Դաշնակցութեան հասցէին:

Քառասուն տարիներէ ի վեր յեղյեղուող ու ծամծմուող այդ արտայայտութիւնները այնքան տաղտկալի դարձած են, որ նկատառութեան արժանի չեն:

Ուշադրութեան կ'ուզենք յանձնել սակայն հետեւեալը:

Նոյն շաբաթաթերթին խմբագիրը վերջերս սկսած է համերաշխութեան մասին խօսիլ: Նոյն մտքերը յայտնող արտայայտութիւններ կային նաեւ Յիսնամեակի հանդիսութեան նկարագրականին մէջ:

Տեղին է ուրեմն հարցնել թէ շաբաթաթերթը ի՞նչպէս կ'ըմբռնէ համերաշխութիւնը: Յիսնամեակին նուիրուած բացառիկին մէջ կիրք ու մոլուցք մատնող գրութիւններո՞ւ տեղ տալով եւ հանրային տրամադրութիւննե՞ր գրգռելո՞վ:

Բայց մանաւանդ, Յիսնամեակի առթիւ ստեղծուած համերաշխ մթնոլորտը օր օրին թունաւորելու միտող այդ գրութիւններուն հրատարակումը ինչի՞ կը ձգտի, ի՞նչպէս պէտք է բացատրել:

Պ. ԶՊՈՒՔՃԵԱՆ

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ԸՆԿ. Մ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ

ՎԱԼԱՆՍ, (Յատուկ).— Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին ճիշդ օրը, Ապրիլ 24ին, մեզմէ յաւէտ բաժնուեցաւ ընկեր Մարտիրոս Պօյաճեան:

Թաղման տխուր արարողութիւնը կատարեցին պատուելիներ Հ. Աբրահամեան եւ Դ. Սահակեան, ֆրանսացի բողոքականներու ժողովարանին մէջ: Ներկայ էին [illegible] ընկերներ, բարեկամներ եւ ընտանիքի անդամներ: Ընկ. Ե. Գասեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Վալանսի Շրջ. Կոմիտէի անունով Թուեց հանգուցեալ ընկերոջ բարեմոյն նկարագիրը, հանրային մարդու բարեմասնութիւնները:

Ողբացեալը ծնած էր Հալուս գիւղը, որ կը գտնուի Խարբերդի մօտերը: Հազիւ եօթը տարեկան էր, երբ Մեծ Եղեռնի սեւ օրերէն ազատած եկաւ հաստատուեցաւ Ֆրանսա:

Զարքաշ, համեստ, բարեմոյն ու նաեւ հաւատաւոր Դաշնակցական, կը պատկանէր այն փաղանգին, որ միշտ գործեց, զոհաբերեց հայրենիքին եւ Հայութեան սիրոյն:

Ընկ. Մարտիրոս Պօյաճեանի մահով, հայրենի աղբիւրներով բաբախող նուիրեալ մըն ալ կ'անհետանայ օտար հորիզոններու տակ:

Հողը թող թեթեւ գայ վրադ, սիրելի Մարտիրոս:

Ն. ԹԵՊՈՅԵԱՆ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆ.— Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը գեղեցիկ գաղափարը ունեցած է կազմակերպելու երգահանդէսը միջազգային համբաւի տիրացած Տիկին Լուիզա Պօղապալեանի, որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 15ի Շաբաթ իրիկունը, Սալ Ռամոյի մէջ: Այս երգահանդէսը, ոգեկոչումը պիտի ըլլայ նաեւ Ապրիլեան ահաւոր Եղեռնի մեր բոլոր նահատակ արուեստագէտներուն, նուիրուած է անոնց խնկելի յիշատակին:

Այս առթիւ, աւելորդ չենք նկատեր տալ կարգ մը ծանօթութիւններ այս մեծ երգչուհիին մասին, որ տեղական մամուլին անվերապահ գնահատութեան արժանացաւ, երբ քանի մը ամիս առաջ Լիոնի օփերան, «Կիյոմ Թէլ»ի մէջ, Մաթիլտի դերը կը խաղար:

Լուիզա Պօղապալեան եղած է ուսանող Լիբանանի պետական երաժշտանոցին եւ իր մասնակցութիւնը բերած Բ. Կանանչեանի «Գուսան» երգչախումբին: 1958ին կ'աւարտէ երաժշտանոցի դասընթացքը եւ 1960ին կը հաստատուի Միլանօ, կատարելագործելու համար իր ուսումը: 1961ին կ'արժանանայ Ռէճիօ Էմիլյայի մրցանակին:

Քանի մը ամիս ետք Ճ. Պ. Վիոթթի միջազգային մրցումին կը խլէ երկրորդ մրցանակը, եւ նոյն տարուայ Մայիսին, Պելճիքայի Վէրվիէ քաղաքին մէջ, Էլիզապէթ թագուհիի նախաձեռնութեամբ կայացած մրցումին, բազմաթիւ ազգերու կողքին, իրեն կը վիճակուի Լիբանանը ներկայացնելու պատիւը, ու կ'արժանանայ դատական կազմի բարձր մրցանակին եւ ոսկեայ մետալին:

Այս բացառիկ յաջողութեան շնորհիւ, Լուիզա Պօղապալեան, ինքզինքը կը պարտադրէ Եւրոպայի լաւագոյն օփերաներէն ներս, եւ կը դառնայ առաջին կարգի փնտռուած սոփրանօ լիրիք մը:

Ահաւասիկ, այսքան կարճ, բայց բազմարդիւն ժամանակաշրջանէ մը ետք, զայն կը տեսնենք Պրիւքսէլի, Հռոմի, Փարիզի, Պերլինի, Լոնտոնի եւ զանազան եւրոպական մեծ քաղաքներու բեմերուն վրայ, «Տոն Ճիովաննի»ի մէջ Տօնա Աննայի դերով: «Քօնթ տ'Օֆման»ի մէջ որպէս Անթոնիա, «Քարմէն»ի Միքաէլանէ, «Լա Պօհէմ»ի Միմինէ, Վէրտիի «Օթելլօյին» Տէզտեմոնան է, եւ վերջերս Լիոնի մէջ «Կիւյիօմ Թէլ»ի Մաթիլտն է: Հրաւիրուած է երգելու Ամսթերտամի, Էտինպուրկի փէսթիվալներուն եւ ունի զանազան յանձնառութիւններ այս տարուան համար:

Այսպիսի արժէքաւոր երգչուհի մըն է որ Լիոնի Հայութիւնը բացառիկ առիթը պիտի ունենայ ունկնդրելու, եւ վստահ եմ թէ, պիտի կարենայ գնահատել հայ արուեստագիտուհիի մը անժխտելի արժանիքը, բոլորդ, խուռներամ դիմելով այդ երեկոյ, դէպի սրահ:

×

Աւելցնենք այս առթիւ, որ 15 Մայիս, Շաբաթ օր ժամը 1·30ին, Տիկին Լուիզա Պօղապալեան Լիոնի հասարակութեան պիտի ներկայանայ Լիոնի պատկերասփիւռի «Մեռսի տ'էթրը վընիւ» էմիսիոնով:

«ՊԱՐՏԻԶԱԿՑԻ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ»

Հայ մշակոյթի մեծ երախտաւորներէն է Մանուկ Աբեղեան: Դժուար է անգամ թուարկել բոլոր այն բնագաւառները, ուր բեղուն գրչով եւ ծանրակշիռ խօսքով անջնջելի հետքեր ձգած է մեծ հայագէտը: Անոր ստեղծած մնայուն արժէքներէն է նաեւ «Հայոց լեզուի տեսութիւն» ծաւալուն գործը: Այս գիրքին մէջ զետեղուած «Աշխարհաբարի շարահիւսութեան» մասին աշխարհահռչակ գիտնական Անթուան Մեյէ գրած է. «Անտարակոյս լաւագոյնն է, որ երբեւիցէ գրուած է հայերէնի քերականութեան վերաբերեալ: Այս գրութիւնը հարուստ է ճշգրտօրէն ընտրուած բազմաթիւ վաւերական օրինակներով, որոնք ենթարկուած են հիանալի դասակարգութեան եւ վերլուծումի: Իսկական գիտական աշխատութիւն մըն է: Բոլոր անոնք, որոնք կը հետաքրքրուին ժամանակակից հայերէնով, պէտք է անպայման ուսումնասիրեն այս գիրքը »:

« Հայոց լեզուի տեսութիւնը » բաղկացած է վեց մասէ, որոնք իրենց բովանդակութեամբ ու շարադրութեամբ օրգանապէս կը կապուին եւ կը լրացնեն զիրար:

« Միտք » հրատարակչականով լոյս տեսած այս գիրքին յառաջաբանին մէջ ըսուած է. « Կանգնած լինելով ժամանակի լեզուաբանական գիտութեան բարձր դիրքերում՝ մեծատաղանդ գիտնականը խորապէս բացայայտել է Հայոց լեզուի մէջ իրապէս գոյութիւն ունեցող օրէնքներն ու օրինաչափութիւնները: Եւ հէնց դրանով է պայմանաւորւում մեծ հայագէտի ինչպէս միւս լեզուաբանական քերականագիտական աշխատութիւնների, այնպէս էլ Հայոց լեզուի տեսութեան գիտական եւ ճանաչողական բարձր արժէքը »:

Երեսուն տարիներէ ի վեր այս գիրքը չէր վերհրատարակուած: Իսկ անոր անհրաժեշտութիւնը անշուշտ կը զգացուէր: Անտարակոյս, որ այս վերհրատարակութիւնը մեծապէս պիտի նպաստէ հայագիտութեան եւ դպրոցներու մէջ մայրենի լեզուի դասաւանդութեան բարելաւման գործին:

Գիրքը խմբագրած է Դոցենտ Ալ. Մարգարեան:

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (228)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Թնդանօթի գնդակ մը եկաւ ու զինուորներուն աչքը փոշիով լեցուց. Տոպոյի առջեւ սպիտակահեր մարդ մը պատին վրայ ինկաւ եւ ապա տապալեցաւ պատի երկայնքին. սաղաւարտը գլխէն իյնալով՝ Տոպոյի ոտքերուն առջեւ գլորեցաւ:

Տոպօ աչքերը մաքրելով նայեցաւ անոր. մտահոգութիւններէ կնճռոտած ճակատով Էկէրի դատաւոր Անդրէաս էր ինկողը. ձեռքերուն մէջ ջղայնօրէն կը սեղմէր դեռ սուրը, ու վիզէն, կարծես քակուած փողկապ մը ըլլար, երկար գիծով կը վազէր արիւնը:

Բայց ահա երկու զինակիրներն ալ կը սուրային Հին դրան կողմէն: Տոպօ ակնարկ մը նետեց Հին դրան աշտարակին, Թրքական աղէտէգը կը ծածանէր վրան. մէկ, երկու, հինգ, տասը, եւ երթալով կը շատնային:

Եւ աշտարակի ծակերէն դէպի ներս կը կրակէին բերդը պաշտպանողներուն վրայ:

Ենիչէրիները դուրսէն կը մագլցէին աշտարակին վրայ, անոնցմէ մէկը՝ մեծ կարմիր ծածանող դրօշ մը կը տանէր ակռաներուն մէջ սեղմած՝ աշտարակին գագաթը տնկելու համար:

Բերդին մէջ սարսափի գոչում մը բարձրացաւ: Իսկ բերդին շուրջ հարիւր հազար Թուրքերու յաղթական գոչումը ցնցեց օդը:

— Ալլահ, հա քերիմ:

Հունգարացիներու դէմքերը գունատեցան, սուրերը սկսան իջնել, կարծես բոլոր բազուկները թուլցած ըլլային:

Տոպօ ձի նետուեցաւ ու Եկեղեցւոյ ամրոցը սուրաց: Թնդանօթները աշտարակի մէջքին ուղղեց: Ու մինչ Ենիչէրիները, շուրջ երկու հարիւր հոգի յաղթանակի ուրախութեամբ լեցուեցան աշտարակին վրայ՝ երեք թնդանօթները միասին արձակեց:

Աշտարակը գինով հսկայի մը նման տատանեցաւ, եւ սկսաւ իյնալ: Եւ ահագին դղրդիւնով տապալեցաւ իր երկայնքին: Կրփոշիի ամպ մը բարձրացաւ աւերակներէն, ու քարերու մէջէն կը հոսէր թրքական արիւնը: Ինչպէս այգեկութի ժամանակ հնձանէն կարմիր գինին:

Միւսները, որոնք դռնէն ներս խուժեր էին, եւ պարիսպներուն վրայ ելած էին, այդ երկինք – երկիր դղրդացնող ահաւոր աղմուկէն սարսափահար կռնակ դարձուցած փախան. ու հինգ վայրկեան չանցած պարիսպին քով մնացին միայն յարձակման սանդուխները:

Միայն մեռելներու եւ հոգեվարքներու արիւնոտ բազմութիւնը կը ծածկէր Հին դուռը եւ իր շրջակայքը, ներսէն դուրսէն:

Կէսօրուան մօտերը ալ կամաց կամաց մեղմացաւ կռիւը: Ծուխը անօսրացաւ ու արեւը սկսաւ շողալ: Պարիսպներու տակ հազարներով փռուած էին մրոտ եւ արիւնոտ Թուրք մեռելներն ու վիրաւորները, եւ օդը արբեցած էր վիրաւորներու էյ վախ, ու մէտէտ գոչումէն: Կարծես արջառներու բառաչ մը ըլլար:

Եասաուլները այլեւս ոչ մէկ իշխանութիւն ունէին նոյն օրը կռիւը շարունակել տալու զինուորներուն:

Բայց բերդին հրապարակն ալ լեցուն էր արիւնլուայ վիրաւորներով, ոմանք կեցած կամ նստած, ուրիշներ պառկած:

Սափրիչներն ու կիները բոլորն ալ հոն կ'աշխատէին ջրալից ամաններով, կտաւով, վիրակապներով, պաղլեղով ու դեղերով՝ վիրաւոր զինուորներու շուրջ: Ոմանք կը հեկեկային, ուրիշներ կը գոռային կամ ակռաներնին կը կրճտէին:

Ու դեռ երկուքը մէյմը կը բերէին ուրիշներ ալ աշտարակի աւերակներու տակէն. մէկը պատգարակով, մէկը սաւանով: Ամէն դէմք անոնց կ'ուղղուէր. զո՞վ կը բերէին: Եւ անունը բերնէ բերան կը քալէր.

— Պետրոս Կէօրկէի ... Օհան Բոժկայի ... Յակոբ Զերքօ... Գէորգ Ուրպան ...

— Կ'ապրի՞ ...

— Դեռ կ'ապրի. ուսը ծակած է:

Որուն որ ձեռքը կամ ոտքը միայն վիրաւորուած էր՝ նախ զանոնք կը դարմանէին սափրիչները, կը կապէին անոնց վէրքերը, որքան որ կարենային: Միւսները պէտք էին գոհ ըլլալ որ կիները առժամեայ կերպով լուային իրենց վէրքերը: Մեծ մասով անխօս կը համբերէին ցաւերուն, ու կը սպասէին իրենց կարգին: Բայց կային որ ցաւէն տքալով կը գանգատէին իրենց ցաւերուն համար:

— Ով Աստուած իմ, Աստուած իմ,— կը հեկեկար երիտասարդ զինուոր մը, Միքայէլ Արանի, էկէրցի հրացանակիրը, — մէկ աչքս կորսնցուցի:

Ու չապկին այրած եզերքը կը սեղմէր դէմքին:

Փեթէօ ալ նստած էր աթոռի մը վրայ միւսներու մէջ: Իր սրունքին վրայ այնքան խոշոր վէրք մը կար՝ որ արիւնը վազած էր աթոռին տակ լճակ մը ձեւացնելով:

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՕՆԻ

(Շար.)

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼՈՒԻԶԱ ՊՈՋԱՊԱԼԵԱՆ (Սոփրանօ Լիրիք)

Նախաձեռնութեամբ Ց. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին :

Այս Շաբաթ ժամը 21ին SALLE RAMEAU *Յայտագիր* — Փերկոլէզի, Բազինի, Հէնտէլ, Մոցարթ, Փրրսէլ, Կլիւք *եւ* Կոմիտաս վարդ., Բ. Կանանչեան, Գ. Մ. Ալէմշահ, Ալան Յովհաննէս, Ա. Սաթեան եւ Թումանեան :

Գին՝ 10, 7, 5 *ֆրանք*

Տոմսերը կը գտնուին Լը Փրոկրէ եւ բոլոր Խաչուհիներուն մօտ :

Այս երգահանդէսը նուիրուած է Ապրիլեան Եղեռնի նահատակ բոլոր գրագէտնե-րու եւ արուեստագէտներու յիշատակին :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Արա Գալճեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատար-ուի այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին ողբացեալ

ԲԺ. ՀԱՅԿ ԳԱԼՃԵԱՆԻ

մահուան Գ. տարեդարձին առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալ բժիշկին բա-րեկամներուն :

×

Վիրոֆլէէն Այրի Տիկին Ալիս Խուպէ-սէրեան եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ այս Կիրակի առաւօտ Շաւիլի եկեղեցիին մէջ (4 Րիւ տէ 3 Շանթիէ) *հոգեհանգստեան պաշտօն կը կա-տարուի իր ողբացեալ ամուսնոյն՝*

ՍԱՐԳԻՍ ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆԻ

յիշատակին, իր մահուան տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ իրենց հօր ողբ. Օնի-նիկ Անտոնեանի յիշատակին :

Կը խնդրուի յիշեալներուն յիշատակը յարգողներէն ներկայ գտնուիլ :

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Հայաստանի մօտ 250 բնանկարներու եւ պատմական վայրերու գունաւոր լուսար-ձակում (փրոժէքսիոն) :

Կազմակերպուած Համազգային Մշա-կութային Միութեան կողմէ, այս Շա-բաթ ժամը 20.30ին, Մշակոյթի Տան «Շ. Միսաքեան» սրահին մէջ :

17 Րիւ Պլէօ, մեթրօ Քասթէ :

Լուսարձակումը միաժամար պիտի կա-տարէ նկարիչ ՌԻՇԱՐ ԺԵՐԱՆԵԱՆ, իւ-րաքանչիւր տեսարանին տալով բերանացի տեղեկութիւններ :

Պ. Ժերանեան Հայաստանի զանազան շրջաններու մէջ իր առած նկարներու ցուցահանդէսին առիթով կրցած է յիշ-եալ բնանկարները իրենց իրական գոյնե-րով լուսանկարել :

Մուտքը ազատ է :

Հ. Յ. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ — Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մի-նասեան ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ ժամը 21ին, ծանօթ հաւա-քատեղին : Խիստ կարեւոր օրակարգ : Կը խնդրուի ընկերներէն ճշդապահ ըլլալ :

ԼԻՈՆ — Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կո-միտէն, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ, ժամը 20.30*ին, սովորական հաւաքատեղին : Կարեւոր օրակարգ :*

ՄԵԾ ՀԱՆԴԷՍ

*Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սե-*րունդի Շաւիլի խումբին կողմէ :

Այս Կիրակի, Շաւիլի Սալ տէ Ֆէթի *մէջ, ժամը 15էն 19 :*

Բացառիկ յայտագիր :

Ա. ՄԱՍ — Արտասանութիւն, երգ, նուագախումբ (Առնուվիլի ՆորՍերունդ) : եւ «Նայիրի» պարախումբը, ղեկավա-րութեամբ Տիկին Թորոսեանի :

Բ. ՄԱՍ — Քերթուածներ, հեղինակ եւ արտասանող՝ Վ. Պիչաքճեան, *թատե-րական ներկայացում Շաւիլի Նոր Սե-րունդի կողմէ :*

Պաղ ճաշ, ամէն տեսակ, խմիչք :

Ճաշէն ետք պարահանդէս ժամը 21–24 :

Հաղորդ. միջոց — Մոնփարնասի եւ Սէն – Լազարի կայարաններէն :

ԵՂԵՌՆԻ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին :

Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱ-ՆՈՒԿԵԱՆ :

Ժամը 11ին Անծանօթ Զինուորի դերեզ-մանին վրայ ծաղկեպսակի զետեղում :

Հանդիսութիւն երեկոյեան ժամը 16.30-ին Ալֆորվիլի քաղաքապետական սրա-հին մէջ Սալ Վօլթէր : Բարձր հովա-նաւորութեամբ Կաթող. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ եւ ներ-կայութեամբ բարձրաստիճան անձնաւո-րութեանց :

Կը խօսին Կ. ՄԵՀԵԱՆ եւ Տոքթ. ԽԱ-ՑԻԿԵԱՆ (ֆրանսերէն) :

Խօսք կ'առնէ Ալֆորվիլի քաղաքապետը

ՖՐԱՆՍԵՍՔԻ

Պատշաճ գեղարուեստական բաժին :

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Պ. ՎԱՀԱՆ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

Կը նախագահէ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ

Կը խօսի Պ. ԱՍԱՏՈՒՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Շաբաթ, Մայիս 15, ժամը 21էն մինչեւ լոյս, Ալհամպրայի սրահը 340, Պուլվար Շաւ

Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր — Տոհմիկ պարեր Հայ Արենոյշներու *կող-մէ, ղեկավարութեամբ* Տիկին *եւ* Օր. Շամիրեանի : *Մեներգ՝* Օր. Օր Ալիս Շամիրեան *եւ* Շաքէ Փանոսեան (*ձեռնադաշնակով կ'ընկերանայ* Ն. Փանոսեան) *Արտասանութիւն* Օր. Օր. Վերգինէ Նազարեան, Միրէյ Տէր – Յովհաննէսեան, Պ. Պ. Վ. Ճառայեան, Վ. Նազարեան, *Դաշնակ* — Օր. Մ. Մարկոսեան :

Կէս գիշերէն ետք՝ Եւրոպական պարեր

Բոլոր կազմակերպութիւնները հրաւիրուած են իրենց մասնակցութիւնը բերելու

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի ժամը 10ին

Հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց պետերուն

Մէզօն տիւ Փէօփլը

Կը նախագահէ եւ կը խօսի Պ. ՎԻԿՏՈՐ ՍԱՎԻՆ

(*Կարտանի քաղաքապետ, եւ նահանգային խորհուրդի նախագահ*)

Կը խօսին՝ Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ, Տ. ԹԷՔԷԵԱՆ, ՎԵՐ. Յ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Գեղարուեստական պատշաճ բաժին — Լիռ Կարտանէզի *մասնակցութեամբ Ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի Անծանօթ Զինուորին յուշարձանին վրայ :*

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ — Բացումը կը կատարուի ժամը ճիշդ 10ին : Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ :

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կիրակի, 16 Մայիս, ժամը 14.30ին Սորպոնի մեծ Ամփիթատրոնին մէջ

Բարձր հովանաւորութեամբ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

(Հայրապետական պատուիրակ)

եւ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

Պատուոյ նախագահութեամբ եւ ներկայութեամբ

ԱՆՏՐԷ ՇԱՄՍՈՆԻ, (Ֆրանսական Ակադեմիայէն)

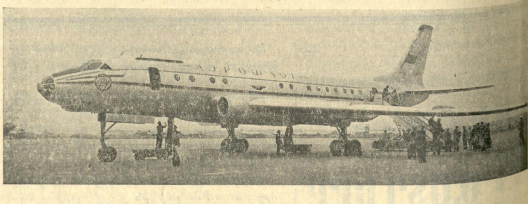
Կը խօսին Ս. ՔԱՐԵԱՆ եւ ՎԱԹԻՆ ՐՈՒ ԱՐ, (Ֆրանսական Կարմիր Խաչի ներ-կայացուցիչը) : Սիրայօժար կը մասնակցին ԱՐՏԱՇԷՍ ԳՄԲԷԹԵԱՆ, ՐԱՖՖԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, ԱՐՓԻՆԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, (Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի շըր-ջանաւարտներէն), ԱԼԻՍ ՍԸՄՍԱՐԵԱՆ, ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՆԱՍՏԱՍԵԱՆ՝ (Ջութ. Պուլկարահայ արուեստագէտ) ԶԱՐՈՒՀԻ ԱՆՏՈՆԵԱՆ, Է. ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ, Ա-ՐԱՔՍԻ ԳՄԲԷԹԵԱՆ եւ ԺԱՆ – ԺԱԳ ԱՍԼԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն) :

Սայաթ – Նովա գուսանական համոյթը :

կովկասական պարախումբը, կը ղեկավարէ ՊԷՐՆԱՐ ՏԷՏԷՃԵԱՆ *եւ* ՈՒՐԲԱՅԵԱ-ԿԱՆ հռչակաւոր պարախումբը :

Տոմսերու գինն է 3, 5 եւ 6 *ֆրանք : Ապահովել Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնա-տեղիէն,* 15 *րիւ Ժան Կուժօն, Փարիզ, ինչպէս նաեւ Հայ Կարմիր Խաչի Փարիզ-եան շրջանի մասնաճիւղերէն :* Չէքփօսթալ 1717 – 56 Փարիզ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ	ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ – ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ –	4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR

ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Մասնաւոր վարձուած օդանաւով

Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի, Պր. ԼԻՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՍ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռօֆլոթի *թիւ* 114 *օդանաւին*

Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

Արձանագրուեցէք այժմէն : Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հան-գստաւէտ հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը :

Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն

ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօֆ–քոնտիւ, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն

Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Acacias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39

Մարսէյլի շրջանին համար դիմել

Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է

ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի

Եթէ ներսը եւ դուրսը

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ

ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e

Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47

11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնա-կարգ ներկեր : Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրու-թիւն : Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն : Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ *եւ* փլասթիք — *ծածկոցներ.* —

TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE

Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը :

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ :

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60
C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար· 60 Ֆ· Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ·
Արտասահման՝ Տար· 80 Ֆր· Հատը 0·30 Ֆ·

ՇԱԲԱԹ 15 ՄԱՅԻՍ
SAMEDI 15 MAI 1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 10307

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.307

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՄԻ ՓՈՐՁԵՐ

Ա·

Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ աշխարհացրիւ Հայութեան միասնական ոգիով կատարած փառապանծ ցոյցերը, մանաւանդ միջազգային մամուլին մէջ Թուրքերու ցեղասպանութեան մասին ակնառու մարդոց ստորագրութեամբ լոյս տեսած յօդուածները քունը փախցուցած են Անգարայի կառավարութեան եւ Թուրք թերթերուն, որոնք հազար կտոր կ'ըլլան մէկ կողմէ ուրանալու համար հայկական ջարդերը, միւս կողմէ դերերը շրջելով կ'ուզեն հանրային կարծիքին առջեւ իբրեւ ջարդարար ներկայացնել Հայերը, որոնք իբրեւ թէ կռնակէն զարկած են թրքական բանակները եւ կոտորած Թուրք անմեղ ու անպաշտպան կիներ ու երախաներ ...:

Թուրքերէն թերթ մը անպատկառութիւնը ա՛յնքան առաջ տարած է, որ չամչնար գրելու թէ առաջին աշխարհամարտի ընթացքին Հայերը մէկ տարուան մէջ մէկ միլիոն Թուրքեր ջարդած են :

Թուրքերը կատղած են մանաւանդ անոր համար, որ «Ամերիկայի Դաշնակ կոմիտէին տպագրել տուած գրքոյկները միլիոնաւոր Ամերիկացիներուն մինչեւ տունը մտած է : Հեռատեսիլները, ձայնասփիւռները, թերթի սիւնակները Թուրքերուն դէմ լեռնակուտակ բամբասանքներով կը յորդին : Պոսթընի կոմիտէին գրքոյկները մինչեւ Նիւ Եորքի Քոլոմպիա եւ Քէմպրիճի Հարվըրտ համալսարանի ամէն ուսանողի նամականին մտաւ : Տասնեակ հազարաւոր Ամերիկացիներ կ'երթան դիտելու ամենուրեք Հայերու ներկայացուցած արիւնալի թատերախաղերը »:

Այս տողերը գրողն է Եէնի Կազէթէի Նիւ Եորքի թղթակիցը :

Մերձաւոր Արեւելքի, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ Թուրքերուն դէմ կատարուած գրաւոր ու բանաւոր քարոզչութեանց հակազդելու նպատակով է, որ երկու օր առաջ Փարիզի մէջ ստացուեցաւ փոքրադիր 29 էջերէ բաղկացած պատկերազարդ ֆրանսերէն գրքոյկ մը : Խորագիրն է «Քանի մը էջեր Թուրքիոյ պատմութենէն »: Ենթախորագիրը՝ «Երկիր խաղաղութեան եւ հանդուրժողութեան »:

Ո՛չ հեղինակի, ո՛չ ալ տպարանի ու վայրի անուն կը կրէ Հայերը ամբաստանելու եւ Թուրքերը պանծացնելու քարոզչութեան նուիրուած այս տետրակը, որուն մէջ չարաչար խեղաթիւրուած է պատմութիւնը եւ սուտն ու իրաւը իրար խառնուած :

Գրքոյկի ճարպիկ, աւելի ճիշդը անպատկառ հեղինակը Թուրքը փառաբանող մէջբերումներ ըրած է գրութիւններէն այնպիսի մարդոց, որոնք ծանօթ են իբրեւ բարեկամ Հայերու, ինչպէս Ռընէ Կրուսէ եւ Արման Գասպար, առանց մոռնալու Լամարթինը, որ ութ հատորով Թուրքիոյ պատմութիւնը գրած է հարիւր տարի առաջ :

« Հայերը Թուրքիոյ մէջ » գլխուն տակ գրքոյկը կը գրէ թէ ներկայիս շուրջ վաթսուն հազար Հայեր խաղաղօրէն կ'ապրին այնտեղ՝ պաշտպանութեանը տակ Սահմանադրութեան մը, որ ամէնէն ժողովրդավարական եւ արդարական սկզբունքներ կը պարունակէ :

Ու փաղաքշական տողերով կը դրուատէ մեր հայրենակիցները, որոնք Թուրք քաղաքացիներուն հաւասար իրաւունքներ կը վայելեն եւ շնորհիւ իրենց տաղանդին ու աշխատասիրութեան երկրի ամէնէն բարգաւաճ համայնքներէն մէկը կը կազմեն եղեր :

Անբացատրելի կը գտնէ այն երեւոյթը, որ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի կարգ մը երկիրներուն մէջ ապրող կարգ մը ծայրայեղականներ կը ջանան թունաւորել Թուրքերու եւ Հայերու ներկայ բարւոք յարաբերութիւնները :

Աւելի ցաւալի էր ա՛յն, որ, կ'ըսէ,— այս գիտումնաւոր քարոզչութեան առթիւ ատելութեան եւ վրիժառութեան ոգիէ մղուած կը խեղաթիւրեն պատմական դէպքերը, ուժ տալով իրենց երեւակայութեան ...

Ու կ'աւելցնէ .

« Հեռաւոր անցեալի մը ոգեկոչումը, մանաւանդ այս ձեւով, խորթ կը հնչէ այնպիսի շրջանի մը, ուր բոլոր ժողովուրդները իրենց աչքերը կ'ուղղեն դէպի ապագան եւ կը միացնեն իրենց ճիգերը՝ աւելի բարեբաստիկ կեանք մը ապահովելու համար մարդ էակներուն » :

Ցաւոյ կը յիշեցնէ անգլիական առածը — անցեալը մոռցուի —, «առանց որու հանդիստ չկայ ո՛չ Հայերուն եւ ո՛չ ալ Թուրքերուն » :

Դեռ ուրիշ բաներ ալ կ'ըսէ, արդարացումի փորձերով :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ կը շարունակեն կարգով խզել դաշնակցային Գերմանիոյ Հանրապետութեան հետ : Գահիրէի եւ Ամմանի հետեւեցան Սուրիա, Սէուտական Արաբիա, Եմէն, Ալժերիա : Այս վերջինը կը ճշդէ սակայն թէ բան չէ փոխուած ինչ կը վերաբերի տնտեսական յարաբերութեանց : Լիբանան կը յայտնէ թէ «խզումի մէջ կը նկատէ ինքզինքը դաշնակցային հանրապետութեան հետ »: Մարոք, Լիբիա եւ Թունուզ, դժգոհ ըլլալով հանդերձ կը խուսափին խզումէ :

ԱԹԷՆՔԻ կառավարութիւնը նպաստաւոր ընդունելութիւն մը ըրած է Թրքական առաջարկին Կիպրոսի շուրջ : Համաձայն է որ դեսպաններու ատեանին վրայ շարունակուին խօսակցութիւնները Թուրքիոյ եւ Յունաստանի միջեւ, պայմանաւ սակայն որ բանակցութիւնները կատարուին չէզոք երկրի մը մէջ եւ Մակարիոս համաձայն ըլլայ :

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ առաջին անգամ ըլլալով վեց տարի է ի վեր, իրար պիտի հանդիպին Ֆրանսայի, Ամերիկայի, Անգլիոյ եւ Խորհ· Միութեան Արտաքին նախարարները : Աւստրիա կը տօնէ իր չէզոքութեան ճանաչման տասնամեակը եւ այդ է նախարարներու ներկայութեան պաշտօնական պատճառը բայց անհաւանական չի թուիր թէ խօսակցութիւններ ունենան օրուան հրատապ հարցերուն շուրջ :

Ս· ՏՈՄԻՆԿՕԻ մէջ, երբ «կառավարութիւնները » կ'ուզեն իրենք զիրենք պարտադրել նոր արիւնահոսութեան մը ըսպառնալիքով : Քամանեօ յայտարարած է Ամերիկեան Պետութեանց Կազմակերպութեան, «եկէք տեսէք թէ համայնավա՞ր ենք » :

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ձայնասփիւռը յայտարարեց թէ յոյս ունին որ Պոլսոյ Տիեզերական Պատրիարքութեան շուրջ եղած լուրերը իրականութեան չեն համապատասխաներ : Ս· Աթոռը, կ'աւելցնէ Վատիկանի ձայնասփիւռը, կը յուսայ թէ պիտի գիտնան զանազանել Պատրիարքին ազնուական անձնաւորութիւնը, Պատրիարքարանին կրօնական պաշտօնը որեւէ այլ հարցէ որ կապ չունի անոնց հետ :

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ վարչապետը՝ Շասթրի, որ ներկայիս պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Մոսկուա, տեսնուեցաւ վարչապետ Կոսիգինի համար :

ՆՈՐ ՅԱՒԵԼՈՒՄՆԵՐ կը նախատեսուին հանրային սպասարկութեանց գիներու վրայ : Ճարտարապետական ելեկտրականութիւնը՝ 1·50էն 1·75 առ հարիւր, երկաթուղին, ապրանքներու փոխադրութեան համար 2·50էն 5 առ հարիւր :

ՃՈՆՍԸՆ յայտարարեց թէ Միացեալ Նահանգները տրամադիր են օժանդակելու նիւթապէս Ասիոյ բարգաւաճման :

Օրը Օրին

ՊԷՏՔ Է ՄՈՌՆԱՆՔ ՔԷՆԵՐԸ

Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ աշխարհի չորս ծագերուն վրայ արտասանուած բառերու եւ ճառերու տարափին պէտք է յաջորդէ դրական աշխատանքի շրջանը :

Աշխատանք մը, որուն հիմնական նըպատակը պիտի ըլլայ հայ ժողովուրդը ներկայացնել օտար ժողովուրդներուն՝ ո՛չ թէ իր պատմութեան ողբերգական դրուագներով, այլ իր նուաճումներով : Իր մշակութային արժէքներով : Իր դիւցազնավայել քաջութիւններով :

Ինչպէս դիտել կուտայինք անցեալները, այս աշխատանքը կատարելու համար պէտք է ստեղծենք խաղաղ ու անդորր կացութիւն մը մեր ներքին ճակատին վրայ : Արտասահմանի մէջ :

Այսինքն, պէտք է վճռական ու միաձայն որոշումով մը դադրեցնենք մեր ներքին բանակռիւները, որոնք ո՛չ միայն շօշափելի արդիւնք մը չտուին, այլեւ մթագնեցին մեր քաղաքական հեռատեսութիւնը : Մեր պայծառատեսութիւնը :

Վերջին երկու, երեք շաբաթները կարգ մը բարեմիտ, կարգ մը անմիտ տիրացուներ խորհուրդ կուտային մեզի որ մոռնայինք անցեալը եւ ներէինք այն դժոխածին ժողովուրդին, որ իրէշաբար վարուեցաւ մեզի հետ :

Այդ տիրացուական, վարժապետական դասերուն ականջ տալու ո՛չ հոգեկան տրամադրութիւնը ունինք, ո՛չ ալ համբերութիւնը :

Իսկ ինչ կը վերաբերի քրիստոնէավայել անյիշաչարութեան, մենք, ժողովուրդ Հայոց, կրնանք, անկրկին, Աստուծոյ դատաստանին առջեւ անգամ յայտարարել թէ երբե՛ք պիտի չմոռնանք ու երբեք պիտի չներենք :

Որովհետեւ, այս պարագային, մոռնալ ու ներել պիտի նշանակէր, պարզապէս, նախ, հրաժարիլ մեր անկողոպտելի իրաւունքներէն ու յետոյ, անտեսել մեր բազմահազար նահատակներուն թափած արիւնը :

Կը թուի թէ մոռնալու եւ ներելու դասը տուող մեր օտար հարեւանները խելքէ եւ խիղճէ, սիրտէ եւ հոգիէ զուրկ բազմութեան մը տեղ դրած են մեզ :

Բայց ի՞նչն է որ պիտի մոռնանք :

Եկան զաւա՞կ մը կամ գիրք մը ցուցե՞ն զոզցան որ մոռնայինք ու ներէինք :

Եկան ժամուն պնակէն տասնո՞ց մը կամ մո՞մ մը առին տարին որ մոռնայինք ու ներէինք :

Եկան ջուխտ մը լծկան ե՞զ կամ զոյգ մը ածան հա՞ւ թռցուցին գիշերանց որ մոռնայինք ու ներէինք :

×

Օր ցերեկով գործուած չարիքը ջուրի ձայն կուգայ, կարծեմ, Եղեռնին մասին քանի մը բառ արտասանող մեր զոյնզգոյն բարեկամներուն ականջին :

Կրնայինք, նոյնիսկ, առանց չափազանցութեան ըսել որ այս տիրացուժամկոչ աղբարներուն աչքին, 1915ին գործուած ոճիրը շատ ալ տարբեր չէր, իր ահաւորութեամբ, այն ոճիրէն, որ կը գործուի, օրինակ, Նիւ Եորքի կամ Շիքակոյի գիշերային ըմպելարաններուն ներսը կամ դուրսը, օրուան բոլոր ժամերուն :

Եւ այս սրտառո՛ւչ տգիտութիւնը՝ ջարդերու եւ կոտորածներու յորդահոսան գրականութենէն ետք :

Կամ՝ մե՛նք, հարուածին սաստկութեան տակ, կորսնցուցեր ենք չափի գիտակցութիւնը եւ կամ այս խատուտիկ տիրացու աղբարները կորսնցուցեր են ե՛ւ իրենց խելքը, ե՛ւ իրենց խիղճը, ե՛ւ իրենց բարոյականը :

Բայց, վստահ թող ըլլան որ հարուածներու հազարումէկ տեսակին վարժուած հայ ժողովուրդին խելքը տակաւին գլուխն է եւ ինչ որ կը պատմէ ան Եղեռնին մասին ճշմարտութիւնն է՝ իր բացարձակութեան մէջ :

×

Բայց, օրուան այս ժամուն, կան բաներ, որոնք պէտք է իրա՛ւ մոռցուին : Ու ներուին : Եթէ չենք ուզեր որ յաջորդ յիսնամեակին ալ ոճրագործը մեր վրայ խնդայ : Մեզի խղճայ :

Պէտք է մոռնանք մեր քէներն ու մեր վէները՝ մեր «տուն»էն ներս :

Պէտք է քաջութիւնը ունենանք իրարու ներողամիտ աչքով նայելու : Եւ բարեւելու :

Երկու շաբաթ առաջ, շատ մը տեղեր, Ռամկավարն ու Դաշնակցականը կամ Հնչակեանն ու Բոլորտիքեանը միեւնոյն երդիքին տակ ոգեկոչեցին յիշատակը մեր անմոռանալի նահատակներուն : Միասին արտասուեցին : Ու միասին դատապարտեցին մարդասպանը :

Որքա՛ն անիմաստ ու անբովանդակ — չըսելու համար՝ թատերական — պիտի ըլլար այդ համերաշխութիւնը, այդ վըշտակցութիւնը, եթէ սրահէն դուրս ելած չելած, հրացիւ իմն եղբայրացած այդ Հայերը նորէն իրարու ծուռ ծուռ նայէին :

×

Անլուծելի վէներ ու աններդաշնակելի տեսակէտներ չկան հրապարակի վրայ, եթէ մեզի ուղեցոյց ունենանք անկեղծութիւնը եւ ճշմարտութիւնը պատմելու քաջութիւնը :

Ռամկավարն ու Հնչակեանը շատ լաւ գիտեն որ Դաշնակցականը հայ ժողովուրդին թշնամի չէ : Իսկ Դաշնակցականը կրնայ ամէն տեղ երդում ընել որ Ռամկավարն ու Հնչակեանը հայ ժողովուրդին թշնամի չեն :

Ուրեմն վէնը նենգաբերաբար լուծուած է : Պէտք կա՞յ ջուր ծեծելու՝ 1965ի Ապրիլ 24էն ետքն ալ : Չեմ կարծեր :

Եթէ ազգին առաջնորդութիւնն ալ կարենայ — եւ ուզէ — արտասանել այս «չեմ կարծեր»ը, հաշտութիւնը մէկ արշալոյսէն միւսը կնքուած կ'ըլլայ՝ մեր ներքին ճակատին վրայ :

Մանաւանդ այս տարի — իրա՛լ — Երեւանն ալ կը պահանջէ այն ինչ որ կը պահանջէր «բուրժուա - նացիոնալիստ » Դաշնակցութիւնը 1920 Օգոստոս 10էն ի վեր : Ուրեմն, ա՛լ վէն չկայ խորքին մասին :

Վէն կայ միայն ձեւին մասին :

Աշխարհը մեր վրայ պիտի խնդայ, եթէ անընդունակ ըլլանք գտնելու միջին ճամբան՝ եղբայրաբար ու ապերատաբար :

Սթափինք, որովհետեւ շօշափելի աշխատանքներու նոր շրջան մը կը բացուի մեր առջեւ :

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ԱՆՀԱՆԳՉԵԼԻ ԿՐԱԿԸ

Ա.

Սրտայոյզ ապրումով գրուած այս յօդուածը Հրաչեայ Քոչարի կարապի երգը եղաւ ապահովաբար: Գրուած է, արդարեւ, իր մահէն քիչ ժամանակ առաջ:

Մեծ, անպարփակ խոր վիշտը նման է անհանգչելի կրակի, որ մէկ մարմրում է, հանդարտւում, հայկական թոնրի անթեղի նման ծածկւում է մոխիրների տակ եւ մէկ էլ բորբոքւում է, յորդում, բոցավառւում:

Այդպէս է մեր ազգային վիշտը: Անցնում են տարիներ, տասնամեակներ, փոխւում են սերունդները, աշխարհից հեռանում են մեծ ողբերգութեան ժամանակի մարդիկ, բայց ապրում է այդ վիշտը զաւակների ու թոռների հոգում: Նոյնիսկ նրանց յախուռն երջանկութեան եւ ցնծագին խնդութիւնների պահերին մի ակնթարթ գալիս է նա որպէս ծանր յիշողութիւն, մռայլում վճիտ հայեացքներն ու շողացող ճակատները:

Պէտք է հայ մարդ լինել զգալու եւ հասկանալու համար յաւիտենապէս քեզ ուղեկցող այդ ծանր յիշողութիւնների ահաւորութիւնը:

Անցել է կէս դար: Այն օրերին հրաշքով փրկուած նորածիններն ու դեռ նոր թոթովող պատանիները հիմա հայրեր ու մայրեր են, նոյնիսկ պապիկներ ու տատիկներ: Ապրում են նրանք նոր ժամանակների մէջ, նոր կեանքի շինարարներ են, իրենց բախտի տէրերը, նրանցից շատերն աշխարհով մէկ ճանաչուած, մեծ փառքերի ու մեծ հռչակների հասած մարդիկ են, բայց մոռանալ իրենց ժողովրդի ողբերգութիւնը չեն կարողանում: Մոռացկոտութիւնը նոյնպէս վատ հոգեկան յատկութիւն կը լինէր, ինչպէս յիշաչարութիւնը: Հայ ժողովուրդը, աշխատանք ու ստեղծագործութիւն սիրող, խաղաղութեան եւ մարդկային հասարակութեան ներդաշնակ կեանք ու կատարեալ համերաշխութիւն երազող ժողովուրդը, երբեք յիշաչար չի եղել եւ երբեք մոռացկոտ չի լինի:

Ուշ գիշեր է հիմա: Վառւում է լոյսը իմ սեղանի վրայ: Նստած եմ մենակ: Լռութեան մէջ, խոր քնով քնած են իմ երեխաները: Այս այն պահերն են, երբ դու քո խոհերի հետ ես լինում, քո յիշողութիւնների ու երազանքների հետ: Արձագանգւում են քո հոգում վաղուց լռած աղմուկներն անցած աշխատանքային օրուայ: Մտքիդ առաջ բարձրանում են նոր, շքեղ շէնքեր՝ մայրաքաղաքի նոր բացուող պողոտաներում, աղմուկով քանդւում են հին Երեւանի վերջին կաւաշէն հիւղերը, որ դեռ երէկ ծուարած էին պալատների եւ դղեակների ետեւում, բացւում, լայնանում են հրապարակները, շողում են արեւի տակ կապոյտ աւազանները, ծխածանւում են շատրւանները, թափւելով քարակոփ գուբերի մէջ, լեռնային բարձունքներից շառաչելով դաշտավայրերն ու հովիտներն են իջնում ջրանցքները՝ ոռոգելու մեր այն հիւանդ հողերը, որ աշխարհի ստեղծագործութեան առաջին օրերից գութանի խոփ չէին տեսել: Ծխում են հարիւրաւոր գործարանների ծխնելոյզները, եւ աշխատում են հարիւրաւոր գործարաններ, որ ծուխ չեն արձակում, բացւում են քարաշատ մեր երկրի ընդերքներն ու ժողովրդին պարգեւում թանկագին հանածոներ, որոնց գոյութեան մասին մեր նախորդներն ու մեր սերունդը չգիտէին:

Մենակ նստած եմ իմ սենեակում, բայց մենակ չեմ: Խուժում են ներս հազարաւոր իմ բարեկամները, որ հողից բարիքներ են քամում, որ քաղաքներ ու աւաններ են կառուցում, որ գիտութիւններ են աւանդում երիտասարդութեանը համալսարաններում, որ երկրի խոր ընդերքներն են իջնում եւ երկնային բարձունքներում սաւառնում, արեւի ու աստղերի լոյսերն ու ջերմութիւնն են հաւաքում եւ հիւլէների մէջ կուտակուած ուժի աղբիւրները բացում:

Ես երբեք մենակ չեմ լինում թէկուզ իմ տանը, թէկուզ կէս գիշերային խաղաղութեան ժամերին: Ինձ հետ են հիմա հազարաւոր, հարիւր հազարաւոր այն երեխաները, որ վտակների նման հոսում են քաղաքների ու գիւղերի փողոցներով, յցւում են դպրոցների մուտքերից ներս հեղեղների պէս, սեւաչուի եւ ցոլակն տղաներ ու աղջիկներ, մաքուր հագնուած, վճիտ հայեացքներով զարմանահրաշ աշխարհին նայող մեր պայծառ երեխաները:

Իմ մի բարեկամը, որ յետ էր եկել Հայաստան Լենինկրատ քաղաքից, մի անգամ, Արագածի լանջերի գիւղերով անցնելիս, ինձ ասաց. «Շատ բաներ կան Հայաստանում, բայց ամէնից լաւ երեւոյթը երեխաներն են ձեզ մօտ: Նրանք եւ շատ են եւ գեղեցիկ: Երեխաների այսպիսի առատութիւն ես ոչ մի տեղ չեմ տեսել»:

Մի տարի յետոյ նոյն խօսքերը ես լսեցի Ուիլեամ Սարոյեանից, «Շատ լաւ մարդեր տեսայ հոս, բայց պզտիկները առաւել սիրեցի ... Շատ աղուոր են պզտիկները»...

«Այսքան առատ եւ այսքան առողջ երեխաներ ունեցող ժողովուրդը կ'ապրի միշտ արեւի տակ յաւիտենական կեանքով»— աւելացրեց իմ Լենինգրադցի բարեկամը, երբ անցնում էինք Արագածի լանջերի գիւղերով:

Յիշեցի ես այդ խօսքերը հիմա, կէս գիշերուայ իմ մենակութեան պահին եւ սիրտս սկսեց ուժգին տրոփել երջանկութեան զգացումից:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱՐ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԵՐԻՏ. ԹԻՒՐՔԵՐԻ

ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1915-1916 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

(Ե. եւ վերջին մաս)

Գերմանիայի պաշտօնական շրջանները այլեւս անկարող էին թաքցնել կամ հերքել Հայերի դէմ թուրքական իշխանութիւնների գործադրած բռնութիւնները: Ուստի նրանք փոխեցին իրենց գործելակերպը եւ նուազեցնել այդ չարագործութիւնների չափերը: Գերմանական մամուլը, հակառակ իրականութեան, պնդում էր, որ օսմանեան կայսրութեան արեւելեան վիլայէթներում «սպանուել են միայն խռովարարները»:

Շատ երկրներում Գերմանիային հրապարակայնօրէն մեղադրում էին երիտթուրքական գազանութիւնները խրախուսելու եւ դրանց իրականացմանն անմիջականօրէն մասնակցութիւն ունենալու մէջ: Հիմնուելով ականատեսների ցուցմունքների վրայ, Կլիպրոսը գրում էր, որ Վանում, օրինակ, գերման սպան անձամբ ղեկավարում էր հայկական խաղաղ բնակավայրերի, գիւղերի վրայ տեղացող թուրքական հրետանու կրակը, իսկ գերման հիւպատոսները Թուրքիայում ամէն կերպ պաշտպանում էին Հայերի դէմ ուղղուած ճնշումները:

«Թան» թերթը 1917 Դեկտեմբեր 17ին հաղորդում էր, որ Գերմանացիները ոչ միայն հրահրում էին Թուրքերին Հայերի դէմ, այլեւ անմիջական մասնակցութիւն ունեցան այդ չարագործութիւններին: Զէյթունում գերմանական հիւպատոսը Հայերին համոզեց զէնքը յանձնել, որից յետոյ ժանդարմաները սրի քաշեցին անզէն Հայերին: Նոյնանման փաստեր է բերում նաեւ Պրայսը: Հալէպում Հայերի ոչնչացումը իրականացւում էր գերմանական հիւպատոսի ներկայութեամբ: Գերմանացիները նպաստեցին Հայերի ջարդին: Վանկենհայմը մեծ վեզիր Սայիտ Հալիմին հասցէագրուած 1915 Յուլիս 4ի յուշագրում իր հաւանութիւնն էր յայտնում Արեւելեան Անատոլիայից Հայերին արտաքսելու միջոցառումներին:

Գերմանիայի մամուլը գործածութեան մէջ առաւ Թուրքիայում իբր նախապատրաստուող հայկական ապստամբութեան վերաբերեալ օսմանեան կառավարութեան կողմից տարածուող միանգամայն սուտ վարկածը: Գերմանիայի կառավարող շրջանների գլխաւոր օրկաններից մէկը՝ «Տէօյչ Տակեսցայթունկ» թերթը հրապարակից յետադիմական հրապարակախօս Ռեվենթլովի յօդուածը, որտեղ ասւում էր, որ Հայերի զանգուածային տեղահանումը «անհրաժեշտ քայլ է ու Թուրքիայի սեփական գործը»:

Համաշխարհային պատերազմում Գերմանիայի կրած պարտութիւնից յետոյ քաղբենի գործիչներն ամէն կերպ ջանում էին հաստատել օսմանեան կայսրութեան հայ ազգաբնակչութեան զանգուածային բնաջնջման գործում Գերմանիայի անմեղսակից լինելը: Այսպէս, օրինակ, Էրցպերկերն իր յուշերում պնդում է, որ իբր Գերմանիան ամէն ինչ արեց 1915-16ի հայկական ջարդերը կանխելու համար, սակայն թուրքական կառավարութիւնը չունկնդրեց նրա խորհուրդներին: Կեղծելով փաստերը, Էրցպերկերը գրում է. «Գերմանական կայսրութիւնը պատասխանատուութիւն չի կրում Հայաստանի տխուր իրադարձութիւնների համար»:

Ի՞նչպէս վերաբերուեցին Հայերի հանդէպ Թուրքիան կառավարողների ձեռնարկած վայրագութիւններին Անտանտի պետութիւնները: Երբ ամբողջ աշխարհով մէկ տարածուեց օսմանեան կայսրութիւնում կազմակերպուած Հայերի հրէշաւոր ջարդի լուրը, Անգլիայի, Ֆրանսայի ու Ռուսաստանի կառավարութիւնները, որոնց բանակներում կռւում էին երկու հարիւր հազարից աւելի Հայեր, 1915 Մայիս 11ին հրապարակայնօրէն յայտարարեցին Բարձր. Դրանը, որ բոլոր այդ յանցագործութիւնների պատասխանատուութիւնը իրենք վերագրում են թուրքական կառավարութեան բոլոր անդամներին, ինչպէս նաեւ տեղական իշխանութիւնների այն ներկայացուցիչներին, որոնք մեղաւոր էին Հայերի զանգուածային ջարդում:

Անտանտի թղթէ բողոքները, ի հարկէ, ի վիճակի չէին կանգնեցնելու երիտթուրքական դահիճներին կամ որեւէ չափով սահմանափակելու նրանց յանցաւոր գործունէութիւնը: Անհետեւանք մնացին նաեւ Պոլսում Մ. Նահանգների այն ժամանակուայ դեսպան Մորկընթաուի՝ Հայերին պաշտպանելու նպատակով միջամտութեան փորձերը: Ի պատասխան նրա բողոքների, Թալէաթ փաշան անվրդով յայտարարել էր, «Մեզ մեղադրում են այն բանում, որ մենք տարբերութիւն չենք դնում անմեղ ու մեղաւոր Հայերի միջեւ, դա բացարձակապէս անհնարին էր, որովհետեւ այսօրուայ անմեղները կարող են վաղը մեղաւոր դառնալ»:

Ամբողջ աշխարհի յառաջադէմ հասարակայնութիւնը առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին անարգանքի սիւնին էր գամում երիտթուրքական մարդասպաններին եւ իրենց կառավարութիւններից պահանջում վճռական քայլերի դիմել՝ արեւմտահայերին պաշտպանելու համար:

«Քաղաքակիրթ աշխարհը, — գրում էր յայտնի անգլիացի պատմաբան Թոյնպին, — չի կարող թոյլատրել, որպէսզի այդ յանցագործութիւնները շարունակուին»:

Ռուսաստանի, եւրոպական ու ամերիկեան երկրների պարբերական մամուլում յաճախ յօդուածներ ու հաղորդումներ էին զետեղւում արեւմտահայերի վիճակի մասին: Դրանցում լայնօրէն լուսաբան-

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ

Երբ թուրք դահիճների եաթաղանը դամոկլեան սրի պէս կախուեց Արեւմտեան Հայաստանի ու ամբողջ արեւմտահայութեան վրայ, երբ երիտասարդութեան ու մտաւորականութեան կոտորածներին յաջորդեց ժողովրդական լայն զանգուածների, այդ թւում կանանց, երեխաների, ծերերի մասսայական տեղահանութիւնն ու ոչնչացումը, երբ դանակը ոսկորին հասաւ, Հայութիւնը մի շարք տեղերում ինքնապաշտպանութեան դիմեց:

Արեւմտահայերի ինքնապաշտպանութիւնը, ինչպէս, ամէն մի ինքնապաշտպանութիւն, միանգամայն բնական էր եւ օրինական: Ինքնապաշտպանութեան գաղափարը համամարդկային գաղափար է: Եթէ Վասպուրականում, Սասունում, Շապին-Գարահիսարում, Ուրֆայում, Մուսա-Լերան վրայ եւ այլուր Հայերը ինքնապաշտպանութեան դիմեցին, ապա նրանք այդ արեցին հարկադրաբար, երբ այլեւս ոչ մի ուրիշ ելք չունէին, դա նրանց վերջին ճիգն էր, միակ յոյսը՝ իրենց գոյութիւնը, իրենց պատիւը փրկելու համար: Եւ այսօր, երբ մենք նշում ենք մեծ եղեռնի զոհերի յիշատակը, ապա միւս կողմից հպարտանում ենք, որ մեր ժողովրդի մի որոշ մասը գլուխ չխոնարհեց թուրք դահիճների առաջ, գերադասելով պատուաւոր մահը անպատիւ կեանքից:

Երիտթուրքերի կառավարութիւնը պատրուակ բռնելով Կովկասեան ռազմաճակատին մօտ գտնուելը, որոշել էր տեղահանել եւ Միջագետքի անապատները աքսորել Վասպուրականի, Էրզրումի, Խարբերդի, Տիարպեքիրի եւ Տրապիզոնի հայ բնակչութեանը: Տեղահանութեան նպատակը արեւմտահայերի բնաջնջումն էր, Արեւմտեան Հայաստանի աւերումն ու ամայացումը:

Ինքնապաշտպանողական կռիւներն ամէնից առաջ սկսւում են Շատախում: 1915 Մարտ 25ից Մայիս 10ը Շատախի գիւղացիները հերոսական մարտեր են մղում թուրքական եւ քրտական թւով մի քանի անգամ գերազանց ուժերի դէմ, բազմիցս ետ մղում նրանց յարձակումները:

Թուրքական եւ քրտական հրոսակախմբերի դէմ անհաւասար մարտեր են մղւում նաեւ Ռշտունիքում, յատկապէս Փեսանդաշտում: Այստեղ մի բուռն քաջեր ոչ միայն իրենք են պաշտպանւում, այլեւ պատսպարում են Գաւաշից, Հայոց-Ձորից ու Թիմարից՝ թշնամու սրից փախած շուրջ վեց հազար կանանց, երեխաների ու ծերերի: Շատախի եւ Փեսանդաշտի պաշտպանները, հարկ եղած դէպքում, օգնում էին միմեանց, այսպէս, օրինակ, երբ թշնամու գերազանց ուժերը պաշարում են Շատախի կեդրոն՝ Թաղը, նրանց անմիջապէս օգնութեան են հասնում եւ պաշարումից ազատում Փեսանդաշտի քաջերը:

1915 Ապրիլին, փոփոխակի յաջողութիւններով ինքնապաշտպանողական կռիւներ են մղւում նաեւ Հայոց Ձորում, Գաւաշում, Թիմարում, Վարագում, Արճակում եւ այլ վայրերում: Բայց Վասպուրականի ինքնապաշտպանողական մարտերի գլխաւոր կեդրոնը, ազատագրական պայքարի ոգեշնչողն ու մղումտուողը Վանն էր:

Վանի (քաղաքի եւ Այգեստանի) ինքնապաշտպանութիւնն սկսւում է 1915 Ապրիլ 7ից եւ տեւում մինչեւ Մայիս 3ը:

Աւելի քան որեւէ մի այլ վայրում, ինքնապաշտպանութիւնն այստեղ բաւականաչափ յաջող էր նախապատրաստուած ու կազմակերպուած: Ինքնապաշտպանութեան կոմիտէն եւ զինուորական մարմինը քաղաքը եւ Այգեստանը բաժանել էին առանձին շրջանների, իսկ շրջանները դիրքերի, որոնցից իւրաքանչիւրն ունէր իր ղեկավարը եւ օգնականը:

Ճէվտէթ փաշայի հինգ հազարանոց կանոնաւոր բանակի եւ մեծ թւով բաշիբոզուկների առաջին գրոհները ձախողուեցին եւ չկարողացան ընկճել Հայերի դիմադրութիւնը: Գնալով աւելի ու աւելի բորբոքուեցին մարտերը, որոնք իբրեւ կանոն սկսւում էին վաղ առաւօտեան եւ վերջանում ուշ երեկոյեան: Գազազած Ճէվտէթ փաշան, որը նպատակ էր դրել սրի քաշել Վանի պաշտպաններին, Ապրիլի կէսերին ընդհանուր յարձակում է կազմակերպում: Եօթը հրանօթներ բերդի եւ միւս դիրքերից անընդհատ ռմբակոծում են հայկական դիրքերը, գրաւում են նրանցից մի քանիսը, բայց պահել չեն կարողանում եւ նորից ետ են շպրտւում:

Վանի պաշտպանների արիութիւնն ու քաջութիւնն անօրինակ էր, առասպելական: Որքան էլ զարմանալի թուայ, 5-6 հոգուց բաղկացած հայ կտրիճները դիմադրում, ջարդում ու ետ էին մղում տասնապատիկ աւելի թուրքական զինուորներին, որոնք գրոհում էին հրանօթային նախապատրաստութիւնից անմիջապէս յետոյ: Քաջութեան չտեսնուած օրինակներ էին տալիս կանայք եւ երեխաները:

Վ. ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ

(Գրական թերթ)

(1 Շար.)

ռում էին Թուրքական իշխանութիւնների չարագործութիւնները : Բողոքի բազմաթիւ ցոյցերում նոյնն էին ունենում ամերիկեան հասարակական ու պետական գործիչներ, որոնք զայրոյթով դատապարտում էին Թուրքիայի կառավարողներին ու նրանց գերմանացի գործիչներին :

Պէտք է նշել, որ Անտանտի երկրների կառավարութիւնները հասարակայնութեան արտայայտած զայրոյթն ու նրա բազմաթիւ բողոքներն օգտագործեցին որպէս քարոզչական միջոց՝ ընդդէմ Թուրքիայի ու Գերմանիայի : « Հայ արեան գետերը, մինչեւ աստղերը բարձրացած հայ տառապանքների հեծեծանքները, — ընդգծել է պատմաբան Լէօն, — օգտագործւում էին՝ Գերմանիայի դէմ կռուելու համար : Քանի դեռ կանգուն էր ուժեղ ու յաղթական Գերմանիան, հայկական սարսափները նրա հակառակորդներին հարկաւոր էին՝ նրան վարկաբեկելու, նրան բարոյապէս ստորացնելու, նրան բարբարոսութեան կողմնակից եւ հովանաւոր ցոյց տալու, իսկ իրենց՝ նահատակ ազգերի պաշտպան եւ ազատարար յայտարարելու համար : Բայց հենց որ Գերմանիան ջախջախուեց եւ այլեւս՝ ոչ ոքի երկիւղ ներշնչել չէր կարող՝ խեղճն մոռացուեց Հայն էլ, իր տառապանքն ու արիւնն էլ :

Հայ ժողովուրդն իր երկարամեայ պատմութեան փորձով համոզուեց, որ եւրոպական պետութիւններից որեւէ իրական օգնութիւն ստանալու նրա յոյսերն ի զուր են, ուստի եւ Թրքական իշխանութիւններից կրած դաժան հալածանքների օրերին նա ամէնից առաջ յոյսը դնում էր ինքն իր վրայ : Երբ Թուրքական կառավարութիւնը փորձում էր զինաթափ անել խաղաղ հայ բնակչութեանը, մի շարք տեղերում՝ Վանում, Շատախում, Մուշում, Զէյթունում, Շապին — Գարահիսարում եւ այլուր Հայերը հերոսական դիմադրութիւն ցոյց տուեցին ոստիկաններին ու Թուրքական կանոնաւոր զօրքերին : « Զնայած Թուրքական կառավարութեան կեղծ հաղորդումներին, — գրում էր Մանուէլթամը, — ոչ մի հայկական յեղափոխութիւն կամ ապստամբութիւն չի եղել : Հայերը զէնք վերցրեցին միայն այն ժամանակ, երբ նրանց սպառնում էր ջարդը » : Ցեռապայում այդ բանը բացատրուած էր խոստովանել Մեյլան — զաւէ Ռիֆաթը, մատնանշելով, որ ամեն երեք կազմակերպուող հայկական ջարդերը Հայերին ստիպեցին ստանձին տեղերում դիմել ապստամբութեան՝ ինքնապաշտպանութեան նպատակով :

Եզրափակենք · արեւմտահայերի բնաջնջման ծրագիրը իթթիհատականների կողմից մշակուած է եղել նախքան առաջին համաշխարհային պատերազմը եւ անմիջականօրէն կապուած էր նրանց համաթուրքական նուաճողական ձգտումների հետ : Իթթիհատական ջարդարարների վայրագ ծրագրի իրագործման արդիւնքն այն եղաւ, որ Արեւմտեան Հայաստանն ու Կիլիկիան դատարկուեցին հայութիւնից : Նահատակուածների թիւը անցաւ մէկ միլիոնից : Թուրք բարբարոսների հայաջինջ քաղաքականութիւնը իրագործուեց քայզերական Գերմանիայի հովանաւորութեամբ : Անտանտի պետութիւնները, բացի Թուրքական կառավարութեանը ուղղուած բողոքի գրութիւնից, ոչ մի վճռական քայլ չդիմեցին ջարդերը կանխելու համար :

Ե · ՍԱՐԳՍԵԱՆ

«Պատմա–բանասիրական հանդէս»

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԼՈՆՏՈՆ

ԼՈՆՏՈՆ, (Յառաջ) — Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը ոգեկոչելու նպատակով, ատենին, Անգլիոյ Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակ Պսակ Արք · Թումայեանի հրաւէրով եւ հովանաւորութեամբ կազմուեցաւ Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի կազմակերպիչ Յանձնախումբը, բաղկացած Լոնտոնի Հայոց Համայնական Խորհուրդի, Հայ Տան վարչութեան, Հ · Յ · Դ · Լոնտոնի Նաւասարդեան Կոմիտէի, Հ · Բ · Ը · Մ · Լոնտոնի մասնաճիւղի վարչութեան, Հայ Երիտ · Միութեան վարչութեան, Հայ Տան Մշակ · Յանձնախումբի, Կանանց Յանձնախումբի, Հայկական Դատի Լոնտոնի վարչութեան եւ «Արեգակ» ամսաթերթի ներկայացուցիչներէն, նաեւ անհատ ազգայիններէ : Կազմակերպիչ յանձնախումբը ներկաներէն ընտրեց հանգանակիչ մարմին մը, որ կոչով մը, ուղղուած Լոնտոնի Հայ Համայնքին, ձեռնարկեց հանգանակութեան — մարդ գլուխ մէկ սթերլինկ : Եւ գոյացաւ 380 անգլ · ոսկի :

Յուշատօնի հանդէսին կազմակերպումը ստանձնեց Հայ Երիտ · Միութիւնը :

24 Ապրիլ, 1965 — Նախագահութեամբ Պսակ Արք · ի, հովանաւորութեամբ Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի կազմակերպիչ Յանձնախումբին եւ կազմակերպութեամբ Հայ Երիտասարդաց Միութեան (Հ · Ե · Մ ·), Լոնտոնի Քոմընուելթ Ինսթիթութի Թատերասրահին մէջ, երեկոյեան ժամը ութին, տեղի ունեցաւ Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի յուշատօնը :

Յանուն Հ · Ե · Մ · ի վարչութեան՝ բացումը կատարեց Հայկ Ապաճեան, եւ հրաւիրեց հանդիսականները վայրկեան մը լռութեամբ յոտնկայս յարգելու մէկուկէս միլիոն նահատակ Հայերու սուրբ յիշատակը :

Յաջորդաբար խօսք առին օրուան բանախօսները : Պ · Եսայեան տպաւորիչ բանախօսութեամբ մը ներկայացուց Մեծ Եղեռնին սարսափները, ապա հայ ժողովուրդին հրաշալի վերականգնումը եւ ծաղկումը : Պ · Մասիս Ալեքսանդրեան անգլերէն լեզուով տուաւ պատմականը Մեծ Եղեռնին եւ յարակից իրադարձութիւններու, ապա իրապաշտօրէն վերլուծելով դէպքերը՝ եզրափակեց՝ հայ ժողովուրդին արդար իրաւունքի պահանջով : Տաթեւ վրդ · Սարգիսեան խրախուսիչ մօտեցումով վերլուծեց օրուան բարոյական իմաստը :

Մէջ ընդ մէջ երգեց Հ · Ե · Մ · ի քառաձայն երգչախումբը, երիտասարդ եւ եռանդուն երաժշտագէտ Պ · Երջանիկ Միսիրեանի խմբավարութեամբ, Լ · Նազարենցի «Ապրիլեան նահատակներուն», Ա · Մեսումենցի «Սգերգը», Կոմիտասի «Հիմի էլ լռենք» : Յուշատօնի աւարտին՝ յոտնկայս ունկնդրուեցաւ «Տէր կեցո»ն : Երգչախումբի բոլոր կատարումները յաջող էին · շնորհաւորելի է խմբավարին՝ Պ · Միսիրեանի ընդհանրապէս եռանդուն աշխատանքը, որու շնորհիւ Լոնտոնի հայ գաղութը այժմ ունի մարզուած ու ներկայանալի երգչախումբ մը :

Ծաղկեխաչի եւ պլպլացող մոմի տըպաւորիչ պատկերի մը ընթացքին Պ · Վարուժան Խտըշեան ազդումով արտասանեց Ե · Չարենցի « Քամին » եւ Դ · Վարուժանի « Առկայծ ճրագը» ու « Մամուս աղօթքը» : Երաժշտութեան պատշաճ կըտորներ կ'ընկերակցէին արտասանութիւններուն :

Հուսկ ուրեմն, Պսակ Արք · խօսք առնելով շեշտեց հայ ժողովուրդին բարոյական մեծութիւնը եւ անընկճելի կամքը : Սրբազանը բսաւ, թէ մեր նահատակներու բողոքող արիւնը իր հանգիստը պիտի գտնէ միայն այն ատեն՝ երբ հայ ժողովուրդը ձեռք բերէ իր արդար պահանջներուն հատուցումը :

Սգահանդէսը աւարտեցաւ Սրբազան հօր աղօթքով եւ « Հայր Մեր»ով : 420 հոգի ներկայ էին այս սգահանդէսին :

Սրահէն բաժնուելու ժամանակ, հասարակութեան բաժնուեցան «Լուռ բողոք մը» խորագիրով թռուցիկներ «Երիտասարդ Հայեր» ստորագրութեամբ : Թռուցիկը կը յայտնէր, թէ Ապրիլի 25ին լուռ երթ մը պիտի կատարուի Լոնտոնի մէջ, ի յարգանս մեր նահատակներուն :

25 Ապրիլ — Առաւօտուն կատարուեցաւ եկեղեցական արարողութիւն : Կը պատարագէր Պսակ Արք · ը : Անգլիքան եկեղեցիի կողմէ ներկայ էր Քանթըրպըրիի Արք · ի արտաքին յարաբերութեանց քարտուղար Հայր Սաթերթուէյթ : Ներկայ էր նաեւ Հարոլտ Պըքսթըն Եպիսկ · ը, որ ատենին գրողներէն մէկը եղած է « Ճամբորդութիւն եւ դիւանագիտութիւն Հայաստանի մէջ» հատորին, հրատարակուած Լոնտոն, 1914ին :

Սրբազանը տուաւ ոգեշունչ քարոզ մը՝ « Կարմիր են քու հագուստներդ» բնաբանով : Կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն Ապրիլեան Նահատակներու յիշատակին : Եկեղեցւոյ խորանին ծաղկեպսակներ դրին Լոնտոնի Հայոց Համայնական խորհուրդը, Հ · Յ · Դ · Լոնտոնի Նաւասարդեան կոմիտէն, Հայ Երիտ · Միութեան վարչութիւնը եւ Հ · Բ · Ը · Մ · Լոնտոնի մասնաճիւղին վարչութիւնը, եւ Հայկ · Դատի Լոնտոնի վարչութիւնը : Եկեղեցին լեցուն էր բազմութեամբ մը : Դուրսը եւս կային շատեր, ներսը տեղ չգտնուելուն պատճառաւ :

Ժամը 11·30ին Լոնտոնի Համերսմիթ քաղաքամասի քաղաքապետարանի դիմաց կը հաւաքուին լուռ երթին մասնակցողները : Երթը կը սկսի ժամը 12ին : Տողանցողները քալելով Քինկզ Սթրիթ եւ Հայ Սթրիթ Քենզինկթըն կը հասնին Հայոց Ս · Սարգիս եկեղեցին : 240 հոգի տողանցողներու շարքը հանդիսաւոր կարգապահութեամբ կը շարունակէ իր ճամբան, պարզած երեք ցուցագրօշներ, անգլերէն հետեւեալ նշանախօսքերով —

« 1915 – 1965, Յիսնամեակը չպատժուած ցեղասպանութեան » :

« Թուրքիան կառավարողները 1915ին կազմակերպեցին առաջին ցեղասպանութիւնը · մէկ ու կէս միլիոն Հայեր կոտորուեցան » :

«Մարդկութիւնը պէտք է դատապարտէ հայ ժողովուրդին դէմ գործուած ոճիրը » :

Տողանցողներու առջեւէն տարուած դեղեցիկ ծաղկեպսակ մը Օր · Ֆլորա Գրիգորեան եւ Պ · Հ · Պէտէլեան դրին եկեղեցւոյ խորանին վրայ :

Այնուհետեւ տողանցողները անցան Նայթսպրիջէն, Կրովենըր Փլէյսէն եւ ՎիքթորիաՍթրիթէն ու հասան Ուեսթմինսթեր Աբբի (Լոնտոնի նշանաւոր վանքը, որ կը գտնուի Փարլամենթին դիմաց) : Համաձայն նախօրօք եղած կարգադրութեան, տողանցողները կ'ընդունուին վանքին մէջ, ուր Ուեսթմինսթեր վանքին աւագերէցը՝ Տոքթ · Էրիք Ս · Ապպոթ կ'աղօթէ Անծանօթ Զինուորի ծաղկազարդուած գերեզմանին վրայ եւ կը հրաւիրէ ծաղկեպսակ դնել Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ, ի յիշատակ մեր նահատակներուն : Օր · Թամարա Գրիգորեան տողանցողներու կողմէ կը դնէ ծաղկեպսակը : Աւագերէցին գլխաւորութեամբ բոլորը անգլերէնով կ'արտասանեն « Հայր Մեր»ը : Այնուհետեւ տողանցքը կը շարունակուի : Տողանցողները կ'անցնին Ուայթհօլ պողոտայէն, ուր կը գտնուին վարչապետարանը եւ պետական նախարարութիւնները : Հայկական Դատի Լոնտոնի վարչութեան կողմէ նամակ մը կը յանձնուի վարչապետարան (*) :

Հէյմարքէթ, Ռիճընթ Սթրիթ, Օքսֆորտ Սթրիթ, Մարպըլ Արչ — երթը կը հասնի իր հանգրուանին : Տողանցողները կը ցրուին կարգապահութեամբ :

Լուռ բողոքի երթը մասնաւորաբար տըպաւորիչ էր մասնակցողներու տարբեր տարիքի եւ սեռի պատկանելու պատճառաւ, բայց մանաւանդ գնահատելի էր բոլորին կարգապահութիւնը :

Տողանցքի ընթացքին հասարակութեան կը բաժնուէին անգլերէն լեզուով թռուցիկներ :

Անկեղծ եւ անվերապահ գնահատութեան են արժանի այն «Հայ Երիտասարդները», որոնք լուիկ ու մնջիկ կազմակերպած էին երթը, օրինակելի կարգապահութեամբ եւ պատշաճութեամբ : Արդարեւ, ամենայն համեստութեամբ այդ « Հայ երիտասարդները» երբեք չերեւցան մէջտեղ, որեւէ մէկէն որեւէ գնահատութիւն չակընկալեցին, եւ անծանօթ մնացին գրեթէ բոլորին : Այդուհանդերձ երթը կազմակերպող «Հայ Երիտասարդներու» բարոյական յաղթանակը եղաւ տողանցքին յաջողութիւնը :

×

27 Ապրիլ — Մէկ ու կէս միլիոն Հայերու մարտիրոսութեան յիսնամեակին առիթով կէսօրէն ետք ժամը 1·15էն 2 եկեղեցական արարողութիւն մը տեղի ունեցաւ Սէյնթ Տունսթան ին տը Ուեսթ անկլիքան եկեղեցիին մէջ, ղեկավարութեամբ Պսակ Արք · Թումայեանի եւ Լոնտոնի Լորտ Պիշոփին ներկայութեամբ : Ներկայ էին նաեւ յոյն եկեղեցւոյ արք · ը եւ ներկայացուցիչներ այլ եկեղեցիներէ :

Արարողութիւնը կատարուեցաւ անգլերէն եւ հայերէն լեզուներով : Անգլերէն լեզուով գրքոյկ մը տպագրուած էր, ուր տրուած էին ամբողջ արարողութիւնը եւ աղօթքները, գրքոյկը բաժնուեցաւ ներկայ ժողովուրդին : Ներկայ էին մօտ 390 Անգլիացիներ եւ Հայեր :

Նախ եկեղեցւոյ աւագերէցը կարդաց օրուան կոչը ·

« Մենք հաւաքուած ենք այստեղ, Աստուծոյ առջեւ, ոգեկոչելու մարտիրոսութիւնը մէկ եւ կէս միլիոն Հայերու — այրեր, կիներ, երախաներ եւ մանուկներ, որոնց մարտիրոսութեան յիսնամեակը կը յիշենք այսօր : Թող Աստուած ընդունի անոնց արդար արեան զոհաբերումը, որ թափուեցաւ իր սիրոյն · եւ Թող Ան տարածէ իր մխիթարութիւնը անոնց ընտանիքներուն ազատուածներուն, ուր որ ալ ըլլան, որպէսզի անոնց հերոսական եւ քրիստոնէական օրինակը ներշնչէ բոլոր մարդիկը, սորվեցնելով՝ որ արժէ մեռնիլ իրենց կրօնքին համար, եթէ չեն թոյլատրուիր ապրելու անորմով : Ի վերջոյ, աղաչենք զԱստուած որ մեզի պարգեւէ իր խաղաղութիւնը, որպէսզի ոչ մէկ մարդ սպաննէ իր եղբայրը, եւ մենք բոլորս ապրինք ներդաշնակութեամբ » :

Այնուհետեւ Հայոց եկեղեցւոյ երգչախումբը երգեց քանի մը շարականներ, որոնց յաջորդեցին աղօթքներ անգլերէն լեզուով :

Պսակ Արք · տպաւորիչ եւ ազդայնաշունչ քարոզ մը տուաւ անգլերէն լեզուով, Մէջբերումներ ընելով Վազգէն Հայրապետին կոնդակէն, գրուած Մեծ Եղեռնի յիսնամեակի առիթով : Սրբազանը վեր հանեց հայ ժողովուրդին բարեմասնութիւնները եւ ստեղծագործական եռանդը, այլեւ տառապանքները եւ դատապարտեց Թուրքիոյ ղեկավարներուն խենէշութիւնները եւ ցեղասպանութեան դաւը հայ ժողովուրդին դէմ :

Յաջորդող աղօթքէ եւ շարականէ մը ետք, քարոզեց Լոնտոնի Լորտ Պիշոփը, ընդհանուր բառերով յիշեց հայ մարտիրոսներու զոհաբերումը եւ օրհնեց անոնց յիշատակը :

Արարողութիւնը աւարտեցաւ «Յարեաւ Քրիստոս ի Մեռելոց » շարականով, երգչախումբի կատարմամբ :

ԳՐԻՇ ԴԱՒԹԵԱՆ

(*) Հայկական Դատի Լոնտոնի վարչութեան գործունէութեան մասին պիտի գրենք առանձին :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ

ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄ

Ամբերդը, որ բազմած է Արագածի հարաւային փէշին, շինուած է Անիի ոճով : Կը պատկանէր Պահլաւունի իշխաններուն :

Հայաստանի հնագէտ – ճարտարապետները սկսած են նորոգել եւ վերականգնել աւերակները :

Պատմական յուշարձաններու թիւը Հայաստանի մէջ կը հասնի չորս հազարի : Պիտի վերանորոգուին տաս մեծ յուշարձաններ, որոնց շարքին Գնդեվանքը, Եբերուքի հռչակաւոր կաթողիկէն :

Մօտ ատենէն հնասէրներուն առջեւ իր դուռները պիտի բանայ Գօշավանքը, որ մեծ դեր խաղացած է Միջնադարեան Հայաստանի մշակութային կեանքին մէջ : Հոն երկար տարիներ ապրած եւ ստեղծագործած է փիլիսոփայ եւ դրագէտ Մխիթարգօշ : Վանքը ունեցած է մեծ գրադարան մը, որ այժմ գոյութիւն ունի կէս մը քանդուած վիճակի մէջ : Մխիթար Գօշի դամբարանն ալ հոն կը գտնուի :

Կարգ մը որմնանկարներ ալ պիտի նորոգուին :

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Ազգ. Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները ի նպաստ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ, Կրթ. գործին եւ Ազքատախնամին :

Հանգուցեալ Բ. Թէրզեանի մահուան տարելիցին առթիւ.— Թէրզեան Յակոբ եւ քոյրերը 200 Փր. եկեղեցիին, Ոմն 50 եկեղեցիին եւ 50 Աղքատախնամին :

Դոնրացէքի առթիւ հարիւր եկեղեցիին Տիկին Մարի Տէտէեան եւ քաւն Տիկին Հռիփսիմէ Պօղոսեան :

Զատկուան տօնին առթիւ.—

Տէր եւ Տիկին Ժ. Պահատուրեան 500 Փր. Աղքատախնամին, հարիւր Փր. եկեղեցին, հարիւր Կրթականին, Պ. Ն. Ուզունեան երկու հարիւր եկեղեցիին, Տիկին Ե. Ուզունեան հարիւր Աղքախնամին, Պ. Յ. Ոսկերիչեան հարիւր եկեղեցիին, Ինչքճեան ընտանիքը, Պ. Թէրզիպաշեան, Դանիէլեաններ, Տիկին Ա. Խաչատուրեան 50ական եկեղեցիին, Ոմն 30 եկեղեցիին, Տիկ. Գարաքիւլաքեան 25, Տէր եւ Տիկին Կուրտիկեան 15, Պ. Նշան Յակոբեան 15ական եկեղեցիին, Տիկին Վ. Բաղումեան 10 եկեղեցիին (եւ 10 Կրթականին) : Տիկին Նազելի Զալըզեան, Տիկին Ազաւնի Մակէսեան, Տիկին Ազամեան տասնական եկեղեցիին, Ոմն 5 եկեղեցիին, Տիկ. Գարտօղլանեան 20 Աղքատախնամին, Տիկ. Ա. Մայէլեան քսան Աղքատախնամին, Պ. Հերրոյեան 10 Աղքատախնամին :

Հանգուցեալ Արշալոյս Իմրայէլեանի կսկծալի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի Պ. Յովհ. Տէր Գէորգեան, իր եւ իր բարեկամներու կողմէ 80 Աղքատախնամին, Տիկ. Մ. Կէնճեան 10 Աղքատախնամին : Թիւթիւնճեան եղբարք իրենց մօրաքրոջ Մենտուհի Գալուստեանի մահուան քառասունքին առթիւ 50 Աղքատախնամին, Ոմն 50 Աղքատախնամին, Տէր եւ Տիկին Աքսարըլեան, հանգուցեալ Գալուստ Քարայեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 20 Աղքատախնամին :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. «Փոթորիկ» խումբին կողմէ, այս Չորեքշաբթի, ժամը 21ին, Մշակոյթի Տան մէջ :

Կը խօսի Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Նիւթ.— Ազգ. կեանքը՝ 1917–1920 :

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները, համակիրները եւ Նոր Սերնդական ընկեր-ընկերուհիները :

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Հայաստանի մօտ 250 բնանկարներու եւ պատմական վայրերու գունաւոր լուսարձակում (փրոժէքսիոն) :

Կազմակերպուած Համազգային Մշակութային Միութեան կողմէ, այս Շաբաթ ժամը 20.30ին, Մշակոյթի Տան «Շ. Միսաքեան» սրահին մէջ :

17 Րիւ Պլէօ, մեթրօ Քատէ :

Լուսարձակումը սիրայօժար պիտի կատարէ նկարիչ ՌԻՇԱՐ ԺԵՐԱՆԵԱՆ, իւրաքանչիւր տեսարանին տալով բերանացի տեղեկութիւններ :

Պ. Ժերանեան Հայաստանի զանազան շրջաններու մէջ իր առած նկարներու ցուցահանդէսին առիթով կրցած է յիշեալ բնանկարները իրենց իրական գոյներով լուսանկարել :

Մուտքը ազատ է :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Որբ. Տիգրանուհի Կարապետեանի մահուան առիթով Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին կը նուիրեն.— Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Փէնիրեմէզեան հարիւր Փր., Պ. Տիգրան Հաճեան հարիւր, Պ. Է. Եղէկեան 70, Տիկին Խ. Կարապետեան 47.80, Օր. Ա. Փիրփիրեան եւ Օր. Գարաղաշեան 30ական, Օր. Լ. Փափազեան քսան, Օր. Է. Հազարապետեան 10, Օր. Սիւզան Զամպաքեան 50 ֆրանք :

ՆՈՒՐՀԱՆ ՑՐԷՆՔԵԱՆ

Ձեր տրամադրութեան տակ է
բոլոր ճամբորդութիւններու համար
ՕԴԱՆԱՒ–ՇՈԳԵՆԱՒ–ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Դիմել

Agence de Voyage

PARENTY & DESROUSSEAUX

7, Rue de Hanovre — PARIS (2e)
Métro :
4 Septembre ou Opéra
Téléph. : RIC. 79-86
RIC. 79-39

Բաց է ամէն օր,
ժամը 9–12 եւ 14–18
բացի շաբաթէն,

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise. PARIS (9e)

ՄԵԾ ՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Շաւիլի խումբին կողմէ :

Այս Կիրակի, Շաւիլի Սալ տէ Ֆէթի *մէջ, ժամը 15էն 19 :*

Բացառիկ յայտագիր :

Ա. ՄԱՍ.— Արտասանութիւն, երգ, նուագախումբ (Անուվիլի ՆորՍերունդ) : եւ «Նայիրի» պարախումբը, ղեկավարութեամբ Տիկին Թորոսեանի :

Բ. ՄԱՍ.— Քերթուածներ, հեղինակ եւ արտասանող՝ Վ. Պիչաքճեան, *թատերական ներկայացում Շաւիլի Նոր Սերունդի կողմէ :*

Պաղ ճաշ, ամէն տեսակ, խմիչք :

Ծաւէն եաք պարահանդէս ժամը 21-24 :

Հաղորդ. միջոց.— Մոնփարնասի եւ Սէն-Լազարի կայարաններէն :

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Պ. ՎԱՀԱՆ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

Կը նախագահէ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ

Կը խօսի Պ. ԱՍԱՏՈՒՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Շաբաթ, Մայիս 15, ժամը 21էն մինչեւ լոյս, Ալհամպրայի սրահը 340, Պուլվար Շաւ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին :

Կը պատարագէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ :

Ժամը 11ին Անծանօթ Զինուորի գերեզմանին վրայ ծաղկեպսակի զետեղում :

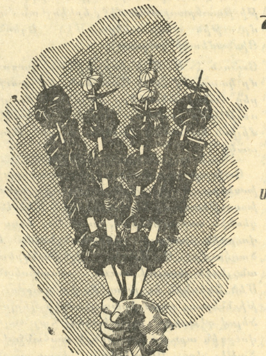
Հանդիսութիւն երեկոյեան ժամը 16.30-ին Ալֆորվիլի քաղաքապետական սրահին մէջ Սալ Վօլթէռ : Բարձր հովանաւորութեամբ Կաթող. Պատուիրակ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ եւ ներկայութեամբ բարձրաստիճան անձնաւորութեանց :

Կը խօսին Կ. ՄԵՀԵԱՆ եւ Տոքթ. ԽԱՅԻԿԵԱՆ (ֆրանսերէն) :

Խօսք կ'առնէ Ալֆորվիլի քաղաքապետը ՖՐԱՆՍԵՍՔԻ

Պատշաճ գեղարուեստական բաժին :

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ :

ՃԱՇԱՐԱՆ

ԵԱՐ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԹԵՒԱՆԵԱՆ

Եւրոպական, հայկական եւ կովկասեան ընտիր ճաշեր :

Առաջնակարգ կովկասեան խորովածներ :

ՀԱՃԵԼԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

AU CŒUR MÊME DES CHAMPS-ÉLYSÉES

4, RUE ROBERT-ESTIENNE
(coin Rue Marbeuf) PARIS-8e
Téléph. : BAL. 31-21 et 30-84
Métro : F. D. Roosevelt

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Տիկնանց յանձնախումբին կողմէ

Մայիս 18, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20.45ին

Théâtre des Artsի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

66, Rue Rochechouart — Métro : Anvers ou Cadet

Ընդհանուր խնդրանքին վրայ երկրորդ անգամ ըլլալով կը ներկայացուի

ՓՕԼ ԿԱՎՈՅԻ մէկ կատակերգութիւնը

Ա Ն Ո Յ Շ Փ Ո Ր Ձ Ա Ն Ք

(4 արար) Հայերէնի թարգմանուած Ա. ԱԼԵԱՆԱՔԵԱՆԷ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

Զարուհի Անտոնեանի, Նուրհան Մարգարեանի, Միհրան Անտոնեանի, Նազարէթ Պշտիկեանի, Լիւսի Թօփալեանի, Յակոբ Ստամպօլցեանի

Ինչպէս նաեւ մասնակցութեամբ Պ. Թօփուզեանի, Վիքի Մոստիչեանի, Սարգիս Մոստիչեանի *եւ* Նատիա Թօփուզեանի

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ

Գին՝ 15, 10 եւ 5 փր.

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

Տոմսերու համար դիմել՝

U.G.A.B., 11, Square Alboni, PARIS (16e) — TRO. 03-18
Mme BAKERDJIAN, 35, Rue de Trévise, PARIS (9e) — PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32, Rue de Trévise, PARIS (9e) — TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21, Rue Saulnier, PARIS (9e) — TRU. 16-88
Théâtre des ARTS, 66, Rue Rochechouart, PARIS (9e) — TRU. 05-12.
M. PALOUYAN, 43, Rue Richer, PARIS (9e) — PRO. 25-46

ԵՐԵՔ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՐՈՆՑՄԷ ԵՐԿՈՒՔԸ

15 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ա.— Յուլիս 19ին, Փարիզ – Մոսկուա – Փարիզ, երթ ու դարձ *վակոն-լի* (առանց կառք փոխելու)—

Մոսկուա–Երեւան–Մոսկուա օդանաւով *Գին՝* ՓԱՐԻԶԷՆ ՓԱՐԻԶ 2100 փրանք

Բ.— Յուլիս 27, Մարսէյլէն շոգենաւով Սոչի — Երեւան–Մոսկուա օդանաւով : Մոսկուա – Փարիզ վակոն . լի շոգեկառքով :

«Թուրիսթ» Ա. կարգի սպասարկութիւն նաւուն վրայ.— Գին՝ 2450 *Ֆրանք* :

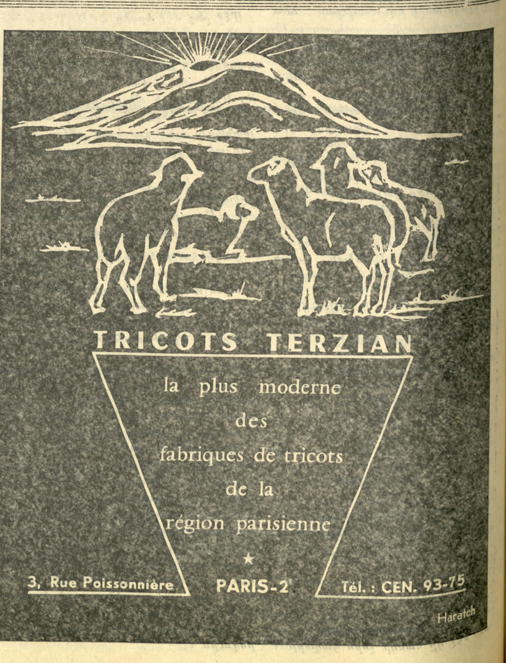
ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՄԸ՝ — Օգոստոս 21ին, երթ ու դարձ օդանաւով :

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ 21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Այս բացառիկ ճամբորդութեան գինն է 2450 փրանք :

TRANSTOURS, 22 Rue du 4 Septembre *ամէն Բշ. եւ Ուր. օրերը, ժամը* 16.30–18
Tél. : RIC. 77-40

Մարսէյլի մէջ դիմել՝ Ե. Միհրանեանի, 23 Րիւ Պերնար տիւ Պուա :

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար· 60 Ֆ· Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ·
Արտասահման՝ Տար· 80 ֆր· Հատը 0·30 Ֆ·

ԿԻՐԱԿԻ 16 ՄԱՅԻՍ
DIMANCHE 16 MAI 1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10308 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 41e ANNÉE — N° 10.308

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՄԻ ՓՈՐՁԵՐ

Բ.

Գրքոյկի անզգամ հեղինակը Անգլիական Համայնագիտարանէն եւ Կաւլոյ Ցեարակէն զանազան մէջբերումներ կ'ընէ : նոյնիսկ վկայութեան կը կանչէ ամերիկացի միսիոնար մը՝ ամբաստանելու համար հայ յեղափոխականները, մանաւանդ Հնչակեանները, որոնք խռովութիւններ կը յարուցանէին, Թուրքեր եւ Քիւրտեր կը սպաննէին եղեր՝ օտար պետութեանց միջամտութիւնը հրաւիրելու համար :

Հայերը Օսմ. կայսրութեան շրջանին ապրեր խաղաղ եւ բարգաւաճ կեանք վայելեր են, սակայն 1877 – 78ի ռուսեւ – թուրք պատերազմէն ետք պարծիք դարձեր են օտար պետութեանց ձեռքը՝ քայքայելու համար երկիրը :

«Անցուկը մոռցուկ» յանկերգը քանի մը անգամ կը կրկնուի գրքոյկին մէջ :

Սակայն ո՞վ է որ պիտի մոռնայ անցեալը : Հա՞յը : Քա՛ւ լիցի : Թուրքը ի՞նչ է ըրեր Հայուն, որ մոռնալու խնդիր ծագի : Թուրքն է, որ կ'ուզէ եղեր մոռնալ «հնաւոր անցեալի սարսափները», Հայերու կողմէ Թուրքերուն դէմ սարքուած ջարդերը : Որովհետեւ «Թուրք ժողովուրդը վեհանձն է եւ կը ձգտի միշտ ներելու իրեն դէմ եղած դէպքութիւնները, սակայն նոյնիսկ իր թերութիւններէն մէկն է» :

Ցետոյ նաեւ թէ «Թուրքը ո՛չ մէկ ժողովուրդի թշնամի է : Սպունգ քաշած է անցեալին վրայ : Ո՛չ մէկ թշնամական զգացում եւ ատելութիւն ունի Հայերուն դէմ ու կ'ընդունի որ անոնք խաբուեցան դուրսէն եկած մեքենայութիւններէ եւ իրենց կարգ մը վարիչներու փառասիրութենէն» :

Ի՞նչ են ըրեր Հայերը Թուրքերուն : 1914ի Նոյեմբերէն սկսեալ Գարեգին Փաստրմաճեանի ղեկավարութեամբ հրոսախումբեր Թուրքիոյ սահմաններէն ներս մտնելով կամովին կամ բռնի զինուորագրեր են Թրքահայերը, աւերեր են Պայազիտի շրջակայ խուլամ գիւղերը, եւ մեծ վայրագութեամբ ջարդեր են բնակիչները…

Գարգալէս տառապել է եղեր այն կարծիքը թէ Հայերը զոհուկներ են եւ աշխարհի ամէնէն քաղցրաբարոյ եւ քաղաքակիրթ արարածները : Փա՞ստ կ'ուզէք : Խանասորի արշաւանքին տանն Նիկոլ Դուման հրամայեր է եղեր իր ընկերներուն ձեռք չտանիլ կիներուն եւ մանուկներուն, սակայն … անխնայ մորթել այրերը :

Եւ Դրօշակի 1914 Սեպտեմբերի թիւը վկայութեան կը կանչէ իր այս սուտը կեցնելու համար :

Խանասորի դէպքը տեղի ունեցաւ 1897 Յուլիս 25ին : 1914ի Սեպտեմբերին աշխարհ բռնկած էր եւ Խանասորի մասին խօսող չկար :

Զանազան աղբիւրներէ բերուած «վկայութիւնները» բոլորն ալ կեղծուած եւ խեղաթիւրուած են :

Գրքոյկին հեղինակը Մեծ Եղեռնի մասին բոլորովին լուռ անցնելէ վերջ, չի կրնար հետեւեալ տողերը գրելու՝ անարգելով մեր նահատակներու յիշատակը.

«Եթէ 1914 – 1918 տարիներու ընթացքին որոշ թիւով Հայեր զոհ գացին զինուորական գործողութեանց, աւելի մեծ թիւով Թուրքեր վայրագօրէն անդամահատուեցան եւ ջարդուեցան հայ յեղափոխական – անիշխանական հրոսախումբերու կողմէ 1914 – 17ի ռուսական յառաջխաղացման եւ 1918ի նահանջին ատեն, առանց հաշուելու այն աւելի քան մէկ միլիոն Թուրքերը, որոնք ռուսեւ – հայկական արշաւանքներէն փախչելով անօթութենէ եւ ցուրտէն մեռան իրենց անպատմելի փախուստի միջոցին: Թրքական ողբերգութիւնը շատ աւելի մեծ է ու սրտաճմլիկ՝ քան Հայերու կարգ մը դժբախտութիւնները» (էջ 16) :

Մէկուկէս միլիոն «որոշ թիւով»ի աննշան եւ զանցառելի քանակութեան իջեցնելէ վերջ, գոհ գահիճի կը վերածէ եւ վկայութեան կը կանչէ կարգ մը ռուս զինուորականներ, որոնք Էրզրումի մէջ Թուրք գեղուհիներու շնորհքները վայելելէ վերջ չէին ամչցած տեղեկագիրներ տալ Հայերու դէմ :

Խաղաղասէր եւ «վեհանձն» (?) Թուրքը այժմ կը ներէ եղեր Հայերուն, որ 1914 – 18 «աւելի քան մէկ միլիոն» Թուրքեր ջարդեր են: Կ'ուզէ եղեր մոռնալ անցեալը, աչքերն ուղղելով դէպի ապագան … :

Զղջումի ո՛չ մէկ խօսք 1915ի Մեծ Եղեռնի մասին : Թալէաթի ձագուկները 1915էն յիսուն տարի ետք փոխանակ դատապարտելու սուլթանական վարչաձեւին տակ արիւնարբու Իթթիհատի գլխոյն ծրագրով գործուած ցեղասպանութեան ահաւոր Ոճիրը, տակաւին կը պահեն նոյն մտայնութիւնը, Հայերու հանդէպ նոյն ատելութիւնն ու քինախնդրութիւնը :

Յիսուն տարիէ ի վեր սերունդ փոխուած է, սակայն չեն փոխուած գլուխները: Այս ընթացքով փոխուելիք ալ չունին :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՏԸ ԿՈԼ բացումը կատարեց Պուրժի Մշակոյթի տան եւ արժանացաւ ջերմ ընդունելութեան :

ՉԻՆԱՑԻՔ հիւլէական Բ. ռումբը պայթեցուցին «դէմ դնելու համար Միացեալ Նահանգներու շանթաժին եւ սպառնալիքին» կը ճշդէ Փեքին հրատարակուած դեկոյցը : Կոսիգին յայտարարեց թէ չի հաւատար հիւլէական պատերազմի մը: Որոշ մտահոգութիւն կը տիրէ Լոնտոնի մէջ :

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ, Էլիզապէթ թագուհին բացումը կատարեց Ճոն Քենըտիի յիշատակին կառուցուած յուշարձանին, ի ներկայութեան ողբացեալ նախագահին այրիին եւ զաւակներուն :

ՎԱՐՁԱՊԵՏ Էրհարտ մամուլի ասուլիս մը տուաւ եւ յայտարարեց թէ շատ եռանդապարտ է նախագահ տը Կոլի որ ընդունած է Պոն երթալ Յունիս 11ին : «Մեզի համար, ըսած է նաեւ Գերմանիոյ վարչապետը, Եւրոպան եւ Ատլանտեան ցինակցութիւնը ամբողջութիւն մը կը կազմեն» : Էրհարտ տրամադիր է Իսրայէլի վարչապետին հանդիպելու :

ԴՈՄԻՆԻԿԵԱՆ Հանրապետութեան մէջ, քաղաքացիական արիւնալի պատերազմի մը սպառնալիքը կը շեշտուի: Մրցակից խմբակցութեանց միջեւ բոլոր բանակցութիւնները խզուած են: Ու Թան ներկայացուցիչ մը ղրկեց, տեղւոյն վրայ քննելու համար կացութիւնը :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ բժիշկներու այցելութիւնը մէկ ֆրանք յաւելում կրեց : Փարիզ, Լիոն եւ Մարսէյլ ալ, երկու ֆրանքի յաւելում մը որոշուեցաւ բժիշկներու տուած այցելութեան գինին համար :

ՆԱՑԻՆՍ, առաւելագոյն պատիժին դատապարտուեցաւ՝ 18 հազար ֆրանք տուգանք եւ 5002 ֆրանք վնասուց հատուցում :

ՔԼԱՌԻՍ, Աւստրիոյ վարչապետը պաշտօնական այցելութեան պիտի գայ, Փարիզ, Յունիս 29ին :

Օրը Օրին

ԱՅՈ՛, ԿՐՆԱՅ ԽՕՍԻԼ

Աշխարհականը կրնա՞յ եկեղեցիին մէջ դամբանական խօսիլ :

Փարիզը կը պատասխանէ «այո՛», Նիւ Եորքը կը պատասխանէ «ո՛չ» :

Երկու կաթողիկոսնե՞րը ինչ կ'ըսեն :

Որոշապէս չեմ գիտեր : Ու կ'ենթադրեմ որ անոնք ալ վերջնական որոշումի մը յանգած չեն :

Էջմիածնական թեմին ենթակայ եկեղեցիներուն մէջ աշխարհականները դամբանական խօսած են, գիտե՛մ :

Կիլիկեան թեմին ենթակայ եկեղեցիներուն մէջ ալ աշխարհականները դամբանական խօսած են, ատոր ալ ծանօթ եմ :

Բայց, գիտեմ նաեւ որ երկու թեմերէն մէկուն թէ միւսին պատկանող եկեղեցիներու վարդապետներն ու քահանաները՝ տեղ մը «թոյլ կուտան» որ աշխարհականին ձայնը լսուի եկեղեցիէն ներս, ուրիշ տեղ մը «թոյլ չեն տար» :

Այս երեւոյթին է որ Հայոց միհնուհար ազգը խելք չի կրնար հասցնել :

Դիտմամբ չակերտներու մէջ բանտարկեցի «թոյլ կուտան»ը եւ «թոյլ չեն տար»ը : Որովհետեւ, մեր եկեղեցական իշխանութիւնները — մանաւանդ անհատ եկեղեցականները — որեւէ իրաւունք չունին այս մասին ինքնակամ որոշումներ տալու եւ քմահաճ կարգադրութիւններ ընելու : Ուրեմն, թոյլ տալու, չտալու հարց չկայ :

Այս յայտարարութիւնը կ'ընեմ հիմնուելով ինծի հաղորդուած այն արժանահաւատ տեղեկութեան վրայ թէ մեր եկեղեցական կանոնագրութեան մէջ չկայ որեւէ տրամադրութիւն, որ արգիլէր աշխարհականին որ դամբանական խօսէր եկեղեցիէն ներս :

Եթէ այս տեղեկութիւնը անհիմն է, կը խնդրեմ մասնագէտներէն որ զիս ալ լուսաւորեն, ազգն ալ :

×

Մեզի սորվեցուցած են որ աշխարհականը *ամէն իրաւունք ունի* եկեղեցիին մէջ, ողբացեալի մը կորուստին կամ ուրիշ որեւէ պատշաճ նիւթի մասին արտայայտուելու, պայմանաւ որ խորանին վարագոյրը գոցուած ըլլայ, բեմ չելլէ (խորանին առջեւի մասը այո՛, կը կոչուի բեմ) եւ կենայ վարը, Դասը : Պայմանաւ նաեւ որ յարգէ աղօթատեղիին վեհութիւնը եւ չգլտորի կուսակցական, քաղաքական կամ այլ փշոտ խնդիրներ յուզելու փորձութեան մէջ : Եւ, ի հարկէ, գործածէ սրժանավայել լեզու մը :

×

Ես, առնուազն, երեք անգամ եկեղեցին խօսած եմ՝ Ապրիլ 24ի առթիւ :

Բայց, պատահած է նաեւ որ Հոգաբարձութիւնը, վերջին պահուն լուր տուած ըլլայ ինծի թէ «արգիլուած է, չէք կրնար խօսիլ» :

Անգամ մը, թոյլ չտուին նաեւ որ դամբանական խօսէի չորս տարեկան հրբեշտակի մը մասին, որ արկածի մը զոհ գացած էր :

— Ո՛չ, արգիլուած է …

×

Խոնարհաբար կը հարցնեմ մեր երկու կաթողիկոսներուն, մեր արքեպիսկոպոսներուն, մեր եպիսկոպոսներուն, մեր վարդապետներուն, մեր քահանաներուն եւ նոյնիսկ մեր սարկաւագներուն եւ մընացեալներուն :

— Միատեսակ, միօրինակ կարգադրութիւն մը կարելի՞ է ընել թէ ոչ … Արտօնութիւն չէ որ կը խնդրեմ, այլ կ'ուզեմ գիտնալ թէ ինչո՞ւ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այսինչ եկեղեցիին մէջ ազգային ժողով կրնայ գումարուիլ (ես ներկայ էի), բայց այդ եկեղեցիին մէջ աշխարհականը չի կրնար անձամբ խօսիլ՝ Ապրիլեան Եղեռնի նահատակներուն մասին …

Ուրիշ հարցում մըն ալ ունիմ՝ Ցառաջքանի մը պոչին կապուած·

— Մեր եկեղեցին ունի եօթը խորհուրդ … Այս եօթը խորհուրդներէն քանի մը հատին աշխարհականը կը մասնակցի այս կամ այն ձեւով, այս կամ այն չափով … Օրինակ, Մկրտութեան Աւազանին առջեւ երախան կը գրկէ ու կ'ըլլայ կնքահայր… Պսակի արարողութեան կը մասնակցի խաչը բռնելով … Պատարագին մէջ դեր մը կը կատարէ Աւետարան կարդալով, քշոց շարժելով, խաչ բռնելով, մոմ բռնելով, հաւատամք արտասանելով, Սկիհ պտըտցնելով … Յուղարկաւորութեան ալ կը մասնակցի … Լա՛ւ, ինչո՞ւ չի կրնար մեր 1·500·500 զոհերուն համար խօսիլ եկեղեցիին մէջ·· կամ, ինչո՞ւ Փարիզի ժան Կուժոնի եկեղեցին, աշխարհականը կրնայ ողբացեալ գրագէտին կամ զինուորին մասին սրտաբուխ ջուխտ մը խօսք ընել, բայց չի կրնար նոյն իրաւունքը ստանալ ուրիշ տեղի մը Սուրբ այսինչ եկեղեցիին մէջ …

×

Ցոյս ունիմ որ այս փափուկ հարցումներուն ո՛չ – փափուկ պատասխան տուողները միամտութիւնը չեն ունենար մեզի բացատրելու·

— Եկեղեցին սուրբ տեղ է… Միայն ձեռնադրուած եւ օծուած անձերը կրնան խօսիլ Աւետարանին նամբէն չշեղելով … Իսկ աշխարհականները կրնան իրենց բերնին եկածը դուրս տալ …

Եթէ այս է տրուելիք պատասխանը, մենք ալ կրնա՛նք յիշողութիւնները թարմացնել :

— Ժամանակին կան եղեր պատրիարքներ կամ եպիսկոպոսներ, որոնք Աւետարանին նամբէն կը շեղին եղեր ամէն կիրակի… «Կնի՛կ, այս *պոյա*ները երեսդ քսեր *տէ* ժամ եկեր ես նէ, չե՞ս ամըչնար… Ականջը խօսի մեր Ճէվահիրճեաններուն եւ Յովակիմեան եպիսկոպոսներուն :

×

Բայց, կատակելու տրամադրութիւն չունի ազգը :

Այս խնդիրը պէտք է իր վերջնական լուծումը գտնէ : Եւ շուտով : Այս տարի Յիսնամեակի այս տարին :

Որովհետեւ, 1965ը պէտք է ըլլայ — ամէն ճակատի վրայ — վերաքննութեան, վերագնահատման ու արքագրութեան տարի մը :

Այս ժողովուրդը այլեւս չի կրնար հանդուրժել Միջնադարեան բարքերուն վերադառնալու որեւէ մարզանքի :

Չի կրնար հանդուրժել որ եկեղեցական իշխանութիւնները տեսակ մը արհամարհանքով նային — այսինքն, վերէն վար նային — աշխարհականներուն վրայ եւ իրենց բացարձակ սեփականութիւնը նկատեն Հայաստանեայց եկեղեցին :

Եթէ մեր եկեղեցականները — քահանաներէն մինչեւ Հայրապետները — աշխարհական զանգուածին հանդէպ ունենան յարգանքի այն զգացումը զոր աշխարհականները ունին եկեղեցականներուն հանդէպ, այս քմահաճ — եւ անհիմն ու անտրամաբանական — կարգադրութեանց վերջ կուտան անմիջապէս :

Բայց, թիւրիմացութեան տեղի չտամ— մենք արտօնութիւն չէ որ կը խնդրենք իրենցմէ, այլ ժամանակին հետ եւ մեր եկեղեցական կանոնագրութեան հետ քով քովի քալելու հեռատեսութիւնն ու իրատեսութիւնը :

Այո՛, աշխարհականը ամէն իրաւունք ունի եկեղեցիին մէջ խօսելու :

Ո՛վ որ քաջ է թող զիս բանադրէ :

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԻՐ ԴԻՄԱԳԻԾԸ

Ե.

Քրիստոնէութեան առաջին դարերուն՝ տարօրինակ պատկեր մը կը ներկայացնէր Միջերկրականի արեւելեան աւազանը :

Հռոմի դերիշխանութիւնը քոմփլեքս*ներ ստեղծեր էր դերեալ ժողովուրդներու հոգւոյն մէջ,— ազգային աստուածներու ծննդեան հաւատք՝ Կայսրը տապալելու ցանկութեամբ կամ առնուազն թօթափելու համար կեսարին լուծը : Պատմութեան այն շրջանն է, երբ մարգարէութիւնը, եբրայական հնօրեայ այս* էնսթիթիւսիոնը *կը փորձէր բարձրացնել աստուածութեան աստիճանին, ինչպէս պատմութեան աւելի իրապաշտ շրջանի մը՝ հելլենական դիքը կը դրուէր հերոսի պայմաններու մէջ, շրջելով սանդուխը :*

Ու եռեւեփում մը ցոյց կուտայ մարդկային միտքը : Սանին մէջ տաքցած ջուրին վիճակը, երբ կ'եռայ, կը պղպջայ, կը յորդի երբեմն : Գաղափարներու բորբոքում, պոռթկում, ժայթքում : Անհանգիստ էր ով որ կը մտածէր : Որոնումի դեւը կը չարչրկէր զիրենք : Ոսկիի հանք հետախուզողներու կամ «փիլիսոփայական քար» փնտռողներու համաճարակային հետաքրքրութենէն աւելի սաստիկ, աւելի զօրաւոր կիրք մըն էր, որ ալեկոծութեան մատներ էր Սամարացին, Աղեքսանդրացին, Անտիոքցին, (հեղինակ մը այս ալեկոծութիւնը կը հասցնէ մինչեւ ... Գաղղիա) :

Նկատելի է որ բարձր մտածողութիւնը սկեպտիկ է, ու դրեթէ անտարբեր ու լուռ :

*Բորբոքած է այն դասակարգը միայն, զոր հիմա կը կոչենք «կիսագրագէտ» : Այն որ յագեցած է Հին Կտակարանին աւանդութիւններով : Այսպէս, ժամանակ մը սովորական երեւոյթ դարձաւ եբրայական «Սուրբ Հոգիին» այցելութիւնը ... կոյսերուն, մարդկային բազմութեանց հաղորդելու համար աստուածային պատգամներ : Նման ներշնչեալ մըն էր կոյս Հելէնը, զոր կ'օգտագործէր Սիմոն Սամարացին, ինքզինք ներկայացնելու համար աստուածատաք՝ եթէ ոչ աստուած : Նոյն նպատակով՝ Ապեղէս կ'օգտագործէր կոյս Փիլումենան : Ու դեռ նման շատ կոյսեր (*փնէօմաթոփոռ *: Ս. Հոգի կրող), եւ աստուածներ, որոնց կ'ակնարկեն Աւետարանները, ինչպէս եւ Պօղոս :*

Պաշտօնական պատմութիւնը, այսինքն «յաղթական» մատենագրութիւնը «աղանդաւոր» կը կոչէ բոլոր ասոնք : Եւ եթէ, այսօր, սխալ կը ճանչնանք այս վերջինները, մեղքը քրիստոնեայ մատենագիրներուն ճիտը, որոնք փճացուցած են «պարտեալներուն» գործերը կամ սեւցուցած անոնց հեղինակները :

Այդ աղանդներուն աւերակներուն մէջ կը գտնենք գնոստիկեանները, ինչպէս եւ ագնոստիկեանները : Անոնց տեսութեանց մասին մեր ծանօթութիւնները կը քաղենք քրիստոնեայ մատենագիրներու ջատագովականներէն, հանքագործներու նման պեղելով աւերակ վկայութիւնները :

Արդ, ի՞նչ կ'ըսեն գնոստիկեանները :

Տագնապի մատնուած մարդիկ են ասոնք : Կը բաւէ տարազի վերածել իրենց մէկ հարցումը, «ի՞նչ կը նշանակէ ծնունդ, ի՞նչ կը նշանակէ վախճան», կամ՝ «ուրկէ՞ կուգանք եւ ո՞ւր կ'երթանք», եւ որոշ չափով կը բացատրուի թէ ի՛նչ կը հետապնդեն գնոստիկեանները,— ճանչնալ ինչ որ կը մնայ խորհրդաւոր կամ գաղտնիք : Արդարեւ, «գնոստիկեան» յունարէն բառ մըն է ծագումով, (գնոսիս, *եբրայերէն* տաիաթ), *որ կը նշանակէ ճանչնալ՝ որոնելով ու պրպտելով երեւոյթներու պատճառը : Այս վարդապետութենէն կը մնայ խօսքը, որ գացեր մտեր է Նոր Կտակարանին մէջ. «Հայցեցէք եւ գտջիք»* (Մատթ. Է. 7) : *Տերտուղիանոս* (Պատուիրագրութիւն ընդդէմ հերետիկոսաց, Ը.) *եւ Կղեմէս Աղեքսանդրացի* (Յանախապատում, ԾԱ. 4) *տարբեր մեկնութիւն կուտան այս խօսքին, աւելի վիպական քան փիլիսոփայական : Բայց «փնտռեցէք ու պիտի գտնէք» խօսքը տարազ մըն է, որ լաւագոյնս կը ցոլացնէ այն հոգեկան վիճակը, ուրկէ ծնունդ առած է գնոստիկեան վարդապետութիւնը* (*) :

Պօղոս դէմ կը կանգնի այս վարդապետութեան, ու կը պայքարի ... պարզ զէնքով մը,— հաւատալ *: Տարսոնցին թշնամի է փնտռտուքին, որոնումին, դիալեկտիկային, ու կը քարոզէ հաւատք, միայն հաւատք : Տեսակ մը ապաճանաչական վարդապետութիւն (= ագնոստիկեան,— բառը ստեղծուած է սակայն 1869ին, հայրը՝ Հըքսլի), որ կը մերժէ հետախուզել գերբնական երեւոյթները կամ «աստուածային գաղտնիքները», որոնց քննութիւնը անհաս կը համարի մարդկային մտքին, ըստ Հին Կտակարանին. «Ծածուկքն Տեառն Աստուծոյ մերում, եւ յայտնիքն՝ մեզ եւ որդւոց մերոց»* (Բ. Օր. ԻԹ. 29) : *Այս վարդապետութիւնը կը մատնէ խօսքը, զոր կը գտնենք դարձեալ Նոր Կտակարանին մէջ. «Ոչ ոք ճանաչէ զՈրդի՝ եթէ ոչ Հայր, եւ ոչ զՀայր ոք ճանաչէ՝ եթէ ոչ Որդի եւ ում որ Որդին կամիցի յայտնել»* (Մատթ. ԺԱ. 27) :

Զարմանալին այն է որ գնոստիկեանները, անըմբռնելին ճանչնալու իրենց յաւակնութեան հակառակ, եւս առաւել անըմբռնելի կը դարձնեն ինչ որ կը փորձեն բացատրել, իյնալով ագնոստիկեաններուն գիրկը : Այսպէս, տիեզերքի կազմութիւնը, կ'ըսեն, ծնունդ է էոններու *բխումին : Եւ կ'ընդունին թէ Աստուած աղբիւր մըն է բխումներու եւ Աստուծմէ բխած են 365* էոններ : *(Երրայեցւոց Աստուածը մէկ շաբաթ կը դնէ ստեղծելու համար տիեզերքը, գնոստիկեաններու Աստուածը՝ մէկ տարի) : Այդ բխեալ* էոններէն *յիշենք Յաւլդաբաւոթը, Աքամոթը, Սոփիան, Բանը, Հոգին, Իմաստութիւնը, Միածինը, եւայլն* (Պատմ. Հաւատոյ Հանգանակին, Ա. *Բօքըրէլ Որդի, էջ* 48) :

Ինչպէս պատահած է ամէն ժամանակ, օրուան իմաստունները գաղափար կը գողնային իրարմէ եւ կը կարկտէին իրենց վարդապետութիւնը,— ահա թէ ինչո՛ւ քրիստոնեաները եւ «աղանդաւորները» զիրար կը կրկնեն յաճախ : Եւ բխման տեսութիւնը դարձած է քրիստոնէական :

Բխման այս տեսութեան սիրահարներուն մէջ ամէնէն օժտեալը, ամէնէն ջերմեռանդը՝ Պղոտինոս(**) :

Ըստ Պղոտինոսի, նման բխում մըն է որ ծնունդ տուած է Միածին Որդւոյն, ինչպէս եւ Սուրբ Հոգւոյն (***), կազմելով Երրորդութիւնը :

Բխումը (փրոսէսիոն *կամ* էմանասիոն, *որ հայերէն թարգմանուած է նաեւ հեղում, երբեմն ելում), ոչինչ կը նուազեցնէ ծագումէն կամ նիւթէն* (իփոսթաս), *ոչ իբրեւ քանակ, ոչ իբրեւ ստորոգելի : Ինչպէս «լոյս ի լուսոյ, հուր ի հրոյ», գործածելով Ն. Շնորհալիի տուած բացատրութիւնը* (Թուղթ ընդհանրական, *տպ. Պոլիս*, 1825, *էջ* 10) :

Է՛հ, լաւ է 365 բխումը վերածել երեքի : Նաեւ մանկավարժական, այլապէս դժուար կ'ըլլար միտք պահել 365 բխումները : Բայց կը խորհի՞ք թէ դիւրին է բացատրել Երրորդութիւնը, որու ջերմեռանդ քարոզիչներն էին հռչակաւոր Կապադովկիացիները (Բարսեղ Կեսարացի, Գրիգոր Նազիանզացի եւ Գրիգոր Նիւսացի) :

Ս. Օգոստինոս, նախ հեթանոս, ապա հաւատացեալ ի Քրիստոս, որ չէր գիտեր յունարէն, կը տառապէր, կը տագնապէր եւ «ինքզինք կ'ուտէր» աղբիւր փնտռելով՝ ուսումնասիրելու եւ հասկնալու համար Երրորդութեան վարդապետութիւնը (****) : Ի վերջոյ կը նստի, կը ճգնի եւ կուտայ մեկնութիւն մը Երրորդութեան մասին՝ ներշնչուելով երեք *թիւէն, բայց, ափսո՜ս, այդ մեկնութիւնը ոչ մէկ փայլ կուտայ այս մեծ իմացականութեան մետաղին : Դատեցէք.—*

Հոգին կը բացատրէ երեքով,— իմացականութիւն, կամք, յիշողութիւն : Նոյնպէս երեքով՝ բնական, իմացական, բարոյական : Դարձեալ երեքով՝ միութիւն, ձեւ, կարգ : Վերջապէս երեքով՝ չափ, կշիռ, թիւ :

Եռաբանութեան ուրիշ մասնագէտներ երեք կը տեսնեն մարմնոյն վրայ.— ճակատ, կուրծք, սիրտ (խաչակնքելու կէտերը) : Երեք թիւը այնքան հրապուրած է ծիսական արարողութեանց վարդապետները, որ երեքով կը հաշուեն «Տէր Ողորմեա», խաչակնքում, մկրտութիւն, նոյնիսկ սրբասացութիւնը, (թէեւ դասակարգումի կողմնակիցները, իրենց վէճին մէջ անհաշտ՝ թէ Միածի՞նն է նախապատիւ թէ Ս. Հոգին, հաշտ են նախապատիւ համարելու համար Հայրը, որ երեք անգամ «սուրբ» կը յիշուի, իսկ Միածինը՝ «միայն սուրբ», մէկ անգամ միայն, ինչպէս կը լսէք պատարագի երգեցողութեանց մէջ) :

Վերջապէս մեկնելով արեւելեան կարգ մը լեզուներէ, որոնք նոյն բառով կ'արտայայտեն կրակը *եւ* երեքը, *Երրորդութեան խորհրդանշան առած են կարմիրը, որ կրակին գոյնն է, (կաթողիկէ եկեղեցին կարմիր կը ներկայացնէ նաեւ Ս. Հոգին առանձնապէս, մեկնելով այն աւանդութենէն թէ Ս. Հոգին հրեղէն լեզուներու ձեւ առած էր Պենտեկոստէին օրը), — այս մասին աւելի հետաքրքրուողներուն կուտամ իբրեւ աղբիւր Արբայ Օզէրի գործը,* Պատմութիւն եւ տեսութիւն խորհրդապաշտութեան, *4 հատոր :*

Պէտք է ըսել թէ երեք թիւը կախարդական արժէք կը ներկայացնէ ոչ միայն քրիստոնէութեան, այլեւ նախաքրիստոնէական վարդապետութեանց մէջ :

Երրակի զէւ նարօտ
Ի գոյն երրեակ նախ շուրջ պատեմ,
Զբազնօքս այսոքիւք
Երիցս ապա շուրջ զքոյին
Ածեմ պատկեր, աստուած ինքնին
Ի թիւ կենտ է զուարճացեալ :

Ի վկայութիւն՝ Վիրգիլիոսէն քաղուած (Հով. Ը. 75) *այս տողերուն բացատրութեան համար, Հիւրմիւզ կուտայ հետեւեալ ծանօթութիւնը.— «Պիւթագորեանք ի թիւս դնէին զհամագոյից հաստատութիւն, եւ հզօրագոյն ի թիւս համարէին*

(*) Բոպըրթ Կրէնթ, տալով գնոստիկեան վարդապետութեան ծագման աղբիւրները, որոնց քննութիւնը շատ հեռու կը տանի մեզ, կը յիշէ աղերսը քրիստոնէութեան, եբրայական աղանդներու, հելլենական մտածման եւ իրանեան երկապաշտութեան հետ :

(**) Տարօրինակ եւ շատ ինքնատիպ դէմք մըն է Պղոտինոս, կեանքն ու գործը երկար վերլուծումի արժանի : Իր աշակերտին՝ Պորփիւրոսի հետեւելով, մեր Դաւիթ Անյաղթը կը ճանչնայ այս տարօրինակ փիլիսոփային գործը, բայց անունը սխալ գրած (ընդօրինակողի մեղք) :

(***) Քրիստոնէութիւնը Հոգին կը համարի բխում, իսկ Որդին՝ ծնունդ, բայց «ոչ ըստ մարդկան ծննդեան ախտաւոր եւ հոսանուտ, զոր եւ զմտաւ ածելն է հայհոյութիւն, թող թէ բարբառել բանիւ» (Ն. Շնորհալի) : Յառաջիկային պիտի քննենք այն վէճը թէ ի՛նչպէս Որդին կը ծնի «ի Հօրէ», երբ *օփերաթէօրն* է Ս. Հոգին :

(****) Տերտուղիանոս, նոյնպէս նախ հեթանոս, ապա հաւատացեալ ի Քրիստոս, գիտէր յունարէն եւ գրած ալ է յունարէն : Բայց Ս. Օգոստինոս չի փնտռեր զայն :

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ

Բազմաթիւ փաստեր կան, թէ ինչպէս կանայք, 12 – 14 տարեկան երեխաներ, թշնամու համազարկերի տարափի տակ հաւաքում եւ իրենց ռազմական արհեստանոցներն էին յանձնում չպայթած ռումբերը, յանդգնում էին հրդեհը, սնդամթերք ու ռազմամթերք մատակարարում մարտիկներին եւայլն :

Ուշագրաւ է, որ ինչպէս Շատախում (Դարբին Կարապետը), այնպէս էլ Վանում (պուլկարացի Գրիգորը) հայ արհեստաւորները ինքնագործ հրանօթներ պատրաստեցին, որոնց կրակոցները եթէ ոչ ռազմական, գոնէ բարոյական մեծ նշանակութիւն ունեցան :

Վանի ինքնապաշտպանութիւնը պսակուեց փայլուն յաղթանակով : Ճէվտէթ փաշան խայտառակ պարտութիւն կրեց. տապալուեց Վանի եւ Վասպուրականի հայ բնակչութեանը տեղահանելու եւ ոչնչացնելու դիւային ծրագիրը : Աւելի քան 250.000 *Հայեր փրկուեցին դահիճների ճանկերից :*

Վանի հերոսական պաշտպանութիւնը ոգեշնչեց ու պայքարի հանեց ամբողջ Վասպուրականի եւ միւս շրջանների հայ բնակչութեանը : Մեծ է Վանի ինքնապաշտպանութեան տեղն ու դերը հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի պատմութեան մէջ : Վանի ինքնապաշտպանութիւնը մեր պատմութեան դիւցազնական էջերից է :

1915 *թ. Մայիս 3ին Ճէվտէթ փաշան ամօթահար փախաւ Բիթլիս : Մայիս վեցին ռուսական զօրքերը եւ հայ կամաւորները մտան Վան : 27 օրեայ պաշտպանումից փրկուած Հայերը ցնծութեամբ դիմաւորեցին իրենց ազատարարներին :*

Վանի դէպքերից յետոյ Թուրք ջարդարարները վախենում եւ զգուշանում էին Սասունից : Ուստի եւ նրանք որոշում են տեղահանել ու կոտորել նախ դաշտի եւ Մուշի Հայերին, նոր ապա յարձակուել Սասունի վրայ : 1915ի գարնանը եւ ամառանը Մշոյ դաշտը վեր է ածւում արիւնահեղ կոտորածների թատերաբեմի : Դահիճները երեխաներին, ծերերին, կանանց հաւաքում – լցնում էին տները, մարագները եւ կրակ տալով այրում էին, կողոպտում ու հրդեհում էին դաշտի գիւղերը :

Մուշի եւ Սասունի Հայերը մօտ եօթը ամիս կենաց եւ մահու անհաւասար կռիւ մղեցին թուրքական ջարդարարների դէմ, մեծ կորուստներ տուին եւ փոքր մասը միայն կարողացաւ փրկուել :

Տարօնի աշխարհում ինքնապաշտպանողական հերոսական մարտեր մղուեցին Մուշում, Անտոքում, Տալւորիկում, Բերդակում, Ցրօնքում, Աւրանում, Նեմրութում, Վարդենիսում եւ այլ վայրերում : Անօրինակ հերոսական էր Մուշի ինքնապաշտպանութիւնը : Դաշտի բնակիչներին տեղահանելուց ու կոտորելուց յետոյ, թուրքական զօրքերը յարձակւում են Մուշի վրայ, պաշարում քաղաքը եւ սկսում ռմբակոծել : 1915 Յուլիս 11ին եւ 12ին արիւնահեղ մարտեր են տեղի ունենում յատկապէս Վերին եւ Զորի թաղերում : Մի բուռն հայ քաջեր, մեծ մասը հին, նահապետական զէնքերով, կամ առանց զէնքի, քարով ու փայտով, ծառս են լինում թշնամու դէմ, մինչեւ արեան վերջին կաթիլը պաշտպանուելու անխորտակելի վճռականութեամբ : Դիմադրելու ոչ մի հնարաւորութիւն չունենալով, Յուլիս 12ի լոյս եւ 13ի գիշերը, մօտ եօթը հարիւր հոգի, Մուշից քաշւում են լեռներն ու ձորերը :

Ազատագրական պայքարի կարեւոր կենտրոններից մէկը Սասունն էր :

Թուրքական ջարդարարները Մուշից յետոյ յարձակւում են Սասունի վրայ : Քաջարի լեռնականները դիմում են ինքնապաշտպանութեան : Թուրքական մօտ քսան հազարանոց զօրքերը, քրտական աշիրէթների հրոսախմբերը ամիսներ շարունակ կատաղի գրոհներ են գործում Սասունի դէմ : 1915 Ապրիլից մինչեւ Օգոստոս Սասունը պաշարուած վիճակում դիմադրում է թշնամու գերազանց ուժերին : Փոփոխակի յաջողութիւններով, դաժան մարտեր են մղւում Խուլբում, Խիանքում, Տալւորիկում, Շենիկում եւ Կուրտիկի լեռներում : Մեծ կորուստների գնով թշնամուն յաջողւում է գրաւել Շենիկն ու Տալւորիկը : Սասունցիք, մօտ 15 հազար մարդ, քաշւում են Անտոք լեռը եւ շարունակում անհաւասար մարտերը :

Անտոքի մարտերը Սասունի ինքնապաշտպանութեան ամենահերոսական եւ վերջին մարտերն էին : Այնտեղ արդէն թիկունք եւ ռազմաճակատ խառնուել էին իրար :

Յուլիս 19ից թշնամին ընդհանուր յարձակման է անցնում, տեղի է ունենում վերջին վճռական ճակատամարտը : Հակառակորդի հրանօթները տեղատարափ կրակ են բացում հայկական դիրքերի վրայ եւ մեծ կորուստներ պատճառում : Սասնոյ քաջերը անվեհեր կերպով գրոհում են թշնամու վրայ : Դիրքերը ձեռքից ձեռք են անցնում :

Վ. ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ

(2 Տար.)

ԱՆՀԱՆԳՉԵԼԻ ԿՐԱԿԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ժողովրդի ստոյգ ապագայի գիտակցութիւնն այն ուժն է, որ կարող է ժայռեր փշրել, անապատներ ծաղկեցնել: Այդ վսեմ գիտակցութիւնն ու անխախտ հաւատը ապրեցրել են մեզ հազարամեակներով: Խոցուել ենք շատ անգամ մահացու հարուածներից եւ կրկին ապաքինուել ու վերածնուել ենք մեծ կեանքով ապրելու համար:

Ոչ մի չար ուժ մեզ մեռցնել չի կարող: Դա ճշմարտութիւն է: Բայց չար ուժերն արիւնաքամ են արել մեզ յաճախ, խորտակել են մեր կառուցումները, խլել են մեզնից մեր տուն ու տեղը, հանգցրել են մեր մտքի ջահերը, կարծելով թէ նրանք պիտի չվառուեն այլեւս, կարծելով, թէ այլեւս ժողովուրդը պիտի չծնի հանճարեղ զաւակներ:

Այո, յանցանք կը լինէր մոռացութիւնը: Աններելի յանցանք:

Բացում եմ ես հայ նորավէպերի մեծ ճարտարապետի հատորը: Նրա առաջին էջից նայում է ինձ հեղինակի պատկերը:

Ես յաճախ եմ նայել այդ պատկերին եւ միշտ, ամէն անգամ էութիւնս տակն ու վրայ է եղել: Նրա հայեացքի մէջ անեզր սէր կայ, կեանքի սէր, անհուն բարութիւն: Արեւային ջերմութիւն կայ նրա հայեացքում, որ ճառագայթում է ու ողողում քո սիրտը, ջերմացնում է կեանքդ: Բայց երբ երկար ես նայում, սարսռում է մարմինդ: Այդ ամենախօս հայեացքի մէջ կայ միաժամանակ նախատինք՝ պատմութեան դէմ եւ կշտամբանք՝ աշխարհի բոլոր այն մեծ պետութիւններին, որոնց թոյլտւութեամբ կատարուեց այդ մեծ ոճիրը: Ու սարսափելի է մտածել, որ այդ մարդու հպարտ այդ գլուխը ջախջախել են քարերով: Սարսափելի է մտածել:

Այս օրերին մեր յիշողութեան մէջ կենդանանում են միլիոնաւոր նահատակների դէմքերը: Գրիգոր Զօհրապի հետ միասին այցելում են մեզ Վարուժանն ու Սիամանթօն: Ռ. Սեւակը: Եւ Կոմիտասը:

Ինչքան խօսքեր չարտասանուեցին, որ պիտի հարստացնէին մեր լեզուն ու մեր միտքը, որ պիտի ջերմացնէին մեր զգացմունքներն ու վառէին մեր երազանքները: Ինչքան հնչիւններ մարեցին, որ պիտի պոէթկային աշխարհում հին ու ազնիւ մի ժողովրդի հոգու հմայիչ գոյները տանելով մօտիկ ու հեռու ազգերին:

Իսկ ինչքան պատանիներ հեղեղատները նետուեցին, քարակոծ մեռան, տանջանքներից ու անօթութիւնից ընկան սուրիական անապատներում, որ կարող էին երգահաններ լինել՝ Կոմիտասի պէս, բանաստեղծներ՝ Վարուժանի նման, հոգեմեկնիչներ՝ ինչպէս Զօհրապը: Սպանուեց մի ամբողջ տոհմիկ ժողովուրդ, որ լոյս էր տենչում բոլորի համար, երջանկութիւն էր երազում իր եւ բոլորի համար:

Մինչեւ երկրորդ համաշխարհային պատերազմը պատմութիւնն այդպիսի ժողովրդասպանութիւն չէր տեսել: Հրաշքով ողջ մնացածները մինչեւ այսօր էլ, կէս դար շարունակ, դեգերում են աշխարհի բոլոր ծագերում, օտար ափերի վրայ, հոգիներում պահելով կորցրած հայրենիքի այրող կարօտը:

Ոչ մի ժողովրդի մենք չէինք ցանկանայ այդպիսի ողբերգութիւն: Բայց մեր ողբերգութիւնը «մեծ ազգերին» հասկացնելու համար կարող էինք հարցնել անգլիացուն. «Ի՞նչ կ'անէիր դու այսօր, եթէ քո Շելլիի կամ Դիկկենսի գանկերը փշրէր թուրք դահիճը»: Այդ հարցը կարող էինք ուղղել նաեւ գերմանացուն ու ֆրանսիացուն, ինչպէս պիտի զգային նրանք իրենց ամէն տարի, յիշելով, որ այդ օրը օտարերկրեայ դահիճների ձեռքով, վայրենաբար յօշոտուելով, մեռել են Գէօթէն ու Բեթհովէնը, Բալզակն ու Հիւկօն, իրենց կեանքի երիտասարդ տարիքում:

Դա միայն անգլիացու, ֆրանսիացու ու գերմանացու ազգային վիշտը չէր լինի: Դա ողջ մարդկութեան համար մեծ կորուստ կը լինէր եւ մեծ վիշտ կը լինէր ողջ մարդկութեան համար···

Եւ ես չեմ տարակուսում, որ ամէն տարի հայ ժողովուրդը կը յիշէր այդ մեծ կորուստը խոր վշտով: Այդպէս մենք խոր ցաւով յիշում ենք մեծ Բայրոնին, որ հերոսի մահով ընկաւ թուրքական բռնակալութեան դէմ մղուող ճակատամարտում: Յիշում ենք Շանդոր Պետեֆուն, որ երգը շուրթին ընկաւ իր հայրենիքը ներխուժած օտարերկրեայ զաւթիչների դէմ կռուելիս, յիշում ենք Գարսիա Լորկային ու Մատէ Զալկային: Շատերին ենք յիշում: Իսկ ինչո՞ւ են անտարբեր այսօր անգլիացին ու գերմանացին, ամերիկացին ու ֆրանսիացին: Բայց հաւատում ենք, որ կը գան ժամանակներ, երբ ամէն ժողովուրդ կ'ապրի միւսի եւ վշտերով, եւ ուրախութիւններով: Այո, աշխարհը դեռ մոռացկոտ է: Եւ այդ մոռացկոտութեան վրայ էր յոյսը դնում Ադոլֆ Հիթլէրը, երբ կոչ էր անում իր բանակին, սպանեցէք, կոտորեցէք, ջնջեցէք, ո՞վ պիտի ձեզանից հաշիւ պահանջի, ո՞վ է հիմա հաշիւ պահանջում թուրքերից, որ առաջին համաշխարհային պատերազմին ոչնչացրին միլիոնաւոր հայերի···

Պետութիւններն ու ազգերը ահա արդէն երկու տասնամեակ է, որ հաշիւ են պահանջում գերմանական նացի ջարդարարներից: Մարդասպանութիւնն ու ժողովրդասպանութիւնը մեծագոյն չարագործութիւն են պատմութեան ու մարդկութեան դէմ եւ երբեք պիտի չներուեն, եթէ նոյնիսկ դարեր անցնեն: Յափշտակէի ու ջարդարարի պատիժը վաղեմութեան համար պիտի չմեղմանայ: Պիտի յաղթանակեն արդարութիւնն ու բարոյականութիւնը ողջ աշխարհում ու նաեւ հայ բազմատանջ ու բազմաչարչար ժողովրդի թափառիկ հատուածների համար:

Հայ ժողովուրդն ապրող, կենսունակ, իր յաւերժութեան խոր հաւատով լի ժողովուրդ է: Եւ եթէ նա յիշում է իր անցեալի ողբերգութիւնը, յիշում է այն հաստատ ու խոր հաւատով, որ դաժան անցեալը երբեք պիտի չկրկնուի, յիշում է նահատակներին, որ առաւել մեծ սիրով փայփայի ու գնահատի իր այն զաւակներին, որոնք նրա պատիւն ու արժանապատուութիւնը, նրա փառքն ու հանճարը երկնային բարձունքների են հասցնում:

Այս գիշեր ինձ համակած խոհերը թելադրեցին գրիչ վերցնել: Հիմա լուսաբաց է, երբ գրում եմ այս տողերը: Արեւի տակ շողում է մեր նոր, վերածնուած հայրենիքը, շռայլ լոյսերով ողողուած են մեր ծաղկաշատ հովիտներն ու վերասլաց գագաթները, Երեւանն օղակող անտառները, որ երեւում են իմ լուսամուտից:

Հայաստանի կառավարութիւնը որոշում է ընդունել՝ եղեռնի զոհերի յիշատակին յուշարձան կառուցել Երեւանում:

Ես կը ցանկանայի, որ կառուցուող այդ յուշարձանը խորհրդանշէր մեր ժողովրդի վերածնունդը, բարձրանար լայնանիստ պատուանդանի վրայ եւ նրանից պոռթկար անհանգչելի յաւերժական կըրակը, տեսանելի լինէր հեռաւոր հեռուներից ու բոլորին ասէր. «երբեք, երբեք չի հանգչելու հայ ժողովրդի կեանքը, նա յաւերժական է»···

ՀՐԱՉԵԱՅ ՔՈՉԱՐ

«Գրական Թերթ»

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ՄԸ

ՀՌՈՄ, (Յառաջ).— Սպանական մեծագոյն գեղարուեստական շաբաթաթերթերը «Բազմալեզու հայ պարողը», «Սուրէն լաւագոյն բամբիռ (քասթանէթ) պատրաստող պարողը», գովասանական յօդուածներով ու լուսանկարներով արտայայտուեցան հայազգի «Սուրէն Պէյնամէի» Եսայեանի մասին:

Սուրէն Եսայեան ծնած է Հալէպ 25 տարի առաջ, արուեստով՝ փորագրիչ: Դեռ պատանի, մասնաւոր հակում ցոյց կու տայ պարի: Ոգեւորուած Հալէպի մէջ ունեցած յաջողութենէն, «Ալեքսանդրօ Վէկա»մը դառնալու ցանկութեամբ, չորս տարի առաջ, Դամասկոս կը ներկայանայ աշխարհահռչակ սպանական պարախումբի ատող՝ Փիլատ Լօփէզի, որպէզի սպանական պարերու հետեւի: Հաւանութիւնը ստանալով պարուհիին, մասնաւոր դասեր կ'առնէ սպանացի հանրածանօթ պարողներէ:

Ծախքերը հոգալու համար, մտայղացումը կ'ունենայ փորագրիչի ճարտարութեամբ բամբիռ պատրաստել, եւ կը յաջողի: Քօղարկուած տաղանդն է որ կը յայտնաբերուի:

Շնորհիւ իր համակրելի խառնուածքին եւ եօթը լեզու խօսելուն, այսօր Սուրէն դարձած է Մատրիտի մէջ նշանաւոր անձնաւորութիւն մը:

Սուրէն կը տարբերի միւս բամբիռ պատրաստողներէն, իր ձեռքի ճարտարութեամբ, իր պատրաստած բամբիռներուն կրնայ տալ ուզած հնչիւնը, մետաղեայ ձայնի սաստկութիւն կամ արծաթեայ զիլ հնչիւն, ամանակներու համեմատ համաչափ ներդաշնակութիւն արտադրելու կարողութիւն:

Թխադէմ, բարձրահասակ, ճկուն կազմուածքով՝ Սուրէն երկու տարի է մաս կը կազմէ Փիլատ Լօփէզի պարախումբին, որ այժմ երկու ամսուան համար շրջապտոյտ մը կը կատարէ Միացեալ Նահանգներ, սպանական սքանչելի պարերը ներկայացնելու համար Նիւ Եորքի համաշխարհային տօնավաճառին, ապա վերադառնալով Մատրիտ պիտի մասնակցի Սպանիոյ պարերու փէստիվալին:

ՀՌՈՄԷԱՑԻ

ամիկն գլոճատ կամ գանգոյգ: Վասն որոյ զհօտս անդէոց եւ զգունդս բանակաց անգոյգս առնէին: Իսկ սոտ անգոյգ թիւ խմանի երրեակն գերագոյն ի թիւս, զի ըստ Արիստոտելի եւ ըստ Պղատոնեայ՝ բովանդակէ զսկիզբն, զմէջ եւ զկատարած, եւ զի դարձեալ սովաւ զօրութիւնք դիցն երկնաւորաց եւ սանդարամետականաց բացատրին. քանզի երրեակ ի ձեռին Արամազդայ նկարին շանթք, եւ Պոսիդոնի երեքարձէն գաւազան, եւ Պղուտոնի երեքգլխի շուն, Պարկայք երեք, Գորգոնեայք ժանտք դժոխոց երեք: Ըստ այսմ եւ Արտեմեայ եռադիմակ էին պատկերք, եւ անուն էր յերկրի Անահիտ կամ Արտեմիս, յերկինս՝ լուսին, եւ ի սանդարամետս՝ Եկատէ. յոր թուի սոտ ակնարկել բանս՝ Աստուած ինքնին ի թիւ կոճատ է զուարճացեալ»:

Բայց կարելի է ստուար հատոր մը պատրաստել՝ հաւաքելով այն հաւատալիքները եւ ծանօթութիւնները, որոնք կը բխին երեք թիւէն, քաղելով այլազան ժողովուրդներու եւ մասնաւորաբար հայկական փոլքլորէն:

Այսքանը կը համարինք բաւական: Յաջորդով՝ քրիստոնէական երրորդութեան մասին, ճշդելու համար եկեղեցիներու դիրքը, մասնաւորաբար հայ եկեղեցիին խոհեմ դիրքը, ու կը փակենք տեսաբանական այս բաժինը: Յետոյ կը ներկայացնենք պատմական մասը, աստուածաբաններու կռիւները, որոնք կը կարդացուին վէպի պէս:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (229)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Ոչ թէ զէնք, այլ ինկող քարի կտոր մը վիրաւորած էր զինքը:

— Ինչո՞ւ կուլաս Միքայէլ,— ըսաւ տէնոր սպան,— լաւագոյն է միականի ապրիլ Էկէրի մէջ, քան երկու աչքով Թուրքերուն կախաղանին վրայ ճօճալ:

Ու ակռաները սեղմած կը համբերէր որ սափրիչները սպեղանիով լուան իր ահաւոր վէրքը:

Մանր վէրքեր ունեցողները եւ ոչ իսկ մօտեցան սափրիչներուն. իրենք իրենցմէ լուացուեցան: Շատեր հոն հրապարակին վրայ փոխեցին իրենց շապիկները, որովհետեւ վէրքերէն աւելի քրտինքոտ թաց շապիկը կը նեղէր զիրենք: Ու զըւարթօրէն կը խօսակցէին.

— Տեսնէիր, ես ...

— Հապա ես ...

Մեռելները արդէն շարուած էին Եկեղեցւոյ դրան առջեւ, արիւնոտ, պատառոտուն, մրոտած ու անշարժ: Մէջերնին մէկը կար առանց գլխու. ու կար նաեւ բազուկ մըն ալ, որուն վրայ դեռ կեցած էր հագուստին թեւն ալ:

Կին մը կուգար հրապարակէն դէպի եկեղեցի ճչալով ու լալով:

Տապօ ձիէն իջաւ ու սաղաւարտը հանեց ու այնպէս անցաւ մեռելներուն առջեւէն, յոգնած ու մռայլ:

Էկէրի դատաւորն ալ հոն կը հանգչէր, իր սպիտակ մազերը կարմիր ներկուած էին արիւնէն. փոշոտած մուճակին վրայ ալ կը տեսնուէր գնդակի մը արիւնոտ հետքը: Իր երկու զաւակները քովը ծնրադրած էին:

Տապօ հրամայեց Վլաս զինակիրին.

— Գնա, քաղաքին դրօշը բեր:

Ու քաղաքին կապոյտ-կարմիր դրօշը հանեց կոթէն՝ ու տարածեց Էկէրի դատաւորին վրայ — իբր պատանք:

Ե. ՄԱՍ

ԼՈՒՍՆԻ ԽԱՒԱՐՈՒՄԸ

Ա.

Սարվաշքէյի հրամանատարը առաւօտնէ երեկոյ աշտարակին վրայ կեցած մտիկ կ'ընէր Էկէրի կողմէն եկող որոտումներուն:

Աշնան արեւը անոյշ տաքութիւն մը կու տար: Հազիւ քանի մը օր կ'ընէր որ անտառը դեղնիլ սկսած էր. ու քանի որ մինչեւ այսօր ամէն օր անձրեւ կուգար ու գիշերները պարզ էին՝ ծառերուն տակ ու առուակին ափին նոր կանաչութիւն մը կը տարածուէր: Կարծես ոչ թէ աշուն՝ այլ գարուն ըլլար:

Սարվաշքէօ շատ հեռու չէ Էկէրէն, միայն թէ լեռներու մէջ կը գտնուի: Լեռ լեռան ետեւ, դէպի Ֆելնեմէթ՝ երթալով միշտ աւելի կը խտանան. կարծես հսկայ ձեռք մը իրարու վրայ հրած ըլլայ լեռները: Նեղ ու օձապտոյտ ճամբայ մը միայն կը տանի Սարվաշքէօ:

Երբ առաւօտները թնդանօթները սկսէին որոտալ՝ ամպերը կը դիզուէին ու երկինքը կը մթագնէր, ու ժամ մը չանցած անձրեւ կը սկսէր: Երբեմն աղտոտ անձրեւ ալ կը տեղար: Հովը մինչեւ հոն կը քշէր ամպերուն հետ խառնուած ծուխը, ու կարծես երկնքի ծխան մաքրողները իրենց լուացած, ջուրը թափէին, անձրեւը Սարվաշքէօի պարիսպները, գաւիթը, ժայռերը ու բերդակալի աշնան ծաղիկները կ'աղտոտէր:

Սարվաշքէօ Տրէկէյի նման փոքրիկ բերդ մըն էր. բարձր ժայռի մը վրայ շինուած: Առաջին տեսքին այն տպաւորութիւնը կը թողուր իբրեւ թէ բերդը ժայռերու ցցուած սուր գագաթներէն կոփուած ըլլար: Բայց շատ փոքր էր, երեք շէնք միայն ունէր, ու գաւիթը այնքան փոքրիկ՝ որ կառք մը հազիւ կրնար մէջը դառնալ. ուստի աւելի իբր որսորդութեան դղեակ մը կը ծառայէր: Իբր ապաստանարան այն ատեն միայն կրնար ծառայել՝ երբ դեռ թնդանօթները հնարուած չէին: Իսկ մեր դէպքի ժամանակ՝ շատ շատ Էկէր գացող գունդերու հանգիստ առնելու կրնար ծառայել, կամ ալ թղթատարութեան կեդրոն, երբ Էկէրը թշնամիներէ պաշարուած ըլլար:

Եթէ Էկէր իյնար, Տիար Վլաս Սալքայի կրնար ձի հեծնել ու իր քառասուն եւ ինը զինուորներով հիւսիսային գաւառները քշուիլ իր ազգականներուն մօտ,— եթէ կապտանի Սոնտիի օրինակին չուզէր հետեւիլ, կամ Սոլնոքի հրամանատար Լաւրենտ Նիարիի, որ ամսոյս չորսին՝ մինակը կանգնած էր դրան առջեւ՝ 100 հազարէն աւելի Թուրքերու դէմ:

— Եկէք ուրեմն, ես չեմ փախչիր:

Ուրեմն հոն աշտարակին վրայ կեցած էր քաջ Վլաս Սալքայի: Բարձր օձիքով, դեղնագոյն մինչեւ կրունկը հասնող աշնանային տաքուկ վերարկու մը հագած, եւ աղուէսի մորթէ գլխարկը գլուխը անցուցած:

ԿԷԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. «Փոթո – րիկ» խումբին կողմէ, այս Զորեքշաբթի, ժամը 21ին, Մշակոյթի Տան մէջ :

Կը խօսի Ընկ. ԱՇՈՏ ԽՍԱՀԱԿԵԱՆ

Նիւթ.— Ազգ. կեանքը՝ 1917–1920 :

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները, համակիրները եւ Նոր Սերնդական ընկեր – ընկերուհիները :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 27ին, Կիրակի օր :

Les Voyages de notre Association

FRANCE - LUXEMBOURG - ALLEMAGNE du 28 au 30 Mai. Participation 79 Frs. Visite du Paquebot ANTILLES le 13 Juin Participation 28 Frs. repas compris

DANEMARK - SUEDE - FINLANDE 10 jours de Paris à Paris du 11 au 20 Juillet Participation 695 Frs.

ITALIE - AUTRICHE - ALLEMAGNE 21 jours de Paris à Paris du 7 au 27 Août Participation 659 Frs.

RELATION TOURISTIQUES EDUCATIVES
régie par la loi du 1er Juillet 1901
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)
Tél. : 770-36-37
Le délégué EDOUARD DJEZIRIAN

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

Այրի Տիկին Էօժէնի Սինանեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Սինանեան (Նիւ Եորք), Պ. Ժոզէֆ Սինանեան, Տիկին Վերոնիք Սինանեան (Պոլիս) եւ ազգականները կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ԱՆԹՈՒԱՆ ՍԻՆԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ Էփինէի իր բնակարանին մէջ Մայիս 13ին 92 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ Սէնթ – Սէսիլ եկեղեցիին մէջ, 135 Ավընիւ տը լա Ռեփիւպլիք, Էփինէ, (Սէն), այս Երեքշաբթի (Մայիս 18), ժամը 15.45ին :

× Քարըֆուռ Փլէյէլէն առնել 154 օթօպիւսը եւ իջնել Վիլլա Նիքոլա :

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի, ներկայս իբրեւ այդ ընդունիլ :

Օր. Սիրանոյշ Արապեան, Տիկին Ազատուհի Արապեան եւ աղջիկը, Տէր եւ Տիկ. Հայկազ Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Եղնիկեան եւ զաւակները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր եւ զարմիկին

ԽԱՉԻԿ ԱՐԱՊԵԱՆԻ

յանկարծական մահը որ պատահեցաւ Մայիս 7ին :

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Մայիս 11ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Փէր – Լաշէզ, ընտանեկան դամբարանին մէջ :

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի արձանագրութիւնները սկսած են : Ամէն անոնք որոնք կը փափաքին իրենց աղջիկները դնել վարժարան այժմէն իսկ պէտք է դիմում ընեն հաստատութեան տնօրէնութեան, 1 Պուլվ. տիւ Նօռ, լը Ռէնսի, (Սէն է Ուազ), հեռ. 927-01-72 :

ԼԻՈՆ ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ 20ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպութեամբ Կեդր. Ֆրանսայի խումբերուն, (Լիոն, Տէսին, Սէնթ Էթիէն, Վիէն, Վալանս, Սէն Շամոն, Փոն տը Շէրիւ, Կրընոպլը) :

Շաբաթ (22 Մայիս) երեկոյեան ժամը 8.30ին Ռամոյի շքեղ սրահին մէջ :

Կը խօսի Ընկ. ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

Հայկական ժողովրդական պարեր (Լիոն, Տէսին, Վիէն, Փոն տը Շէրիւ)

Առաջին անգամ ըլլալով քառաձայն երգչախումբ կազմուած Լիոնի, Տէսինի եւ Վիէնի խումբերով, ղեկավարութեամբ՝ ԱՆԺԷԼ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

ԵՒԳԻՆԷ (օփերէթ երեք արար, Չայկովսկիէն) :

Պատկեր, արտասանութիւններ

Երգ

ԱՆԺԷԼ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ ՏԸՆԻԶ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ

Մուտքի գիներ 5, 7, 10 Ֆր.

Տոմսակները թուագրել փառատօնին օրը մուտքին :

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Տիկնանց յանձնախումբին կողմէ

Մայիս 18, Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 20.45ին

Théâtre des Artsի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

66, Rue Rochechouart — Métro : Anvers ou Cadet

Ընդհանուր խնդրանքին վրայ երկրորդ անգամ ըլլալով կը ներկայացուի

ՓՕԼ ԿԱՎՈՅԻ մէկ կատակերգութիւնը

ԱՆՈՅՇ ՓՈՐՁԱՆՔ

(4 արար) Հայերէնի թարգմանուած Ա. ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԵԱՆԷ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

Զարուհի Անտոնեանի, Նուրհան Մարգարեանի, Միհրան Անտոնեանի, Նազարէթ Պշտիկեանի, Լիւսի Թօփալեանի, Յակոբ Ստամպօլցեանի

Ինչպէս նաեւ մասնակցութեամբ Պ. Թօփուզեանի, Վիքի Մոստիչեանի Սարգիս Մոստիչեանի եւ Նատիա Թօփուզեանի Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ

Գին՝ 15, 10 եւ 5 փր. Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ

Տոմսերու համար դիմել՝
U.G.A.B., 11, Square Alboni, PARIS (16e) — TRO. 03-18
Mme BAKERDJIAN, 35, Rue de Trévise, PARIS (9e) — PRO. 61-10
Mme MARKARIAN, 32, Rue de Trévise, PARIS (9e) — TAI. 65-64
« Maison MASSIS », 21, Rue Saulnier, PARIS (9e) — TRU. 16-88
Théâtre des ARTS, 66, Rue Rochechouart, PARIS (9e) — TRU. 05-12.
M. PALOUYAN, 43, Rue Richer, PARIS (9e) — PRO. 25-46

ՕԳՈՍՏՈՍ 12 - 28

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԵՐԿՈՒ ԳՈՂԳՈԹԱՆԵՐԸ

Քրիստոսի եւ Հայ ժողովուրդին Չարչարանաց վայրերը

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Ս. ՎԱՅՐԵՐԸ.— Գողգոթա, Ս. Յարութիւն, Բեթղեհէմ, Յորդանան, Ս. Յակոբ, Ս. Յակոբայ վանքը	6 օր
ՍՈՒՐԻԱ.— Դամասկոս, Հալէպ, Տէր – Զօր	4 օր
ԼԻԲԱՆԱՆ.— Պէյրութ, Պատմական վայրեր, Մայրիներ, Հայկական Հաստատութիւններ եւ վանքեր, Անթիլիաս	5 օր
Ծամբորդութեանց համար	2 օր

ՕԴԱՆԱՒՈՎ

Գին 2150 փր. (20 հոգինոց խումբի) 2000 փր (30 հոգինոց խումբի)

Արձանագրութիւնները կը փակուին Յունիս 15

Աւելի մանրամասն տեղեկութեանց եւ արձանագրութիւններուն համար դիմել

Père BABIAN — 11, Place Belat — VALENCE (Drôme)

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք
Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի
Եթէ ներսը եւ դուրսը
ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ - ԶԱՐԴԱՐԷՔ - ՆԵՐԿԷՔ
ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ
PEINTURES THOMLAC
16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e
Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet
136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47
11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06
ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ
Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնակարգ ներկեր : Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն : Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն : Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլասթիք — ծածկոցներ. —
TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE
Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը :
Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ :
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ
52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԼՈՒՐՏ

Բարձր հովանաւորութեամբ ԿԱՐԴԻՆԱԼ ԳՐԻԳՈՐ – ՊԵՏՐՈՍ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ԱՄԱՏՈՒՆԻԻ

ՕԳՈՍՏՈՍ 2 – 7

Արձանագրութեանց եւ պայմաններուն համար դիմել

Իւրաքանչիւր քաղաքին — Փարիզ, Առնուվիլ, Մէօտօն, Լիոն, Վիէն, Սէն – Շամոն, Վալանս, Մարսէյլ

Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետ վարդապետներուն :

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամըն է Յուլիս 1 :

OUVERT TOUS LES JOURS
SIRDAR-GRILL
50, Champs-Elysées — Paris (8e)
Sous-sol : SNACK - TEA ROOM
Rez-de-chaussée : CAFETERIA
Entresol : RESTAURANT-GRILL
NOS SPÉCIALITÉS RUSSES, ORIENTALES ET FRANÇAISES
— VUE PANORAMIQUE SUR LES CHAMPS-ELYSÉES —
SERVICE AIMABLE ET RAPIDE
Notre excellent menu à 29 F. (boisson comprise)
Après 20 h. DINERS-SOUPERS
aux chandelles et en musique
Avec les « ARMENOFF »
dirigés par NOEL DJARBIKIAN (d'Erévan)
leurs répertoires folkloriques
arménien, oriental, russe, tzigane et israélite
Réservations : 225 - 39 - 69 ou 225 - 38 - 60
OUVERT JUSQU'À 2 H. DU MATIN

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 | Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 | C.C.P. Paris 15069-82

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՄԱՅԻՍ
MARDI 18 MAI 1965

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

Le Numéro : 0,30 Fr.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10309
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — N° 10.309

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԾԱՆՐ ԿՌԻՒՆԵՐ ՍԷՆ ՏՈՄԷՆԿԻ ՄԷՋ

ՄԱԿ-Ը ԿԸ ՄԻՋԱՄՏԷ

Ս. Տոմէնկի կացութիւնը երթալով աւելի շփոթ է: Ծանր բախումներ տեղի կ'ունենան Պաուերասի եւ Քամանիոյի կողմնակիցներու միջեւ: Ամէն կողմ աբինալի կռիւներ տեղի կ'ունենան բայց կարելի չէ բան մը հասկնալ անցուդարձէն: Յստակ մէկ բան կայ, այն է որ համերաշխութեան բոլոր փորձերը ապարդիւն եղած են: Ամերիկեան Պետութեանց կազմակերպութիւնը վերջին անձակցութիւն մը ունեցած է Քամանիոյի հետ: Փոթորկալից խօսակցութիւններէ ետք, Քամանիոյի բանբերը յայտարարած է — «Կը բաւէ որքան ժամանակ կորսնցուցինք պարապ խօսքերով: Քամանեօ ամէն յարաբերութիւն խզեց Պաուերասի հետ: Քանի որ մեզի պատերազմ կը պարտադրուի, կը կռուինք»:

Կը թուի թէ Քամանեօ որոշած է խզել բանակցութիւնները երբ ձայնասփիւռի իր կայանը քանդուած է: Նախորդ օրը, կայանը յարձակման ենթարկուած էր Զօր. Վեսէնի օդանաւերուն կողմէ, բայց փոքր վնասներ կրած էր միայն եւ կարելի եղած էր հաղորդումները շարունակել, յաջորդ օրը սակայն Իմպէրթ Պաուերասի ուժերը յաջողած էին մտնել Քամանիոյի հիւղօտիքէն ներս եւ կրակ բացած էին կայանին վրայ, պայթիւնէն ետք, կայանին ձայնը կը լռէր: Այս հարուածը շատ ծանր է Քամանիոյի համար, որուն ըլլալով որ ձայնասփիւռը հաղորդակցութեան միակ միջոցն էր զոր ունէին արտաքին աշխարհի հետ, մանաւանդ բարձր պահելու համար իրենց կողմնակիցներուն բարոյականը եւ հրահանգներ տալու անոնց:

Միւս կողմէ Պաուերասի ձայնասփիւռը կրկնակ կոչեր կ'ընէր ժողովուրդին, յայտնելով թէ նոյն գիշերը յարձակում մը պիտի սկսէին «հին քաղաքին» վրայ, որ Քամանիոյի ձեռքն է.— «Մի՛ վախնաք, կուգանք ձեզ ազատագրել համայնավար ըմբոստներու ձեռքէն: Ձեր տունը մնացէք եւ մի պահէք ըմբոստները: Իբրեւ բարեկամ կուգանք»:

Նախագահ Ճոնսընի շրջուն դեսպանը՝ Հարիմըն, յայտարարեց թէ համայնավար խառնակիչները որոնք կը փորձէին հակակշռել Դոմինիկեան ըմբոստութիւնը, կ'ուզեն ներկայիս խռովութիւններ ստեղծել լատին – ամերիկեան այլ երկիրներու մէջ: Հարիմըն յայտնեց նաեւ թէ ներկայիս համայնավար տարրերը երկրորդական դեր ունին Ս. Տոմէնկի մէջ: Քամանիոյի կառավարութիւնը ոչ համայնավար է, ոչ ալ համայնավարներու հակակշռին ներքեւ: Ըստ շրջուն դեսպանին, Վենեզուելա եւ Քոլոմպիա յաջորդ հետամուտներն են համայնավարներուն:

Հարիմըն յայտնեց թէ իր այցելած ութ երկիրներէն, չորսը (Պրազիլ, Արժանթին, Փանամա եւ Քոլոմպիա) համաձայն են ամերիկեան քաղաքականութեան, միւս չորսն ալ (Ուրուկուէյ, Չիլի, Փերու եւ Էքուաթոր) դէմ են: Դեսպանը աւելցուց թէ լատին ամերիկեան կարգ մը կառավարութիւնները որոնք կ'ընդդիմանան Սան-Տոմէնկի ամերիկեան միջամտութեան, մղուած են միայն ներքին քաղաքականութեան դրդապատճառներով:

ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ԼՈՆՏՈՆ ԳՆԱՑ

ԳԱՂՈՒԹԸ՝ ՊՍԱԿ ԱՐՔ.Ի ԿՈՂՔԻՆ

Կիրակի առաւօտ, սովորականէն աւելի հոծ բազմութիւն մը փութացած էր Ս. Սարգիս եկեղեցին, յայտնելու համար Պսակ Արք.ի թէ իր կողքին է: «Տէյլի-Էքսփրէս» կը գրէ այս առթիւ թէ Լոնտոնի առաջնորդը շատ յուզուած էր ի տես գաղութին ցոյց տուած համակրանքին:

Այս հարցին առընչութեամբ, Սերովբէ Արք. Մանուկեան Լոնտոն հասաւ Երկուշաբթի օր:

Միւս կողմէ, Լոնտոնի հայկական գանազան կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները ժողով մը գումարած են առջի օր եւ համաձայնած նոր եկեղեցի մը կառուցանելու: Այս նպատակաւ յատուկ մարմին մը պիտի կազմուի, վերջնական որոշում մը տալու համար:

Երկուշաբթի առաւօտ, Պսակ Արք. յայտնեց մեզի թէ ցարդ պատասխան չէ ստացած Վազգէն Կաթողիկոսէն, բայց ամբողջ գաղութը իր կողքին է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ արտաքին նախարարը՝ Կոստոփուլոս Լոնտոնէն Աթէնք վերադարձին, յայտարարեց թէ գոհ էր Լոնտոնի իր խօսակցութիւններէն Թուրք արտաքին նախարարին հետ: Աթէնք կը սպասէ Զօր. Կրիվասի, որ խօսակցութիւններ պիտի ունենայ Աթէնքի կառավարութեան անդամներուն եւ զինուորական ղեկավարներուն հետ:

ԼԵՀ զինուորական պատուիրակութեան պետը՝ Թիքոչինսկի, որ արեւմտեան Պերլին էր, քաղաքական ապաստանի իրաւունք ուզեց դաշնակիցներէն: Ամերիկեան զինուորական օդանաւով մը արեւմտեան Գերմանիա փոխադրուեցաւ: Կինը մերժած է իրեն ընկերանալ, քովը պահելով նաեւ 17 ամսու իրենց երախան:

ՎԻԷԹՆԱՄԻ ամերիկեան օդուժը իր ամէնէն մեծ վնասը կրեց առջի օր: Պիէն-Հոայի կայանէն սեւ մուխ մը սկսաւ բարձրանալ եւ պայթիւնները իրարու յաջորդեցին: 36 մեռեալ կայ, որոնց 26ը ամերիկացի, եւ 90 վիրաւոր որոնց 83ը՝ ամերիկացի: Վախ կայ սակայն թէ զոհերու թիւը աւելի մեծ ըլլայ: 13 ամերիկեան օդանաւեր բոլորովին փճացած են: Պաշտօնապէս, այս աղէտը արկածի կը վերագրուի:

ՆԱԽԱՐԱՐ ՄԱՋԻՈՒ յայտարարեց թէ Յուլիսէն սկսեալ հին շէնքերու վարձքերը պիտի բարձրանան:

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ, աւստրիական դաշնագրին տասնամեակին առթիւ – վարչապետ Քլաուս ճաշ մը տուաւ ի պատիւ Արտաքին չորս նախարարներուն, կայսերական պալատին մէջ:

ՆԱՍԸՐ նամակ մը գրած է վարչապետ Էրհարտի, ուր կը շեշտէ թէ արաբական երկիրներու բարկութիւնը ազդեցութիւն պիտի չունենայ գերման ժողովուրդին հետ իրենց յարաբերութեանց վրայ: Ալ Ահրամ կը հրատարակէ նաեւ գերման վարչապետին նամակը, ուր այս վերջինը կը յայտնէ թէ ոչ մէկ բան կ'արդարացնէ արաբական երկիրներու բռնած ընթացքը Դաշնակցային Հանրապետութեան դէմ, երբ Արեւմուտքի, Արեւելքի կամ ոչ-պայմանադրուած պլոքին պատկանող 78 երկիրներ դիւանագիտական յարաբերութիւններ ունին Իսրայէլի հետ:

ՓԵՔԻՆԻ «Ժողովուրդին Օրաթերթը» իր խմբագրականին մէջ կը գրէ թէ Իսրայէլ յարձակման գործիք մըն է եւ կը շնորհաւորէ արաբական երկիրները իրենց միաձայն որոշումին համար:

ԱՆԳԼԻՈՅ Էլիզապէթ թագուհին եւ Էտենպուրկի դուքսը դաշնակցային Գերմանիա պիտի երթան Յունիս 18ին:

Օրը Օրին

ԻՐԱՒԱԲԱՆ ԱՆԱՍՆԱՊԱՇՏՊԱՆԸ

— Կարելի չէ սպասել որ ազնիւ ու անապակ հոգիէն բխող իտէալներ ունենան անոնք, որոնք, առանց խղճմտանքի, փորձեր կը կատարեն աշխատանոցներու մէջ, անկար ու անբան, անասուններու վրայ ...

Այսպէս կը բաբբառի անասուններու անդամահատումին դէմ պայքարող ընկերակցութեան նախագահը, որ, ամէն մեկ-քիս վրայ ալ իրաւաբան է ու ժամանակին եղած է Միացեալ Նահանգներու փոխ-ընդհանուր դատախազ: Անունը Ճորն Ֆարնըմ:

Յօդուածը հրատարակուած է «Յարգանք կեանքին» ամսագրին մէջ, որ Անասնապաշտպան կազմակերպութեան պաշտօնաթերթն է:

Իրաւաբանը կը բացատրէ թէ «ճշմարտութեան, բարութեան, կարեկցութեան եւ իմաստութեան բան հասկցող մարդ արարածը կեանքին իմաստը կ'ըմբռնէ միայն այն ատեն, երբ աշխատի տանելի ու երջանիկ կեանք մը ապահովել իր նմաններուն համար»: Եւ նոյնիսկ «սա խոնարհ արարածներուն համար, որոնք չեն կրնար իրենք զիրենք պաշտպանել Մարդուն անգթութեան դէմ եւ անկարող են իրենց արդար դատը ներկայացնելու եւ գութ պահանջելու»:

Այս յօդուածը կարդացի առտուան թերթին մէջ ալ — արտատպուած էր պաշտօնաթերթէն — եւ իրիկունը հեռանկարի պատուհանէն լսեցի առեւտրական ծանուցում մը, որ կ'ըսէր.

— Այս *պիսքիթը* (պիսքիու) կը պարունակէ կենսանիւթ Ա. Բ. Գ., որ շատ օգտակար է ձեր շնիկին համար ... Դիմեցէք ձեր անկիւնի նպարավաճառին եւ քանի մը տուփ այս *պիսքիթէն* առէք ... Ձեր շնիկը շատ պիտի սիրէ ... Այո՛, շուներն ալ կենսանիւթի պէտք ունին ... Չմոռնա՛ք, վաղուընէ սկսեալ, ձեր շնիկին կենսանիւթ Ա. Բ. Գ. տուէք ...

×

Ձէր բաւեր այս շոշորթապատում ծանուցումը, քանի մը օր ետք, նոյն պատուհանին վրայ ցոյց տուին երիտասարդ աղջիկ մը որ ութ, տասը շնիկներու սանձերը ափին մէջ առած, «շուն կ'արածէր»:

Թղթակից մը հանդիպեցաւ իրեն մայթին վրայ եւ հարցուց.

— Ինչո՞վ կը զբաղիք, Օրիորդ ...

— Թերեւս ձեր ականջին քիչ մը տարօրինակ հնչէ, բայց ըսեմ որ պաշտօնս է շուն պտըտցնել ...

— Ձե՞ր շունը ... Բայց, սա քանի՞ հատ շուն ունիք, օրիորդ ...

— Ո՛չ, ո՛չ, այս շուները իմս չեն ... Դրացիներուն շուները կը հաւաքեմ եւ դուրս կը հանեմ ...

— Տէրերո՞ւն ինչ եղեր է, թող իրենք հանեն ...

— Անոնք զբաղած են, ժամանակ չունին ...

— Երեւի դուք ալ հարուստ էք եւ ձեր ապրուստը ճարելու մասին մտածելու պէտք չունիք ... Ու ժամանց կը փընտրէք ...

— Նա՛տ կը սխալիք ... Այս շուներուն շնորհիւ է որ հացիս դրամը կը ճարեմ ...

— Այսի՞նքն ...

— Այսինքն այս շուներուն տէրերը — կեսուրներ, զոքանչներ եւ նոյնիսկ սալոնական հարսներ — ինծի կը վճարեն ...

— Խեղճերնին սիրեմ ...

— Անիրաւ էք ... Վերջապէս, շուն ըսուածն ալ Աստուծոյ արարածն է ... երէ մենք, տուններս, թարմ օդի, մաքուր օդի պէտք ունինք, շուներն ալ պէտք ունին ... Ուրեմն, պէտք է անոնց առողջութեան եւ բարօրութեան մասին ալ մտածենք ... Այդ առաքելութիւնն է որ ինծի վստահուած է ... Ամէն առտու եւ ամէն իրիկուն, այս շուները կը հաւաքեմ եւ կը տանիմ կը պտըտցնեմ հանրային պարտէզին լճակին, ածուներուն եւ ծառերուն բոլորտիքը ... Սկիզբները, հարկաւ, շատ շուն ունէի, բայց, հետզհետէ, յանախորդներուս թիւը կ'անի ...

— Ինչպէս ձեզի վճարուած տոլարնե րուն թիւը, անշուշտ ...

— Այո՛, Աստուած պահէ մեր կեսուրները, մեր զոքանչները, մեր պառաւները եւ մեր նոր հարսները ... Ձեզի նորութիւն մը յայտնեմ — այս նորելուկ անասնասիրութեան հեղինակը ես եմ, բայց կը տեսնեմ որ ուրիշներուն ալ աչքը բացուեր է եւ զանազան քաղաքներու, զանազան թաղամասերուն մէջ, շնարածութիւնը սկսեր է բանուկ արհեստի մը վերածուիլ ...

×

Նորութիւն մըն ալ ինձմէ — մօտ ատենէն հրապարակ պիտի ելլէ, լոյս պիտի տեսնէ, ուրիշ, նոյնքան պատկերազարդ, շոշորթութիւն մը, որքան ատեն որ զոյութիւն ունին կորկոտաւոր զառամածներ:

Այո՛, մօտ ատենէն կատու պիտի արածեն: Վերջապէս, կատուն ալ Աստուծոյ արարածներէն մէկն է եւ ան ալ շանտիբոջ եւ շան նման կենսանիւթ Ա. Բ. Գ.ի պէտք ունի:

Եւ թարմ օդի: Ամբողջ օրհիւրանոցներու թաւշապատ բազմոցներուն վրայ կամ փափկասուն տիկնանց գիրկը նստելով իրենց օրերը չեն կրնար անցընել, խեղճերը ...

×

Նան *պիսքիու* յանձնարարողին նամակ չգրեցի: Շնարած օրիորդին ալ նամակ չգրեցի:

Բայց, երկտող մը ղրկեցի անասնապաշտպան իրաւաբանին հարցնելու համար հետեւեալը.

— Մեծապատիւ բարեկամ —

Գիտական փորձերու համար անդամահատեալ մուկերու եւ կատուներու, շուներու եւ կապիկներու ողբերգութեան առթիւ արցունք կը թափէք: «Կարելի՞ է հարցնել ձեզի թէ ե՞րբ պիտի կարդաք — եւ ո՞ւր — ձեր բողոքագիրը այն անբան ժողովուրդին դէմ, որ բանաւոր ժողովուրդներ կոտորեց Թուրքիա կոչուած դժոխավայրին մէջ՝ վերջին հինգ հարիւր տարին: Ձեր յօդուածէն կրեցի այն տպաւորութիւնը թէ ձեզի համար մարդկային արարածներու զանգուածային բնաջնջում մը, որեւէ տեղ, մէկ կաթիլ արցունք ալ չի բերեր ձեր աչքը, կը բաւէ որ մուկերն ու շուները, կատուներն ու կապիկները չկոտորուին՝ յանուն բանաւոր էակին առողջութեան:

«Այս դառն խօսքերը արտասանելու պէտք ունեցած պիտի չըլլայի եթէ այս օրերս, ձեր պաշտօնաթերթին մէջ, գոնէ կէս – բերան, ձեր զայրոյթը յայտնած ըլլայիք ցեղասպանութեան դրուագի մը առթիւ, որուն մասին, անտարակոյս, կարդացիք մամուլին մէջ»:

Կը սպասեմ անասնապաշտպան իրաւաբանին պատասխանին:

ԽԻՐՈՊԱՅԻ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՄԵԾ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Ցիսուն տարի առաջ կատարուեց պատմութեան մէջ աննախադէպ մի ոճրագործութիւն, որին զոհ գնաց աշխատասէր ու շինարար հայ ժողովրդի արեւմտահայ հատուածը: Թուրքական պետութեան ազգայնամոլ ղեկավարները, օգտագործելով նպաստաւոր առիթը, երբ Արեւմտեան Հայաստանի զէնքի ընդունակ բոլոր տղամարդիկ կանչուած էին բանակ եւ անպաշտպան էին մնացել կանայք ու երեխաները, ոտնահարելով մարդկային ամենատարրական ըմբռնումները, նենգօրէն իրագործեցին Հայերին բնաջնջելու նախօրօք մշակած ծրագիրը: Տղամարդկանց բանակում զինաթափ անելուց յետոյ մաս – մաս գնդակահարեցին: Պոլսի մտաւորականութեանը 1915 Ապրիլ 24ի գիշերը ձերբակալեցին, աքսորեցին երկրի խորքերը, խոշտանգեցին: Նոյն Ապրիլ ամսին սկսուեց անպաշտպան հայ ժողովրդի զանգուածային ջարդը, տեղահանուեցին բոլոր Հայերը, խլեցին նրանց ունեցուածքը եւ տարագրելով դէպի հարաւ՝ ճանապարհներին կոտորեցին ամենաբարբարոս միջոցներով, չխնայելով ոչ հիւանդներին, ոչ յղի կանանց, ոչ ծծկեր երեխաներին եւ ոչ էլ զառամեալ ծերունիներին:

Պատմական Հայաստանի գեղեցիկ բնաշխարհը ներկուեց անմեղ Հայերի արիւնով: Հարիւր հազարաւոր դիակներ օրերով մնացին անթաղ, դարձան գազանների կեր: Ամայացան տասնեակ հայաբնակ քաղաքներ, հազարաւոր գիւղեր: Մարդասպանները կատաղի վայրագութեամբ քանդեցին, աւերեցին, թալանեցին տարիների ընթացքում կառուցուած տները, տնկուած այգիները, մշակուած պարտէզները: Գերեզմանատների վերածեցին վարդաստանները:

Անլուր ողբերգութիւն էր, որ կատարուեց մեծ պետութիւնների աչքի առաջ: Թաքուն չէր ոճիրը, գիտէր ամբողջ աշխարհը՝ մարդասիրութիւնից, մարդկայնութիւնից ճառող «քաղաքակիրթ» աշխարհը:

Զարմանալի կերպով փակ մնացին այդ պետութիւնների աչքերը եւ ոճիրի պահին, եւ նրանից յետոյ: Նրանք հանդիստ դիտեցին աշխարհով մէկ ցրուած հայ գաղթականների տառապանքը, լսեցին նրանց հայրենաբաղձ ու արդարացի աղաղակները: Լսեցին ու լռեցին:

Ու հիմա, աշխարհի չորս կողմը ցրուած Հայերը նշում են մեծ եղեռնի յիսնամեակը, մատուցելով պատշաճ յարգանքը մօտ երկու միլիոն զոհերին, ու զում են միաժամանակ ամօթի խարանը դրոշմել այն մարդկանց դէմքին, որոնք իրագործեցին ոճիրը եւ մնացին անպատիժ:

Պէտք է նշուի հայ ժողովրդի համար նուիրական այս պատմական օրը, նշուի երկիւղածութեամբ ու մեծ յարգանքով, բայց ոչ լաց ու կոծով: Դա հայ ժողովրդին յատուկ չէ: Եղեռնը մեր ժողովրդի պարտութիւնը չէր, փոքրոգի, նենգ թշնամու բարոյական պարտութիւնն էր: Ապացոյց՝ վերածնուած այսօրը մայր հայրենիքում եւ գոյութիւնը Սփիւռքի, որ ամենադժուարին պայմաններում տոկում է, համբերում, պահում ազգութիւնը, լեզուն, պայքարում ձուլման դէմ, սպասում:

Պէտք է գրուի մեծ Եղեռնի մասին ամբողջ ճշմարտացիութեամբ, թող աշխարհը մի անգամ էլ իմանայ, թէ ինչի ընդունակ են եղել բռնակալները: Պէտք է ցոյց տրուի, թէ ովքեր էին զոհերը, ովքեր՝ ոճրագործները: Զոհը աշխատասէր հայ ժողովուրդն էր, որ պայքարում էր բռնութեան դէմ, բնութեան նուաճման համար, ճանաչում էր իր լեռն ու քարը, ջուրն ու ձորը, բուսականութիւնը, ծնուել, ապրել էր այնտեղ, երբեք չէր մտածում արշաւել ուրիշ ժողովուրդների վրայ, կոտորել մարդկանց: Նրա մղած պատերազմները, սկսած Աւարայրի ճակատամարտից մինչեւ Մուսա լերան քառասուն օրերը, մղուել են իր անկախութեան, ինքնուրոյնութեան պահպանման համար: Կռուել է իր գոյութիւնը պահպանելու համար, ոչ ուրիշների գոյութեանը վերջ տալու, իր մարդկային արժանապատուութիւնը պաշտպանելու համար, ոչ ուրիշների արժանապատւութիւնը վիրաւորելու, իր ընտանեկան սրբութեանը վնասելու: Հայ ժողովուրդը մշակոյթ ստեղծող ժողովուրդ է եղել, հռոմէական լեգէոնների դէմ պայքարելու տարիներից իմացել է տաճարներ, պալատներ կառուցանել, թատրոն հիմնել, բիւզանդական արշաւանքներին դիմագրաւելիս՝ ստեղծել է գրականութիւն, թուրքական եւ պարսկական բարբարոսութեան տարիներին անգամ մի կողմից տոկացել է թուրք ենիչէրիների ու պարսիկ ֆարաշների սարսափներին, միւս կողմից չի մոռացել մագաղաթների վրայ դրոշմել իր իմաստութիւնը, այդ մագաղաթները զարդարել գունազեղ նկարներով: Իր համար չի ստեղծագործել միայն: Նրա հազարամեակների մշակոյթը իր համամարդկային վեհ ձգտումով պատկանում է բոլոր ժողովուրդներին, ամբողջ մարդկութեանը:

Հայ ժողովուրդը իր մշակոյթով նպաստել է եւ մնացած ժողովուրդներին, այդ թւում հինգ – վեց դար իր վրայ իշխող Թուրքերին: Հարիւրաւոր տարիներ գերազանցօրէն հայ ճարտարապետներն ու շինարարներն են կառուցել Թուրքիայի պետական ու հասարակական կարեւորագոյն շէնքերը, կոթողները, որոնք այսօր էլ զարդարում են հնօրեայ Կ. Պոլիսը եւ միւս քաղաքները: Սկսած ԺԷ. դարից՝ մօտ երկու հարիւր տարի մեծ մասամբ Հայերն են արքունի ճարտարապետները, նկարիչները, մանրանկարիչները, արուեստագէտ ոսկերիչները: Հայերն օգնել են տպագրութեան գործի տարածմանը Թուրքիայում, եղել են Թուրքական տպագրական տառերի բարեփոխողները, հիմնել են թատրոններ, նպաստել երաժշտութեան զարգացմանը: Հայ ժողովուրդը շատ բան է կատարել այդ երկրի բարգաւաճման, մտաւոր վերելքի համար: Իսկ ինչո՞վ են հատուցել Թուրք իշխանաւորները դարաւոր մշակոյթ ունեցող ժողովրդին — տեւական կոտորածներով, ջարդերով, թալանով: Մնում էր միայն դիմել ինքնապաշտպանութեան: ԺԹ. դարը ազատութիւն բերեց Թուրքական գերիշխանութեան տակ տառապող բազմաթիւ ժողովուրդների՝ Յոյներին, Սերպերին, Պուլկարներին: Հայ ժողովուրդը ի վերուստ ստրուկ մնալու սահմանուած չէր: Նա էլ դիմեց ազատագրական պայքարի, ցանկանալով իր հայրենիքում ազատ ապրել, զերծ մնալ տեւական հալածանքներից: Զէյթունից (1862) մինչեւ Սասուն (1895), մինչեւ Մուսա լեռ (1915) այդ պայքարի շղթաներն են, ազատաբաղձ մի ժողովրդի արդարացի ընդվզումը բարբարոս գերիշխանութեան դէմ: Հայկական այդ յուզումները հպարտութեամբ միայն կարող են լցնել մեր ժողովրդի սիրտը: Դրանք նրա հայրենասիրական նկարագրի, տոկունութեան արտայայտութիւններն են: Բուսական – կենդանական աշխարհն անգամ ունի ինքնապաշտպանողական բնազդը, պայքարում է իր գոյութեան համար, մարդը, բնութեան գերագոյն էակը կարո՞ղ է զըրկուած լինել այդ տարրական իրաւունքից:

Անհաւասար կռւում ընկաւ հայ ժողովրդի մի մեծ հատուածը: Թուրքական եաթաղանից փախած ու կմկմաս թափուած հազարաւոր մարդկանց ես տեսել եմ Էջմիածնի եւ Երեւանի փողոցներում – կանայք, երեխաներ, կմախացած, մարդկային կերպարանքը փոխած դժբախտներ, որոնց համաճարակը հնձում էր ահաւոր սաստկութեամբ: Յիսուն տարի է անցել այդ մղձաւանջային օրերից, բայց այժմ էլ դեռ տեսնում եմ ոսկրացած այդ մարմինները Էջմիածնի պատերի տակ:

Ո՞վ էր պատասխանատուն այս ահռելի ոճիրի: Անշուշտ երիտասարդ Թուրքերի ղեկավարները եւ նրանց մեծ խորհրդատու քայզերական Գերմանիան: Բայց պատասխանատու են նաեւ այն պետութիւնները, որոնք հանդիստ դիտեցին մի ժողովրդի ոչնչացումն ու մարտիրոսագրութիւնը: Օգնութեան կանչող ձայները, մարդասիրական կոչերը մնացին անարձագանգ, ձայն բարբառոյ յանապատի: Պետութիւններ, քաղաքական գործիչներ, որոնք երբեմն աղմուկ էին բարձրացնում անգամ առանձին անհատների սպանութեան առիթով, անտարբեր մնացին մի ամբողջ ժողովրդի ողբերգութեան հանդէպ, եւ ոչինչ չձեռնարկեցին մեծ ոճիրը կասեցնելու համար:

Հակառակ մանկասպանների երազների՝ չմեռաւ հայ ժողովուրդը: Նա իր վերածնուած հայրենիքում մի քանի տասնամեակում այնպիսի զարթօնք ապրեց, որ հազուադէպ է մարդկային պատմութեան մէջ, բայց ապրելով ու վերածնուելով, նա իր սրտի խորքում միշտ պիտի պահի երկու զգացմունք՝ իր արդարահատանքը նրա արիւնը թափող, այդ արիւնը սակարկող պետութիւնների նկատմամբ եւ յարգանքը հայրենիքի, սեփական մշակոյթի, ժողովրդի պահպանման համար ընկած մարդկանց նկատմամբ, այն ազնիւ, աշխատասէր գեղջուկների, որոնք քրտինքով պարարտացուած հողին խառնեցին իրենց մաքուր արիւնը: Հայ ժողովուրդը իր սրտում վառ պիտի պահի նահատակուած հազարից աւելի այն մտաւորականների յիշատակը, որոնք ծնուել էին հարազատ ժողովրդի ծոցից, սնուել նրա դարաւոր իմաստութեամբ եւ մաքառում էին նրա ապագայի համար:

Այս մեծ սուգը միայն Հայերի սիրտը չէ, որ մորմոքում է, այլեւ այն բոլոր ժողովուրդների, որոնք գիտեն յարգել ժողովուրդների ազատութիւնը, արժանապատուութիւնը: Նրանք մեզ հետ միասին, մեր չափ, անկեղծօրէն յուզւում են ու վերապրում այսօր՝ պատմութեան մէջ աննախընթաց այս մեծ ու ահաւոր ոճիրը, որ պէտք չէ թոյլ տալ որ կրկնուի, երբեք եւ ոչ մի տեղ:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԵԱՆ

«Պատմա–բանասիրական հանդէս»

ԱՇՈՏ ՄԱՏԱԹԵԱՆ

Հայ թատրոնը մեծ կորուստ մը ունեցաւ մահովը Աշոտ Մատաթեանի, որ իր աչքերը փակեց անցեալ ամիս, Պոլսոյ մէջ, 83 տարեկանին:

Ողբացեալ արուեստագէտը արեւմտահայ թատրոնի վերջին յիսուն տարիներու պատմութեան մէջ կը թողու յիշատակելի անուն մը, տրուած ըլլալով որ ան հայ բեմին յաջողած է տալ նոր ուղղութիւն մը, իր յանդուգն ու բոլորովին ինքնուրոյն մօտեցումներով եւ յղացումներով:

Կարելի է անվարան ըսել թէ Աշոտ Մատաթեան եզակի դէմք մըն է եղած հայ թատրոնի պատմութեան մէջ:

Համբաւաւոր Պէրպէրեան վարժարանէն պարտէզին պտուղ, Մատաթեան ունէր ծանր բեռ մը՝ մտաւորական պաշարի: Իր մշակուած միտքը պատճառ եղած էր նաեւ որ ան խորապէս արմատանայ թատերական արուեստին մէջ ու թափանցէ այդ մարզին բոլոր մանրամասնութիւններուն:

Սխալ պիտի ըլլար Աշոտ Մատաթեանի կեանքին ու գործունէութեան մասին խօսուած ատեն զայն որակել «դերասան» տիտղոսով: Այդքանը անբաւարար պիտի ըլլար ու պակասաւոր, տալու համար ողբացեալին կատարեալ դիմագիծը:

Որովհետեւ, Աշոտ Մատաթեանի մէջ կատարողական յատկութիւնը բացարձակ ստուերի տակ կը մնար իր թատերագիտական այլ կարողութիւններուն քով: Ան բոլորովին տարբեր բան էր: Բառին լայն առումով դերուսոյց մըն էր, դերուսոյց մը՝ որուն սրբատող միտքն ու խուզարկող աչքը հրաշքներ կը գործէր: Օրինակ մը տալու համար մեր այս վարկածին ճշգրտութեան մասին, կարելի է յիշատակել այստեղ Շէյքսփիրի «Համլէթ»ի մը ներկայացումը Պոլսոյ մէջ (Թուականը չեմ յիշեր ճշգրիտ կերպով) ուր Աշոտ Մատաթեան ստանձնած էր Համլէթի դերը, իր վրայ առնելով նոյնպէս բեմադրութիւնն ու ռէժիսէօրի պաշտօնը: Այդ շրջանին, ընդհանուր կարծիքը այն էր որ Աշոտ Մատաթեանի Համլէթը այնքան տկար ու տմոյն եղաւ, որքան շքեղ ու շողշողուն եղաւ իր բեմադրութիւնն ու իր ցուցմունքներով առաջնորդուած միւս դերակատարներուն խաղը:

Արեւմտահայ Թատրոնի մեծագոյն դէմքերէն մէկուն՝ Մարտիրոս Մնակեանի աշակերտն էր Աշոտ Մատաթեան ու վերջին յիսուն տարիներու ընթացքին եղաւ Արեւմտահայ Թատրոնի գործը շարունակողը:

Արդարեւ, առաջին աշխարհամարտէն ետք, Աշոտ Մատաթեան գլուխն էր Պոլսահայ Տրամաթիքին, որ այնքան փայլուն շրջան մը բոլորեց Պոլսոյ մէջ:

Այդ շրջանին էր որ ողբացեալը մեծ յեղաշրջում մը յառաջացուց Պոլսահայ Թատրոնին մէջ: Զերբազատեց զայն հինաւուրց մելոտրամաթիք լուծէն ու պատ-

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ

Փամփուշտը սպառած հայ մարտիկները ձեռնամարտերի են անցնում: Դրութիւնը յուսահատական էր. ղեկավարներից ու փորձուած մարտիկներից շատերը զոհուել կամ վիրաւորուել էին: Փամփուշտը, սննդամթերքը սպառուելու վրայ էր: Օրհասական այդ պահին, 1915 Օգոստոս 3ին, Սասունցիք մէկընդմիշտ թողնում են հայրենի լեռը եւ քաշւում անտառներն ու քարանձաւները: 1916 թուականին, երբ ռուսական զօրքերը եւ հայ կամաւորները մտան Մուշ, գտան ու փրկեցին հերոս ժողովրդի բեկորները:

Ինքնապաշտպանողական կռիւների պատմութեան մէջ իր արժանաւոր տեղն ունի նաեւ Շապին Գարահիսարի հերոսամարտը:

Պատերազմի հէնց սկզբից երիտթուրքերի կառավարութիւնը Շապին Գարահիսարից մօտ երեք հարիւր հոգի բանակ է կանչում, որոնց մեծ մասը յետոյ զինաթափւում է եւ սպանւում: Այդ եւ ուրիշ այդպիսի լուրերը զգաստացնում են Հայերին. Նրանք միահամուռ կերպով որոշում են չենթարկուել տեղահանման հրամանին եւ աւելի քան հինգ հազար հոգի, որոնց թւում մօտ հինգ հարիւր կռւող, ամրանում են հայկական թաղի մօտ գտնուող բերդում եւ դիմում ինքնապաշտպանութեան: Մի հայ երիտասարդ իր արտասանած ճառում ասում է. «Մեր պայքարը միայն ինքնապաշտպանութեան համար չէ. մենք մարդ ենք, բանականութիւն ունենք եւ մարդու պէս պատուով ապրիլ կ'ուզենք»:

Զայրացած Հայերի ըմբոստութեան վրայ, Թուրք կուսակալը հրամայում է այրել հայկական թաղը, ապա պաշարում է բերդը եւ սկսում ռմբակոծել:

Յունիսի կէսերին Թուրքական զօրքերի գրոհները սաստկանում են՝ պաշարուածների դրութիւնը դառնալով աւելի ու աւելի է ծանրանում: Հաց եւ ճաշ եփելու համար փայտ չկար, ջուր չկար, դեղ չկար, հիւանդութիւնները հնձում էին մարդկանց, փամփուշտը սպառւում էր: Հաշուի առնելով ստեղծուած ծանր դրութիւնը, Շապին Գարահիսարցիք որոշում են գիշերով ճեղքել թշնամու օղակը եւ դուրս գալ պաշարումից: Բայց այդ քչերին է յաջողւում, մեծ մասը անհաւասար մարտերում ընկնում են քաջի մահով:

1915 Յունիս 29ին, ինքնապաշտպանողական կռիւների 27րդ օրը, Թուրքական զօրքերը մտնում են բերդը եւ հրէշաւոր ոճրագործութիւններ կատարում, չխնայելով երեխաներին, ծերերին, կանանց, ծանր վիրաւոր մի հայ երիտասարդի Թուրք զինուորները գանահարում եւ կիսամեռ վիճակում քաշ են տալիս ժայռից ցած նետելու համար: Վերջին պահին, անսպասելի կերպով իր բոլոր ճիգերը լարելով, այդ երիտասարդը գրկում է դահիճներից մէկին եւ իր հետ գլորում անդունդը:

Անօրինակ, առասպելական հերոսութիւններ գործեցին Հայերը նաեւ հեռաւոր Ուրֆայում եւ Միջերկրականի ափին գտնուող Մուսա լերան վրայ: Ուրֆայի եւ Մուսա Լերան կռիւները 1915 թուականի ինքնապաշտպանողական կռիւների փառաւոր դրուագներից են, հայկական արիութեան հիասքանչ օրինակներ:

Հայ ժողովրդի հերոսական ինքնապաշտպանողական կռիւները ամբողջ աշխարհի առաջ մի անգամ եւս դրսեւորեցին նրա դիւցազնական ոգին:

Վ. ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ

«Գրական Թերթ»

(3 եւ վերջ)

ուսանեց ժամանակակից եւրոպական թատրոնի, մանաւանդ ֆրանսական թատրոնի չինուելով։ Հետզհետէ Թուրք – թատրոնի բեմադրեց այդ շրջանի ֆրան– սական թատրոնի մեծագոյն հեղինակնե – րէն՝ Պէրնշթայնի, Պաթայլի, Վոլֆի եւ այլոց երկերը, այսպիսով Պոլսահայ թատրոնին տալով նոր վերելք ու նոր ա– ռում ։

Ով չի յիշեր այդ շրջանի փառահեղ ներ– կայացումները «Սամսոն»ի, «Հարսանե – կան քայլերգ»ի», «Խամաճիկներու» որոնց մէջ, Աշոտ Մատաթեանի ղեկավարու – թեան տակ յաղթանակէ յաղթանակ գնաց գնայլելի զոյգը՝ Աշօ Շահխաթունի եւ Է– լիզ Գոլան – Պինէմէճեան ։

Յակաւին թարմ են բոլորի յիշողու – թեան մէջ, մինչ Աշոտ Մատաթեանի մականին տակ դրուած այն ներկայա – ցումները, որոնց մէջ կ'երեւէին հայ թատրոնի հսկաները՝ Յովհ. Աբէլեան, Յովհ. Զարիֆեան, Գրիգոր Աւետեան, Աշօ Շահխաթունի եւ ինչո՞ւ է մեր օրերու հայ թատրոնի հսկան՝ Վահրամ Փափազ– եան ։

Եւ այս մեծերը բոլորն ալ գիտակ էին ու ըմբռնած Աշոտ Մատաթեանի թատե – րագիտական անվիճելի կարողութիւննե – րը, կը յարգէին ու կը սիրէին զայն, հետեւելով իր բանիմաց ու խորիմաստ ցուցմունքներուն ։

Ճիշդ է որ Հրաչեայ Ներսիսեան, որ փառքով ու պատիւով անցաւ ու գնաց հայ թատրոնի ճամբայէն, ըլլալ աշակերտը եղաւ, սակայն, արդար ըլլալու համար պէտք է այստեղ արձանագրել, որ մինչեւ Սեւումեանի Պոլսոյ մէջ երեւումը, Հրաչեայ Ներ – սիսեան յղկուեցաւ ու կոկուեցաւ Աշոտ Մատաթեանի հնոցին մէջ ։

Բազմաթիւ են Աշոտ Մատաթեանի ա – շակերտները, որոնք անցեալին ու ներ – կայիս փայլուն գործունէութիւն ունին։ Առանձինէ կարելի է յիշատակել այստեղ Զարուհի Տէյիրմէնճեան (Անտոնեան) որ Աշոտ Մատաթեանի դպրոցին պտուղը ե – ղաւ։ Առկէ զուրս, այն քիչ ու չատ թա– տերական գործը որ այսօր գոյութիւն ու– նի Պոլսոյ մէջ, այն կարգ մը նուիր – եալները որոնք իրենց ուսերուն են առած այդ ծանր բեռը, բոլորն ալ, առանց բա– ցառութեան, Աշոտ Մատաթեանի շունչով տոգորուած ու պատրաստուած են ։

×

Երիտասարդութեան խանդավառ տա – րիներուս, երբ ամէն ժամու, ամէն պա – տեհ առիթին կը սլքտայի թատրոններուն դուռները, երբեք պատեհութիւնը չեմ ու– նեցած, դժբախտաբար, դէմ առ դէմ գա– լու այս արժէքաւոր արուեստագէտին հետ ։ Բեմէն զուրս երբեւիցէ չեմ հանդիպած իրեն ։ Կը խոստովանիմ որ խանդավառուած մը եղած եմ առաջին իսկ օրէն իրմով, վասնզի իր ղեկավարած բոլոր ներկայացումները իրենց խոր տը – պաւորութիւնը թողած են վրաս ։

Այդ օրերուն թատրոնի մասին իմ հա– ղումներս ու գաղափարներս չէին անցներ խանդավառութեան սահմանները, բոլոր երիտասարդներուն նման, ես ալ, խան – դավառուիլ գիտէի միայն, առանց սա – կայն խոր ըմբռնում մը ունենալու թա – տերական արուեստին մասին ։

Երբ հասայ տարիքի մը, ուր արդէն կը կարծէի ունենալ իմ սեփական ըմբռնում– ներն ու մօտեցումները հետեւած արուես– տիս մասին, աւելի խոր փափաք մը ար – մատացած էր մէջս մօտէն ճանչնալու Ա– շոտ Մատաթեանը, խօսելու անոր հետ, իմանալու իր խօսքը թատերական ար – ուեստին մասին եւ օգտուելու համար ա– նոնցմէ ։

Եւ ատոր համար ալ, 1952ին, երբ այ – ցելութիւն մը կատարեցի Պոլիս, առաջին մտածումս եղաւ երթալ ու տես– նել զինքը ։

Դժբախտաբար, սակայն, այս անգամ եւս չհասայ մուրազիս ։ Վարպետը կը բացակայէր Պոլսէն ու գտնուէր Պէյ – րութ ։

Եւ սակայն, իր ծանօթներուն, իր բա – րեկամներուն, իր աշակերտներուն հետ ունեցած իմ զրոյցներէս հասայ այն եզ – րակացութեան թէ Աշոտ Մատաթեան ամբողջ Պոլսահայութեան կողմէ սիր – ուած ու յարգուած բեմի վաստակաւո – րըն էր ։

Եւ այսօր, իր կորուստին առջեւ, կը խորհիմ թէ այդ հասարակութիւնը որ սիրեց ու յարգեց Հայ բեմի այս մեծ վարպետը, անոր մահուընէն ետք պիտի գիտնա՞յ նոյն չափով յարգել նաեւ անոր յիշատակը ։

Իմ մասիս, ես յարգանքով կը խոնար – հիմ իր յիշատակին առջեւ ։

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳՄԲԷԹԵԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՊԵՐԼԻՆ.— Մայիս մէկի օրը կէսօրէն ետք տեղի ունեցաւ սգահանդէս «Հոհէն – ցոլէրնքիրշէ» մեծ եկեղեցիին «Լութեր – զաալ» կոչուած սրահին մէջ ։

Հոգեւոր ամփոփման արամադրու – թեամբ ունկնդրուեցաւ օրուան համա – պատասխան նուագ ։

Պ. Ա. Մուրատեան բացման խօսքով մեր հանեց սգահանդէսին նշանակութիւ – նը եւ շեշտեց թէ պահանջատէր է հայ ժողովուրդը ։ Մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութեամբ յարգուեցաւ նահատակներուն յիշատակը ։

Վիէննայի Հայոց հոգեւոր հովիւ Մես– րոպ Ծ. Վրդ. Գրիգորեան, որ յատկա – պէս հրաւիրուած էր սգահանդէսին բա – նախօսելու, պատարագ մատուցանելու, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարելու եւ գաղութիս Հայոց մեռելներուն գերեզ – մաններն օրհնելու, խօսեցաւ օրուան նիւ– թին շուրջ, պատմական հանգամանքը պարզելով եւ հուսկ ուրեմն յորդորելով ազգային միասնականութեամբ զօրանալ։

Յաջորդ բանախօսն էր Պ. Ֆրունճեան, որ ընարան առաւ Եղիշէէն՝

«Մահ ո՛չ իմացեալ մահ է,
Մահ իմացեալ անմահութիւն է» ։

Բաղդատելով Վարդանանց հազար երե– սուն եւ վեց վկայից հետ մէկուկէս մի – լիոնի հայ նոր նահատակներու թիւը եւ Հայոց հայրենազրկութեան պարագան, գոհունակութեամբ շեշտեց որ հոգեւոր պետերը նոյն ներշնչումով սուրբերու կարգը կը դասեն արդէն մեր այս նահա– տակներն ալ, որոնք ոչ թէ յիսուն տարի, այլ 1500 տարի ետքն ալ պիտի չմոռցը – ւին, քանի որ անմեղօրէն զոհուեցան վա– սըն հայրենեաց եւ կրօնի, ինչպէս Վար – դանանք ։ Այլ եւ պէտք չէ գոհանալ հայ ազգի ներկայ բարւոք վիճակէն եւ պար– ծանքի առիթ տուող հայ հանճարներու երեւումէն ամբողջ աշխարհի մէջ, հարկ է միշտ բարձրին ձգտումն ունենալ ։

Պ. Ա. Վանփուշ հակիրճ խօսքերով ար– տայայտուեցաւ Յիսնամեակին մասին ։ Կարդաց փաստաթուղթեր, որոնք Վանի շրջաններու գաւառապետներու կամ պե – տական պաշտօնատարներու կողմէ գըր – ուած էին, իբրեւ տեղեկագրութիւն կեդ– րոնին ուղղուած, թէ ինչպէս գործա – դրած էին սպանդը հայ բնակչութեանց վրայ ։ Պ. Վանփուշ վերջացուց Ա. Ահա – րոնեանի ծանօթ բանաստեղծութեան երկ– տողեակով.

«Այսքան չարիք թէ մոռանանք մեր որդիք,
Թող ողջ աշխարհ Հայուն կարդայ
նախատինք» ,

որ ետքէն ամբողջութեամբ կարդացուե – ցաւ Պ. Հ. Պետրոսեանի կողմէ։ Ուրիշ կտոր մը, դարձեալ Ա. Ահարոնեանէ, կարդաց Պ. Բ. Սոսիկեան ։

Դերասան Պ. Գ. Մելիքեան Ֆրանց Վերֆըլի «Մուսա Տաղի» գերմաներէն սկզբնագրէն հատուած մը կարդաց եւ ի– մաստալից խօսքերով գերմաներէն լեզ – ուով ոգեկոչեց նահատակաց յիշատակը ։

Տիկին Արփինէ երգեց «Տէր կեցո դու զՀայս» աւուր պատշաճի երգը իր քաղցր ձայնով եւ Մեսրոպ վարդապետին պահ – պանիչով վերջ գտաւ սգահանդէսը ։

×

Կիրակի օր, Մայիս 2ին, պատարագեց Մեսրոպ Վրդ. Գրունվալդի քաղաքամա – սին եկեղեցիին մատուռին մէջ եւ քարո – զեց Յիսնամեակի եւ Կարմիր Կիրակիի անդրադարձումներով ։ Թելադրեց նաեւ որ Գերմանիոյ զանազան քաղաքներու Հայերը կազմակերպուէին եւ իրարու հա– ղորդակից ըլլան, գործակցին Վիէննայի Հայութեան հետ եւ այլն ։

Հոգեհանգստեան պաշտօնը, ինչպէս եւ պատարագի արարողութեան յիշատա – կումները յատկապէս նահատակաց կը վե– րաբերէին, այնպէս որ «Նահատակաց մեր արքայութիւն» եւայլն պարբերութիւն – ները գոհունակութեամբ կը լսուէին ։ Երգեցողութիւնները կատարուեցան զըլ – խաւորութեամբ Պ. Եր. Աբէլեանի, որ շնորհաւորելի է իր ջանքերուն համար ։

ԹՂԹԱԿԻՑ

Ց. Գ.— Պերլինի Ռիաս ձայնարձակը Մարտ 25ին եւ Մարտ 26ին երկու անգամ տուաւ կէս ժամ տեւող առաքում մը «Ժո– ղովուրդի մը դիմաստուերը» վերնագրով, որ կը վերաբերէր հայ ժողովուրդի անց – եալին եւ ներկային նկարագրութեան ։ Նոյնը տուած էր արդէն Օգոստոսին եր – կու անգամ, բայց նիւթը այնքան լաւ համադրուած էր եւ հայկական եղանակ – ներով ճոխացած, որ լայն խաւերու հա– մար ալ հաճելի էր լսել, եւ խնդրանք – ներու հետեւելով վերստին առաքում մը ըրին, պատշաճեցնելով միանգամայն Հա– յոց ճակատագրի ծանօթացման ։

«Տիէ Վելթ» թերթը իր կարգին խմբա– գրութեան կողմէ գրուած վերլուծական լայն յօդուածով մը անկողմնակալօրէն անդրադարձած էր օրը օրին Ապրիլեան Մեծ Եղեռնին Յիսնամեակին ։

ՆՈՅՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԷԿՄՈՆՏ»Ի ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պատմաբան եւ բանասէր Ստեփան Կա– նայեանի գիւանէն գտնուեցաւ Կէօթէի «Էկմոնտ» ողբերգութեան թարգմանու – թեան ձեռագիրը, որ վերջացած է 1893– ին, Տիֆլիզ ։

Թարգմանութեան լեզուն հիւթեղ է, համեմուած ժողովրդական լեզուի հա – րուստ բառ ու բանով։ Հարազատ մնալով բնագրին, Ս. Կանայեան աշխատած է պահպանել ոչ միայն ողբերգութեան ո – գին, այլեւ ժամանակի գունաւորութիւ– նը ։

Ձեռագիրը մինչեւ այսօր մնացած էր անտիպ ։

Ստ. Կանայեանէն ետք Կէօթէի այս գործը թարգմանած է Հմայեակ Մաժին– եան եւ անցեալ դարու 90ական թուա – կաններուն տպագրած է «Մուրճ» հան – դէսին մէջ։ Այնուհետեւ, 1899ին, լոյս տեսաւ առանձին գիրքով ։

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Անպաշտօն կերպով Հայաստան այցե – լեց Մոսկուայի Սուրիոյ դեսպանը՝ Սա – լահ էլ Տին Թարազի ։ Երեւանի մէջ խօ – սակցութիւններ ունեցաւ Գերագոյն Խոր– հուրդի նախագահ Ն. Յարութիւնեանի, քարտուղար Ա. Գալստեանի, Բ. Գրիգոր– եանի, Ա. Շահինեանի եւ Ջ. Հարաթ – եանի հետ ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (230)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Մտահոգ սեւեռած էր խոնաւ, կա – պոյտ աչքերը դէպի այն բարձր լեռը՝ որ Էկէրի կողմէն հորիզոնը կը ծածկէր ։ Ու քանի որ չէր կրնար տեսնել Էկէրը, լեռը կը դիտէր ։ Արդէն եթէ ուրիշ կողմ ալ դարձնէր ակնարկը միայն լեռ պիտի տեսնէր, որովհետեւ հոն այնքան մօտ են լեռները, որ լաւ հրացանով մը կարելի է սեւէ լերան կողքին արածող եղնիկները զարնել ։

Բերդին տակ քանի մը տնակներ կային ու Էկէրի առուակը անոնց քովէն կ'անց – նէր, իսկ առուակի գուղնեթայ քարուտ ճամբայ մը կ'երկարէր ։

Ու տէր Սալքայի կեցած էր աշտարա– կին վրայ ու կը դիտէր ոչնչութիւնը ։ Շուրջը լռութիւն կը տիրէր. ուստի զարմանալի չէր որ տէր Վլաս դրեթէ կոնակին վրայ ինկաւ երբ յանկարծ ետե– ւը կեցող պահակը փողը հնչեցուց ։

— Մարդ կուգայ, — ջանաց պահակը արդարացնել ինքզինքը, տեսնելով որ տէրը փողի ձայնէն սարսափած էր ու ձեռքը կը բարձրացնէր ապտակ իջեցնելու համար ։

— Գոմէշ, — գոչեց տէր Վլաս, — ի՞նչ հարկ կայ ականջիս թմբուկը պայ – թեցնելու երբ քովս կեցեր ես, արջառ։

Ակնարկ մը նետեց ժայռերուն վրայէն բարձրացող արահետին, ու վարը երկու ձիաւորներ տեսաւ ։ Ազնուականներ կ'ե – րեւէին, կրտսերը թերեւս մանկլաւիկ մը ըլլալու էր ։ Կ'երեւի թէ հեռուէն կու – գային, որովհետեւ թամբին ետեւը ծը – րարներ բեռնաւորած էին ։ Ուսերնին կարճ հրացան ձգած ու երկուքն ալ մին – չեւ ասպանդակ հասնող ընկոյզի գոյնով վերարկու հագած էին ։

— Ասոնք Էկէրէն չեն գար, — խորհըր– դածեց բարձրաձայն Սալքայի ։

— Թերեւս Նիկողոս Վաշն է, — յարեց պահակը, առիթ առնելով տիրոջ խօսքը, մոռցնել տալու համար քիչ առաջուան ը– րած անխելքութիւնը ։ Սակայն ձախ օր – ուան հանդիպած էր. տէր Վլաս դարձ – եալ բորբոքեցաւ ։

— Ուսկի՞ց կրնայ գալ Նիկողոս Վաշ, ոչխար, գոմշու հորթ ։ Ի՞նչ կը կարծես, ասկից Վիէննա երկու քա՞յլ է. յիմար Ջորի ։

Էկէրի պաշարումէն ի վեր միշտ Ջղային վիճակի մէջ էր խեղճ մարդը։ Իսկ հիմա որ կ'ամչնար իր ծառային առջեւ փողի ձայնէն վախցած ըլլալուն համար, կը փափաքէր ողջ ողջ կլլել զանիկա ։

Պահակը ամօթէն կաս կարմիր դարձաւ ու քրտնեցաւ. եւ ալ չհամարձակեցաւ խօսիլ։ Տիար Սալքայի սուրը կէսէն բըռ– նելով մեկնեցաւ դէպի վար խղունջի սանդուխէն, տեսնելու համար թէ ի՞նչ մարդիկ էին եկողները. որովհետեւ երկու օրէ ի վեր միայն գացողներ եղած էին, եւ ոչ մէկ եկող ։

Բերդի գաւթին մէջ համարձակ նայ – ուածքով, աժգոյն դէմքով երիտասարդ մը կեցած էր. ոչ պեխ ունէր եւ ոչ ալ մօրուք ։ Ետեւը կեցած էր մանկլաւիկի նման պատանին՝ ձիերը բռնած ։ Երիտա– սարդը բերդին տէրը տեսնելով առջեւը ելաւ ու լայն շարժումով մը փետուրը հանեց ու խոնարհութիւն մը ըրաւ ։

— Էկէրի գնդապետ Պոռնեմիսայի կրտսեր եղբայրն եմ. անունս Յովհան – նէս է ։ Իսկ պատանին, Նիկողոս եղ, ու– սանող ։ Իր եղբայրն ալ բերդին մէջն է ։

Սալքայի ձեռք երկարեց Յովհաննէս Պոռնեմիսայի, բայց միւսին ոչ. իր վարժ աչքերը անդրադարձան թէ ան ազ– նուական չէր ։

— Բարի եկար, — ըսաւ անտարբեր կերպով. — ես եղբայրդ չեմ ճանչնար, բայց եթէ երբեք իրեն հանդիպելու ըլ – լամ՝ պիտի համբուրեմ ։ Դուն իմ հիւրս ես ։

Ու զարմացած նայեցաւ նորեկի ձեռքե– րուն որ ձեռնոց ունէին, — աս որքան կնամարդի երիտասարդ ըլլալու է, — մինչ սիրալիր շարժում մը ըրաւ դէպի դուռը ։

— Շնորհակալ եմ, — խոնարհումներ կ'ընէր երիտասարդը. — ես հիւր ըլլալու համար չեմ եկած, այլ պարզապէս քանի մը հարցումներ ընելու համար ։ Կ'ուզէի գիտնալ թէ ի՞նչ լուրեր կան Էկէրէն ։

Սալքայի ուսերը թօթուեց ու դէպի Է – կէր նշան մը ըրաւ ։

— Դուն ալ կրնաս լսել ։

— Կը լսեմ թէ թնդանօթները կ'որո – տան ։

— Արդէն տասնիններորդ օրն է ։

— Բերդը զօրաւո՞ր է ։

Սալքայի դարձեալ ուսերը թօթվեց ։

— Թուրքերն ալ զօրաւոր են ։

— Բաւարար զինուոր ունի՞ն ։

— Ամսոյս տասին հազար ինչհարիւր երեսունըհինգ հոգի էին։ Անկէ ի վեր սա– կայն շարունակ վրանին կը կրակեն ։

— Թագաւորը օգնութիւն ղրկած չէ՞ ։

— Մինչեւ այսօր ոչ ։

— Իսկ եպիսկոպո՞սը ։

— Ոչ ։

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՆՈՒԷՐ

Պ. Սերոբ Արամեան, իր ապաքինման առթիւ կը նուիրէ տասը ֆր. Կապ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին :

Տէր եւ Տիկին Խ. Պետրոսեան իրենց զաւկին ապաքինման առթիւ կը նուիրեն տասը ֆր. Կապ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին :

×

Մարսէյլէն Տիկին Մկրեան քսան ֆր. նուիրած է անմահ Թէհլիրեանի Յուշար-ձանին համար ի յիշատակ Ապրիլեան Եղեռնին նահատակ ծնողքին :

ՏԷՍԻՆ .— Կապ. Խաչի Տէսինի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է զպրոցին ի նպաստ, Տէր եւ Տիկին Արսէն Մալճեանի զաւկին ամուսնութեան առ-թիւ, ընկերուհի Մալճեանէ երեսուն ֆր., կնքահայր՝ Ս. Զադրեանէ 25, Տիկին Համամճեանէ տասը, Պ. Յակոբեանէ 10, Տիկին Մ. Տէրտէրեանէ տասը, Տէր եւ Տիկին Աթանասեան, Տէր եւ Տիկին Շի-րինեան իրենց մօր մահուան տարելիցին առթիւ Կապ. Խաչի կը նուիրեն 50 ֆր. ընկերուհի Թ. Օհանեան իր ամուսնոյն ապաքինման առթիւ տասը ֆր. :

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հայ Ա-րենոյշներու :

Այս Կիրակի, ժամը 15ին ժիմնազի մէջ :

Հովանաւորութեամբ Հարաւային Ֆը-րանսայի Առաջնորդ՝

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ

Յ. ՀԱՅԱԳՈՐԾԵԱՆԻ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին :

Ներկայացում՝ «ԱՆՄԱՀ ԲՈՅԸ»

Բանակումի խարոյկ, հոյակապ հար-սանիք, հայկական բազմաթիւ պարեր :

ՀԱՄԵՐԳ

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

եւ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

վարժարաններու երկսեռ աշակերտու-թեան միացեալ երգչախումբին կողմէ :

Ղեկավարութեամբ ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 30, ժամը 15.30ին, Ս. Մուրատ վարժարանի Պէշիկթաշլեան - Ա-լէմշահ սրահին մէջ :

ՅԱՅՏԱԳԻՐ .— Կոմիտաս, Սփենի, Սաթեան, Ալթունեան, Կանաչեան, Եան-պէկեան :

Տոմսերու համար դիմել վարժարաննե-րը եւ Բալուեան գրատունը :

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՕՐԸ

ՊՈՐՏՕ .— Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Նիկոլ Աղբալեան խումբը, Նոր Սերունդի քսանամեակը կը տօնէ, այս Կիրակի կէս-օրէ ետք, ժամը 15.30ին, Առլազ - Սոլ-ֆէրինօ սրահը, (Մունէյրա փողոցին մէջ) :

Խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն, պար :

Կը ներկայացուի նաեւ

ՎԻՌԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻՆ ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ

(Կատակերգութիւն մէկ արար)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ .— Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Մարսէյլի Շրջ. վարչութեան ձեռնարկը, «Նոր Սերունդի քսանամեակի առթիւ», որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 29ին, «Ժիմնազին» մէջ :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂ. ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

31ՐԴ ՏԱՐԻ

Խմբ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Լոյս տեսան 1964 եւ 1965 տարիներու թիւերը, երկու հատորով, բովանդակու-թիւնը դերազանցօրէն հետաքրքրական .—

Ա. ՀԱՏՈՐ .— Լենինի սիրահարութիւ-նը (Շ. Նարդունի) : Ծխախոտը եւ կինը (Թ. Նալպանտեան) : Բժշկութիւնը մութ խաւերու մէջ (Տոքթ. Ճէլալեան) : Հայց եւ կին (Ն. Աղբալեան) : Արուեստական կեանք կը ստեղծուի՞ (Եռաստղ) : Շարա-կանի խաղերը (Կոմիտաս վարդապետ) : Արքայից արքան (Վարուժան) : Բժշկ. խորհուրդներ մայրերուն (Եռաստղ) :40էն ետք ուշադրութիւն սրտին (Տոքթ. Ազա-տեանի) : Սեռային առողջապահութիւն (Փրոֆ. Մարգարեան) : Հայ Թատրոնին սկիզբը (Կ. Մեհեան) : Թատերական յու-շեր (Գ. Զմշկեանց) : Արցունքի գիտու-թիւն (Տոքթ. Շ. Այվազեան) : Սիրականդ թո՞ւխ թէ չէկ կ'ուզես (Տոքթ. Գ. Ալ-թունեան) : Հիւանդներուն տաքութիւնը (Տոքթ. Աշճեան) : Պնդութեան մասին (Տոքթ. Պլոնտէլ) : Ծերութեան հարցը (Տոքթ. Ասֆանազ) : Աղջիկներու եւ տը-ղոց հասակը կ'երկարի (Տոքթ. Պէֆուայն) : Ուխտքին սրտին մնասակար (Հայ-Բոյժ) : Բժշկ. հին բառարան (Տոքթ. Քալան-թարեան) : Հայրութեան բնազդը (Ե-ռաստղ) : «Կապոյտ երախաները» (Տոքթ. Շ. Այվազեան) : Ջուրի ծարաւ (Հայ-Բոյժ) : Գարնան եւ ամրան հարբուխը (Տոքթ. Սերոբեան) : Երբ հիւանդ է լեարդը (Մետիֆուս) : Ի փառս ... փու-քին (Տոքթ. Ասֆանազ) : Ջուրերու պա-տերազմը (Տոքթ. Աշճեան) : Քոլեսթերո-լը յանցաւոր չէ (Տոքթ. Օնառ) : Քունը (Ս. Լիսիցեան) : Կոճապղպեղ (Յ. Իշխան-եան) : Պատերազմի ոսկրախտ (Մետի-ֆուս) : Քանսէրը ինքնաբերաբար բուժելի (Տոքթ. Շ. Այվազեան) : Երախաներու յօդացաւը (Տոքթ. Բամպուքճեան) : Դըպ-րոցականները երկրէ երկիր (Քաղհան) : Հարսանիքին շուրջ (Տոքթ. Ն. Ալթուն-եան) : Ինչո՞ւ զաւակ չեն ունենար (Տոքթ. Ասֆանազ) : Ուտելու արուեստը (Տոքթ. Լըպոն) : Ի՞նչ գիտենք յօդացաւի մասին (Եռաստղ) : Շաքարախտ (Տոքթ. Կրոլիէ) : Գլխու ցաւը (Տոքթ. Գեղամ Այվազեան) : Բժշկական ճառքաղ (Հայ-Բոյժ) :

Բ. ՀԱՏՈՐ .— Քիւքինիանի տէրտէրը (Ալֆոնս Տոտէ) : Մահը պիտի միացնէ մեզ (Սօսեաց Տղան) : Տէրտէրին չարակնը (Ալ. Խահակեան) : Տեղ չհասած նամակ մը (Յ. Մարգարեան) : Պարտէզները եւ վարդերը (Ալենուշ) : Գովք Հայաստանի (Թարգմ) : Ազատ սէր (Շահապ) : Հայոց դարձն ի քրիստոնէութիւն (Գ. Ֆնտըգ-լեան) : Խաղ բառին ծագումը (Տոքթ. Ն. Մարտիրոսեան) : Հայ վէպին ծագումը (Ն. Աղբալեան) : Ժողովուրդներու գաղ-թը (Ապանսուր) : Պատմ. հայ մամուլին (Յ. Աբրահամեան) : Հայհոյանքին վեր-լուծումը (Գ. Ճիզմէճեան) : Կիները եր-ջանի՞կ են այսօր (Եռաստղ) : Քանսէրը երկրէ երկիր (Քաղհան) : Ամերիկեան նը-շենի (Յ. Իշխանեան) : Առողջապահական (Տոքթ. Նաւասարդ) : Բժշկ. խորհուրդ-ներ մայրերուն (Տոքթ. Էյթէս) : Ուղեղն ալ կը բուսնի (Եռաստղ) : Սեռային ա-ռողջապահութիւն (Փրոֆ. Մարգարեան) : Ալքոլամոլութիւնը (Թ. Նալպանտեան) : Բերնի խոռոչի առողջութիւնը (Հ. Համ-բարձումեան) : «Ես ինքս...» (Տոքթ. Նիկոլայեւա) : Երբ կը մեղէ ... կօշիկին վրայ (Եռաստղ) : Մայրենի լեզու (Ս. Նազարեանց) : Վանայ բարբառը (Յ. Տա-պաղեան) : Ակռայի ցաւը (Ոտանաւոր) : Բժշկ. բառարան (Տոքթ. Քալանթար-եան) : Քարացած մարդիկ (Հայ-Բոյժ) : Երկար կեանքի ուղին (Տոքթ. Աս-լան) : Մահը կը մտնէ բերնէն (Փրոֆ. Լամի) : Մայրական կաթ երախաներուն (Տոքթ. Աշճեան) : Բժշկութիւնը Խուլթիկ գիւղին մէջ (Յ. Տուտուխեան) : Մայթուս իրաւունք ունէր (Տոքթ. Շահէն) : Մա-գերուն խնամքը (Ն. Գրիգորեան) : Կերա-կուրի պատրաստութիւն (Եռաստղ) : Աղը (Սթրնեսֆու) : Մահը ճամբաներուն վրայ (Քաղհան) : Սաամոքսի խոցին պատճառ-ները (Տոքթ. Բարասօ) : Արմաշի հրաշք-ները (Յ. Գազանճեան) : Սնունդը կ'ազդէ ուղեղին վրայ (Եռաստղ) : Ակռայի ցաւ-ամպերուն մէջ (Տոքթ. Միլլէր) Վեցե-րորդ հիւանդութիւն (Տոքթ. Մոնէ) : Լայներակութիւն (Տոքթ. Սերոբեան) : Գառնիի ամրոցը (Գ. Սաղաթէլեան) : Նա-խապաշարումներ (Տոքթ. Թուզճեան) : Արեւահարութիւն (Տոքթ. Բամպուք-ճեան) : Ի՞նչ է խպիպը (Տոքթ. Մոնիէ) : Կնոջ մը երեք հոգերը (Ս. Ոսկեան) : Գլխացաւին պատճառները (Տոքթ. Քէ-րէսթէճեան) : Բժշկական տաղեր :

Ընթերցողներուն կը թողունք կարդալ եւ բաղդատել օտար բժշկական թերթե-րու հետ :

1965ի երկրորդ հատորը յանձնուած է մամուլին : Նոյնքան ճոխ, հետաքրքրա-կան :

Տարեկան բաժնեգին 15 ֆրանք : Արտա-սահման 5 տոլար :

ԼԻՈՆ ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ 20ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպութեամբ Կեդր. Ֆրանսայի խումբերուն, (Լիոն, Տէսին, Սէնթ է-թիէն, Վիէն, Վալանս, Սէն Շամոն, Փոն տը Շէրի, Կրընոպլը) :

Շաբաթ (22 Մայիս) երեկոյեան ժամը 8.30ին Ռամոյի շքեղ սրահին մէջ :

Կը խօսի Ընկ. ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

Հայկական ժողովրդական պարեր (Լիոն, Տէսին, Վիէն, Փոն տը Շէրի)

Առաջին անգամ ըլլալով քառաձայն երգչախումբ կազմուած Լիոնի, Տէսինի եւ Վիէնի խումբերով, ղեկավարութեամբ՝ ԱՆԺԷԼ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

ԵՒԳԻՆԷ (ողբերգութիւն երեք արար, Շիրվանզադէէն) :

Պատկեր, արտասանութիւններ

Երգ

ԱՆԺԵԼ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ ՏԸՆԻԶ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ

Մուտքի գիներ 5, 7, 10 Ֆր.

Տոմսակները թուադրել փառատօնին օրը մուտքին :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. «Փոթո-րիկ» խումբին կողմէ, այս Զորեքշաբթի, ժամը 21ին, Մշակոյթի Տան մէջ :

Կը խօսի Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Նիւթ .— Ազգ. կեանքը՝ 1917-1920 :

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները, հա-մակիրները եւ Նոր Սերնդական ընկեր-ընկերուհիները :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Վիէնի մասնաճիւղը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ըն-կերուհիները, այս Շաբաթ ժամը 16ին, Օհանջանեան սրահին մէջ :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներու կայանի արձանագրութիւնները սկսած են : Ըն-դունելի են աղջիկները 6էն 15 տարեկան, մանչերը՝ 6էն 14 տարեկան : Հեռաձայնով ոչ մէկ կարգադրութիւն : Ծնողքները պէտք է ներկայանան անձամբ Միութեան դրասենեակը 17, Րիւ Պլէօ, (9րդ թաղա-մաս, մեթրօ Քատէ) Հայ Մշակոյթի Տան Գ. յարկ, Հինգշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 16էն 20, Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 17 : Հետերնին պէտք է բերեն հարկ եղած վաւերաթուղթեր (Լիվրէ տը Ֆամիյ, սեքիւրիթէ սոսիալ, ալլօքասիոն, եւն.), վճարումները պէտք է կատարուին արձա-նագրութեան պահուն լրիւ կերպով՝ ամ-սավճար 400 ֆրանք, դրպանի պզտիկ ծախք՝ 30 ֆրանք, երկաթուղային եր-թուդարձ (վերապահութեամբ՝ անցեալ տարուան գիներ), մեծերը 65 ֆրանք, փոքրերը 38 ֆրանք : Արձանագրութիւն-ները կը փակուին՝ Յուլիսի համար՝ Յու-նիս 5ին, Օգոստոսի համար՝ Յունիս 15-ին : Այս թուականներէ առաջ եթէ ցան-կերը լրանան կը յայտարարուի թերթով : Հակառակ փափաքին օրէնքով սահման-ուած թիւէն աւելի կարելի չէ արձանա-գրել : Դիմումները շատ են, կը խնդրուի անյապաղ արձանագրուիլ :

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի ար-ձանագրութիւնները սկսած են : Ամէն ա-նոնք որոնք կը փափաքին իրենց աղջիկ-ները դնել վարժարան այժմէն իսկ պէտք է դիմում ընեն հաստատութեան տնօրէ-նութեան, 1 Պուլվ. տիւ Նօռ, լը Րէնսի, (Սէն է Ուազ), հեռ. 927-01-72 :

ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՒՐՏ ԵՒ ՍՊԱՆԻԱ

Մեկնում՝ Օգոստոս 2ին

վերադարձ՝ 29ին

Արձանագրութեան համար դիմել՝ հետեւեալ հասցէներուն՝

Պ. ԱՐՍԷՆ ՄԱՆԿԵԱՆ
40, Rue Dunkerque, PARIS (9e)

Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
128, Rue de Flandre, PARIS (19e)
chez M. Reval — (Métro Crimée)
(Մուտքին դիմացի դուռը)

Հ. ԱԹԱՆԱՍ ՎՐԴ. ՔԷՍԷՃԵԱՆ
69, Avenue Henri-Barbusse
ARNOUVILLE-LES-GONESSE (S. et O.)
Tél. : 15-56 Gonesse

ԿԱՐԵՒՈՐ՝

Ֆրանսահպատակները բաւ է ունե-նան իրենց նորոգուած անցագիրը, իսկ գաղթականները (Նանսէնեան), նորոգուած անցագիր սպանական վիզայով :

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի այժմէն տեղեկանալ եւ ար-ձանագրուիլ :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԷՒՐՈՊԱՅԻ

ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ

ՀԷԼՎԱ
ԼՈԳՈՒՄ
Սուսամ - ՀԷԼՎԱ

ԹԱՀԻՆ
ՇԱՐՈՑ
(ՌՈՃԻԿ)
ՎԱՐԴԷ-ԱՆՈՅՇ

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...
CHOC-ALVA · CHOCO-LOC
Sté le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՄԱՅԻՍ

MERCREDI 19 MAI 1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10310

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — Nº 10.310

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՄԻ ՓՈՐՁԵՐ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Թրքական քարոզչութեան նուիրուած գրքոյկը հանրային կարծիքին վրայ աղդելու համար մինչ մէկ կողմէ Հայերը կ'ամբաստանէ իբրեւ աւելի քան մէկ միլիոն Թուրքեր ջարդող, միւս կողմէ փաղաքշական տողեր կը նուիրէ Թրքահայերուն, որոնք օսմանեան կայսրութեան պարգեւած են մեծ դէմքեր :

Կը յիշէ անունները Գալաղ Արթին Ամիրայի, Յովհաննէս Սաքըզ փաշայի, Գաբրիէլ Նորատունկեանի (որուն փաշային տղոցս կուտայ գիտումնաւոր կերպով՝ փոխանակ «էֆէնտի»ի), Միքայէլ Փորթուքալի, Աբրահամ Երամեանի փաշայի եւ այլ Հայերու, որոնք կառավարական, երմտական, դատական, վարչական եւ դիւանագիտական ասպարէզներու մէջ առաջնակարգ դիրքեր գրաւած են :

Մինչ մէկ կողմէ կը հրատարակէ լուսանկարը կամաւորական զօրագունդի մը, զոր կը կոչէ « Հայկական վրիժառութեան բանակ», ուրիշ էջի մը վրայ կը դնէ նկարը Պոլսոյ կայսերական Տոլմապաղչէի պալատին, չեշտելով որ անոր ճարտարապետն է կ. Պալեան Հայը :

Գրքոյկի վերջին մասը յատկացուած է Թուրքիոյ հայ փոքրամասնութեան ներկայ վիճակին :

Կ'ըսէ թէ չուրջ վաթսուն հազար Հայեր կ'ապրին Թուրքիոյ մէջ եւ ենթակայ են վարչական ու օրինական նոյն պայմաններուն, ինչպէս բոլոր Թրքահպատակները : Կատարեալ ազատութիւն ունին ընտրելու իրենց քահանաները, մատակարարելու իրենց եկեղեցական կալուածները (վագըֆ), հայերէն լեզուով կրթելու իրենց զաւակները եւ հայերէն թերթ հրատարակելու :

Պոլսոյ Հայերը ունին եղեր 23 մանկապարտէզ, 29 նախակրթարան, 11 երկրորդական վարժարան, չորս լիսէ, մէկ որբանոց եւ մէկ դպրեվանք : Մինչդեռ աւելի քան 120.000 Յոյները միայն մէկ լիսէ ունին, կը գրէ : Ու կը հրատարակէ քանի մը դպրոցներու եւ եկեղեցիներու նկարները :

Չ'ըսեր սակայն թէ հայկական դպրոցներու մէջ քանի՞ ժամ յատկացուած է հայերէն լեզուին, գրականութեան ու պատմութեան դասերուն :

Փոքրամասնութեանց, ընդ որս նաեւ Հայերու պատկանող բոլոր դպրոցները պարտադիր կերպով ստիպուած են զոր– ծադրել Թուրք կրթական գործավարութեան ծրագիրը : Հայ տնօրէնի կողքին Թուրք փոխ – տնօրէն մը խիստ հակակշռի կ'ենթարկէ դասաւանդութիւնները : Բացի մայրենի լեզուէն, միւս բոլոր նիւթերը կ'աւանդուին թուրքերէնով, մեծ մասամբ Թուրք ուսուցիչներու կողմէ եւ Թուրք քննիչներու հսկողութեան տակ :

Հայ լուսաւորչականները Պոլսոյ մէջ ունին եղեր 39 եկեղեցի եւ մէկ վանք, կաթոլիկները՝ մէկ վանք եւ 14 եկեղեցի, Մխիթարեանները (ինչո՞ւ զատել կաթոլիկներէն)՝ 3, բողոքականները՝ 4 եկեղեցի : Կը չեշտէ թէ բնակիչներու թիւին համեմատութեամբ մահմետականները աւելի քիչ թիւով մզկիթ ունին :

Ցետոյ կը յիշէ, որ Պոլսահայերը 19 բարեսիրական, մարզական ու երիտասարդական միութիւններ եւ մէկ հիւանդանոց ունին : Կը հրատարակեն երկու օրաթերթ, երեք շաբաթաթերթ, երեք ամսագիր եւ մէկ տարեգիրք :

Ամսագիրներէն երկուքը՝ Սան (իբր թէ 4500 տպաքանակով) եւ Հանդէս Մշակոյթի (3500?) տարիներէ ի վեր դադրած են : Սանը երբեմն թիւ մը կը հրատարակէ պատահաբար :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԸ ՄՏԱՀՈԳ

ԿՐՈՄԻՔՕ ԱՆԳԱՐԱ ՀԱՍԱՒ

Խորհրդային Արտաքին նախարարը՝ Կրոմիքօ Անգարա հասաւ անցի օր, հինգ օրուան պաշտօնական այցելութեան մը համար : Այս ժամանումը նոր հանգրուան մըն է Մոսկուա – Անգարա մերձեցման ճամբուն վրայ, ինչ որ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ Ատլանտեան Ուխտին : Առաջին առթիւ խորհրդային նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ իր պաշտօնակցին՝ Ըշքքի հետ : Շատ հաւանական է որ խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը եղած է՝ Կիպրոս : Հինգ ամսուան մէջ, խորհրդային Արտաքին նախարարին այս երկրորդ այցելութիւնը Թուրքիա փաստացաւոր կը նկատուի Արեւմուտքի կողմէ, որ կ'ուզէ գիտնալ թէ Անգարա մինչեւ ո՞ւր պիտի տանի իր այս փլիրթը :

Թուրքիոյ ներկայ վարչապետը, Իւրկիւպլիւ Մոսկուա գնաց խորհրդարանական պատուիրակութեան մը գլուխը, 1963ին, յաջորդ տարին Թուրքիոյ արտաքին նախարարը — այն ատեն՝ Էրքին — Մոսկուա գնաց : Անցեալ Յունուարին Անգարա հասաւ խորհրդային խորհրդարանական պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ Պոդկորնիի : Այդ առթիւ, Խորհ. Միութիւնը իր տնտեսական օժանդակութիւնը առաջարկեց Անգարայի եւ այն տպաւորութիւնը թողուց թէ որոշած է երեսի վրայ ձգել Մակարիոսը, որու զօրավիգ եղած էր մինչեւ այն ատեն : Այդ շրջանին էր նաեւ որ Ռուսերը կողմնակից թուեցան դաշնակցային դրութեան մը, Կիպրոսի համար, եւ դէմ արտայայտուեցան էնոսիսին : Իբր շնորհակալութիւն, Թուրքիա սկսաւ գլուխ բանել Ատլանտեան Ուխտի իր ընկերներուն :

Անգարա թէեւ յուսախաբ եղաւ Խորհ. Միութենէն որ, հակառակ Յունուարին ըրած յայտարարութիւններուն ուղղակի եւ մանաւանդ անուղղակի միջոցներով զէնք ղրկեց Կիպրոսի կառավարութեան, մանաւանդ հակօդային հրթիռներ :

Լոնտոնի վերջին խօսակցութիւնները Կիպրոսի շուրջ, ցարդ դրական արդիւնքներ չեն տուած եթէ նոյնիսկ որոշ յոյսեր մէջտեղ դրած են : Կիպրոսի կառավարութիւնն ալ անձկութեամբ կը հետեւի Անգարա – Մոսկուա խօսակցութեանց, այն վախով որ կրնայ ի վնաս իրեն կարգադրութիւններ ըլլալ : Եթէ Անգարա կողմնակից ըլլայ այն տեսակէտին թէ կղզին պէտք է ապազինուի, իր վարկը կը բարձրանայ արաբական երկիրներուն մօտ, որոնք դէմ են Կիպրոսի անգլիական զինուորական կայաններուն : Պարզ է որ Խորհ. Միութիւնն ալ դժգոհ չըլլար նման կարգադրութենէ մը :

Ամէն պարագայի մէջ, Անգարա կը շարունակէ իր երկդիմի քաղաքականութիւնը, որ ցարդ, միայն շահ բերած է իրեն :

Թուրք հանրապետական կառավարութիւնը «անցուկը մոռցուկ» ընելու եւ իր ներողամիտ ոգին (?) նոր մէկ ապացոյցը տալու համար վերջերս հրատարակեր է թիւ 403 օրէնքը, որուն համաձայն թրքահպատակութենէ զրկուած որոշ անձեր կրնան կրկին հպատակութիւն ստանալ :

Այդ օրէնքէն առաջին օգտուողը եղած է « աշխարհահռչակ » Նուպար Կիւլպէնկեանը, յօրինակ այլոց :

Ու ամբողջութեամբ կը հրատարակէ Թորգոմ Ստեփանեան անուն այլասերած Հայու մը 1965 Մարտ 11 թուակիր Եէնի Իսթանպուլի մէջ լոյս տեսած յօդուածը Կիւլպէնկօղլուի մասին :

Յօդուածագիրը այս առթիւ կը յիշէ թէ Գալուստ Կիւլպէնկեան ժամանակին Երզնկայի երկրաշարժի աղէտեալներուն համար նուիրեր է 30.000 սթերլին — կէս միլիոն Թրքական լիրա ... :

Յիսնամեակի առթիւ միջազգային հանրային կարծիքին առջեւ անգամ մը եւս արծարծուեցաւ հայկական ջարդերու պատմութիւնը : Հիները վերյիշեցին Թուրքերու ցեղասպանութեան անլուր ոճիրները : Նորերը ծանօթացան անոնց շնորհիւ պատմական փաստերու :

Թուրքերը ի զուր արդարացումի փորձեր կը կատարեն՝ դէպքերը խեղաթիւրելով եւ զոհը իբրեւ դահիճ ներկայացնելով :

Անօգուտ է նոյնպէս Թուրքիոյ վաթսուն հազար Հայերու ներկայ կացութիւնը իբրեւ օրինակ ներկայացնել, ուրանալու համար յիսուն տարի առաջ կատարուած բարբարոսութիւնը :

Այժմ որ օրակարգի վրայ դրուած է Հայկական Դատը, մեր պարտականութիւնն է աչալուրջ հսկել եւ թոյլ չտալ, որ Թրքական քարոզչութիւնը իր սուտ ու շինծու գրքոյկներով մոլորեցնէ հանրային կարծիքը Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ :

Անհրաժեշտ է հակադրել փաստացի հրատարակութիւններով եւ ազդու միջոցներով :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՆԻՒԶՈՒԻՔ» եւ «Եու-Էս Նիւզ էնտ Ուըրլտ Ռիփորթ» ամերիկեան պարբերաթերթերը որոնք ընդհանրապէս լաւատեղեակ աղբիւրներէ կը քաղեն իրենց լուրերը, կը յայտնեն թէ Ֆրանսա որոշած է քաշուիլ Ատլանտեան Ուխտէն, ամէնէն ուշը 1969ին : Եթէ ստոյգ է այս լուրը, բաւական բարդ կացութիւն մը կը ստեղծէ արեւմտեան պաշտպանութեան ճակատին վրայ, տրուած ըլլալով որ Եւրոպայի պաշտպանութիւնը ապահովել, առանց Ֆրանսայի, բաւական դժուար հարց է :

ՉԻՆ մանրէապէտ մը իր ինքնաքննադատութիւնը ըրած է եւ յայտնած թէ «ապականած է» քաղքենի երաժշտութիւն մտիկ ընելով, մանաւանդ Պէթովընի 9րդ Համանուագը, որ տարօրինակ պատրանքներ տուեր է իրեն ... :

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետ Լեւի Էշքոլ յայտարարած է Քնեսէթին (Իսրայէլեան խորհրդարան) առջեւ թէ համամիտ է որ հաշտութիւն հաստատուի Արաբներու հետ, բայց յարգելով սահմանները պետութեանց միջեւ : Այս նախապայմանը արդէն կը բաւէ որպէսզի Արաբները համաձայն չըլլան :

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՔ շատ խանդավառ են այն այցելութեան առթիւ, զոր Մեծն Բրիտանիոյ թագուհին կը կատարէ Գերմանիա : « Դարուս այցելութիւնն է » կ'ըսէ ժողովուրդը : Թագուհին եւ իշխան Ֆիլիփ տասը օր պիտի մնան Գերմանիա :

ՊՐԱՒԴԱ կը քննադատէ «Կուլաշի համայնավարութիւնը» զոր Խրուշչեւ կը պաշտպանէր : « Վերջին տարիներուն, կը գրէ Ստեփանով որ ներկայ զեկավարութեան գլխաւոր տեսաբաններէն մէկն է, համայնավարութիւնը ներկայացուեցաւ իբրեւ ընկերութիւն մը որ սահմանուած էր միայն նիւթական պէտքերու գոհացում տալու : Մեծ սխալ մը պիտի ըլլար համայնավարութեան նպատակները սահմանափակել ստամոքսներու գոհացումին » :

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ մէջ, իսրայէլցի լրտես՝ Քոհէն որ մահուան դատապարտուած էր, գնդակահարուեցաւ :

ՊԱՂՏԱՏ կը շարունակէ իր զինեալ ուժը գործածել, կարգադրելու համար քրտական հարցը : Անցեալ ամիս իրաքցի զինուորներ կրակ բացած են Սիւլէյմանիէյի փողոցներուն մէջ եւ քիւրտ 24 քաղաքացիներ սպաննուած են ու 200 հոգի ալ վիրաւորուած : Յաջորդ օրը, իրաքեան բանակի հինգ զօրաբաժինները ընդհանուր յարձակման մը ձեռնարկած են Քիւրտերու վրայ :

ՀԱՆԳԻՍՏ ՍՐԱՊԻՈՆ ԱՐՔ. ՈՒԼՈՒՀՈՃԵԱՆԻ

Ցաւով կը տեղեկանանք թէ կիրակի գիշեր, Մայիս 16ին, Վենետիկի մէջ վախճանած է Հ. Սրապիոն Արք. Ուլուհոճեան :

Ողբացեալը ծնած էր Խարբերդի Դատեմ գիւղը 1890 Փետրուար 14ին : Ս. Ղազարի ընծայարանը մտած է 1905ին եւ տասը տարի ետք՝ 1915ին, քահանայ ձեռնադրուած : Ճիշդ Մայիս 23ին կը լրանար իր քահանայութեան յիսնամեակը : 1916ին կը մեկնէր Հռոմ, ուր 1920ին կ'աւարտէր Անճելիքում համալսարանի աստուածաբանական ճիւղը իբրեւ աւարտաճառ ներկայացնելով՝ Քաղկեդոնի ժողովը եւ Հայերը :

Մինչեւ 1926 պաշտօնավարած է Հռոմի Մխիթարեան ուսումնարանին մէջ, ապա Վենետիկ վերադարձած եւ նշանակուած է Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի ուսումնապետ :

1928ին կը վերարացուէր Սեւրի Սամուէլ – Մուրատ վարժարանը, որու վաստակաւոր ուսումնապետը եղաւ, առաջին օրէն իսկ : Այդ պաշտօնը պիտի վարէր մինչեւ 1935, երբ Օգոստոս 12ին, առաջին անգամ պիտի ընտրուէր Աբբահայր Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան : Իր աբբայութեան առաջին շրջանին կը բացուէին Հալէպի եւ յաջորդ տարին Աղեքսանդրիոյ Մխիթարեան վարժարանները : 1940ին տօնուած է իր քահանայութեան 25ամեակը : Իր օրով բացուած է Պիքֆայայի Մխիթարեան ընծայարանը, տօնուած է Բազմավէպի հարիւրամեակը (1947) :

Հ. Սրապիոն Արք. Ուլուհոճեան իտալական կառավարութենէն ստացած է «Սան Լածարօ է Մաուրիցիօ» կարգի հրամանատարի շքանշանը 1936ին, իսկ Մխիթար Աբբահօր մահուան 200ամեակի յուշատօնին առթիւ ալ, ֆրանսական կառավարութիւնը Պատուոյ Լէգէոնի ասպետի աստիճան տուած է իրեն :

1960 Հոկտեմբեր 30ին, ձեռամբ Կարդինալ Աղաճանեանի, այն ատեն նաեւ Պատրիարք – Կաթողիկոս, եպիսկոպոս ձեռնադրուած է Ս. Մարկոսի տաճարին մէջ :

Իր բազմավաստակ գործունէութեան կողքին, Սրապիոն Արք. զբաղած է նաեւ գրականութեամբ : Իտալերէնէ թարգմանած է Ճովաննի Փափինիի «Զարչարանքի վկաները» 1946ին : 1952ին աւարտած է Աւետարանի աշխարհաբար թարգմանութիւնը :

Անցեալ Յուլիս 15ին, Միաբանութեան ընդհ. ժողովը նոր աբբահայր կ'ընտրէր Հ. Հմայեակ Վ. Կէտիկեան եւ տարիքի բերմամբ հայր Սրապիոն Արք. կը հեռանար այդ պաշտօնէն զոր ձեռնհասօրէն վարած էր մօտ երեսուն տարի :

Իր վախճանումով Մխիթարեան Միաբանութիւնը կը կորսնցնէ իր ընտրեալներէն մէկը եւ հայ ժողովուրդն ալ իր արժանաւոր մէկ զաւակը, նոր բաց մը ըստեղծելով հայ ազգային կեանքին մէջ :

Մեր ցաւակցութիւնները Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան :

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԸ

Յիսուն տարի առաջ, 1915 թուականին, սուլթանական Թուրքիայի կառավարող քլիկը փորձեց ֆիզիքական բնաջնջման ենթարկել մեր ժողովրդի արեւմտահայ հատուածը: Թուրքական ազգայնամոլները, յենուելով քայզերական Գերմանիայի ռազմատենչ ուժերի վրայ, սրի քաշեցին հարիւր հազարաւոր մեր հայրերին ու մայրերին, քոյրերին ու եղբայրներին: Անմեղ զոհերի ընդհանուր թիւը կազմեց մէկ միլիոնից աւելի:

Արեւմտահայութեան կոտորածները իրագործւում էին հրէշաւոր անգթութեամբ: Կորցնելով իրենց մարդկային կերպարանքը, ջարդարարները դիմում էին ամենազազրելի, ամենաբարբարոսական միջոցների: Նրանք սրախողխող էին անում երեխաներին ու կանանց, այրում էին տներում ու եկեղեցիներում հաւաքած մարդկանց, իրենց զոհերին նետում էին գետերն ու ձորերը, կենդանի կենդանի թաղում հողում եւայլն: Ականատեսները սարսափով ու ցասումով են նըկարագրում արիւնարբու դահիճների կազմակերպած այդ զարհուրելի սպանդը:

1915 թուականի մեծ եղեռնը աննախընթաց էր ոչ միայն մեր ժողովրդի, այլեւ ամբողջ մարդկութեան պատմութեան մէջ: Այդպիսի զանգուածային եւ ահաւոր կոտորած դեռ եւս չէր եղել ոչ մի տեղ եւ ոչ մի ժամանակ: Աշխարհի բոլոր ժողովուրդները եւ նրանց ականաւոր գործիչները ցնցուեցին կատարուած անցքերից եւ իրենց բողոքի ձայնը բարձրացրին Թուրքական դահիճների դէմ:

Հայկական կոտորածները արդիւնք էին ոչ թէ առանձին ու պատահական դիպուածների, այլ այն հայաջինջ պետական քաղաքականութեան, որ վարում էր Թուրքական կառավարութիւնը դեռ եւս անցեալ տարի վերջերից: Հետեւելով իրենց համաթուրանական ծրագրերին, Թուրք փաշաները ձգտում էին գրաւել ամբողջ Կովկասը, Մերձվոլգեան շրջանը եւ անգամ Միջին Ասիան: Սակայն Թուրքական աշխարհակալական նուաճողական ծրագրերին մեծ չափով խանգարում էր հայ ժողովուրդը, որ ցանկանում էր ազատագրուել օսմանեան բռնակալութեան ծանր լծից: Թուրքերը որոշեցին ցեղասպանութեան ենթարկել հայ ժողովրդին: Եւ ահա կառավարութեան նախօրօք մշակած ծրագրով ու պահանջներով սկսուեց արեւմտահայերի ընդհանուր կոտորածը:

Կազմակերպելով իր մեծ ոճիրը, երիտթուրքերի արիւնարբու կառավարութիւնը նպատակ ունէր վերջ տալ հայ ժողովրդին, կամ, ինչպէս իրենք ջարդարարներն էին ասում, «անհետ ջնջել վնասակար ցեղը»: Սակայն Թուրքական դահիճները սխալ դուրս եկան իրենց հաշիւներում: Ծանր հարուածներ ստացած, արիւնաքամ եղած, բայց տոկուն ու հերոսական հայ ժողովուրդը, այնուամենայնիւ, ոտքի կանգնեց:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

«Պատմա – Բանասիրական Հանդէս»

ՀԱՄԱԿՐԱՆՔ ԵՒ ՄԽԻԹԱՐԱՆՔ

Ա.

Եւրոպական մամուլը կը շարունակէ իր համակրանքը յայտնել Հայերուն, ողբալով կոտորածները, ամբաստանելով Գերմանիան որպէս թելադրիչ եւ մեղսակից, դատապարտելով նաեւ Թուրքիան:

Պոլսոյ մէջ քսան Հնչակեաններ կը կախուին, Մուսոլինի կը գրէ 1915 Օգոստոս 22ին. «Չկայ ժողովուրդ մը որ անպատում տառապանքներ կրէ Թուրք տիրապետութեան տակ որքան հայ ժողովուրդը: Վերջերս Պոլսոյ մէջ կախաղան հանուած են քսան ընկերվարական Հայեր, որոնց յանցանքը հայրենասիրութիւնն է, ամբաստանուած են թէ կը դաւէին Երիտ. Թուրք ռեժիմին դէմ: Այս հայրենասէր Հայերը կը պահանջէին վրէժ եւ պիտի ունենան»:

Մեծ միթինկ Նիւ Եորքի մէջ, Լոնտոնի մէջ, Մանչեսթրի մէջ, Ժընեւի մէջ: Լոնտոնի միթինկին խօսք կ'առնեն Քանթըրպըրիի Արքեպիսկոպոսը, Լորտ Պրայս, Կարդինալ Պըրն, Օքսֆորտի Եպիսկոպոսը: Ամէնն ալ կը յուսադրեն թէ «դաշնակիցներու զէնքերը պիտի բերեն ազատութիւն տառապող Հայաստանի»:

1915 Սեպտեմբեր 23ին, «Տէյլի Քրօնիկ» անգլիական մեծ թերթը «Մեր եօթներորդ զինակիցը» վերնագրով խմբագրականին մէջ գրէ.

«Հայերը առաջին օրէն յարեցան դաշնակիցներուն լիովին վստահ թէ իրենց հայրենիքն ալ վերջապէս ազատութիւն պիտի գտնէ Թուրք բռնակալ լուծէն: Իրաւունք ունին լայն վարձատրութեան, որովհետեւ հարիւր հազար հայ երիտասարդներ կը պատերազմին ռուս բանակին մէջ, քսան հազար կամաւորներ կան Կովկասի մէջ, ինչպէս նաեւ ֆրանսական բանակին մէջ: Կը կարծուի նաեւ որ ռուս բանակի սպարապետ Զօր. Ալեքսիեւ ծագումով Հայ է: Անցեալին մէջ Հայերը պաշտպանութիւն կը պահանջէին դաշնագրերու հիման վրայ, այսօր իրաւունք ունին պահանջելու իբրեւ զինակից:

«Հայերու պահանջները համեստ են, իրաւունք ապահով ապրելու իրենց հայրենիքին մէջ, զարգացնելու համար իրենց կարողութիւնները, ինքնավար վարչաձեւ մը դաշնակիցներու հովանաւորութեան տակ»:

Աշխատանքի նախարար, Ալպերթ Թոմաս, կը գրէր.— «Երբ այս սքանչելի հողամասին զաւակները ապահովութիւն վայելեն կանոնաւոր կառավարութեան մը տակ եւ նուիրուին աշխատանքի, Հայաստան, որ ամբողջ աշխարհի գթութիւնն արթնցուց, պիտի ըլլայ հիացումի առարկայ, գործունէութեան ներուժ օճախ մը, ուր եւրոպական քաղաքակրթութեան բարիքները պիտի փթթին արեւելեան կեանքի ճառագայթող քաղցրութեան մէջ»: («Դաշնակիցներն ու Հայաստան», էջ 62):

Ցարն ալ հետեւեալ կոչը կ'ուղղէ Հայերուն.

«Հայե՛ր, գերագոյն խոյանքով մը մեծ Ռուսիոյ բոլոր ժողովուրդները, արեւմուտքէն արեւելք ոտքի ելան իմ ձայնիս: Հայեր, հինգ դարերու բռնակալ լուծէն եաք, որուն ընթացքին զոհ գացին ձերիններէն շատեր եւ տակաւին ուրիշներ կը կրեն ամէնէն զարշելի նախատինքները, ազատութեան ժամը վերջապէս կը հնչէ ձեզի համար: Ռուս ժողովուրդը կը յիշէ հպարտութեամբ իր նշանաւոր հայ զաւակները: Լազարեֆներ, Լորիս Մելիքովներ եւ ուրիշներ պատերազմեցան իրենց սլաւ եղբայրներուն կողքին Հայրենիքի մեծութեան համար:

«Ձեր դարաւոր հաւատարմութիւնը երաշխիք է որ պիտի գիտնաք այս հանդիսաւոր օրերուն, կատարել ձեր բոլոր պարտականութիւնը, անխախտ հաւատքով մը վերջնական յաղթանակին մեր զէնքերուն եւ մեր արդար դատին:

«Հայեր, միացած ձեր արիւնի եղբայրներուն Ցարին մականին տակ, վերջապէս պիտի ճանչնաք ազատութեան եւ արդարութեան բարիքները»:

Խանդավառութեան ալիքը կը ծաւալի ռուս Հայաստանի մէկ ծայրէն միւսը: Համալսարանական ուսանողներ կամաւորական գունդեր կը կազմեն, ռազմաճակատ կը վազեն:

Սորպոնի մէջ գումարուած միթինկին (1916 Ապրիլ 9) Հայ Դատի անխոնջ պաշտպան Անաթոլ Ֆրանս կը գոչէ. «Հայաստան հոգեվարքի մէջ է, բայց ան պիտի ապրի: Քիչ մը արիւն որ կը մնայ իրեն, թանկագին արիւն է, ուրկէ դուրս պիտի գայ հերոսական սերունդ մը: Մեռնիլ չուզող ժողովուրդ մը չի մեռնիր: Մեր բանակներու յաղթութենէն եաք, որոնք կը պատերազմին ազատութեան համար, դաշնակիցները կատարելու մեծ պարտականութիւններ ունին, այս պարտականութիւններէն ամէնէն նուիրականը պիտի ըլլայ կեանք տալ մարտիրոս ժողովուրդներու՝ Պելժիոյ, Սերպիոյ: Այն ատեն պիտի հաստատեն նաեւ Հայաստանի ապահովութիւնն ու անկախութիւնը: Հակած անոր վրայ, պիտի ըսեն. «Կանգնէ՛ քոյրիկ, մի՛ տառապիր այլեւս, այսուհետեւ ազատ ես ապրելու քու հանճարիդ եւ հաւատքիդ համաձայն»: («Լը Թան», 1916 Ապրիլ 10):

Փարիզի Մատլէն եկեղեցիին մէջ կը կատարուի սգահանդէս մը Կարդինալ Ամեթի նախագահութեան տակ: Քարոզիչ Գեր. Թուշէ յուզիչ դամբանականի մը մէջ կը յայտարարէ. «Եթէ ասոնք ռումբերով զինուած անիշխանականներ դառնան, ու հանեն Պոլիսը, ես կը հաստատեմ հանդիսաւորապէս որ նման փոխվրէժ մը պիտի նուիրագործուի սեղաններու առջեւ»: («Ֆիկարօ», 1916 Փետրուար 14):

Ֆրանսայի վարչապետ Պրիան կը յուսադրէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը.

Նորին Սրբութիւն ԳԷՈՐԳ Ե.
Ծայրագոյն Պատրիարք
եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
Ս. Աթոռ Էջմիածնի
Վաղարշապատ

Սրբութիւն,

1915 Հոկտեմբեր 5–18 թուակիր գրութեամբ հաղորդելով ինծի թէ ձերդ Սրբութիւնը ուզած է պաշտօնապէս տալ Պօղոս Նուպար Փաշային նշանակելով իր ներկայացուցիչը Հանրապետական կառավարութեան մօտ պաշտպանելու համար հայ ժողովուրդի շահերը: Ձերդ Սրբութիւնը բարեհաճած է մաղթանքներ եւ զգացումներ արտայայտելու դաշնակից պետութեանց զէնքերու յաղթութեան համար:

Հանրապետութեան կառավարութիւնը երախտագիտութեան զգացումով ընդունեց համակրութեան այն բարձր վկայութիւնը, որուն արտայայտութիւնը, մանաւորաբար մինչդեռ Էջմիածնի Առաքելական Աթոռը կը կրէ ցաւագին փորձեր, ալ աւելի աչքառու կ'ըլլայ այն երկիրներուն համար, որոնք կը պատերազմին այս վայրկեանին հասարակաց ուժով յանուն իրաւունքի, արդարութեան եւ մարդկութեան պատիւին:

Ձերդ Սրբութիւնը ծանօթ է ցաւագին յուզումին, որով Ֆրանսա քաղաքակիրթ այլ ազգերու հետ մասնակցեցաւ զայրոյթին հալածանքներու դէմ, որոնց զոհ եղան դարձեալ Թուրքիոյ Հայերը: Ամէն անգամ որ կարելի եղաւ Ֆրանսա իր հոգածութիւնը ցոյց տուաւ հայ ազգի համար, խնամք ունեցաւ Հայերը պաշտպանելու, իրենց տարաբախտ ճակատագիրը մեղմացնելու: Ձերդ Սրբութիւնը կրնայ համոզուիլ եւ վստահ ըլլալ թէ դաշնակից պետութեանց աշխատակցութեամբ Ֆրանսա պիտի ջանայ հայ ժողովուրդին տալու օրինաւոր հատուցում հազիւ թէ պարագաները թոյլատրեն:

Կը խնդրեմ որ բարեհաճիք ընդունիլ յարգանքներուս հաւաստիքը, որով պատիւն ունիմ ըլլալու Ձերդ Սրբութեան ամենախոնարհ եւ հնազանդ ծառան, ԱՐԻՍԹԻԴ ՊՐԻԱՆ:

Փարիզ 12 – 3 – 1916,

ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱՆ

(1 Շար.)

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀԵՐԸ

Հայ ժողովրդի բազմադարեան պատմութիւնն ունի անկման ու վերելքի, սայթաքման ու տիտանական խոյանքի շատ էջեր: Քաղաքական տեղատուութիւններն ու մակընթացութիւնները, որոնք յաջորդել են միմեանց զարմանալի արագութեամբ, շարունակ մաքառման ու ընդվզման մէջ են պահել ստեղծագործ մեր ժողովրդին: Մի պատերազմին, ապատակութեանը հետեւել է միւսը: Հռոմէական լեգէոններին յաջորդել են բիւզանդական ներխուժումները, սելճուքեան զրոհներին՝ Թուրքական վայրագութիւնները, եւ այսպէս՝ Հայաստանը դարձել է մի ռազմաբեմ, որտեղ շարունակ արձակուել են նետեր, լսուել ձիերի սմբակների դոփիւններ, նժոյգների վրնջիւններ:

Մեր ժողովրդի ողբերգական դրուագներից ամենացնցողը, սակայն, 1915 թ. համաժողովրդական աղէտն է, ծրագրըուած Թուրք ազգայնամոլ ղեկավարների կողմից, կենսագործուած պատմութեան մէջ իր նախընթացը չունեցող բարբարոսական եղանակներով: Այդ ծրագրով իրենց դարաւոր հայրենիքից տեղահան արուեցին մօտ երկու միլիոն Հայեր, որոնց կէսից աւելին զոհ գնաց զանգուածային ջարդերին: Մնացածները քշուեցին դէպի արաբական տօթակէզ անապատները, ապա սփռուեցին աշխարհով մէկ:

Ժամանակակից Թուրք պատմագրութիւնը ամէն կերպ փորձում է պատմութեան այդ սեւ էջը նենգափոխել՝ այն ներկայացնելով իբրեւ պատերազմական իրադրութեան անխուսափելի հետեւանք: Ի հարկէ, դա բացարձակ կեղծիք է: Երիտթուրքերը հայաջինջ նման մի ծրագիր փայփայում էին դեռեւս ասպարէզ գալու առաջին տասնամեակներին՝ Միտհատեան սահմանադրութեան օրերին: Այդ սահմանադրութեան 8րդ յօդուածը Թուրքիայում ապրող բոլոր ազգերին ճանաչում էր միայն Օսմանցիներ: Աւելի ուշ՝ 1908 թ. Յուլիսին երիտթուրքերի յեղաշրջման նախաձեռնողներից Էնվերը ճչում էր, թէ Թուրքիայում այլեւս ոչ պուլկար կայ, ոչ յոյն, ոչ հայ, բոլորը օսմանցի են: Հազիւ էր հռչակուել նոր սահմանադրութիւնը եւ մամուլը աղմկում էր կեանքի, ինչքի ազատութեան մասին, որ սկսուեց Կիլիկիայի ծրագրուած կոտորածը, որին զոհ գնացին աւելի քան երեսուն հազար անմեղ Հայեր, այդ թըւում կանայք, ծերունիներ, երեխաներ:

Երիտասարդ Թուրքերի ղեկավարները դեռ նոր էին անցել իշխանութեան գլուխ, երբ սկսեցին մոլեգին ատելութիւն սերմանել քրիստոնեաների, մասնաւորապէս Հայերի դէմ: Թուրքական թերթերը, յատկապէս պալքանեան պատերազմից յետոյ, մամուլի ազատութիւնը օգտագործեցին հակահայ քարոզի համար, զարգացնելով այն տեսութիւնը, թէ Թուրքիայում ամէնից վատ ապրում է տիրապետող Թուրք տարրը: Նրանք երազում էին օսմանեան կայսրութեան վաղեմի հզօրութեան վերականգնումը: Պատերազմի նախօրեակին Թուրք ազգայնամոլ ոգին երիտասարդ Թուրքերի պաշտօնաթերթերից մէկի՝ «Թանին»ի էջերից գրող Աղա Կիւնտիւզի բերանով հուր էր ժայթքում հետեւեալ բառերով. «Կոխոտած տեղերուս ամէն մէկ մասէն արիւն պիտի ժայթքի, երկաթէ թաթիս տակ գարուններն աշնան եւ աշունները գընտանի պիտի վերածուին: Եթէ քար քարի վրայ ձգեմ, եւս թողած օճախս թող քանդուի ... Գթութիւնը պիտի կախեմ եաթաղանիս սայրէն, իմաստութիւնը՝ հրազէնիս լուցկիէն, քաղաքակրթութիւնն ալ՝ նժոյգիս ետեւի պայտէն, մահէն պիտի սպասեցնեմ գթութիւն, գնդակէն՝ իմաստութիւն ու տափուած հետքերի՝ քաղաքակրթութիւն: Լեռներու փապարներ, անտառներու շուքեր, խոպանութեանց փոթոթուած դէմքեր պիտի խօսին յաւետենութեան «Հոստեղէն անցնող Թուրքի պատմութիւնը»:

Գլուխ էր բարձրացնում համաթրքութիւնը, որի նպատակն էր մի դրօշի տակ միաւորել Վոսփորի ափերից մինչեւ հեռաւոր Արեւելք ընկած վայրերում ապրող Թուրք – թաթարական բոլոր ցեղերին: Համաթրքութիւնը հրապարակ էր գալիս համիսլամութեան շղարշի տակ, կոչ անելով միաւորել երկրագնդի [illegible] հարիւր միլիոն մահմետականներին՝ ընդդէմ քրիստոնեայ աշխարհի:

Անհրաժեշտ էր սպասել նպաստաւոր առիթի: Այդպիսի առիթ համարուեց առաջին համաշխարհային պատերազմը, երբ Թուրքիայի թիկունքում կանգնեց քայզերական Գերմանիայի նման մի ռազմաշունչ պետութիւն: Նա մղեց Թուրքիային դէպի արկածախնդրութիւն, դէպի պատերազմ, իր ձեռքը վերցրեց Թուրքական զօրքի ղեկավարութիւնը, քաջալերելով երիտասարդ Թուրքերի հակահայ տրամադրութիւնը:

Համատեղ մշակուեց Հայերի բնաջնջման ահաւոր ծրագիրը՝ տեղահան անել միլիոնաւոր Հայերի իրենց դարաւոր օճախից, քշել դէպի հարաւ՝ գերմանական ծրագրով կառուցուող Պաղտատի երկաթուղծի ամայի ափերը:

Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(1 Շար.)

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԼԻՈՆ, (Յատուկ) — Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին ոգեկոչումը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 24ին, Շաբաթ օր, ներկայութեամբ երկու հազարէ աւելի սգակիր ազգակիցներու :

Շաբաթ առաւօտ մեր Նորակառոյց Եկեղեցիին մէջ կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուած էր, տեղւոյս Հոգեւոր Հովիւ Տէր Դաւիթ վարդապետ Սահակեան կարդաց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն եկած կոնդակ մը՝ նուիրուած Ապրիլ 24ին: Վեհափառը կը շեշտէր թէ երբեք պէտք չէ մոռնալ այդ սուգի օրը: « Հայ ժողովուրդը 1500 տարիներ առաջ Վարդանանց Սուրբ պատերազմը մղեց յանուն կրօնքի եւ հայրենիքի ազատութեան, իսկ արհաւիրքի Թուականէն չորս տարի ետք կրկին հայ ժողովուրդը Փիւնիկի պէս յարութիւն առաւ Արարատեան աշխարհի մէջ իր մղած սրբազան պատերազմով՝ Սարդարապատէն Բաշ-Ապարան, Հայոց պարգեւեց Հայաստան մը, ու, վաղը, յուսով ենք, թէ պիտի իրականանայ Հայուն մեծ երազը »:

Կէսօրէն ետք, Պուրս տիւ Թրավայի մէջ տեղի ունեցաւ աշխարհական բաժինը, որոշեալ ժամուն վարագոյրը բացուեցաւ, բեմին խորքը յիշատակարան մը, սպիտակ քօղով, որուն վրայ գրուած էր «Յարգանք մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն», իսկ քիչ հեռուն՝ մեծկակ ծաղկեպսակ մը, Անծանօթ Զինուորին գերեզմանին վրայ զետեղելու համար :

Օրուան խօսնակ Պ. Մելեան քանի մը հակիրճ տողերու մէջ պարզեց յիշատակի տօնին իմաստը եւ շնորհակալութիւն յայտնեց այն բոլոր օտար հիւրերուն, որոնք եկած էին յարգելու մեր մեռելները :

Մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութենէ մը ետք, փողահարները հնչեցուցին տեղական փառերգը :

Ապա Հայ Ազգային Միութեան քարտուղար Պ. Վարդան Եղիշէեան խօսք առնելով ըսաւ. «Այն ինչ որ Թուրքը ըրաւ մեզի ոչ մէկ ժողովուրդի պատմութեան մէջ գրուած է, վայրենի գազանը չխնայեց ոչ ոքի, Թալէաթը կը յոխորտար ըսելով, թէ «այնպէս մը ընեմ ձեզի, որ յիսուն տարի ձեր խելքը գլուխը չգայ»: Բայց փաստը այն է, որ մենք կանք եւ պիտի մնանք՝ Մայր Հայաստանէն մինչեւ սփիւռք »:

Դաւիթ վարդապետ Սահակեան յանուն երեք յարանուանութեանց շատ տպաւորիչ փաստացի ուղերձ մը կարդաց, «Այս առաւօտ Սուրբ Խորանին առջեւ ուխտեցինք նուիրագործել մեր ազգային ուխտը: 1915 – 1965, յիսուն տարիներ են անցեր այն օրէն, երբ Պոլիսէն մինչեւ Վասպուրական կոտորածը սկսաւ անմարդկային ձեւով: Բորենիներու վոհմակ մը անորդջապէս արմատախիլ ըրաւ Արեւմտահայութիւնը, առանց խնայելու երիտասարդին ու ծերը, կրօնականն ու աշխարհականը, հիւանդն ու անկարը եւ ոչ ալ մանուկը ու քշեցին Արաբիոյ լայնատարած անապատները, բայց թշնամին իր ծրագրին մէջ չյաջողեցաւ: Հայ ժողովուրդը յարութիւն առաւ: Փաստ՝ այսօրուան Հայաստանը եւ սփիւռքի ողջ Հայութիւնը, Ապրիլ 24ը պարտութեան թուական մը չէ քանի որ հայ ժողովուրդը կայ ու կը մնայ, եւ պիտի մնայ յաւիտեան, կ'անհետանան այն ժողովուրդները, որոնք նահատակներ չունին. նահատակ ունենալ ըսել է իտէալ ունենալ», Հոգեւոր Հովիւը իր այս գեղեցիկ եւ ոգեշունչ ուղերձը վերջացուց կոչ ընելով երիտասարդութեան, ըլլալ համերաշխ եւ միակամ եւ քալել նահատակներու գծած սրբազան ճանապարհէն :

Կոմիտաս երգչախումբի չորս յաջորդական երգերէն ետք բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ Լիոնի վերաքննիչ ատեանի փաստաբան Պ. Ամպրէ, որ մասնաւորապէս շեշտեց թէ, «հայ ժողովուրդը մշակոյթի եւ քաղաքակրթութեան տէր ժողովուրդ մըն է, ոչ մէկ բռնութիւն կրցած է քանդել հայ ժողովուրդին հոգեկան արժէքները, յիսուն տարիներ են անցեր այն սեւ օրերէն ի վեր, երբ Թուրքը մէկուկէս միլիոն Հայեր կոտորեց, այն պահուն երբ Եւրոպա ինկած էր կրակներու մէջ եւ ճակատամարտները իրարու կը յաջորդէին: Պատերազմը վերջացաւ ու բոլոր ժողովուրդները իրենց անկախութեան տիրացան բացի հայ ժողովուրդէն, յիսուն տարի ետք Թուրքը որեւէ հատուցում չէ ըրած հայ ժողովուրդին եւ հաւատացէք սիրելի ներկաներ, որ ուշ կամ կանուխ արդարութիւնը պիտի յաղթանակէ. դուք՝ կենդանի վկաները այդ մեծ եղեռնին, այսօր մեր մէջ ոչ թէ միայն պարկեշտ Ֆրանսացիներ էք. այլեւ հաւատարիմ եւ զոհաբերող քաղաքացիներ »:

Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Նոր Սերունդի ներկայացուցիչը ընկեր Գեղամ Կանանեան, որ աւուր պատշաճի գեղեցիկ ուղերձ մը կարդաց. շեշտելով թէ մեր փափաքն է, որ այս համերաշխական գեղեցիկ մթնոլորտը շարունակուի մինչեւ ետք, յանուն մեր մէկ ու կէս միլիոն զոհերուն, որոնց միակ երազն էր ամբողջական Հայաստան մը ամբողջական Հայութեամբ »: Ֆրանսահայ երիտասարդութեան կողմէ ուղերձ մը կարդաց Պ. Պամաճեան, իսկ « Ուսմանց Կեդրոնի» կողմէ Պ. Տօնիկեան :

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին, օրիորդ Շաքէ Միրզէ (Դանիէլ Վարուժանի «Դերենիկը»), ընկեր Պետրոս Շահանաքեան (Յովհաննէս Շիրազի «Ամենայն սրտով»), ընկեր Սարգիս Զէյթլեան եւ կենդանի պատկեր մը՝ Ա. Ահարոնեանի «Կոյր աշուղը»: Վերջապէս ընկեր Յովհ. Պէրպէրեան, Պ. Աբրահամեան եւ օրիորդներ Քէօմիւրճեան եւ Ֆէհլահեան, երեք յաջորդական երգերով, ջութակ, դաշնակ, եւ մեներգ ամբողջացուցին գեղարուեստական բաժինը :

Հայ Ազգային Միութեան ատենապետ Պ. Օպօղեան բեմ գալով յանուն Լիոնի Հայութեան իր խոր շնորհակալութիւնները յայտնեց Պ. Նահանգապետին, որ պատուոյ նախագահութիւնը ստանձնած էր. Պ. Քաղաքապետին, որ անձամբ ներկայ էր եւ նախագահութիւնը ստանձնած էր, բոլոր թերթերու թղթակիցներուն, որոնք պատասխանած էին Ազգային միութեան հրաւէրին եւ, վերջապէս, ներկայ օտար կրօնաւորներուն :

Կոմիտաս երգչախումբի « Տէր ողորմեա»ով եւ գերյարգելի Մոմճեանի «Պահպանիչ»ով եւ Տէրունական աղօթքով վերջ գտաւ Յիսնամեակի տօնակատարութիւնը :

Որպէս բանաձեւ, որոշուեցաւ, յանուն բոլոր ներկաներուն հեռագիր մը ղրկել Նախագահ տը Կոլի՝ պահանջելու համար վերադարձը մեր պապենական հողերուն :

Տօնակատարութիւնէն ետք ժողովուրդը խուռներամ բազմութեամբ գնաց Անծանօթ Զինուորին գերեզմանին վրայ զետեղելու ծաղկեփունջ մը:

Իսկ Կիրակի Ապրիլ 25ին կէս օրէ ետք Ֆուրվիէրի մայր տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ հայածէս պատարագ եւ հոգեհանգիստ մեր անմահ սիրելիներու յիշատակին, պատարագեց գերյարգելի Մոմճեան վարդապետ, խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեամբ :

×

Հայ Ազգային Միութիւնը Ապրիլ ամսուան ընթացքին կազմակերպած էր չորս դասախօսութիւններ, «Հայ ժողովուրդին ծագման եւ զարգացման մասին», (Պ. Վարդան Եղիշէեան), «Հայ Եկեղեցւոյ դերը հայ ժողովուրդի մաքառումներուն մէջ», (Գերաշնորհ Դաւիթ վրդ. Սահակեան) «Հայ ժողովուրդը 1860էն մինչեւ մեր օրերը », (Պ. Վարժապետեան), իսկ վերջինը նուիրուած էր անմահն Կոմիտաս վարդապետին, դասախօս՝՝ Պ. Աբրահամեան, որ նոյն ատեն, ընկերակցութեամբ Յովհ. Պէրպէրեանի, օրիորդներ Քէօմիւրճեանի եւ Ֆէհլահեանի երգեցին տասը երգեր անմահն Կոմիտասէն: Սակայն, ցաւալի է դիտել տալ, որ այս չորս դասախօսութիւններն ալ չարժանացան հարկ եղած քաջալերանքին : Պատճա՞ռը ...:

Կ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

ԽՕՍՔ Կ'ՈՒՂՂԵՄ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆԻՆ

Ինը հօրեղբայր ունէի, բոլորն ալ ամուսնացած: Բոլորն ալ զաւակներու հայր: Ձեր բարեկամները, Թուրքերը աչքիս առջեւ մորթեցին զանոնք Տէր Զօրէն անդին՝ Շէտատէի մէջ: Ես ութ տարեկան էի: Հրաշքով ազատեցայ: Աստուած ազատեց զիս, կ'ըսեմ, որ չըմոռցուի վրէժը :

Դուք ոճրագործներու ազգութիւնն ընտրեցիք, ինչպէս գրեցին թերթերը: Չեմ ուզեր գիտնալ ձեր ընտրութեան պատճառը, նպատակը, յետին միտքը :

Յետոյ ելաք պաշտպանելու նոյն ազգութիւնը՝ ուզելով արգելք հանդիսանալ Ապրիլեան Եղեռնին յիսնամեակին ոգեկոչումին, հակառակ մեր երկու հայրապետներուն հրահանգին: Չյաջողեցաք :

Եւ հիմա սկսեր էք նեղել Պսակ Արք. Թումայեանը, որ մտիկ չըրաւ ձեզի, ականջ չըրաւ ձեր հրամանին: Ի՞նչ էր ձեր ուզածը.— Թուրք անունը պիտի չյիշէք ձեր քարոզներուն մէջ, պիտի չըսէք թէ ո՞վ էին Հայերը ջարդողները, այլ պիտի ըսէք միայն թէ Հայերը ջարդուեցան ... Միջնադար Արեւելքի մէջ: Ո՞ւր, որո՞նց կողմէ, ուզեցիք վայրն ալ, ջարդարարներն ալ անորոշ թողուլ: Թուրքերը փրկելով՝ ուզեցիք ուրի՞շ ժողովուրդներու վրայ նետել ոճիրին պատասխանատուութիւնը: Մեզ գէշ ընել դրացի՞ ժողովուրդներու հետ :

Անգլիական եկեղեցին լեցուած էր խուռն բազմութեամբ: Օտարներն ալ եկած էին մեզի հետ սգալու մեր նահատակները, դատապարտելով ցեղասպանները: Եկած էիք նաեւ դուք, անշուշտ լրտեսելու համար, ձեր ականջով իմանալու համար թէ Պսակ Արք. պիտի արտասանէ՞ Թուրք անունը, պիտի խօսի ջարդին ու ջարդարարներուն մասին: Ի պատիւ մեր առաջնորդին, կը վկայեմ թէ երեք անգամ քաջաբար արտասանեց Թուրք անունը, ջարդարար ժողովուրդին անունը:

Չհանդուրժեցիք: Եւ պաշտօնանկ հըռչակեցիք Պսակ արքեպիսկոպոսը :

Համայն Հայութեան առջեւ, բովանդակ աշխարհի առջեւ ցոյց տուիք թէ դուք կ'ուրանաք Հայոց ազգին պատմութիւնը :

Դեռ աւելին, — անցած շաբաթ, երբ Թուրքիոյ արտաքին նախարարը Լոնտոն եկաւ, հազարաւոր Թուրքերու առջեւն ինկած՝ գացիք դիմաւորելու, յետոյ թըրքական դեսպանատան մէջ տրուած հացկերոյթին մասնակցեցաք ձեր տիկնոջ հետ, ցոյց տալու համար թէ կատարեալ է ձեր ազգափոխութիւնը: Հայկական նուիրական հանդիսութեանց չէք ուզեր ներկայ ըլլալ սակայն: Թող թէ ատոր համար ցաւած չունինք: Բայց չենք ուզեր թոյլ տալ, որ Հայոց եկեղեցին օգտագործէք ձեր հաշիւներուն, հաճոյք պատճառելով Թուրքերուն :

Շէնքը ձերն է, բայց կրօնքը մերն է : Ի՞նչ բանի կ'ուզէք վերածել այդ շէնքը, բայց մեր հաւատքը, մեր կրօնական զգացումները թոյլ չենք տար որ ծառայեն Թըրքամոլներու եւ Թուրքերու :

ՅՈՎՀ. ՉԱԼԸՔԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (131)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Բայց կը սպասե՞ն :

— Սպասել՝ կը սպասեն: Բայց շատ չխօսինք, աղբարիկ, եկուր քիչ մը յոգնութիւն առ: Ձիերէն կը տեսնուի թէ արշալոյսին մեկնած ըլլալու էք :

Կը տեսնուէր որ տիար Վլաս շատ չէր ախորժեր այդ նիւթին շուրջ հարցումներ ըսել հոն զաւեթին մէջ: Ինքն ալ շատոնց սեղանի կ'ուզէր նստիլ, սակայն կուժին մօտիկները զինքը վեր պահեր էին: Արդէն կէսօրուան մօտ էր ու դեռ նախաճաշ անգամ չէր ըրած :

— Տիար Վլաս, — ըսաւ ապաշխական ձայնով Նորեկը դրան մօտ հասնելով, — հետս եկող պատանին աստուածաբանութեան ուսանող է :

— Ուսանո՞ղ. լաւ ուրեմն... հէյ, ուսանող, — գոչեց կէս բերնով :

Սենեակ առաջնորդեց հիւրերը ու բուրումնաւէտ ջուր բերել տուաւ լուացուելու համար: Վարչանի Թրքական բանակէն վարդի իւղ նուէր բերած էր իրեն, ու անով կ'ուզէր պարծենալ :

Երբ հիւրերը ճաշարան մտան՝ արդէն սեղանը պատրաստ էր, մանաւանդ թէ խորոված նապաստակը սեղանին վրայ էր :

— Նորէն նապաստակ, — մռլտաց տիար Վլաս խոհարարուհիին :

Ու քանի որ երկու հիւրերն ալ ներս մտան, սկսաւ ինքզինքը արդարացնել :

— Հիմա շարունակ նապաստակ կ'ուտենք: Էկէրի շրջակայքէն բոլոր նապաստակները այս կողմերը քշուած են ալմուկի պատճառով :

Պոռնեմիսսա վերնազգեստը հանած էր ու իրանին սեղմուած կեռասի գոյն հագուստով մտաւ ճաշարան: Իսկ ուսանողը կտաւէ պարզ հագուստ մը ունէր: Երկուքին մէջքին ալ իրարու նման կաշիէ գօտի ու գօտիէն ալ հունգարական կոր սուր կախուած էր :

Սեղանին վրայ բացի գդալէն ուրիշ սպաս չկար: Այն ատենները ամէն մարդ իր դանակը կը գործածէր. իսկ պատառաքաղ միայն խոհանոցին մէջ կը գործածուէր :

Երկու հիւրերը գմելին հանեցին. երիցագոյնինը սատափէ կոթով ոսկեզօծ գմելի մըն էր. իսկ ուսանողինը տօնավաճառներու մէջ ծախուած սովորական փայտէ կոթով գմելի մը :

— Ես կը սիրեմ նապաստակը, — ժըպտեցաւ Յովհաննէս Պոռնեմիսսա : — Իսկ ասիկա հիանալի պատրաստուած է : Մեր կողմերը տարբեր ոճով կը պատրաստեն: Եղբօրս մասին բան մը գիտէ՞ք արդեօք տիար բերդակալ :

— Տարբե՞ր, — հետաքրքրուեցաւ Սալքայի, — տարբեր ...

— Այո, տարբեր, — պատասխանեց Յովհաննէս Պոռնեմիսսա: — Մեր կողմերը նապաստակը նախ գինիով կը լուան, յետոյ քիչ մը ջուրի մէջ կրակի վրայ կը դնեն. վրան հացի շերտեր ալ կ'աւելցնեն : Բայց պէտք է ուշադրութիւն ընել որ ջուրը բոլորովին չշոգիանայ: Երբ ջուրը կը մզեն: Յետոյ մզուած ջուրին մէջ մեխակ, պղպեղ, ծոթրին ու կոճապղպեղ կը դնեն : Բայց այսօր պիտի կարենա՞նք բան մը իմանալ թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ բերդին մէջ: Արդեօք խեղճ եղբայրս մեռա՞ծ է :

Ու աչքերը արցունքով լեցուեցան :

— Ապա քացախ չէ՞ն դներ ջուրին մէջ, — հարցուց Սալքայի զարմացած: Ու խօսողին ձեռքերը կը դիտէր :

— Անշուշտ, — պատասխանեց Յովհաննէս Պոռնեմիսսա պատրաստակամ, — բայց ամէնէն վերջ, երբ նապաստակը երկրորդ անգամ ջուրի մէջ դրուի: Մենք այսօր իսկ ուեւէ ձեւով պէտք է Էկէր մտնենք :

Սալքայի նապաստակին ազդրը ագուոր մը մաքրելէ վերջ բաժակը զարկաւ հիւրերուն բաժակին :

Անոնք սակայն չխմեցին :

— Հըմ, — մըթմըթաց Սալքայի :

Պեխերը սեղանին սփռոցով սրբեց եւ անոնց նայելով նորէն «հըմ» մը ըրաւ : Քիչ մը լուռ կեցաւ. յետոյ արմուկը սեղանին կռթնցնելով խօսիլ սկսաւ :

— Էկէ՞ր :

— Այո, հոն, — պատասխանեց Յովհաննէս Պոռնեմիսսա վրդովուած ու զունատ դէմքով, — այս իրիկուն իսկ :

— Հըմ, կ'ուզէի իմանալ թէ ի՞նչպէս. ինչպէս թռչուննե՞րը. թէ արդեօք ուրուականներու նման, բանալիի ծակէն :

— Ինչպէս խլուրդը, ազնիւ եղբայր :

— Խլո՞ւրդ :

— Բերդը ստորերկրեայ ճամբաներ ալ ունի :

— Ստորերկրեայ ճամբանե՞ր :

Ու գլուխը ցնցեց :

Յովհաննէս Պոռնեմիսսա ձեռքը կուրծքին տարաւ ու մագաղաթեայ թերթ մը հանեց ու Սալքայիին առջեւ տարածեց :

— Ահաւասիկ, այս կարմիր գիծերն են :

ԿԷԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Միհրան Կարապետեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ :

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. «Փոթորիկ» խումբին կողմէ, այս Չորեքշաբթի, ժամը 21ին, Մշակոյթի Տան մէջ :

Կը խօսի Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Նիւթ.— Ազգ. կեանքը՝ 1917–1920 :

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները, համակիրները եւ Նոր Սերնդական ընկեր-ընկերուհիները :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ (ՄԱՐՍԷՅԼ)

Հանգանակութեան Բ. ցանկ

Պ. Պ. Էքսիւզեան Նուրհան 300 ֆրանք, Ջրբաշեան (Սոֆրաքոնոռ) 150, Վ. Պօղաճեան 50, Ա. Քէօնաեան քսան, Յ. Տերոյեան, Ս. Արդումանեան, Տիկ. Վ. Գրիգորեան յիսունական, Թ. Պապանեան, Գալուստեան, Տէր եւ Տիկին Թահթալեան, Ա. Պապանեան տասնական, Վ. Քիւրքչեան քսան, Լոռահան Սէն Ժեռոմէն հինգ, Ճիմի (կօշիկ) քսան, Տէր եւ Տիկ. Սահակեան յիսուն, Մ. Պօղոսեան քսան, Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան 10, Տ. Մուշեղեան տասը, Մ. Ղեւոնդեան 20, Տիկին Գայթանճեան տասը, Շեթոեան 10, Տէր եւ Տիկին Պ. Յակոբեան 25, Տիկ. Ժրնեւ Լալաեան 15, Ժան Լուի (դերձակ) քսան, Հաթայեան ընտանիք, Պուտաճեան ընտանիք 5ական, Տէր եւ Տիկին Ս. Վալպաւէլ տասը, Տէր եւ Տիկ. Գալփաքեան Յակոմ քսան ֆրանք :

(Շար.)

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ դիւանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները .— Տէր եւ Տիկին Ս. Եաղճեան քսան ֆրանք, Պ. Պ. Նիկողոսեան, Սէմէրճեան, Վ. Մէրտինեան եւ իրենց ընկերները 50 ֆր. փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Թագուհի Տէօքմէճեանի մահուան առթիւ, եկեղեցւոյ բարենպատակ ձեռնարկներուն համար :

Պ. Խ. Նշանեան (դպիր) 200 Ֆր., Տիկին Ընդապապեան յիսուն, Պ. Ա. Պաղտասարեան տասը, Օր. Ա. Քէօլեան եւ իր ընտանիքը քսան, բարեպաշտ տիկին մը, Պ. Ա. Յովհաննէսեանի միջոցով (Պուա Քոլոմպ) 300, Պ. Աստուրեան 50 Ֆր., Եկեղեցւոյս գմբէթի նորոգութեան յատկացուելու համար :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներու կայանի արձանագրութիւնները սկսած են: Ընդունելի են աղջիկները 6էն 15 տարեկան, մանչերը՝ 6էն 14 տարեկան: Հեռաձայնով ոչ մէկ կարգադրութիւն : Ծնողները պէտք է ներկայանան անձամբ Միութեան դրասենեակը 17, Րիւ Պլէօ, (9րդ Թաղամաս, մեթրօ Քադէ) Հայ Մշակոյթի Տան Գ. յարկ, Հինգշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 16էն 20, Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 17: Հետերնին պէտք է բերեն հարկ եղած վաւերաթուղթեր (Լիվրէ տը Ֆամիյ, սեքիւրիթէ սոսիալ, ալլօքասիոն, եւն.), վճարումները պէտք է կատարուին արձանագրութեան պահուն լրիւ կերպով՝ ամսական 400 ֆրանք, դրպանի պտոյտի ծախք՝ 30 ֆրանք, երկաթուղային երթուդարձ (վերապահութեամբ՝ անցեալ տարուան գիներ), մեծերը 65 ֆրանք, փոքրերը 38 ֆրանք: Արձանագրութիւնները կը փակուին՝ Յուլիսի համար՝ Յունիս 5ին, Օգոստոսի համար՝ Յունիս 15ին: Այս թուականներէ առաջ եթէ ցանկերը լրանան կը յայտարարուի թերթով : Հակառակ փափաքին օրէնքով սահմանուած թիւէն աւելի կարելի չէ արձանագրել : Դիմումները շատ են, կը խնդրուի անյապաղ արձանագրուիլ :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Մարսէյլի Շրջ. վարչութեան ձեռնարկը, «Նոր Սերունդի քսանամեակի առթիւ», որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 29ին, «Ժիմնազին» մէջ :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԷՔՍ ԱՆ ՓՐՈՎԱՆՍԻ ՄԷՋ

Հանդիսաւոր պատարագ Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի առթիւ, այս Կիրակի առաւօտ, ճիշդ ժամը 10ին, Քոլէժ Կաթոլիքի եկեղեցիին մէջ, 20 Րիւ Լաստիէտ :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ

Հովանաւորութեամբ Էքսի երեք հայ յարանուանութեանց :

Կը նախագահէ եւ կը խօսի՝

ՎԱՀԱՆ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ :

ՀԱՄԵՐԳ

ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

եւ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

Վարժարաններու երկսեռ աշակերտութեան միացեալ երգչախումբին կողմէ : Ղեկավարութեամբ ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 30, ժամը 15.30ին, Ս. Մուրատ վարժարանի Պէշիկթաշլեան – Ալէմշահ սրահին մէջ :

ՅԱՅՏԱԳԻՐ.— Կոմիտաս, Սիւնի, Սաթեան, Ալթունեան, Կանաչեան, Եանպէկեան :

Տոմսերու համար դիմել վարժարաններու եւ Բալուեան դրատունը:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՕՐԸ

ՊՈՐՏՕ.— Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Նիկոլ Աղբալեան խումբը, Նոր Սերունդի քսանամեակը կը տօնէ, այս Կիրակի կէսօրէ ետք, ժամը 15.30ին, Աքլագ – Սօլֆէրինօ սրահը, (Մունէյրա փողոցին մէջ):

Խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն, պար :

Կը ներկայացուի նաեւ

ՎԻՌԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻՆ ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ

(Կատակերգութիւն մէկ արար)

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի ժամը 10.30ին հանդստեան ձայնաւոր պատարագ Ռիօ տէ Եանէօյրօյի ժողովրդապետ ՏԷՐ ՎԵՆՍԱՆ Վ. ԴԱԻԹԵԱՆԻ հոգւոյն համար, մահուան քառասունքին առթիւ :

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հայ Արենոյշներու :

Այս Կիրակի, ժամը 15ին Ժիմնազի մէջ:

Հովանաւորութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի Առաջնորդ՝

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ

Յ. ՀԱՅԱԳՈՐԾԵԱՆԻ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին :

Ներկայացում՝ «ԱՆՄԱՀ ԲՈՅԸ»

Բանակումի խարոյկ, հոյակապ հարսանիք, հայկական բազմաթիւ պարեր :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Վիէնի մասնաճիւղը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, այս Շաբաթ ժամը 16ին, Օհանջանեան սրահին մէջ :

Les Voyages de notre Association

FRANCE - LUXEMBOURG - ALLEMAGNE du 28 au 30 Mai. Participation 79 Frs.
Visite du Paquebot ANTILLES le 13 Juin

Participation 28 Frs. repas compris

DANEMARK - SUEDE - FINLANDE 10 jours de Paris à Paris du 11 au 20 Juillet

Participation 695 Frs.

ITALIE - AUTRICHE - ALLEMAGNE 21 jours de Paris à Paris du 7 au 27 Août

Participation 659 Frs.

— RELATION —
TOURISTIQUES EDUCATIVES
régie par la loi du 1er Juillet 1901
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)
Tél. : 770-36-37
Le délégué EDOUARD DJEZIRIAN

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

Լ Ի Ո Ն Լ Ի Ո Ն

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ 20ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպութեամբ Կեդր. Ֆրանսայի խումբերուն, (Լիոն, Տէսին, Սէնթ Էթիէն, Վիէն, Վալանս, Սէն Շամոն, Փոն տը Շէրիւ, Կրընոպլը) :

Շաբաթ (22 Մայիս) երեկոյեան ժամը 8.30ին Ռամոյի շքեղ սրահին մէջ :

Կը խօսի Ընկ. ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

Հայկական ժողովրդական պարեր (Լիոն, Տէսին, Վիէն, Փոն տը Շէրիւ)

Առաջին անգամ ըլլալով քառաձայն երգչախումբ կազմուած Լիոնի, Տէսինի եւ Վիէնի խումբերով, ղեկավարութեամբ՝ ԱՆԺԷԼ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

ԵՒԳԻՆԷ (ողբերգութիւն երեք արար, Շիրվանզադէէն):

Պատկեր, արտասանութիւններ

Երգ

ԱՆԺԷԼ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ ՏԸՆԻԶ ԱԻԵՏԻՍԵԱՆԻ

Մուտքի գիներ 5, 7, 10 Ֆր.

Տոմսակները թուագրել փառատօնին օրը մուտքին :

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԼՈՒՐՏ

Բարձր հովանաւորութեամբ ԿԱՐԴԻՆԱԼ ԳՐԻԳՈՐ – ՊԵՏՐՈՍ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ԱՄԱՏՈՒՆԻԻ

ՕԳՈՍՏՈՍ 2 – 7

Արձանագրութեանց եւ պայմաններուն համար դիմել

Իւրաքանչիւր քաղաքին — Փարիզ, Առնուվիլ, Մէօտոն, Լիոն, Վիէն, Սէն – Շամոն, Վալանս, Մարսէյլ

Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետ վարդապետներուն :

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամը է Յուլիս 1 :

ԵՐԵՔ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՐՈՆՑՄԷ ԵՐԿՈՒՔԸ

15 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ա.— Յուլիս 19ին, Փարիզ – Մոսկուա – Փարիզ, երթ ու դարձ Վակոն-լի (առանց կառք փոխելու)—

Մոսկուա–Երեւան–Մոսկուա օդանաւով Գին՝ ՓԱՐԻԶԷՆ ՓԱՐԻԶ 2100 ֆրանք

Բ.— Յուլիս 27, Մարսէյլէն շոգենաւով Սոչի — Երեւան–Մոսկուա օդանաւով: Մոսկուա – Փարիզ վակոն. լի շոգեկառքով :

«Թուրխմ» Ա. կարգի սպասարկութիւն նաւուն վրայ.— Գին՝ 2450 ֆրանք :

ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՄԸ՝ — Օգոստոս 21ին, երթ ու դարձ օդանաւով :

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ 21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Այս բացառիկ ճամբորդութեան գինն է 2450 ֆրանք :

TRANSTOURS, 22 Rue du 4 Septembre ամէն Բշ. եւ Շբ. օրերը, ժամը 16.30-18
Tél. : RIC. 77-40

Մարսէյլի մէջ դիմել՝ Ե. Միհրանեանի, 23 Րիւ Պերնար տիւ Պուա :

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է
ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի

Եթէ ներսը եւ դուրսը

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ

ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e
Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47

11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնակարգ ներկեր : Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն: Նորոյթ խւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն: Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլաստիք — ծածկոցներ.—

TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE

Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը :

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ :

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 20 ՄԱՅԻՍ — JEUDI 20 MAI 1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10311

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — N° 10.311

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԿՐՈՄԻՔՈՅԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդային Միութեան արտաքին գործոց նախարար Կրոմիքօ Անգարա հասած է երկուշաբթի օր եւ պիտի մնայ մինչեւ Մայիս 22ը :

Քաղաքական շրջանակները ուշադրութեամբ կը հետեւին Թուրք կառավարութեան քայլերուն : Կ՚ուզեն հասկնալ թէ ո՛ւր պիտի յանգի երկու լարի վրայ խաղալու քաղաքականութիւնը :

Գաղտնի կը մնան որոշումները Փարիզի մէջ Մայիս 6ին կայացած դեսպանաժողովին, որուն մասնակցած էին տասնըւթը դեսպաններ եւ արտաքին գործոց նախարարութեան պաշտօնատարներ՝ նախագահութեամբ արտաքին գործոց նախարար Հասան Ըշըքի :

Նոր թեքումի քաղաքականութիւնը պատասխան չէ գտած Ծերակոյտին մէջ, ուր արտաքին գործոց նախարարութեան եմպիւջէի քննութեան առթիւ խօսք առած են բոլոր կուսակցութեանց ներկայացուցիչները :

Ընդդիմադիր Հալքի բանբերը յայտնած է թէ իր կուսակցութիւնը զօրավիգ պիտի հանդիսանայ կառավարութեան՝ անոր ուղղութիւնը նկատելով իբրեւ ազգային քաղաքականութիւն :

Առալէթի ներկայացուցիչը, խօսելով, պնդած է անոնք, որ կ՚ուզեն չէզոք երկիր մը դարձնել Թուրքիան, եւ յայտնած՝ որ կառավարութիւնը հաւատարիմ պէտք է մնայ Ատլանտեան Ուխտին :

Բոլորն ալ դժգոհութիւն յայտնած են մեծ պետութիւններէն, որոնք Կիպրոսի հարցին մէջ չեն օժանդակած Թուրքիոյ :

Միւս կողմէ, ազգ. պաշտպանութեան եմպիւջէի քննութեան առթիւ նախարար Հասան Տինչէր ակնարկելով Կիպրոսի հարցին, ազդարարած է, որ պատրաստ պէտք է ըլլան հաւանական պատերազմի մը :

Ըստ իրեն, մինչեւ 1964ի վերջը Թուրքիոյ նաւաշինարաններուն մէջ տասնեւութ ռազմանաւեր կառուցուած են 30 միլիոն 136 հազար Թրքական ոսկի արժէքով : Այս տարի 57 նոր ռազմանաւեր պիտի շինեն եղեր 57.100.000 ոսկի ծախսելով :

Բանակին տարեկան ծախքը ինը միլիառ ոսկի է եղեր : Եմպիւջէը երեք միլիառ յաւելուցեր է, մնացեալը արտաքին օժանդակութեամբ հայթայթեր են : Ամերիկա տարեկան հարիւր քսան միլիոն տոլար կը վճարէ եղեր բանակին համար, ինչ որ բաւարար չի նկատեր գործավարը : Վարժուեր էին աւելին ստանալու :

Գալով երկրի արտաքին քաղաքականութեան, ազգ. պաշտպանութեան նախարարը շեշտեր է, որ «Թուրքիա իբրեւ դաշնակիցներուն հաւատարիմ (?) ազգ մը՝ Ատլանտեան Ուխտին եւ ՍԷՆԹօյին (նախկին Պաղտատի Ուխտը) հաւատարիմ պիտի մնայ, նոյնիսկ եթէ մեր ուզած չափով օժանդակութիւն չստանանք...» :

Կիպրոսի մղձաւանջը ամէն վայրկեան բանդագուշանքներու կը մղէ Անգարայի վարիչները, որոնք չեն կրնար ըմբռնել տակաւին, որ անիրաւ են եւ ի զուր հաւաք կ՚ընեն իրենց տեսակէտը քալեցնելու համար :

Կրոմիքոյի այցելութիւնը հաւանաբար որոշ չափով պիտի փարատէ զանազան թիւրիմացութիւններ եւ աւելի յստակ պիտի դարձնէ Մոսկուայի դիրքը հանդէպ Թուրքիոյ՝ Կիպրոսի հարցին մէջ :

Թուրքիոյ պաշտպանողական շրջանակները կասկածանքով կը դիտեն Խ. Միութեան մերձեցման փորձերը, յետին մըտքեր փնտռելով անոնց մէջ : Եւ դիւրաւ թեան խորհուրդներ կուտան :

«Մոսկով»ին հանդէպ անվստահութիւնը աւանդական է : Լենին – Քեմալ սըրտակցութիւնը չէ կրցած բոլորովին անհետացնել հիներու այն համոզումը թէ «Ռուսիա յաւիտենական թշնամին է Թուրքիոյ» : Խորհրդային իշխանութիւնները քառասունհինգ տարիէ ի վեր ամէն ճիգ կ՚ընեն մերձենալու համար Անգարայի :

Կրոմիքոյի այցելութիւնը նոր փորձ մըն է այդ ուղղութեամբ :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԵՆԻՆ ԵՒ ԱԹԱԹԻՒՐՔ Ի ՊԱՏՈՒԻ

—o—

ԹՈՒՐՔ-ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍԻՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգարայի մէջ Կրոմիքօ եւ Ըշըք երկար ողեկոչած են Թուրք եւ խորհրդային բարեկամութիւնը, այն բարեկամութիւնը որու ծնունդ տուած են 1921ին, Լենին եւ Աթաթիւրք :

Թուրք արտաքին նախարարը այս առթիւ յայտարարած է. — «Ինչ կը վերաբերի իրեն, Թուրք կառավարութիւնը վճռած է ընել ինչ որ իրեն կ՚իյնայ հետեւելու համար Աթաթիւրքի եւ Լենինի գծած ճամբուն եւ այդ առընչութեամբ հարկ եղած փաստերը տուաւ, ըսաւ : Վստահ ենք որ խորհրդային կառավարութիւնն ալ նոյն համոզումն ունի : Բարի դրացնութեան յարաբերութեանց զարգացումը, հիմնուած փոխադարձ վստահութեան եւ յարգանքի վրայ երկու երկիրներու կենսական շահերուն համար պահանջ մըն է : Այդ առընչութեամբ կըրոմիքոյի այցելութիւնը կարեւոր եւ օրբական հանգրուան մըն է» :

Իր պատասխանին մէջ, Կրոմիքօ շեշտած է թէ անհրաժեշտ է հետեւիլ Աթաթիւրքի եւ Լենինի տուած օրինակին, վասնզի անոնք գծած են 2 երկիրներու շահերուն ամէնէն համապատասխան ճամբան» : Այս խօսակցութեանց ընթացքին, Կրոմիքօ Մոսկուա հրաւիրած է Ըշըքը : Ամէն պարագայի մէջ, Թուրք – խորհըրդային այս ՓԼԻՐԹԸ, որդեգ մըն է Թուրքեւյունական ապագայ բանակցութեանց :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՐԴԱՆԱՆ մերժեց Էշքոլի հաշտութեան առաջարկները, կառավարութեան բանբերը ըսած է. — «Յորդանան սիոնական պետութեան մը գոյութիւնը չի ճանչնար եւ հարցը կարգադրուած կը նկատէ այն ատեն երբ սիոնականութիւնը բոլորովին կը մաքրուի եւ Պաղեստինը կը վերակազմուի» :

ՖՐԱՆՍԱ եւ Խորհ. Միութիւն հրապարակեցին գործակցութեան իրենց համաձայնագիրը, հիւլէական ուժի մարզին մէջ :

ԿՈԼԽՈԶԵԱՆ շուկաները կը վերակազմուին բարելաւելու համար քաղաքներու ընակչութեան պարենաւորումը : Անկէ ետք, գիները աժան պիտի ըլլան :

ՏԻՆ ՌԸՍՔ Ուաշինկթըն հրաւիրած է Իտալիոյ Արտաքին նախարարը՝ Ամինթոռէ Ֆանֆանի : Միացեալ Նահանգներու Արտաքին նախարարը կ՚ուզէ մաքրել ընդհանուր փոխանակութիւն մը ունենալ իտալացի իր պաշտօնակիցին հետ :

ՓԱՐԻԶ շրջող վերջին զրոյցներու համաձայն, որոնց արձագանգ կը հանդիսանայ «Օռօռ», Պեն Պելլա Փարիզ կը հասնի Շաբաթ օր, նկատի կ՚առնուի որ այդ կոչ Փարիզ պիտի չըլլայ այդ միջոցին, բայց կրնայ ըլլալ որ այդ դալ գիտումնաւոր ըլլայ — ըստ «Օռօռ»ի, որպէսզի այր կոչ չդիմաւորէ Ալժերիոյ նախագահը :

Ս. ՏՈՄԷՆԿԻ մէջ, Ամերիկացիք զօրութիւնները կը բախին : Իրենց դէմ ելած է իրենց նախկին զինակիցը՝ Զօր. Իմպէրթ Պառերաս, որ կը մերժէ ազգային միասնականութեան դահլիճ մը : Ու. Թան զինադուլ կը պահանջէ բոլորէն :

ՎԻԷԹՆԱՄԻ մէջ, Ամերիկացիք վերսսկըսան իրենց ռմբակոծութիւնները : Վիէթնամի պատասխանն Ազգ. ճակատը կը յայտարարէ թէ ինք է կատարած ՊիէնՀոայի աղէտը, մինչ Ամերիկացիք կը շարունակեն «արկած» վերագրել :

Օրը Օրին

ՕՁԻՆ ԲԱՐԵՒ, ԹՈՒՐՔԻՆ Ո՛Չ

—o—

Ճամբան դիմացդ ելլեն օձն ու Թուրքը, օձին բարեւ տուր, Թուրքին բարեւ մի՛ տար :

Այս եզրակացութեան յանգեցաւ հայ ժողովուրդը, դարերով, Թուրքին հետ հարեւան ըլլալէ ետք : Այս եզրակացութեան հասկնալու համար պէտք չունինք պատմութեան շատ ետ երթալ :

Ու երբեք չհաւատաք թէ, այսօր, Արեւմտեան աշխարհին մէջ Թուրքին բարեւ տուող եւ օձին բարեւ չտուող ազգերը Թուրքը աւելի կը սիրեն քան օձը : Այդ տեսակ ազգ չկայ աշխարհի ո՛ր անկիւնն ալ փնտռուի ելլէք :

Ամէնէն թունդ թրքասէր Անգլիացին անգամ գիտէ — շատ լաւ գիտէ, մեզմէ աւելի լաւ գիտէ — որ Թուրքը շնորհքով ազգերու դասին պատկանող ժողովուրդ չէ :

Բայց, ո՞վ էր որ սորվեցուց մեզի եւ մնացեալներուն թէ թունաւոր օձը աւելի բարի արարած մըն էր քան իր երկու ոտքերուն վրայ քալող Թուրքը :

Պատասխանը կիւրսէլն անգամ կրնայ տալ՝ առանց երկար բարակ մտմտալու. — Թուրքը, ի՛նք :

Այո՛, Թուրքը, ինքն էր որ փաստեց ի՛ր պատմութեամբ, իր գործած հազարումէկ տեսակ չարիքներով եւ իր գազանաբարոյ վայրագութեամբ որ ինք իրաւունք չունէր շնորհքով ազգերու նստարանին վրայ իրեն համար տեղ փնտռելու :

Բայց, ինքն ալ զարմացաւ երբ տեսաւ որ կարգ մը ժողովուրդներ յԱրեւմուտս, ետ կը քաշուէին որ տեղ բանային իրեն համար, որպէսզի ինքն ալ բազմէր անոնց կողքին :

—Հրամմէ՛, Օսման... Եկուր քովս նստէ... Հոս տեղ կայ... Ընկերնե՛ր, քիչ մը սեղմուեցէք... Մեր բարեկամն է...

Թո՛ւրք եղիր ու մի՛ փառաւորուիր :

Թուրք եղիր ու մի՛ խնդար ե՛ւ բարեկամներուդ ե՛ւ զոհերուդ մնացորդացին վրայ :

Թուրք եղիր ու մի՛ շփանար, մի՛ լըրբանար եւ անպատկառ ելոյթներ մի՛ ունենար՝ ի տես այս վրան – բաց անբարոյութեան, որուն ասպետները տասնամեակներ առաջ քեզ պատէ պատ կը զարնէին ու զոհերուդ համար արցունք կը թափէին :

×

Ուշի ուշով հետեւեցէք Ստամպոլի եւ Անգարայի մամուլին, որ գերադրական աներեսութեամբ, կ՚ուրանայ 1915ի աննախընթաց ոճիրը եւ, առանց ամչնալու, նոյնիսկ, յանցաւոր կը հռչակէ հայ ժողովուրդը :

Ոչ մէկ ժողովուրդ կրցաւ — կամ պիտի կարենայ, այսուհետեւ — մրցումի ելլել Թուրքին հետ անբարոյութեան մարզին մէջ :

Այն Թուրքին, որ շան – սատակ իժին դիակը Պերլինէն Ստամպոլ կը փոխադրէ եւ ծունկի կուգայ անոր առջեւ :

×

Ամէն անգամ որ Հայը առիթը ունեցած է հասկցնելու օտարին թէ Թուրքը մարդ չըլլար, չի փոխուիր եւ քսաներորդ դարու Թուրքն ալ Միջին դարերու Թուրքէն տարբեր չէ իր խմորով, իր ներքին աշխարհով, ծանրագլուխ մարդիկ— ումանք Հայ — կըրքացատրեն.

— Կը չափազանցէք... Նայեցէ՛ք ինչ բարենորոգումներ ըրին — *ֆէս*ը նետեցին, *փէչէ*ն պատռեցին, բազմակնութիւնը ջնջեցին, խալիֆայութեան վերջ տուին, արաբական տառերը Արաբիստան ղրկեցին, Սուլթանը իր գահէն վար առին, Նախագահը գահ բարձրացուցին... Ա՞լ ինչ կ՚ուզէիք...

Ժողովուրդ մը չի կրնար իր հոգին, իր մտայնութիւնը բարեփոխել ու բարեշրջել քառասուն տարուան մէջ երբ նոյնիսկ, ի բնութենէ, բնդունակ եղած ըլլայ սըրբագրուելու եւ բարեկարգուելու :

Ժողովուրդներու նկարագիրը կը կազմուի դարերու ընթացքին : Ո՛չ թէ մէկ օրէն միւսը : Մէկ վարչաձեւէն միւսը : Ու նկարագրի այդ կազմութեան մէջ շատ մեծ դեր կը կատարէ սերունդէ սերունդ ժառանգ ձգուած մշակոյթը՝ իր բազմապիսի երեսներով :

Ի՞նչ մշակոյթ ունեցեր է Թուրքը որ ի՞նչ նկարագիր ունենար : Կամ, եթէ կ՚ուզէք, ի՞նչ նկարագիր, ի՞նչ խառնըւածք ունեցեր է Ասիոյ խորերէն նամբայ ինկալէն մինչեւ Հայոց աշխարհին տիրանալը որ մեր հասկցած, քաղաքակիրթ աշխարհի ըմբռնած, մշակոյթը ունենար : Եւ այդ մշակոյթին նրբազով կառավարէր իր թաթին տակ ինկած ժողովուրդները :

Հազար տարի առաջ Թուրքը իր պապերէն սորվեցաւ սպաննել, անպաշտպան անհատը թէ բազմութիւնը եւ իր կիրքը յագեցնել ու փորը կշտացնել անոնց արիւնով :

Հազար տարի ետք, Թուրքը, Եւրոպայի քիթին տակ տուն – տեղ եղած, տակաւին կը հաւատայ այդ հնօրեայ դասին զօրութեան : Եւ առիթներու կը սպասէ անմեղ զոհերու վրայ խոյանալու՝ կասկած վազրի մը նման :

Եւ, հնարամի՛տ, իրէշ, ջարդի, բնաջընջումի, կործանումի տեսակներուն ծանօթ է : Անվիճելի մասնագէտ :

Զարդը աչքի՞ կը զարնէ : Լա՛ւ, կողոպտէ : Կողոպուտը կը լսուի՞, կը տեսնուի՞ : Շատ աղէկ, նոր օրէնքներ քուէարկէ : Նպատակիս հասնիմ միայն :

Ո՞րն է այդ նպատակը :

Ներքին պահանջ մը, մղում մը սպաննելու, աւերելու, փճացնելու փոշիի վերածելու՝ ե՛ւ կեանքը, ե՛ւ նիւթը :

Մենք առասպել մտիկ ընելու ժամանակ ու սիրտ չունինք : Օսմանին գլուխը *այլնուր* գլխարկ անցընելով ու Ֆաթմային երեսը բանալով ժողովուրդ չի քաղաքակրթուիր : Ու մենք համոզուած ենք որ Թուրքը ունի բնախօսական, կազմախօսական հիմնական թերութիւն մը, որ անընդունակ կը դարձնէ զինք մարդկային զգացումներու եւ բարոյականի տէր մէկը ըլլալու :

Եթէ այսպէս չըլլար իր նախագահը չէր յանդգներ յայտարարելու թէ «մեր կրոնակէն պիտի զարնէին, մենք ալ ...» :

Մէկէն տասը տարեկան երախաներն ու եօթանասունէն ինսունն տարեկան ծերունինե՞րն ալ պիտի զարնէին ձեզ ձեր կռնակէն, Պայ Կիւրսէլ :

Կամ վանքերու եւ եկեղեցիներու քարե՞րը : Անոնց արձա՞նը, ոսկի՞ն, խա՞չը, Աւետարա՞նը :

Օձին բարեւ, բայց Թուրքին՝ ո՛չ :

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԵԱՆ

ԾՆՆԴԵԱՆ 125ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ղազարոս Աղայեան գրական ասպարէզ մտաւ այնպիսի ժամանակաշրջանի մը մէջ, երբ հայ նոր գրականութիւնը կ'ապրէր իր ծաղկուն շրջանը, երբ կը հնչէր Նալբանդեանի ռազմական քնարը, երբ Ստ. Նազարեանցի հրապարակագրական երկերը կը թեւածէին «Հիւսիսափայլ»ի էջերուն մէջ, երբ Պռօշեանի «Սօս եւ Վարդիթեր» վէպին հմայքը գերած էր մարդոց սիրտերը եւ, վերջապէս, երբ Պատկանեանի «Արաքսի արտասուքը» հոգեբուխ երգ մը դարձած էր Հայուն բերանին մէջ, իսկ Դուրեանին «Տրտունջք»ը հասած էր «Աստծուն սեղանին»:

Ղազարոս Աղայեան շարունակեց ստեղծագործել նաեւ այն շրջանին, երբ Լոռիի ձորերէն լսելի կը դառնար երիտասարդ Յ. Թումանեանի ձայնը, երբ արդէն կը զգացուէր Ալ. Խասհակեանի եւ Վ. Տէրեանի գործերուն հոգեպարար շունչը, եւ դեռ ապարէզ պիտի իջնէին Վարուժանն ու Սիամանթօն «Հայոց հանճարին կերոնը վառած»՝ բերելով իրենց հրաբորբ երգերը Թրքական արիւնոտ եաթաղանին դէմ:

Այսպէս, Աղայեան այն քիչ երջանիկներէն մէկն էր, որ Աբովեանին յաջորդող եւ մինչեւ մեր դարուն առաջին տասնամեակը ստեղծագործող հայ մշակոյթի գործիչներուն ժամանակակիցը եւ բարեկամը եղաւ:

Գրագէտը ծնած է 1840ին, Վրաստանի հայաբնակ Բոլնիս Խաչէն գիւղը: Հարեւան Շամշուլդա գիւղին քահանային քով նախնական ուսումը ստանալէ ետք, 1853ին կ'ընդունուի Թիֆլիզի Ներսիսեան դպրոցը, որ, սակայն, չի վերջացներ՝ նիւթական ծանր պայմաններու հետեւանքով:

Թիֆլիզի միջավայրը իր զգալի ազդեցութիւնը կը թողու պատանիին վրայ. անոր միտքը կը լուսաւորուի նոր գաղափարներով:

Վերադառնալով հայրենի գիւղը, Աղայեան անկարող կ'ըլլայ հաշտուիլ պահպանողական մտայնութեան տէր եւ խստաբարոյ բնաւորութիւն ունեցող հօրը հետ՝ կը հեռանայ տունէն եւ երկար ժամանակ կը վարէ թափառական կեանք: 1860ին նորէն կը մեկնի Թիֆլիզ եւ իբրեւ գրաշարի աշկերտ կը մտնէ Համբարձում Էնֆիաճեանի տպարանը:

1862ին «Մեղու Հայաստանի» թերթին մէջ լոյս կը տեսնէ Աղայեանի «Հարկաւոր է օգնել չքաւորներին», ոտանաւորը, որ կարիքի եւ աղքատութեան մէջ խարխափող հայ գիւղին գեղարուեստական պատմութիւնն է:

Նոյն տարին կը մեկնի Մոսկուա եւ իբրեւ գրաշար կ'աշխատի Լազարեան ճեմարանի տպարանը: Մինչեւ 1867 Աղայեան մերթ Մոսկուա, մերթ Պետերբուրգ է՝ իբրեւ գրաշար: Ռուսիոյ մայրաքաղաքին մէջ ապագայ գրագէտը մաս կը կազմէ «Ուսանողական ժողով» գրական խմբակին ուր, 1864ին, կը կարդայ իր «Արութիւն եւ Մանուէլ» ինքնակենսագրական վէպը:

«Աբովեանի «Վէրք Հայաստանի» վէպէն ետք,— ինչպէս դիտել կուտայ գրագատ Ցր. Մուրատեան,— «Արութիւն եւ Մանուէլ»ը երկրորդ գիրքն է, որ գրուած է զգացումներու ուժեղ լարումով, մտապատկերներու մեծ կուտակումով»:

Երբ հրատարակուեցաւ Աղայեանի վէպը, արդէն հրապարակի վրայ էին Աբովեանի «Վէրքը», Նալբանդեանի «Մեռելահարցուկ»ը, Պռօշեանի «Սօս եւ Վարդիթեր»ը եւ Տէր Յովհաննիսեանի, «Տէր Սարգիս» վէպերը: Հակառակ այն իրողութեան, որ գրագէտին այս գործը վէպ մը չէր բառին լայն առումով եւ իբրեւ գեղարուեստական երկ ունէր տկար երեսներ, այսուհանդերձ մեծ նորութիւն մըն էր մեր գրականութեան համար:

Աղայեան Պետերբուրգէն վերադարձաւ 1867ին եւ ստանձնեց էջմիածինի տպարանին տնօրէնութիւնը եւ «Արարատ» ամսաթերթին խմբագրական պաշտօնը: Երեք տարի ետք կը թողու այս գործը եւ կը նուիրուի ուսուցչութեան:

Յիսուն տարուան գրական աշխատանքին ընթացքին գրած է վէպեր, վիպակներ, բանաստեղծութիւններ, հէքեաթներ, բանասիրական, քննադատական եւ հրապարակագրական յօդուածներ, եղած է թարգմանիչ, խմբագիր, մանկավարժ, դասագիրքերու հեղինակ եւայլն:

1872ին լոյս տեսաւ Աղայեանի «Երկու քոյր» վէպը, ուր կը պատկերացնէ գիւղին քայքայումը՝ նոր բարքերու եւ ընկերային նոր կարգուսարքերու հետեւանքով:

1882ին լոյս տեսաւ «Սրինգ հովուական» մանկական բանաստեղծութիւններու հաւաքածոն: Հոս գրագէտը կը բացայայտէ մանուկներուն հոգեկան աշխարհը: Աղայեանի շնորհիւ հարստացաւ մեր մանկական գրականութիւնը. մինչեւ այսօր ալ անոր «Հնձուորներ», «Հովուի անկողինը», «Պառաւի հորթը», «Զաղացպանի քունը», «Յիշողութիւն» եւ բազմաթիւ այլ բանաստեղծութիւններ կը զարդարեն մեր մայրենի լեզուին դասագիրքերը:

Սակայն միայն մանկական բանաստեղծութիւններով չէ որ կը սպառի տաղանդաւոր գրագէտին քնարական ժառանգութիւնը: Անոր բանաստեղծական գործերը իրենց ուրոյն տեղը ունին մեր գրական անդաստանին մէջ:

Մեծ վարպետութեամբ եւ ժողովրդական արուեստի առանձնայատուկ գիծերով է ներկայացուած Տորք Անգեղի առասպելական կերպարը: Այս գործով գրագէտը կը փառաբանէ մարդուն ստեղծագործ ուժը եւ զօրութիւնը, սիրոյ եւ գեղեցկութեան հմայքը:

Աղայեան օգտուեցաւ մեր ժողովուրդին հարուստ գանձարանէն եւ մեր գրականութիւնը հարստացուց իր գրած եւ մշակած հէքեաթներով: Հարուստ է անոր հէքեաթներուն ցանկը՝ «Անահիտ», «Արեգնազան», «Եղեգնուհին», «Օձամանուկ եւ Արեւահատ», «Վիշապին յաղթողը», «Խրատը» եւայլն: Հէքեաթները գրելու ատեն հետապնդած է «դաստիարակութեան նպատակը», որ ինչպէս ինքը կը գրէ. «Մարդուս մէջ պէտք է զարգացնել երեք հիմնական յատկութիւն, որպէսզի նա լինի ուժեղ, խելօք եւ առաքինի»:

Լ. ԲԱՏԻԿԵԱՆ

ՀԱՄԱԿՐԱՆՔ ԵՒ ՄԽԻԹԱՐԱՆՔ

Բ.

Բիւզանդագէտ Կիւսթավ Շըլիւմպերժէ, քաջածանօթ Հայերու խաղացած դերին Բիւզանդական կայսրութեան մէջ, կը գրէր.

«Տեսական խօսք մը պիտի ըլլար ռուսեւթուրք Հայաստաններու միացումը, բայց ոչ մէկ Հայ կը մտածէ այս խօսքին վրայ, որովհետեւ հզօր դրացին չի կրնար թողուլ զինուորական եւ տնտեսական շահերը Կովկասի մէջ, ուստի հրաժարելով մեծ միութեան մը ցնորքէն, Հայերը իրենց յոյսը կը դնեն 1913ի Ռուսիոյ վեհանձն առաջարկներուն վրայ»: («Ժուռնալ տէ Տէպա», 10–3–1916):

Ռուսիոյ ներքին քայքայումը իրականութիւն պիտի նկատեն միացեալ Հայաստանի մը կազմութիւնը եւ Ռուսիոյ Կովկասի գրաւումով «վեհանձն առաջարկներն» ալ պատմութեան կը մնան:

Սահմանադրական Ռամկավար կուսակցութեան (Քատէթ) լիտր պատմաբան Միլիուքով Տումայի 1916 Մարտ 10ի նիստին կը պաշտպանէ Հայերու իրաւունքները.

«Ոճիր մը պիտի ըլլայ եթէ ժողովուրդներու թափած արիւնը օտար շահերու ի նպաստ ըլլայ եւ ոչ թէ իրենց շահերուն: Այս պատերազմին մէջ Ռուսիոյ շահն է ազատ մուտք ունենալ ազատ ծովուն մէջ: Մենք չսկսանք պատերազմը, բայց չենք կրնար վերջացնել զայն, առանց այս սկզբունքին իրականացման: Ժամանակ է ըսելու որ պատերազմի կովկասեան ճակատը նկատելու է մեծ կարեւորութեամբ պատերազմի ընդհանուր ընթացքին: Մեր յաջողութիւնները Փոքր Ասիոյ մէջ, մանաւանդ Կարինի գրաւումը, մեծ կարեւորութիւն ունին:

«Մեր ուշադրութիւնը դարձնելու ենք քրիստոնեայ ժողովուրդի մը վրայ, որ եղած է ովասիս մը մահմետականներու միջեւ եւ որուն դէմ միշտ զայրացած է Թուրք քաղաքականութիւնը, որուն նպատակը Համիտի շրջանէն սկսաւ՝ Ջընջել հայ ժողովուրդը: Էնվէր գերման դեսպանին կ'ըսէ, թէ Կովկասի ճակատին վրայ Թուրք ձախողութեանց պատճառը Հայերն են, եթէ անոնք կատաղաբար չդիմադրէին՝ Թիֆլիզի ճամբան պիտի բացուէր: Այս պատճառով Թուրքերը կատղեցան Հայերու դէմ: Ռուսիոյ հաւատարիմ պտղուող ժողովուրդը պէտք է հաստատուի իր բուն հայրենիքին մէջ եւ Ռուսիա, որ հայ ժողովուրդին խոստացած էր ինքնավարութիւն, յարգելու է խոստումը: Հայաստանի եւ Հայերու ճակատագիրը մօտ է մեր սրտին: Սակայն տխուր նշաններ կը տեսնուին, ինչո՞ւ լքուած գոյքերը պետական սեփականութիւն հռչակուեցան, ինչո՞ւ կը պաշտպանենք թափառաշրջիկ, անուղղայ Քիւրտը, կը ջանանք նոյն իսկ երկրագործ դարձնել զայն ի վնաս իր գործին, հայ երկրագործին: Երէկուան պատմութիւն է, երբ քիւրտը հայէն կը խլէր հողը, կինը, աղջիկը եւ կը սպաննէր զայն, այժմ կը ջանանք սիրաշահիլ երէկուան թշնամին ի վնաս վաղեմի եւ հաւատարիմ Հայուն: Յիշենք Տումէրի խօսքը ուղղուած Հայերուն՝ մեռեալները պիտի երկատուին կենդանի: Պէտք չէ որ հայ հողերը դառնան Եփրատի Գողաքներու սեփականութիւն: Զշարունակենք Թուրքերուն գործը, իրաւունքի եւ արդարութեան սա հանդիսաւոր պահուն հրաժարինք ազգայնական եասաիրութեան գձուձ ծրագիրներէն»:

Միլիուքով հաւատարիմ կը մնայ իր համոզումին: Ռուս երեսփոխաններու պատուիրակութիւն մը կուգայ Փարիզ, 1916 Մայիսին: Ֆրանքօ – Էթրանժեր բարեկամութեանց ընկերակցութիւնը ճաշկերոյթ մը կուտայ պատուիրակութեան: Կը նախագահէ Փօլ Տեշանէլ, ներկայ են նախարար Փենլըվէ, ռուս դեսպան Իզվոլսքի, կը մասնակցին ակադեմականներ, ինչպէս նաեւ Պօղոս Նուպար:

Հայ ժողովուրդի բարեկամ Անաթօլ Ֆրանս կը խօսի.— «Աշխարհի մէջ անոնք որ կ'ատեն ոճիրը եւ մարդկութեան պաշտամունքն ունին, կը հրճուին ռուս աշտարար զօրքերուն էրզրումի ու Տրապիզոնի գրաւումը տեսնելով: Մեր սրտերը կը սնանին անմիջապէս այն յոյսով, թէ Ռուսերը ամբողջական Հայաստանը գրաւելով ազատագրում եւ փրկութիւն պիտի բերեն այս մարտիրոս ժողովուրդին: Ռուսիա արդէն անգամ մը միջամտեց այս ժողովուրդին համար, այժմ հայ ժողովուրդը Ռուսիայէն կը սպասէ կեանք, օրէնք եւ ազատութիւն: Պարոններ, Հայաստան արժանի է այս ամէնուն»:

Միլիուքով անմիջապէս կը պատասխանէ.

«Պ. Անաթօլ Ֆրանս, թանձրացնելով ձեր վեհ մտածումները, կը յայտնեմ թէ պատերազմին նպատակն է մարտիրոս ժողովուրդներու ազատագրումը, Լեհաստանի եւ Հայաստանի: Նախ ինքնավարութիւն վերակազմուած եւ միացեալ Լեհաստանի եւ յետոյ ինքնավարութիւն

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՋՈՀԵՐԸ

Այս ծրագիրը Թուրք ազգայնամոլ ղեկավարներին չոյում էր կրկնակի տեսակէտից: Ոչ միայն «լուծում» էր հայկական հարցը, այլեւ այդ վայրերը, Թուրք բնակչութեամբ գրաւեցնելով՝ երազել էր տալիս կամուրջ գցել դէպի Կովկաս, միաւորել Կովկասի մահմետականներին:

Թուրք պատմաբանները փորձում են հայկական կոտորածը բացատրել կովկասեան ռազմաճակատի վիճակով, մինչդեռ տեղահանութեան ծրագիրը կազմուել էր այն օրերին, երբ Թուրքիան դեռ եւս չէր ներգրաւուել պատերազմի մէջ: Ռուսական «Գոլոս Մոսկուի» պարբերականը տեղահանութեան մասին գրել էր պատերազմից շատ առաջ: Թուրքական «Իկդամ» թերթը 1914 Յունուար 17ին պատասխանելով «Գոլոսին», փորձում էր հերքել նրա գրածը, համարել երեւակայական, անգամ ծիծաղելի տեսակէտից անհիմն:

Այդ ծրագիրը մշակողների, մանաւանդ Թալէաթի, Էնվէրի, Ճեմալի համար պարզ էր, որ տարագրութիւնը արտաքին ձեւ էր, այն իր հիմքում հետապնդելու էր ժողովրդի բնաջնջումը: Հայկական կոտորածների ներքին ծալքերին քաջատեղեակ Մորկենտաուն, որ այդ տարիներին Կ. Պոլսի ամերիկեան դեսպանն էր, իր յիշողութիւններում գրում է, «երբ Թալէաթը, իբր ներքին գործերու նախարար, այդ տեղահանութիւններուն հրամանը կուտար, լոկ մահուան վճիռը կ'արտասանէր ամբողջ ցեղի մը. շատ լաւ գիտէր ատիկա եւ ինծի հետ ունեցած իր խօսակցութիւններուն մէջ մասնաւոր ջանք չէր ըներ իրողութիւնը քօղարկելու»:

Ջանգուածային կոտորածներին պաշտօնական զգեստաւորում տալու համար մնում էր դիմել յետամնաց ու տգէտ բնակչութեան կրօնական մոլեռանդութեանը: Այս պայմաններում, 1914 Նոյեմբեր ամսին յայտարարուեց յայտնի ճիհատը՝ սրբազան պատերազմը ընդդէմ քրիստոնեայ աշխարհի: Երիտասարդ Թուրքերի թելադրանքով Շէյխ իւլ Իսլամի կողմից հրատարակուած յայտարարութեան մէջ կոչ արւում էր մահմետականներին՝ ընել Ղուրանի պատգամը եւ միանալ քրիստոնեայ պետութիւնների դէմ յայտարարուած սրբազան պատերազմին, խնայելով միայն Գերմանացիներին: Երիտասարդ Թուրքերի թերթերը, տպագրելով այս յայտարարութիւնը, սկսեցին հակաքրիստոնէական մի շարժում, որի նպատակն էր գրգռել Թուրք յետամնաց զանգուածներին ընդդէմ Հայերի: «Իկդամ» թերթը գրում էր. «Գործելու ժամանակը հասած է: Մենք պէտք է մեր բովանդակ ուժով, մեր ամբողջ հոգիով, մեր ակռաներովը եւ եղունգներովը, մեր մարմինին եւ միտքին ամբողջ ուժերովը կռուինք»:

Նոյն օրերին երեւում է գաղտնի մի տետրակ եւ լայնօրէն տարածւում Թուրք բնակչութեան մէջ, ընթերցւում հիմնականում յետամնաց ամբոխի առաջ: «Անհաւատները սպանելը սրբազան պարտականութիւն մը դարձած է,— ասւում էր այդ գրքոյկում,— հոգ չէ թէ գաղտնապէս կատարէք կամ բացայայտօրէն, ինչպէս Ղուրանը հրամանագրած է. Բռնեցէք, զանոնք եւ սպաննեցէք, երբ որ գտնէք: Գիտցէք որ մենք զանոնք ձեր ձեռքը յանձնած ենք եւ ձեզի գերագոյն իշխանութիւն տուած՝ անոնց վրայ...»: Առաջարկւում էր իւրաքանչիւր մահմետականի՝ գէթ 3 – 4 անհաւատ սպանել, դրա համար խոստանալով մեծ վարձատրութիւն հանդերձեալ կեանքում:

Կոտորածի համար հողը պատրաստ էր, բայց ժողովրդին բնաջնջելուց առաջ անհրաժեշտ էր չէզոքացնել նրան ֆիզիքապէս ու մտաւորապէս: Պէտք էր զինաթափ անել զէնքի ընդունակ բոլոր տղամարդկանց: Օսմանեան սահմանադրութեան տարիներին մեծ քաղաքներում, մանաւորապէս Կ. Պոլսում զէնքի վաճառքը ազատ լինելով՝ տարբանակներ էին ձեռք բերել հազարաւոր հայ երիտասարդներ: Օսմանեան պետական զինուորական դպրոցում (Հարպիէ) սովորում էին բազմաթիւ հայ ուսանողներ: Պատերազմի առաջին ամիսներին հայ զինուորները ծառայում էին Թուրքական բանակում՝ հաւասար իրաւունքներով: Բայց յետագայում, ռազմական նախարար Էնվէրի գաղտնի հրահանգով, զինաթափուեցին, ուղարկուեցին ճանապարհաշինութեան (էմելէ թապուրի): Ջէնքի ընդունակ ամբողջ հայ երիտասարդութիւնը փաստօրէն աշխատում էր ճանապարհաշինարարութեան վրայ: Գաղթի առաջին օրերից մաս – մաս սկսեցին կոտորել նրանց:

Մնում էր մտաւորականութեան հարցը: Պոլսում, Իզմիրում, Տրապիզոնում, Վանում, Մուշում, Կարինում, Երզնկայում, Սեբաստիայում, Խարբերդում եւ այլ քաղաքներում ապրում էին մի քանի հազար մտաւորականներ (գրողներ, արուեստագէտներ, մանկավարժներ եւայլն): Սրանք հայ հասարակական մտքի վրայ մեծ ազդեցութիւն ունէին:

(2 Շար.)

Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

Սէնթ Էթիէն, (Յառաջ). — Յիսնամեակին նուիրականութիւնը նկատի առնելով Ապրիլ 24ին, բոլոր առեւտրականները ու բանուորները աշխատանքը դադրեցուցած էին : Ժամը 18.30ին հոծ բազմութիւն մը՝ լուռ եւ կատարեալ երկիւղածութեամբ ծաղկեպսակ մը դրաւ Անծանօթ զինուորին յուշարձանին վրայ : Ժամը 21ին ոգեկոչումի հանդէս « Սալ լը կաան»ի մէջ, բարձր հովանաւորութեամբ Պ. Ռիքարի, ԻԿԱՄ նահանգապետ, պատուոյ նախագահութեամբ Պ. Միշէլ Տիւրաֆուրի, քաղաքապետ Սէնթ Էթիէնի, որուն կ'ընկերանային երկու երեսփոխաններ Պ. Պ. Միւլէր եւ Նէօլրէթ : Հինգ հարիւր ազգակիցներ լեցուցած էին սրահը : Աննախընթաց բազմութիւն մեր այս փոքրիկ գաղութին համար :

Բեմին ճակատը ճերմակ պաստառի վրայ ֆրանսերէն գրուած էր «Յարգանք 1915 Ապրիլ 24ի ջարդի զոհերուն :

Խօսնակ՝ Պ. Յարութիւն Այտապիրեան ի պատիւ մեր ազնիւ հիւրերուն քանի մը խօսքով հանդէսը բացուած յայտարարելէ յետոյ բեմ հրաւիրեց օրուան նախագահ Բժիշկ Յարութիւն Սարաֆեան, որ աւելի քան կէս ժամ տեւողութեամբ ֆրանսերէն ճառ մը կարդաց, ուր մանրամասնութեամբ կը նկարագրէր թէ ինչ պայմաններու տակ եւ ինչպիսի վայրագութեամբ տեղի ունեցաւ խաղաղ, ստեղծագործ եւ շինարար ժողովուրդի մը ցեղասպանութիւնը : Յոտնկայս մէկ վայրկեանի լռութեամբ յարգուեցաւ նահատակներուն յիշատակը :

Քոնսէրվաթուարի ուսանողներէն Օրիորդներ Օրլան Ասիլեան եւ Պ. Պ. Սաքըն եւ Քասպար իրենց սեփական միջոցներով ասուր պատշաճի պատրաստած էին բեմը, եւ յաջողութեամբ աւելի քան քառասուն վայրկեան շողշողուն լոյսերու երանգին տակ մագնիսացուցին սրահը, կենդանի պատկերով բայց խօսուն ու շարժուն՝ մեզի ներկայացնելով հետեւեալ կտորները.— Տօրմէօր Տիւվալ (Ռէմպօ), Ազատութիւն (Էլիւառ), Աէսորը կամ Հայկական Մելոտին, Ընկեր մը ունէի, Հայաստանին, (Լիւք — Անտրէ — Մարսէլ), Գովք Հայաստանի (Զարենց), եւ երկու կտոր Սիամանթոյէն : Յուզումով արտայայտուեցան Ֆրանսացի այս գնահատանքի արժանի տղաքը, Ֆրանսական բաժինը վերջանալուն հիւրերը մեկնեցան : Քանի մը վայրկեան դադարէն յետոյ Նոր Սերունդի խումբը Պ. Արամ Տէմիրճեանի ղեկավարութեամբ երգեց «Տէր Կեցո Դհայս » խմբերգը : Օրիորդներ՝ Լուիզ Պաղտիկեան եւ Վարդուհի Ստեփանեան ապրումով արտասանեցին Սիամանթոյէն « Ափ մը Մոխիր» եւ «Խեղդամահը», իսկ Տիկին Թագուհի Մանուկեան բեմին խորքէն երգեց «Սեւ խաւարը» յուզելով ներկաները :

Օրուան բանախօս Պ. Միսաք Միրզէ դրուագներ պատմեց ջարդի ու տարագրի օրերէն : Փաստերով ներկայացուց յետամնաց Թուրքին նախանձը յառաջդէմ ու շինարար հայ ժողովուրդին հանդէպ, որ դժբախտաբար յանգեցաւ ցեղասպանութեան, բայց ոճրագործը լիովին չհասաւ իր նպատակին : « Այսօր ուրախ ենք որ Հայաստանի մեր եղբայրները ի յիշատակ մեր մէկ ու կէս միլիոն զոհերուն նոյնքան թիւով ծառեր կը տնկեն հայրենի հողին վրայ եւ միակամ ու միախորհուրդ դատ ու դատաստան կը պահանջեն դարաւոր թշնամի վայրագ Թուրքէն » : Խօսքը ուղղելով երիտասարդութեան թելադրեց կարելի եղածին չափ նուիրուիլ ուսման եւ զարգանալ : «Մենք այսօր մեր արդար իրաւունքները կը պահանջենք Թուրքէն, երբ այդ իրաւունքներուն տիրանանք ,մեր հայրենիքը պէտք պիտի ունենայ զարգացած հայրենակիցներու՝ զարգացնելու եւ բարգաւաճեցնելու համար Միացեալ Հայաստանը »:

Հանդէսը վերջացաւ ժամը 24ին : Յաջորդ օր մեր Մատուռին մէջ պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ :

Տեղական թերթերը լայն տեղ տուած էին Յիսնամեակի հանդիսութեանց առթիւ :

Վ. ԽՐԻՄԵԱՆ

Հայաստանի, վերցուած մարդասպաններու կարմիր ճանկերէն » :

Եւ սակայն Միլիւքովի կուսակցութեան պաշտօնական օրկանն «Ռեչ» 1916 Օգոստոս 10ին կը հրատարակէր. «Թուրք Հայաստանի գաղթականացումը » :

« Հայաստանի մէջ գրաւուած հողերու վրայ ներքին գաւառներէն .գաղթողներ փոխադրելու գաղթականացման ծրագիրը մշակման մէջ է այժմ : Գաղթականացման կեդրոնական վարչութեան նախագահին փոխանորդ Թաթիշեֆ Կովկասի ճակատ մեկնած է խորապէս ուսումնասիրելու համար տեղական պայմանները եւ ճշդելու հողերու տարածութիւնը : Քննութիւնը պիտի կատարուի մինչեւ հեռաւոր կեդրոնները, մինչեւ Մուշի դաշտավայրը : Հազար հոգիէ բաղկացած խումբեր կազմուած են արդէն, պիտի ղրկուին արտերը, որպէսզի մշակեն ու պարենաւորեն Կովկասի բանակը : Հայերն ու Վրացիները չեն կրնար մաս կազմել այս խումբերուն : Հողամշակներուն ընտանիքներն ալ պիտի մեկնին հոն դիւրացնելու համար կեանքը : Կայ նաեւ ծրագիր մը Թուրք Հայաստանի հովիտներուն մէջ խաղաղ գաղութներ հիմնելու, քանի որ Կովկասի հիւսիսակողմը հիմնուածները յաջողեցան՝ արդարացնելով բոլոր յոյսերը : Ծրագրին հեղինակներուն նպատակն ըլլալ կը թուի Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ սահմանին վրայ ստեղծել լայն գօտի մը ռուս բնակչութեան համար : Այս գօտին պիտի բաժնէ Ռուսիոյ Հայերը Թուրքիոյ իրենց ազգակիցներէն :

« Զօր. Եուտենիչ հրամայած է չթոյլատրել ոչ մէկ օտար բնակչութիւն հաստատել Ալաշկերտի, Պայազիտի եւ Տիատինի հովիտներուն մէջ բացի Ռուսերէն եւ Խազախներէն : Նախկին բնակիչները սեփականութեան իրաւունք ստանալու համար ցոյց տալու են փաստաթուղթեր, եթէ կորսուած են ասոնք տէրերը չեն կրնար ստանալ հողերը » : (Ա. Ցակոբեան, «Հայաստան եւ Պատերազմ» 1917, Լոնտոն, էջ 176 – 177) :

ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱՆ

(2 Շար.)

ՊՕՂՈՍ ԼԻՍԻՑԵԱՆ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Մայիս 9ին երեկոյեան ժամը 21ին Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանի Թիէփոլեան խոյակերտ դահլիճին մէջ հանդէս եկաւ Պոլշոյի Առաջին Պարիթոն Պօղոս Լիսիցեան :

Հայազգի մեծանուն երգիչին վենետիկեան համերգը որ կազմակերպուած էր Մ. Ռ.ի տեսչութեան նախաձեռնութեամբ, կը բաղկանար դասական օփերաներու եղանակներով եւ հայկական մշակուած ժողովրդական երգերով :

Հանդէսը բացուեցաւ Տեսուչ Հօր շնորհակալութեան խօսքով, ուր իտալերէն լեզուով տուաւ հակիրճ կենսագրութիւնը անուանի Հայուն եւ դրուատեց անոր երգիչի արժանիքները : Յատկապէս շնորհակալութիւն յայտնեց Պօղոս Լիսիցեանի, որ շատ սիրով ընդառաջ եկած էր վարժարանիս տեսչութեան եւ աշակերտներուն բուռն փափաքին :

Այս համերգը իրենց ներկայութեամբ պատուեցին Ֆրանսայի ընդհ. դեսպան Լեսքան, Պենետեթթօ, Մարչելօ երաժշտանոցի տնօրէն Մայեսթրօ Գ. Պիանքի, ինչպէս եւ Աթենէօ Վենեթոյի նախագահ Իրաւ. Միլնէր, բազմաթիւ ազգայիններ, Ս. Ղազարի Մխիթարեան Հայրերը, Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանի նախկին եւ ներկայ աշակերտները, Վենետիկի Հայ Ուսանողական Միութեան վարչութիւնը իր լրիւ կազմով, եւ Վենետիկի երաժշտասէր ընտրանի դասակարգէն հոծ բազմութիւն մը :

Վենետիկեան աստղալից եւ զովասուն այդ գիշերուան մէջ ալիքներու մրմունջին հետ միացած Հենտէլի, Մոցարթի, Շուպերթի, եւ հայկական ժողովրդական մեղմանուշ մեղեդիները եկան պատկերանալու մեր հայրենաբաղձ սրտերու անհունին վրայ :

Երջանկութեան պահեր ապրեցանք այդ գիշեր, կարծէք հայրենի վարդն ու պլպուլը կը խօսէին Լիսիցեանի դղայուն ձայնին մէջ :

Բարխուդարեանի « Սիրուհիս» երգը զգալի դարձուց հայ տղուն ամօթխած սէրը հանդէպ « Նայիրի չքնաղ դեղուհիին» մինչ Արարատեան դաշտի պլպուլն էր կարծէք որ կը թայլայլէր Ռ. Մելիքեանի «Ես պլպուլ եմ» երգով :

Երջանկութեան եւ խնջոյքի հոգեկան ապրումին մէջ խմեցինք Խաչատրեանի « Ոսկէ դաշտ » Հայաստանի կարմիր գինին : Աւաղ, որ այս հաճելի երեկոյթին ծրագիրը հասած էր իր վերջաւորութեան եւ մենք գոհացանք մեր գինովութեան յագուրդ տալ այն սրտագին խօսակցութեամբ որ տեղի ունեցաւ համերգէն ետք տրուած ընդունելութեան ընթացքին :

Երգահանդէսի առաջին բաժնէն ետք Տեսուչ Հայրը Հ. Սերովբէ Վ. Ազըլեան, հայ ազգային մեծ դէմքերը ներկայացնող մետալներու շարք մը նուիրեց որոտընդոստ ծափերու մէջ, մինչ վարժարանի աշակերտներէն երկու հոգի ծաղկեփունջերով պատուեցին դաշնակով ընկերակցող Օր. Միլա Ծամփարոն եւ Տիկին Լիսիցեանը :

ՊՏՂՈՒՆԻ

ԱՌԱԾՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ

Ֆին բանագէտ Մաթթի Քուուսին, Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած մարդաբանական եւ ազգագրական 7րդ համագումարին (1964), առաջարկեց համեմատական ձեւով հետազօտել առածները եւ այդ ուղղութեամբ միջազգային կեդրոն մը եւ պաշտօնաթերթ մը հիմնել :

Կեդրոնը հաստատուած է Հելսինքիի մէջ եւ կը կրէ առածներու միջազգային հետազօտութեան միութիւն անունը : Վերջերս, միութիւնը լոյս ընծայեց առածաբանական տեղեկագրին առաջին թիւը՝ «Փրովերպիում» անունով :

Համարը կը բացուի արժէքաւոր ուսումնասիրութեամբ մը՝ «Առածներու ուսումնասիրութիւնը » : Հեղինակն է Արչըր Թէյլոր, որ կը նկարագրէ առածներուն եւ ասացուածքներուն սեռի եւ ոճի յատկանիշերը, անոնց տեսակները : Ապա գերմաներէն, անգլերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով կը ներկայացուին այն աշխատանքները, որոնք կը կատարուին այս մարզին մէջ զանազան երկիրներու գիտնականներու կողմէ :

Մաթթի Քուուսի կը խօսի ֆիննական առածներու մասին եւ այդ առթիւ կը ներկայացնէ Արամ Ղանալանեանի Առածանին : Յօդուածագիրը մատենագիտական տեղեկութիւններ տալէ ետք հայկական առածներու հաւաքածոներու մասին, դիտել կուտայ թէ Ղանալանեանի Առածանին շատ կարեւոր արժէք կը ներկայացնէ մասնաւորապէս Մերձաւոր Արեւելքի առածներուն ուսումնասիրութեան համար : Ֆինն յօդուածագիրը հետազօտողներուն ուշադրութեանը կը հրաւիրէ Հայկ. առածներուն մէկ տեսակին՝ երկխօսական առածին վրայ, իբրեւ միջազգային կարեւոր ձեւ մը եւ իբրեւ խօսուն օրինակ կը յիշատակէ հայկական հետեւեալ առածը .

« Ձուկը ձկանը ասաւ՝ գէնը պառկի :
— Վո՞ւր գէնը պառկիմ, էրկուսս էլ մէջ թաւումն ենք տապակւում »:

Ս. Ց.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (232)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Գիտեմ, — գլուխը ցնցեց Սալքայի, գծագրութեան ակնարկ մը նետելով .— Ասոնք հոս գոյութիւն ունին, բայց ոչ հոն : Դեռ Փերենիի ատենները կործաներ են անոնք :

— Կործանե՞ր են :

— Անշուշտ : Երբ Փերենի Ս. Ստեփանոս եկեղեցին երկուքի կտրել տուած է՝ հանդիպեր են նաեւ այդ ընդերկրեայ ճամբաներուն ու բոլորն ալ պայթեցուցեր են : Այդ ճամբաները շինողները հունգարացիներ չեն եղած : Երբ Հունգարացին բերդ շինէ՝ փախչելու վրայ չի մտածեր :

— Որո՞շ գիտէ՞ք :

— Այնքան որոշ որքան ես հոս նստած եմ :

— Բայց բոլորովի՞ն որոշ է : Ուսկի՞ց գիտէք թէ այնքան որոշ է :

Սալքայի ուսերը թօթուեց :

— Տոպոյի սուրհանդակները ինծի կուգան : Թրքական բանակին մէջէն անցնելով կուգան ու կ'երթան. կը հասկցուի թրքական տարազով : Անցեալ օրը անոնցմէ մէկը սպաններ են : Եթէ ճամբայ մը գոյութիւն ունենար, չէ՞ս կարծեր թէ անկէ կ'անցնէին :

Կրտսեր Պոռնեմիսսա մտախոհ լռեց : Վերջապէս գլուխը բարձրացուց :

— Ու սուրհանդակը ե՞րբ կուգայ, կամ ե՞րբ կ'երթայ :

— Հիմա ալ երկու հոգի դուրսն են. մէկը Նիկողոս Վաշ, իսկ միւսը Էմէրիք Սապոյ : Տապօ Վիէննա ղրկեր է զիրենք թագաւորին :

— Ու ե՞րբ պիտի դառնան. ե՞րբ բերդ պիտի մտնեն :

— Նիկողոս Վաշ, գուցէ շաբաթէ մը հոս ըլլայ. իսկ Սապոյ գուցէ երկու շաբաթէն : Ամէն շաբաթ անկէ դալող կայ :

Հարցաքննողին աչքերը արցունքով լեցուեցան. գունատ ու արցունքոտ աչքերով կը նայէր ինքնիր առջեւ :

Սալքայի բաժակը պարպեց. յետոյ նորէն «հըմ» մը ըրաւ. ու բազկաթոռին մէջ ինքզինքը ետեւ ձգեց աչքին տակէն նայելով սկսաւ խօսիլ հանդարտօրէն :

— Մտիկ ըրէ ինծի Յովհաննէս Պոռնեմիսսա. դու Յովհաննէս չես, ինչպէս ես Աբրահամ չեմ : Ու դուն Պոռնեմիսսայի փոքր եղբայրն ալ չես, ինչպէս ես Էկէրի եպիսկոպոսին եղբայրը չեմ : Դու կին ես, քոյրիկ, ինչ զգեստ ալ հագած ըլլաս. իմ աչքերս չես կրնար խաբել :

Հիւրը ոտքի ելաւ :

— Տէր Սալքայի, ներողութիւն կը խնդրեմ, ձեզ խաբելու համար չէ որ ծպտուած եմ, կամ ձեր վրայ վստահութիւն չունենալուս համար, այլ որպէսզի ճամբուս արգելք չըլլայ : Ես Գրիգոր Պոռնեմիսսայի տիկինն եմ :

Սալքայի ոտքի ելաւ ու խոնարհութիւն մը ըրաւ :

— Ծառադ եմ, ազնիւ քոյրիկ :

— Շնորհակալ եմ : Ու այն ատեն ձեզի պատմեմ թէ ինչո՞ւ հոս եկած եմ : Սիրելի ամուսինս թրքական հմայեակ մը ունի : Այն մարդը որուն այդ հմայեակը կը պատկանէր՝ զաւակնիս առեւանգեց ու հոս Էկէր բերեր է, կարծելով թէ հմայեակը էրկանս քովն է : Ահա ասիկա է :

Կինը կուրծքէն հանեց ժապաւէնէն կախուած թրքական սքանչելի մատանին :

Սալքայի աչքերը մատանիին վրայ սեւեռեց :

Իսկ կինը շարունակեց :

— Ատեն մը Տոփրոնի զինուորներու միջոցով փնտռել տուի Թուրքը, բայց քանի որ անոնք չկրցան գտնել ես ինքս անոր ետեւէն եկած եմ : Այդ Թուրքը աւելորդապաշտ մըն է. այս հմայեակը իր ամէն բանն է : Եթէ ամուսինիս քով ըլլար մատանին գուցէ պիտի կարենային իրարու հետ բանակցիլ. ամուսինիս մատանին կը ղրկէր ու Թուրքն ալ զաւակս :

Սալքայի գլուխը ցնցեց .

— Ազնիւ քոյրիկ, Էկէրցիները երդում ըրած են Թուրքերուն հետ խօսք մը անգամ չփոխանակելու, ու անոնցմէ ոեւէ խօսք չընդունելու : Ով որ Թուրքերու հետ խօսի կամ անոնց հետ յարաբերութիւն մշակէ, ով ալ ըլլայ, սպայ կամ զինուոր, մահապարտ է :

Ու գլուխը քերելով շարունակեց :

— Եթէ երէկ հասած ըլլայիք, քոյրիկ : Բայց ո՞վ գիտէ, արդեօք կրցե՞ր են մտնել :

Բերդակալը Ղուկաս Նաժի մասին կը մտածէր :

— Ես սակայն ,— յարեց կինը, — դեռ այսօր իսկ պէտք է բերդ մտնեմ :

— Բայց ի՞նչպէս կը մտածէք, չէք կրնար բանակին մէջէն կռուելով անցնիլ :

— Ծպտուած կ'երթանք :

— Եթէ ծպտուած երթաք, բերդէն կը կրակեն ձեր վրայ :

— Անոնց կը պոռանք :

— Այն ատեն բերդ չմտած Թուրքերու ձեռքը կ'իյնաք : Դուները գոց են, թերեւս քարէ պատ ալ քաշած ըլլան անոնց առջեւ :

ԿԵԶԱ. ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Տէսինի կոմիտէն ցաւով կը հաղորդէ Ընկ. ՓԻԼՈՍ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ մահը եւ իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի հիմնադրութեան 86րդ տարեդարձին առիթով հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Դպրոցասէրի հանգուցեալ հիմնադիրներուն, բարերարներուն, խնամակալուհիներուն, ուսուցիչներուն եւ պաշտօնեաներուն համար այս Կիրակի, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարեն վարժարանին աշակերտուհիները։ Կը հրաւիրուին անոնց յիշատակը յարգողները։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Միքայէլ Եաւարէ յիսուն ֆրանք իր մօրը մահուան Բ. տարելիցին առթիւ։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ (ՄԱՐՍԷՅԼ)

Գ. ՑԱՆԿ

Տէր եւ Տիկին Կէտիկեան 10 ֆրանք, Պ. Գույումճեան Վ. տասը, Տէր եւ Տիկին Թիրաքեան քսան, Նազաչեան ընտանիք, Տիկ Յովսէփեան, Պ. Պահատուրեան տասնական, Տէր եւ Տիկին Եղոյեանեան յիսուն, Պ. Պալտասարեան 50, Պ. Գրիգորեան Վ. երեսուն, Տէր եւ Տիկին Յովսիկեան Ա. քսան, Տիկ. Քարաեան տասը, Տիկին Գրիգորեան 15, Պ. Մակարեան, Մելքոնեան Ա., Օտապաշեան Մ. երեսունական, Տիկին Օտապաշեան տասը, Օր. Ակինեան Ա. տասը, Տէր եւ Տիկին Պօղոսեան Ժաք քսան, Պ. Արզարեան Հ., Շահպալեան Ա., Գասապալեան Ժաք տասնական, Զորպաճեան Ալպէռ քսան, Գլճեան Թադէոս, Արզումեան Արթիւր տասնական, Տիկ. Տէր Գասպարեան քսան, Տիկին Կիւրճիկեան, Աֆարեան Յ. 30ական, Հէլվաճեան Ն. քսան, Տէր եւ Տիկին Դաւիթեան Ե. 50, Տիկ. Չէօրէօքճեան Ռ. քսան ֆրանք։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք
Սէն Ժերոմ, ժամը 9·30ին
MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes
ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝
ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝
ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝
ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ
8 BIS, RUE DES TERNES
PARIS (17e)
Métros : Porte Maillot ou Champerret

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՅԻՍ 28Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կը տօնուի 29 Մայիս Շաբաթ գիշեր մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղամասի քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ։

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— «Մայիս 28»ի տօնակատարութիւնը կը կատարուի Յունիս 12ին, Ալամպրա սրահի մէջ, բացօթեայ յայտագրով։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

×

ՎԱԼԱՆՍ.— Մայիս 28 կը տօնուի Յունիս 5ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 20·30ին, Թէաթր Մինիսիփալ։

×

ԼԻՈՆ.— «Մայիս 28»ի տօնակատարութիւնը, Մայիս 29ի Շաբաթ երեկոյեան, Ազգ. Տան սրահին մէջ։ Մանրամասնութիւնները յետագային։

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԷՔՍ ԱՆ ՓՐՈՎԱՆՍԻ ՄԷՋ

Հանդիսաւոր պատարագ Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի առթիւ, այս Կիրակի առաւօտ, ճիշդ ժամը 10ին, Քոլէժ Կաթոլիքի եկեղեցիին մէջ, 20 Րիւ Լաւէփէտ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ

Հովանաւորութեամբ Էքսի երեք հայ յարանուանութեանց։

Կը նախագահէ եւ կը խօսի՝
ՎԱՀԱՆ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

ՀԱՄԵՐԳ

ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
եւ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

Վարժարաններու երկսեռ աշակերտութեան միացեալ երգչախումբին կողմէ։

Ղեկավարութեամբ ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 30, ժամը 15·30ին, Ս. Մուրատ վարժարանի Պէշիկթաշլեան – Ալէմշահ սրահին մէջ։

ՅԱՅՏԱԳԻՐ.— Կոմիտաս, Սպենդիարեան (Սպեն՞)...

Տոմսերու համար դիմել վարժարաններու, Բալըեան գրատունը, Մասիս (Րիւ Սօլնիէ) եւ Մարգարեանի (Րիւ տը Թրէվիզ)։

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՕՐԸ

ՊՈՐՏՕ.— Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Նիկոլ Աղբալեան խումբը, Նոր Սերունդի քսանամեակը կը տօնէ, այս Կիրակի կէսօրէ ետք, ժամը 15·30ին, Աոլազ – Սոլֆէրինօ սրահը, (Մունէյրա փողոցին մէջ)։

Խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն, պար։

Կը ներկայացուի նաեւ
ՎԻՌԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻՆ ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ
(կատակերգութիւն մէկ արար)

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի ժամը 10·30ին հանդիսաւոր ձայնաւոր պատարագ Ռիօ տէ Եանէյրոյի ժողովրդապետ ՏԷՐ ՎԵՆՍԱՆ Վ. ԴԱԻԻԹԵԱՆԻ հոգւոյն համար, մահուան քառասունքին առթիւ։

Հ. Յ. Դ.

ՍԱՐՍԷԼ – ԱՌՆՈՒՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն, սովորական հաւաքատեղին։

ՏԷՍԻՆ.— Հ. Յ. Դ. կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 20·30ին։ Կարեւոր օրակարգ, ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հայ Արենոյշներու։

Այս Կիրակի, ժամը 15ին Ժիմնազի մէջ։

Հովանաւորութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի Առաջնորդ՝
ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ
Յ. ՀԱՅԱԳՈՐԾԵԱՆԻ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին։

Ներկայացում՝ «ԱՆՄԱՀ ԲՈՑԸ»

Բանակումի խարոյկ, հոյակապ խարուսանիք, հայկական բազմաթիւ պարեր։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Մարսէյլի Շրջ. վարչութեան ձեռնարկը, «Նոր Սերունդի քսանամեակի առթիւ», որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 29ին, «Ժիմնազին» մէջ։

×

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 27ին, Կիրակի օր։

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Արենոյշներու տարեկան սկաուտական հանդէսը Մայիս 23ին, Կիրակի օր, ժամը 15ին, Ժիմնազի շքեղ Թատերասրահին մէջ, Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ։

ԼԻՈՆ ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ ԼԻՈՆ

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ 20ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպութեամբ Կեդր. Ֆրանսայի խումբերուն, (Լիոն, Տէսին, Սենթ Էթիէն, Վիէն, Վալանս, Սէն Շամոն, Փոն տը Շէրիւ, Կրընոպլը)։

Շաբաթ (22 Մայիս) երեկոյեան ժամը 8·30ին Ռամոյի շքեղ սրահին մէջ։

Կը խօսի Ընկ. ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

Հայկական ժողովրդական պարեր (Լիոն, Տէսին, Վիէն, Փոն տը Շէրիւ)

Առաջին անգամ ըլլալով քառաձայն երգչախումբ կազմուած Լիոնի, Տէսինի եւ Վիէնի խումբերով, ղեկավարութեամբ՝ ԱՆԺԷԼ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

ՆԻԳԻՆԷ (ողբերգութիւն երեք արար, Շիրվանզադէէն)։

Պատկեր, արտասանութիւններ

Երգ
ԱՆԺԵԼ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ ՏԸՆԻԶ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ

Մուտքի գիներ 5, 7, 10 Ֆր.

Տոմսակները թուագրել փառատօնին օրը մուտքին։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
ՕԴԱՅԻՆ ՃԱՄԲՈՎ ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ

2 Օր Մոսկուա 15 օր Երեւան
Մեկնում 26 Օգոստոս, Վերադարձ 12 Սեպտեմբեր
Հայաստան այցելելու լաւագոյն թուականը։
Կազմակերպիչ՝ ՎԵՐ. Յ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

Այժմէն արձանագրուեցէք այս հաճելի եւ մատչելի ճամբորդութեան համար։

Գին 2080 ֆրանք մէկ անձի համար

Դիմել կազմակերպիչի հասցէին
PASTEUR ARTHUR HELVADJIAN
6, Place de la Rotonde — ST - JÉROME — MARSEILLE - 13e
Tél. : 62-85-10 C. C. P. 914-04 Marseille

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Վիէնի մասնաճիւղը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, այս Շաբաթ ժամը 16ին, Օհանջանեան սրահին մէջ։

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ Նահանգային Մուրատ Ուսումնասիրացի Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, եւ ոչ անդամները այս Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Խրիմեան դպրոցին մէջ։ Օրակարգ.— Նոր վարչութեան ընտրութիւն եւ զանազան։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԿԱՊ. ԽԱՉ.— Միջմասնաճիւղային ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 15ին, Կ. Խ. «Տէր – Դաւիթեան» գրասենեակի մէջ, Մշակոյթի Տուն, Գ. յարկ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՀԱՄԱԽԱՐԲ. Հայր. Միութեան Սէնթ Անթուանի մասնաճիւղի անդամական ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Պաստիտ Պառ Մարիուսի սրահը։ Անհրաժեշտ ներկայութիւն։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներու կայանի արձանագրութիւնները սկսած են։ Ընդունելի են աղջիկները 6էն 15 տարեկան, մանչերը՝ 6էն 14 տարեկան։ Հեռաձայնով ոչ մէկ կարգադրութիւն։ Ծնողքները պէտք է ներկայանան անձամբ Միութեան գրասենեակը 17, Րիւ Պլէօ, (9րդ Թաղամաս, մեթրօ Քատէ) Հայ Մշակոյթի Տան Գ. յարկ, Հինգշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 16էն 20, Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 17։ Հետերնին պէտք է բերեն հարկ եղած վաւերաթուղթեր (Լիվրէ տը Ֆամիյ, սէքիւրիթէ սոսիալ, ալլօքասիոն, եւն.), վճարումները պէտք է կատարուին արձանագրութեան պահուն լրիւ կերպով՝ ամսական 400 ֆրանք, դրպանի պտոյտի ծախք՝ 30 ֆրանք, երկաթուղային երթուդարձ (վերապահութեամբ՝ անցեալ տարուան գիներ), մեծերը 65 ֆրանք, փոքրերը 38 ֆրանք։ Արձանագրութիւնները կը փակուին՝ Յուլիսի համար՝ Յունիս 5ին, Օգոստոսի համար՝ Յունիս 15ին։ Այս թուականներէ առաջ եթէ ցանկերը լրանան կը յայտարարուի թերթով։ Հակառակ փափաքին օրէնքով սահմանուած թիւէն աւելի կարելի չէ արձանագրել։ Դիմումները շատ են, կը խնդրուի անյապաղ արձանագրուիլ։

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

GIL
CONFECTION - HOMMES
Ouvriers tailleur, travail toute l'année.
25, Rue du Four, PARIS (6e)

Peintre-Décorateur

(Artisan)

ՊԱՍԻՄ ԿԱՐՊԻՍ
53, Rue Notre-Dame de Nazareth
PARIS (3ème)
ՀԵՌԱՁԱՅՆ.— 254 · 95 - 98

ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՒՐՏ եւ ՍՊԱՆԻԱ

Մեկնում՝ Օգոստոս 2ին
Վերադարձ՝ 29ին

Արձանագրութեան համար դիմել հետեւեալ հասցէներուն՝

Պ. ԱՐՍԷՆ ՄԱՆԿԵԱՆ
40, Rue Dunkerque, PARIS (9e)

Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
128, Rue de Flandre, PARIS (19e)
chez M. Reval — (Métro Crimée)
(Մուտքին դիմացի դուռը)

Հ. ԱԹԱՆԱՍ ՎՐԴ. ՔԷՍԷՃԵԱՆ
69, Avenue Henri-Barbusse
ARNOUVILLE-LES-GONESSE (S. et O.)
Tél. : 15-56 Gonesse

ԿԱՐԵՒՈՐ՝

Ֆրանսահպատակները բաւ է ունենան իրենց նորոգուած անցագիրը, իսկ գաղթականները (Նանսէնեան), նորոգուած անցագիր սպանական վիզայով։

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի այժմէն տեղեկանալ եւ արձանագրուիլ։

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
3?, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)
Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. — Հատը 0.30 Ֆ.

ՈՒՐԲԱԹ 21 ՄԱՅԻՍ
VENDREDI 21 MAI 1965
Le Numéro : 0,30 Fr.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10312
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
41e ANNÉE — No 10.312

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԵՐԲ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾՈՒԻՆ

Բազմաթիւ կնճռոտ հարցեր լուծումի կը սպասեն Մերձաւոր Արեւելքի մէջ :

Առաջին կարգի վրայ կուգայ Հայկական խնդիրը, որ ամէնէն հինն է եւ ամէնէն բարդը :

Միջազգային դիւանագիտութեան օրակարգէն շատոնց հանուած է մեր Դատը՝ չվշտացնելու համար մէկ կողմէ Թուրքիան եւ միւս կողմէ Խորհրդ. Միութիւնը :

Տակաւին իր այժմէութիւնը կը պահէ Հէրիոյի պատմական խօսքը՝ արտասանուած Ֆրանսայի երեսփոխանական ժողովին մէջ՝ 1923 Յուլիս 24ի Լոզանի դաշնագրին վաւերացման առթիւ. « Երկու տապանաքարեր կը ծանրանան Հայկական Հարցին վրայ : Թրքականն ու ռուսականը » :

Երկու երես ունի Հայկական Դատը, — հողերու միացում եւ անկախութիւն : Այսինքն Միացեալ եւ Անկախ Հայաստան :

Մեր հայրենիքի երկու հարեւաններէն ո՛չ մէկը, ոչ միւսը տրամադիր են գոհացնելու մեր ազգային պահանջները :

Քաղաքական ներկայ կացութիւնը նպաստաւոր չէ մեզի համար :

Երկրորդ աշխարհամարտէն անմիջապէս վերջ, 1945ին ազգովին մեծ յոյսեր ունեցանք իրականացնելու համար «Միացեալ»ը : Սակայն 1947ին կրկին հիասթափեցանք :

Եթէ աշխարհի ճակատագիրը տնօրինող մեծերը ուրացումի եւ մոռացումի ենթարկած են մեր Դատը, գոնէ այժմ այն մխիթարութիւնն ունինք, որ Հայութիւնը իր ամբողջութեամբ, հայրենիքի թէ սփիւռքի մէջ, հոգեւին կապուած է իր ազգային իտէալին : Մէկ սիրտ, մէկ հոգի եղած՝ տէր կանգնած է իր արդար իրաւունքներուն :

Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ այս հրաշալատում երեւոյթին պերճախօս ապացոյցներն ունեցանք ամենուրեք :

Տարիները, նոյնիսկ դարերը արժէք չունին ազգերու պատմութեան մէջ : Կարեւորը ոգին է, ազգային իտէալը, անոնց անաղարտ ու անշէջ պահպանումը :

Ուրեմն մեզի կը մնայ տոկալ, անխախտ հաւատք ունենալ եւ յոյսով նայիլ ապագային :

Իր հայրենի հողերէն արմատախիլ Հայութիւնը քառասունեւհինգ տարիներէ ի վեր վտարանդի կ՚ապրի օտար, բայց հիւրընկալ հողերու վրայ, իր հոգիին մէջ անմար պահելով հայրենիքի սէրը :

Նորագոյն ժամանակներու մէջ մեր ճակատագրին ենթարկուած են Պաղեստինի Արաբները, որոնք 1947 – 48ի դժբախտ դէպքերուն հետեւանքով լքած են իրենց հայրենի տուները եւ ապաստանած հարեւան արաբական պետութեանց հողերուն վրայ : Կը վայելեն եղբայրական կառավարութեանց եւ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան բարոյական եւ նիւթական հոգածութիւնը :

Ո՛չ Արաբական Լիկան, ո՛չ ալ ՄԱԿը կրցան ցարդ լուծում մը գտնել այս ցաւոտ հարցին : Ու այսօր տասնեւօթը տարիէ ի վեր շուրջ մէկ միլիոն արաբ գաղթականներ կը սպասեն այն երջանիկ օրուան, երբ պիտի վերադառնան իրենց հայրենի երկիրը եւ տէր դառնան իրենց իրաւունքներուն :

Հայկական Հարցին պէս բարդ ու անլոյծ խնդիր մըն է դարձած այս ալ :

Դարձեալ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ լուծումի սպասող ուրիշ թնճուկներ կան :

Կիպրոսի արուեստական տագնապը կը շարունակէ սպառնալ Մերձաւոր Արեւելքի խաղաղութեան : Բազմաթիւ չահեր իրարու կը բախին այդ փոքրիկ կղզիին մէջ, որ կռուախնձոր դարձած է պետութեանց միջեւ՝ աւելի քան տասը տարիէ ի վեր :

Իսրայէլի եւ արաբական պետութեանց յարաբերութիւնները աստիճան մը աւելի լարուած են այն օրէն ի վեր, երբ Պաղեստինի գաղթականներու խնդրին վրայ եկած է աւելնալու Յորդանանի ջուրերու օգտագործման հարցը :

Անլոյծ կը մնայ նոյնպէս Քրտական հարցը, որ կարծուածէն աւելի բարդ է :

Իրաքի հիւսիսակողմը կռիւները կը շարունակուին, առանց արդիւնքի մը յանգելու :

Մերձաւոր Արեւելքի մէջ վերջնական խաղաղութիւնը կը հաստատուի այն օր, երբ բոլոր այս առկախ հարցերը կը լուծուին՝ իրաւունքի եւ արդարութեան հիմունքներով :

Ե՞րբ պիտի լուծուին :

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԸ ԿՈԼԻ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ

ՋԵՐՄ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ, ԲԱՅՑ ՆԱԵՒ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Տը Կոլի նոր շրջապտոյտը տեղ տեղ վերապահութեամբ, բայց նաեւ խանդավառութեամբ ընդունուեցաւ Վանտէի զանազան քաղաքներուն մէջ :

Նախագահին այս նոր այցելութիւնները անշուշտ յառաջիկայ ընտրապայքարին մաս կը կազմեն, եւ բոլորը համաձայն են տեսնելու համար իր մէջ ոչ թէ ներկայ ղեկավարը այլ՝ թեկնածուն վաղուան նախագահական ընտրութեան :

Սապլ տ'Օլոնի ընդունելութիւնը միայն քաղաքավար կը նկատուի, նախագահին ընկերացող թղթակիցներուն կողմէ : « Վստահ եմ, կ՚ըսէ տը Կոլ, որ վաղը, ապա ապագայի ընդմէջէն, կայունութիւնը, շարունակութիւնը, պատասխանատուութիւնը, զորս ժողովուրդը ուզեց, մեզի պիտի պահպանուին» : Օտոն հարց կուտայ թէ ի՞նչ պէտք է հասկնալ այս « մեզի »ով : Տը Կոլ ժողովուրդի՞ն կ՚ակնարկէ, թէ այդ յոգնակին արքայական յոգնակի մըն է եւ կը նշանակէ «մեզի, տը Կոլի» : Նոյնիմաստ յայտարարութիւններ կ՚ընէ Լա Ռոշ Սիւր Եոն, ուր ժողովուրդը ջերմօրէն կ՚ընդունի իր պետը : Հոս ալ կը կրկնէ գլխաւոր տեսակէտները զորս պարզած էր Սապլ տ'Օլոնի մէջ : «Ի՞նչ է մեր ճակատագիրը, Ֆրանսայի ճակատագիրը : Գուշակութիւններ պիտի չընեմ, բայց կ՚ըսեմ իմ համոզումս .— մեր ճակատագիրը կը կոչուի նախ ազգային բարգաւաճում : Շնորհիւ մեր ճիգին, մեր աշխատանքին, մեր վերանորոգման : Կը կոչուի նաեւ ազգային համախոհութիւն, շնորհիւ այն իրողութեան որ կարգերը բաժնող պարիսպները կ՚իյնեն : Վերջապէս մեր ճակատագիրը ճակատագիրն է երկրի մը, որ կ՚օժանդակէ ժողովուրդներու գործակցութեան եւ հաստատմանը հաւասարակշռութեան մը, որ կ՚ապահովէ խաղաղութիւնը » :

Նախագահը չանտեսեր դժուարութիւնները, ճարտարարուեստի, գիտական հետազօտութեան, կրթական մարզի, նաւահանգիստներու, ճամբաներու, օդակայաններու, բնակարաններու հարցերուն մէջ, բայց Ֆրանսացիք վկայ են թէ շատ բան եղած է :

Զանազան վայրերու քաղաքապետներն ու ատենակալները ինքնատիպ ողջոյններ արտասանած են, մինչ Փէրիէի մէջ, քաղաքապետ տաղաչափեալ ճառ մը կ՚արտասանէ, Շաթօ տ'Օլոնի քաղաքապետը, որ ինքզինքը կը ներկայացնէ իբրեւ «հին ժաքոպէն քաղաքապետ» մը, կ՚ըսէ «Երաղոյն կը գտնանք մենք մեզ, կապոյտ եմ, ուրիշներ ճերմակ են, բայց երբ Հայրենիքը վտանգի մէջ է, բոլորս կարմիր կը տեսնենք » :

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳՈՒՀԻՆ եւ իշխան Ֆիլիփ կը շարունակեն իրենց գերմանական այցելութիւնը : Վարդերու փունջ մը դրած են Պէթհովէնի յուշարձանին վրայ, որու բացումը կատարած էր Վիքթորիա, 120 տարի առաջ :

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՐԺԱՆԹԻՆ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ, (Յատուկ) .— Այս տարի բացառիկ յաջողութեամբ պսակուեցան Եղեռնի Յիսնամեակին առթիւ ծրագրուած բոլոր աշխատանքները : Չորեքշաբթի 21 Ապրիլ երեկոյեան, ժամը 7ին Օթէլ Քոնթինենթալի մէջ տեղի ունեցաւ մամուլի ասուլիս, ուր մշակուած գրութեամբ օտար թղթակիցներու ներկայացուեցաւ հայկական եղեռնի ամփոփ պատմութիւնը, ու հայ դատի իրաւական հիմունքներու մասին փաստացի զեկուցում մը, պատրաստուած Պ. Գէորգ Սարաֆեանի կողմէ :

Շաբաթ, Ապրիլ 24ին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ հոգեպարար պատարագ Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին ոգեկոչման համար : Խուռներամ բազմութիւն մը ներկայ եղաւ :

Կէսօրէն ետք, ժամը 5ին, Սան Մարթինի պետական թատրոնի Մարթին Քորոնատօ սրահին մէջ, տեղի ունեցաւ համահայկական յուշատօն, մասնակցութեամբ բոլոր քաղաքական կուսակցութեանց ու յարանուանութիւններուն : Բացման խօսքը կատարեց օրուան խօսնակ Պ. Եփրատ Պայրամեան, ապա բեմ հրաւիրեց որոշեալ չորս բանախօսներէն յաջորդաբար Ալպէր Քէօսէեան, Գ. Կէօնճեան, Տաճատ Գնդունի եւ Յովհ. Տէվէճեան :

Համազգային Տօնակատարութեանց Յանձնախումբին կողմէ, զեկուցեց Պ. Գէորգ Սարաֆեան (սպաներէն) :

Բանախօսութեան որպէս վերջին խօսող հրաւիրուեցաւ արժանթինցի ականաւոր իրաւաբան սոցիալիստ Տոքթ. Խուլիօ Սանչէզ Վիամօնթէն :

Տոքթ. Վիամօնթէ իրաւաբանական հիմունքներով յստակ վերլուծականը ըրաւ հայկական հարցին եւ Հայոց իրաւունքներուն ու եզրափակեց իր խօսքերը ըսելով. «Մօտերս, Գերմանիոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ համաշխարհային Քոնկրէս մը, ուր փոքր ազգերու եւ ժողովուրդներու իրաւանց պաշտպանութեան համար աւելի դրական քայլեր պիտի առնուին, հոն ես Արժանթինի կառավարութեան յատուկ լիազօրութեամբ, պիտի ստորագրեմ Քոնկրէսի պատրաստած որոշմնագրին տակ : Կը խոստանամ հոն պաշտպանել ձեր դատը» : Տոքթ. Վիամօնթէի ելոյթը շանթալից ծափերով ողջունուեցաւ :

Յուշատօնը փակուեցաւ Սրբազան Հօր խօսքերով :

Կիրակի, Ապրիլ 25ին մայրաքաղաքի Մէթրօփոլիթանայի Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ հայածէս պատարագ «Արաքս» երգչախումբի մասնակցութեամբ, պատարագեց կաթողիկէ ժողովրդապետ Գերպ. Ներսէս Գարագաշեան : Հայ Առաքելական եկեղեցիին կողմէ ներկայ եղան Բարգէն Եպիսկ. Ապտեան : Հոգեւ. Հայր Յարութիւն Ծ. Վր. Մուշեան :

Յաւարտ պատարագի բազմահազար

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ ՈՐ Կ՚ԱՇԽԱՏԻՆ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ԻՒՆԷՍՔՕ

Կիրակի օր, Իւնէսքոյի առջեւ, Տոքթ. Խայիկեան կարդացած է «Ոճիր առանց պատիժի» խորագրով բուռն ճառ մը, ուր կ՚ոգեկոչէր բոլոր ժամանակներու առաջին ցեղասպանութիւնը՝ 1915 Ապրիլ 24ին, Հայերու դէմ :

Ճառը քանիցս ընդմիջուած է բուռն ծափահարութիւններով ներկաներու կողմէ, որոնց մէջ՝ Տանիէլ Մայէր, Էտուար Տէփրէօ, Մօրիս Տէքսոն, Ռոպէր Պէլանժէ, Անրի Լօժիէ : Ճառին վերջաւորութեան, Տոքթ. Խայիկեան Հայագիտական Ուսմանց Կեդրոնին կողմէ, հետեւեալ բանաձեւը առաջարկած է, որ ընդունուած է միաձայնութեամբ .—

ԲԱՆԱՁԵՒ

« Հայագիտական Ուսմանց կեդրոնը, համոզուած այն համախոհութենէն զոր կը գտնէ ամէնուն մօտ, կ՚առաջարկէ ցեղասպանութեան եւ հակահրէութեան դէմ եւ խաղաղութեան համար Շարժումին, որ մշտական յանձնախումբ մը ստեղծէ, որու պարտականութիւնն ըլլայ ուսումնասիրել բոլոր ժամանակներու առաջին ցեղասպանութիւնը, միջազգային կարծիքը տեղեակ պահելու նպատակաւ եւ հարկ եղած եզրակացութիւնները քաղելու ցեղասպանութեան դէմ պայքարին համար » :

Այս մասին Մայիս 16ին, Ֆրանսական Մամուլի Գործակալութիւնը (Ա. Էֆ. Փէ) հետեւեալ հաղորդագրութիւնը կատարած է .— « Ժողովին ընթացքին, Տոքթ. Խայիկեան, նախագահ Հայագիտական Ուսմանց Կեդրոնի համակարգութեան կոմիտէին, ոգեկոչեց ջարդերը (մէկուկէս միլիոն մեռեալ), որոնց զոհ գացին Հայերը Օսմանեան նախկին կայսրութեան մէջ, յիսուն տարի առաջ : «Չէք կրնար, ըսաւ, մոռնալ այս ժողովուրդը, որ ձեր մշակոյթը տարածեց ամբողջ Միջին Արեւելքի մէջ » :

Հայեր, ըստ նախապէս եղած կարգադրութեան, հաւաքուեցան Բիվատավիա փողոցին վրայ, եւ հսկայ թափօր կազմած ուղղուեցան դէպի երկրի Ազատարար Զօր. Սան Մարթինի արձանը, անոր պատուանդանին ծաղկեպսակ զետեղելու համար, ի նշան հայ գաղութի երախտագիտութեան :

Տասը հազար հաշուող ցուցարարներու բազմութիւնը Ֆլորիտա փողոցի երկայնքով կը յառաջանար մեքենավար ոստիկաններու առաջնորդութեամբ : Ցուցարարները պաստառներ պարզած էին ուր կը կարդացուէր հետեւեալ խօսքերը . — « Հայեր իրենց բռնագրաւեալ հողերը կը պահանջեն», « Մէկուկէս միլիոն Հայեր բնաջնջուած Թուրք կառավարութեան կողմէ» եւայլն :

Թափօրը հասաւ Սան Մարթինի հրապարակը, Հայ Կեդրոնի եւ Համազգայինի պատասխանատուներու կողմէ, ձեռամբարձ տարուեցաւ ծաղկեպսակը մինչեւ Ազատարարի պատուանդանը ու զետեղուեցաւ :

Տեղւոյն վրայ հայ գաղութի անունով խորիմաստ ուղերձ մը կարդաց Տոքթ. Ատոլֆօ Աջապահեան, թարգմանը հանդիսանալով արժանթինաբնակ Հայութեան երախտագիտութեան եւ յարգանքին :

Ապրիլեան եղեռնի համար ծրագրուած բոլոր պատրաստութիւնները յաջողութեամբ պսակուեցան ու բոլորը գոհ տրամադրութեամբ մեկնեցան ազգային նուիրական պարտականութեանց իրենց բաժինը բերած ըլլալով :

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ ԵՒ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐ

Ինծի այնպէս կը թուի, թէ մենք՝ Հայերս կը պատկանինք ռոմանթիք խառնուածք ունեցող ժողովուրդներու դասին : Եւ մեր բոլոր թերութիւններն ու առաւելութիւնները յայտնապէս կը բխին մեր այս խառնուածքէն :

Ռոմանթիք ժողովուրդները զգացապաշտ կ'ըլլան : Աւելի շատ զգացումն է գիրենք վարողը, քան սառն դատողութիւնը : Դէպքերուն առջեւէն կ'երթան, փոխանակ ետեւէն երթալու : Աւելի շատ Մամիկոնեան են, քան Բագրատունի :

Զարմանալի է, բայց իրողութիւն է, որ մենք գրեթէ երբեք նկատի չենք առներ մեր ուժերը, այլ գրեթէ միշտ նկատի կ'առնենք մեր իրաւունքները : Թերեւս այս է պատճառը, որ աւելի շատ մեր պարտութիւնները կը տօնենք, քան յաղթանակները :

Ես ալ ուրիշներու պէս այն համոզումը ունիմ, թէ մեր պարտութիւնները ֆիզիքական են, իսկ յաղթանակները բարոյական են, կրնայի ըսել նոյնիսկ՝ ոգեկան են : Եւ գրեթէ միշտ շահած ենք ոգիի յաղթանակը, գրեթէ միշտ յաղթուելով հանդերձ պատերազմի դաշտին վրայ :

Ապրիլ 24ը կորսուած ճակատամարտ մըն է անտարակոյս, բայց կորսուած պատերազմ մը չէ : Եւ կարեւորը ճակատամարտ մը կամ ճակատամարտներ շահիլը չէ այնքան, որքան պատերազմը շահիլն է : Եթէ թշնամին հասնէր իր նպատակին եւ յաջողէր մեր փաշա ազգը վերածել բոշա ազգի, յայնժամ կորսնցուցած պիտի ըլլայինք ոչ միայն ճակատամարտը, այլեւ պատերազմը :

Դարձեալ, եթէ կարենար պարտութեան մատնել մեզ ոչ միայն պատերազմի դաշտին վրայ, այլեւ զօրանոցին մէջ, յայնժամ իմաստ պիտի չունենար Ապրիլ 24ը տօնել իբրեւ յաղթանակի օր : Մինչ մեր ժողովուրդին կէսը կը նահատակուէր ասդին, միւս կէսը հայրենիք կը ստեղծէր անդին :

Ահա թէ ինչու ըսի, թէ Ապրիլ 24ը պարտութիւն մը չէ, յաղթանակ մըն է :

Աւետարանը կ'աւանդէ, որ Աստուծոյ հրեշտակը ըսաւ Յիսուսի գերեզմանը փնտռողներուն · « Չէ աստ, այլ յարեաւ » :

Յարուցեալը միայն Աստուածորդին չէ, այլ նաեւ Կորիւնի ներբողած ընտրեալ ժողովուրդն է,— ՀԱ՛ՅԸ :

Թուրքը կարծեց, թէ մեզ ընդմիշտ գերեզմանած է՝ յարութեան յոյսն իսկ անյուսութեան վերածելով մեր մէջ : Բայց Աստուծոյ հրեշտակը այսօր, Մեծ Եղեռնէն յիսուն տարի ետք, կրնայ ըսել մեր գերեզմանը փնտռողներուն · «Չէ աստ, այլ, յարեաւ» :

Ո՜ղջ ըլլար Ակնունին եւ ըսէր մեզի · « Սասունցի Դաւի՞թ ․․․ դա հայ ժողովուրդն էր» : Ապրէ՛ր Գարեգին Խաժակն ալ եւ պատգամէր · « Մեզմէ շատերը պիտի իյնան, շատերը պիտի պատառոտուին, բայց ճի՛չեւօ, յառա՛ջ ․․․» :

Հայ ժողովուրդը իր հոգեկան ականջով լսեց այս մարտաշունչ հրաւէրը եւ յառաջ գնաց : Շատեր, նոյնիսկ շատ շատեր ինկան, մնացածները ըսին .— ճի՛չեւօ, յառա՛ջ ․․․

Կը տեսնէք անհաւասիկ, որ ես ալ ռոմանթիք եմ, որովհետեւ հայ եմ :

×

Մեզմէ ոմանք կ'ըսեն հիմա, Աղէտէն ետք .— Պէտք է ապստամբէինք ազգովին : Ուրիշներ կը հակադարձեն .— Ոչ, պէտք չէ ապստամբէինք :

Այս կողմինները կ'առարկեն .— Պէտք է նախատեսէինք Աղէտը եւ գաղթէինք այդ դժոխք երկրէն : Այն կողմինները կը յարեն .— Ոչ, պէտք չէ գաղթէինք, այլ մնայինք մեր պապենական հողերուն վրայ :

Պահպանողականները կ'աւաղեն · — Թող չունենէինք, Թիւֆէնկ չունենէինք, մեր ինչ գործն էր յեղափոխութիւն ընել : Յեղափոխականները կը փոխադարձեն .— Մենք ինչո՞ւ պահպանողական եղանք եւ մոռցանք Մովսէսի տասնըմէկերորդ պատուիրանը : Ինչո՞ւ չհետեւեցանք Դաւիթի աւանդութեան՝ ընդդէմ Գողիաթի :

Եւայլն, եւայլն :

Խիկարին տունը գող մտեր է : Դրացիները հաւաքուեր են եւ վախ, վախ, վախ ․․․ գտեր են, որ յանցանքը գողինը չէ, Խիկարինն է : Մեր բռածն ալ Խիկարի դրացիներուն բռածն է հիմա · — Եթէ այսպէս ընէինք, եթէ այնպէս չընէինք ․․

Բայց եթէ մենք Քրիստոս իսկ ըլլայինք, Թուրքը դարձեալ պիտի ջարդէր մեզ : Որովհետեւ Աստուծոյ չհաւատացող այս ․․․ աստուածապաշտը իր արեան ձայնին հետեւած է միշտ եւ պիտի հետեւի ասկէ ետքն ալ :

Մենք հաւատացինք, թէ օտարը պիտի պաշտպանէ մեզ · յուսահատօրէն կառչեցանք այս ստուերին, զայն հաստատուն խարիսխ մը կարծելով : Ես չեմ յիշեր պարագայ մը, ուր օտարը պաշտպանած ըլլայ մեզ : Ան ոչ արդարութիւնը կը պաշտպանէ, ոչ իրաւունքը, ոչ Քրիստոսը, ոչ քրիստոնեան, ոչ իսկ քրիստոնէութիւնը : Կը պաշտպանէ միայն եւ բացառապէս իր ՇԱՀԵՐԸ :

Չեմ ուզեր անուններ տալ՝ չգայթակղելու եւ ընթերցողն ալ չգայթակղեցնելու համար : Պիտի ըսեմ միայն, որ այս մոլորակին վրայ ոչ բարեկամներ կան, ոչ թշնամիներ, այլ կան միայն ՇԱՀԵՐ : Մոռցանք այս ճշմարտութիւնը եւ ի զուր դառնացանք : Չենք կրնար մեղադրել մեր բարեկամները, որ չուզեցին մեզի համար շագանակներ հանել կրակէն կամ իրենց շահերը չզոհեցին մեր շահերը պաշտպանելու համար : Ոչ ոք ընդունակ է Քրիստոսէ աւելի քրիստոնեայ եւ Աստուծմէ աւելի աստուածային ըլլալու :

Ես չեմ մեղադրեր նաեւ մեր ժողովուրդը, որ կրնայ ըսել իրաւամբ .— Մենք ուժ չունէինք մեր ճակատագիրը վարելու մեր ուզած ձեւով : Ստիպուած ենք երկրորդ ուժի մը ապաւինիլ եւ միջազգայնացնել մեր դատը : Փորձեցինք այս մէկն ալ, միջազգայնացուցինք Հայկական Հարցը 16րդ եւ 61րդ յօդուածներով, եւ բան դուրս չեկաւ : Դուրս եկաւ միայն պղատոնականութիւն, որ հաւասար է թուղթէ շերեփի ․․․

Մեզի կը մնայ ըսել այնպէս, որ մեր շահերը համընկնին, ներդաշնակուին այլոց շահերուն, մեր բարեկամներու շահերուն, նոյնիսկ մեր թշնամիներու շահերուն հետ, եթէ պէտք ըլլայ : Այսինքն՝ պէտք է հետեւինք քաղաքականութեան առաջին պայմանին, որ է պատեհապաշտ ըլլալ : Քաղաքականութիւնը պատեհապաշտութիւն է :

Քաւ լիցի, որ ես ուզեմ խրատներ տալ մեր իմաստուն ժողովուրդին, կամ Խիկարի հարեւաններուն դերը կատարեմ :

Կեանքի մէջ խիստ յարգելի են անոնք, որ նկարագիր ունին : Քաղաքականութեան մէջ առաւել յարգելի են անոնք, որ նկարագիր չունին : Մենք՝ Հայերս կը պատկանինք առաջին դասին, Թուրքերը կը պատկանին երկրորդ դասին : Մենք հաւատարիմ ենք մեր բարեկամութեան մէջ, որովհետեւ նկարագիր ունինք : Թուրքերը ճիշդ հակառակն են · հաւատարիմ չեն իրենց բարեկամութեան, նոյնիսկ թշնամութեան մէջ, որովհետեւ նկարագիր չունին :

Ոչ ոք Թուրքիան պաշտպանած է ու կը պաշտպանէ՝ զայն շատ սիրելուն համար (սիրուելիք ի՞նչ ունի այս ենիչէրին) : Անգլիոյ նախարարներէն մէկը կը յայտարարէր եօթանասուն տարի առաջ · « Մենք Թուրքիան կը պաշտպանենք մե՛ր շահերուն համար » :

Նոյն բանը կրնան ըսել ուրիշներ ալ : Եւ այս շահերն են, որ մինչեւ հիմա ողջ պահեցին « հիւանդ մարդը » եւ կրնան պահել նաեւ ասկէ ետք : Կը թուի, թէ ոչ ոք շահ ունի մեզ պաշտպանելու մէջ : Մարդասիրական զգացումն է— եւ ոչ թէ քաղաքական շահը —, որ մեզի զրկել կու տայ վակոն մը ալիւր, երբ մենք ուտելիք հաց չունեցանք :

Իրաւամբ հարց կը ծագի, թէ քանի որ մեզի համար գրեթէ անկարելի է յաղթել թշնամիին քանակով, զինուոր · ուժով կամ դիւանագիտութեամբ, ուրեմն ինչ պէտք է ընենք : Ուրեմն պէտք է ըլլանք անոնց հետ, որոնց շահը կը պահանջէ ոչ թէ պաշտպանել, այլ չպաշտպանել Թուրքը եւ Թուրքիան : Ու պիտի ըսենք · — Թուրքիոյ թշնամիները մեր բարեկամներն են : Մեր դժբախտութիւնը հոն է, որ դեռ չգտնուեցաւ իր շահերով Թուրքիոյ թշնամի պետութիւն մը : Ամէն անգամ որ այս «թշնամին» գտնել կարծեցինք, իրողապէս անոր բարեկամները միայն գտանք :

Թուրքը ի՞նչ տուաւ մարդկային քաղաքակրթութեան եւ համաշխարհային մշակոյթին · մեծ գիտունն՞եր, մեծ արուեստագէտնե՞ր, մեծ գիտարարնե՞ր : Ո՛չ : Տուաւ միայն Նասրէտտին Հոճան եւ ոճիրի մէջ մասնագիտացած Թալէաթներ :

Մեր յեղափոխութիւնը թերեւս ձախողեցաւ ոչ թէ իբրեւ նպատակ, այլ իբրեւ մեթոտ : Երբ թշնամին մեր քաղաքները կ'այրէր, մենք հազիւ կրցանք անոր յարձակումը վանել : Քանի մը ոճրագործներ գնդակոծուեցան մայթին վրայ, բայց ոճիրը անպատիժ մնաց :

Չորս դար առաջ, չորս միլիոն քռ · քլմ · տարածութեամբ վիթխարի կայսրութիւն մըն էր Թուրքիան : Այսօր մնացած է մէկ քառորդէն ալ քիչ մը պակաս · երեք քառորդը վրայ տուաւ : Սակայն մեր բաժինը իր կողմը մնաց · իր կողմը մնացին ուրիշ բաժիններ ալ : Օր մը կարգը այդ բաժիններուն պիտի գա՞յ : Այո, կը հաւատանք, թէ պիտի գայ :

Եթէ ռազմադաշտին վրայ չենք կրնար յաղթել թշնամիին, անոր դէմ պէտք է ճակատինք բարոյական զէնքերով : Եւ այդ զէնքերուն մէջ առաջիններէն է ներկայացնել Թուրքը եւ Թուրքիան իրենց իրական, ցեղային դիմագիծով : Այնպէս որ զայն տեսնողը իսկոյն հասկնայ, թէ ով է : Մենք կը ճանչնանք «հիւանդը» · զայն պէտք է ճանչցնենք օտարներուն՝ իրենց լեզուով, ոչ թէ մեր լեզուով՝ մեզի :

Այսքանը վեր չէ մեր կարողութիւններէն :

Բ · ԹԱՇԵԱՆ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ
ԱՏՏԻՍ-ԱՊԱՊԱՅԻ ՄԷՋ

ԱՏՏԻՍ – ԱՊԱՊԱ, (Յատուկ) .— Ամբողջ Սփիւռքի տարածքին, ու նաեւ, գերագոյն հրճուանք բոլոր հայրենասէր սիրտերու, մեր մայր հայրենիքին մէջ, բացառիկ շուք եւ իմաստ ստացան Յիսնամեակի տօնակատարութիւնները :

Եթովպիոյ փոքր բայց տիպար գաղութն ալ ոչ մէկ ձեւով ետ մնաց ընդհանուր եւ խանդավառ շարժումէն, ընդհակառակն, արժանապատուութեան հարց մը նկատեց գերազանցելու ինքզինք : Եւ յաջողեցաւ :

Յիսնամեակի առթիւ կազմուած Յանձնախումբը գործի ձեռնարկեց ամիսներ առաջ : Ան չբաւականացաւ միակ հանդէսով մը :

Վերակազմուած « Արարատ » Ակումբին մէջ, Մարտ 17էն մինչեւ Ապրիլ 14, կազմակերպեց Յիսնամեակի հետ անմիջական առնչութիւն ունեցող դասախօսութիւն-

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՋՈՀԵՐԸ

Անհնար էր Հայերի բնաջնջման ծրագիրը լրիւ կենսագործել՝ առանց նախօրօք հաշուի մաքրելու այնպիսի գրողների, գործիչների հետ, որոնք հնարաւորութիւն ունէին յուզելու համաշխարհային հասարակական կարծիքը :

Իթթիհատի ձկուն գործելակերպի բնորոշ արտայայտութիւններից մէկն է հայ մտաւորականութեան ջախջախման ծրագիրը, որ մշակուեց Թալէաթ – Էնվէր – Ջէմալ եռեակի ճիւաղային գանկում, մի քանի դաւաճանների մասնակցութեամբ, որոնք գիշերները լուսացրին՝ կազմելու համար Կ · Պոլսում ապրող հայ մտաւորականների լիակատար ցուցակը :

Որքա՞ն է մտաւորական զոհերի թիւը՝ դժուար է ասել : Թէոդիկը 1919 թ · կոտորածից անմիջապէս յետոյ կազմեց մի ժողովածու, որտեղ այդ թիւը հասնում է հազարի : Բայց դա նախնական էր : Տարիներ էին անհրաժեշտ, որպէսզի աստիճանաբար ճշդուէին փաստերը : Յետագայում գրուեցին հարիւրաւոր գրքեր, յուշագրութիւններ, մի քանի տասնեակ հետազօտութիւն՝ առանձին գաւառների կոտորածի մասին :

Երբ հանգամանօրէն ուսումնասիրում ենք այդ ամբողջ գրականութիւնը, մեր աչքի առաջ պարզւում է, թէ Թուրք ազգայնամոլները ինչպիսի հարուած են հասցրել հայ մտքին : Թէոդիկի կազմած հազար անունների ցանկը կարող է հեշտութեամբ կրկնապատկուել : Անշուշտ, նոր անունների մէջ չեն լինի Վարուժաններ ու Սիամանթօներ, բայց կան հարիւրաւոր դէմքեր, որոնք մասնակցութիւն են ունեցել հայ մշակոյթի զարգացմանը, երկար տասնամեակներ աշխատել են որպէս մանկավարժներ, հասցրել սերունդներ, կան երաժիշտներ, որոնք այդ խաւար դարաշրջանում դաշնակահարներ, ջութակահարներ են պատրաստել, խմբագիրներ, որոնք գաւառական յետամնաց քաղաքներում հրատարակել են թերթեր, բանահաւաքներ, որոնք գիւղէ գիւղ թափառելով՝ հաւաքել են հայ ժողովրդի անգիր բանահիւսութիւնը, հրատարակել Կ · Պոլսի ու գաւառի մամուլում, ճարտարապետներ, նկարիչներ, որոնք զոհ գնացին իրենց նախագծերի ու կտաւների վրայ աշխատելիս :

Այս բոլորով հանդերձ արեւմտահայ մտքի կենտրոնը առաջին հերթին Պոլիսն էր : Յայտնի է, որ 1895 – 1896 թթ · կոտորածներից յետոյ ականաւոր հայ մտաւորականները բոլորն էլ անցել էին արտասահման՝ Փարիզ, Լոնտոն, Վենետիկ եւ այլ քաղաքներ, մասամբ էլ Եգիպտոս : Դրսում էին Սիամանթօն, Վարուժանը, Ռ · Զարդարեանը, Ռ · Սեւակը, Ա · Արփիարեանը, Տ · Կամսարականը, Ե · Օտեանը, Լ · Բաշալեանը, Ա · Զօպանեանը, Զ · Եսայեանը, Վ · Թէքէեանը, Ս · Բիւրատը, Երուխանը եւ հարիւրաւոր այլ գրողներ, արուեստագէտներ : Սահմանադրութեան խաբեպատիր շեփորները հետ բերեցին բոլորին : Ազատութեան պատրանքը նոյնիսկ ամենահեռատես մարդկանց աչքին գցել էր մի տեսակ քօղ · նրանք չէին տեսնում սահմանադրախաղի ներքին կողմերը : Գր · Զօհրապի նման լրջախոհ մի գրող Փարիզից արագօրէն եկել էր Պոլիս եւ Ա · Զօպանեանին խորհուրդ էր տալիս հետեւել իր օրինակին : Հետզհետէ Պոլիս եկան բոլոր գրողները, աննախընթաց աշխուժութիւն տալով գրական կեանքին, յատկապէս մամուլին, որի էջերից յորդում էին հրապարակախօսութիւնը, բանասիրութիւնը, գեղարուեստական արձակն ու չափածոն : Առաջ եկաւ այսպէս կոչուած թերթօնային մի գրականութիւն, որի ասպարէզում միմեանց հետ մրցում էին Ե · Օտեանը, Սմբատ Բիւրատը եւ ուրիշներ՝ տարբեր թերթերի էջերում տպագրելով ընդարձակ ու ծաւալուն վէպեր, մեծ մասամբ ուղղուած Համիտեան բռնապետութեան դէմ :

Այդ տարիներին լոյս տեսած Գր · Զօհրապի «Խղճմտանքի ձայներ», «Լուռ ցաւեր», «Կեանքը ինչպէս որ է » հաւաքածուները, Ռ · Զարդարեանի «Ցայգալոյսը», Ե · Օտեանի, Ս · Բիւրատի, Ա · Շիտանեանի, Մ · Քոչունեանի տասնեակ վէպերը, Երուխանի «Կեանքին մէջէն» նորավէպերը, Վարուժանի «Ցեղին սիրտը», « Հեթանոս երգերը», Ռ · Սեւակի « Կարմիր գիրքը», Սիամանթոյի, Ա · Յարութիւնեանի, Մ · Պարսամեանի, Յ · Ճ · Սիրունիի, Ա · Անտոնեանի, Ա · Զօպանեանի, Ա · Ռ · Որբերեանի, Մ · Պարթեւեանի, եւ Թէոդիկի, Սիպիլի, Զ · Եսայեանի եւ բազմաթիւ այլ գրողների երկերը :

1890ական թուականներից սկսուած գիւղագրութիւնը նոր թափ ստացաւ Թլկատինցու, Ռ · Զարդարեանի, Գեղամ Կարապետեանի, Ա · Յարութիւնեանի եւ ուրիշների սքանչելի պատմուածքներով : Երուխանը ընդարձակում էր արեւմտահայ գրականութեան թեմատիկան, ընթերցողին տանելով դէպի ձկնորսների խրճիթները, դէպի ծովափն ու սալայատակները : Ե · Օտեանը հիմքը դրեց գեղարուեստական արժէք ներկայացնող արկածային վէպի : Նրա «Ապտուլ Համիտ եւ Շերլոք Հոլմս», «Սալիհա Հանըմ» եւ այլ վէպերը, հազիւ թերթօնուած մամուլում, թարգմանւում էին թուրքերէն, յունարէն, ֆրանսերէն :

Գ · ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(3 Շար ·)

ներու շատ յաջող եւ չինիչ շարք մը :

Առաջին երեք հաւաքոյթները նուիրուած էին 1915ի մեր մեծ կորուստներուն : Առաջինը՝ Սիամանթոյի եւ Վարուժանի : Դասախօսն էր Ազգ. Գէորգօֆ վարժարանի տնօրէն եւ գրագէտ՝ Կ. Փօլատեան : Կը նախագահէր Պ. Երուանդ Տէրենց, անդամ Եթովպահայ Գաղութային ժողովի, երկրորդը նուիրուած էր Գ. Զօհրապի եւ Ռ. Զարդարեանի : Դասախօսն էր Պ. Մանուէլ Քէօշկէրեան, կը նախագահէր Պ. Գէորգ Սվաճեան, անդամ Գաղութային ժողովի : Երրորդ դասախօսութիւնը՝ Կոմիտաս վարդապետի : Խօսեցաւ երաժշտագէտ Պ. Ներսէս Նալպանտեան, նախագահութեամբ Պ. Էլիաս Ճեռահեանի, փոխ – ատենապետ Գաղութային ժողովի :

Չորրորդ դասախօսութեան նիւթն էր ՄԵՐ ԴԱՏԸ — Ի՞նչ ըրինք եւ ի՞նչ պէտք է ընենք — : Դասախօսն էր Պ. Աւետիս Թէրզեան, կը նախագահէր Պ. Լեւոն Երզնկացեան, անդամ Գաղութային ժողովի : Վերջապէս հինգերորդ դասախօսութիւնը իբրեւ նիւթ ունէր՝ Հայ ժողովուրդին նպաստը աշխարհի քաղաքակրթութեան : Դասախօսն էր Պ. Կ. Փօլատեան, նախագահութեամբ Պ. Մուշեղ Եբեանեանի, գանձապահ Գաղութային ժողովի :

Թէ դասախօսները եւ թէ նախագահները, մանաւորապէս ծանրացան, ընտրուած նիւթերու վրայ, հայ ժողովուրդի բարձր մշակոյթի արժանիքներուն եւ այդ մշակոյթին իսկ մեզի ընծայած իրաւունքներուն՝ տէր դառնալ մեզմէ խլուած մեր պատմական հողերուն :

Հինգ դասախօսութեանց ընթացքին գործարդուեցաւ գեղարուեստական պատշաճ եւ կոկիկ յայտագիր, երգ, նուագ, արտասանութիւն : Հոծ ունկնդիրներու բազմութիւն մը միշտ ալ իր ներկայութեամբ սատեղծեց տաք եւ խանդավառ մթնոլորտ :

ՀԱՆԴԻՍԸ

Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակին նուիրուած բուն հանդէսը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 23ի գիշերը, քաղաքապետարանի չքեղ սրահին մէջ, հոն ուր քանի մը չարաթ առաջ, Անգլիոյ Եղիսաբէթ թագուհիին ներկայութեան բացումը կատարուած էր՝ Ատոփս Ապապայի նոր եւ իրապէս բացառիկ գեղեցկութեամբ քաղաքապետարանին :

Հանդէսը սկսաւ ճիշդ ժամը 9ին : Երբ վարագոյրը բացուեցաւ խորապէս տպաւորիչ տեսարան մը պարզուեցաւ ներկաներուն աչքերուն դիմաց : Հսկայ բեմի երկու կողմերէն կը բարձրանային երկու խաչեր, մօտաւորապէս երեք մեթր բարձրութեամբ, ամբողջովին հիւսուած կարմիր կակաչներով եւ կորսուած սեւ չըրպըշներու մէջ : Ամէն մէկուն կատարին մեծատառ գրուած՝ « Տէր Զօր» : Իւրաքանչիւր խաչի կեդրոնին կը շողար դանկ մը, առաջինին վրայ լուսատառ գրուած « Վրէժ », երկրորդին վրայ « Կեանք », խաչերուն տակ ծունկի եկած էին սգաւոր երկու մայրեր :

Ապա հայուհի մը կը յառաջանար, անմահ բոց մը ի ձեռին եւ զայն կը զետեղէ խաչերուն միջեւ, բեմին առջեւ, հատիկ հատիկ արտասանելով հետեւեալ բառերը ․— Անոնք մեռան, որ մենք ապրինք :

Բեմի այս ամբողջ յարդարանքը, արուեստով եւ ճաշակով պատրաստուած, կը պարտինք Ատոփս Ապապայի Եկեղեցական Տիկնանց Միութեան :

Արուեստի ուրիշ աշխատանք մը կուգար ամբողջացնել գեղեցկութիւնը տեսարանին : Պ. Նուպար Փողարեան, նկարած էր երեք պաստառներ, ներշնչուած տարարախտ Մելքոն Քէպապճեանի նկարներէն եւ հայկական ջարդերուն նուիրուած :

Պ. Կ. Փօլատեան Ատոփս Ապապայի հանդէսին համար յատկապէս գրած էր քերթուած մը, որուն նոյնքան յաջող եռաժշտութիւնը յօրինած էր Պ. Ներսէս Նալպանտեան :

Հանդէսը ուստի բացուեցաւ անով՝ երաժշտագէտին ղեկավարած երգչախումբին կողմէ քառաձայն երգուած, ընկերակցութեամբ նուագախումբին :

Հանդէսը ունէր երկու նախագահներ, Կորիւն վրդ. Մանուէլեան, Հովիւ Եթովպիոյ եւ Պ. Սամուէլ Պէհէսնիլեան, ատենապետ Եթովպիոյ հայ գաղութային ժողովի, որոնք գրաւոր խնամուած ճառերով, ընդհանուր գիծերով տուին 1915ի ամարդի ոճիրին պատկերը ու բացատրեցին Յիսնամեակի իմաստն ու անդրադարձումները մեր ժողովուրդի ներկայ կեանքին վրայ :

Տիկին Ասրինէ Պիլըմէճեան արտասանեց Ա. Ահարոնեանի «Ուխտաւորը» :

Առաջին բանախօսն էր Պ. Աւետիս Թէրզեան, որ գլխաւորաբար տուաւ 1915ի դէպքերուն պատմական վերլուծումը, ու նաեւ ներկայի այն կարելիութիւնները, որոնք գոյութիւն ունին՝ արդար լուծում մը գտնելու համար հայկական դատին :

Երաժշտական քառեակ մը, ղեկավարութեամբ ջութակահար Պ. Էլիաս Ճեռահեանի, յաջող կերպով նուագեց Կոմիտասի երեք գեղեցիկ կտորները՝ Հաբրբան, Կաքաւիկ եւ Քելէր Ցոլեր :

Քառեակին յաջորդեց մեներգ մը, երգչուհի Տիկին Էլիզ Նալպանտեանի կողմէ : Երգչուհին ընտրած էր Մեսումենցի Ծիծեռնակը : Կարգը Օր. Ս. Պէհէսնիլեանինն էր, որ արտասանեց Վ. Թէքէեանի ծանօթ քերթուածը՝ Ահաւոր բան մը այնտեղ ․․․ :

Յայտագրին առաջին մասը վերջացաւ Պ. Հայկաշէն Ուզունեանի բանախօսութեամբ : Ան մանրամասն եւ խոր վերլուծումի ենթարկեց ամբողջ հայ ժողովուրդի կեանքը հազարամեակներէ ի վեր մինչեւ մեր օրերը :

Կարճ դադարէ մը ետք սկսաւ երկրորդ մասը, կենդանի պատկեր – արտասանութեամբ մը : Նիւթը առնուած էր Կ. Փօլատեանի մէկ գործէն՝ «Տէր Զօրի Դրժոխքը» : Մեծ տպաւորութիւն գործեց ան, շնորհիւ մանաւանդ դերակատարներու խաղարկութեան :

Երգչախումբը իր երկու քառաձայն երգերէն առաջ՝ Կոմիտասի Գարունն ա ․․․ եւ Գուսան Աշոտի Երեւանը, կրկնեց Յիսնամեակի երգը :

Բանաստեղծ Արսէն Աճէմեան, կարդաց Յիսնամեակի նուիրուած իր գեղեցիկ քերթուածներէն մին՝ Ահազանգը :

Պ. Յարութիւն Կէվհէրեան երգեց Դ. Վարուժանի «Արեան յաղթանակը», դաշնակի ընկերակցութեամբ Տիկին Կէվհէրեանի : Ապա Պ. Էլիաս Ճեռահեան ջութակի վրայ նուագեց անմահ Կոմիտասի «Կռունկը», դաշնակի ընկերակցութեամբ Տիկին Ա. Երզնկացեանի :

Երրորդ եւ վերջին խօսողն էր Պ. Կ. Փօլատեան : Բանախօսի իր անսասան հաւատքը յայտնեց հայ ստեղծագործ ժողովուրդին մասին եւ անոր արդար իրաւունքներու վերջնական յաղթանակին :

Ատոփս Ապապայի մէջ տեղի ունեցած այս ոգեկոչումը վերջացաւ Հայ Սուրբի պահպանիչով եւ բազմութեան յոտնկայս երգած «Հայր Մեր»ով :

Գաղութային ժողովը, Եթովպահայութեան անունով, ճոխ եւ գեղեցկահիւս ծաղկեպսակ մը դրած էր բեմին վրայ : Իսկ Արքունի Ոսկերիչ՝ Պ. Պետրոս Սվաճեան Յանձնախումբին նուիրած էր 325 մետայլներ, իբրեւ յիշատակ՝ Ատոփս Ապապայի տօնակատարութեան : Մետալի մէկ երեսին փորագրուած էր հետեւեալ նախադասութիւնը, որ կ՚ամփոփէ Յիսնամեակի ամբողջ իմաստը Արդար հատուցում հայ ժողովուրդին :

Ատոփս Ապապայի Յիսնամեակի Յանձնախումբը ամփոփ պատկերը տալէ ետք իր կատարած համեստ աշխատանքներուն, Հայ մամուլին կ՚ուզէ յանձնել քանի մը մտածումներ, իբրեւ եզրակացութիւն Յիսնամեակի տօնակատարութեանց՝ ըՍփիւռքի բոլոր կեդրոններէն մինչեւ Երեւան :

Այս տարի, Ապրիլ ամսուն հրաշք մը տեղի ունեցաւ : Ցիրուն տարրւան մէջ թերեւս առաջին անգամ ըլլալով համայն Հայութիւնը, առանց բացառութեան, ապրեցաւ, թրթռաց, մտածեց, ուրախացաւ ու լացաւ մէկ մարդու պէս : Ցրրուած, կեդրոնախոյս, յաճախ հակամարտ հոսանքները յանկարծ կանգ առին իրենց խօլ արշաւին մէջ եւ սրտառուչ խոյանքով մը իրարու քով եկան, կազմելու համար մէկ ուժ, միաձոյլ, համաչափ, համախոհ մէկ հոսանք, մեծ, պերճաշուք գետ մը — Հայութիւնը :

Համախմբումի այս հրաշքը, պէտք է շարունակուի : 1965ի Ապրիլին գոյացած Սրբազան Դաշինքը պէտք է երկարաձգուի, օրերով, տարիներով :

ԱՏՏԻՍ ԱՊԱՊԱՅԻ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Ե. ԵՓՐԵՄԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Լիբանանահայ արուեստագիտուհի Օր. Ե. Եփրեմեանի ցուցահանդէսը ուրախութիւն երեւոյթ մըն է Փարիզի հայ հասարակութեան համար :

Իր ներկայ ցուցահանդէսով արուեստագիտուհին մեզի կը ներկայացնէ նուրբ զգայնութիւն մը, բանաստեղծական ներշնչում մը, արտայայտուած զուտ կերպընկալ (փլասթիկ) լեզուի յանդուգն հընարամտութիւններով :

Զրաներկի իր թեքնիքին մէջ նկատելի է զուսպ եւ ժլատ գիծը — վրձինի քանի մը վստահ ու կշռուած հարուածներ, գունային ներդաշնակութեան համար ընտրուած չափաւոր գոյներ :

Նոյնը կարելի է ըսել արձաններուն համար, որոնց մէջ նշմարելի է կուռ եւ համաչափ դասաւորումը ծաւալի, ինչպէս նաեւ գիծերու եւ ձեւերու չարադրութեան հոսուն երաժշտականութիւնը :

Օր. Եփրեմեանի այս ցուցահանդէսը մեզի կը ծանօթացնէ խոստմնալից արուեստագիտուհի մը :

ԱՐՈՒԵՍՏԱՍԷՐ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՏԽՐՈՒՆԻ․— ԱՐԱՐԱՏ ՔՐԻՍԵԱՆ

Արարատ Քրիսեան, որ Պէշիկթաշէն Գահիրէ, շուրջ կէս դար, հայ մանուկին եւ պատանիին Ֆիզիքական դաստիարակութեան գործին նուիրուած մը եղաւ, մեռաւ անցեալ ապրիլին, Գահիրէի մէջ :

Իր հայեցի կրթութիւնը մանկապարտէզէ մը անդին չանցնիր եւ իր նախակրթութիւնն ու երկրորդական ուսումը կը ստանայ Պոլսոյ գերմանական վարժարանին մէջ : Փոքր տարիքէն ի յայտ կը բերէ մարզական եւ կազմակերպչական կարողութիւններ եւ այս պատճառով ալ կը մեկնի Պերլին՝ մասնագիտանալու մասնաւորաբար Ֆիզիքթերաբիի մէջ :

1923ի վերջերը կը հաստատուի Գահիրէ, ուր, յաջորդաբար, մարզիչի պաշտօններ կը վարէ «Թաշճեան», «Գալուստեան», «Նուպարեան» ազգային վարժարաններուն մէջ եւ, որոշ ժամանակ մըն ալ՝ Ֆրանսական կրթարաններու մէջ :

Պոլիս եղած շրջանին իբրեւ մարզիչ պաշտօնավարած է Հինդլեան, Դպրոցասէր եւ Կեդրոնական վարժարաններուն մէջ :

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԹԵՄԻՆ ՆՈՐ ՎԻՃԱԿԱՒՈՐԸ

Պոլսոյ հայ կաթողիկէ պատրիարքարանը, պաշտօնական զեկոյցով մը կը հաղորդէ, թէ Գեր. Յովհաննէս Վ. Զոլաքեան՝ մինչեւ նոր վիճակաւորի մը ընտրութիւնը եւ անուանումը, պատրիարքական տեղապահ նշանակուած է, Պոլսոյ Հայ Կաթողիկէ Թեմին :

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (233)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Այն ատեն Տօպոյի սուրհանդակը ինչպէս ներս կը մտնէ :

— Կեանքի վտանգով : Ան անշուշտ գիտէ թէ ո՞ր դրան քով կը սպասեն իրեն : Ան սուլիչ ու նշանաբան ունի․ Թուրքերէն ալ գիտէ : Եթէ անպատճառ կ՚ուզէք ինքզինքնիդ վտանգի ենթարկել, պէտք է անոր սպասէք :

— Իսկ եթէ պլիտակ Թաշկինակով մը երթա՞մ, ու ըսեմ թէ Նումուրճաք անունով սպայ մը կը փնտռեմ :

— Հրամանքդ երիտասարդ էք ու գեղեցիկ, եթէ մանչ ալ կարծեն ձեզ նոյնքան յարգի էք ինչպէս կին․ առաջին զինուորը որ ձեզ բռնէ իր վրանին մէջ կը կապէ ձեզ :

— Բայց երբ ես բարձրաստիճան սպայի մը անունը տա՞մ :

— Հոն երկու հարիւր հազար մարդ կայ, ու ամէնքը անունով չեն ճանչնար սպաները : Մէկ լեզու ալ չեն խօսիր․ անոնց մէջ կան Պարսիկներ, Արաբներ, Եգիպտացիներ, Քիւրտեր, Թաթարներ, Սերպեր, Ալպանացիներ, Ֆրուաթներ, Յոյներ, Հայեր,— հազար ու մէկ ազգ : Սպաներն ալ միայն իրենց գունդերուն մէջ կը ճանչցուին անունով․ այդ անուններն ալ բուն սպային անունը չէ այլ կեղծ անուն : Օրինակի համար, եթէ սպային քիթը մեծ ըլլայ, իսկական անունը կրնայ Ահմէտ կամ Հասան ըլլալ, անիկա խըր – թում (պտուճ) կամ Փիլ պիտի կոչուի : Եթէ չէկ ըլլայ, Սկիւռ կամ Արոյր․ եթէ նիհար ըլլայ ու երկար ոտքեր ունենայ Լէյլէկ (Արագիլ) : Ու նման անունները : Ամէնուն անունը ան է՝ որմէ ամէնէն դիւրին է զինքը ճանչնալ իր արտաքինին նայելով : Սպաներէն մէկուն անունը խըր – խըր դրած էին, որովհետեւ խռալով կը խօսէր :

Կինը գլուխը կախեց :

— Գէթ խորհուրդ մը տուէք, Տիար Սալքայի :

— Իմ խորհուրդս է որ ներս գացողի մը սպասենք : Ըլլայ ան Նիկողոս Վաչ, կամ ուեէ ուրիշ մը, հրամանքդ մատանին իրեն կը յանձնէք ու ան ներս կը տանի : Իսկ այն ատեն Պոռնեմիսսա միջոց մը կը գտնէ Թուրքին հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու համար :

Ասիկա իսկապէս խոհական խորհուրդ մըն էր : Սակայն ափսոս, մայրենի սիրտը չի ճանչնար «այն ատեն» խօսքը : Ան իր սիրելիներուն սպառնացող սուրը միայն կը տեսնէ, որուն առջեւ վահան մը պէտք է քաշել, որքան կարելի է շուտով :

Եւա տարածեց բերդին յատակագիծը ու երկարօրէն դիտեց :

— Եթէ բերդը Հունգարացիներու դալէն առաջ շինուած է,— ըսաւ գլուխը բարձրացնելով,— հիմակուանները չեն գիտեր թէ ի՛նչ ծածկուած է անոր տակ : Ահաւասիկ եկեղեցին, ուսկից երեք ընդերկրեայ ճամբաներ կը ճիւղաւորուին : Ասոնք կրնան կործանած ըլլալ : Բայց հոս չորրորդ ճամբայ մըն ալ կայ, ասիկա հիմակուան պալատին տակը կը տանի ու միւսներէն հեռու է, չեն կրնար գտած ըլլալ երբ Աղեքսանդրի աշտարակը կառուցած են : Կամ գիտէին, կամ ոչ : Ո՞ւր է ասոր մուտքը Նիկողոս :

Ու Թուղթը տղուն առջեւ քշեց :

— Աղիւսի փուռին քով,— պատասխանեց տղան վայրկեան մը դիտելէ ետք :

— Այդ տեսակ բան մը կա՞յ հոն,— հարցուց կինը Սալքայիին :

— Կայ,— պատասխանեց Սալքայի,— բերդին հիւսիս արեւելեան կողմը կ՚իյնայ :

Պատանին սկսաւ կարդալ մանր գիրերը :

Հիւսիս արեւելեան կողմը փոս մը կայ․ ապա տափակ, կլոր քար մը ընկուզենիէն դէպի հարաւ : Մուտքը հոն է :

— Ընկուզենի մը կա՞յ հոն :

— Շիտակ ըսելով ես չեմ յիշեր,— պատասխանեց Սալքայի,— կեանքիս մէջ անգամ մը միայն հոն գացած եմ, դեռ Փերենիի ժամանակ :

— Իսկ աղիւսի փուռը հեռո՞ւ է բերդէն :

— Ո՛չ, թերեւս քառորդ մը, զուցէ այնքան ալ չկայ :

— Այն ատեն հոն ալ Թուրքեր պիտի ըլլան :

— Անշուշտ թէ պիտի ըլլան․ եթէ ուրիշներ ոչ՝ գէթ բանակին հետեւորդ խառնիճաղանճէն, հովիւներ ու նմաններ :

— Դուք կրնա՞ք մեզի Թրքական հագուստներ տալ :

— Կրնամ :

— Տեղիի հագուստ ունի՞ք :

— Ունիմ, բայց մէկ հատ միայն, ան ալ վերէն վար պատռած :

— Կը կարեմ,— պատասխանեց կինը : — Անգամ մը տեղիի հագուստով արդէն ճամբորդած եմ : Երբեք մտքէս չէր անցներ թէ օր մը նորէն պէտք պիտի ունենամ :

Ճակատը ափերուն մէջ առած խորհըրդածեց :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար․)

Մխիթարեան Միաբանութիւնը սրտի ամենախոր ցաւով կը ծանուցանէ որ նախկին Արքահայր

ԳԵՐ. ՍՐԱՊԻՈՆ ՎՐԴ. ՈՒԼՈՒՀՈՃԵԱՆ

(Տիտղ. Արք. Քերսոնի Զեֆիայ)

հանգեաւ ի տէր Մայիս 16ի գիշերը, արդարներու խաղաղ եւ համակամ մահով, յետ համբերատար հիւանդութեան, զօրացած Ս. Եկեղեցւոյ Խորհուրդներով եւ Ս. Քահանայապետի մասնաւոր օրհնութեամբ։

Թաղման արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Չորեքշաբթի, 19 Մայիս, ժամը 10.30ին, Ս. Ղազարու մէջ։

Հանգի՛ստ յաւիտենական իր հոգւոյն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Աննիկ Գէորգեան, Տէր եւ Տիկ. Մ. Փափազեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցին, իրենց քրոջ, մօրաքրոջ, եղբօր եւ քրոջորդի

ՄԱՐԻ ՇԱԹԷՐԻ

եւ ԽՈՐԷՆ ՓՈՂՀԱՐԵԱՆԻ

մահուան Ա. եւ Բ. տարելիցներուն առթիւ։

Այս առթիւ կը նուիրեն քսան ֆր. Կարմիր Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 15 ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

×

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի հիմնադրութեան 86րդ տարեդարձին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Դպրոցասէրի հանգուցեալ հիմնադիրներուն, բարերարներուն, խնամակալուհիներուն, ուսուցիչներուն եւ պաշտօնեաներուն համար այս Կիրակի, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարեն վարժարանին աշակերտուհիները։ Կը հրաւիրուին անոնց յիշատակը յարգողները։

×

Պ. Միհրան Կարապետեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգողները։

×

Այս Կիրակի առաւօտ, Տէսինի եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԼՈՌԷՆԵԱՆԻ

յիշատակին, ըստ իրենց զաւակներու փափաքին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ գլխանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները։ Պ. Կէօվճեան 50 ֆրանք, Պ. Մասրաճեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի եկեղեցւոյս ըմբէթի նորոգութեան յատկացուելու համար։ Տիկին Պամաճեան քսան, եւ Տէր եւ Տիկին Նուրհան Կայտա (Պրիւսէլ) 45 ֆր. ըմբէթի նորոգութեան համար։ Այրի Տիկին Վեհանուշ Ջրրաշեան հարիւր, Տէր եւ Տիկին Հ. Մոմճեան յիսուն եկեղեցւոյս Կրթ. ձեռնարկներու յատկացուելու համար, փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Աննըման Դարբինեանի մահուան առթիւ։

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հայ Արենոյշներու։

Այս Կիրակի, ժամը 15ին ժիմնազի մէջ։

Հովանաւորութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի Առաջնորդ՝

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ

Յ. ՀԱՅԱԳՈՐԾԵԱՆԻ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին։

Ներկայացում՝ «ԱՆՄԱՀ ԲՈՅՐ»

Բանակումի խարոյկ, հոյակապ եարսանիք, հայկական բազմաթիւ պարեր։

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
3?, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԷՔՍ ԱՆ ՓՐՈՎԱՆՍԻ ՄԷՋ

Հանդիսաւոր պատարագ Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի առթիւ, այս Կիրակի առաւօտ, ճիշդ ժամը 10ին, Քոլէժ Կաթոլիքի եկեղեցիին մէջ, 20 Րիւ Լաաէփէտ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ

Հովանաւորութեամբ էքսի երեք հայ յարանուանութեանց։

Կը նախագահէ եւ կը խօսի՝

ՎԱՀԱՆ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ՝ ՕՐԸ

ՊՈՐՏՕ.— Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Նիկոլ Աղբալեան խումբը, Նոր Սերունդի քսանամեակը կը տօնէ, այս Կիրակի կէսօրէ ետք, ժամը 15.30ին, Աոլագ – Սոլֆէրինօ սրահը, (Մունէյրա փողոցին մէջ)։

Խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն, պար։

Կը ներկայացուի նաեւ

ՎԻՈՒԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻՆ ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ

(Կատակերգութիւն մէկ արար)

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Այս տարի Հայ Կարմիր Խաչի Օդափ. կայանը կը բացուի Յուլիս 2ին։ Կ'ընդունուին 6էն 14 տարեկան աղջիկ եւ մանչ մանուկներ։ Առողջապահական նախաբարութեան հրահանգով պարտաւորիչ է Պէ. Սէ. Ժէ. ի պատուաստը։ Արձանագրութեան համար ծնողքները անձամբ պէտք է ներկայանան Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնատեղին, 15 Րիւ ժան Կուժօն, Փարիզ (8), Երկուշաբթի եւ Ուրբաթ առաւօտները ժամը 10էն 12։

×

Հայ Կարմիր Խաչի օրուան գեղարուեստական ցերեկոյթին առթիւ կը նուիրեն.— Տոքթ. Խ. Տամլամեան հարիւր ֆր., Պ. Ժ. Զիլինկիրեան, Տէր եւ Տիկին Գ. Ճիէրճեան, Ն. Ֆրէնկեան եւ Մ. Էդնաեան եւ Տէր եւ Տիկին Պ. Գույումճեան 50ական, Ա. Մալաճեան եւ Ադապէկեան եղբայրներ երեսունական, Տէր եւ Տիկին Ե. Արապեան (Օրմէսօն), Ր. Ներսէսեան, եւ Տիկին Ատրինէ Պուրիէ եւ Ա. Պէկեան (Անիէր) քսանական, Տիկին Անահիտ Շարպարանօֆ, Տ. Ճիզմէճեան (Պաւա Քոլոմպ), Ս. Գասպարեան (Վիրոֆլէ), Ֆէրէչէթեան, Տէր եւ Տիկին Իսրայէլեան (Վէնսէն), Պայրամեան, Յովհաննէսեան (Սէվր), Տիկին Դարբինեան, Քէպապճեան (Սէվրան), Պողոսսարեան, Տէր եւ Տիկին Գաղանճեան եւ Տէր եւ Տիկին Տէօվլէթեան տասնական ֆրանք։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Վիէնի մասնաճիւղը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, այս Շաբաթ ժամը 16ին, Օհանջանեան սրահին մէջ։

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ Նահանգային Մուրատ Ուսումնասիրաց Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, եւ ոչ անդամները այս Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Խրիմեան ակումբին մէջ։ Օրակարգ.— Նոր վարչութեան ընտրութիւն եւ զանազան։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԿԱՊ. ԽԱՉ.— Միջմասնաճիւղային ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 15ին, Կ. Խ. «Տէր – Դաւթեան» գրասենեակի մէջ, Մշակոյթի Տուն, Գ. յարկ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՀԱՄԱԽԱՐԲ. Հայր. Միութեան Սէնթ Անթուանի մասնաճիւղի անդամական ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Պաստիտ Պառ Մարիուսի սրահը։ Անհրաժեշտ ներկայութիւն։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Մարսէյլի Շրջ. վարչութեան ձեռնարկը, «Նոր Սերունդի քսանամեակի առթիւ», որ տեղի պիտի ունենայ Մայիս 29ին, «Ժիմնազին» մէջ։

×

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 27ին, կիրակի օր։

ԼԻՈՆ ԼԻՈՆ

ՇՔԵՂ ՓԱՌԱՏՕՆ

Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ 20ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպութեամբ Կեդր. Ֆրանսայի խումբերուն, (Լիոն, Տէսին, Սէնթ Էթիէն, Վիէն, Վալանս, Սէն Շամոն, Փոն տը Շէրի, Կրընոպլը)։

Շաբաթ (22 Մայիս) երեկոյեան ժամը 8.30ին Ռամոյի շքեղ սրահին մէջ։

Կը խօսի Ընկ. ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

Հայկական ժողովրդական պարեր (Լիոն, Տէսին, Վիէն, Փոն տը Շէրի)

Առաջին անգամ ըլլալով քառաձայն երգչախումբ կազմուած Լիոնի, Տէսինի եւ Վիէնի խումբերով, ղեկավարութեամբ՝ ԱՆԺԷԼ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

ԵՒԳԻՆԷ (ողբերգութիւն երեք արար, Շիրվանզադէէն)։

Պատկեր, արտասանութիւններ

Երգ

ԱՆԺԵԼ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ ՏԸՆԻԶ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ

Մուտքի գիներ 5, 7, 10 Ֆր.

Տոմսակները թուագրել փառատօնին օրը մուտքին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակնօրեայ Պաշտամունք

Սէն Ժերոմ, ժամը 9.30ին

MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes

ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝

ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

10 bis, Rue Thouin, PARIS

Այս Կիրակի ժամը 10.30ին հանդիսաւոր պատարագ Ուիօ տէ Եանէօյրի ժողովրդապետ ՏԷՐ ՎԵՆՍԱՆ Վ. ԴԱԻԹԵԱՆԻ հոգւոյն համար, մահուան քառասունքին առթիւ։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝

ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝

ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ

8 BIS, RUE DES TERNES

PARIS (17e)

Métros : Porte Maillot ou Champerret

Հ. Յ. Դ.

ՍԱՐՍԷԼ – ԱՌՆՈՒՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն, սովորական հաւաքատեղին։

ՏԷՍԻՆ.— Հ. Յ. Դ. կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 20.30ին։ Կարեւոր օրակարգ, ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԼՈՒՐՏ

Բարձր հովանաւորութեամբ ԿԱՐԴԻՆԱԼ ԳՐԻԳՈՐ – ՊԵՏՐՈՍ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ԱՄԱՏՈՒՆԻԻ

ՕԳՈՍՏՈՍ 2 – 7

Արձանագրութեանց եւ պայմաններուն համար դիմել Իւրաքանչիւր քաղաքին — Փարիզ, Առնուվիլ, Մէօտոն, Լիոն, Վիէն, Սէն – Շամոն, Վալանս, Մարսէյլ Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետ վարդապետներուն։

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամն է Յուլիս 1։

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ — ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ —

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR

ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Մասնաւոր վարձուած օդանաւով

Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Պր. ԼԻՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՏ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռոֆլոթի Թիւ 114 օդանաւի

Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

Արձանագրուեցէք այժմէն։ Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հանգստաւէտ հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը։

Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն

ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօֆ-քոնտիլ, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն

Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Acacias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39

Մարսէյլի շրջանին համար դիմել

Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ 22 ՄԱՅԻՍ

SAMEDI 22 MAI 1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 10313

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — N° 10.313

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՔՐԻԿԻ ՀԵՏ

—o—

Ծանօթ է որ մեծամասնութեան երեսփոխան Քրիկ, գրաւոր հարցում մը ըրած է կառավարութեան Ապրիլեան Յիսնամեակի առթիւ: Հարցումը հրատարակուած է Պաշտօնաթերթին Ապրիլ 30ի թիւին մէջ: Ստորեւ բնագիրը.—

« Ի. դարու այս առաջին ցեղասպանութեան առթիւ — որու անպատիժ մնալը օրինակ ծառայեց յետագային նացիներուն — նիւթական կամ բարոյական ոչ մէկ հատուցում եղած ըլլալով Հայերուն, փարիզի երեսփոխանը հարցուցած է թէ ի՞նչ կը խորհի ֆրանսական կառավարութիւնը ՄԱԿի առջեւ ներկայացնելու համար այս հարցը »:

Փաստաբան Քրիկ սիրով ընդառաջ երթալով «Յառաջ»ի խմբագրութեան դիմումին, Ազգ. Ժողովին մէջ ժամադրութիւն տուած էր եւ պատասխանած իրեն եղած հարցումներուն.—

— Պ. Երեսփոխան, հայ ժողովուրդի չարչարանքին ընթացքին, ֆրանսական հեղինակաւոր ձայներն էին ինչպէս՝ Փուանքարէ, Քլէմանսօ, Քիյառ, Ժորէս, Փրէսանսէ, որոնք բուռն կերպով բարձրացան ի նպաստ Հայերուն: Յիսնամեակի առթիւ, ֆրանսական բովանդակ մամուլը իր համակրանքը ցոյց տուաւ ձայնելով հայ ժողովուրդին դէմ գործուած ոճիրը, ուրախ ենք որ գործնական գետնի վրայ փոխադրեցիք այս համակրանքը: Ի՞նչ բան ձեզ մղեց այս գրաւոր հարցումը ընելու Նախարարապետին:

= Դատարանը, բազմաթիւ ծագումով հայ փաստաբաններ կը ճանչնամ, որոնց հետ բարեկամական կապ հաստատած եմ, ունիմ նաեւ հայ բարեկամներ, որոնք ինծի խօսած են իրենց ժողովուրդին անցեալին եւ տառապանքներուն մասին: Հարցումը դրած եմ, առանց մեծ պատրանքներ ունենալու, բայց լաւ է երբեմն գամ մը մխել ու շարունակել վրան զարնել:

— Կը խորհի՞ք թէ ա՛յ ժամանցումը ցեղասպանութեան պատասխանատուներու համար, զոր ֆրանսական խորհրդարանը քուէարկեց, եթէ ընդունուի բոլորին կողմէ, կրնայ յետազդեցիկ տարողութիւն ունենալ եւ գործադրուիլ առաջին ցեղասպանութեան հեղինակներուն դէմ:

= Պատժական իրաւունքի գետնին վրայ, այս ոճիրները արդէն ժամանցումի ենթակայ են: Եթէ, Գերմանիոյ մէջ, ժամանցումի շրջանը երկարաձգուած չըլլար տասը տարիով, դեռ ժամանցումը չըրացած, պատերազմի ոճրագործներու դէմ հետապնդումը չէր կրնար կատարուիլ: Դժբախտաբար, Հայերու պարագային նման օրէնք մը չէ քուէարկուած, ժամանցումը չանցած:

—Ի՞նչ կը հասկնաք «բարոյական եւ նիւթական հատուցում» բացատրութեամբ որով կը վերջանար ձեր հարցումը, կը հասկնա՞ք նաեւ հայկական հողային պահանջները հայկական վիլայէթներուն վրայ եւ զոր ճանչցած էր Սեւրի դաշնագիրը Հայաստանի անկախ Հանրապետութեան:

= Իրաց այս կացութեան մէջ, կարելիութիւն չեմ տեսներ լայն մեկնութիւն տալ իմ խօսքերուս: Նման հարցի մը լուծումը Ա. աշխարհամարտի անմիջական վաղորդայնին էր: Դժբախտաբար այդ շրջանին Դաշնակիցները կայունութեան շրջան մը չապրեցան.— տնտեսական տագնապներ, քաղաքական անհասկացողութիւն, Ռուսաստան եւ Միջին Արեւելքի մէկ մասը տակն ու վրայ էին եւ իւրաքանչիւրը իր հարցերով զբաղած երկրորդական նկատեց փոքր ազգերու հարցերն ու պահանջները, մինչ այս պատերազմի վաղորդայնին որոշ կայունութիւն մը թոյլ տուաւ որ նացիներու գործած ոճիրները ու վնասները նկատի առնուին եւ հարկ եղած բարոյական եւ նիւթական վնասներն ալ ձեռք ձգուին:

— Թուրք կառավարութիւնը ցայսօր չի ճանչնար եւ կ'ուրանայ օսմանեան կառավարութեան կատարած ջարդը Հայերու դէմ, 1915ին, մինչ Գերմանիոյ դաշնակցային Հանրապետութիւնը նացիներու ոճիրներուն պատասխանատուութիւնը ընդունեց: Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Թրքական կառավարութեան այս դիրքին նկատմամբ:

= Ընթացիկ կեանքի մէջ, սակաւաթիւ ոճրագործներ կը գտնէք որոնք ընդունին թէ ոճրագործ են: Ընդհանրապէս կը փորձեն արդարացնել իրենց արարքները, ընկերութեան կը մնայ որոշել թէ ոճրագործ են:

— Ի՞նչ կը խորհիք Արեւմտեան պետութեանց լռութեան մասին, հակառակ անոր որ Հայաստան իրենց փոքր զինակիցը կը նկատէին:

= Բազմաթիւ փոքր ուրիշ երկիրներ կան որոնք յուսախաբ եղած են իրենց ակընկալութեանց մէջ, հաւատարիմ ընկերներ ըլլալէ ետք, տարբերութիւնն այն է որ Հայաստան փիզիքապէս ալ շատ չարչարուեցաւ:

Բաժնուելէ առաջ մեթր Քրիկ իր համակրանքը արտայայտեց հայ ծագումով բոլոր երիտասարդներուն նկատմամբ որոնք Ֆրանսան հարստացնող իրենց նպաստը կը բերեն: Այս առթիւ նկատել տուինք երեսփոխանին որ Հայերը շատ աւելի օգտակար էին Ֆրանսային, երբ իրենց հողերուն վրայ էին, վասնզի լաւագոյն առաքեալներն եղած էին ֆրանսական քաղաքակրթութեան, Մերձաւոր Արեւելքի մէջ:

ԼՈՆՏՈՆԻ «ԹՐԸՍԹ»Ը

—o—

Ն. ԷՔՍԷՐՃԵԱՆ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ

Խոստացած էինք մեր ընթերցողներուն եւ հայ ժողովուրդին ներկայացնել այն տասը «տխարքը» որոնք համախոհ եղած են Նուպար Կիւլպէնկեանի հետ, պաշտօնանկ ընելու համար Լոնտոնի առաջնորդը, որ «համարձակած» էր, չենթարկուիլ իրենց նախագահին հրահանգին եւ ոգեկոչել Ապրիլեան նահատակները:

Ն. Կիւլպէնկեանի հետ Թրըսթին մաս կը կազմեն.— Սարգիս Քիւրքճեան, Գէորգ Քիւրքճեան, Ռոպէրթ Մայքլ, Գրիգոր Կիւլպէկեան, Նորայր Էքսէրճեան, Արտաշէս Խաչատուրեան, Վահան Կիւմիւշեան, Չարլի Ջօհրապ, Լեւոն Ասլանեան:

Այս «պարոնները» ժողով մը գումարած էին Չորեքշաբթի իրիկուն, որուն ընթացքին Պ. Նորայր Էքսէրճեան հրաժարած է Թրըսթէն, չուզելով մեղսակից ըլլալ եղածներուն:

Պ. Ն. Էքսէրճեան ծանօթ էր մեզի իրրեւ պարկեշտ եւ անաչառ անձնաւորութիւն մը, որու հրաժարումը կը հաստատէ մեր կարծիքը:

Մինչ գաղութը կը շարունակէ իր աշխատանքները նոր եկեղեցիի մը կառուցման համար, ԹՐԸՍԹԸ կանչելով Պասկ Արք.ը հաստատած է պաշտօնազրկումի իր որոշումը:

Կը սպասենք ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի խօսքին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՔԻՍՏԱՆ Ինթերնէշընըլ Էրլայնզ *գիծի* Պօյինկ *օդանաւը ճզմուեցաւ Գահիրէի օդակայանին մօտ: 119 մեռեալ կայ, վեց հոգի ազատած են: Մեռեալներու մեծ մասը լրագրողներ էին, տրուած ըլլալով որ Քարաչի — Լոնտոն գիծին բացումը կը կատարուէր:*

ՏԸ ԿՕԼ կը շարունակէ իր շրջապտոյտը Ֆոնթընէ Լը Քոնթի մէջ, յայտարարեց.— « Շրջանի մը մէջ ենք, որ ցոյց կուտայ թէ Ֆրանսային դրօշմ մը պիտի կրէ »:

Օրը Օրին

ԺԱՄՈՒՆ ՈՍԿԻ. ԴՊՐՈՑԻՆ ԾԱՓ...

—o—

Կը պատահի, սովորաբար, Ծնունդին եւ Զատիկին, որովհետեւ այդ զոյգ Տաղաւարներուն է որ եկեղեցին բերնէ բերան լեցուած կ'ըլլայ: Շա՛տ յարմար է:

Մնացեալ երեքը՝ վրա՛ս գրէ, յարմար չեն, այն «արարողութեան» համար, սրուն մասին պիտի լսէք այս սիւնակին ստորոտը չհասած:

Արդարեւ, այդ երրորդութենէն երկուքը, Վարդավառն ու Աստուածածինը. կուգան ամառուան այն տաք կիրակիները, երբ ամէն մարդ, հանդերձ ընտանեօք ծով գացած է: Եկեղեցին մա՛րդ չըլլար: Երրորդը, Խաչվերացը, կը հասնի Սեպտեմբերին: Չէ՛, ան ալ լաւ օր չէ: Սպասելու է Ծնունդին:

Բայց, ի՞նչ է որ պիտի պատահի:

Պատմեմ:

Ծնունդին եւ Զատիկին հանդիսաւոր պատարագ կ'ըլլայ: Եկեղեցիին չորս կողմը, գաւիթէն մինչեւ դաս, ասեղ ձգելու տեղ չկայ, մանաւանդ երբ պատարագը եպիսկոպոսական է:

« Տէ՛ր, Ողորմեա՛»էն քանի մը վայրկեան առաջ, Սարկաւագը դաս կուգայ եւ կը սկսի կարդալ անունները այն բարեպաշտ ազգայիններուն, որոնք « իրենց սրտաբուխ նուէրը կուտան եկեղեցիին՝ ի յիշատակ իրենց սիրելիներուն:

Քանի մը քաղաքներու մէջ ներկայ եղած եմ նուիրատուներու անուանացանկի ընթերցման այս հոգեշա՛հ արարողութեան: Կարծեմ, մէկ նմոյշով կը գոհանաք:

×

Այդ տարին, Զատիկին առտուն, նորէն, եկեղեցի գացի: Մեծ յոյս ունէի որ պիտի կարենայի ներս մտնել: Այս յոյսս գոյութեան իրաւունք ունէր— կը ճանչնայի ո՛չ թէ մէկ, այլ տասը թաղական: Կը ճանչնայի, նոյնիսկ, անոնց ատենապետը:

Այդքան *փիսթոն* — *պէքինկ* — ունեցող մէկը, բնականաբար, կրնայ եկեղեցի մտնել՝ Զատիկին առտուն ալ, Ծնունդին առտուն ալ: Ու ես մտայ եւ հասայ մինչեւ դասին բազրիքները:

Սարկաւագը սկսաւ կարդալ.

— Տէր եւ Տիկին Այր Գիմեան կը նուիրեն խորանին այսօրուան ծաղիկները ···

— Տէր եւ Տիկին Այսինչ Այնինչեան կը նուիրեն ճանճաչ մը ադամանդակուռ:

— Այրի Տիկին Ունեւորեան կը նուիրէ զոյգ մը բուրվառ ···

— Տիար Կորկոտեան կը նուիրէ երկու քշոց ···

— Տէր եւ Տիկին Բարեպաշտեան կը նուիրեն մէկ տուփակ խունկ եւ երկու սնտուկ մոմ ···

— Սրբազան հօր այսօրուան խոյրը նուիրած են Տէր եւ Տիկին Զերմեռանդեաններ ···

— Իսկ շուրջառը իր ձեռքով կարած է եւ եկեղեցիիս կը նուիրէ մայր խարխունիկ խոնարհիկեան ···

— Տէր եւ Տիկին Կնդրուկեաններ կը նուիրեն զոյգ մը խաչ՝ երկու փոքր խորաններուն համար ···

— Օրիորդ Բարեսէրեան կը նուիրէ երկու բազպաններ եւ վեց դաստառակ ···

— Տիար Առատօտեան կը նուիրէ նոր սկիհ մը եւ մաղզմայ մը ···

— Տէր եւ Տիկին Իրիկունեաններ կը նուիրեն չորս արծաթ պնակներ ···

— Օրիորդ Հարուստեան կը նուիրէ խնկամամն մը ···

— Տէր եւ Տիկին Մեծատուրեաններ կը նուիրեն չորս արծաթեայ աշտանակներ եւ պարսկական թանկարժէք գորգ մը ···

— Տէր եւ Տիկին Խաչեաններ կը նուիրեն դպրաց դասին նոր շապիկները, ընդամէնը երեսուն հատ ···

— Սուրբ Սեղանին համար մետաքսա հիւս գոգնոց մը կը նուիրէ Այրի Տիկին Մարիամ Մարիամեան ···

— Սուրբ խորանին եւ զոյգ խորշերուն համար ձեռագործ վարագոյրներ կը նուիրեն Տէր եւ Տիկին Մեծահարուստեաններ ···

— Կը նուիրեն, կը նուիրեն, կը նուիրեն ···

×

Կէսօրէն ետք, դպրոցական հանդէս մը կար քանի մը փողոց անդին: Հոն ալ գացի:

Իմացած էի օրուան լրագիրներէն թէ վարժուհիներէն մէկը պիտի ճառախօսէր եւ վարժապետ մըն ալ — «երկիր»էն եկած — նաւ պիտի խօսէր:

Ցետոյ, նուէրներ պիտի բաժնուէին երախաներուն, որոնց հետ պիտի խնդայինք, պիտի խաղայինք:

Կատարեալ մանկապարտէզ: Ամէնէն մեծ « հիւրը » տասնըհինգ տարեկան: Ծիծղուն, թրթռուն, ծաղկաբոյր ու ծաղկազեղ զաւակները, նուտիկները Հայոց ազգին:

Այո՛, այո՛, ներկայ էին նաեւ անոնց հայրիկները, մայրիկները, հօրաքոյրները, մօրաքոյրները, մօրաքեռները եւ հօրաքեռները: Շատերը՝ կոկոտուհիներու բա՛րձր դասակարգէն:

« Հայր Մեր » երգեցին, ասմունքեցին, ճաշեցին ու երբ պնակները խոհանոց տարին, վարժուհին իր երկու խօսքով բացաւ հանդէսին պաշտօնական մասը:

Քաղցր ձայնով աղջիկ մը երգեց. հոգի ունեցող աղջիկ մըն ալ արտասանեց, ծերուկ մը քանի մը յուշեր պատմեց «երկիրէն»: Ու, յետոյ, բեմ հրաւիրուեցաւ վարժապետը:

Դպրոցի երես տեսած այս բարի մարդը տեղեկութիւններ տուաւ « մեր դպրոցին » նիւթական շատ անձուկ պայմաններուն » մասին եւ կոչ բրաւ հիւրերուն որ իրենց սրտաբուխ նուէրները չզլանան « մեր ուսման վառարանին », որպէսզի «մենք՛ ալ մեր համեստ կարողութիւններով հայերէն սորվեցնենք ձեր զաւակներուն »:

Ծափիկ, ծափիկ, ծափիկ:

Յետոյ, վարժուհին, որ երեւի մեծնոյն ատեն ալ դպրոցին եկմտական նախարարուհին էր, կարդաց հաշուեկշիռը, որուն մէջ գրուած էր թէ «ներկայ սաբեշրջանին դպրոցը նուէր ստացած է չորս *տուզինա* մատիտ՝ նպարավաճառի աշկերտ Կարապետէն, հինգ *տուզինա* տետրակ՝ կօշկակար Մարկոսէն եւ տուփ մըն ալ կաւիճ՝ կալուածատէր Բարսեղէն: Ուրիշ բարեսէր ազգային մըն ալ հինգնոց մը դրկած է: Վարժուհին վեց ամիս է քոշակ չէ ստացած ...»:

×

Ժամուն՝ ոսկի, արծաթ, ադամանդ, մետաքս, դպրոցին՝ տուփ մը կաւիճ:

Բան մը ծուռ է տեղ մը, բայց ո՛ւր՝ չեմ գիտեր:

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՅՈՒՇԵՐ ՍԵՒ ՕՐԵՐԷՆ

Աշունէն ի վեր արիւն կը հոտէր Վասպուրական Աշխարհը: Իթթիհատի ոճրագործ կառավարութիւնը, զինելով քիւրտ վոհմակները, զանոնք արձակած էր Հայոց գիւղերուն վրայ: Կողոպուտ, լլկանութիւն, առեւանգում սովորական երեւոյթներ դարձած էին կրկին: Արիւնոուշտ ժանտարմներու եւ միլլիներու խումբերն ալ գիւղերը խուժելով կը պահանջէին զինուորական տարիքի երիտասարդները իրենց զէնքերով, եւ պատրուակներ ստեղծելով կը տանջէին, կը բանտարկէին, կ'այրէին:

Քանի՜ քանի գիւղեր մոխրակոյտ դարձան ու բնակիչները լեռներ ապաստանեցան: Քանի քանիներ մեռան չդիմանալով դարհուրելի տանջանքներուն: Ոսմ. խորհրդարանին մէջ Վանի երեսփոխան անմահ Վռամեանի եւ ազգային մարմիններու եւ առաջնորդարանի դիմումներն ու բողոքները անզօր եղան վերջ տալու այս խժդժութեանց, ընդհակառակն՝ արագօրէն տարածուելով հասան մինչեւ քաղաքին դուռները: Հայութիւնը բնաջինջ ընելու ծրագիրն էր որ կը սկսէր գործադրուիլ:

Այս դիւային ծրագիրը ձախողութեան մատնելու համար՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը լծուած էր տենդագին աշխատանքի: Անոր գործիչները կը շրջէին գաւառները եռանդագին: Կը ջանային բարձր պահել ժողովուրդին կորովը, կը յորդորէին տեղի չտալ դէպքերուն, բայց մնալ միշտ արթուն ու պատրաստ՝ ի հարկին պաշտպանելու համար իր կեանքն ու պատիւը:

Զէնք ու զինամթերք ալ կը հասցնէր կարելի քանակութեամբ՝ հարկ եղած հրահանգներով:

Դէպի Հայոց — Ձոր եղած այս փոխադրութիւնները կը կատարուէին, յաճախ քաղաքամերձ Արտամետի վրայով ալ, ուր, հակառակ անոր որ 900 Հայերու կողքին կ'ապրէին մօտ երեք հազար Թուրքեր, եւ ոստիկանատունն ու միւտիւրի պաշտօնատունն ալ Հայոց թաղի մէջ ըլլալով՝ յեղափոխական շարժումները խիստ լրտեսութեան ենթակայ էին, Ս. Գործը, որ սկսած էր 1900էն ի վեր, կ'ընթանար անարգել, բայց մեծ զգուշութեամբ: Ու Հ. Յ. Դաշնակցութեան անձնուէր գործիչներու շունչին տակ, հոս ալ, ինչպէս Վասպուրականի մէջ ամէն տեղ, (միւս կուսակցութիւններուն գործունէութիւնը աննշան էր գաւառներուն մէջ) յառաջ եկած էր արի, անյողդողդ կամքի տէր, ինքնապաշտպանութեան վառ զգացումով տոգորուած երիտասարդութիւն մը:

Այս երիտասարդներէն Արտաշէս Պալասանեանը, Հոկտեմբերի վերջին օրերէն մէկը, երբ մօտակայ Ծուրատան գիւղէն կը վերադառնար նամակներով, կը հանդիպի միլլիներու, որոնք, որսկան շուներու պէս կը հսկէին ճամբաներուն վրայ: Միլլիները կը կեցնեն Արտաշէսը խուզարկելու համար: Թէեւ ամուսնացած եւ երկու փոքրիկներու հայր՝ յեղափոխութեան նուիրեալ երիտասարդը կը նախընտրէ զոհուիլ քան թէ յանձնել յեղափոխութեան նամակները, ու խիզախ ոստումով մը կը կրակէ տասնոց ատրճանակը, կը վիրաւորէ մէկը ու կը փախչի: Հրացաններու պայթիւնները լսելուն պէս կը հասնին Ծուրատանի Քիւրտերը եւ Արտամետի ոստիկաններն ու Թուրքերը, մօտ երեսուն հոգի, մեծ մասը ձիաւոր: Արտաշէս Թուփէ Թուփ, ժայռէ ժայռ նետուելով մէկ ժամէ աւելի կը պայքարի անյոյս: Այդ ճգնաժամային պահուն վայրկեան մը կը գտնէ անհետացնելու նամակները, եւ երբ բոլորովին կը պաշարուի՝ վերջին գնդակը կ'ուղղէ իր ճակատին Կրունկի վանքին պատերուն տակ:

Բարբարոսները անձնուրաց նահատակին մարմինը գազանաբար խոշտանգելէ ետք, ձիու մը ետեւէն կապած՝ երեք քառորդ ժամ քարքարոտ արահետներէն քաշկռտելով բերին ոստիկանատուն, մարմինը անհելի կերպով այլանդակած, գանկը փշրուած, արիւնաթաթախ, անճանաչելի: Հոն կրկին խոշտանգումներու ենթարկուեցաւ զինուած բազմութեան մը կողմէ, ու յանձնուեցաւ քահանային՝ ոստիկանապետին հետեւեալ սպառնալիքով. «տար այս նզովեալը, ցոյց տուր ձեր անմիտ երիտասարդներուն եւ ըսէ թէ այս պիտի ըլլայ վիճակը անոնց, որոնք կը համարձակին կառավարութեան հրամանին հակառակ շարժիլ»:

Երիտասարդութիւնը կը զգար թէ արիւնարբու Թուրքը այս բարբարոսական արարքով միայն պիտի չբաւականանար, եւ նոր չարիքներ պիտի յաջորդէին: Արդարեւ՝ մէկ ժամ չանցած՝ քառասուն ձիաւոր միլլիներ յանկարծ խուժեցին գիւղը, գրաւեցին դպրոցը եւ զանազան կէտերու վրայ վեց տուներ, տեղացի բազմաթիւ Թուրքերու մասնակցութեամբ պաշարման վիճակ ստեղծեցին եւ ձեռք ինկած երիտասարդները չարչարելով պահանջեցին զէնքեր:

« Զէնք չունինք » եղաւ բոլորին պատասխանը: «Ժամանակին ալ այդպէս ըսիք», կը կոչէին Թուրքերը մոլեգին, բայց քանի մը ամիս ետք տեսանք, թէ ինչեր դուրս եկան ձեր տուներէն, ալ մոսին, ա՛լ քիւչիւք չափ, ա՛լ մավզէր ու տեսակ տեսակ ատրճանակներ: Աստուած գիտէ թէ դեռ ինչեր աւելցած են եղածներուն վրայ այն օրուընէ ասդին»: (Իրաւ որ կրկնապատկուած էր զէնքերու թիւը): Կ'ակնարկէին Դաւոյի դաւաճանութեան օրերուն, երբ երիտասարդները դիմացած էին սոսկալի չարչարանքներու եւ ոչինչ յանձնած էին: Բայց քանի մը ամիս ետք, երբ Սահմանադրութիւն հռչակուած էր, Ազատութիւն, Եղբայրութիւն, Հաւասարութիւն նշանաբաններէն խաբուելով՝ դուրս բերած էին իրենց զէնքերը:

Սահմանադրութենէն մէկ ամիս ետքն էր որ դրկուեցայ այս պատմական գիւղը ուսուցչական պաշտօնով: Աննկարագրելի էր խանդավառութիւնը ամբողջ Հայութեան, զոր ոչ մէկ մարդկային ուժ կարող էր չափաւորել: Ի՞նչպէս չխանդավառուիլ՝ երբ Արամն ու ընկերները, որոնք բանտը էին, եւ որոնց կախաղան կը սպառնար, զինուորական պատիւներով կուսակալի պալատը առաջնորդուած ու ազատ արձակուած էին: Երբ ժողովուրդը թեւերու վրայ կը պտըտցնէր զանոնք հրացաններու անհամար պայթիւններով ու խելայեղ կեցցէներով: Երբ Թուրքեր կը համբուրուէին Հայերու հետ (Յուդայի համբոյր) եւ Հայոց գերեզմանատուները կ'այցելէին՝ ոգեկոչելու ազատութեան նահատակներուն յիշատակը: Երբ բոլոր փախստական յեղափոխականները ազատօրէն կը պտըտէին իրենց զէնքերով եւ Իշխան, Իթթիհատի ամէնէն պատասխանատու անդամներէն Նաճի պէյի հետ, Արտամետ եկած էր մոսինը կռնակին, տասնոց մավզէրը թեւէն եւ հիացուած Հայերու եւ Թուրքերու կողմէ: Ես ալ տեսած էի Տիգրանակերտի զօրարանի ծերունի հրամանատարին համբուրուիլը Վարդգէսի հետ Ս. Կիրակոս եկեղեցիի խորանին վրայ:

Այս բոլոր երեւոյթները տեսնելով կարծեցինք թէ փշրուած են վեց հարիւր տարուան գերութեան շղթաները: Ու կը պարէինք, կը ցատկռտէինք խելայեղօրէն, ազատութեան փայլուն հեռանկարներով արբեցած, մեծ ու պզտիկ, կարմիր կտորներ կապած ձողերու ծայրը իբր խորհրդանշան ազատութեան: Յեղափոխական գոռ երգերը, ցնծութեան աղաղակները, միացած՝ թմբուկներու ձայներուն եւ հրացաններու պայթիւններուն, սար ու ձոր կը թնդացնէին: Ու այսպէս՝ հարսանիքներուն, տօներուն, բարեկենդանի օրերուն, ուխտատեղին, մինչեւ Ատանայի ահռելի ջարդը, որ մարեց ամէն խանդավառութիւն, ու զէնքերը դարձեալ իրենց պահարանները մտան:

Նենգամիտ Թուրք դրացիներ հանդիսատես էին այս բոլորին: Կեղծ ժպիտներով կը շոյէին, կը գովէին մեզ, բայց շինած էին զէնք ունեցողներու ցանկը, զէնքերու տեսակներով, եւ այժմ, եօթը տարի ետք, ոստիկանապետն ու միլլիներու պետը, այս ցանկը իրենց ձեռքին մէջ, կը չարչարէին երիտասարդութիւնը, մասնաւորապէս անոնք՝ որոնց անունները ցանկի վրայ էին:

Այս քառասուն անօրէնները երկու շաբաթ չհեռացան գիւղէն: Կերակրուեցան համադամ խորտիկներով, իրենց ձիերն ալ լաւագոյն կերով, որմէ շատ տուժեց գիւղի տնտեսական վիճակը: Արգիլեցին յարաբերութիւնը դուրսի հետ: Ահ ու սարսափի տակ պահեցին բնակչութիւնը: Աղջիկներ, ու երիտասարդ կիներ չհամարձակեցան դուրս ելլել իրենց տուներէն: Կատարեցին նոր խուզարկութիւններ:

Ի զուր: Ոչ կրկնակի չարչարանքները, ոչ տուները այրելու սպառնալիքները, ոչ կեղծ խոստումներն ու համոզումի փորձերը, ոչ ալ ծերերու պաղատանքը կրցան ընկճել երիտասարդներու երկաթեայ կամքը: Անոնք մնացին անդրդուելի: Պատասխանը մէկ էր.— «Զէնք չունինք, սուտ է, զրպարտութիւն է: Ինչ կ'ուզէք ըրէք: Կ'ուզէք մորթեցէք, կ'ուզէք կախեցէք»:

Ի վերջոյ, ճարահատ, երկու տասնեակ դեղին ոսկի պախշիշ ստանալով կորուսեան, գացին: Հեռանալու ատեն ըսած էին. «Այս անգամ թող այսպէս անցնի: Երբոր ժամանակը գայ՝ պիտի զղջան, Բայց ալ ուշ պիտի ըլլայ»: Այս նոյն սպառնալիքները կը կրկնէին, ամէն առթիւ, մեր կատղած, անհամբեր դարձած դրացի Թուրքերն ալ, որոնց չարիքներուն ա՛լ չափ, սահման չկար: Ու եկաւ ժամանակը:

Ապրիլ ութ: Այդ առաւօտ՝ հինգ հարիւր Քիւրտեր եկան երկու թնդանօթով, ու բռնեցին գիւղին տիրող բոլոր բարձունքները: Դժուար չէ երեւակայել կիներու ու երեխաներու ահն ու սարսափը, ոգին ու կոծը ի տես այս գիշատիչ խուժանին, որ զիրենք ջարդելու կուգար:

Ոստիկանապետը, մէկը դահիճ Ճէվտէթի ամէնէն հաւատարիմ շուներէն, յարմար սեպեց այս ահաւոր պահը, ծերերու միջոցաւ վերջին փորձ մը կատարելու, ընկճելու համար երիտասարդներու կամքը կեղծ խոստումներով ու հաւատիքներով: «Զէնք վստահիր, լաւ գիտենք որ պիտի կոտորեն մեզ ամբողջ ժողովուրդին հետ: Զէնք ուզեր ոչխարի պէս մորթուիլ: Պիտի մեռնինք պատուով», պոռացին ծերերու երեսին մեր քաջ երիտասարդները:

Քիչ մը ետք որոտացին թնդանօթները, ու ջարդարարները շղթայ կազմած՝ ահռելի համազարկերով սկսան իջնալ դէպի գիւղ: Մեր ունեցած քանի մը տասնեակ հրացաններով ու ատրճանակներով այդ ահեղ ուժին դիմադրել գիւղէն դուրս՝ անմտութիւն էր: Երբ գիւղ մտան՝ սկսան կոտորել իրենց ձեռքն ինկածը առանց տարիքի ու սեռի խտրութեան: Մեր խումբերէն մէկը դիմեց ինքնապաշտպանութեան, բայց պաշարուեցաւ հարիւրաւորներէ: Ազատիլ անկարելի էր: Բայց, ով հրաշք, Հ. Յ. Դաշնակցութեան տուած մէկ քանի ձեռնառումբերը այնպիսի սարսափ մը ստեղծեցին, որ բոլորն ալ փախան խուճապահար՝ ձգելով 7-8 մեռեալ ու վիրաւոր: Թնդանօթները լռեցին: Կոտորածն ալ դադրեցաւ:

Այդ օրը գիւղին մէջ կար մօտ 1300 Հայութիւն, (Հայոց Ձորէն եկած էին քանի մը հարիւր կիներ, երեխաներ ու ծերեր): Խուժանը յաջողած էր կոտորել մօտ 80 Հայոց Ձորցի, որոնք ոստիկանատան առջեւ մնացած էին, եւ 35 Արտամետցի, մեծ մասը ծերեր, որոնք խաբուելով՝ հեռու մնացած էին խումբերու գտնուած տեղերէն: Մնացեալ 200 Հայութիւնը

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՋՈՀԵՐԸ

Նոյն այդ շրջանում Օտեանը հրապարակ հանեց հայ քաղաքական երգիծանքի ամենափայլուն նմոյշներից մէկը՝ «Ընկեր Փանջունին»: Թեմատիկ ընդգրկման նկատելի լայնացում ապրեց նաեւ չափածոյ գրականութիւնը: Հայրենասիրական, ազատագրական եւ սիրային երկերին զուգընթաց երեւացին բանաստեղծութիւններ, որոնց մէջ երգւում էր բանուոր դասակարգի վիճակը, նրա պայքարը քաղքենիութեան դէմ: Նկատի ունենք Դ. Վարուժանի «Նեմեսիսը», «Դազարը», «Մայիս մէկը», Ռ. Սեւակի «Այս դանակը» եւայլն:

Պալքանեան պատերազմը մասամբ զգաստացրեց մարդկանց, ցրեց մշուշը, թուլացրեց սահմանադրութեան առաջին տարիների մտաւոր ալքոլի ազդեցութիւնը, բայց խոյանքը դեռ շարունակւում էր, պատրանքը շատ էր ուժեղ: Հայ գրողների ճնշող մեծամասնութիւնը չկասկածեց իթթիհատական ղեկավարների վրայ, մնաց Պոլսում, հանդիստ քնեց Ապրիլ 24ի անակնկալներով լի գիշերը, մինչեւ որ յանկարծ Թուրք ոստիկանութիւնը միաժամանակ խփեց մօտ 250 դուռ, հարիւրաւոր մտաւորականների կորզելով քաղցր երազներից: Առանց բացառութեան բռնեցին նշանաւոր բոլոր գրողների, արուեստագէտների դռները, հաւաքեցին նրանց, լցրին կեդրոնական բանտը:

Յետոյ ... յաջորդ առաւօտ նրանց դուրս են բերում բանտից, դցում նաւակների մէջ, ոստիկանական խիստ հսկողութեամբ տեղափոխում երկաթուղային կայարան, լցնում վագոնները, փակում լուսամուտները: Գնացքը շարժւում էր դէպի Անգարայի բացուները: Ոմանք լաւատես էին փորձում էին կատակել, բայց ոմանց, առաւել զգայուն մարդկանց դէմքին իջել էր ծանր մի թախիծ: Անմահ Կոմիտասը, որ ձերբակալման առաջին բոպէներից ունեցել էր ջղաձգական ցնցումներ, գնացքի մէջ հոգեկան անհաւասարակշռութեան նշաններ է ցոյց տալիս: Ճամբի երկու եզերքներին շարուած ծառերը նրան թւում են թաքնուած ոստիկաններ: Մահուան այդ կառաւանի մէջ էին մեր յիշատակած գրեթէ բոլոր գրողները՝ Դանիէլ Վարուժանը, Սիամանթօն, Ռ. Զարդարեանը, Ռ. Սեւակը, Սմբատ Բիւրատը, Մելքոն Կիւրճեանը, Գեղամ Բարսեղեանը, Գեղամ Կարապետեանը, Տ. Չէօկիւրեանը, Միքայէլ Շամտանճեանը, «Սապահ» թերթի խմբագիր Տիրան Քէլէկեանը, «Բիւզանդիոն՝ թերթի խմբագիր Բիւզանդ Քէչեանը, «Կառավինատ» թերթի խմբագիր Արամ Անտոնեանը, դերասան Ենովք Շահէնը, երգիծաբաններ Երուանդ Թոլայեանը, Գրիգոր Թորոսեանը, բազմաթիւ ուսուցիչներ, մշակութային, հոգեւորական գործիչներ:

Անգարայից ոչ շատ հեռու՝ Չէյճան Քէօյի մօտակայքում գնացքը կանգ է առնում: Մօտ ութսուն հոգու իջեցնում են եւ ուղարկում Այաշ կոչուող վայրը: Դրանց մէջ էին . Զարդարեանը, Նազարէթ Տաղաւարեանը, Սիամանթօն, Ենովք Շահէնը, Սմբատ Բիւրատը, Մելքոն Կիւրճեանը: Միւսներին նորից լցնում են վագոնները եւ ուղարկում Չանկըրի: Սրանց մէջ էին Կոմիտասը, Դանիէլ Վարուժանը, Ռուբէն Սեւակը, Տիրան Քէլէկեանը: Թէ Այաշում եւ թէ Չանկըրիում մի քանի օր կալանաւորները պահւում են հսկողութեան տակ, ապա հնարաւորութիւն է տրւում նրանց՝ դուրս գալ զօրանոցից, լինել բնակչութեան մէջ, ճաշել իրենց համար սահմանուած ճաշարաններում՝ Իթթիհատի լրտեսների հետախոյզ աչքերի տակ: Նրանց մեծ մասը չի կորցրել հոգու արիութիւնը, հաւատը ապագայի նկատմամբ, իսկ մի քանի միւսները դեռ յոյսեր են տածել Թալէաթի նկատմամբ: Այսպէս, Ս. Բիւրատը 1915 թ. Մայիս 30ին Այաշից հարազատներին ուղարկած բացիկում գրում էր. «Եթէ Թալէաթ պէյ գիտնայ թէ ընտանեօք ինչ աղէտի ու զրկանքի ենթարկուած եմ, վերջ պիտի տայ ներկայ վիճակիս, որ կը նսեմացնէ իր վեհանձնութիւնը: Անշուշտ պիտի գայ օր մը, — եւ այն օրը շատ մօտ է, — որ Արդարութիւնը պիտի յայտնուի, ինչ օգուտ սակայն, քաշածնիս մեղի պիտի մնայ»: Գրեթէ նոյն ոգիով բացիկներ է գրել Սիամանթօն՝ մինչեւ սպանութեան օրն էլ հաւատացած լինելով, թէ թիւրիմացութիւն է պատահածը: Մայիս 26ի նամակում նա իր հարազատներին յայտնում է, թէ ինքը անմեղ է եւ արդարադատ մի պետութիւն իր նման անմեղները, անշուշտ, ազատ պիտի արձակի: «Եթէ մի քիչ էլ դուք աշխատէք ու հետաքրքրուէք՝ շուտով ձեզ գրկելու եւ մայրիկիս ձեռքերն անձամբ համբուրելու բախտին պիտի արժանանամ», վերջացնում էր բանաստեղծը:

Աքսորականներն աւելի լաւատես են դառնում, երբ նրանցից մի քանիսը, յատկապէս հարուստ վաճառականները, ազատւում են: Առհասարակ յոյսը փայլել է մահուան այդքան մօտ կանգնած մարդկանց: Անգամ Կոմիտասը զբաղեցրել է իր ընկերներին՝ յուզիչ երգերով, այդ թւում հռչակաւոր «Տէր Ողորմեա»-յով», որն այդ ամայի վայրերում հնչում էր իւրայատուկ խորհրդաւորութեամբ:

Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(4 Շար.)

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

«ՀԱՄԼԷԹ»

Յաճախ ըսած ենք թէ Շէյքսփիրի Համլէթը բոլոր դերասաններուն համար եղած է ու կը մնայ փորձաքար մը: Փորձաքար մը՝ որ ճշգրիտ կերպով երեւան կը բերէ այդ դերը մարմնաւորող դերասանին կարողութիւնները, մէկ խօսքով՝ կամ կը բարձրացնէ զայն բեմական արուեստի կատարները, կամ՝ կը տապալէ մեկնարկողը:

Ֆրանսական թատրոնին տռհասարակ խորթ են եղած Շէյքսփիրի երկերը: Ցանցառ եղած են ֆրանսացի այն դերասանները որոնք ուզած են ձեռք զարնել մեծ Անգլիացիին տիպարներուն:

Անցեալին մէջ երկու կարեւոր ֆրանսացի դերասաններ միայն՝ Մունէ – Սիւլլի եւ Սառա – Պերնար, առաջինները եղած են որ մօտեցած են Շէյքսփիրին, երկուքն ալ մեկնաբանելով Համլէթի տիպարը:

Ներկայիս, մեր օրերուն, ցանցառ են Շէյքսփիրեան ներկայացումները ֆրանսական բեմերու վրայ: Երկու տասնեակ եւ աւելի տարիներ առաջ Ժան – Լուի Պառօ տուաւ Համլէթ մը, որ դժբախտաբար չկրցաւ հասնիլ համաշխարհային համբաւաւոր մեկնարկութեան մը տարողութեան: Իրեն յաջորդեց Քոմէտի – Ֆրանսէզի դերասաններէն Իմէ Քլարիոնի Օթէլլօն, որ չկրցաւ նոյնիսկ հասնիլ միջակ մեկնարկութեան մը աստիճանին:

Անկէ ի վեր, Համլէթի տիպարը գրեթէ մոռացութեան էր մատնուած ֆրանսական թատերական շրջանակներուն կողմէ, իսկ Ժան – Լուի Պառօ ի սպառ հրաժարած էր անկէ:

Ու ահա, յանկարծ, ֆրանսացի հանճարեղ ժողովուրդը տուաւ նոր Համլէթ մը, յանձին դերասան Փիէր Վանէքի:

Այս տաղանդաւոր դերասանը, վերջին մէկ երկու տարուան ընթացքին տարօրինակ յայտնութիւն մը եղաւ ֆրանսական բեմերուն վրայ:

Առաջին մեծ յաջողութիւնը ձեռք բերաւ Փիէր Վանէք մարմնաւորելով Էտմոն Ռոսթանի «Արծուիկ»ին Ռայխշթատի դուքսին տիպարը, երկար ժամանակ ներկայացնելով զայն Շաթըլէ թատրոնի բեմին վրայ:

Այդ յաջողութենէն ետք, Փիէր Վանէք ի յայտ եկաւ Միւսէի «Լորենզաչիօ»ով ու այս անգամ եւս ձեռք բերաւ արտակարգ յաջողութիւն մը:

Ներկայիս, Փիէր Վանէք, Փալէ տը Շայոյի Ազգային Ժողովրդական Թատրոնի բեմին վրայ կը խաղայ Համլէթը:

Ինծի համար անսպասելի անակնկալ մը եղաւ այս նոր Համլէթը: Անակնկալ մը՝ անոր համար որ, կը խոստովանիմ թէ չէի յուսար երբեք որ ան նոյն յաջողութիւնը ունենար, ինչ յաջողութիւն որ ունեցաւ իր նախընթաց դերերուն մէջ: Կը խորհէի թէ այս արժէքաւոր դերասանը բեմական դաժան փորձաքարին զոհը պիտի դառնար ու քննադատներն ու հասարակութիւնը, որոնք զինքը առաջնորդած էին Կապիտոլ, այս անգամ պիտի չվարանէին զայն դահավիժելու Տարպեան ժայռէն վար...

Ընդհակառակն: Այսօր բովանդակ մամուլը դմայլանքով կ'արտայայտուի իր մասին, գրուատելով անոր Համլէթը:

Արդարեւ, Փիէր Վանէք, օժտուած քնարական ձայնով մը, նուրբ ու վայելչագեղ արտաքինով մը եւ տէր՝ զուսպ ու չափաւոր, անտեղի չափազանցութիւններէ հեռու խաղով մը, Տանիմարքացի ցնորատիպ իշխանին տիպարին տուաւ բոլորովին նոր, ինքնուրոյն ու ինքնատիպ ոճաւորում մը:

Վանէքի Համլէթը պիտի մնայ ֆրանսական թատրոնի պատմութեան մէջ, իբրեւ փայլուն ու յիշատակելի էջ մը:

×

Ինչպէս գիտենք, ամէն տարի Փարիզի մէջ կը հաւաքուին աշխարհի զանազան երկիրներու թատերախումբեր, ներկայացումներ տալու, իւրաքանչիւրը իր մայրենի լեզուով, «Ազգերու Թատրոն» տիտղոսին ներքեւ:

Այս տարի, Ազգերու Թատրոնի առաջին ներկայացումը վիճակուեցաւ Հելլէն ազգային Թատրոնին, որոնք ներկայացուցին Սառա – Պերնար Թատրոնին մէջ, հելլէն դասական ողբերգութեան վարպետներէն՝ Եսքիլեսի «Պարսիկները» ողբերգութիւնը:

Այս ողբերգութիւնը գրուած է Ք.Ա. 472 թուականին, ութը տարի միայն վերջ Սալամինի պատմական ճակատամարտէն, որու ընթացքին չարաչար պարտուեցան Պարսիկները եւ ուր պատժուեցաւ ամբարտաւան ու զոռոզ Քսերքսէսը: Իր ատենին, մեծ Պերիկլէսը պատճառ եղած էր, աւելի ճիշդը խրախուսողը, որ Եսքիլէս յօրինէ այդ ողբերգութիւնը, որուն մէջ հեղինակը երեւան է բերած հելլէն ժողովուրդին հայրենասիրութիւնը, ազնուականութիւնը, քաջութիւնն ու առաքինութիւնը:

Հելլենական խումբին պիտի յաջորդէ Մոսկուայի «Մոսովիէթ» Թատրոնի խումբը, որմէ ետք, յաջորդաբար ներկայացումներ պիտի տան Նորվեկիական, Անգլիական եւ Ռումանական Թատերախումբեր, որոնց պիտի անդրադառնանք առանձին:

ԱՐՏԱՇԷՍ ԴՄԲԷԹԵԱՆ

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի, Մայիս 16ին, կէսօրէ ետք, Սորպոնի Մեծ Ամփիթատրոնին մէջ տեղի ունեցաւ Հայ Կարմիր Խաչի տարեկան աւանդական հանդէսը, «Կարմիր Խաչի Օր»ը:

Այս տարի հանդէսին նախագահութիւնը ստանձնած էր ֆրանսական կաճառի ականաւոր անդամներէն՝ Անտրէ Շամսոն:

Կարմիր Խաչի նախագահը՝ Տոքթ. Տամլամեան հանդէսը բանալէ ետք, խօսք տըւաւ օրուան բանախօսներուն:

Պ. Ռուար Վաթին՝ Ֆրանսական Կարմիր Խաչի անունով խօսք առնելով, գըրուատեց հայ ժողովուրդին արժանիքներն ու առաքինութիւնները, եւ ի մասնաւորի, շեշտեց այն օգտակար նիւթական ծառայութիւնները զորս Հայ Կարմիր Խաչը մատուցած է Ֆրանսական Կարմիր Խաչին:

Խօսք առաւ նաեւ մեծանուն ակադեմականը՝ Անտրէ Շամսոն, որ գեղեցիկ ճառով մը գովքը հիւսեց հայ ժողովուրդին, թուեց անոր բազմապիսի ազնիւ ու ազնուական գիծերը, եւ իր խօսքին տալով բանաստեղծական շունչ մը, ըսաւ.

«Աշխարհագրական դժբախտ դիրքի մը բերումով, հայ ժողովուրդը Արեւմուտքի եւ Արեւելքի քաղաքներուն վրայ, հանդիսացաւ հովերուն դիմաց՝ գեղեցիկ վարդ մը:

«... Դուք այսօր, այս սրահին մէջ հաւաքուած, պէտք է հպարտ ըլլաք ձեր ծագումով: Ստորադասութեան գաղափարը ընդմիշտ վանեցէք ձեր մէջէն: Այո, երկրորդ հայրենիք մը ունիք, բայց երբեք, երբեք մի մոռնաք ձեր հայրենիքը, Հայաստանը ...»:

Խօսք առաւ նաեւ Պ. Սեդրակ Քարեան, եւ ֆրանսերէն ճառով մը անդրադարձաւ Հ. Կ. Խաչի գործունէութեան, տալով մանրամասնութիւններ այդ ուղղութեամբ:

Կաթ. Պատուիրակ Սերովբէ Արք. Մանուկեանի փակման խօսքով վերջացաւ հանդէսին ակադեմական մասը, որմէ ետք սկսաւ գեղարուեստական բաժինը:

Կոկիկ ու ճոխ էր այդ բաժինը, որ բացուեցաւ Հունգարացի երիտասարդներու ընկերակցութեան պարախումբին պարերով, որոնք մեծապէս գնահատուեցան հասարակութեան կողմէ:

Արտասանութիւններ ըրին դերասան Արտաշէս Դմբէթեան, դերասանուհի Տիկին Զարուհի Անտոնեան, Օր. Է. Նիկողոսեան եւ Օր. Արաքսի Դմբէթեան, բոլորն ալ արժանանալով խանդավառ ծափերու:

Նուագի բաժնին մէջ ի յայտ եկան տաղանդաւոր դաշնակահար Րաֆֆի Պետրոսեան եւ Պուլկարահայ Ալբիսթ արուեստագէտ մը՝ Յովհ. Աթանասեան: Երկուքն ալ իրենց արուեստով խանդավառեցին ներկաները:

Հայաստանի երաժշտանոցէն շրջանաւարտ շնորհալի օրիորդ մը՝ Սանուքեան երգեց եւրոպական եւ հայկական եղանակներ, արժանանալով ջերմ ծափերու:

Պերնար Տէտէճեան եւ իր նուագախումբը, այս անգամ եւս արժանացաւ ժողովրդական խանդավառ ցոյցերու:

Հանդէսին ֆլուն, սակայն, կարելի էր համարել եօթը հայ երիտասարդներէ բաղկացած այն խումբը, որ ատենէ մը ի վեր Սայաթ – Նովա Համոյթ պիտակին տակ կ'երեւի մեր հանդէսներուն մէջ:

Այս եօթը երիտասարդները, բոլորն ալ այստեղ ծնած ու մեծցած, դաստիարակուած ֆրանս. մշակոյթով, գեղեցիկ ու վսեմ նպատակը ունեցած են իրարու քով գալով ստեղծել բոլորովին հայկական երաժշտական գործիքներէ բաղկացած նուագախումբ մը եւ նուիրուիլ հայ ժողովրդական եղանակներու տարածման:

Ժիրայր Սուրէնեան (թառ), Պերճ Գույումճեան (սազ), Արտաշէս Կէտիկեան (ուտ): Ժան – Փիէր Ներկարարեան եւ Միքայէլ Ինճէյեան (սրինգ), Հրաչ Դաւիթեան (քամանչա), Տիգրան Հուրտաքեան (դհոլ): Հայկական այս գործիքներուն կ'ընկերանայ նաեւ իրենց տարազը, նոյնքան տոհմիկ, բեմին վրայ տալով իրենց զուտ հայկական նկարագիր մը:

Զմռոնանք ըսելու որ այս եօթը երիտասարդներուն սկզբնական զողդոջ քայլերը կ'առաջնորդէ, զանոնք կը խրախուսէ ու կը մարզէ ծանօթ երաժշտագէտ Աւետիս Մեսումենց:

Անկախ իրենց գործին գեղարուեստական արժանիքներէն, այս երիտասարդները գնահատելի են նաեւ անոր համար, որ հոս ծնած ու հոս մեծցած ըլլալով, մէկզի թողած Լոյս Քաղաքի հրապուրիչ երիտասարդ. բոլոր խարուսիկ զրօսանքները, ինքզինքնին նուիրած են հայ փոլքլորին:

Եւ իրենց այս ազնիւ ու պատուաբեր աշխատանքին համար ալ, Սորպոնի հանդիսականները զիրենք վարձատրեցին անժլատ ծափահարութիւններով, լսելէ ետք անոնց նուագած հայկական հինդ տոհմիկ եղանակները:

Այս տարուան հանդէսը աւելի յաջող էր քան նախորդը, ներշնչելով այս յոյսը թէ յաջորդ տարուանը պիտի ըլլայ լաւագոյն: Շնորհաւորելի են կազմակերպիչները:

ԹՂԹԱԿԻՑ

փրկուեցաւ՝ շնորհիւ բուռ մը երիտասարդներու դիմադրական կորովին եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան տուած ձեռնառումներուն: Առանց այս ձեռնառումներուն՝ ապահովաբար՝ ամբողջ ժողովուրդը պիտի ջարդուէր:

Պատիւն է այս Վասպուրականի գրեթէ բոլոր գիւղերու դիմադրութեան: Դժուար է գտնել գիւղ մը, որու երիտասարդութիւնը իր զէնքերը յանձնէր ու ինքնապաշտպանութեան չդիմէր: Այսպէս էր որ Վասպուրականի Հայութիւնը փրկուեցաւ, եւ թշնամիի բնաջնջման ծրագիրը ձախողեցաւ Վասպուրականի մէջ:

Փա՛ռք այն քաջարի սերունդին:

Փա՛ռք Հ. Յ. Դաշնակցութեան՝ որ հասցուց այդ սերունդը դաւաններու մէջ ալ:

ՂԱԶԱՐ ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆ– (234)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Որոշ չէ որ հինգ օրէն լրտեսը հոս ըլլայ: Եթէ ուշանա՞յ... եթէ սպանուի՞...:

— Շիտակ է, լրտեսները միշտ մահուան շուրջ կը դառնան:

Կինը ոտքի ցատկեց.

— Ոչ, չեմ սպասեր. զգեստը կարելու անգամ ժամանակ չեմ կորսնցներ: Այսպէս աւելի լաւ է: Շնորհակալ եմ ձեր ազնիւ հիւրասիրութեան:

Ու բերդակալին ձեռք երկարեց:

— Ինչ... այսքան շուտ՞ կ'ուզէք մեկնիլ:

— Այո, անմիջապէս կ'ուզեմ մեկնիլ:

Բերդակալը ոտքի ելաւ ու դրան ճամբան կտրեց:

— Թոյլ չեմ տար: Միայն ճանչ մը կենայ այսպէս կուրօրէն մահուան դիմել... յաւիտենական խղճի խայթ պիտի զգամ:

Եւս աթոռին վրայ ինկաւ.

— Իրաւունք ունիք, — հառաչեց, — ուրիշ կերպով պէտք է ընենք: Պէտք է բան մը մտածենք որ չբռնուինք:

— Ահա, իմ ուզածս ալ ճիշդ աս է, — պատասխանեց տիար Վլաս, ու ինքն ալ նստաւ. — եթէ մազ մը կարելիութիւն ալ ներկայանայ, կ'արձակեմ ձեզ:

Բ.

Էկէրէն դէպի հիւսիս արեւելք բարձր լեռ մը կայ, Էկէտ կը կոչուի: Էկէրէն շատ ալ հեռու չէ, բայց բաւական բարձր ու լայնանիստ:

Եթէ այս լերան ուղղութեամբ հուժկու բազուկով մէկը Էկէր բերդէն նիզակ մը նետէ, պիտի անցնի այդ բլուրը որուն վրայ Թրքական թնդանօթներու ջիլերը կը դառայ, ու պիտի իյնայ այն ձորին մէջ՝ որ բանակին խառնիճաղանճը կը կենայ: Վաճառականներ, ձիավաճառներ, սափրիչներ, տերվիշներ, բախտագուշակներ, դանակ սրողներ, շէրպէթ ու խելվա ծախողներ, լարախաղացներ, գերեվաճառներ, փերեզակներ, գնչուներ, ամէն տեսակ մարդիկ բնած էին այդ ձորը: Օրուան մէջ կ'երթային բանակի զինուորներու մէջ առուտուր ընելու, փոխանակութիւններ կատարելու, աւելցուքներ հաւաքելու, մարդ զուարճացնելու, գուշակութիւններ ընելու, խաբելու, գողնալու, մէկ խօսքով ապրելու:

Հոկտեմբեր երկուքին, Ս. Միքայէլ հրեշտակապետի տօնի յարձակումէն երկու օր վերջ, Թարքանիի անտառի կողմէն երիտասարդ տեղի մը հասաւ բանակ. ձի հեծած էր. բաճկոն, նեղ տարատ մը, գեղին մուճակներ ու սեւեւեայ վերարկու հագած: Փաթթոցի տեղ տեւլիներու սովորութեան համեմատ վերարկուին վեղարը գլուխը անցուցած էր: Գօտիին մէջ խանճալներ, ուսը աղեղ ու կապարճ անցուցած: Առջեւէն հունգարացի գերի մը կը քշէր, ոտքերուն շղթայ անցուցած. իսկ պառանին ալ եզ մը կը քշէր: Եզն ու տղան տեւլին աւարը ըլլալ կը թուէին:

Այն կողմերը այգիներ կային: Այդ տարի Հունգարացիները այգեկութք չէին ըրած. բայց այգիները Թուրքերով լեցուած էին: Որ կողմը նայէիր փաթթոցաւոր կամ կաշիէ գլխանոցով Թուրքեր կը թափառէին որթատունկերու միջեւ:

Մէկը պոռաց տեւլին:

— Ուսկից գտեր ես այդ պատուական աւարը:

Բայց անոնք ճիշդ այն միջոցին ամէնէն աւելի զբաղած էին եզը քշելով, ուստի չպատասխանեցին:

Տեւլին՝ Եւան էր, իսկ գերին՝ Նիկողոս:

Այն կողմը պահակներ չկային. եթէ կային ալ անոնք ալ այգիներու մէջ փըրտուտքի ելած էին: Ի՞նչ բանի համար է պահակը երբ թշնամի չկայ: Տիկին Պոռնեմիսսա առանց դժուարութեան հասաւ մինչեւ փոսին ձորը, ուր թէ զարդարուն եւ թէ կեղտոտ վրաններու բազմութիւն մը կար ու շուներու եւ գնչուներու լակոտներու բազմութիւն մը կը վխտար: Հոս վաչխառուները մօտեցան բազմութեան մէջէն անցնելով:

— Քանի՞ կը ծախես տղան:

— Ցխուն դահեկան կուտամ անոր համար:

— Ես վաթսուն կուտամ:

— Ես եօթանասուն:

— Եզին համար քսան դահեկան կուտամ:

— Ես երեսուն կուտամ:

— Ես քառասուն:

Սակայն տեւլին պատասխան չէր տար:

Նիզակով կը մշտէր մերթ գերին մերթ եզը: Գերիին ձեռքին մէջ խարազան մը կար:

Այգիներու ըլլան վրայէն իջան դէպի աղիսի փոսը: Հոն տեսարանը դեռ աւելի գոյնզգոյն էր: Գնչուները աղիւսներով տուներ շիներ էին, տանիքի տեղ կամ սաղարթ կամ ալ կաւ դրած էին:

ԿԷԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

47ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 Մայիս Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղապետարանի շէնք սրահներուն մէջ, Փլաս Սէն Սիւլփիս, Փարիզ 6րդ
Մեթրօ Սէն Սիւլփիս եւ Օտէոն

Կը նախագահէ Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ
Կը խօսի Ընկ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Վարչու թեան կողմէ ՕՆՆԻԿ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ծանօթ երգչուհի Օր. Ժ. Տիրատուրեան, արտասանութիւն՝ Օր. Փուշունեան եւ Ա. Փուշունեան, Նուագ՝ Գէորգ Բաբթող եւ Պ. Տէտէեան, Հայկ. ժողովրդական պարեր՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի «Նայիրի» պարախումբին կողմէ:

Կէս գիշերէն կը սկսին եւրոպական պարերը մասնակցութեամբ ռիթմիկ նուագախումբին՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՏԷՏԷՃԵԱՆԻ:

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով — Մուտք 5 ֆրանք

Յայտագիրը կը վարէ Պ. Բ. Հապէշեան

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Աննիկ Գէորգեան, Տէր եւ Տիկ. Մ. Փափազեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Արնուվիլի Վարդապետ Ս. Խաչ եկեղեցին, իրենց քրոջ, մօրաքրոջ, եղբօր եւ քրոջորդի
ՄԱՐԻ ՇԱԹԷՐԻ
եւ ԽՈՐԷՆ ՓՈՂՀԱՐԵԱՆԻ
մահուան Ա. եւ Բ. տարելիցներուն առթիւ:

Այս առթիւ կը նուիրեն քսան ֆր. Կարմիր Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 15 ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

×

ՕԳԸՆԱՑԷՆ Այրի Տիկին Սիւրմէնեան եւ զաւակը Աչոտ Սիւրմէեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի առաւօտ, Վալանսի Ս. Գրիգոր եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝
ԽՈՐԷՆ ՍԻՒՐՄԷՆԵԱՆԻ
մահուան Ե. տարեդարձին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին բարեկամներուն եւ ընկերներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն եւ ընկերները, ցաւակցութիւն կը յայտնեն ընկերներ Գ. Կանանեանի եւ Գ. Աճէմեանի, իրենց մօրեղբօր եւ քենեկալին Յակոբ Թայեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՆԱՍԹԱՍԵԱՆ

(Ալթիսթ)
SALLE DEBUSSY
8, Rue Daru, Métro : Ternes
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆԻՍ 1, ԺԱՄԸ 21ԻՆ
×
ՈՒՐԲԱԹ ՄԱՅԻՍ 28, ԺԱՄԸ 21ԻՆ
MAISON INTERNATIONALE
19, Bd. Jourdan
Բարձր հովանաւորութեամբ
ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՆՈՒԲԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆԻ
Յայտագիր.— Մարչելլօ, Մոցարթ, Պարթոք, Պախ, Ա. Յովհաննէս, Յարութիւնեան:
Մասնակցութեամբ՝ Միշըլին Լակաշի:

ՎԱՐՁՈՒ ՍԵՆԵԱԿ

Վարձու է կահաւորուած սենեակ մը, ամէն յարմարութիւն, ուսանողի մը կամ այր մարդու մը համար, ներկայանալ ժամը 16էն 20,
ՏԻԿԻՆ ՊԱՊԻԿԵԱՆԻ
28, Place St.-Georges
Escalier B, 5ème étage, porte droite
կամ հեռաձայնել՝
TRU. 61-84

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

9ՐԴ ՑԱՆԿ, Ա. ՄԱՍ

Պօմոնի Թաղ. խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, ողբ. Միհրան Քէօսէեանի թաղման առթիւ.—

Տէր եւ Տիկին Վ. Նազարեան, Առաջնորդարանին՝ քսան ֆրանք, Պ. Ռ. Նազարեան, Եկեղեցւոյ քսան, Տ. Պ. Օհանեան եկեղեցւոյ տասը եւ աղքատաց 10: 24 Մարտ.— Ողբ. Նշան Պողջալեանի թաղման առթիւ: Փ. Ծ. — Յ. Ժամկոչեան, եկեղեցւոյ տասը, Պ. Պօղոսեան, եկեղեցւոյ տասը, Յ. Նուշէհիրեան, Կ. Խաչին տասը, 11 Ապրիլ.— Ծաղկազարդ.— Այրի Տիկին Թէրզիպաշեան, կնքահայրութեան համար, նուիրած է յիսուն, Տէր եւ Տիկին Արամ - Ագնիւ Տէրտէրեան եկեղեցւոյ տասը, Կ. Խաչին տասը, Առաջնորդարանին տասը, Դպրաց դասուն տասը եւ Աղքատախնամին տասը, Տ. Փ. Սէֆէրեան եկեղեցւոյ քսան, Տ. Կարապետ Սէֆէրեան եկեղեցւոյ հինգ, Աղքատախնամին հինգ, կնքահայրութեան Տիկ. Ա. Գասպարեան հինգ: Տանի եւ եւ Բասկալ Սիլահեան տասը: Տիկին Ա. Վարդերեան հինգ, Տէր եւ Տիկին Յ. Քիւրտօղլեան տասը, Տ. Ս. Ճէվիզեան, Չէօրէքճեանի հոգ. առթիւ տասը, Տ. Ղ. Տէրտէրեան հինգ, Այրի Տիկին Վերժին Զարդեան 16, Տիկին Ալ. Պապայեան հինգ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Քէսաքեան 30:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ԷՔՍ ԱՆ ՓՐՈՎԱՆՍԻ ՄԷՋ

Հանդիսաւոր պատարագ Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի առթիւ, այս Կիրակի առաւօտ, ճիշդ ժամը 10ին, Քոլէժ Կաթոլիքի եկեղեցիին մէջ, 20 Րիւ Լաաէփէտ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԵՊԻՍԿ. ԹՐԹՌԵԱՆ
Համանուորութեամբ Էքսի երեք հայ յարանուանութեանց:
Կը նախագահէ եւ կը խօսի՝
ՎԱՀԱՆ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ
Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Հ. Յ. Դ.

ՍԱՐՍԷԼ - ԱՌՆՈՒՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն, սովորական հաւաքատեղին:

ՊՕՄՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» ենթակոմիտէի վարչութիւնը ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Երեքշաբթի, ժամը 21ին, սովորական հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլան Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչները: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Զորեքշաբթի ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Վիէնի մասնաճիւղը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, այս Շաբաթ ժամը 16ին, Օհանջանեան սրահին մէջ:

ԿԱՊ. ԽԱՉ.— Միջմասնաճիւղային ժողովը այս Շաբաթ, ժամը 15ին, Կ. Խ. «Տէր - Դաւթեան» դրասենեակի մէջ, Մշակոյթի Տուն, Գ. յարկ: Կարեւոր օրակարգ:

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի միջմասնաճիւղային ժողովը այս Շաբաթ ժամը 15ին, Ահարոնեան սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր մասնաճիւղերու վարչութիւններէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

ՀԱՄԱԽԱՐԲ. Հայր. Միութեան Սէնթ Անթուանի մասնաճիւղի անդամական ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Պաստիտ Պաւ Մարիուսի սրահը: Անհրաժեշտ ներկայութիւն:

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ Նահանգային Մուրատ Ուսումնասիրացի Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, եւ ոչ անդամները այս Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Խրիմեան դպրոցին մէջ: Օրակարգ.— Նոր վարչութեան ընտրութիւն եւ զանազան: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Peintre-Décorateur
(Artisan)
ՊԱՍԻՄ ԿԱՐՊԻՍ
53, Rue Notre-Dame de Nazareth
PARIS (3ème)
ՀԵՌԱՁԱՅՆ.— 254 · 95 – 98

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆՔԵԱՆ
Ձեր տրամադրութեան տակ է
բոլոր ճամբորդութիւններու համար
ՕԴԱՆԱՒ–ՇՈԳԵՆԱՒ–ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
Դիմել
Agence de Voyage
PARENTY & DESROUSSEAUX
7, Rue de Hanovre — PARIS (2e)
Métro :
4 Septembre ou Opéra
Téléph. : RIC. 79-86
RIC. 79-39
Բաց է ամէն օր,
ժամը 9–12 եւ 14–18
բացի շաբաթէն,

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

Այս Հինգշաբթի, տօն է մեր Փրկչին Համբարձման: Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Հոգաբարձութեան կարգադրութեամբ այդ օր է նաեւ մասնաւոր առիթ մը Հայ Մանուկներու Հաղորդութեան:

Հրաւիրուած են Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր հայ մանուկները ներկայ գտնուելու հանդիսաւոր պատարագին եւ մասնակցելու Ս. Հաղորդութեան խորհուրդին:

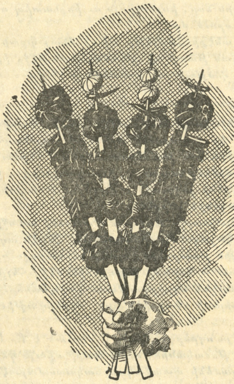
ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՕՐԸ

ՊՈՐՏՕ.— Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Նիկոլ Աղբալեան խումբը, Նոր Սերունդի քսանամեակը կը տօնէ, այս Կիրակի կէսօրէ ետք, ժամը 15·30ին, Ռոլագ - Սոլֆէրինօ սրահը, (Մունէյրա փողոցին մէջ):

Խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն, պար:

Կը ներկայացուի նաեւ

ՎԻՌԻ ՃԱՇԱՐԱՆԻՆ ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ
(Կատակերգութիւն մէկ արար)

ՃԱՇԱՐԱՆ
ԵԱՐ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԹԵԽԱՆԵԱՆ
Եւրոպական, հայկական եւ կովկասեան ընտիր ճաշեր:
Առաջնակարգ կովկասեան խորոված՝ներ:
ՀԱՃԵԼԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏ
AU CŒUR MÊME DES CHAMPS-ÉLYSÉES
4, RUE ROBERT-ESTIENNE
(coin Rue Marbeuf) PARIS-8e
Téléph. : BAL. 31-21 et 30-84
Métro : F. D. Roosevelt

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — R. C. Seine 57 A 2731

Tél. : PROvence 86-60 — C.C.P. Paris 15069-82

ԿԻՐԱԿԻ 23 ՄԱՅԻՍ

DIMANCHE 23 MAI 1965

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 փր. Հատը 0·30 Ֆ.

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 10314

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — Nº 10.314

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

Թէ Թեւ Ունէի...

Ինչե՛ր պիտի երգէր բանաստեղծը, եթէ կարենար նախատեսել 1915 Ապրիլ Տասնըմէկը :

Իր երեւակայութիւնը բոցավառ կայծեր պիտի արձակէր, պիտի սաւառնէր արեւելքէն արեւմուտք, անսահման աւերակներու եւ արեան գետերու վրայ : Պիտի տեսնէր ամբողջ քաղաքներ ամայի եւ խոպան: Տարածութիւններ ուր բուերն անգամ կը վախնան բոյն դնել :

Իր աչքին առջեւ պիտի պարզուէին արիւնաթաթախ դաշտերը, եւ իր ոտքերուն տակ պիտի խշրտային ջարդուփշուր ոսկորները աւելի քան մէկ միլիոն Հայազաւակներու :

Թափ տալով երեւակայութեան, պիտի հասնէր դէպի Միջագետքի անապատները, ուր աւազը այլեւս անճանաչելի դարձած է, խառնուելով մարդկային ոսկորներու փոշիներուն հետ :

Յետոյ ամփոփուելով եւ նորէն թափ տալով իր երեւակայութեան, մէկ – մէկ պիտի համրէր Հայաստան աշխարհի նահանգներն ու քաղաքները, աւաններն ու գիւղերը, ագարակներն ու խրճիթները: Եւ ահա իր առջեւ ձեւ ու մարմին պիտի առնէին.—

Հարիւր հազարաւոր գիւղացիներն ու արհեստաւորները, որ քարէն հաց կը հանէին աւարառու եւ ջարդարար խուժանի մը արիւնածարաւ նայուածքին առջեւ :

Հազարաւոր չարքաշ մտաւորականները, որ լոյս կը ցանէին խաւարակուռ Անատոլուի լեռներուն եւ դաշտերուն մէջ.

Հարիւր հազարաւոր կիներն ու աղջիկները, որ իրենց աշխատանքովն ու բարի ժպիտովը կը շէնցնէին տուն – տեղ, հայրենի բոյներիկները .

Անհամար երախաներն ու մանուկները, որոնք ապարէզ կը կարդային երկինքի թռչուններուն, իրենց կայտառ կանչերով եւ կենսայորդ չարաճճիներով .

Բիւրաւոր մամիկներն ու ծերունիները, որոնք խունկի հոտ կը բուրէին տուներու երդիքներուն վրայ եւ սեմերուն առջեւ .

Ապա կղերն ու առեւտրականը, բժիշկն ու փաստաբանը, երկրաչափն ու հողագէտը, հաշուակալն ու գիտունը, դիւղապետն ու հանրային պաշտօնեան .

Եւ անոնց վերեւ, իբրեւ լուսապայծառ համաստեղութիւն, գրագէտն ու բանաստեղծը, յեղափոխական առաքեալն ու մտքի վաստակաւորը, արուեստագէտն ու երգիչը, նկարիչն ու երաժիշտը, իմաստասէրն ու վարդապետը, նորածիլ տաղանդն ու հասուն իմացականութիւնը .

Ու վերջապէս հազար ու հազար զինուորներն ու բանուորները, սկիզբէն իսկ զինաթափ եւ շղթայակապ :

Հազիւ ակնարկ մը նետած, անոնք պիտի փոշիանային, եւ բանաստեղծը, անյուր խռովքի մը մատնուած, պիտի վերսկսէր երգը .—

« Թէ թեւ ունէի», «Ազատ Մասեաց » սարերէն կը թռէի Լոնտոն եւ Փարիզ, Պերլին եւ Հռոմ, Պետրոգրատ եւ Մոսկուա, յետոյ մինչեւ Ամերիկա: Կը բարձրանայի մինչեւ աստղերը, կ'իջնէի ամպերն ի վար, եւ կ'աղաղակէի բոլոր ուժովս .

— Ժողովուրդ մը կար այս հողերուն վրայ եւ այսօր չկայ: Ուրա՞խ էք որ չկայ :Դուք որ միլիոններ կրակը նետեցիք յանուն ազատութեան եւ արդարութեան, ուրա՞խ էք որ երկուքն ալ խաչուեցան այդ ժողովուրդին հետ, ջարդուփշուր խորտակուեցան այդ ժողովուրդին ոսկորներուն հետ, որպէսզի անոնց տեղ քարիւղի հորեր ժայթքէին աւերակներէն: Որպէսզի հարթուին արշաւանքի ճանապարհները, ի փառս եւ ի շահ աշխարհակալութեան :

Թէ թեւ ունենայի, պիտի թառէի կառավարական պալատներու կատարին վրայ եւ պիտի հարցնէի բարձրաձայն .

— Ձեր ուրացումն ու դաւաճանութիւնը իբրեւ յաղթական եւ դաշնակից, ինչո՞վ կը տարբերի միւսին գազանաբարոյ կատաղութենէն : Մէկը միւսին լրացումը չէ՞: Թագն ու պսակը, փշէ պսակը աշխարհագործ Ողջակէզին, որ շարունակուեցաւ տարիներ ու տարիներ, ձեր աչքերուն առջեւ :

Եւ դուք որ «պատերազմի ոճիրները » կը դատէք այսօր, մանրակրկիտ հարցաքննութեամբ, գոնէ Զատկի օրով մը հարցաքննեցի՞ք ձեր խիղճը, ի յուշ այն միւս քաղմնելի, աննախընթաց ոճիրներուն — Հայաջինջ Սարսափներ — որոնց հեղինակը իբրեւ հաւասարազօր անդամ բազմած է այսօր Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան մէջ : Ինչպէս երէկ, Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ ...

Շ.

21 Ապրիլ 1946

ԼՈՆՏՈՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

Սերովբէ Արք. Մանուկեան Փարիզ վերադարձած ըլլալով, հետեւեալ տեղեկութիւնները քաղեցինք իրմէ, Լոնտոնի ծանօթ տագնապին մասին :

Սերովբէ Արք.ի գլխաւոր ճիգն եղած է Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ խնամակալութեան որոշումը բեկանել տալ, բայց իր ջանքերը ապարդիւն անցած են այդ ուղղութեամբ : Կաթ. Պատուիրակը հաստատեց թէ գաղութը ձեռնարկած է նոր եկեղեցւոյ մը շինութեան եւ որոշած իբրեւ առաջնորդ պահել Պսակ Արք.ը: Ցարդ ոչ մէկ լուր կայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն: Գաղութը ամբողջովին իր առաջնորդին կողքին է, յօժար ամէն զոհողութեան պաշտպանելու հայ եկեղեցիին ազգային եւ ժողովրդական նկարագիրը :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՏԸ ԿՈԼ ջերմ ընդունելութեան արժանացաւ Սօմիւռի մէջ: Այս հանգրուանին ընթացքին, մասնաւոր ուշադրութիւն գրաւած է նախարարապետ Փոմփիտուի ներկայութիւնը : Ոմանց կարծիքով տը Կոլ ուզած է ժողովուրդին ներկայացնել իր «գահաժառանգը» թէեւ Փոմփիտու բացատրած է թէ կինը Մայէնի շրջանէն ըլլալով, պարզապէս «ընտանեկան ուխտագնացութիւն » մը կը կատարէ: Տը Կոլ, Լավալի մէջ, խստօրէն քննադատած է Դ. Հանրապետութեան «կառավարական քալէիտոսքոփը» : Ներկայիս Սարթի նահանգը կ'այցելէ :

ՈՒ. ԹԱՆԻ պահանջած 24 ժամուան զինադադարը Սան – Տոմէնկի համար, ի զուր դարձաւ, բայց Կարմիր Խաչը եր կարաձգում մը կ'ուզէ տրուած ըլլալով որ 24 ժամը չի բաւեր մեռեալներն ու վիրաւորները ժողվելու կամ թաղելու համար: Իմպէրթ Պառերաս շատ անդրդուելի մէկը կը թուի ըլլալ որ ժամ առաջ կ'ուզէ վերռկուիլ ջարդը : Կին մը որ կանացի պատուիրակութեան մը հետ, դիմած էր Պառերասի որպէսզի դադրեցնէ կռիւները, յայտարարած է թէ ժպիտով մերժած է եւ աւելցուցած է «այս մարդը քար մը ունի սրտին տեղ»: Ապահովութեան Խորհուրդը մերժած է ամերիկեան միջամտութիւնը դատապարտող խորհրդային բանաձեւը :

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ երկու տիեզերագնացներ ամերիկեան անջրպետային ամէնէն երկար թռիչքը պիտի կատարեն Յունիս 3ին :

Օրը Օրին

ՏԻԱՐ ԱԲԳԱՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Բարեկամներուս բազմութեան մէջ ուշագրաւ տեղ մը կը գրաւէ «բոլորտիք – եան» Տիար Աբգարը՝ իր ծանրութեամբ եւ իր «անկախ» տեսակէտներով :

Կուռտ ու կլոր մարդ մըն է : Ամուսնացած է եւ ունի երկու աղջիկ, երկու մանչ :

Վիճակը տեղն է, այսինքն բարեկեցիկ է: Տուն ունի, պարտէզ ունի, ինքնաշարժ ունի, սառնարան ունի, լուացքի մեքենայ ունի, ձայնասփիւռ ունի, հեռանկարի գործիք ունի: Հեռաձայն անգամ ունի :Եւ երկու հատ — մէկը խանութը, միւսը տունը :

Է՛, այս երանելի երկրին մէջ, երբ այս «առաքինութիւնները» ունիս, կը նշանակէ որ «անվերարկուներու» եւ ծակ սաբատով պտըտողներու դասակարգէն բաւական մը հեռացած ես ու մտած ես շընորհքով մարդոց «ակումբը» :

Բայց, Տիար Աբգար բարեկամս մէկ հիմնական թերութիւն ունի — ազգային ճակատին վրայ, վճռական տեսակէտներ չի յայտներ՝ մարդ չվիրաւորելու մտահոգութեամբ :

Այսինքն, կուսակցական գիծ, գոյն, չունի եւ կլոր կլոր կը դառնայ բոլոր կազմակերպութեանց բոլորտիքը :

Շա՛տ զգոյշ է, շա՛տ խոհեմ, շա՛տ շրջահայեաց եւ ինչ որ ըսէ, նախ կը չափէ, կը ձեւէ իր բառերը ու յետոյ բերանը կը բանայ : Վարժութեան խնդիր: Ինչպէս իր յաճախորդին պանիր կամ կարագ ծախելու ատեն, նախ կը կշռէ այդ ապրանքները, յետոյ կը յանձնէ անոր, այնպէս ալ իր կարծիքները կրամ առ կրամ կը կշռէ, յետոյ կը պատմէ դիմացինին :

Իր կարգ մը սովորութիւնները ուշադրութիւնս գրաւած են :

Օրինակ, Տիար Աբգարը ծնած է Մայիս 28ի մը: Իր անցագիրը տեսած եմ աչքովս: Բայց, երբ իրեն հարցնէք իր ծննդեան օրը, կը պատասխանէ.

— Մայիս 29ին ծնած եմ ...

Որովհետեւ, չուզեր իր ո՛չ – Դաշնակցական ծանօթներուն սիրտը կոտրել՝ անոնց չսիրած թուականը արտասանելով :

Յետոյ, Տիար Աբգար բարեկամս երբեք միասին չ'արտասաներ կարմիր, կապոյտ եւ նարնջագոյն բառերը ու ո՛չ մէկ ատեն իր հիւրանոցին ծաղկամանին մէջ կը տեսնէք այս գոյներով աղուորցած ծաղիկներ՝ քով քովի, քիթ քիթի :

Որովհետեւ, կրնայ պատահիլ որ իր ո՛չ – Դաշնակցական բարեկամները, յանկարծ, այցելութեան գան եւ այդ երեք գոյները գիրկընդխառն դիրքի մէջ տեսնելով, անտեղի վերագրումներ ընեն իրեն :

Արդարեւ, կը պատմէ թէ տարիներ առաջ, իր կնոջ ընկերուհիները, ցերեկին, փոքրի կուզան եւ երկար բազմոցին վըրայ երեք նոր կարմիր, կապոյտ եւ նարնջագոյն բարձիկներ տեսնելով, կը յանդիմանեն իրենց ընկերուհին.

— Ալի՛ս, դո՞ւն ալ... Ա՛լ ուրիշ գոյն չկա՞ր ...

Ան է, աս է, Տիար Աբգարի տան ներքին կանոնագրին մէջ բարեփոխում մը կատարուած է :

— Ատ գոյները իրարու քով պէտք չէ տեսնուին այս տան մէջ, կնի՛կ... Ես յաճախորդ կորսնցնելու միտք չունիմ ...

Տիար Աբգար բծախնդիր է ուրիշ երեւոյթներու մէջ ալ :

Օրինակ, երբ ընտանեկան հաւաքոյթի մը մէջ, հարկադրուած ըլլայ Սերոբ Փաշային անունը տալու, անպայման, կը խօսի Հաջի Բէգի մասին ալ ...

Եթէ ստիպուած ըլլայ Զաւարեանի յիշատակը յարգելու, վարպետօրէն ձեւը կը գտնէ եւ քանի մը անուշ բառեր ալ կ'ըսէ Տամատեանի մասին ալ :

— Ան ալ բարի մարդ էր ...

Հին բարեկամներ ըլլալով, վստահօրէն գիտեմ թէ ամուսնացած է Նոյեմբեր 29ին :

Երկու տարի առաջ, սակայն, իր ամուսնութեան 25ամեակին առթիւ խնջոյք մը սարքեց իր տունը: Հրաւիրատոմսը կ'ըսէր.

— Մեզի հրամեցէք Նոյեմբեր 30ի Ուրբաթ իրիկունը ...

— Բարեկամ, այդ հրաւիրատոմսին վըրայ տպագրական սխալ կայ — Նոյեմբեր 29ը եղեր է 30 ... Փոխել տուր ... Ես հարսնիքիդ եկած էի, թուականը միտքս է... Չեմ մոռնար, քանի որ իմ առնելիք աղջիկս, դո՛ւն առիր ...

—·Դուն քիչ խօսէ, ես իմ ըրածս գիտեմ, յանդիմանեց :

×

Զերկարեմ : Եթէ «լուս»ըսելով լուսընկայ կը հասկնաք, մինչեւ այս սիւնակին այս կէտը հասկցած պէտք է ըլլաք նաեւ որ Տիար Աբգար բարեկամս ո՛չ Դաշնակցական է, ո՛չ Հնչակեան է, ո՛չ Ռամկավար է, ո՛չ համայնավար է, ո՛չ բողոքական է, ո՛չ կաթոլիկ է եւ ո՛չ ալ Լուսաւորչական: Բան մըն ալ չէ: Չէզոք է, անկախ է, այսինքն « բոլորանուէր» Հայ է:

×

Բայց, քանի մը շաբաթէ ի վեր, Տիար Աբգար բարեկամիս վրայ քաջութիւն մը եկեր է :

Ո՛ւր է առաջուան խոհեմ ու շրջահայեաց Աբգարը : Փոխուե՛ր է, փոխուե՛ր: Եւ վտանգաւոր բաներ կ'ըսէ :

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ պատահեցաւ, Աբգար ...

— Հարցնելդ աւելորդ չէ՞... Դուն լըրագիր չե՞ս կարդար ...

— Կարդալը կը կարդամ, բայց երդում չեմ ըներ թէ ամէն բան կը հասկընամ... Նորութի՞ւն մը կայ ...

— Հարկաւ կայ ... Նայէ՛, Երեւանի մեր ալաններրը մեր հողերը ետ կը պահանջեն ... Դուրսի հողերն ալ, ներսի հողերն ալ ... Ասանկ բան լսա՞ծ էիր յիսուն տարիէ ի վեր ...

— Լա՛ւ, այդ պատմութիւնը քեզի՞ հետ ինչ կապ ունի.... Այսինքն, ինչո՞ւ առաջուան խոհեմ եւ բերանը – գոց Աբգարը չես ...

— Ըսեմ — ես, ասկէ ետք, ո՛չ Դաշնակցականէն կը քաշուիմ, ո՛չ ալ Հընչակեանէն, ո՛չ մեր ժամուն Տէրտէրէն, ո՛չ ալ մեր Կաթողիկոսներէն ... Ես իմ որոշումս տուեր եմ, քեզի ալ յայտնեմ.

— Յայտնէ նայիմ ...

— Աղէկ մտիկ ըրէ — եթէ մեր անուշիկ Երեւանը ետ մեր Վանը, Կարինը, Բաղէշը, Տրապիզոնը, Կարսը, Արտահանը, Նախիջեւանը, Ղարաբաղը, Գանձակը, Լօռին, Շուշին, Ախալքալաքը ետ առնէ եւ մեր հիմակուան փոքրիկ Հայաստանին կցէ, ես օդանաւը պիտի առնեմ եւ շիտա՛կ Երեւան պիտի երթամ եւ ճակատը պիտի պագնեմ մեր տղոցը ...

– –Կարծեմ, եթէ ատանկ հրաշք մը պատահի, Արտասահմանի մէջ Հայ չի մընար, ամէնքն ալ ձեռք – պագի կ'երթան, բացի, անշուշտ կիլպէնկօղլու Նուրիէն, որ այդ օրերուն, Անգարա գացած պիտի ըլլայ՝ արցունք սրբելու ... Բայց վախ մը ունիմ, Աբգար — Արեւմուտքի աչքէն պիտի իյնանք ...

— Մեր ալ շա՛տ հոգն էր... Աչքէ չինկա՞ծ ինչ շահ ունեցանք որ աչքէ ինկած վախ ունենանք ...

— Իրա՛ւ ես, Տիար Աբգար ...

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՄԵՐ ԲՆԱՇԽԱՐՀԸ

Ակնցիները առանց բացառութեան քաղաքացի կեանք կը վարէին, գիւղերը՝ նակներու կեանքն ալ այնպէս էր ինչպէս: Երկրագործութիւնն, որ գիւղացի դասուն զբաղումն ըլլալու է եւ իրենց ապրուստի միջոցը, չկայ գրեթէ կամ թերեւս այնքան քիչ է որ անկարելի տեղ մը կը գրաւէ :

Ակն քաղաքը բացառիկ դիրք մը ունի : Բազուղլին քարոտ եւ զառիվայր ըլլալով՝ չի յարմարիր երկրագործութեան եւ ժողովուրդը ստիպուած կը պանդխտի : Առանձին ժողովրդոց մէջ երբ կը պակսի երկրագործութիւնը, կը պակսի նոյնչէտայն ապրելու ամէն միջոց: Իսկ առեւտրական գործունէութիւնը բաւական չէին ապրեցնելու Ակնայ ժողովուրդը եւ այս կացութեան դիրքը զինքը նեղ կացութեան կը մատնէ, ինչ որ դժբախտութիւն մըն է: Հասարակ զբամատէր սեղանաւորներու զբամազլալով զուարճալի կեանք վարելէն վայր մըն էր Ակն, իբր ամառանոց եւ ձմերանոց, իբր զբօսավայր : Ճիշդ այսպէս շատեր պանդխտելներու վաստակով, կ'ապրէին, ձոխ եւ շռայլ, բարեկեցիկ եւ վայելչաճաշակ : Ցեռին հասարակ դասակարգը հոր գործելով եւ մասուրա լեցնելով կամ գործագործութեամբ ըստ բաւականին գոհացուցիչ ապրուստ մը կ'ապահովէին դիւրատար ձիով, եւ իրենց ճիտին ոսկեայ շարոցներ, կերտանցըխ, անբաժան էին, ինչ որ աւելի ջանասիրութեան, այլոց կարօտ չմնալու նախանձախնդրութիւնն ունէին ընդօծին զովելի առաւելութեամբ :

Միջակորեար եւ աւելի հարուստ ընտանիքներ վայելչօրէն եւ փարթամութեամբ ապրիլ կը սիրէին: Իրենց վրայէն յայտնի կ'ըլլար բարեկեցութեան ճաշակն ու սէրը, որ առատապէս աչքի կը զարնէր Ակնայ մէջ եւ յայտնի ապացոյց այս բարեկեցութեան արժան էր դիտել տուներու վեղեցկութիւնն եւ զովելի այլ հանգամանքները :

Ուրիշ գաւառներէ աւելի ունէին արդի քաղաքակրթութեան հետեւողութիւն, թէ հանրային եւ թէ մասնաւոր կենաց, վարուց եւ բարուց մէջ, թէ ներս կամ թէ դուրս իրենց տուներու կամ երկրին մէջ:

Այս առաւելութիւնները չէին տեսնուեր Եփրատի յայնկոյս եւ յայնկոյս ափերուն գտնուած այլ գաւառներու մէջ : Արեւելեան թէ արեւմտեան հայաբնակ գաւառներու մէջ, մանաւանդ աչքառու կերպով իգական սեռի ազատութիւն, հաւասարութիւն արանց եւ կանանց մէջ առանց բացառութեան, թէ խոնարհ եւ թէ ըստ ինքեան բարձր դասակարգերու մէջ, յոբում կանայք կ'ընդունէին համարձակաբար հիւրեր, կը խօսակցէին դէմ առ դէմ, բաց եւ պայծառ ճակատով կը սեղանակցէին, բարոյական բաղձալի ըմբռնումով: Նոյնիսկ հիւրերն ինչ սեռի ալ պատկանէին, կը վայելէին ու կը վայլեցնէին իրենց նորասէր կենաց եւ համարձակ կենցաղավարութեամբ: Ակնայ կիները, բաղդատմամբ այլ գաւառներու իրենց ցեղակիցներուն, համակերպած կ'ըլլային ժամանակին պահանջմանց ի նպաստ իգական սեռի ազատագրութեան :

Ապուչեխ եւ Կամարակապ գիւղերը, թէպէտ ըստ պաշտօնական արձանագրութեան՝ անունով գիւղ կը կոչուէին, բայց ոչ մէկ տեսակէտով պակաս եւ յետնեալ արուարձաններ կարելի էր համարել քաղաքէն՝ ուրկէ հեռաւորութիւնը երեք քառորդ ժամ էր : Ճիշդ միեւնոյն քաղաքակրթական կեանքը կը տիրէր հոն եւս՝ համանման ճաշակով եւ նոյնանման ոգիով : Երբ բաղդատութեան դնենք ուրիշ գաւառներու գիւղերու հետ, անոնց չէ կարելի գիւղ ըսել, արդեամբ եւ մէկին գիտնալով ամենազարգացեալ եւ յամենայնի յառաջադէմ եւ քաղաքակրթեալ գիւղեր են ամէն հանգամանքով: Բացի երկրագործութենէ, որ երբեք չունին, առոր փոխարէն ունէին ձմեռնային բնակարան եւ ընդարձակ այգեստաններու պարտէզներու մէջ ամարանոց, հնձաններ : Այս պարագայն բացառաբար աչքի կը զարնէր այս գաւառին մէջ: Կայ 12 ժամուան հեռաւորութեամբ Բինկեան գիւղը, որ ունի երկրագործութիւն, բայց ժողովուրդին մակարդակը եւ ընտանեկան վարք ու բարքը, կրթական եւ ուսումնական վիճակը բարձր եւ նախանձելի էր : Առաջնորդական վիճակ մըն էր այս քաղաքը, ուր պաշտօնավարած են յիշատակելի եւ փնտռուած Առաջնորդներ, որպիսիք էին՝ Գարեգին Սրուանձտեանց, Մուշեղ Սերովբեան: Շուրջ բոլոր կային յունադաւան գիւղեր, Վանք գիւղ, Զորակ եւ Մուշաղկայ գիւղերը, որոնք ունէին եկեղեցի եւ վարժարան, որոնց ուսուցիչները միշտ Լուսաւորչական կ'ըլլային: Միայն եկեղեցիին մէջ Աւետարանը յունարէն կը կարդացուէր, բայց ժողովուրդը չէր հասկնար եւ միշտ հայերէն կը խօսակցէին իւրայատուկ առոգանութեամբ : Կայ նաեւ Վեց Փարա գիւղերը, անունները միշտ hայացի, բայց ժամանակի ընթացքին դաւանափոխ հայրենակից դրացիներ էին, որոնք համեռաշխ եւ խաղաղ կենցաղ ունէին միմեանց հանդէպ: Ունէինք իւր վարժարաններ բոլորն ալ երկսեռ : Քաղաքին մէջ կային Նարեկեան, Ներսէսեան – Հռիփսիմեան (իմ վարժարանս): Գիւղերուն մէջ Արամեան, Մեսրոպեան Ս. Նշան վարժարանները եւ ծաղկոցներ : Այդ վարժարաններու Թոշակները գրեթէ չնչին գումարներ էին, մէն մի աշակերտի մէկ դրշ. կամ հարիւր փարա, որովհետեւ Իսթանպուլի մէջ կային կալուածներ, այս վարժարաններու կամ եկեղեցեաց վագֆ եղած. որոնց եկամուտով կը մատակարարուէին առաւելապէս, գիրք, տետրակ, գրիչ, գրենական պիտոյքներ, յաճախ ալ ձրիօրէն մատակարարուելով :

Մի զարմանաք երբ ըսեմ թէ քաղաքի ժողովրդեան 12էն մէն ուսանող էր, եւ անոնց իւրաքանչիւրին ծախքը տարեկան 90 – 100 դրշ. որ պատիւ կը բերէր Ակնցիներուն կրթական գործի մէջ, ուսուցիչներն ալ մեծաւ մասամբ ձեռնհաս : Մէն մի դպրոց ունէր հոգաբարձութիւն եւ յատուկ ծրագիր :

Ունէին պաշտօնական ընտրեալ մարմիններու Թաղային խորհուրդներ եւ հոգաբարձութիւն, որոնց անդամները գործին ատակ, զարգացեալ եւ գիտակից անձեր կ'ըլլային: Ունէին կանոնաւոր ընդհ. ժողովոյ ատենագրութիւններ, ամէն ինչ տեղին կազմակերպուած:

Մի զարմանաք երբ կ'ըսեմ թէ Ակնցիք Թուական մեծ առաւելութիւններ ունէին ուրիշ շատ գաւառներու վրայ, որովհետեւ իրենց վիճակի ընտրեալ Առաջնորդները, ազգանուէր եւ ընտրեալ անձինք էին, նուիրեալներ իրենց ուխտին, որոնք ուր որ ալ ըլլային, կարող էին նոյնքան գոհացուցիչ վիճակի վերածել այլ թեմեր եւս: Բայց Ակնայ աչքառու առաւելութիւններն ալ ակներեւ էին յիրաւի: Սըրուանձտեանց Գ. վրդ. իր բոլորանուէր ջանիւք եւ քարոզչութեամբ իր բարձրութեան վրայ միակն է, որ տարակուսելով այս գաւառի ապագայի մասին՝ իր քարոզներուն մէջ յաճախ «քանի պանդուխտ պիտի ապրիք, ի պանդխտութեան վաստակելով հոս պիտի ապրիք այրն՝ ի Պոլիս, կինն ու ընտանիք ի գաւառ, մուխ է ձեր ապաղան » կ'ըսէր չեշտելով, որովհետեւ պանդխտութեան դառնութիւններն եւ ընտանեկան յարկի երկար բաժանումները յուռի պարագայ մը կը կազմէին, կարօտով մնալով գրեթէ միշտ, ամուսինն կնոջմէն, հայրն իր զաւակներէն եւ ծնողքներէ : « Գաղթեցէք ի Պոլիս կամ այլուր, որովհետեւ օր պիտի լինի որ պիտի ուզէք երթալ, միջոցը պիտի պակսի ձեզի, եւ ձեր որբերը կապելու կապիչ պիտի չգտնէք » կ'ըսէր :

Քաղաքին արուարձաններուն մէջ գրեթէ կարելի է հաշուել ի հեռաւոր կամ ի մօտոյ, Բաղըշտաչէ բաւական հեռու եւ Պաղչէ գիւղի մերձ, Ս. Երեման վանքը առանց վանահօր, որ իր լաւ եւ կանգուն օրերուն՝ յաճախ նշաւակ եղած է Տերսիմցիներու ոտնձգութեան, բայց աւեհին, լաւ ընտրութեամբ Գող Սիրական անուն պարթեւահասակ եւ երկար փառաւոր մօրուքով անձ մը պահապան դրուած էր, որ քաջ քրտախօս լինելով՝ միշտ պաշտպան եւ տէր կեցած է եւ դէմ դրած անոնց յարձակմանց եւ կամ աւաղութեանց :

Ի Կարուշլայ գիւղ, կար Ս. Կոչման եւ Ս. Դամիանոս ուխտատեղի եկեղեցին կարմիր կղմինտրաձեւ քարերով կառուցեալ, պատուհանները նեղ եւ փոքր երկարութեամբ շինուած, ի ներքուստ խորհրդաւոր խաւար աղօթատեղի, իր մատաղարանը ըլլան բարձունքին հաստատուած բերդի նման եւ անմատչելի, հաստատուած իր առջեւ փռուած դաշտին վրայ, հաստաբերձ եւ զարեւոր ծառերով զարդարուած, ուր ամէն տարի Նոր Կիրակիին խուռներամ բազմութիւն մը իրեն կը քաշէր, տեղի ունենալով խանդավառ տօնակատարութիւն, պար եւ պէսպէս զուարճութիւններ :

Մերձակայ գիւղին մօտ կայ Ս. Գր. Նարեկացիի ուխտավայրը, դաշտին մէջտեղ կառուցուած, անդուռ եւ առանց տանիքի, միայն ունենալով բաց խորան մը եւ ժողովրդեան յատուկ վայր ուր առանց ցեղի եւ կրօնի խտրութեան՝ ամէն ազգի ուխտաւորներ անպակաս կ'ըլլային: Աստուածածնի օրը անոր մատաղօրհնութեան եւ ուխտագնացութեան օրն էր :

Ապուչեխ գիւղը բացառիկ տեղ մը ունի այս միջավայրին մէջ, իր անուանի ամիրաններով, մեծամեծ հարուստ սեղանաւորներով եւ գիտութեան իր անուանի դէմքերով, Արփիարեան եղբայրներով, Ա. Չերազի գիւղէն՝ Մինաս Չերազով, Զօպանեանով, Գր. Զօհրապով, Գ. Չէքէպի Ազարեաններով: Այս գիւղի Ս. Նշան եկեղեցին, Թանգարան մըն էր, անգնահատելի եկեղեցական զգեստներով, Օրինակելի օրինակեալ ձեռագիր Աւետարանով եւ « Սասուն » անուամբ ձեռագիր եւ մագաղաթեայ այլ Աւետարանով իբր ազգ. հնութիւններ, որոնցմով ոմանք հոս՝ ի Մայր եկեղեցի բերուած ըլլալը կը յիշատակուի :

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԷՄԻՐՋԵԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊԻ ՄԱՍԻՆ

Ա.

Գրիգոր Զօհրապի պէս մեծ մարդու տէր եւ հանճարեղ անձնաւորութեան մասին գրելու համար, պէտք է գրիչ ունենալ եւ ոսկի գրիչ, իսկ իմս մատիտ է անգոյն, բայց որովհետեւ իրարու շատ մօտ մարդիկ ենք եղած (*) եւ ամէն օր հանդիպած, մանաւանդ որ տղայիս կնքահայրն էր, փորձեմ յուշերէս բան մը թողուլ առ թուղթին, որ մնայ անկորուստ :

Զօհրապ միջահասակ, բաւական լեցուն կազմուածքով, կլոր դիմագիծերով, ուշագրաւ տեսքով, շարժուձեւերով աշխոյժ մէկն էր, զննող, նկատող հայեացքով, այնպէս կը դիտէր շուրջը, որ կարծես նիւթ կը հաւաքէր: Արտաքնապէս միշտ ճաշակաւոր, անգլիական ամէնէն ազնիւ բրդեղէն կտորներով fոսթիմներու մէջ եւ ամէն ինչ հագուածին համապատասխան, բաճկոն, փողկապ, թաշկինակ եւայլն, եւ այս բոլորը շատ անփոյթ ձեւով, կարծես ինքնիրենը եղած ըլլար :

Պերճաբան էր Զօհրապ, բառին ամենա–

(*) Հեղինակը եղերաբախտ Վարդգէսի կինն է, իսկ Վարդգէս մտերիմ ընկերը եղած է մեծ գրագէտին :

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՋՈՀԵՐԸ

Կոմիտասը, Պոլիս վերադառնալուց յետոյ, համեմատաբար զգաստ մի պահին պատմել է, թէ Վարուժանը ձեռք բերելով թղթի կտորներ, բանաստեղծութիւններ էր գրում : Գրել են շատերը՝ իրենց ձեռքն անցած թղթի կտորների վրայ, Այաշի ու Չանկըրըի պատերին :

Ի՞նչ եղաւ այս հայ մտաւորականութեան ճակատագիրը : Այդ մասին գրուել է աւելի շատ, քան Հայոց պատմութեան որեւէ շրջանի մասին, գրուել են հաւաստի աղբիւրների տուեալներով: Գրել, պատմել են այդ մարդիկ, որոնք եղել են կարաւանի մէջ, պատուել են տարբեր պատճառներով: Փաստեր են հաւաքուել նաեւ կամայ – ակամայ սպանդին մասնակցած Թուրքերից : Մեր նպատակը չէ հանրայայտ այդ փաստերը նորից կրկնել: Միաժամանակ չենք կարող դէթ համառօտ կանգ չառնել այն իրողութեան վրայ, որ մտաւորականութեան ջարդը նոյնպէս, ինչպէս ամբողջ հայ ժողովրդի կոտորածը, ոչ թէ արդիւնք էր պատերազմական իրադրութեան, թելադրանք՝ պաշտպանական նկատառումների, ինչպէս փորձում են ցոյց տալ Թուրք պատմաբանները, այլ իթթիհատի ծրագրի մի մասն էր: Իրականում Թալէաթը հայ մտաւորականութեան ջարդով զբաղուել է նոյնքան, որքան ռազմաճակատի վիճակով : Նա շարունակ հեռագրային կապ է պահպանել ոստիկանատների հետ, անձամբ որոշել սպանութիւնների հերթականութիւնը :

Աքսորուած մտաւորականների մայր ցուցակը գտնուում էր Թալէաթի սեղանի գզրոցի մէջ: Նա էր հրահանգում խմբական սպանութիւնները: Այս պայմաններում, խումբ առ խումբ ընթերցւում են նրանց անունները, Չանկըրըի ու Այաշի արգելանոցներից դուրս բերելով նրանց՝ կառքերով տանում են բաց տարածութիւններ ու սպանում : Իւրաքանչիւր դէպքում աքսորականներին յայտնում էր, թէ նրանց տանում են Տիգրանակերտ ռազմական ատեանում դատելու. ... Այսպէս, Ռ. Զարդարեանին, Բժ. Ն. Տաղաւարեանին, Է. Ակնունին եւ երեք ուրիշ մտաւորականների Այաշից կառքով դուրս են բերում նոյն հաւաստիացմամբ եւ ճամբին, Ուրֆայի մօտերը, սպանում տեղի Իթթիհատական կուսակալ Ռեշիտ պէյի կողմից ուղարկուած աւազակների միջոցով :

Նոյն ձեւով, Անգարայի մօտերը ըսպանուում են Սիամանթօն, Սմբատ Բիւրատը եւ ուրիշներ : Թէ նախօրօք մշակուած ծրագիրը ինչպիսի հետեւողականութեամբ էր կենսագործւում եւ Թալէաթն էլ որքան մասնակցութիւն ունէր մտաւորականների ջարդին, երեւում է Չանկըրըի աքսորականների այն խմբի սպանութիւնից, որոնց մէջ էին Դ. Վարուժանը եւ Ռ. Սեւակը: Սրանց խոշտանգմանը նախորդում է Պոլսից տրուած հեռագրերի ստացումը, որի հիման վրայ տեղում իթթիհատական ակումբի անդամները գաղտնի նիստեր են գումարում : Նախապատրաստական այս աշխատանքից յետոյ որոշում են Վարուժանին, Սեւակին եւ երեք այլ տարագիրների աքսորել ... Երբ մնացող մտաւորականներից մէկը այցելում է Չանկըրըի փոխ – կառավարիչին եւ խնդրում յետաձգել նրանց մեկնումը, վերջինս պատասխանում է, « Ես չեմ կրնար չգործադրել Պոլսէն եկած հրաման մը »: Նրանց նստեցնում են կառքը : «Զարհուրանոք յուզուած էինք ամէնքս ալ, — գրում է Գր. Պալաքեանը, — արիւնը կը վազէր մեր սրտերէն եւ՝ հակառակ մեր ջանքերուն, անկարող էինք զսպելու մեր արցունքները ... եւ երբ տարաբախտ Վարուժան եւ Սեւակ՝ դառնալով կ'ըսէին մեզի թէ մեր որբերուն տէր եղէք ... եւ երբ Վարուժան մասնաւորի կ'ըսէր թէ. « Նոր զաւակ մը ունեցած եմ, Թող անունը Վարուժան դընեն ...», ալ մեր ամէնքին յուզումը չափ ու սահման չունէր եւ մեր միտքերը չէին գործեր, որ մխիթարութեան երկու խօսք ըսէինք » :

Չանկըրըի Իթթիհատի ակումբը ոճրագործ Հալոյին էր արժանացրել Վարուժանին, Սեւակին սպանելով՝ չէնճէրի բարիքները վայելելու պատիւը : Հայի իր աւազակախմբով կտրում է ճանապարհը, իջեցնում կառքից տարագիրներին, ապա նրանց առաջնորդում մերձակայ ձորը, մի առուի եզերքը եւ իր խմբով անցնում գործի ... Ականատես կառապանի պատմածից երեւում է, որ Վարուժանը փորձել է դիմել ինքնապաշտպանութեան, որի համար ենթարկուել է աւելի վայրագ խոշտանգումների : Վարուժանին թողած Սեւակին դէպի մահ առաջնորդող կառապանը Չանկըրը վերադարձին յուզմամբ է պատմել է այս բոլորը եւ աւել. « Ասանկ արհեստը գետնին տակն անցնի, ինծի պէտք չէ ասանկ չարիքներ տեսնել, ես կառքս, ձիերս այսօր – վաղը կը ծախեմ եւ հեռանամ այս քաղաքէն » :

Այսպէս, բիրտ, նախամարդու վայրագ ձեւով խլուեց Հայրենասէր այն գրողների կեանքը, որոնք այնքան մեծ տաղանդով երգել էին կեանքը, սէրը, հայրենիքը, աշխատանքը :

Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(5 Շար.)

լայն իմաստով, ճիշդ այնպէս կը խօսէր, ինչպէս որ կը գրէր ։ Ուր որ ալ ըլլար՝ խորհրդարան, ազգային երեսփոխանական ժողով, որեւէ ընկերական հաւաքոյթ, գրական երեկոյ, իրենց տունը, մեր տունը, երբ Զօհրապն էր խօսողը, բոլորը կը լռէին ու բերանաբաց կը լսէին։ Ան կը նկարէր, կը քանդակէր կարծես իր պատմածը ։

Ամէն նորութեան, ըլլայ գրական, գիտական, գեղարուեստական, քաղաքական, անմիջապէս կը տեղեկանար, ոչ միայն իր ապրած երկրին մէջ, այլեւ ամբողջ աշխարհի մէջ եւ իր հեղինակաւոր կարծիքը կը յայտնէր այդ մասին ։

Բնակարանը, Բերա Թաքսիմի Այազփաշա փողոցի ծովահայեաց մեծ տուն մը, մէջ, վերեւի 4րդ յարկը, սքանչելի տեսարան ունէր։ Ննջարանի պատուհաններէն ցոյց կուտար շոգենաւերու, նաւակներու, մակոյկներու անհանգիստ լողալ — երթեւեկը, կեանքին հետ համեմատելով ։

Աշխատասենեակը կը գտնուէր մուտքի դրան ճիշդ դիմացը, ոչ շատ մեծ, պատերը մինչեւ առաստաղը գրապահարաններ՝ փառակազմ գիրքերով ։ Գրասեղանը նոյնպէս ոչ մեծ, ամէնէն ազնիւ փայտով շինուած, վրան ամէն ինչ գեղարուեստական՝ Թանաքաման, գրիչ, մատիտ, թերթահատ, արձանիկներ եւայլն ։ Կը սիրէր առհասարակ դուռը բաց աշխատիլ, գրասեղանին առջեւ, կքած թուղթերուն վրայ, փեսըճեճ քթին։ Իրենց այցելելու ժամերուն, երբ կը տեսնէինք զինքը այդ դիրքով, արագ մը կ՚անցնէինք եւ կը մտնէինք հիւրասենեակ ։

Մեր գալէն քանի մը րոպէ անց, կու գար եռանդով բարեւելու մեզ։ Ներողութիւն կը խնդրէինք իրմէ որ զինքը խանգարեցինք։ «Մինչեւ եօթը թուղթերուս հետ միս – մինակս մնալու չեմ վերջապէս», — կը պատասխանէր։ Կը սկսէր պատմել, կատակել ։ Առհասարակ խօսակցութիւնը միշտ համեմուած էր սրամիտ կատակներով։ Աեմնասովորական դէպքը կը պատմէր զուարթ ։ Իր աճապարանքին մէջ, տարբեր ձեւով շատ մը կար պատկերելու ։ Մեծ հաճոյքով կը լսէինք զինքը, կամ, աւելի ճիշդ, կը տեսնէինք պատմածները ։

Գրիւծէլի ցուցահանդէսէն վերադարձին, եթէ չեմ սխալիր՝ 1914ին, արձան մը բերած էր՝ սպիտակավարդագոյն մարմարի վրայ քանդակուած ոչխարնեւ րու հօտը, հովիւը միասին։ Արձանը տեղաւորէր էին պատուհանին մէջ, ժանեկաւոր վարագոյրին ետեւ, ելեկտրական լոյսին տակ, ուր աւելի ցայտուն, աւելի գեղեցիկ կ՚երեւար ան։ Զօհրապ մեզի ցոյց կուտար արձանը ըսելով. «Ի՜նչ ճիշդ մտայղացում եւ մանրերու ի՜նչ նուրբ ճարպիկութիւն պէտք է, սա անխօս մարմարին այս կեանքը տալու համար։ Ոչխարներու գեղմը կը շօշափես ափիդ մէջ, անդին հովիւը տիրական կանգնած, խուզարկու հայեացքը նետած

հեռուն, պահապան ղամփը ոտքերուն առջեւը ։ Քանդակագործին մտքէն աւելի նուրբ ու յամառ աշխատանքն է գնահատելի »։ Զօհրապ առհասարակ ամէն բանի վրայ թափուած աշխատանքն էր որ կը գնահատէր ։

Ամբողջ բնակարանը նման էր գեղարուեստի թանգարանի մը։ Ընտանիքով բոլորը՝ կինը՝ Քլարան, աղջիկները՝ Տոլորես եւ Հերմինէ, տղաները՝ Լեւոն եւ Արամ վերին աստիճանի նուրբ եւ գեղեցիկ ճաշակի տէր մարդիկ էին։ Ներս մտնողը չէր գիտեր ո՛ր նկարին, ո՛ր արձանին, ո՛ր գեղեցիկ ծաղկամանին առջեւ կանգնէր ու դիտէր հիացումով։ Ճաշարանին պատերը ծածկուած էին Էռկար Շահինի ձեռակերտ նկարներով։ «Որչափ չարժուն կեանք կայ բոլորին մէջ եւ յամառ, տոկուն աշխատանք »,— կ՚ըսէր Զօհրապ ։

Որեւէ անճաշակ բան կամ ոչ ճիշդ երեւոյթ տեսնելով կ՚աւելցնէր. «բարբարոս ձեւով մը եղած է »։ Մեծ մտածողը կարո՞ղ էր գուշակել, որ այդ «բարբարոս » ձեւը իր վրայ պիտի գործադրուէր եւ ինք պիտի նահատակուէր բարբարոսաբար ։

Տան մէջ մանուկի մը պէս կը խնամէին զինքը, ամէն ինչ նախապէս մտածուած՝ սնունդ, հանգիստ, հագուստ եւ ամէն բան ։ Երբեմն կը բողոքէր. «Զգեցէք անգամ մըն ալ ուզածիս պէս չարժիմ, ուզածս ընեմ »,— կը կատակէր յաճախ այդ մասին եւ մենք մոլորս կը ծիծաղէինք ։

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

«Էջմիածին»

ՅՈՒՇԵՐ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

165·000 հայ բնակչութիւն ունեցող Սեբաստիայէն, 1915 թուականի եղեռնէն ետքը, վերապրողներու թիւն է 25 – 30 հազար ։

Այդ զարհուրելի Եղեռնին՝ Սեբաստիա զոհ տուաւ Հայութեան լաւագոյն զաւակներէն շատեր, մտաւորականներ, ուսուցիչներ, բժիշկներ, ճարտարապետներ, երեսփոխաններ, արհեստաւորներ, եւ հռչակաւոր հերոսներ։ Յիշեմ քանի մը անուն․— Թորոս Ծառուկեան, Ջելօ, Դանիէլ Ջավուշ, Ղուկաս Ալբար, Պիծան, Ջեմաալի Եղօ, Վարդան Շահպազ, Վահագն Նալպանտեան, Խորխոնցի Մուրատը։ Ու վերջապէս Կոմանցի առիծը, Մուրատը, որու մասին Սեբաստիոյ նախկին առաջնորդը, Թորգոմ արք․ Գուշակեան կ՚ըսէր․ «Սեբաստիան երրորդութիւն մը ունի,– Մխիթար Աբբահայրը, որ Հայոց միտքն է, Դանիէլ Վարուժանը, որ սիրտն է Հայոց, քաջն Մուրատը, Հայոց հրեշտակադէմ Հերակլէսը, որ Հայոց կամքն է» ։

Իրապէս Հայոց Հերակլէսն էր Մուրատ։ Անիկա շարունակ կը շրջէր գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք, ու մարգարէի նման արթնութեան կը հրաւիրէր ժողովուրդը, — կը գգար վտանգը, հասկցած էր Թուրքին հոգին։

Սեբաստիոյ կուսակալը, արիւնկզակ Մուամմէր, քաղցր խօսքերով եւ բարեկիրթ ձեւերով կ՚աշխատէր թակարդը ձգել Մուրատը։ Յաճախ կը կանչէր իր մօտ ։ Կը հարցնենք Մուրատին, թէ ի՛նչ կը խօսիք, ի՛նչ կ՚ըսէ Վալին։

— « Ճանըմը սեւտիյիմ, Մուրատ փաշա», կ՚ըսէ Վալին։ Ես ալ կը պատասխանեմ ։ «Կէօզիւնը սէվտիյիմ, Մուամմէր փաշա»։ Ու գիտէք թէ ինչ կ՚ը նշանակեն այս խօսքերը։ Վալին ըսել կ՚ուզէ․ — Մուրա՛տ, հոգիդ ճանկիս մէջ է։ Ես ալ կը հասկցնեմ իրեն․ « Քու աչքերդ կը փորեմ »։ Ես լաւ կը ճանչնամ Թուրքը, կը հասկնամ Թուրքին չողոքորթութեան լեզուն ։ Պէտք է միշտ արթուն կենալ ։

Այսպէս կը խօսէր մեզի, Մուրատ այս դասերը կուտար մեզի ։

Ժողովներու մէջ յաճախ կը հարցնէինք իրեն․— Ինչի՞ կը ծառայեն այս զէնքերը, ո՞ր օրուան համար են ։

— Սպասեցէք, կուգայ ժամանակը, կը պատասխանէր ։

Եւ հասաւ ժամանակը։ Դէպքերը իրարու յաջորդեցին արագօրէն։ Պատանի Նշան Դարբինեան եկաւ իմաց տալու թէ Մուրատին մայրը, լուսահոգի Ծաղիկ մայրիկը լուր է ղրկեր թէ երեք Թուրք ոստիկաններ եկած են հրաւիրելու Մուրատը ։

1915 Մարտ 14ին Մուամմէր երեք ոստիկան ղրկած էր նամակ մը յանձնելու Մուրատին ։

Մուրատ ըսաւ ․— « Տղա՛ք, ես կ՚երթամ կը գրաւեցնեմ ոստիկանները։ Ձին ունեցէք եւ մութը իջնելու ժամանակ եկէք մեր տունը »։

Մուրատ տուն կը հասնի, ոստիկաններուն ձեռքէն կ՚առնէ նամակը, որով Մուամմէր զինք կը հրաւիրէր քաղաք, մասնակցելու կարեւոր խորհրդակցութեան մը ։

Մուրատ կ՚ըսէ ոստիկաններուն ․— Միտք ունէի քաղաք երթալու։ Յոգնած էք, քիչ մը հանգստացէք, միասին կ՚երթանք ։

Ու կը նստին խնջոյքի ։ Կերուխում, բաժակ պարպել օսմանեան « փառապանծ բանակին »։

Երբ մութը իջաւ, գացինք Մուրատի տունը։ Ոստիկանները նստած են ձիերը ։ Մուրատ եւս կ՚երեւի, կը ցատկէ ձիուն վրայ եւ կ՚ըսէ ոստիկաններուն․

— Ես լաւ կը ճանչնամ Վալի փաշան ։ Գացէք ըսէք իրեն թէ ես կը բնակիմ սա դիմացի Սախապը լեռը։ Զիս ծուղակը ձգելու համար քիչ է երեք ոստիկան ։ Թող ինք գայ հարիւրներով ։

Ոստիկանները մեռելի գոյն առած էին՝ երբ տեսան մեզ զինուած ։ Մուրատ ըսաւ ոստիկաններուն ․

— Մի՛ վախնաք, ձեզի վտանգ չկայ ։

Եւ ճամբեց ։

Մուրատին կեանքը ծանօթ է ամէն Հայու, իր Ողիսական մահը։

Հերոսներ ու մտաւորական տիտաններ տուող Սեբաստիոյ յիշատակը անմահացնելու համար՝ օգնենք Սեբաստիոյ Մուրատ – Ուսումնասիրաց Միութեան ։

ԱՐՄԵՆԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՇԱԻԻԼ․— Ապրիլ 24ի Շաբաթ երեկոյեան Շաւիլի քաղաքապետարանի ընդարձակ սրահը լեցուած էր հոծ բազմութեամբ։ Տեղացի եւ շրջականներէն հայ – բնակիչներ պատասխանելով յիսնամեակի յանձնախումբի կոչին, ժամանակին հաւաքուած էին հանդիսավայրը ։ Օտար հիւրեր եւս ներկայ էին, Շաւիլի քաղաքապետը իր օգնականով եւ քաղաքապետական ժողովի մէկ քանի անդամներով, տեղւոյն կաթողիկէ եկեղեցւոյ ժողովրդապետը եւ երկու թերթերու թղթակիցներ, ինչպէս նաեւ Մուրատ – Ռաֆայէլեան վարժարանէն Հ․ Յակոբ Վարդապետ, եւ Փարիզի եկեղեցիէն Արիս վարդապետ Շիրվանեան ։

Հանդէսին կը նախագահէր Պ․ Զաւէն Յովհաննէսեան։ Օրուան պատշաճ բանախօսութիւններ եղան Պ․ Խաչիկ Մկրտիչեանի (հայերէն) եւ Պ․ Գրիգոր Փափազեանի կողմէ (ֆրանսերէն)։

Շաւիլի դպրոցի աշակերտները, առաջնորդութեամբ ուսուցչուհի Տիկին Փափազեանի, երգեցին «Տէր Կեցո» ։

Դարձեալ դպրոցի աշակերտներէն Օրիորդները Նայիրի Արէլեան եւ Անի Տէմիրեան, արտասանեցին, առաջինը «Դուն բնաւեր Հայոց կռունկ» Անդրանիկ Թէրզեանէ, եւ երկրորդը «Մայրը» Արիս Իսրայէլեանէ։ Դերասան Նուրհան Մարգարեան արտասանեց ֆրանսերէն Յովհաննէս Թումանեանի «Կանչը», թարգմանուած ողբացեալ Արշակ Չօպանեանէ։ Օր․ Աստղիկ Քէօսէեան իր մասնակցութիւնը բերաւ երկու կրօնական երգերով։

Այս յուզիչ եւ տպաւորիչ պատօնը փակուեցաւ Արիս վարդապետի պահպանիչով ։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

Մարսէյլէն Պ․ Վահագն Սահաթճեան պատուոյ լեգէոնի ասպետի աստիճան ստացած է, Ներքին նախարարութեան կողմէ առաջարկուած ։ Այս առթիւ տեղական մամուլը նկարն ու կենսագրականը հրատարակած է Պ․ Սահաթճեանի, յիշելով անոր զինուորական ծառայութիւնը առաջին աշխարհամարտի ընթացքին իր ստացած շքանշանները պատերազմի դաշտին վրայ իսկ ։ Պ․ Վահագն Սահաթճեան փոխ – նախագահն է Մարսէյլի առաջնորդարանին եւ նախագահ Հ․ Բ․ Ը․ Մ․ի Մարսէյլի մասնաճիւղին ։

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (235)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Փունջիրու մէջ ալ քանի մը դնչու ընտանիք՝ տեղ գրաւած էր։ Կ՚ուտէին, կը խմէին ու կը քնանային աշնանային արեւու տակ ։

Հին ընկուզենին տակուին հոն էր ու կենդանի. տակը ձիու վաճառական մը գրաւած էր, ՝ւան դէպի հարաւ ինկող ռամներուդ քայլի հեռաւորութիւնը կ՚ոըսէր ։ Ձիերու ախոռը անոր մօտ էր ու ծոյլ վաճառականին չորս ցիցերով վրանը, դուրսէն Ղուրանէն առնուած բայց արութիւն մը գրուած թուրքերէն .

Ֆաքրի Ֆախրի (աղքատութիւնս պարծանքս է)։

Թուրք վաճառականները երբեք իրենց անունը չէին դրեր խանութին վրայ, այլ մէկ երկու բառ Ղուրանէն ։

Եւա տեսաւ քարը։ Երկանաքար մըն էր։ Շատոնց ի վեր հոն մնացած ըլլալու էր, ու այնքան հողին մէջ թաղուած որ հազիւ բոլորակին կէսը դուրս կը մնար հողէն · մէջտեղէն բարձր խոտերու փունջ մը ելած էր ու վրան մամուռը եւ քարկոտրուկը պատած էին ։

Եւա ձին ու եզը քշեց ձիերուն քով ու նիզակը երկանաքարին կեդրոնը մխեց ։

Վաճառականը խորին յարգանքներ ընելով ընդառաջ ելաւ ։

— Ո՞րքանի կուտաս զերին, — հարցուց մօրուքը շոյելով ։

Եւա համր կը ձեւանար։ Բերանը ցոյց տալով ոչի նշան ըրաւ ։

Համր զինուորը նորութիւն մը չէր։ Եթէ մէկը համր ըլլար կամ պեխ մօրուք չունենար, Թուրքերը անմիջապէս կը հասկնային թէ այնպիսի մէկու մը հետ գործ ունէին որ եթէ տեղի չըլլար, իր չունեցածէն պէտք էր ապրիլ (այսինքն մուրալ)։

Ուստի Յօնը շարունակեց ·

— Օթուզ ղուրուշ (երեսուն դահեկան)։

Եւա նշան ըրաւ թէ միայն եզը ծախու է ։

Յօնը քննեց եզը առջեւէն ետեւէն, ձեռքի մէկ հպումով երրուծը գնահատեց, ու նոր գին մը առաջարկեց ։

— Եիրմի ղուրուշ (քսան դահեկան) ։

Եւա գլուխը շարժեց ։

Վաճառականը երեսուն, յետոյ երեսունըհինգ ղուրուշ խոստացաւ ։

Մինչ այն՝ Եւա նստաւ քարի վրայ ու ցաւած դէմքով կը սեղմէր սրունքը ։ Հում միս կապած էր, ու անոր հեղուկը կ՚երեւէր կապոյտ լաթին վրան ալ ։

Երբ յոյնը երեսունըհինգ ղրուշ առաջարկեց, Եւա նշաններով ու նիզակի ծայրով ձեւեր ընելով հասկցուց թէ վրան մը կ՚ուզէր ճիշդ հոն ։

Յօնը տեսաւ թէ տեղին վիրաւոր էր, գունատ ու սաստիկ յոգնած · հասկցաւ թէ հանգչիլ կ՚ուզէր մինչեւ որ վէրքը ցցուէր։ Անշուշտ վրանը անոր համար կ՚ուզէր։ Մէկը միւսէն պատառոտուն երեք չորս վրաններ բերել տուաւ իր ծառային ։

— Հրամմէ, ընտրէ ։

Եւա ամէնէն մեծը ընտրեց, թէեւ ամէնէն կարկտուածն էր, ու ցոյց տուաւ եզը թէ կրնար առնել ։ Վաճառականը միայն եզով գոհ չեղաւ։ Եւա ձին ալ տուաւ, սակայն նախ պէտք էր վրանը կանգնել հոն քարին վրայ ։

Վաճառականը համաձայնեցաւ ու երկու սեւամորթ ծառաներով վրան զարկաւ Եւայի համար ։

Էհ, մինչեւ հոս դիւրաւ գնաց ։

— Աստուած կ՚օգնէ մեզի, — փսփսաց Եւա Նիկողոսին, երբ վրանին մէջ առանձին մնացին ։

Հիմա դեռ հարց մը կը մնար, թէ ե՞րբ եւ ի՞նչպէս շարժել քարը։ Դեռ ձագ մըն ալ պէտք էր տեղէ մը հայթայթել, յետոյ երկանաքարի ծակին մէջ դնելով տեղէն շարժել ։

Իսկ ձող մը գտնելը այնքան ալ դժուար գործ չէր · կը բաւէր ձիերու բաժանումի ձողերէն մէկը առնել ։ Գիշերը պիտի ընէին ։

Բլուրին միւս կողմը թնդանօթները անդադար կ՚որոտային · ու բերդին բարակ մօրուքաւորներն ալ սէպ կը կրակէին ։ Ծուխի հոտը երբեմն երբեմն մինչեւ հոս ալ կը հասնէր։ Սաղարթներու մէջէն բերդին մեծ աշտարակն ալ կ՚երեւէր · ան ծակծկուած էր մուկերէն կրծուած մոմի մը նման ։ Անով հանդերձ իրենք ուրախութեամբ դիտեցին։ Այս գիշեր իրենք ալ հոն պիտի հասնէին ։

Իրենց շուրջ խայտաբղէտ բազմութիւնը կ՚աղմկէր · երբեմն երբեմն զինուորներ ալ կ՚երեւէին, ընդհանրապէս ձի գընելու կամ ալ բախտերնին նայիլ տալու կուգային ։Գնչուներու հմայեակներն ալ առատօրէն կը ծախուէին, թէեւ շատ չէին հաւատար անոնց զօրութեան, անով հանդերձ կը գնէին ։ Մազոտ կուրծքով աստղի մը վզէն պսակի պէս կախուած էին բազմաթիւ մանր մունր հմայեակները ։

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար․)

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՆԱՍԹԱՍԵԱՆ

(Ալթիւր)

SALLE DEBUSSY

8, Rue Daru, Métro : Ternes

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆԻՍ 1, ԺԱՄԸ 21ԻՆ

×

ՈՒՐԲԱԹ ՄԱՅԻՍ 28, ԺԱՄԸ 21ԻՆ

MAISON INTERNATIONALE

19, Bd. Jourdan

Բարձր հովանաւորութեամբ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՆՈՒՊԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆԻ

Յայտագիր — Մարչելլօ, Մոցարթ, Պարթոք, Պախ, Ա. Յովհաննէս, Յարութիւնեան :

Մասնակցութեամբ՝ Միշըլին Լակաշի :

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

Այս Հինգշաբթի, տօն է մեր Փրկչին Համբարձման: Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ : Հոգաբարձութեան կարգադրութեամբ այդ օր է նաեւ մասնաւոր առիթ մը Հայ Մանուկներու Հաղորդութեան :

Հրաւիրուած են Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր հայ մանուկները ներկայ գտնուելու հանդիսաւոր պատարագին եւ մասնակցելու Ս. Հաղորդութեան խորհուրդին :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ — *«Մայիս 28»ի տօնակատարութիւնը կը կատարուի Յունիս 12ին, Ալամպրա սրահի մէջ, բացառիկ յայտագրով:*

Մանրամասնութիւնները յետագային :

×

ՎԱԼԱՆՍ — *Մայիս 28 կը տօնուի Յունիս 5ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը* 20·30-*ին*, Թէաթր Մինիսիփալ :

Imprimerie Spéciale du Journal « Haratch »
3?, Rue de Trévise, Paris (9e)

Հ. Յ. Դ.

ՊՕՄՈՆ — *Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» ենթակոմիտէի վարչութիւնը ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Երեքշաբթի, ժամը 21ին, սովորական հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլան Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչները: Կարեւոր օրակարգ : Պարտաւորիչ ներկայութիւն :*

ԼԻՈՆ — *Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Չորեքշաբթի ժամը* 20·30*ին, սովորական հաւաքատեղին : Կարեւոր օրակարգ :*

La Revue M. I. S. S. I.

(Magazine d'Information Spirituelle et de Solidarité Internationale)

vous présente son numéro d'Avril 65 entièrement consacré à l'Arménie sous le titre

« ARMENIE ET ARMENIENS A TRAVERS LE MONDE »

Au sommaire :

Un délicieux petit dictionnaire de curiosités Arméniennes, avec une merveilleuse illustration de monuments antiques Arméniens et de personnalités Arméniennes.

Cette revue est en vente :

DANS TOUTES LES PAROISSES

Revue MISSI
6, Rue d'Auvergne
LYON (2e) - (Rhône)

Revue MISSI
38, Bd. Raspail
PARIS (7e)
(BAB. 02-59)
de 14 h. 30 à 18h.30

Librairie Orientale H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince PARIS-6e
et chez le Journal HARATCH

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

47ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 Մայիս Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղապետարանի շէնք սրահներուն մէջ, Փլաս Սէն Սիւլփիս, Փարիզ 6րդ

Մեթրօ Սէն Սիւլփիս եւ Օտէոն

Կը նախագահէ Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. վարչութեան կողմէ ՕՆՆԻԿ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ *Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ծանօթ երգչուհի* Օր. Ժ. Տիրատուրեան, *արտասանութիւն՝* Օր. Փուշունեան եւ Ա. Փուշունեան, *Նուագ՝* Գէորգ Բարթող եւ Պ. Տէտէեան, *Հայկ. ժողովրդական պարեր՝* Հ. Յ. Դ. *Նոր Սերունդի «Նայիրի» պարախումբին կողմէ :*

Կէս գիշերին կը սկսին եւրոպական պարերը մասնակցութեամբ ռիթմիկ նուագախումբին՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՏԷՏԷՃԵԱՆԻ :

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով — Մուտք 5 փրանք

Յայտագիրը կը վարէ Պ. Բ. Հայկէշեան

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԼՈՒՐՏ

Բարձր հովանաւորութեամբ ԿԱՐԴԻՆԱԼ ԳՐԻԳՈՐ – ՊԵՏՐՈՍ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆԻ

Նախագահութեամբ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ԱՄԱՏՈՒՆԻԻ

ՕԳՈՍՏՈՍ 2 – 7

Արձանագրութեանց եւ պայմաններուն համար դիմել Իւրաքանչիւր քաղաքին — Փարիզ, Անուվիլ, Մէօտօն, Լիոն, Վիէն, Սէն – Շամօն, Վալանս, Մարսէյլ Հայ-կաթողիկէ ժողովրդապետ վարդապետներուն :

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամըն է Յուլիս 1 :

OUVERT TOUS LES JOURS

SIRDAR-GRILL

50, Champs-Elysées — Paris (8e)

Sous-sol : **SNACK - TEA ROOM**

Rez-de-chaussée : **CAFETERIA**

Entresol : RESTAURANT-GRILL

Nos Spécialités Russes, Orientales et Françaises

— Vue Panoramique sur les Champs-Elysées —

Service aimable et rapide

Notre excellent menu à 29 F. (boisson comprise)

Après 20 h. DINERS-SOUPERS aux chandelles et en musique

Avec les « ARMENOFF »

dirigés par Noel Djarbikian (d'Erévan)

leurs répertoires folkloriques arménien, oriental, russe, tzigane et israélite

Réservations : 225-39-69 ou 225-38-60

Ouvert jusqu'a 2 h. du matin

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Յունիս 20ին, Մոնմորանսիի ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ :

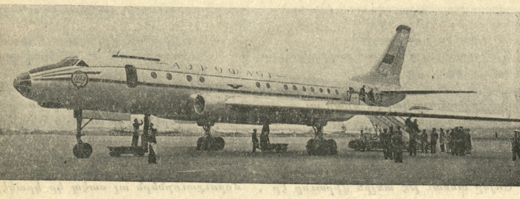
Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը :

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ – ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ –

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR

ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Մասնաւոր վարձուած օդանաւով

Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի, Պր. ԼԵՒՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՏ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռօֆլոթի *Թիւ 114 օդանաւին*

Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

Արձանագրուեցէք այժմէն: Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հանդըստաւէտ հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը:

Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն

ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօփ-քոնտիւի, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն

Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Acacias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39

Մարսէյլի շրջանին համար դիմել

Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է

ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի

Եթէ ներսը եւ դուրսը

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ

ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e

Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)
Tél : GRE. 09-47

11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)
Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ տաւլինակարգ ներկեր : Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրութիւն: Նորոյթ իւղաներկեր, պատի գեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն: Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլասթիք — *ծածկոցներ.* —

Tapiflex — Tapisom — Carpette

Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը :

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ :

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e
166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)
4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)
24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)
48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. — Հատը 0.30 Ֆ.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՄԱՅԻՍ

MARDI 25 MAI 1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10315 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 41e ANNÉE — N° 10.315

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՇՐՋԱԳԱՅՈՒԹԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ

Նախագահ տը Կոլ Փարիզ վերադարձաւ կիրակի իրիկուն : Այս շրջագայութեան եզրակացութիւնն այն է թէ տը Կոլ վճռած է կրկին ներկայանալ նախագահական թեկնածութեան, համոզուած որ այդ ձեւով միայն կարելի է ապահովել երկրին կայուն ապագան :

Նախագահը կատակներ ալ փորձած է եւ յայտարարած Մոնսայի մէջ .— «Գիտեմ թէ տակաւին աւելի շատ դպրոց, աւելի շատ գործատուն, հիւանդանոց, լողարան, մարզադաշտ պէտք է : Հաւատացէք թէ ես անգամ փորձուած եմ ինքզինքիս պոռալու .— «Սուեր, սուեր, մարկեր, մարկեր» : Նման ոճ մը ցոյց կուտայ արդէն թէ տը Կոլի այս 22րդ ճամբորդութիւնը ընտրապայքարի մը բոլոր տարազներն ունի :

Վերջին ճառերը յաջորդաբար արտասանեց՝ Մայէն, Մամէռ, Ման եւ Լա Ֆլէշ : Ամէն տեղ, իր համոզումը յայտնեց Ֆրանսայի ներկայ եւ ապագայ բարգաւաճման նկատմամբ :

«Այս աշխարհը, ո՞վ չի գիտեր, պառակտուած է եւ վտանգաւոր : Հաստատուեցաւ Բ. աշխարհամարտի վաղորդայնին երկու գերազանցութեանց հիման վրայ, որոնք կարծեցին թէ իրենց մէջ պիտի բաժնեն աշխարհը, բայց որոնք մնացին դէմ առ դէմ առանց կարենալ խաղաղութիւնը ապահովելու : Արդէն կը տեսնուի, ամէն վայրկեան բախում մը կայ աշխարհի այս կամ այն կողմը եւ եթէ այսպէս պիտի շարունակուի, ընդհանուր աղէտ մը սպառնալիքին տակ ենք :

Լը Մանի այս խօսքերէն ետք, Լա Ֆլէշի մէջ, տը Կոլ կը ծանրանայ Ֆրանսայի վրայ :

«Որքան բաներ ունինք ընելիք, մենք, հին երկիր մը, իր աւանդութիւններով, ու նաեւ իր պառակտումներով, շրջաններու իր տարբերութիւններով, գործունէութեան եւ նոյնիսկ հոսանքներու : Արդիական ճարտարարուեստի մը պէտք ունինք եւ սկսած ենք ունենալ : Պէտք է կատարելագործուի, կեդրոնանայ, եւ մեր երկրին մէջ տարածէ գեղեցիկ գործատուներ : Ինչո՞ւ, Ֆրանսայի այս ներքին աշխատանքը : Նախ Ֆրանսացիներուն համար, արժանի ենք ատոր, ապա մեր զաւակներուն համար : Եւ նաեւ, մեր երկրին միջազգային առաքելութեան պատճառաւ : Ֆրանսա միշտ ունի առաքելութիւն մը, համապատասխան իր հանճարին եւ կոչումին » :

Ս. ՏՈՄԷՆԿ

ԽԱԽՈՒՏ ԶԻՆԱԴՈՒԼ ՄԸ

Մինչ Ամերիկացիք քաղաքական լուծում մը կը փնտռեն Ս. Տոմէնկի համար, հաստատուած զինադուլը շատ խախուտ բնոյթ ունի : Իմպէրթ մերժած էր զինադուլի նոր երկարաձգում մը հակառակ ՄԱԿի եւ Կարմիր Խաչի կրկնակ խնդրանքներուն : Կը թուի թէ Ամերիկացիներուն ջանքերը որոշ արդիւնք տուած են Քամանեոյի քով : Այս վերջինը յայտարարած էր .— «Անձնական փառամոլութեամբ չէ որ այս պայքարը սկսայ : Եթէ արդիւնաւէտ լուծում մը առաջարկուի, որ տեւական ձեւով ապահովէ 1963ի սահմանադրութիւնը, պատրաստ եմ քաշուելու» : Իմպէրթ իր դիրքին վրայ կը մնայ : Կը վստահեցնէ թէ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը իրեն հետ է եւ թէ նուիրական առաքելութիւն մը ունի կատարելիք : Յայտարարած է սակայն,— «Խաղաղութեան կողմնակից ենք եւ դէմ՝ արիւնահոսութեան : Յարձակման ծրագիր չունինք, բայց պատրաստ ենք պատասխանելու որեւէ յարձակումի» :

Դէտերու կարծիքով, բանակցութեանց գլխաւոր կռուախնձորը «ամոռ փրոփրիօ» է որ Լատին Ամերիկացիներուն համար կը համապատասխանէ «երեւոյթները փրկելու» բացատրութեան : Քամանեօ, հաշտարար ոգի ցոյց կու տայ, Ամերիկացիք կ'ուզեն Անթոնիօ Կուզմանը դնել առժամեայ կառավարութեան մը գլուխը :

Մնաց որ լարուած կացութիւն մը կը տիրէ բովանդակ լատին Ամերիկայի մէջ :

Լա Փազի մէջ (Պոլիվիա) ութերորդ մահափորձ մը կատարուեցաւ Զօր. Պարիէնթոսի դէմ : Վիրաւորուած իսկ չէ, պահակ մը սպաննուած է :

Բազմաթիւ ցոյցեր կատարուած են Պոկոթայի մէջ, Կուաթեմալայի մէջ, Ազգ. Պաշտպանութեան փոխ - նախարարը սպաննուած է :

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՍԵՐՈՎ Կ'ԱՐՏԱՔՍՈՒԻ

Զօր. Իվան Սերով, խորհրդային գաղտնի ոստիկանութեան նախկին պետը, ամիս մը առաջ, արտաքսուած է կուսակցութենէն :

Կուսակցութեան անդամ էր, 1926էն ի վեր եւ Կեդրոնական Կոմիտէի մաս կազմած է 1956էն 1961 : Շնորհազրկումը սկսած է 1958ին : Արդարեւ մինչ կը թուէր թէ Խրուշչեւի բացարձակ վստահութիւնը կը վայելէ, ոստիկանութեան գլուխը կը փոխարինուի Շելեփինի կողմէ, որ այսօր փոխ - վարչապետ է :

Կարգ մը գրողներու համաձայն, մաս ունեցած է Ուայն- Պենկովսկի լրտեսական խնդրին մէջ, որու դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ 1963 Մայիսին : Ամէն պարագայի մէջ, այդ օրը տեղի ունեցած է իր «հանգստեան կոչուիլը», որ իր տարիքին համար — 60 — կանխահաս կը նկատուէր :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը Էշքոլ կը փափաքի որ նախագահ տը Կոլ նախաձեռնութիւնը առնէ ուղղակի շփումներ ստեղծելու համար Իսրայէլացիներու եւ Արաբներու միջեւ : Տրամադրութիւն յայտնած է Պուրկիպայի կամ ուրիշ որեւէ արաբ ղեկավարի հանդիպելու :

ԹՐԱԿԻՈՅ մէջ, Թրքական ռազմափորձեր կը սկսին Շաբաթ օր : Աթէնք նոր սպառնալիք մը կը նկատէ Թրքական զօրքին համախմբումը :

ԻՍՐԱՅԷԼԻ պաշտպանութեան նախարարը հրաժարած է, տարակարծիք ըլլալով վարչապետ Էշքոլի հետ :

ՖՐԱՆՍԱ եւ Ալժերիա համաձայնագիր մը պիտի ստորագրեն քարիւղի շուրջ :

ԻԼԻԱ ԷՀՐԸՆՊՈՒՐԿ որու յուշերը կը հրատարակուին Խորհրդային գրական Նովի Միռ պարբերականին մէջ, կը գրէ թէ սրբապղծութիւն է միացնել Սթալինի եւ Լենինի անունները ինչպէս կ'ընեն կարգ մը օտար վարդապետականներ » :

ՈՒԿՐԱՅՆԻՈՅ մէջ օրթոտոքս ընծայարան մը փակուած է, ըստ Մոսկուայի պատրիարքարանի պարբերականին որ չի ճշդեր պատճառը :

ԱՒՍՏՐԻՈՅ Հանրապետութեան նախագահ ընտրուած է ընկերվարական թեկնածու՝ Ֆրանց Եոնաս, շատ շատ փոքր մեծամասնութեամբ մը : Իր պահպանողական հակառակորդը՝ 2 միլիոն 260 հազար 992 ձայն ստացած էր իսկ ինք՝ 2 միլիոն 324 հազար 474 :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԵՐԵՒԱՆՑԻՍ

Սիրելի եղբայրներ,

Չէք կրնար երեւակայել թէ Արտասահմանի բուրժուա – նացիոնալիստ Հայերը ի՛նչ յուզումով, ի՛նչ ուրախութեամբ եւ ի՛նչ խանդավառութեամբ կարդացին ամենայն Հայոց մայրաքաղաքէն արձակուած լուրը թէ Երեւանի իրենց եղբայրներն ալ կը պահանջեն որ դրացին — երբեմն ձեզի մօտիկ բարեկամ — մեզի վերադարձնէ մեր հողերը :

Այսինքն, Սեւրի դաշնագիրով հայ ժողովուրդին «տրուած» հողերը, որոնց վրայ ձեր երբեմնի «եղբայրակիցը»— ականջը խօսի Լենինին — աւելի քիչ իրաւունք ունի քան զզուելի ճանճը մեղրի կարասին պոկուէր :

Մենք, կրօնական հաւատալիքներէ կապանքներէն տակաւին չփրկուածներս, ձեր կարծիքով «անհամ» սովորութիւն մը ունինք : Երբ մեր ականջին հասած լուրը Աստուածորդիին վերագրուած Յարութեան չափ հրաշալի է — եւ անհաւատալի— մեր ցնծութենէն, մեր թեւերը օդը կը նետենք ու «համարձակաձայն բարբառով» կ'աղաղակենք․

— Բայց, տղա՛ք, ասիկա Զատի՛կ է, Զատի՛կ ··· Աս ի՛նչ սքանչելի լուր է ···

Գիտենք որ ձեզի համար «Զատիկ»ը Վոլթէրի պատմութեան հերոսին անունն է միայն եւ ուրիշ բան «չի նշանակում» : Այնպէս որ մեր Զատիկը թարգմանեցէք «հարսանիք», եթէ կ'ուզէք : Եւ հաւատացէ՛ք որ Եղեռնի այս տարեդարձին դուք, իրա՛ւ, «հարսանիք» սարքեցիք մեզի համար : Ամէնուս համար : Աշխարհի բոլոր Հայերուն համար, անխտիր :

Երեւանի մէջ, մեր եղբայրները «մեր հողերը» պահանջե՞ն : Եւ «ներսի» հողերը, ե՛ւ «դուրսի» հողե՞րը :

Բայց աս այն Երեւանը չէ՞ որ 1921ի Մարտ 16ի Դաշնագրով «կը հրաժարէր» Ուիլսընեան սահմաններէն ու կը յայտարարէր թէ «Հայաստան որեւէ պահանջ չունի Թուրքիոյ դէմ» :

Այո՛, այն Երեւանը, որ կը բանար բոցավառ անէծքներու իր տոպրակը՝ ամէն անգամ որ Դաշնակցութիւնը կը պահանջէր, առնուազն, ներքին սահմանները սրբագրել եւ մանրանկար Հայաստանին վերադարձնել Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը, Գանձակն ու Ախալքալաքը, Շուշին ու Լոռին :

Այն Երեւանը, որ աւելի քան քառասուն տարի, պատէ պատ զարկաւ Դաշնակցութեան «նացիոնալիստ» ուղղութիւնը եւ նոյնիսկ այնքան յառաջ գնաց իր ատելութեան մէջ որ չվարանեցաւ յայտարարելու թէ «էդ մարդիկն էին որ կոտորել տուեցին Հայութիւնը Արեւմտեան Հայաստանում» :

Այն Երեւանը, որ Սիբիր աքսորել տուաւ Մայիս 28ին, եռագոյնին եւ Սեւրի Դաշնագրին մասին մտածողները եւ գնդակահարել տուաւ՝ հայ ժողովուրդին ուժը անոր միութեան մէջ փնտռողները :

×

Բայց, եկեր հասեր ենք 1965 թուականը, որ հանգրուան մըն է մեր պատմութեան մէջ :

Այո՛, հասեր ենք տեղ մը, ուր պէտք է մոռնանք շատ մը ցաւեր, շատ մը դառնութիւններ եւ շատ մը մեղքեր ու սխալներ, որպէսզի կարենանք միացեալ ջանքերով իրականացնել մեր հիմնական նպատակը — ետ առնել մեր հողերը :

Եթէ անցեալի կարգ մը տխուր երեւոյթները վերյիշելու փորձութեան մէջ ինկայ, արդարացումս այն է որ կ'ուզէի քիչ մը աւելի շեշտել տարողութիւնը այն հոգեփոխութեան — այն սթափումին — որուն շօշափելի ու ձայնաւոր արտայայտութիւնն է Երեւանցիներուդ պահանջը :

— Մեր հողե՛րը, մեր հողե՛րը ···

×

Այնքան ալ միամիտ եւ անփորձ չենք, ի հարկէ որ հաւատանք թէ մեր հողերը մեզի պիտի վերադարձուին մէկ արշալոյսէն միւսը : Կամ, միջազգային շարք մը վէճեր պիտի լուծուին քանի մը օրուան, քանի մը ամսուան ընթացքին եւ հայ ժողովուրդը իրագործած պիտի ըլլայ իր երազը :

Ո՛չ, այդ տեսակ լաւատեսութիւն ներելի չէ :

Բայց, Երեւանցիներուդ այս անակընկալ այլ ծափահարելի քաջութիւնը ենթադրել կուտայ մեզի, Արտասահմանի ծփուն Հայաստանի Հայերուս թէ Երեւանն ալ, այսօր, իր շղթաներէն քանի մը օղակ թօթափած, մեր տեսած լոյսին է որ յառած է իր նայուածքը : Ու քայլ առ քայլ կը մօտենայ այն ճանապարհին, ուր ջահ ի ձեռին կը հսկէ Դաշնակցութիւնը :

— Մեր հողե՛րը, մեր հողե՛րը ···

Ո՛չ, ձեր ուշադրութենէն, ո՛չ ալ մեր ուշադրութենէն կրնայ վրիպիլ այն անժխտելի իրողութիւնը որ քանի մը ամսուան մէջ, վեր ի վայր շրջեցիք ձեզի պարտադրուած քաղաքականութիւնը :

Օրինակ, քառասուն տարուան մէջ առաջին անգամ ըլլալով յիշեցիք, վերջապէս թէ ձեր դժոխածին հարեւանը կոտորած էր հայ ժողովուրդը 1915ին, անասելի վայրագութեամբ :

Յետոյ, դարձեալ, քառասուն տարուան մէջ առաջին անգամ ըլլալով յիշեցիք թէ հայ ժողովուրդը իրմէ գողցուած հողեր ունէր Մասիսի ստորոտը :

Հրաշալի՛ է այս սթափումը :

Այս «պատկեր»ը ամբողջացնելու համար, թերեւս, փափաքելի ըլլար որ դուք, Երեւանցիներդ, ապետաբար յայտարարէիք թէ սխալ կարծիք ունէիք Դաշնակցութեան մասին :

Բայց, կարծեմ, անհրաժեշտ ալ չէ այդ յապաղած խոստովանութիւնը, քանի որ Եղեռնի Յիսնամեակը ոգեկոչելով եւ Ուիլսընեան հողերը պահանջելով, արդէն համաձայն կ'ըլլաք Դաշնակցութեան հիմնական տեսակէտներուն հետ եւ համոզուած որ այս *նացիոնալիստ* կազմակերպութիւնը ձեզի ներկայացուած ծուռումուռ դիմագիծերով կուսակցութիւնը չէր, այլ ազգանուէր հոսանք մը, որ երբեք չմոռցաւ ո՛չ մեր նահատակները, ո՛չ մեր Երեւանը, ո՛չ ալ Սեւրը :

×

Արտասահմանը երբեք պիտի չկարենայ իւրացնել դուրսէն ձեզի պարտադրուած դաւանանքը, որ իր խորքին մէջ որեւէ կապ չունի մեր տոհմիկ աւանդութեանց եւ տնտեսական միջոցներուն հետ : Ու երբեք պիտի չկարենայ ընտելանալ բարոյականի կամ ազատութեան մասին ձեր ունեցած տեսակէտներուն հետ :

Մենք, արտասահմանի մէջ, կը գնենք ու ոստիկանին քիթին տակ կը կարդանք ձեր *Պրաւդան* ու ձեր *Իզվեստիան*, բայց դուք չէք կրնար Երեւանի թէ Մոսկուայի մէջ, գնել ու կարդալ *Թայմզը* կամ *Յառաջը* :

Կան հազար տեսակ ուրիշ բաներ՝ մեզի արտօնուած, ձեզի արգիլուած :

Ուրեմն, վարդապետական կալուածին մէջ, դուք ձեր ճամբով, մենք մեր ճամբով :

Բայց, հողային պահանջի մարզին մէջ, մեր ճամբան ալ, ձեր ճամբան ալ միեւնոյն ճամբան է :

Այս կէտը ձեր ականջին օղ, սիրելի Երեւանցիներ :

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԵՐԱԺԻՇՏԸ

(ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 95ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Ունէինք արդէն ամենայն Հայոց կաթողիկոսը, ետքէն ունեցանք նաեւ ամենայն Հայոց բանաստեղծը: Կը պակսէր ամենայն Հայոց երաժիշտը:

Այս թափուր աթոռին վրայ եկած ու վերջնապէս բազմած է արդէն հանճարեղ վանականը՝ Կոմիտաս Վարդապետ Սողոմոնեան:

Կրօնք, գրականութիւն, արուեստ, երեքն ալ մաս կը կազմեն ազգայնացած, հայացած մեր մշակոյթին, որ իր հերոսները եւ նահատակները ունի:

Հայ արուեստի հերոսը եւ միաժամանակ նահատակն է վեղարաւոր քուրմը՝ Սողոմոն Կուտինացի:

Միայն երաժիշտն էր ան, ինչպէս ուրիշներ միայն ուսուցիչ, միայն դրագէտ կամ միայն բանաստեղծ եղան: Իրեն համար երաժշտութիւնը կրօնք մըն էր, որուն սպասարկեց երկիւղած ջերմեռանդութեամբ եւ որմէ զատ ուրիշ տէր, ուրիշ աստուած չճանչցաւ:

« Իմ թագաւորութիւնս .— կ՚ըսէր Պեթհովէն, — այս աշխարհի մէջ չէ, օդին մէջն է: Եւ մարդիկ չեն կրնար դիւրութեամբ հասնիլ իմ կայսրութեան »:

Նոյն բանը կրնար ըսել մեծատաղանդ Կուտինացին իր «կայսրութեան» համար, որ նոյնքան օդին մէջն էր, որքան Պեթհովէնի կայսրութիւնը, անմատչելի մահկանացուներուն, սակայն մատչելի անմահներուն:

Իրաւամբ, երաժշտութիւնը քիչ մը վեր է աշխարհէն եւ քիչ մը վար է երկիրներէն: Ոչ բոլորովին աշխարհն է, ոչ բոլորովին երկինքը ... « Միջնակէտ» մըն է, որ այս երկու անհունութիւնները իրարմէ կը բաժնէ եւ միաժամանակ իրարու կը միացնէ:

Վարդապետը աշխարհ եկաւ քիչ մը « երկինք » բերելու համար հայ երաժշտութեան, որուն ինքնուրոյն գոյութիւնն իսկ կ՚ուրանային շատեր այն օրերուն եւ կ՚ուրանան թերեւս այսօր ալ:

Առանց իրեն՝ այս «երկինք»ը բացակայ պիտի ըլլար մեր երգէն, մեծ պարապ մը ստեղծելով ցեղային գանձարանին մէջ:

Դարձեալ առանց իրեն՝ մեր Փիլիքակեան ու հոգեկան կառոյցին մէջ պիտի պակսէր աստուածային տարրը, որովհետեւ երաժշտութիւնը աստուածային է իր էութեամբ ու բնոյթով: Ասոր համար է, որ երկնքի հրեշտակները չեն խօսիր, այլ կ՚երգեն, ինչպէս կը վկայեն կամ կը թուին վկայել սուրբ գիրքերը:

Աստուածային կոչուած այս արուեստը ոչ միայն հոգի կուտայ հոգի չունեցողներուն, այլեւ կ՚ազատագրէ մարդը « ծարաւով տանջուելու » իր դատն ու դաժան ճակատագրէն: « Ազատագրութած»ներէն մէկը՝ Ուիլեըմ Շեյքսպիր կը գրէ « Վենետիկի Վաճառական»ին մէջ:

« Ան, որ ինքն իր մէջ երաժտութիւն չունի,
Ոչ ալ կը յուզուի քաղցր ձայներու դաշնակութենէն,
Ընդունակ է դաւաճանութեան, նենգամտութեան եւ կողոպուտի »:

Եւ Շիլլերը չէ՞ր, որ կ՚ըսէր, թէ միայն չարերը երգ չունին:

Ատեն մը կը զլանային մեզի երգ ունենալու, այսինքն՝ «չար» չըլլալու առաքինութիւնը: Կ՚ուզէին հարկատուի նուաստ դիրքին մէջ դնել մեզ իբրեւ ազգ մը, որ գիր ունի, լեզու ունի, գրականութիւն ունի, բայց երգ չունի:

Հայ երգի առաքեալը ազատեց մեզ այս նուաստ դիրքէն, որովհետեւ գտաւ հայ երաժշտութեան «այբուբենը»: Գտաւ ոչ իբրեւ հրեղէն քանդակ, անտեսանելի ձեռքէ մը տեառնագրուած, այլ գտաւ իբրեւ ձայն, շունչ, խաղ ու ապրող էակ:

Կը հաւատանք հիմա, ինչպէս կը հաւատայինք երէկ ալ, թէ երաժշտութիւնը միաժամանակ լեզու է, արուեստ եւ գիտութիւն: Հայ երաժշտութեան Սուրբ Մեսրոպը նոյնքան «լեզուագէտ» էր ուրեմն, որքան արուեստագէտ եւ գիտուն:

Բաւական չէ կանոնը, զոր ամէն մարդ կրնայ ուսանիլ եւ ուսուցանել: Հարկ է ունենալ նաեւ արուեստի գգայութիւն, զոր ոչ ոք կրնայ ուսանիլ կամ ուսուցանել: Հարկ է ունենալ նոյնպէս գիտութիւն, որ տեսնելու, տրամաբանելու, եզրակացնելու կարողութիւն մըն է մանաւանդ:

Այս երեք գէնքերով սպառազէն, հերոս ու նահատակ Վարդապետը մտաւ Տիրոջը Այգին ու սկսաւ պեղել հողը՝ անոր ընդերքէն դուրս բերելով ինչ որ մենք հիմա կը կոչենք ՀԱՅ ՏՈՀՄԻԿ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ, ինքնուրոյն, ինքնատիպ, ինքնաստեղծ:

Շատեր այդ երաժշտութիւնը կը համարեն Կոմիտասեան, ինչպէս հայ այբուբենը կ՚անուանեն Մեսրոպեան: Արդար տուրք մը, զոր մենք՝ յետնորդներս պէտք է գիտնանք հատուցանել ընտիրներու մէջ ընտրեալներուն:

Կէօթէն էր, որ կ՚ըսէր, թէ միայն վարպետները առաջ կը տանին արուեստը:

Անկասկած կէօթէեան ըմբռնումով վարպետ մըն էր Կուտինացի վարդապետն ալ, քանի որ «առաջ տարաւ» երաժշտութեան արուեստը, թերեւս ամէնէն աստուածայինը միւս բոլոր արուեստներուն մէջ:

Անշուշտ ինք չստեղծեց հայ երաժշտութիւնը, բայց ինք գտաւ անոր «բանալի»ն: Ու գտնելը նոյնքան մեծ արժանիք է որքան ստեղծելը: Որովհետեւ ստեղծելը ամենամեծ չափով գտնել է արդէն: Ոչինչէն միայն Աստուած ստեղծեց ինչը· միւսները, մահկանացու խուզարկուներ, գտան միայն ինչ որ քաոսէն ստեղծեր էր Արարիչը:

Գերագոյն երջանկութեան թէ յետին անձկութեան մէջ, մխիթարութիւն մըն է արուեստը, եւ մեծ մխիթարիչ մըն է արուեստագէտը:

Գիտութիւնն ու գիտունը կրնան մեծցնել, երբեմն նաեւ պզտիկցնել մարդիկն ու ազգերը, բայց միայն արուեստը եւ միայն արուեստագէտը կրնան սփոփել, պիտի ըսէի նոյնիսկ՝ կրնան ապրեցնել մեզ:

Կոմիտասները իրենց խոռվայոյզ հոգիին բոլոր ակերը բացին, ոռոգելու համար ցեղին հոգեկան անդաստանը:

Իրենց հոգիին խաղաղութիւնը կորսնցուցին՝ ի խնդիր մեր հոգիներուն խաղաղութեան:

Իրենք սպառեցան, որպէսզի կարենանք ապրիլ մենք: Եւ ի՞նչպէս կրնայինք ապրիլ առանց երգի ու երաժշտութեան: Երգո՛վ է, որ մարդիկ կը հրեշտականան ու կը դադրին չար ըլլալէ:

Հիմա, իր ծնունդէն իննսուն այսքան տարի եւ մահուընէն երեսուն դար ետք, Կոմիտասի համար կրնանք ըսել՝ առանց չափազանցութենէ վախնալու:

— Իր անունը տալ՝ հայ երաժշտութեան դրօշը քաշելու պէս բան մըն է:

Ցորչափ կ՚ապրի հայ երգը, պիտի ապրի նաեւ Կոմիտասը:

Բ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊԻ ՄԱՍԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կիրակի օրերը կը սիրէր ոտքով երկար պտոյտներ ընել մեծ աղջկան՝ Տոլորեսի հետ: Բաւական հեռու կ՚ապրէինք մենք: Սովորականէն տարբեր, ուժեղ զանգահարումով մը ներս կը մտնէր եւ դեռ միջանցքին մէջ «Սաատ մը» կը պատուիրէր («սաատ», Թուրքերէն, կը նշանակէ «մի այն, ղուտ», այսինքն սուրճ առանց շաքարի): Հազիւ նստած, կը պատմէր իր տպաւորութիւններէն կամ նոր պատահած դէպքէ մը:

Իրաւաբանական ասպարէզին մէջ առաջինն էր, ինչ դատ որ ստանձնէր, անպայման պէտք է շահէր: Փաստայի մը շատ խճճուած դատը ստանձնեց, շահեցաւ, փաշան շնորհակալ եղաւ մեծ վարձատրութեամբ: Ինքն ալ նոյն առատաձեռնութեամբ կը ծախսէր ամէնուն վրայ, ամէն բանի համար:

Իբրեւ իրաւաբան կցուած էր ռուսական դեսպանատան հետ: Կը սիրէր Ռուսերը, « Անոնք չիտակ մարդիկ են, մեզի պէս չեն», — կ՚ըսէր: Դեսպանատան գինուորական կցորդը շատ մօտ էր Տոլորեսին, զոր կը սիրէր, բայց որովհետեւ գիտնագիտական ասպարէզին մէջ աչքառու ... տղը իրաւունք չունէր ամուսնանալու ... տարահպատակ աղջկան մը հետ, խոստացած էր երթալ, ձգել պաշտօնը, վերադառնալ եւ կապուիլ ամուսնութեամբ: Գնաց եւ ուշացաւ: Ազդուած էին ընտանիքով, հայր ու աղջիկ մանաւանդ, իսկ յետոյ պատերազմը սկսաւ եւ ամէն ինչ այլ ձեւ ստացաւ արդէն:

Զօհրապ լիովին վստահ էր Ռուսերուն յաղթանակին: Արեւելեան սահմանագլուխին վրայ ռազմական ուժ չունինք», — կ՚ըսէր: Այդպէս ալ եղաւ: Կովկասեան բանակը մտաւ Տաճկաստան, բայց, ափսոս, ... հանդեց, գրեթէ խկոյն, որմէ յետոյ ... բացորձ իթթիհատականները սկսան իրագործել նախապէս ծրագրուած Հայերու բնաջնջումը, աննախընթաց բռնագրաւով: Զօհրապի տրամադրութիւնը փոխուեցաւ բոլորովին, մտախոհ, ծանր տեսք ունէր: Իսկ երբ 1915 Ապրիլ 24ի գիշերը ձերբակալութիւններ եղան Պոլսոյ մէջ, մտաւորականներու մեծ մասը ձերբակալուեցաւ եւ յաջորդ օրն իսկ աքսորուեցաւ, Զօհրապ ամէն օր ամուսնու՝ Վարդգէսին հետ կը դիմէր «նեզարէթ»ները (նախարարութիւն), ինչպէս եւ գլխաւոր ոստիկանապետ Պետրի ... ու բացատրութիւն կը պահանջէր անմեղ մարդոց հանդէպ կատարուած հալածանքներուն համար: Մինչեւ որ... գիրենք եւս ձերբակալեցին Մայիս 20ի երեկոյեան, աղատուելու համար բողոքներէն, եւ յաջորդ օրը, առաւօտ կանուխ, աքսորեցին սեւածիր ճամբաներով...

Զօհրապի գրական գործունէութեան մասին չեմ համարձակիր բան մը աւելցնել, քանի որ ուրիշներ այնքան ձեռնհասօրէն ուսումնասիրած են անոր գրական ժառանգութիւնը: Ըսեմ միայն, որ ինքը՝ մեծ Զօհրապը, ոչ մէկ կարեւորութիւն կուտար իր գրուածքներուն: « Կեանքէն պզտիկ նօթեր, պզտիկ պատկերներ են անոնք», — կ՚ըսէր, — « ես ամաթէօր մըն եմ միայն գրական ասպարէզին մէջ»: Ականջիս մէջ կը հնչէ դեռ իր համեստ արտայայտութիւնը:

Զօհրապը ճանչցեր եմ 1911ին, երբ ամուսնութեանս առթիւ փոխադրուեցայ Պոլիս: Քանի մը օր էր որ հասած էի Պոլիս, դեռ ոչ բոլորովին տեղաւորուած: Զօհրապ հրաւիրեց մեզ ճաշի, թէեւ կինը բացակայ էր, Եւրոպա գացած ըլլալով: Ինքը Զօհրապ, տղան եւ փոքրիկ աղջիկը ընդունեցան մեզի: Առաջին պահէն այնպէս ջերմ սիրալիրութեամբ դիմաւորեց մեզի, կարծես հինէն մօտ բարեկամներ եղած ըլլայինք, եւ այդպէս մնացինք մինչեւ վերջին օրը: Ցիսուն տարեկան էր այն ժամանակ, թէեւ մազերը բոլորովին սպիտակած, բայց երիտասարդի աշխոյժ եւ աւիւն կար բոլոր ձեւերուն մէջ: Հետաքրքրութեամբ հարցեր կուտար, պատմել կուտար գաւառի՝ Երզրումի կեանքէն, դպրոցներու մասին եւայլն: Ես ալ կը պատասխանէի տեսակ մը քաշ-

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀԵՐԸ

Գրիգոր Զօհրապը մինչեւ 1915 թ. Մայիս 20ը Պոլսում էր: Նա մի քանի անգամ առիթ է ունենում վիճելու Թալէաթի հետ՝ հայ մտաւորականութեան ջարդի եւ արդէն սկսուած զանգուածային կոտորածների շուրջ, իսկ մի առիթով ասում է նրան, թէ այդ բոլորի համար նա պատգայում հաշիւ է տալու ժողովրդին: Դրանցից մի քանի օր յետոյ ձերբակալւում են օսմանեան երեսփոխանական ժողովի երկու երեսփոխաններ՝ Զօհրապն ու Վարդգէսը: Նրանց էլ ուղարկում են դէպի Տիգրանակերտ ... Զօհրապը, որպէս օսմանեան խորհրդարանի պատգամաւոր, ճանապարհին Թուրք պաշտօնեաների կողմից վայելում է որոշ յարգանք, այդ մարդիկ քանիցս հեռագրում են Թալէաթին, միջնորդում, որ խնայի Զօհրապի կեանքը, բայց դաժան բռնապետը յամառում է, պահանջում անպայման սպանել:

Ինչպէս Սիամանթօն, Բիւրատը եւ ուրիշ աքսորականներ, Զօհրապն էլ միշտ յոյս է ունեցել, թէ Թալէաթը կ՚ազատի իրեն: Ճանապարհին, երբ երկաթուղային մի հայ աշխատող, իր կեանքը վտանգի ենթարկելով՝ առաջարկել է փախցնել նրանց, Զօհրապը պատասխանել է, թէ իրենք օսման. խորհրդարանի անդամ են եւ իրենց կեանքի մասին երկիւղ չունեն եւ չեն տարակուսում, որ «անպայման պիտի արձակուեն Տիգրանակերտի պատերազմական ատեանէն ...»: Այս ձեւով Զօհրապն ու Վարդգէսը հասնում են Հալէպ: Այդ քաղաքի կուսակալն էլ, որ լաւ ճանաչում էր բարձրապատիւ աքսորականներին, գիտէր թէ ինչ ճակատագիր է սպասում նրանց, դիմում է Պոլիս՝ Թալէաթին, խնդրում թոյլ տալ՝ պահել նրանց որպէս ազատ աքսորականներ: Արդիւնքը լինում է կուսակալի արագ պաշտօնազրկումը, նորի նշանակումը: Վերջինս գործի անցնելու յաջորդ օրն Զօհրապին ու Վարդգէսին ուղարկում է Ուրֆա, որտեղ նրանք հիւրասիրւում են տեղի երեսփոխաններից մէկի՝ Մահմուտ Նետիմի կողմից: Հէնց հիւրասիրութեան ընթացքում յայտնւում է ոստիկանը, կուսակալի առաջարկում իսկոյն կառքով մեկնել Տիգրանակերտ: Ճամբին, ըստ նախօրօք եղած կարգադրութեան, ոճրագործները յարձակւում են անպաշտպան մտաւորականների վրայ, սպանում նրանց գազանային խոշտանգումով: Այդ մասին հեռագրւում է Թալէաթին, որն շտապում է յայտնել Զօհրապի տիկնոջը, թէ ճամբին նրա ամուսինը սրտի կաթուածից մահացել է: Կինը պահանջում է պաշտօնական զրութիւն: Մարդասպանի գաղտնի հրահանգով ստեղծւում են երկու կեղծ փաստաթղթեր, մէկը՝ իբր թէ ըժշկական եզրակացութիւն, միւսը՝ թաղող քահանայի վկայութիւնը: Երկրորդ փաստաթուղթը այնքան հապճեպ էր պատրաստուել, որ ստորագրողը մի տեղ դարձել էր վարդապետ, մի տեղ՝ քահանայ,

Այս կեղծ փաստաթղթերը անհրաժեշտ էին 1915 թ. աշնանը՝ օտար մի ապահովագրական ընկերութեան ներկայացնելու համար, իսկ յաջորդ տարի այլեւս նման միջոցների դիմելն էլ աւելորդ դարձաւ, եւ երբ օսմանեան խորհրդարանում հարցում է արւում բացակայ հայ երեսփոխանների վիճակի մասին, ժողովի նախագահը կարդում է մի պաշտօնագիր, որի մէջ ի միջի այլոց ասուած էր, « Անցած նստաշրջանում երեսփոխանական ժողովին չմասնակցած երեսփոխաններից Էրզրումի երեսփոխան Վարդգէս եւ Պոլսի երեսփոխան Զօհրապ էֆէնտիները Տիարպէքիրի (Տիգրանակերտ) ռազմական ատեանի առջեւ դատուելու համար ուղարկուելիս՝ ճամբին Չերքէզ Ահմէտի ու նրա չէթէների կողմից սպանուած լինելով՝ մարդասպանները Շամի (Հալէպի) ռազմական ատեանին կողմէ դատապարտուել են»: Ժողովի նախագահը այս պաշտօնագիրը ընթերցելուց յետոյ ամբարտաւան սառնութեամբ յայտարարում է. « Հիմա այս թեզքերէին պարունակութեան նայելով՝ Կարնոյ մեպուս Վարդգէս էֆէնտի, Պոլսոյ մեպուս Զօհրապ էֆէնտի, Արղընիի մեպուս Ստեփան էֆէնտի, Վանայ մեպուս Վռամեան էֆէնտի, դարձեալ Վանայ մեպուս Փափազեան էֆէնտի սպանուած են, ողջ չեն »:

Այսպիսով, պաշտօնապէս օսմանեան խորհրդարանի ամպիոնից յայտարարուած էր, թէ երեսփոխան Գ. Զօհրապը ... ռանց դատ – դատաստանի սպանուել է Չերքէզ Ահմէտի կողմից: Բայց ո՞վ էր այդ Ահմէտը. մի սովորական աւազակ, որի նմաններին էր վստահում իթթիհատական կուսակցութիւնը Հայերի ոչնչացումը ... նութիւնը: Ոչ, այս մէկը մի քիչ տարբեր էր: Նա համարուել է «իթթիհատի կամաւորութեան աչքի լոյսը »,— ինչպէս գրում էր պատերազմից յետոյ այս գէշ քերին անդրադարձող թուրքական «Ալեմդար» թերթը: Իթթիհատական կառավարութիւնը նրան էր վստահել մի շարք շրջանների Հայերի զանգուածային ջարդի կազմակերպումը:

Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(6 Տար.)

ռելով, երբեմ երիտասարդ տարիքիս պատճառով:

Շարժապատկերի պաստառին պէս տեսողութեանս առջեւ կը սահի վերջին պահը, երբ առաւօտ կանուխ գացի Սիրքէճիի կայարան ճանապարհելու զիրենք: Ամուսինս յաջողեր էր բացառիկ թոյլտուութիւն ձեռք բերել, որ ճանապարհելու երթամ: Ոստիկաններով շրջապատուած, փոքր սենեակի մը մէջ, նստած էին Զօհրապն ու Վարդգէսը տախտակէ բազմոցին վրայ, անյայտին առջեւ յուսաբեկ արտայայտութեամբ: Կօշիկներուն կոճակները կոճկուած չէին, մազակալս տուի, որ կոճկէ: «Այդպէս ալ մնայ նէ, ի՞նչ հոգ»,— ըսաւ: Հրամայեցին, որ թուրքերէն խօսի: Քանի մը խօսք ըսաւ տիկնոջ հաղորդելու: Հազիւ կէս ժամ անցած, տարին, նոյնպէս ոստիկաններով:

Տարին... անանուն ճանապարհներով, ոչնչացնելու համար հայ մտքի, գրչի, գաղափարի այլ տիտաններու հետ:

Ձերբակալութեան յաջորդ օրը, Զօհրապի կինը, գլուխը կորսնցուցած, կը դիմէր աջ ու ձախ պաշտպան գտնելու, ամուսինը ազատելու եւ վերադարձնելու համար: Գերմանական դեսպանատուն, խորհրդարանի նախագահին, վարչապետին եւ ուրիշ ծանօթներու կատարուած դիմումները անցան ի զուր, ոչ ոք օգնեց, ոչ մէկ բան ընել ուզեցին:

Օսմանեան խորհրդարանի այն ժամանակուան նախագահ Խալիլ պէյը Զօհրապի մօտ ապաստաներ էր, երբ Իթթիհատը կը հալածէր Իթիլաֆէն (իրարու հակառակորդ կուսակցութիւններ): Խալիլ պէյը հալածանքի օրերուն շունչը առեր էր Զօհրապի տունը եւ երկու շաբաթէն աւելի պահուեր էր անոր մօտ, մինչեւ յաջողցուցեր էին զայն գաղտնի հեռացնել Պոլսէն: Նոյն այդ նշուեալ Խալիլը «ոչ մէկ բան կրնամ ընել», — պատասխաներ էր Զօհրապի կնոջ: Իսկ երբ Քլարան վարչապետին դիմեց որպէս ծանօթ, ըսելով, որ «իմ ամուսինը յեղափոխական չէր, ոչ մէկ կուսակցութեան կը պատկանէր, այս հալածանքին պատճառն ի՞նչ է»,— Վարչապետը անամօթաբար պատասխաներ էր. «Չէ՞ք գիտեր, որ թաց խոտն ալ չորին հետ կը վառի»:

Ճիշդ նոյն պատասխանը, նոյն բառերով գրեր էր Րաֆֆին իր «Կայծեր»ուն մէջ, 75 տարի առաջ, երբ Ասլան կը բողոքէր Վանի վալիին, անմեղ մարդոց դէմ կատարուած հալածանքներուն համար:

Արեւմտահայերու ճակատագիրը դարեւ ի վեր դառնագինօրէն նոյնն է եղած:

Զօհրապ յաջողեր էր ճանապարհէն մէկ երկու նամակ եւ հեռագիր մը հասցնել տուն: Իսկ երբ այդ եւս դադրեցաւ, ընտանիքը մնաց առանց լուրի: Քլարան օրը քանի մը անգամ հեռախօսով կը հարցնէր, թէ ո՞րտեղ կը գտնուէր ամուսինը, որմէ ինքը ոչ մէկ լուր ունէր, ճարպարօնները պատասխաներ էին. «Զօհրապ եօլտա էօլմիշ («Զօհրապ ճանապարհին մեռեր է»):

Անկարելի է նկարագրել սոսկալի հարուածին ազդեցութիւնը Զօհրապի ընտանիքին վրայ: Անհնար է երեւակայել ընտանիքին ապրած մեծ վիշտը: Յաջորդ օրն իսկ ուզեցին մահազդ տալ, հոգեհանգիստ կատարել, բայց արգիլեցին: Նման ոճրագործութեան վրայէն պէտք է լռելեայն անցնիլ:

Արտասուքներու հեկեկանքին մէջէն Տիկին Քլարան ցոյց կուտար Զօհրապի գրասենեակը, գրապահարանները, հանդերձարանը եւ կը հեկեկար, «Այս ամէնը ձգեցիր, ո՞ւր գացիր, ես քեզ հիմա ո՞ւր պիտի գտնեմ...»:

Յիշողութիւններս, թէեւ փոքր, բայց իրական, թող մնան թուղթին, իբր յիշատակ անմահ Զօհրապին:

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
«Էջմիածին»

ՅԻՇԱՏԱԿԸ

ՓԱՐԻԶ, (Յառաջ).— Ապրիլ 25, կիրակի առաւօտ ժամը 10ին Փարիզի գաղութը ներկայ էր Սէնթ-Մառի տը լա Պասիոն եկեղեցին: Պատարագեց Գրիգոր վարդապետ Խաչերեան, որուն պատշաճ քարոզ մը տուաւ նախ ֆրանսերէն, ապա հայերէն, յիշեցնելով 1915ի եղեռնը, «ուր աւելի քան մէկուկէս միլիոն զոհ տուինք թրքական բարբարոսութեան»: «Տէր, կեցո դու զհայս», Հայր Մեր եւ Տէր Ողորմեան ներդաշնակ կերպով երգեցին Նոր Սերնդականները, ղեկավարութեամբ Օր. Ծ. Քէնտէրեանի:

Կէսօրէ ետք ժամը 15.30ին նոյն բազմութիւնը հաւաքուած էր Սալ Սօլֆէռինոյի սրահը, ուր տեղի կ'ունենար պաշտօնական հանդիսութիւնը Յիշատակին: Բեմին խորը զոյգ Մասիսները, աջ եւ ձախ հայկական եւ ֆրանսական եռագոյներ: «Յարգանք մեր անմահ նահատակներուն» վերտառութիւնը եւ խոշոր գիրերով «Յիշատակը», իւրաքանչիւր գիրերէն արիւն կը կաթէր, որոնց տակ յիսուն հատ մեծ մոմեր վառուած սեւ կերպասով շրջանակուած: Կարգադիր յանձնախումբը իր կարելին ըրած էր որպէսզի խորհրդաւոր ըլլար բեմի յարդարումը եւ գեղարուեստական բաժինը:

Վարագոյրը դանդաղօրէն բացուեցաւ, գիշեր է, Կոմիտաս վրդ. բազմած իր դաշնակին առջեւ սկսաւ երգել «Հով արէք սարեր ջան»ը, «Հայաստան»ը հազիւ ըսկսած սենեակին դուռը ուժգին զարնելը եւ ապմուկով դրան շէմին երեւալը թուրք ոստիկանի մը հրամայական թոնով.— Փափազ էֆէնտի, բօլիս տարիէսինտէն սիզի իսթիէօրլար: Կ. վարդապետը անակընկալի եկած, ընդհատելով երգը, դառնալով դէպի թուրք պաշտօնեան, ապշած կը դիտէ, յետոյ արհամարհական նայուածք մը նետելով կը սկսի յառաջանալ դէպի դուռը...

Պետրոս Քէնտէրեան ծպտուած շատ յաջող եւ խորհրդաւոր կերպով կատարեց Կոմիտասի վերջին գիշերը կենդանի պատկերը:

Կ. Տօնէրեան իր բացման խօսքին մէջ ներկաներուն առաջարկեց վայրկեան մը յոտնկայս յարգել յիշատակը բոլոր անոնց որ գերեզման անգամ չունեցան:— Քամնելի թուականին, 1915ին, դանդաղօրէն սպանդի ենթարկուեցանք, ցեղասպանութեան առաջին զոհը դառնալով: Հայութիւնը իրաւական գետնի վրայ հատուցում պիտի պահանջէ: Ապրելու եւ ստեղծագործելու Հայու բնազդական մղումը եւ իր անխորտակելի կամքի տոկունութիւնը պիտի յաղթանակեն անպայման: Վեհափառ Վազգէն Ա. Ամենահայոց Հայրապետը մեզ վստահեցուց թէ հայրենիքի մեր եղբայրներն ու քոյրերն ալ Յիշատակը կ'ապրին մեծ խռովքով եւ խոր կերպով ինչպէս արտասահմանը:

Յոտնկայս ունկնդրուեցաւ Շոփէնի մահերգը զոր նուագեց Յարութիւն Քէնտէրեան:

«Ողբերգ նահատակաց», «Ողջոյն տըւէք», «Ապրիլեան նահատակներուն» խմբերգները երգեցին Նոր Սերնդականները, ղեկավարութեամբ Օր. Ծ. Քէնտէրեանի: Արտասանութիւններ Վ. Թէքէեանի «Եկեղեցին հայկական» (Տեսք. Ժ. Բալամուտեան) եւ Սիամանթոյի «Ափ մը մոխիր» (տեսք. Օր. Սէրէնկիւլեան): Արտասանեցին Օր. Աստղիկ Հալաճեան «Եւ Աստուած ըսաւ» (Ծ. Պէրպէրեան), Սահակ Խանդէտեան Սիամանթոյի «Մօր մը երազը»: Մեներգեցին Օր. Օր. Ե. Քէնտէրեան, Արաքսի Հալաճեան եւ Եղ. Ռստիկեան:

Ա. Քէնտէրեան խօսք առնելով նախ թուեց երիտասարդ թուրքերու նենգամըտութիւնները, իրենց սադայելական յըղացումները եւ համաթուրանական հեռաւոր գաղափարի ձգտումներով խանդավառութիւնները: Ուստի Հայութիւնը քաւութեան նոխազ պէտք է դառնար, որպէս խոչընդոտ թուրանական ճամբուն վրայ: «Դաշինքը օգտուելով համաշխարհային Ա. պատերազմէն, 1915ին գործադրութեան դրաւ հրէշային յղացումը, ցեղասպանութեան առաջին զոհը՝ Հայերու բնաջնջումը: Թուրքը մտքէն չէր անցուցած եւ շշմած մնաց երբ Հայու դիմադրական կորովը անհաւատալի պայմաններու տակ ցուցեց հրէշին դէմ Վանի, Ուրֆայի, Մուսատաղի եւ Շապին Գարահիսարի անմահ ինքնապաշտպանութիւններով: Ապրիլեան Եղեռնէն քիչ վերջ յուղարկաւոր հայ ժողովուրդը օրհասական պայքարէ մը վերջ կերտեց իր անկախ հայրենիքը: Հայաստանի հանրապետութեան օրերուն հայ բազուկը պատուհասեց Մեծ Եղեռնի առնչութեամբ բոլոր մատնիչները, դահճանները եւ լրտեսները, վրէժառու արդարադատ բազուկը չանսատակ ըրաւ Ջարդարարներու վոհմակը»:

«Յիսուն տարի վերջ հայ ժողովուրդը կը ներկայանայ հրաշափառ յարութեամբ, իսկ Թուրքը մուրացկանի տոպրակ մը կախած վզէն: Հայ ժողովուրդը կը ստեղծագործէ եւ մարդկութեան կուտայ երաժշտագէտը, գիտնականը, աստղագէտը, քաղաքագէտը եւ գինուորականը: Մեր ժողովուրդը իր շինարարական առաքինութեամբ վերաշինեց եւ ծաղկեցուց հայրենիքը, ի յարգանս մեր նահատակներուն, մէկուկէս միլիոն ծառ տնկեր են Հայաստանի մէջ: Երեւանի հրապարակին վրայ՝ Ապրիլեան յուշարձան: Հայ ժողովուրդը ունկնդիր իր պատմութեան, Միացեալ Հայաստանի գաղափարականով անվերջ պիտի հնչեցնէ իր ձայնը մինչեւ որ մեր նահատակներու կտակը իրագործուի»:

Յուշի տօնակատարութենէն վերջ ժամը 18ին ներկաները ուղղուեցան դէպի Անծանօթ Զինուորի արձանը, ուր ծաղկեպսակ մը զետեղուեցաւ Փարիզի Հայութեան անունով:

Ապրիլեան Եղեռնի Յիշատակի կարգադիր յանձնախումբէն (Փարիզ) ստացանք ֆրանսերէն այն բանաձեւը որ պիտի ղրկուէր ֆրանսական մամուլին եւ պետական իշխանութեանց:

ՉԱՒԿԱՐԱՑԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ԼՈՒՍԱՐՁԱԿՈՒՄ

Համազգային Մշակութային Ընկերութիւնը գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էր դիմելու նկարիչ Ռիչար Ժերանեանի, խնդրելով որ ցուցադրութիւն մը կազմակերպէ Հայաստանի բնանկարներուն:

Ժերանեան սիրայօժար ընդունած ըլլալով, այդ նկարներու լուսարձակումը կատարուեցաւ Շաբաթ գիշեր, Մայիս 15ին, Հայ Մշակոյթի Տան Ծ. Միսաքեան սրահին մէջ:

Նկարիչ Ժերանեան, որ զանազան երկիրներու մէջ, իր ցուցահանդէսներով հանրածանօթ դարձած է, այս անգամ հըրաւիրուած էր Հայաստան, հայ նկարիչներու Միութեան կողմէ ուր տուած էր ցուցահանդէսներ:

Ժերանեան պատրաստած է մի քանի տասնեակ պաստառներ Հայաստանի մէջ եւ օգտուելով առիթէն լուսանկարած է բազմաթիւ շրջաններու բնանկարները իրենց բնական գոյներով:

Շաբաթ գիշեր, հոծ բազմութիւն մը լեցուցած էր սրահը:

Ընկեր Ս. Յովհաննէսեան բացումը կատարելով, ներկայացուց Պ. Ժերանեանը, վեր հանելով անոր նկարչական կարողութիւնները եւ ձեռք բերած յաջողութիւնները:

Լուսարձակուեցան, Երեւանի, Էջմիածնի, Սեւանայ լիճի, Ատրպէյճանեան ու Թրքական սահմաններու մօտ գտնուող հայկական գիւղերու, պատմական վանքերու, եկեղեցիներու, փլատակ բերդերու 260 նկարները իրենց բնական գոյներով:

Պ. Ժերանեան բացատրութիւններ կուտար իւրաքանչիւր նկարի մասին գոհ ձըգելով ներկաները:

Գնահատելի աշխատանք մը կատարած յարգելի նկարիչը գնահատելի է նաեւ Համազգայինի ձեռնարկը, անոնք առիթ ըստեղծեցին որ ներկաները առանց Հայաստան երթալու ծանօթանան հայրենիքի բնական գեղատեսիլ վայրերուն:

Պ. ՊԱՐԹԵՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (235)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Եւա երկնցաւ իր վերարկուին վրայ:

— Ի՞նչ կը կարծէք Նիկողոս. չէ՞ կրնար եւ զաւակս փնտռել հոս. եթէ մինչեւ հոս հասայ՝ աւելի առաջ ալ կրնամ երթալ:

— Նորէն այդ մտածութիւններով կը տանջէք ինքզինքնիդ, ազնիւ Տիկին:

— Այս տարազով ոչ ոք պիտի կեցնէ զիս, կրնամ փնտռել ու գտնել բանակին մէջ: Կը կանգնիմ Եումուրճաքին առջեւ ու կ'ըսեմ. ահա մատանիդ. տուր զաւակս:

— Իսկ ան մատանին կ'առնէ ու ձեր զաւակը չի տար:

— Ոչ, անաստուած հրէշ:

— Երանի թէ այնպէս չըլլար... Սակայն եթէ պատուաւոր ալ ըլլար... բայց եթէ բանակի սպաներէն մէկը ձեզի հրաման մը տայ: Կրնան գտնուիլ գունդեր, որոնց մէջ արգիլուած ըլլայ տէլլէներուն մուտքը: Հաւանաբար թնդանօթներու գիծն ալ այնպէս ըլլալու է: Անմիջապէս պիտի ճանչնան թէ օտար էք բանակին մէջ:

— Ու զիս կը բռնեն...

— Եթէ չբռնեն ալ՝ Եումուրճաք չի թողուր ձեզ իր ճանկերէն:

Եւան հառաչեց: Մախաղը հանելով հաց ու խորոված հաւ հանեց ու քարի վրայ դրաւ:

— Ուտենք Նիկողոս:

Վերջապէս մայրամուտը հասաւ. թընդանօթներու որոտումը դադրեցաւ: Շուտով ամէն մարդ քնանալու քաշուեցաւ:

Եւա մոմի խուրձ մը հանեց մախաղէն ու աբեթով վառեցին:

Կէս գիշերուան մօտերը Նիկողոս դուրս սպրդեցաւ վրանէն ու քանի մը վայրկեանէն բազուկի հաստութեամբ ձողով մը վերադարձաւ:

Քարին կեդրոնի ծակին մէջ մխեցին:

— Ով Աստուած իմ, օգնէ:

Քարը շարժեցաւ:

Քարին տակ ուրիշ բան չկար՝ եթէ ոչ խոնաւ կաւոտ հողը ու քանի մը սեւ ճճիներ:

Եւա ոտքով ուժով մը զարկաւ քարին տեղը, անոր ուղղուած հարցում մըն էր աս. «արդեօք պարա՞պ ես»:

Հողը թնդիւն մը արձակեց. «պարապ եմ»:

Եւա մախաղէն բահ մը հանեց ու հաստատեց զայն Նիգակի կոթին ու սկսաւ փորել. իսկ Նիկողոս ձեռքով կը փորէր:

Երկու թիզ խորութեան վրայ բահը տախտակի հանդիպեցաւ:

Թիզ մը հաստութիւն ունեցող կաղնիէ տախտակ էր, բայց արդէն փտած: Զայն կողմէն փորելով հանեցին. տակէն կէս մարդաչափ լայն ու մութ անցք մը բացուեցաւ:

Շուրջ տասը աստիճաններ վար իջնելէ վերջ՝ անցքը ընդարձակուեցաւ. քարերը նկուղներու նման շարուած էին. անցքը այնքան մեծ էր որ կարելի էր մէջը ոտքի կեցած քալել:

Օդը ծանր էր եւ փապուղին մութ: Պատը տեղ տեղ ազբորակէն սպիտակցած էր. քարերէն խոնաւ պաղութիւն մը կ'արտաշնչէր:

Նիկողոս առջեւէն կը քալէր մոմը ձեռքը բռնած: Տեղ տեղ մինչեւ կոճերը հասնող ջուրի մէջէն կ'անցնէին, մերթ ընդ մերթ քարերու կը հանդիպէին, որոնք ձեղունէն բաժնուեր ինկեր էին:

Այդ պարագաներուն Նիկողոս կ'անդրադառնար.

— Ուշադրութիւն ըրէք, ճամբուն վրայ քար կայ:

Տեղ տեղ գետինը կը թնդար իրենց ոտքերուն տակ. անշուշտ տակէն ուրիշ փապուղի մը ըլլալու էր: Ի՞նչ տեսակ ժողովուրդ շինած էր այս ճամբան: Երբ բերդը շինուեցաւ, դեռ պատմութիւն չէին գրեր: Ո՞վ գիտէ քանի ժողովուրդներ ապրած են այս երկրին վրայ մեզմէ առաջ:

Նիկողոս դարձեալ անդրադարձաւ.

— Ուշադրութիւն, հոս պէտք է ծռիլ:

Ճամբան դեռ բաւական ժամանակ դառնալով կ'երթար, ձեղունին կամարը երթալով կը ցածնար. յետոյ ճամբան սկըսաւ բարձրանալ, բայց ոչ ձեղունը:

Նիկողոս սկսաւ յափշտակութեամբ քալել. Եւա կեցաւ:

— Նիկողոս, քիչ մը առաջ գացէք,— ըսաւ,— եթէ ճամբան գոցուած է պէտք է ետ դառնանք բահը բերելու համար:

ԿԷԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԿԱՊ. Խաչի Վալանսի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Հայկազուն Ղազարոսեանէ քսան ֆր., փոխան ծաղկեպսակի Մարտիրոս Պօյաճեանի մահուան առթիւ :

×

Սէն Ժեռմի Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ ողբ. Տիկին Բերուզ Զէնճիրճեանի մահուան առթիւ.— Յ. Պալիքեան 30 ֆր. Պառ Մոտէռն, Յ. Նէվշէհիրլեան եւ Օ. Սէթեան քսանական, Ծերոն եւ Յակոբ Մէլէմէթճեան տասնական, Ա. Զէնճերճեան եւ Մ. Գասպարեան տասնական, Ա. Մանկասարեան հինգ, Թաղիս եկեղեցւոյ եւ Ա. Սօլաքեան տասը Հայ Կարմիր Խաչին : Ցաւակցութիւններ նընջեցեալին պարագաներուն :

ՆՈՒԷՐ

Բ. Զիլեան ընտանիքը Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին առթիւ Զիլեան եւ Զօրպաճեան ընտանիքներու նահատակներուն անմոռանալի յիշատակին կը նուիրեն 50 ֆրանք Մշակոյթի Տան : (Ստանալ «Յառաջ»էն) :

×

Լա Կառէն Տէր եւ Տիկին Եղնիկեան եւ զաւակները 50 ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Օգափ. կայանին եւ 50 ֆր. Սողոմոն Թէհլիրեան սրահին, իրենց զարմիկին Խաչիկ Արապեանի կսկծալի մահուան առթիւ : (Ստանալ «Յառաջ»էն) :

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՆԱՍԹԱՍԵԱՆ

(Ալթիսթ)

SALLE DEBUSSY

8, Rue Daru, Métro : Ternes

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆԻՍ 1, ԺԱՄԸ 21ԻՆ

×

ՈՒՐԲԱԹ ՄԱՅԻՍ 28, ԺԱՄԸ 21ԻՆ

MAISON INTERNATIONALE

19, Bd. Jourdan

Բարձր հովանաւորութեամբ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՆՈՒՊԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆԻ

Յայտագիր.— Մարչելլօ, Մոցարթ, Պարթոք, Պախ, Ա. Յովհաննէս, Յարութիւնեան :

Մասնակցութեամբ՝ Միշըլին Լակաշի :

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

Այս Հինգշաբթի, տօն է մեր Փրկչին Համբարձման : Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ : Հոգաբարձութեան կարգադրութեամբ այդ օր է նաեւ մասնաւոր առիթ մը Հայ Մանուկներու Հաղորդութեան :

Հրաւիրուած են Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր հայ մանուկները ներկայ գտնուելու հանդիսաւոր պատարագին եւ մասնակցելու Ս. Հաղորդութեան խորհուրդին :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆ

Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներու կայանի արձանագրութիւնները սկսած են : Ընդունելի են աղջիկները 6էն 15 տարեկան, մանչերը՝ 6էն 14 տարեկան : Հեռաձայնով ոչ մէկ կարգադրութիւն : Ծնողները պէտք է ներկայանան անձամբ Միութեան գրասենեակը 17, Րիւ Պլէօ, (9րդ Թաղամաս, մեթրօ Քատէ) Հայ Մշակոյթի Տան Գ. յարկ, Հինգշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 16էն 20, Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 17 : Հետերնին պէտք է բերեն հարկ եղած վաւերաթուղթեր (Լիվրէ տը Ֆամիյ, սեքիւրիթէ սոսիալ, ալլօքասիոն, եւն.), վճարումները պէտք է կատարուին արձանագրութեան պահուն լրիւ կերպով՝ ամսավճար 400 ֆրանք, գրպանի պտոյտի ծախք՝ 30 ֆրանք, երկաթուղային երթուղարձ (վերապահութեամբ՝ անցեալ տարուան գիներ), մեծերը 65 ֆրանք, փոքրերը 38 ֆրանք : Արձանագրութիւնները կը փակուին՝ Յուլիսի համար՝ Յունիս 5ին, Օգոստոսի համար՝ Յունիս 15ին : Այս թուականներէ առաջ եթէ ցանկերը լրանան կը յայտարարուի թերթով : Հակառակ փափաքին օրէնքով սահմանուած թիւէն աւելի կարելի չէ արձանագրել : Դիմումները շատ են, կը խնդրուի անյապաղ արձանագրուիլ :

Հ. Յ. Դ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՊՕՄՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» ենթակոմիտէի վարչութիւնը ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Երեքշաբթի, ժամը 21ին, սովորական հաւաքատեղին : Ներկայ կ'ըլլան Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչները : Կարեւոր օրակարգ : Պարտաւորիչ ներկայութիւն :

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կոմիտէն, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Չորեքշաբթի ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին : Կարեւոր օրակարգ :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պ. Թ. Գառնիկ կը հաղորդէ որ դասախօսութիւն մը պիտի տայ այս Շաբաթ, ժամը 15·30ին, Սօլէյ տը Մոկատորի սրահը, 28 Րիւ Մոկատոր : Հովանաւորութեամբ Մտաւորականներու Տան եւ նախագահութեամբ Կիպրոսի ներկայացուցչ՝ Էքոնոմիտէսի : Մուտքը ազատ է :

ՀԱՄԵՐԳ

ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
եւ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

Վարժարաններու երկսեռ աշակերտութեան միացեալ երգչախումբին կողմէ :

Ղեկավարութեամբ ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 30, ժամը 15·30ին, Ս. Մուրատ վարժարանի Պէշիկթաշլեան – Ալէմշահ սրահին մէջ :

ՅԱՅՏԱԳԻՐ.— Կոմիտաս, Սխնի, Սաթեան, Ալթունեան, Կանաչեան, Եանպէկեան :

Տոմսերու համար դիմել վարժարանները, Բալուեան գրատունը, Մասիս (Րիւ Սօլնիէ) եւ Մարգարեանի (Րիւ տը Թրէվիզ) :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— «Մայիս 28»ի տօնակատարութիւնը կը կատարուի Յունիս 12ին, Ալամպրա սրահի մէջ, բացառիկ յայտագրով :

Մանրամասնութիւնները յետագային :

×

ՎԱԼԱՆՍ.— Մայիս 28 կը տօնուի Յունիս 5ին, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 20·30ին, Թ... ... Մինիսիփալ :

×

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղին թատերական ներկայացումը, Յունիս 15ին :

La Revue M. I. S. S. I.

(Magazine d'Information Spirituelle et de Solidarité Internationale)

vous présente son numéro d'Avril 65 entièrement consacré à l'Arménie sous le titre

« ARMENIE ET ARMENIENS A TRAVERS LE MONDE »

Au sommaire :

Un délicieux petit dictionnaire de curiosités Arméniennes, avec une merveilleuse illustration de monuments antiques Arméniens et de personnalités Arméniennes.

Cette revue est en vente :

DANS TOUTES LES PAROISSES

Revue MISSI
6, Rue d'Auvergne
LYON (2e) - (Rhône)

Revue MISSI
38, Bd. Raspail
PARIS (7e)
(BAB. 02-59)
de 14 h. 30 à 18h.30

Librairie Orientale H. SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-le-Prince PARIS-6e
et chez le Journal HARATCH

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

47ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 Մայիս Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղապետարանի շքեղ սրահներուն մէջ, փլաս Սէն Սիւլփիս, Փարիզ 6րդ

Մեթրօ Սէն Սիւլփիս եւ Օտէոն

Կը նախագահէ Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Վարչութեան կողմէ ՕՆՆԻԿ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ծանօթ երգչուհի Օր. Ժ. Տիրատուրեան, արտասանութիւն՝ Օր. Փուշունեան եւ Ա. Փուշունեան, նուագ՝ Գէորգ Բարթող եւ Պ. Տէտէեան, Հայկ. ժողովրդական պարեր՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի «Նայիրի» պարախումբին կողմէ :

Կէս գիշերին կը սկսին եւրոպական պարերը մասնակցութեամբ ռիթմիկ նուագախումբին՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՏԷՏԷՃԵԱՆԻ :

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով Մուտք 5 ֆրանք

Յայտագիրը կը վարէ Պ. Բ. Հապէշեան

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Տէսինի Կոմիտէի, մասնակցութեամբ Գ. Լազեան խումբին, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Դրօ խումբին եւ Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղին : Այս Կիրակի երեկոյեան ժամը 8·30ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ : Գեղարուեստական ճոխ բաժին :

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ մասնաւոր յայտագրով :

Մուտքը ազատ է

Կը հրաւիրուի Տէսինի հասարակութիւնը անխտիր :

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Այս Շաբաթ, ժամը 21 ին ԺԻՄՆԱԶԻ ՄԷՋ.

Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ

Կը ներկայացուի Ա. Ահարոնեանի ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ

ԵՐԳ.— Մ. Տէրոյեան

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Յունիս 20ին, Մոնմորանսիի ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ :

Մանրամասնութիւնները յաջորդով :

Մանրամասնութիւնները յետագային :

ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՀԱՐԱՒ

Կազմակերպուած

OFFICE DE VOYAGES LAFAYETTE գործակալութեան կողմէ

18, Rue Bleue, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 91-09

«15 ՕՐ»

1.— 12 օր Հայաստան, 3 օր Մոսկուա

Մեկնում՝ Յուլիս 16ին, Պուրժէի օդակայանէն ժամը 12·30ին, ժամանում Մոսկուա ժամը 18ին :

Վերադարձ.— Յուլիս 30ին, ժամանում Պուրժէ 10·30ին

ԳԻՆ 1950 ՖՐԱՆՔ

2րդ ճամբորդութիւն

Վայելել Հայաստանի «Ոսկի Աշունը» մասնակցիլ, Վաղգէն Կաթողիկոսի գահակալութեան 10րդ տարեդարձին (3 Հոկտեմբեր) շքեղ տօնակատարութեան եւն. :

24 ՕՐ

17 օր Հայաստան, 2 օր Վրաստան (Թիֆլիս), 2 օր Լենինկրատ եւ 3 օր Մոսկուա, Թուպոլեւ 104ով : ԳԻՆ 2370 ՖՐԱՆՔ

Մեկնում.— Սեպտեմբեր 29ին Պուրժէի օդակայանէն, ժամը 12·30ին, ժամանում Մոսկուա ժամը 18ին :

Վերադարձ.— Հոկտեմբեր 5ին Պուրժէ

Արձանագրութեան պայմաններու համար դիմել՝

ՓԱՐԻԶ.— Գործակալութեան՝

OFFICE DE VOYAGES LAFAYETTE

18, Rue Bleue, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 91-09

ԳԷՈՐԳ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆԻ

35, Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 07-25

ՀԱՅԿ ԱՂԱՊԷԿԵԱՆԻ

8, Rue Alfred Bruneau, PARIS (16e) — Tél. : JAS. 19-93

ԼԻՈՆ.— Ճ. ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ,

3, Ave. Grande Bretagne — 20, Rue Villeroy

ՄԱՐՍԷՅԼ.— ՎԱՀՐԱՄ ԹՕՐԱՄԱՆԵԱՆԻ, 26, Bld. Garibaldi, MARSEILLE

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Բոլորովին կաշիէ մուճակի վարժ բանուոր մը, միաժամանակ քուփէօռ, գործ կը փնտռէ : Հեռաձայնել 926–52–94 :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԼԻՈՆ.— «Մայիս 28»ի տօնակատարութիւնը, Մայիս 29ի Շաբաթ երեկոյեան, Ազգ. Տան սրահին մէջ : Մանրամասնութիւնները յետագային :

×

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 27ին, Կիրակի օր :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երեւանէն Տիկին Էլիզա Մալախանեան կը փնտռէ Տիկին Վարդուհի Նազաչեան (ծնեալ Տալլըեան) ունեցած են Մարգրիտ անուն աղջիկ մը, այժմ քսան տարեկան, 1935ին կ'ապրէին Մարսէյլ, Տերեքեան(?) ... միւնիքէն փողոց : (Նազաչեան երեք եղբայրները նպարավաճառ էին) : Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն գրել՝

ZADIG EGHIAZARIAN
La Chartonnière, ARNAS (Rhône)

Imprimerie Spéciale
du Journal « Haratch »
3?, Rue de Trévise, Paris (9e)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՄԱՅԻՍ

MERCREDI 26 MAI 1965

LE NUMÉRO : 0,30 FR.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10316

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — N° 10.316

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

—o—

ՊԵԼԿՐԱՏ

—o—

Ընդառաջելով ընդհանուրի ցանկութեան, Ազգային Եղեռնի Յիսնամեակի ոգեկոչման համազգային բնոյթ տալու գաղափարին, Եուկոսլաւիոյ փոքրաթիւ հայ գաղութը եւս Ապրիլ 18ին, Պելկրատի մէջ իր մասնակցութիւնը բերաւ յիշեալ ոգեկոչման :

Նախքան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարելը, մէկուկէս միլիոն նահատակներու յիշատակին նուիրուած ոգեկոչումը կատարուեցաւ Եուկոսլաւիոյ Անծանօթ Զինուորի մահարձանին դիմաց, ուր նախապէս զետեղուած էր մեծ ու շքեղ ծաղկեպսակ՝ հետեւեալ մակագրութեամբ.— «Հայ Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի յիշատակին» :

Հայերու հետ միասին ներկայ էին նաեւ Սերպեր : Խօսեցաւ Պ. Տիրան Սուքիասեան :

Ապա՝ հանգիստեան Պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Պելկրատի Ս. Նիկողոս ուղղափառ եկեղեցիին մէջ, մասնակցութեամբ երեք քահանաներու եւ սարկաւագի : Ներկայ էր Եուկոսլաւիոյ Պատրիարք՝ Կերմանի ժամանոր ներկայացուցիչը՝ աւագերէց Յորժէ Ցվէյիչ : Եկեղեցին լեցուած էր Հայերով եւ հայ ժողովուրդի համակիրներով :

Ուշքօ Սավքովիչ քահանան սերպերէն քարոզ մը խօսելով ըսաւ. « Այսօր, այս հանգիստը եւ տխուր յիշատակութիւնը կը կատարենք այն բոլոր Հայերուն, որոնք զոհ տանջանքներով իրենց ազգին պատուոյ խորանին առջեւ՝ Սուլթան Համ. Պատերազմի ընթացքին : Բարբարոսական անխիղճ ուժը անգթօրէն ջնջեց մէկուկէս միլիոնէ աւելի Հայեր երեք տարուան՝ 1915, 1916, 1917ի ընթացքին, արիւնոտ չուառութեամբ : Բարբարոսները խորհեցան թէ հայ ժողովուրդը իսպառ փճացաւ : Անոնք նոյնը խորհած էին ժամանակին մեր սերպ ժողովուրդի նկատմամբ. այդ մտածումով ալ Ս. Սավայի մեռած դիակը այրեցին, սակայն, անոնք սխալեցան իրենց հաշիւներուն մէջ : Ոչ Սերպերը եւ ոչ ալ Հայերը իսպառ բնաջնջուեցան, այլ, մեր ժողովրդական աշուղի ըսածին համեմատ, ուր որ անոր աճիւնի մոխիրէն փշրանքներ թափեցան, հոն եկեղեցիներ եւ ղըպրոցներ կոյացան : Այդ նոյն բանը պատահեցաւ հայ ժողովուրդին : Զոհերը գերեզմաններու ու զանազան սպանդանոցներու մէջ մնացին, սակայն, անոնց աճիւններու մոխիրը ցրուեցաւ ամբողջ աշխարհի վրայ եւ այսպիսով հայ ժողովուրդը չփճացաւ, այլ կրկնապատկուեցաւ եւ ան այսօր շատ մը երկիրներու մէջ բարձր դիրքերու հասած է : Փառք եւ պատիւ նահատակ Հայերուն, որոնք իրենց կեանքերը զոհեցին՝ հայրենիքի եւ հաւատքի պաշտպանութեան ի խնդիր » :

Հոգեհանգիստէն ետք Հայերը այցելութիւն տուին Վահան Մինախորեանի շիրիմին, որովհետեւ հանգուցեալը որոշ է ... Այդ իմաստով համառօտ խօսք եղաւ Վահան Մինախորեանի կեանքի ու կրած տառապանքներու մասին՝ տեղահանութեան ժամանակ, ինչպէս նաեւ յետագային անոր կատարած գործերու («1915 Թուականը»), Սողոմոն Թեհլիրեանի յուշերը) մասին :

Հոգեհանգիստէն ետք Հայերը այցելութիւն տուին Վահան Մինախորեանի շիրիմին, որովհետեւ հանգուցեալը որոշ ժամանակ նոյնպէս Եղեռնի զոհերէն մէկն է : Այդ իմաստով համառօտ խօսք եղաւ Վահան Մինախորեանի կեանքի ու կրած տառապանքներու մասին՝ տեղահանութեան ժամանակ, ինչպէս նաեւ յետագային անոր կատարած գործերու («1915 Թուականը», Սողոմոն Թեհլիրեանի յուշերը) մասին :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԵԼԺԻԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

—o—

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄԸ ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ

Կիրակի օրուան երեսփոխանական ընտրութիւններու արդիւնքը տագնապ մը ստեղծեց Պելժիոյ մէջ, որ կրնայ երկար տեւել : Արդարեւ կառավարական համախմբումը, կազմուած ընկերային – քրիստոնեայ եւ ընկերվարական կուսակցութիւններէն զգալի պարտութիւն մը կրեց, ի նպաստ երրորդ կարգի վրայ հասնող կուսակցութեան՝ Ազատութեան եւ Յառաջդիմութեան համար (Նախկին ազատական) : Տագնապը աւելի ծանր բընոյթ կը ստանայ երբ նկատի առնենք թէ նոր խորհրդարանին վիճակուած էր նաեւ սահմանադրական պաշտօն մը : Արդարեւ 1863էն ի վեր Պելժիա չէ փոխած իր սահմանադրութիւնը ի նոր Խորհրդարանը պիտի մշակէր նոր Սահմանադրութիւն մը : Իրաց այս կացութեան մէջ, շատ դժուար պիտի ըլլայ նման նախաձեռնութիւն մը : Նոր Խորհրդարանը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ .—

Երեսփոխանական ժողով .— Ունի 212 երեսփոխան, որոնց 77 քրիստոնեայ, ընկերային (— 19), 64 ընկերվարական (— 20), Ազատութեան եւ Յառաջդիմութեան կուսակցութիւն 46 (+28), Ֆոլքսունի 12 (+7), համայնավար՝ 6 (+ 1), Ֆրանսախօսներու Պաշտպան ճակատ՝ 3 (+3), Ուալոններու աշխատաւորական կուսակցութիւն՝ 1 (+1), Ուալոն ճակատ՝ 1 (+1) : Ծերակոյտին մէջ .— Քըրիստոնեայ – ընկերային՝ 44 (— 3), ընկերվարական՝ 31 (—14), Ազատութիւն եւ Յառաջդիմութիւն՝ 23 (+12), Ֆոլքսունի՝ 4 (+2), համայնավար՝ 3 (+2), Ֆրանսախօս՝ 1 (+1) : Գաւառական խորհուրդները դեռ 48 ծերակուտական պիտի նշանակեն :

Ազատութիւն եւ Յառաջդիմութիւն կուսակցութեան յաղթանակը կը վերագրուի գլխաւորաբար ազատական ոգիին որ կը տիրէ ընկերային բոլոր դասակարգերուն մէջ, լեզուական խնդրէն ի վեր : Պելժ քաղաքացին աւելի դէմ քուէարկած է կառավարական համախմբումին որու քաղաքականութենէն դժգոհ է, քան թէ որեւէ հոսանքի :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԱՐԱՅԻ կառավարութեան մէկ բանբերը յայտարարեց, Կրոմիքօյի այցելութեան առթիւ, թէ նոր գլուխ մը կը սկսի Թուրքիոյ եւ Խորհ. Միութեան յարաբերութեանց պատմութեան մէջ : Կրոմիքօ Մոսկուա վերադարձաւ, վեց օրուան այցելութենէ մը ետք : Հրատարակուած զեկոյցը կը բաւականանայ սակայն շեշտելով թէ երկու կողմերը գոհ մնացած են բարի դրացնութեան յարաբերութեանց զարգացման ի տես : Կը յայտնէ նաեւ թէ վարչապետ Իւրկիւպլիւ ընդունած է Մոսկուա երթալու հրաւէրը : Կիպրոսի մասին, կը թուի թէ Թուրքիա չէ յաջողած բոլորովին իր տեսակէտը ընդունիլ տալ խորհրդային նախարարին :

ԱԹԷՆՔԻ կառավարական շրջանակները լուռ կը մնան, ցարդ, Անգարայի խօսակցութեանց մասին, բայց որոշ գոհունակութիւն կայ, նկատելով որ Կրոմիքօ չէ փոխած իր տեսակէտը Կիպրոսի նկատմամբ : Ծանօթ է որ խորհրդային քաղաքականութիւնը բոլորովին դէմ է էնոսիսի եւ ընդհակառակն անկախ Կիպրոս մը կ'ուզէ, դաշնակցային դրութեամբ :

ԱՆԳԼԻԱ վերջապէս որդեգրեց մեթրական դրութիւնը : Բարեփոխումը կը լըրանայ տասը տարիէն :

Օրը Օրին

ԳԻՇԵՐԸ, ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՀԱՐՑՈՒՑ

Քահանայ մըն էր : Երիտասարդ էր : Մօրուք ունէր, սեւ աչքեր, աղուոր ձայն, բայց կարճլիկ հասակ :

«Կարդալ – գրել գիտէր» ըսեմ սուտ խօսած չեմ ըլլար : «Շատ բան կարդացած էր » ըսեմ, մեծ սուտ մը խօսած կ'ըլլամ :

Դժբախտաբար, մեր քահանաներէն շատերը — երբեմն ալ, նոյնիսկ, վարդապետներէն շատերը — կարդալու գլուխ չունին :

Սխալ չհասկնաք — լրագիր, վէպ, ասէ – կօսէ կը կարդան, բայց Աստուածաբանութիւն սորվելու համբերութիւնը չունին :

Ոմանք Աստուածաշունչը անգամ չեն բանար, եթէ պատկերազարդ չըլլայ :

Կամ կը բանան Կիրակի օրուան իրենց քարոզին բնաբան մը գտնելու համար :

Ատոր Աստուածաշունչ կարդալ չեն ըսեր՝ մեր գեղը :

Աստուածաշունչը այն մատեանն է, որուն մեկնաբանութեան մասին գրուած հատորները իրարու վրայ դիզես, Մասիսի կատարը կը հասնիս : Բայց, Հայոց ազգին քահանան — կամ վարդապետը — ի՞նչ գործ ունի այդքան վերերը :

×

Մեր քահանան տարիներու համրանքով «նոր» սերունդին կը պատկանէր, բայց իր համոզումներով աւելի «հին» էր քան Յոբ Երանելին :

Մեր քահանան, եկաւ չեկաւ, պայման դրաւ.

— Ինծի նայեցէ՛ք, այս սրահին եկեղեցիին *տակը* շինեց էք ... Սխալ ըրեր էք ... Հետեւաբար, հրաման չեմ տար որ այս սրահին մէջ ծխէք, պարէք, ճնկէք, աղմուկ բնէ՛ք, խնդաք, խաղաք ...

— Բայց քեզմէ հրաման ուզո՞ղը ով է, Տէր պապա ...

— Չէ՛, հրաման չունիք, կ'ըսեմ ձեզի..

— Ունի՛նք ...

— Չունի՛ք ...

—Տէր պապա, խելքդ տուն կանչէ՛.. եթէ այս սրահին մէջ չծխենք, չպարենք, չճնկենք, չաղմկենք, չխնդանք, չխաղանք, ո՛չ քեզի շաբաթական կրնանք տալ, ոչ ալ կրնանք պանքային պարտքը վճարել ... Երկու հարիւր հազար տոլար պարտք ունինք ...

— Այս շէնքին վրայի մասը Սուրբ տեղ է, ուրեմն տակի մասն ալ սուրբ տեղ է.. Հրաման չեմ տար որ ...

— Տէր պապա, եթէ քու ըսածիդ պէս, տակի մասն ալ սուրբ տեղ եղած ըլլար, լուացարաններ շինելու արտօնութիւն ըստացած չէինք ըլլար ... Խորէն Արքեպիսկոպոսին եկաւ, աչքերովը տեսաւ եւ դիտողութիւն չըրաւ ... Դո՞ւն ով կ'ըլլաս ...

— Հրաման չունիք, կ'ըսեմ ձեզի ... Եթէ խօսքս մտիկ չընէք, կը ձգեմ կ'երթամ ...

×

Անգամ մը, այս Տէր պապան պատուոյ սեղանին գլուխը, քովս նստեցուցին : Ինք հացկերոյթին աւանդական աղօթքը պիտի արտասանէր : Յետոյ, պիտի ճաշէինք ու պիտի անցնէինք «զեղարուեստական » յայտագրին :

Պնակները մեր սեղանը բերած չէին դեռ, երբ մեր առջեւէն անցաւ չարաճճի երիտասարդ մը՝ ձեռքը երկու շիշ գարեջուր :

— Հո՛ս եկուր նայիմ, պոռաց Տէր պապան ... Այստեղ սուրբ տեղ է, գարեջուր, մարեջուր չէք կրնար խմել, Աստուած հրաման չի տար ...

— Բայց, Տէր պապա, մենք պիտի չգինովնանք ... Քանի մը կաթիլ գարեջուրին եղա՞ծը կ'ըլլայ ... Քրիստոսը անգամ գինի կը խմէր ձերբակալուած գիշերը ...

Բախտաւոր էր մեր Տէր պապան :

Երիտասարդը հազիւ երկու քայլ առած էր, երբ փափկասուն մը զարնուեցաւ իր թեւին : Շիշերը վար ինկան՝ ջարդուփըշրուր :

— Տեսա՞ք, պարոն Եւրոպացի, Աստուած ի՜նչպէս կը պատժէ ամբարիշտները ...

Տէր պապային խօսքը բերանը մնաց :

Ուրիշ երիտասարդ մը կ'անցնէր մեր առջեւէն : Անոր ալ երկու ձեռքերուն մէջ՝ մէյ մէկ շիշ գարեջուր :

Տէր պապան, որուն պնակը արդէն բերած էին, յանկարծ անդին հրեց զայն, ոտքի ելաւ եւ պոռաց .

— Ես այստեղ գործ չունիմ ...

Ու ելաւ գնաց :

Տիկնանցէն երկու ընկերուհիներ ելան ետեւէն գացին՝ մինչեւ երիցատուն .

— Տէր հայր, կը խնդրենք, ետ եկէք ...

— Ո՛չ, չեմ գար ... Աստուծոյ տան մէջ խմելու իրաւունք չունիք ...

Տարիքով «նոր», գլուխով «հին» մեր Տէր պապային գլխուն չպառկեցաւ թէ ի՛նչպէս կարելի է ծխել, ճնկել, պարել ու երգել եկեղեցիին տակ շինուած սրահի մը մէջ :

Եւ օր մըն ալ, կէս գիշերին, մեկնեցաւ երիցատունէն՝ հանդերձ ընտանեօք :

Ետեւէն գացին : Խնդրեցին, աղաչեցին որ վերադառնայ : Չեկաւ :

Առաջնորդին միջամտութեան դիմեցին : Առաջնորդը խոստովանանքի հրաւիրեց զինքը, իրիկուն մը :

— Երախայութիւն մի՛ ըներ, ետ եկուր ...

— Չեմ գար ... Աստուծմէս հարցնելու եմ — եթէ Ան «ետ գնա՛» պատուիրէ, կուգամ, եթէ «ետ մի՛ երթար» ըսէ, չեմ գար ...

— Ե՞րբ կրնաս հարցնել ...

— Այս գիշեր ... Վաղը առտու պատասխանը կը բերեմ ...

Յաջորդ առտուն Տէր պապան ներկայացաւ Առաջնորդին ...

— Ի՞նչ եղաւ, Տէր Հայր, հարցուցի՞ր.

— Այո՛ ...

— Ի՞նչ ըսաւ ...

— Ետ մի՛ երթար, ըսաւ .

Ու Տէր պապան գնաց ու ետ չեկաւ :

Դիմեցին Խորէն Արքեպիսկոպոսին որ բարեխօս ըլլար Կաթողիկոսին մօտ : Եղաւ, բայց Տէր պապան ետ չեկաւ :

Ողբացեալ Զարեհ Կաթողիկոսը տրամադրութիւն յայտնեց ներելու : Անօգուտ : Տէր պապան ետ չեկաւ :

Հիմա, եթէ չեմ սխալիր, Աստուծոյ կը ծառայէ ուրիշ թեմի մը պատկանող եկեղեցիի մը մէջ, որուն սրահը, ենթադրաբար, շինուած պէտք է ըլլայ ոչ թէ խորանին *տակ*, այլ խորանին *քով* : Իր կարճ խելքով, աշխարհագրական այս տարբերութեամբ, կարելի է այնտեղ խնդալ, խաղալ, պարել ու ճնկել :

×

Այս պատմութիւնը գլուխն առեր քալեր էր երբ լուր դրկեցի այս խեղճուկ «հին գլուխ»ին .

— Աստուածաշունչը կը վկայէ «կե՛ր, ա՛րբ եւ ուրա՛խ լեր»ի պատուէրներով ... Մէկ հատը միտքդ պահէ — «Եւ գովեցի ես զուրախութիւն, զի ոչ է բարի մարդկան ի ներքոյ արեգական, բաց յուտելոյ եւ յըմպելոյ եւ ուրախ լինելոյ» (Ժող. 8 – 15) :

×

Եւ հիմա հարցում մը այս Տէր պապային մտայնութիւնը ունեցողներուն .

— Եթէ աշխարհականը մեղք գործած կ'ըլլայ եկեղեցիին *տակ* շինուած սրահին մէջ երգելով, պարելով, ծխելով ու խըմելով, հապա ի՞նչ ըրած կ'ըլլայ հոգեւորականը՝ հեռանկարի պատուհանին դիմացը Ֆոլի Պէրժէռներու հոլանի հուրիները դիտելով ... Կամ ...

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ՎԱՐԱԳՈՅՐԻՆ ԵՏԻՆ

Ա.

Պետական պատասխանատու անձեր, եւրոպական մամուլն անխտիր համակրանք կ'այտայայտէին Հայերու հանդէպ, կը ձաղկէին ջարդարարները, վեր կը հանէին Գերմանիոյ մեղսակցութիւնը, կը մխիթարէին սգաւորները, կը խոստանային փրկութիւն: Նախարար մը կը խոստովանէր թէ հայկական կոտորածը մեծ տպաւորութիւն գործած էր ամերիկեան հանրային կարծիքին վրայ եւ դիւրացուցած՝ Ուիլսընի հակագերման քաղաքականութիւնը: Մեռեալներն անգամ գինակից եղած են հզօրներու եւ հետեւաբար նպաստած՝ վերջնական յաղթանակին:

Հրապարակային յայտարարութեանց, աղաչանքներու եւ իրականութեան միջեւ կայ վարագոյր մը, որուն ետին տարբեր դեր մը կը կատարուի: Փոքր Ասիա բաժնուած էր ազդեցութեան գօտիներու, պատերազմի ընթացքին հաշուեյարդար պիտի կատարուէր անդամահատումով, ուր Հայը տեղ չունի կամ տէր պիտի փոխէ: Պատերազմի նախօրեակին Համաձայնականներ կը համաձայնին կարկանդակը բաժնել, Գերմանիա ամբողջութիւնը կը պաշտպանէ, տէր կը կանգնի Փոքր Ասիոյ եւ կը յաջողի իր կողմը քաշել Թուրք վարչութիւնը:

1914 Օգոստոս 6ին խիստ գաղտնի գինակցութիւն մը կը կնքուի Գերմանիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ:

« Գերմանիա համաձայն է կապիտուլասիոններու ջնջումին:

« Հաշտութիւն պիտի չկնքուի մինչեւ որ թշնամին չպարպէ գրաւման ենթարկուած հողամասերը:

« Գերմանիա համաձայն է Օսմ. կայսրութեան սահմաններուն ընդլայնումին, այնպէս որ ապահովուի Թուրքիոյ անմիջական շփումը Ռուսիա ապրող մահմետական բնակչութեան հետ:

« Գերմանիա պիտի օժանդակէ Թուրքիոյ՝ իր կորուստներու համար փոխարինութիւն ստանալու »:

Էջմիածնի կաթողիկոսն ալ նոյն օրը (1914 Օգոստոս 5) փոխարքային կը դիմէր Թրքահայերու ծանր կացութիւնը կը պարզէր, Հայերու հաւատարմութիւնը կը յայտնէր Ռուսիոյ եւ համոզուած էր թէ Ռուսիա յաղթական պիտի ըլլայ: Այս համոզումով կը ներկայացնէր ծրագիր մը Թուրքիոյ Հայաստանի ապագայ կազմակերպութեան:

« Հայկական նահանգի մը կազմութիւնը, Ռուսիոյ կողմէ նշանակուած կառավարիչի մը ղեկավարութեան տակ:

« Լայն ինքնավարութիւն քրիստոնեաներու եւ մահմետականներու հաւասար ներկայացուցչութեամբ:

« Ապագային Հայերը պիտի որոշեն թէ անկախ մնան թէ միանան Ռուսիոյ »:

Կաթողիկոսը համաձայն չէր ուրեմն արեւելեան նահանգներու գրաւման:

Փոխարքան կը պատասխանէ 1914 Սեպտեմբեր 2ին, «Բոլոր կէտերը ընդունելի են» եւ կը թելադրէ կամաւորական գունդեր կազմել: 1914 Սեպտեմբեր 10ին, կը հիմնուի «Հայոց Կամաւոր Խմբերի Կարգադրիչ Մարմինը», կազմակերպելու համար հայկական գունդերը: Կ'որոշուի չորս խումբ կազմել չորս տարբեր դժերով Թուրքիա արշաւելու համար, առաջինը պիտի ունենար 1500 հոգի, միւս երեքը՝ 400ական:

1915 Հոկտեմբեր 27ին փոխարքայ Նիքոլա Նիքոլայեւիչին ներկայացուած տեղեկագրին համաձայն Արք. Պիւրոյի ենթակայ կամաւորական խմբերի թիւը վեց էր, իւրաքանչիւր խումբ հազարական հոգի, թէեւ ամէնը հինգ հազար հոգի էին: Վեցերորդ խումբի անունով վեց հարիւր հոգիէ բաղկացած խումբ մըն ալ անկախ էր Պիւրոյէն:

1915 Դեկտեմբերին վերին հրամանատարութիւնը կ'որոշէ կամաւորական գունդերէն կազմել հրացանաձիգ վաշտեր, Թրքահայերն ու Ամերիկահայերը կը լքեն կամաւորական շարքերը: (Անանուն, Ռուսահայերի Հասարակական Զարգացումը, Գ., էջ 552):

Ցարին կովկաս այցին կաթողիկոսը կը խնդրէր, որ հզօր պետութեան տակ ստեղծուի ինքնավար Հայաստան մը, «Ինքնավարութեան գաղափարը այնքան հասունցած է Թրքահայերու մէջ, որ ամբողջ ազգաբնակչութիւնը ոգեւորուած է եւ կ'ապրի այդ գաղափարով »:

Պօղոս Նուպար համամիտ է կամաւորական գունդերու կազմութեան, բայց խիստ գաղտնի ըլլալու է, որովհետեւ Թուրքիոյ Հայերը կը մնան պատանդ եւ Թուրքերը կրնան խիստ վրիժառութեան դիմել, եթէ իրազեկ ըլլան գունդերու կազմութեան իրենց դէմ պատերազմելու համար: Ոչ մէկ ակնարկութիւն ըլլալու է ռուսահայ թերթերու մէջ: Արեւելեան գունդի կազմութիւնը կարեւոր է, որովհետեւ դաշնակից պետութիւններէն կախում ունի Հայաստանի ճակատագիրը»: Պօղոս Նուպար հաւատք առած է Հանրապետական կառավարութենէն թէ յաղթութենէն յետոյ հայ ազգային ձըգտումները պիտի ստանան լիակատար բաւարարութիւն:

Գէորգ Ե. ալ մեծ հաւատք ունի ռուս կառավարութեան վրայ Թրքահայաստանը ազատագրելու մասին. «Հայ ժողովուրդը խոր հաւատք ունի որ միմիայն Ռուսիա կարող է ապահովել իր կուլտուրական եւ ֆիզիքական զարգացումը» (Նոյեմբեր 8):

Պօղոս Նուպարի յանձնարարութիւնը խոհեմութեան՝ կը մոռնան նաեւ Պոլսահայերը, վստահ են Համաձայնականներու յաղթանակին եւ Ռուսիոյ հզօրութեան, քանի որ պարտադրեց բարենորոգումները: Թուրքիոյ մէջ ամէն կողմ պաշտօնեայ եւ խուժան նախճիրներ կը սարքեն եւ բարեկամ պետութիւններ գաղտնօրէն կը բանակցին իրարու մէջ բաժնելու աւարը՝ եթէ Թուրքիա պատերազմի դառնայ, իսկ նախապէս չէզոք պահելու կ'աշխատէին չեղեալ նկատելով 1913ի համաձայնութիւնները, գոհացում տալու Թուրք պահանջներուն:

« Եթէ Հայութիւնը ամէն տեղ դառնութիւն պէս վիզը դանակին տուաւ, եթէ Պոլսոյ մէջ կրցաւ այնքան մարդ ձերբակալել մէկ գիշերուան մէջ, պատճառը ոչ այնքան, Թուրքերուն եւ իրենց հայ լրտեսներուն ճարպիկութիւնն էր, որքան այդ յիմար անփութութիւնը, որ անձնապաստանութեան պէս բան մը եղաւ: Ոչ ոք կը հաւատար եւ կարելի ալ չէր հաւատալ թէ Պալքանեան պատերազմէն դեռ նոր ջարդուփշուր դուրս ելած Օսմ. կայսրութիւնը կրնար երեք չորս ամիսէն աւելի դիմանալ: Այս հաւատքը եկքին մերձաւորութեան նկատմամբ ամբողջ ազգին մոռցուց խոհեմութեան, զգուշութեան, դիմադրութեան պարտականութիւնները» : (Արամ Անտոնեան, «Վերածնունդ » 1919, Սեպտեմբեր 11, էջ 409):

« Այս երկունքի օրերուն մէջ Թուրքիոյ բոլոր ժողովուրդներէն Հայը մանաւանդ եղաւ ամէնէն անզգոյշը: Մեր ցեղին գըլխաւոր դժբախտութեանց պատճառներէն մէկն է աւելի զգացումներով շարժիլ քան իրական շահերով: Մեր շահը, ազգին շահը, այդ տագնապին մէջ, որ աշխարհ պիտի սարսէր, գոնէ առերեւս Թուրքիոյ բարեկամ երեւնալուն մէջ էր: Եւ սակայն չկրցանք ընել, նոյն իսկ մեր զգացումներուն անսալով հայ ժողովուրդը արդէն իսկ ինքզինքը թշնամի հռչակած էր Թուրք կառավարութեան, երբ Թուրքիա տակաւին պատերազմի մտած չէր: Թուրք ժողովուրդը պատերազմին նըկատմամբ ստոյգ լուր մը ունենալու համար պէտք կը տեսնէր Հայոց երեսը նայելու: Երբ կը ժպտէին, ուրեմն Համաձայնականները յաջողութեան մէջ էին, երբ տխուր էին, տարակոյս չկար որ Գերմանիան էր յաղթականը: Ժամանակ եղաւ որ Պոլսոյ գերման դեսպանատունը Պատրիարքարան մարդ ղրկելով գանգատեցաւ հայ ժողովուրդի ընթացքին դէմ:

« Առաջին օրէն իսկ հայ մամուլը Համաձայնութեան դատին ջերմ պաշտպան դարձեր էր: Վերջէն՝ գերման դեսպանատունը պիտի ստիպուէր կարեւոր գումարներ վճարելու հայ թերթերուն, որ պէտքի հրատարակեն գերման պաշտօնական ղեկոյցները, որոնց բնաւ կարեւորութիւն չէին ընծայեր: Մինչդեռ համաձայնական տէրութեանց, մանաւաբարար ֆրանսական պաշտօնական ղեկոյցները, կը հրատարակէին խոշոր տառերով եւ խանդավառ մեկնութիւններով»: (1919, Հոկտեմբեր 30, էջ 520):

ԽՈՐԷՆ ԴԱԲՐԻՆԵԱՆ

(1 Շար.)

ԱՆՄԱՀՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ

Երբ կը լռէր օրուան ղժան աղմուկ, եւ գիշերը իր թեւերը կը փռէր մեծ քա... դաքին վրայ, իր անշուք սենեակին մէ... նստած բանաստեղծութիւններ կը գրէր... զուռնա երիտասարդ մը: Եւ անոր հոգի... լեցնող հնչիւններէն կը ծնէին բանաս... տեղծական ինքնատիպ խօսքեր, զարմա... նալի կերպով մեղմ եւ քնքուշ տողեր, գեղահիւս եւ նուրբ նուագներ: Գուշա... երիտասարդը գիտէ՞ր արդեօք, որ ըս... չանցած այդ երգերը պիտի խանդավառէ... ընթերցողները:

«Վահան Տէրեան այն բախտաւոր ստ... ղծնակներէն էր, որոնք առաւօտ մը կ'ար... թննան անուանի դարձած», — իր յուշ... րուն մէջ կը գրէ Ստ. Զօրեան:

Այդ օրերուն շատ դժուար էր բանաս... տեղծ դառնալը եւ գրական անդաստանէ... ներս մուտք գործելը, որովհետեւ հրա... պարակի վրայ կը հնչէին երկու մեծ ա... գանդներու՝ Թումանեանի եւ Իսահակ... եանի խօսքերը: « Ձեզմէ ետք կամ նոր... բոլորովին նոր երգ պէտք է ըսել, կամ... պէտք է լռել », — ըսած է Տէրեան՝ խօս... քը ուղղելով իր մեծ նախորդներուն: Ե... ըսաւ իր նոր խօսքը:

Ընթերցողները Տէրեանի երգերուն մէջ... գտան յոյզերու եւ ապրումներու նոր աշ... խարհ մը՝ ձեւաւորուած բանաստեղծա... կան նոր եւ անթերի ձեւերու մէջ: Այ... երգերը համակուած էին խորունկ վիշ... տով եւ տրմութեամբ, յուսաբեկ հոգի... տառապանքով, աշնանային օրուան թա... խիծով: Տէրեանի երգերը լայն արձա... գանգ գտան ժամանակակիցներուն սիր... տերուն մէջ, որովհետեւ նեղ անձնական... տրամադրութիւններ չէին անոնք: Տէր... եանի բանաստեղծութիւններուն քնարա... կան հերոսը անտարբեր, անխոր իրա... կանութեան մէջ մոլորած, պաղ մարդ... միջավայրին մէջ լուսեղէն կեանքին երա... զը կորսնցուցած մարդն էր, որ մեծ քա... ղաքի մը ժխորին մէջ ինքզինք կը զգա... « տրտում անապատում », բայց որ իր... սիրտին խորքին մէջ կը շարունակէր պա... հել արեւին կարօտը, որ կը սիրէր կեան... քը, աշխարհը, խոր ու մեծ սէր կը տեն... չար, սակայն չգտնելով իր ուզածը՝ յու... սախաբ կը բացագանչէր.

Ա՛խ, ոսկով են գնում քեզ,
Անհաս ցնորք իմ հոգու …

Բանաստեղծին թախիծը, անյուսու... թիւնը, մենութեան ու մոռացումի տրա... մադրութիւնները չեշտուած էին.

Ա՛խ, բոլոր կողմերում է թախիծ,
Ամէն տեղ է փռուած տրտմութիւն …

Սակայն ամէն անկումէ ետք բանաս... տեղծ նորէն կը գտնէր դէպի լուսեղէ... գաղաթները տանող վերելքի ուղին, ...

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՋՈՀԵՐԸ

Երբ յետագային ձերբակալուել է Ահմէտը, զարմանքով յայտարարել է, թէ ինքը Վանը եւ շրջակայ վայրերը ամայացրել է Հայերից, « հայրենիքին այսքան ծառայութիւն» մատուցել, մինչդեռ իրեն պատժում են: « Իկտամ» թերթը պատմում է, թէ «իր բոցավառ իմացականութեամբը, բեղնաւոր մտքովը, ըղձային հոգիովը» հայրենիքին ծառայող Զօհրապն ինչպէս է սպանուել Ահմէտի կողմից: Երբ Թուրք թղթակիցը չերքէզ Ահմէտին հարցրել է, թէ ինչպէս սպանեց Զօհրապին, վերջինս պատասխանել է. «Հալէպէն ելած էին: Ճամբան հանգիստ ըրինք: Իսկոյն իրենց կառքերը պաշարեցի: Հասկցան թէ պիտի սպաննեն: Վարդգէս ըսաւ, որ «շատ աղէկ, Ահմէտ պէյ, մեզի այս բանը կ'ընէք կոր, սակայն Արմէններն ինչ պիտի ըսէք: Ձենէ անոնք ալ գոհ չեն »: « Ատիկա քու գիտնալիք գործդ չէ, ճիրաքա», ըսի, մավզէրի գնդակով մը ուղեղը պայթեցուցի, յետոյ Զօհրապը ձեռք անցուցի: Ոտքիս տակը առի, խոշոր քարով մը գըլուխը ճզմեցի, ճզմեցի, ճզմեցի, մինչեւ որ սատկեցաւ »:

Այժմ մի քանի խօսք միւս զոհերի մասին: Դրանցից են գերասան Ենովք Շահէնը, ամբողջովին արուեստին զինուորագրուած խանդավառ մի պատանի, որի անուան հետ է կապւում սահմանադրութեան առաջին օրերին պոլսահայ թատրոնի վերակենդանացման աշխատանքը: Այդ օրերին երկու անուն էր անցնում թերթից թերթ՝ Վահրամ Փափազեան եւ Ենովք Շահէն: Երկուսն էլ խոստումնալից, մեծ հեռանկարի առաջ կանգնած երիտասարդներ: Փափազեանը Պոլսում չգտնուելով՝ ազատուեց վերահաս կոտորածից, իսկ նրա ընկերը զոհուեց Էնկիւրիի մօտակայքում:

Մի այլ անուն՝ Տիրան Քէլէկեան: Այս մարդը գուցէ հայ մշակոյթին այնքան չէր ծառայել, որքան Թուրք մամուլին ու գրականութեանը՝ թէ իր «Սապահ» (Առաւօտ) ամենօրեայ լրագրով եւ թէ թուրքական բարձրագոյն դպրոցներում տուած իր դասախօսութիւններով: Ինչպէս Զօհրապը, Տիրան Քէլէկեանն էլ աքսորի երկար ճամբին հանդիպել է բարեկամ Թուրքերի, որոնք աշակերտել էին նրան Պոլսի իրաւաբանական համալսարանում: Երախտապարտ աշակերտներից առաւել ազնիւ նկարագրի տէր եղողները հեռագրով միջնորդել են Պոլիս՝ ազատելու իրենց սիրելի ուսուցչին, բայց նոյն քար լռութիւնը, ինչպէս Զօհրապի դէպքում: Նրան էլ Ալիս գետի ափերին սանջաքի անիւրուց յետոյ յայտնել են, թէ կամրջից անցնելիս իրեն գցել է ջուրը հոսանքի անհաւասարակշիռ վիճակում:

Մտաւորական այս զոհերի մէջ էր գարնանային արեւմտահայ ամենաինքնատիպ գրողներից մէկը՝ Տիգրան Չէօկիւրեանը, որը քիչ է գրել, բայց թէ իր առաջաւոր գաղափարախօսութեամբ եւ թէ ինքնատիպ ոճով աչքի էր ընկել կարճ ժամանակամիջոցում, դարձել արեւմտահայ գրականութեան սիրուած դէմքերից մէկը: Նրա «Հերոսը», մանաւանդ «Վանքը» մեր գրականութեան լաւագոյն նորայցներից կարող են համարուել:

Հայ գրականութեան ամենախոստումնալից ուժերից էր Արտաշէս Յարութիւնեանը, որի հրապարակ գալը 1890ական թ. թ. մի յայտնութիւն էր հայ գրականութեան համար: Նրա արձակ եւ չափածոյ երկերը, մանաւանդ տեսական, գրականագիտական աշխատութիւնները իր ժամանակին մեծ ընդունելութեան են արժանացել: Յարութիւնեանը ձերբակալուեց Պոլսում 1915 թ. Օգոստոս ամսին, աքսորուեց Իզմիր, ապա վայրենի խոշտանգումներով սպանուեց Տերպենտի կայարանի մօտակայքում:

Նոյն այն օրերին, երբ ձերբակալւում ու բանտարկւում էին Պոլսահայ մտաւորականները, քաղաքական գործիչները, թեան մեղադրանքով բանտարկւում են հայ մտքի մշակները նաեւ գաւառում Այսպէս՝ Սեբաստիայում, Խարբերդում եւ մի քանի այլ վայրերում ձերբակալու... թիւնները կատարուեցին նոյն այդ կեր... կին ցերեկն ու գիշերը, մի բան, որ վկայում է Իթթիհատի ղեկավարների մշակած ծրագրի բնոյթի մասին:

Գաւառում զոհուած մտաւորականների մէջ է հայ արձակ գրականութեան ընկնող դէմքերից Երուխանը, ծնուած Կ. Պոլսում, աշխատասիրական խաւերի, մանաւորապէս Պոլսահայ նորոնների կեանքը ամենաիրական գոյներով ներկայացնող մի գրող: Նա 1915 թ. աշնանը հրաւիրուել էր Խարբերդ պաշտօնավարելու տեղի ազգային վար... ժարանում որպէս ուսուցիչ: Նոյն օրերին, որ Պոլսի իր գրչեղբայրները բռւում էին Այաշ, նա էլ, ի թիւս մտաւորականների ձերբակալւում է, Մեզրէի կենդրոնական բանտ, թարկւում անլուր տանջանքների, տարուելով քաղաքից դուրս ... ւում է:

Փ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(7 Շար.)

մէնէն մութ գիշերուան մէջ ալ կը նշմարէր լոյսի շողեր ։ Վերստին իր երգերուն մէջ կը հնչէին գարնան, կեանքի պարթօնքին, արշալոյսին նուագները ։

Տէրեանի բանաստեղծութիւններուն անբաժան մասը կը կազմեն Հայրենիքին նուիրուած երգերը ։ Բանաստեղծը անհուն ցաւով կ'երգէ իր տրտում եւ իմաստուն հայրենիքին հասած ծանր աղէտները .

Տեսնում եմ ահա գիւղերը մեր խեղճ,
եւ թուղ դէմքերն այն տխրութեան սովոր
իմ ժողովուրդը անել վշտի մէջ ,
երկիրն իմ անբախտ եւ աղետաւոր ։

Եւ արդեօ՞ք բանաստեղծին ցաւի եւ տրամութեան տեւական նուագները, որ շատերուն համար կը թուին ըլլալ անձնական տրամադրութիւններու արտայայտութիւն, իր ժողովուրդին ցաւերով ապրող Հայ մարդու մը տառապանքէն չեն ծնած ։

Տէրեան կը հաւատար իր ժողովուրդին ապագային ։

Վահան Տէրեանի ստեղծագործութիւնը խակական յայտնութիւն մը եղաւ Հայ քերթութեան համար ։ Ան մեծ չափերով ընդարձակեց հայ բանաստեղծութեան սահմանները, բանաստեղծական խօսքի նոր եւ անըստգիւտ դանձեր յայտնագործեց ։ Անոր երգերուն մէջ հայերէնը հնչեց նոր գեղեցկութեամբ մը, արդարեւ, արեւելահայ գրական լեզուն այդ քերթուածներուն միջոցաւ հասաւ իր դասական կատարելութեան՝ ընդունակ արտայայտելու ամէնէն նուրբ ապրումներն ու մտածումները, ամէնէն քնքուշ գոյներն ու երբերանգները ։ Հայ բառագանձէն բանաստեղծութեան մէջ ներմուծեց անհամար բառեր, որոնք նոր փայլ եւ հնչեղութիւն ստացան ։ Տէրեանի երգերուն մէջ կը լսուին թափուող տերեւներուն մեղմ շրշիւնները, սարերէն իջնող աղբիւրներուն կարկաչը, աշնան անձրեւի օրօրուն մեղեդին, կը տեսնուին վարդագունող ամպերուն դողդոջուն ցոլքերը, կապոյտ անհունին մէջ վառող աստղերուն անըրջային փայլը ։

Տէրեան բարձր կատարելութեան հասցուց հայ բանաստեղծական խօսքին արուեստը, ան մեծ չափով մօտեցուց երաժշտութեան, հարստացուց չափաբերութեան նոր կշռոյթներով եւ դաշնոյթներով, յղկեց եւ բիւրեղացուց բանաստողը, հայ բանաստեղծութիւնը օժտեց տաղաչափական նոր ձեւերով եւ տեսակներով ։

« Մթնշաղի անուրջները » լոյս տեսան վաթսուն տարի առաջ, եւ սակայն այսօր ալ Վահան Տէրեանի երգերը առաջին օրուան թարմութիւնը ունին ։ Կարծես ժամանակի աւերիչ շունչը չէ դպած անոնց, չէ աղարտած զանոնք ։ Տէրեանի ստեղծագործութիւնը հայ գրականութեան ամէնէն մնայուն եւ գեղեցիկ երեւոյթներէն է ։ Անմահութեան կնիքը ունի իր վրայ ։

Լ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՆԻՍ

ՆԻՍ, (Յառաջ) — Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի յիսնամեակը՝ արժանավայել շուքով եւ երկիւղածութեամբ տօնուեցաւ Նիսի մէջ, ընդհ. ժողովէ մը ընտրուած եօթը հոգինոց յանձնախումբի մը կողմէ, որ ոչ մէկ ջանք խնայած էր ձեռնարկին յաջողութեան համար ։

Մայիս 9ին, Կիրակի առաւօտ Մոսրլէնի Ս. Աստուածածին մատուռը լեցուն էր ։ Բացի մեր շրջաններէն, հայրենակիցներ եկած էին Վալանսէն, Մարսէյլէն, Տրակինեանէն, Քանէն, Կափէն եւն.։

Պատարագեց եւ քարոզեց Սերովբէ Արք. Մանուկեան, որ անփոփ գիծերով պատմականը ըրաւ մեր կրած կորուստներուն եւ տառապանքներուն՝ հոգային ֆիզիքական, մշակութային եւ նիւթական ։ Ապա Թուրքին վայրագութիւնները, անոր ցեղասպանութեան բնածին նկարագիրն ու ոճրածին յատկութիւնները ։ «Այսօր մեր հայրենիքին մէջ ոչ միայն կ'ապրին երկու միլիոն Հայեր, ոչ միայն համայն գաղթաշխարհի Հայութիւնը հոն կը բնակի հոգեպէս, այլեւ մեր մէկուկէս միլիոն նահատակները հոն հաստատուած են իրենց շունչով ու կտակով »։

Կէսօրէ ետք, ժամը 2.30ին, ժողովուրդը կրկին հաւաքուած է, այս անգամ, Անծանօթ Զինուորի յուշարձանին շուրջ ։ Թափօրը գանգապ կը յառաջանար, ծաղկեպսակին կը հետեւէին Մանուկեան Արք., Պ. Պ. Մուշեղ Ճիկրճեան, Տոքթ. Սրապեան, տեղական մամուլի թղթակիցներ, օտար հիւրեր եւ յանձնախումբի անդամներն ու հոծ բազմութիւն մը ։

Ցանուն հայ գաղութին, Տոքթ. Հրաչ Զարդարեան, ծաղկեպսակը զետեղելէ ետք, կ'արտասանէ գեղեցիկ եւ խնամուած ճառ մը ։ Կ'ընդգծէ Թուրքին կատարած ահաւոր ոճիրը, զովքը կ'ընէ հայ ժողովուրդի բարի յատկութիւններուն եւ հատու բազուկին եւ հայ ժողովուրդը կը ներկայացնէ իբրեւ իրաւատէր իր անառարկելի սեփականութիւններուն ։

Սրբազան հօր տէրունական աղօթքով Թափօրը ցրուեցաւ ժամը 4ին, կրկին հաւաքուելու համար Արթիստիքի գեղեցիկ սրահը, ուր տեղի պիտի ունենար 1915ի Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի նուիրուած սգահանդէսը, որուն յայտարարութիւնները՝ սրահին առջեւ գտնուող ցուցատախտակներուն վրայէն պատռած էին Թուրքերը ։

Ժամանակէն առաջ սրահը լեցուն էր բերնէ բերան ։ Նիսը այսքան բազմութիւն երբեք չէր տեսած ։ Բեմը զարդարուած էր ճաշակով ։ Սեւ շղարշներու շրջանակին մէջ զետեղուած էր մեծատառ, ծանուցում մը — 1915 – 1965 — Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի յիսնամեակ, Համազգային սուգ » աւելի վարը՝ — մեր ծաղկուն հանրապետութիւնը պտուղն է մեր նահատակներուն » ։

Բեմին վրայ տեղ գրաւած էին Սերովբէ սրբազանը, մեթր Պուաիէն, Պ. Ճիկրճեանը, տեղւոյս եպիսկոպոսը, երկու ուրիշ գրագիտուհիներ եւ Արամայիս Սրապեան ։

Հանդէսին նախագահը Տոքթ. Հրաչ Զարդարեան կարդաց Ֆրանսերէն խնամուած ճառ մը, որ պատմական ամփոփումն էր Թուրքին կատարած ոճիրին, հայ ժողովուրդի դիմադրական կռիւին, հայրենիքի եւ արտաշխարհի մէջ անոր ունեցած վերելքին եւ հայկական դատին ։

Ծափէնի մահերգով՝ դաշնակի վրայ նուագուած Նազարեանի կողմէ, բացուեցաւ հանդէսը ։ Ցետոյ յաջորդաբար խօսք առին Ֆրանսացի եպիսկոպոսը, մեթր Պուայէն, երկու գրագիտուհիները, բոլորն ալ ցաւ յայտնեցին քաղաքակրթութեան արեւելքի ջահակիր եւ առաջին քրիստոնեայ հայ ժողովուրդին կրած արհաւիրքին ու զուլումին համար, գովեցին Հայուն արժանիքները, պարկեշտ, շինարար, եւ յոյս յայտնեցին, որ իր հայրենիքին միացման եւ ազատագրման արժանի Հայը ուշ կամ կանուխ կ'իրականացնէ իր նահատակներուն կտակը ։ Օրուան հայերէն գլխաւոր բանախօսն էր Պ. Արամայիս Սրապեան, որ խօսեցաւ խանդավառ ճառ մը. « Այսօր հասած ենք, ըսաւ, այնպիսի դիրքի եւ տարիքի մը, որ հայ ազջիկը այլեւս պիտի չլայ ։ Ուժասպառ հայ ծերունի պապիկը պիտի չխարանուի ոչ թուրքին եւ ոչ ալ ուրիշ ոեւէ մէկուն կողմէ ։ Մեր հայրենիքը այլեւս պիտի չենթարկուի ոեւէ յարձակումի ոեւէ մէկուն կողմէ »։

Վերջին խօսքը տրուեցաւ Սրբազանին ։

« Ֆրանց Վերֆէլ իր վէպին մէջ կը սխալի երբ կ'ըսէ թէ 1915ի կոտորածի օրերուն ոեւէ մէկը չէր մտածեր հայ ապրելու մասին ։ Կմախացած մայր մը իր կմախացած որդին գրկած, մերկ, անօթի, անոր Ա, Բ, Գ կը սորվեցնէր »։

Ճոխ էր գեղարուեստական բաժինը ։ Օր. Տրնիգ Նիս արտասանեց Զարդարեանէն, Սիամանթօյէն եւ Վարուժանէն գրութիւններ, իւրաքանչիւրին մասին տալով ծանօթութիւններ ։

Նոյնպէս արտասանեցին Սարգիս Պօղոսեան, Օր. Թիւթիւնճեան, Դ. Պապեան՝ Մարսէյլէն հրաւիրուած ։ Նուագեցին Օր. Խաչատուրեան եւ Մալումեան ։ Պ. Տէրոյեան մեներգեց դաշնակի ընկերակցութեամբ օրիորդի մը ։

Տեղական մամուլն ու ձայնասփիւռը լայնօրէն արձագանգ եղան յիսնամեակին ։

ՇԱՀԱՆ ՍԵՒԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԵԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ, գրեց Ս. Վըրացեան (Դ. հատոր) ։ Պէյրութ 1965 ։

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ, կազմեց Կարօ Գէորգեան, 1965, ԺԲ. տարի Պէյրութ, ճոխ բովանդակութիւն ։ Կարեւոր մաս մը նուիրուած է Ապրիլեան յիսնամեակին ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ ՓԱԿՈՒՄԸ

ՎԻԷՆ — (Յառաջ) — Շատ գեղեցիկ օդով օր մը — Կիրակի Մայիս 9ին, Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութիւնը տոնադնդակի ախոյենական մրցումներու վերջաւորութեան առիթով, ընտանեկան ճոխ հացկերոյթի մը հրաւիրած էր, յատկապէս իր մարզիկ անդամները եւ միութեան թեւ-թիկունք հանդիսացող բարեկամները ։

Վաթսունի մօտ բազմութիւն մը եւ հիւրեր Լիոնէն եւ Սէնթ Էթիէնէն, հաւաքուած մօտակայ Սէնթ Քոլոմպի առաջնակարգ ճաշարանին ընդարձակ սրահին մէջ, յիշատակելի եւ շատ հաճելի ժամեր անցուցին ։

Ճաշին բացման խօսքը ըրաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի քարտուղարը, եւ ապա խօսք տրըւեցաւ, յաջորդաբար եւ մէջ ընդ մէջ, Միութեան անձնուէր նախագահին եղբ. Կ. Սապունճեանին, — մեր համակրելի բարեկամին՝ Միսաք Միրզէին, որ միշտ պատրաստ է իր հրապոյր խօսքերու բոյլը հաղորդելու իր ունկնդիրներուն ։ Շատ գեղեցիկ եւ խորիմաստ բառերով պատկերացուց Հ. Մ. Ը. Մ.ի հաստատիմն եւ անփոփոխ նպատակները — « Միշտ բարձրանալ, եւ միշտ բարձրացնել »։

Քանի մը խօսք ըսել կ'իյնար նաեւ մարզական խմբապետին եղբ. Արամ Բարսեղեանին որ պարզունակ լեզուով, մարզիկի յատուկ ոճով (Ֆրանսերէն) վերաքաղ մը ըրաւ ախոյենական մրցումներու եւ դէպքերու — ինչպէս նաեւ ստացուած արդիւնքներուն (9 յաղթանակ, երկու հաւասար եւ երեք պարտութիւն) ։

Տեսակ մը «մինչարար» ստեղծելով, ներկայ մարզիկները շատ գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը նուիրեցին Հ. Մ. Ը. Մ.ի նախագահին եղբ. Կ. Սապունճեանին ։ Այս յուզիչ եւ խանդավառ առիթէն օգտուելով, մարզիկները շրջապատած իրենց անխոնջ նախագահը լուսանկարուեցան սրահին ուրախութեան ծափերու տարափին տակ ։

Ըստ ընկալեալ սովորութեան, եղբ. Մուշեղ Մուրատեան, սեղանապետի պաշտօնը ստանձնելով, յաջողեցաւ շատերու «գեղարուեստական » մասնակցութիւնը ձեռք բերել եւ ճաշին ընծայել ընտանեկան, եղբայրական մթնոլորտ մը — եւ երիտասարդներուն պարելու առիթ մը ։

Զմայլեցուց այս առթիւ բանալու նըւիրատուութեան ցանկ մը եւ որուն արդիւնքը — քանի մը վայրկեանի մէջ, բարձրացաւ 2·50 Ֆրանքի ։

Անզգալաբար ժամերը սահեր, անցեր էին ։ Նշելու համար պաշտօնական վերջաւորութիւնը հացկերոյթին, ներկաները երգեցին միաձայն, միասիրտ, «Յառաջ նահատակ» խրոխտ երգը ։

Երբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասին խօսք կ'ըլլայ եւ կամ կը գրուի, կարելի չէ յիշել մօտիկ անցեալը, — երբ թերթերու էջերուն մէջ, ի մասնաւորի մեր սիրելի « Յառաջ »ին, Հ. Մ. Ը. Մ.ական Միութիւններ « Մարզական կեանք ...» վերնագրին ներքեւ կը պատկերացնէին խանդով եւ եռանդով, իրենց մարզական յաջողութիւնները (տոնադնդակ, սկաուտական շարժում եւ բանակում ...) ։ Կ'երեւի թէ այս ամէնը — աւաղ, անցեր է . դուցէ այլեւս եռանդ չէ մնացած ... եւ լըռութիւնը համարած, կը տիրէ Մարսէյլէն՝ Փարիզ, անցնելով Վալանսէն, Կըրընոպլէն եւ Լիոն – Տէսինի վրայով ։ Զեմ կարծեր որ այս երեւոյթը մխիթարական, եղբայրական մերձեցումներու համար ։

Ընդհակառակն՝ արդիւնքը ժխտական է . եւ գէշ ազդեցութիւն գործած է երէց Հ. Մ. Ը. Մ.ականներու վրայ ։ Այնպէս որ շատեր, մնալով հանդերձ գաղափարակից եղբայրներ, իրենց սէրն ու համակրանքը, ինչպէս նաեւ աջակցութիւնը փոխադրած են այլուր ։

Կ. Տ.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (236)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Նիկողոս շարունակեց սողոսկիլ ։ Մոմի լոյսը երթալով կը նսեմանար, ու վերջապէս անհետացաւ ։ Եւս մութին մէջ առանձին մնաց ։

Ծունկի եկաւ ու սկսաւ աղօթել ։

— Ո՜հ, Աստուած իմ... իմ Թափառական, խեղճ հոգւոյս Հայրը, կը տեսնե՞ս արդեօք զիս այս կոյր խորութեան մէջ... Քանի մը քայլ միայն կը բաժնէ զիս Գըրիգորէս... արդեօք անո՞ր համար միացուցիր մեզ, որպէսզի այսպէս թշուառաբար բաժնուած ըլլանք իրարմէ...

Քեզի կը դարձնեմ աչքերս ու դողդոջուն սիրտս... Աստուած իմ, հոս թըշնամիներու ոտքին տակ, երկրի մութ խորութեան մէջ կ'աղաչեմ քեզի. Թոյլ տուր ինծի իր քով հասնելու ։

Լոյսը դարձեալ երեւցաւ, ու շուտով Նիկողոսն ալ, նախ կը սողոսկէր յետոյ ծամած քալելով ելաւ մութին մէջէն ։

— Քսան քայլ անդին ճամբան կը ցածնայ, յետոյ շուրջ տասը քայլ նորէն ընդարձակ է. հոն ճամբան երկուքի կը բաժնուի, բայց երկուքն ալ փլած են ։

— Խնդրեմ, Նիկողոս, բահը բերէիք ։ Մինչեւ առաւօտ պէտք է փորենք. բայց ամէն ժամ պէտք է վրանին առջեւ երեւինք, որ կասկած չտանք ։

Տղան առանց առարկութիւն ընելու հընազանդեցաւ ։

— Եթէ ամուսինիս քով հասնինք, — ըսաւ Եւա, — ձեր բարութեան փոխարէն մը պիտի ընենք ։ Տարօ եղբօր պէս կը սիրէ ամուսինս, ու ձեզ իբր դրացիր քովը կ'առնէ ։

— Բան մը չեմ ուզեր, տիկին, — պատասխանեց Նիկողոս, — տղան իմ յանցանքովս կորսուեցաւ, ուստի, իմ օգնութեամբս պէտք է գտնենք ։ Ու հայրիկ գըտնենք, պանդխտութեան ցաւալանը ձեռքս կ'առնեմ ու կ'երթամ ուսումս շարունակելու ։

Խեղճ կարիճ Նիկողոս, դուն երբեք դպրոց պիտի չերթաս այլեւս ։

Գ.

Ս. Միքայէլի օրուան կռիւը մինչեւ կէսօր տեւած էր ։ Կէսօրէն վերջ երկու կողմի թնդանօթներն ալ կը հանգչէին ։ Բերդին մէջ « Ի խորոց »ի լալագին սաղմոսը կը լսուէր ։ Վարը բերդին շուրջ տերվիշներն ու մոլլաները կը հաւաքէին մեռելները կառքերու վրայ դնելով եւ այն վիրաւորները որոնք իրենք իրենցմէ ոտքի ելլելու ուժ չունէին ։

Բերդը ներսէն դուրսէն սեւցած էր մածած արիւնէն ։ Ամրոցներուն վրայ ու կռուի չորս գլխաւոր տեղերը կիները մոխիր ու քարի փոշի կը ցանէին արիւնի լճակներու վրայ ։ Բերդին դահիճը դուրս նետեց Անկիւնի աշտարակին տակ ճմլուած Ենիչէրիները, իսկ զէնքերը դիզուեցան զինուորներու առջեւ, ամէն ոք կըրնար ուզածը ընտրել ձրիաբար ։

Զինուորները, ի հարկէ, ուրախացան, բայց ամէնէն շատ կացին կը փնտռէին ։

Հարիւրներով կը դիմէին դարբիններու խանութին առջեւ.

— Ինծի ալ կացին մը շինէ, ինծի ալ ..

Մեքչէի անմիջապէս հրահանգ տուաւ որ դարբինները կացին շինեն. անոնք թզաչափ կտոր մը կը կարէին երկաթէ ձողերէն ու հրաշէկ դարձնելէ վերջ կը ծեծէին . մէկ կողմը սրածայր ու միւս կողմը տափակ եւ հաստ, մէջտեղն ալ ծակ մը կը բանային ։ Իսկ եթէ զինուորներէն մէկը կամ միւսը մէկ երկու տինար տար՝ անոնց փափաքին համաձայն աղէկ մը խարտոցելով կը շակէին ու սրածայր կողմը քանի մը ակօսներ կը շինէին, զոր այն ժամանակ արիւնի անգք կը կոչէին ։ Իսկ կոթը զինուորները իրենք կը յարմարցնէին ։

ԿԷԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

Այրի Տիկին Ժընըվիէվ Տօնիկեան եւ զաւակները, Տիկին Կատար Դարբինեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Պապայեան, Տէր եւ Տիկին Նշան Փօլատեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Կիւլեան, Տէր եւ Տիկին Միրիամ Դարբինեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Բէհլիվանեան (Ամե–րիկա), Այրի Տիկ. Մարնոս Դարբինեան, Այրի Տիկին Մարիամ Ղուկասեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Նշան Դէճիրեան, Տէր եւ Տիկ. Պարգեւ Դէճիրեան, Տէր եւ Տիկին Կիւրեղ Դարբինեան խորին վշտով կը ծանուցանեն իրենց մօրեղբօր, հօրեղբօր, խնամիին եւ ազգականին՝

Պ. ՎԱՀԱՆ ԳԵՒՈՆԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ 1965, Մայիս 23, 60 տարեկանին, Սեբաստիոյ Խոչա–սար գիւղէն։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ, այս Ուրբաթ ժամը 10.30ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին։

Այրի Տիկին Ժան Աչըքկէօզեան (ծնեալ Քէֆէլեան) եւ աղջիկը՝ Սիլվի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԺԱՆ ԱՉԸՔԿԷՕԶԵԱՆԻ

արկածալի մահը, 29 տարեկանին։

Տիկին Ժան Աչըքկէօզեան կը խնդրէ որ ներողամիտ գտնուին եթէ թերացած է մահազդ ղրկելէ իր ամուսնոյն ծանօթնե–րուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Մարիամ Ղուկասեան, եւ զաւակները՝ Սիրվարդ Տէրտէրեան եւ Վարդենի Խանդիմուրեան կը ծանուցա–նեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Կիրակի (23 Մայիս) ա–ռաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկե–ղեցւոյ մէջ, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՄԱՆՈՒԿ – ՀԱՃՈՅ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Այրի Տիկին Մարիամ Թօփալեան, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Ճօրճեան, Տէր եւ Տիկ. Ժընեւ Ղուկասեան, Տէր եւ Տիկին Անժէլ Զիրզինեան ընտանիքները քսան Ֆր. կը նուիրեն Անտիլիի եւ քսան Ֆր. Մոնմորանսիի հանգստեան տուներուն, ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ԶԱՐՄԻՆԷ ՄԱՆԻԿԵԱՆԻ մահ–ուան առթիւ։ (Ստանալ Յառաջէն)։

ՊԱՏԱՐԱԳ
ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սէն–վենսան Տը Փօլ եկեղեցին (Լէ Ռեֆորմէ)։

Կը պատարագէ, Ֆրանսայի Հայ Առա–քելական Էկզարք

ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ԱՄԱՏՈՒՆԻ

Արարողութեան կը նախագահէ եւ կը քարոզէ՝

Մարսէյլի Արքեպիսկոպոս՝

ԳԵՐՊ. ՄԱՐՔ ԼԱԼԻԷ

Հայ ժողովուրդը կը հրաւիրուի իր խուռներամ ներկայութեամբ յարգելու նահատակաց յիշատակը։

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ՌԱԼԻ
Հ. Յ. Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Կազմակերպութեամբ Անիէռի եւ Սար–սէլ – Առնուվիլի խումբերուն։

Կիրակի, Յունիս 20ին,

COYE

Ռալի.— մեկնում՝ Փորթ տը լա Վիլէ–թէն, ժամը 8.30ին։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 5 Ֆրանք։ Արձանագրուիլ Նոր Սերունդի խումբե–րուն մօտ։

Դաշտահանդէս.— Ռալիի ժամանումէն ետք։ Խաղեր, պուլի եւ վօլէյի մրցում–ներ, զանազան անակնկալներ, և անշուշտ փիք – նիք՝ աւանդական շամփուրով։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքին վար–չութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները այս Երկուշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Ահարոնեան Ա–կումբը 26 Րիւ տէ Թոնվալէսան։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Հ. Յ. Դ.

ՊՕՄՌՆ.— Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» են–թակոմիտէի վարչութիւնը ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ըն–կերները այս Երեքշաբթի, ժամը 21ին, սովորական հաւաքատեղին։ Ներկայ կ'ըլ–լան Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչները։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներ–կայութիւն։

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. «Վարանդեան» կո–միտէն, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Չորեքշաբթի ժամը 20.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՀԱՄԵՐԳ

ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

եւ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

Վարժարաններու երկսեռ աշակերտու–թեան միացեալ երգչախումբին կողմէ։ Ղեկավարութեամբ ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 30, ժամը 15.30ին, Ս. Մուրատ վարժարանի Պէշիկթաշլեան – Ա–լէմշահ սրահին մէջ։

ՅԱՅՏԱԳԻՐ.— Կոմիտաս, Սիւնի, Սաթեան, Ալթունեան, Կանաչեան, Եան–պէկեան։

Տոմսերու համար դիմել վարժարաննե–րը, Բալուեան գրատունը, Մասիս (Րիւ Սօլնիէ) եւ Մարգարեանի (Րիւ տը Թրէ–վիզ)։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Բոլորովին կաշիէ մուճակի վարժ բան–ուոր մը, միաժամանակ քուփիէօռ, գործ կը փնտռէ։ Հեռաձայնել 926–52–94։

ՓԱՐԻԶԻ
ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ
ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ՝

ԺԱՄԸ 10,45ԻՆ

Այս Կիրակի կը խօսի՝

ՊԱՏ. ՍԻՍԼԵԱՆ

8 BIS, RUE DES TERNES

PARIS (17e)

Métros : Porte Maillot ou Champerret

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ
ՄԿՐՏՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ
Կիրակնօրեայ Պաշտամունք

Սէն Ժերոմ, ժամը 9.30ին

MARSEILLE, 20 Rue Jemmapes

ժամը 10,45ին

Կը քարոզէ՝

ՎԵՐ. ՅԱՐԹ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ
ԼՈՒՐՏ եւ ՍՊԱՆԻԱ

Մեկնում՝ Օգոստոս 2ին

վերադարձ՝ 29ին

Արձանագրութեան համար դիմել՝ հետեւեալ հասցէներուն՝

Պ. ԱՐՍԷՆ ՄԱՆԿԵԱՆ

40, Rue Dunkerque, PARIS (9e)

Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

128, Rue de Flandre, PARIS (19e)

chez M. Reval — (Métro Crimée)

(Մետրոյին դիմացի դուռը)

Հ. ԱԹԱՆԱՍ ՎՐԴ. ՔԷՍԷՃԵԱՆ

69, Avenue Henri-Barbusse

ARNOUVILLE-LES-GONESSE (S. et O.)

Tél. : 15-56 Gonesse

ԿԱՐԵՒՈՐ՝

Ֆրանսահպատակները պէտք է ունե–նան իրենց նորոգուած անցագիրը իսկ զաղթականները (Նանսէնեան), նորոգուած անցագիր սպանական վիզայով։

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի այժմէն տեղեկանալ եւ ար–ձանագրուիլ։

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
3?, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

47ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 Մայիս Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղապետարանի շքեղ սրահներուն մէջ, Փլաս Սէն Սիւլփիս, Փարիզ 6րդ

Մեթրօ Սէն Սիւլփիս եւ Օտէոն

Կը նախագահէ Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Վարչութեան կողմէ ՕՆՆԻԿ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ծանօթ երգչուհի Օր. Ժ. Տիրատուրեան, արտասանութիւն՝ Օր. Փուշունեան եւ Ա. Փուշունեան, Նուագ՝ Գէորգ Բարթող եւ Պ. Տէմէնեան, Հայկ. ժողովրդական պարեր՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի «Նայիրի» պարախումբին կողմէ։

Կէս գիշերին կը սկսին եւրոպական պարերը մասնակցութեամբ ռիթմիկ նուագա–խումբին՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՏԷՏԷՃԵԱՆԻ։

Ձոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով — Մուտք 5 ֆրանք

Յայտագիրը կը վարէ Պ. Բ. Հապէշեան

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Տէսի–նի Կոմիտէի, մասնակցութեամբ Գ. Լազ–եան խումբին, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Դրօ խումբին եւ Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւ–ղին։ Այս Կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ։ Գեղար–ուեստական ճոխ բաժին։

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ մասնաւոր յայտագրով։

Մուտքը ազատ է

Կը հրաւիրուի Տէսինի հասարակու–թիւնը անխտիր։

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Այս Շաբաթ, ժամը 21ին ԺԻՄՆԱԶԻ ՄԷՋ

Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ

Կը ներկայացուի Ա. Ահարոնեանի ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ

ԵՐԳ.— Մ. Տէրոյեան

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Յունիս 20ին, Մոնմորանսիի ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ։

Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
ՕԴԱՅԻՆ ՃԱՄԲՈՎ ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ

2 Օր Մոսկուա 15 օր Երեւան

Մեկնում 26 Օգոստոս, վերադարձ 12 Սեպտեմբեր

Հայաստան այցելելու լաւագոյն թուականը։

Կազմակերպիչ՝ ՎԵՐ. Յ. ՀԵԼՎԱՃԵԱՆ

Այժմէն արձանագրուեցէք այս հաճելի եւ մատչելի ճամբորդութեան համար։

Գին 2080 ֆրանք մէկ անձի համար

Դիմել կազմակերպիչի հասցէին

PASTEUR ARTHUR HELVADJIAN

6, Place de la Rotonde — St - Jérome — MARSEILLE - 13e

Tél. : 62-85-10 C. C. P. 914-04 Marseille

ԼՈՅՍԸ ԳՈՅՆ Է.... ԳՈՅՆԸ ԼՈՅՍ Է

ՁԵՐ ՏԱՆԸ ԼՈՅՍ ՏՈՒԷ՛Ք.... ԹՈՄԼԱՔԻ ԳՈՅՆ ՏՈՒԷ՛Ք

Ձեր բնակարանը կը լուսաւորուի

Եթէ ներսը եւ դուրսը

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԷՔ – ԶԱՐԴԱՐԷՔ – ՆԵՐԿԷՔ

ԹՈՄԼԱՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ

PEINTURES THOMLAC

16 bis, Bd. Sébastopol, Paris 4e

Tél. ARC 26-61 – Métro : Halles et Chatelet

136, RUE DES BOURGUIGNONS — ASNIERES - BOIS COLOMBES (Seine)

Tél : GRE. 09-47

11, BD. DE LA REPUBLIQUE — LA GARENNE (Seine)

Tél. : STA. 19-06

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Ամէնէն արդիական, նուրբ եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած՝ առաջնա–կարգ ներկեր։ Բնական եւ արուեստական բազմերանգ գոյներու մեծ ընտրու–թիւն։ Նորոյթ թաղանթներ, պատի զեղեցիկ թուղթերու ճոխ ընտրութիւն։ Գետնի համար՝ ամէն տեսակ — լինոլէոմ եւ փլաստիք — ծածկոցներ. — TAPIFLEX — TAPISOM — CARPETTE

Ձեր բնակարաններուն արտաքին եւ ներքին խնամքներուն համար անհրաժեշտ բոլոր նիւթերը։

Ամէն գնորդի կը նուիրուի յատուկ տետրակ մը, որու շնորհիւ կրնայ 10–30 առ հարիւր զեղչ ունենալ։

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐ

52, RUE CHALON, PARIS 12e — 64, BLD. DE BELLEVILLE, PARIS 20e

166, AV. ARISTIDE BRIAND — PAVILLONS - SOUS-BOIS (Seine)

4 bis, RUE PAUL VAILLANT COUTURIER — ARGENTEUIL (S. et O.)

24, RUE PAUL VAILLANT-COUTURIER — ALFORTVILLE (Seine)

48 bis, RUE DALAVRAC — FONTENAY - SOUS - BOIS (Seine)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. — Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. — Հատը 0.30 Ֆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 27 ՄԱՅԻՍ

JEUDI 27 MAI 1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10317

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

41e ANNÉE — No 10.317

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՔՈՒԷՅԹ

Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակը, արժանաւորապէս ոգեկոչուեցաւ Քուէյթի հայ գաղութին կողմէ:

Բոլոր հոսանքներու ներկայացուցիչներէն կազմուած Կեդր. Յանձնախումբի կազմակերպութեամբ եւ ազգայիններու բոլորանուէր աշխատանքով, շաբաթ մը ամբողջ ոգեկոչման հանդիսութիւններ տեղի ունեցան Ազգային վարժարանին մէջ:

Շաբաթ, Ապրիլ 24ի առաւօտուն, Քուէյթի Հայ Առաքելական Ս. Եկեղեցիին մէջ պատարագ մատուցուեցաւ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ: Գաղութի Հայութիւնը ամբողջութեամբ ներկայ գտնուեցաւ: Պատարագիչ Տ. Գարեգին քհնյ. Սարգիսեան, օրուան խորհուրդը իմաստաւորող հոգեցունց քարոզ մը խօսեցաւ:

Նոյն օրը երեկոյեան, Ազգային վարժարանին մէջ տեղի ունեցաւ ոգեկոչման հանդիսութեանց առաջին տպաւորիչ սգահանդէսը:

Բեմին խորքը զետեղուած էր Յուշարձան մը, որ կը ներկայացնէր հայ մօր կտակը՝ նոր սերունդին:

Բացման խօսքը կատարեց Քահանայ Հայրը:

Բանախօսեց Ազգ. վարչութեան ատենապետ Պ. Ե. Պարսումեան, որ խոր վերլուծումով տուաւ պատկերը Ջարդողին եւ Ջարդուողին:

Երկրորդ սգահանդէսը տեղի ունեցաւ Երեքշաբթի, 27 Ապրիլի երեկոյեան, Ազգ. վարժարանին մէջ:

Քուէյթի Հայութիւնը, դարձեալ նոյն խոր յարգանքով հետեւեցաւ յայտագրի գործադրութեան:

Բացման խօսքը բրաւ Տէր Հայրը:

Բանախօսեց հոգաբարձութեան ատենապետ Պ. Արտաշէս Բաղդասարեան, որ խորիմաստ կերպով ներկայացուց մեր հաւատքը եւ ապրելու մեր ցեղային կամքը:

Ազգ. վարչութեան յատուկ հրաւէրով եւ բարեհաճ թոյլտուութեամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Խորէն Կաթողիկոսի, Հինգշաբթի 29 Ապրիլի գիշեր, Քուէյթ ժամանեց Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքի վերատեսուչ Գարեգին Եպիսկ. Սարգիսեան:

Քուէյթի Հայութիւնը, սրտագեղ ընդունելութիւն մը բրաւ Սրբազան Հօր, որուն ներկայութիւնը, հայկականութեամբ աւելի ջերմացուց հոծ Հայութենէ հեռու, անապատի մէջ խմբուած մեր ժողովուրդին սիրտը:

Երբեւիցէ Քուէյթի օդակայանը, չէր հաւաքուած այդքան խուռներամ բազմութիւն: Անհամար ինքնաշարժներ տեղ գրաւած էին դուրսի հրապարակը: Սրահները նեղ կուգային պարփակելու համար ժողովուրդը, որ նկատելի կարգապահութեամբ, անհամբեր կը սպասէր Սրբազան Հօր ժամանման:

Ժամը 10.30ին, Գարեգին Եպիսկ. իջաւ օդանաւէն: Պաշտօնական սրահին մէջ, Սրբազան հայրը եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ հիւրասիրուեցան օդակայանի տնօրէնութեան կողմէ:

Ապա, ինքնաշարժներու թափօրով, Գարեգին Եպիսկ. առաջնորդուեցաւ Քուէյթի Հայոց նորակառոյց եկեղեցին, ուր կատարեց կանոնական աղօթքը:

Տեսուչ Հայրը յատկապէս շնորհակալութիւն յայտնեց արար ժողովուրդին եւ Քուէյթի իշխանութեան, հայ ժողովուրդին հանդէպ իրենց ցոյց տուած բարեացակամ վերաբերումին համար: Ընդունելութիւն ու աջահամբոյրը տեղի ունեցան վարժարանի ճաշարանին մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎԻԺԱԾ ՆՈՐ ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՄԸ ՏԸ ԿՈԼԻ ԴԷՄ

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ազգային Ապահովութեան սպասարկութիւնները երեւան հանեցին նոր մահափորձ մը, որ պատրաստուած էր նախագահ տը Կոլի դէմ, Վանտէի իր շրջապտոյտին ընթացքին:

Կը թուի թէ ահաբեկիչները գործած են Ժան-Ժաք Սիւզինիի հրահանգին վրայ, որ ապաստանած է Սքանտինավիա: Վեց հոգի ձերբակալուած է, մօտ տասը օր առաջ եւ այս վեցը այն մարդիկն են որոնք գործած էին Մոն Ֆարոնի մահափորձը: Վանտէի մահափորձը կը կոչուէր «Ալֆա գործողութիւն»: Ձերբակալուածներէն մէկն է որ խոստովանած է թէ հետեւած են Սիւզինիի հրահանգներուն:

Այս առթիւ Ապահովութեան սպասարկութիւնները երեւան հանած են Գաղտնի Բանակ Կազմակերպութեան ցանց մը, որ սակայն ոչ մէկ կապ ունի այն ցանցին հետ, որ գտնուած է Պրըթանիի մէջ, տը Կոլի ճամբորդութեան նախօրեակին:

Այս անգամ, ռումբը պիտի պայթէր երբ տը Կոլ ծաղկեպսակ կը դնէր Սէնթ-Հերմին (Վանտէ) Քլեմանսոյի յուշարձանին վրայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ նոր մեկնութիւն մը կը տրուի Սթալինկրատի ճակատամարտին: Ծանօթ է որ երկու տարի առաջ, Խրուշչեւ եւ մարաջախտ Երեմենկօ նսեմացուցած էին մարաջախտ Ժուկովի դերը: Ներկայիս նոր «սրբագրութիւններ» կ'ըլլան:

«ՎԵՑԵՐՈՒ» Եւրոպային ընկերվարական զեկավարները ծանր յարձակում մը կատարած են տը Կոլի եւրոպական քաղաքականութեան դէմ: «Ֆրանսայի ձըգտումը մենաւոր եւ ցնորական անկախութեան մը ինչպէս նաեւ քաղաքական գերազանցութիւնը Հասարակաց Շուկայի միւս երկիրներուն վրայ, ձախողեցուց Եւրոպայի քաղաքական միասնականութիւնը»:

ԳԱՀԻՐԷԻ մամուլը կատղած է Պուրկիպայի դէմ: Թունուզի նախագահը կ'ամբաստանուի որովհետեւ.— Ա) Առաջարկած է ճանչնալ Իսրայէլը: Բ) Յարձակողական լեզու գործածէ արաբական լիկայի դէմ: Գ) Մեղսակից եղած է աչխարհակալ ծրագրի մը: Դ) Իր բաժինը չէ բերած հասարակաց կարգ մը ծրագիրներու:

ՍԵԼԱՆԻԿԻ համալսարանի աւելի քան հարիւր դասախօսներ հրաժարած են, բո–

Ուրբաթ առաւօտ, Ապրիլ 30ին, հակառակ ճնշող տաքին, ժողովուրդը փութացած էր եկեղեցի:

Պատարագեց Գարեգին Եպիսկոպոս:

Եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագին ներկայ գտնուեցան նաեւ օտար բարձրաստիճան եկեղեցականներ:

Հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք, Սրբազան Հայրը հոգեցունց քարոզ մը խօսեցաւ «Եւ մի՛ երկնչիք յայնցանէ, որ սպանանեն զմարմին, եւ զոգի ոչ կարեն սպանանել» բնաբանով:

Ներկայ օտար հիւրերուն համար, Սրբազան Հայրը, իր քարոզին ամփոփումը տուաւ նաեւ անգլերէն լեզուով:

Օրը Օրին

ԱԶԳԱՅԻՆ «ԴԷՄՔ»ԵՐ

— Դուն չէիր ճանչնար ... Ամա ես քեզի ըսեմ օր չգտնուած մարդ էր ... Ազգին համար՝ մէկ ուզէին էրկուք կու տար ... Մե՛ղք եղաւ մարդուն ... Քիչ մըն ալ ապրելու էր ... Օր չտեսաւ, խե՛ղճը ... Աս էրկիրը էկածէն ի վեր կու բանէր ...

— Ե՞րբ եկած էր ...

— Ո՞վ, Ակոբ Ամուճա՞ն ... Է՛, վեր վար յիծուն տարի մը ըլլալու էր ... Գիտե՞ս, Նիւ Եորք իջած օրը գրպանը մէկ հատիկ կարմիր օսկի ունի եղեր ... Ան ալ իր գեղին տէրտէրէն փոխ առեր է ... Էկած չեկած փաուլիքան կու մտնի ու գիշեր ցերեկ կու բանի ... Ես ըսեմ օրական տասը ժամ, դուն ըսէ տասներկու ժամ ...

— Ամուսնացա՞ծ էր ...

— Ո՞վ, Ակոբ Ամուճա՞ն ... Հա, կարգուած էր ... Աղուոր բնտանիքէ աղջիկ մը առած էր ... Պատիւը, շնորհքը տեղը հայ աղջիկ, գիտես ինտոր կ'ըլլին եա ...

— Այո՛, հայ աղջկան երեսէն շնորհքը կը վազէ ... Զաւակներ ունէի՞ն ...

— Ո՞վ, Ակոբ Ամուճա՞ն ... Հա, Աստուած իրենց էրեք զաւակ տուաւ ... Դըպրոց դրկեց օր մարդ ըլլին, փարա էր օր կու ծախսէր ... Ճէօմարտ մարդ էր, ինտոր օր ըսի նը ... Մէկ տղան տոքթոր բրաւ, միւսը քովը առաւ ... Աղջիկն ալ կարգեց ...

— Ի՞նչ գործ կ'ընէր, մոռցար ըսելու ...

— Ո՞վ, Ակոբ Ամուճա՞ն ... Մոռցայ, շիտակ կու գրուցես ... Իզմիրի ջարդին տարին ֆարմ մի առաւ ... Ատի ո՞ր տարին էր ...

— 1922ին ...

— Հա՛, ատ տարին ֆարմ մի առաւ ... Փարա էր օր կու շինէր ... Մէկը եղաւ էրկուք, էրկուքը եղաւ իրեք ... Կ'աշխատէր, խեղճը, խօսք չուզեր ...

— Ե՞րբ մեռաւ ...

— Ո՞վ, Ակոբ Ամուճա՞ն ... Աւագ Հինգշաբթի եօթը ամիս եղաւ ... Շատ փարա ձգեց կնկանն ալ, զաւակներուն ալ ... Աստուած օղորմի հոգուն ... Ամա քեզի բան մի տ'ըսիմ, մարդու չըսիս ...

— Եթէ չըսուելիք բան է մի՛ ըսեր ... Կը նայիս պարապ կը գտնուիմ ու բերնէս կը փախցնեմ ...

— Է՛, ըսես ալ հոգս չէ ... Ինտոր օր ըսի նը, շա՛տ փարա ձգեց ... Հիմի ինծի հարցուր օր մարդուն վրայ քար մի դրի՞ն ... Հարցո՛ւր օր պատասխան տամ ...

— Լա՛ւ, հարցնեմ — վրան քար մը դրի՞ն.

— Որո՞ւ վրայ, Ակոբ Ամուճայի՞ն ... Հա՛, դրին, ամա չդրած ըլլային ... Մարօ հօրքուրին Այրիշ փեսան քարի գործ կ'ընէ ...

— Չէի գիտեր ...

— Գացին, մարն ու տղաքը, էրկան բարագ զին կտրեցին ... Հազարը շատ գտան, եօթ հարուրը շատ գտան, վերջէն չորս հարիւրը զօռով ընդունեցան ... Կընի՛կ, էրիկդ աչչափ փարա օր ձգեր է, ա՛լ մէկին, էրկուքին կու նայի՞ն ասանկ ատեն ... Բան չեմ ըսեր, պատիւը տեղը կնիկ է, ամա ձեռքը պինդ գոց ...

— Երեւի մտածեր է որ փոխանակ օտարին քանի մը հարիւր աւելի տալու, կը խնայէ եւ ազգին կուտայ ...

— Ո՞վ, ատ կնիկը մեղքը մարդու չի տար ... կեցիր օր մնացածն ալ պատմեմ, տէ բերանդ բաց մնայ ...

— Պատմէ՛ նայիմ ...

— Ո՞ւր էի, հա՛, քարը դրին ... Ամա քարին վրայ գրութիւն մի ըլլալու է, անանկ չէ՞ ...

— Ի հարկէ — «Աստ հանգչի» ... եւն..

— Գրութիւնը ո՞վ տի գրի ... Մենք, գեղացիներս, խեղճ ենք կարդալու կողմանէ ... Էլանք գացինք մեր Տէր-տիրոջ ու ըսինք օր բան մի գրէ օր վրան փորել տանք ...

— Պարապ տեղը յոգներ էք, քարը ծախողը գիտէր թէ ի՛նչ կը գրուի ...

— Հա՛, ամա մենք ուզեցանք օր հայերէն գրել տանք ... Մարոյին փեսան հայերէն չի գիտեր ...

— Իրաւունք ունիք եղեր ... Յետոյ ...

— Տէրտէրը գրեց ... Անանկ մի գրեց օր փորողը քարին վրայ անոր պէս կու գծի տէ կը փորէ ...

— Հասկցայ ... Տէր հայրը գծագրեց այդ գրութիւնը ... Յետո՞յ ...

— Աս գրութիւնը Ակոբ Ամուճային կնկանը ցոյց տուինք ... «Ասի շատ երկան է» ըսաւ ... Վերջէն ալ հարցուց օր քանի՞ կու նստի փորել տալը ... Մենք ալ ըսինք օր ամէն մէկ գիրը երկու տալէր ... Կնիկը գրութիւնին գիրերը համբրեց ... 68 գիր ... Մէկ էլ կ'ուզի՞ս օր վեր վեր ցատկէ տէ մեր վրայ բղաւէ ... «Դուք խե՞նթ էք, ի՞նչ էք, ես աչչափ դրամը ո՞ւրտեղէն տամ» ... Աղբար, եղածը չեղածը 136 տալէր ... Պոէ կնիկ, էրիկդ քեզի հարուր հազարէն էւել ձգեց ... 136 տալէրն ալ փարա՞ է ... խօսքը կ'ըլլի ...

— Ուրեմն կրճատել տուաւ ...

— Հա՛ ... Մենք գրած էինք օր «Ծնած էր Քերբեքլէ» ... Ըսաւ օր ատոր պէտք չկայ ... Անանկ օր, մէյ մը, 16 գիրը հանել տուաւ ... Էտքէն, ինտոր օր մեր էրկիրի սովորութիւնը կու պահանջէ, ծնած ,մեռած տարիները տուած էինք ... Ատոնք ալ հանել տուաւ ... Ութ գիր ալ ըտանկ պակսեց ... 68ը իջաւ 44ի ... Ատ ալ շատ գտաւ ... վերջէն, «Աստ հանգչի»ն ալ հանեց, մնաց 35 գիր, ըսել կ'ուզիմ 70 տալէր ...

— Ատով գոհացաք, անշուշտ ...

— Կեցիր օր լմնցունիմ ... Մենք զին կտրած էինք օր ամէն մէկ գիրը աս բութմատիս մեծութիւնով տի փորէին ... «Ասչափ մեծ գիրի պէտք չկայ, թող յիսուն սենթինցի չափ փորէ» ըսաւ ... Ատանկ ալ եղաւ ... Էկու տես օր հիմի խեղճ Ակոբին քարը կարդացողը ծունկի գալու է օր կարդայ ... Դուն աս էղածին ի՞նչ ըսիր, վարժապետ ...

— Շա՛տ առատաձեռն ու երախտապարտ կնիկ է էղեր, շիտակը ...

— Ի՞նչ է կը խօսաս, աղբեր ...

— Այո՛, առատաձե՛ռն եւ շռա՛յլ ... Որովհետեւ կրնար մելանով գրել տալ այդ գրութիւնը ... 17 տոլար, 50 սէնթ ծովը նետեր է՝ իր ամուսնոյն սիրոյն ... Ա՞լ ինչ կ'ուզէք ...

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

տուած չըլլալով իրենց պահանջած յաւելումը:

ՌՈՒՄԱՆԱՑԻ գրագէտ՝ Վիրկիլ Կիուրկիու, որ քահանայ ձեռնադրուած էր երկու տարի առաջ, Պուքրէշ հրաւիրուեցաւ: Ծանօթ է որ «25րդ Ժամուն» հեղինակը խիստ դատապարտող մը եղած է արգելափակման կայաններուն եւ աքսորական կեանք մը կ'ապրէր տարիներէ ի վեր: «Իբրեւ քահանայ եւ գրագէտ, որ իր գրութիւններուն մէջ միշտ պայքարած է համայնավարութեան դէմ, չեմ կրնար մերժել այս հրաւէրը, որ զուտ կրօնական բնոյթ ունի: Կը յուսամ քաջութիւն ներշնչել հայրենակիցներուս, բայց ինծի համար հոգեկան տագնապ մըն է» յայտարարած է գրագէտը:

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» վաղը լոյս չի տեսներ: Մեր յաջորդ թիւը՝ Շաբաթ Մայիս 29:

ԵՂԵՌՆԱԿԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ՋԱՐԴԸ

Ա.

ԽՄԲ. — Ստորեւ կը հրատարակենք Փրոֆ. Ֆրէտէրիք Ֆէյտիի ուշագրաւ յօդուածը, որ լոյս տեսաւ *Լը Մոնտ*ի Ապրիլ 23ի թիւին մէջ եւ զոր յարգելի փրոֆէսէօրը ազնուութիւնն ունեցաւ անձամբ թարգմանելու «*Յառաջ*»ի համար :

Այս տարի, աշխարհիս բոլոր այն երկիրներուն մէջ ուր լրիւ կը վայելեն քաղաքացիական իրաւունքներ, Հայերը հանդիսաւոր կերպով կը տօնեն 1915ի Մեծ Եղեռնի զոհերուն յիշատակը : Իրապէս, Ապրիլ 24ը արդի պատմութեան ամենամռայլ շրջաններէն մէկուն, կարելի է ըսել ամենամռայլ շրջանին իսկ՝ առաջին օրուան յիսունեորդ տարեդարձը կ՚ըլլայ, որովհետեւ այն ատեն է որ, առաջին անգամ ըլլալով, ամենաքստմնելի ջարդերը նոր երեւոյթ մը ստացան : Ապտիւլ Համիտ Կարմիր Սուլթանէն նախագծուած՝ ցեղասպանութեան տեսութիւնը յստակօրէն կը բանաձեւուէր, մանրամասնաբար կը կատարելագործուէր, ամենախիստ մեթոտով կը գործադրուէր Մէհմէտ Ե. Րէշատի անունով, բայց նոյն ինքն «Երիտասարդ Թուրքերու» դեմոկրատ շարժումին, «Միութիւն եւ յառաջդիմութիւն» կոմիտէին անդամներու՝ Էնվէրի, Թալէաթի եւ Ճէմալի կողմէ, որոնք իսկական վարիչներն էին արտաքնապէս միայն միապետական տեսնուած այն Թագաւորութեան :

Այս «վարպետներուն»՝ Հիթլէր եղաւ ուսկ աշակերտ մը, ինչ որ լռելեայն ընդունեցաւ այն ճառով զոր արտասանեց 1939 Օգոստոս 22ին, Օպերզալցպէրկի մէջ Գ. Ռայխին զինուորական պետերուն առջեւ, ըսելով թէ՝

« Հրաման տուի ես — ես մասնաւոր ջոկատներու որպէս զի երթան լեհական ճակատին վրայ եւ անողորմ սպաննեն այրերը, կիները եւ երախաները : Ո՞վ կը խօսի տակաւին այսօր Հայերուն բնաջնջումին մասին» :

Իրապէս Հիթլէր կրնար ամենայն անդորրութեամբ գործել, որովհետեւ ցեղասպանութիւնը, եթէ տակաւին պաշտօնապէս չէր ճանչցուած իբրեւ կառավարելու եղանակ, գոնէ անոր անպատիժ մնալը ապահովուած էր, քանի որ ոչ մէկ պատիժ սահմանուեցաւ երբ Թուրք բանակին Նահանջէն ետք՝ Հալէպի Նահանգապետարանին մէջ գտնուեցաւ հետեւեալ հեռագիրը՝

ՀԱԼԷՊԻ ԿՈՒՍԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Ձեզի ժամանակին հաղորդուեցաւ որ կառավարութիւնը որոշած է ամբողջապէս բնաջինջ ընել Թուրքիա բնակող Հայութիւնը : Այս հրամանին գործադրութեան անսաստողները այլեւս պիտի չկարենան պետական պաշտօնէութեան մաս կազմել : Առանց խնայելու կիներուն, երախաներուն, հաշմանդամներուն, որչափ ալ եղերական ըլլան բնաջնջումի միջոցները առանց խղճի ձայնին մտիկ ընելու, պէտք է անոնց գոյութեան վերջ տալ :

Ներքին գործոց նախարար՝
ԹԱԼԷԱԹ

1915, Սեպտ. 15

Այս «չնչին բաները» բնաւ չաղօտացուցին անոնց «դեմոկրատներ» ըլլալու բարի համբաւը. ո՛չ Թուրքիոյ մէջ՝ ուր ոմանք չքեղ դամբաններ ունին եւ ուրիշ մը իր անունը տուած է Պայազիտի համալսարանի պատուոյ դահլիճին. ոչ ալ օտար երկիրներուն մէջ, ինչ որ ըլլային վարիչներուն քաղաքական գաղափարական ձըգտումները :

Փրկուած էր պատիւը. շահն ալ նմանապէս, քանի որ ոչ ոք պահանջեց որ զոհերուն փոքրաթիւ ժառանգորդներուն վերադարձուին իրենց գոյքերը :

Յանձնառութիւններ եղած են անշուշտ որպէս զի պատերազմէն վերջ հատուցում մը տրուի Հայերուն եւ յանցաւորները պատժուին. Պալֆուր, Պրիան, Քլէմանսօ, Լենին, Լօյտ Ճորճ, Փէնլըվէ, Փուէնքարէ, Ուիլսըն հանդիսաւոր յայտարարութիւններ ըրին. ապա, 1920 Օգոստոս 20ին, Թուրքիոյ հետ հաշտութեան դաշինք մը կնքուեցաւ ուրով «Թուրքիա Հայաստանը կը ճանչնար իբրեւ ազատ եւ անկախ պետութիւն» եւ «պետութիւնները պիտի ընդունէին Ուիլսընի իրաւարարութիւնը Թուրքեւհայկ. սահմանը որոշելու համար Կարինի, Տրապիզոնի, Վանի եւ Բաղէշի նահանգներուն մէջ» : Այս բոլորը տեղի կ՚ունենար Սեւրի գործատան պատուոյ դահլիճին մէջ :

Դաշինքը ստորագրուեցաւ Թուրքիոյ կողմէ, սկզբունքը նախապէս ընդունուած ըլլալով արքունական խորհուրդէն՝ մէկ ձայն պակաս համաձայնութեամբ : Արդարութիւնը կը պահանջէ որ ըսենք թէ այդ դաշինքին գործադրութիւնը արգիլողը Մէհմէտ Զ. Վահտէթթին Սուլթանը չեղաւ. այլ դէմոկրատ նոր Թուրքիոյ հիմնադիր Մուսթաֆա Քեմալ փաշա Աթաթիւրք, որ մինչեւ անգամ կովկասեան Հայաստանի վրայ յարձակեցաւ :

Եւ եւրոպական պետութիւնները մահերդ մը նուաճեցին հայկական հարցին թաղման համար, զայն վերջնականապէս մեռած համարելով : Արդեօ՞ք նոյն ծրագիրը ունեցած կ՚ըլլային եթէ «գաղթատիրական այն անհեթեթ պետութիւնը» որ է Ֆրանսա Ալժերիոյ բնակչութեան մէկ կէսը ջարդած ըլլար ու միւս կէսը քշած դէպի անապատը, ոտքով կոխել տալով Հօկկարը : Ապա պատասխանելու համար միւս պետութեանց թէ՝ « Ալժերական հա՞րց. . բայց Ալժերիացի գոյութիւն չունի այլեւս » :

Նախ քան հայկական հարցին սեղանին վրայ գալը, 1867ին, Սալահէտտին պէյ պաշտօնապէս կը համարէր որ Օսմանեան կայսրութեան հայ բնակչութիւնը կը հասնէր շուրջ երկու միլիոն չորս հարիւր հազար հոգիի : 1896ի ջարդերը եւ անոր հետեւող արտագաղթ մը այս թիւը պակսեցուցին. բայց այդ նախկին բնակչութեան կէսէն շատ աւելի մնացած էր տակաւին Թուրքիոյ մէջ 1915ի ջարդերուն նախօրեակին :

Մեթոտով կազմակերպուած այս ցեղասպանութիւնը գործադրուեցաւ « անլուր բարբարոսութեամբ » ինչպէս ըսուած է Միլըրանէն ստորագրուած եւ դաշնակիցներուն կողմէ Թուրք կառավարութեան ուղարկուած՝ 1920 Յուլիս 17ի ծանուցագրին մէջ :

Ծոխ մատենադարան մը կը կազմեն չէզոք վկաներէ գրուած այն գրքերը որոնք կը նկարագրեն կիներու բռնաբարութիւնը՝ ծառերէն կախուած կամ գնդակահարութենէ առաջ ծառերուն կապուած իրենց ամուսիններուն աչքին առջեւ, յղի կիներու վիրահատութիւնը իրենց զաւակները առջեւնին ջախջախելու համար գարշապարին տակ կամ հրացանի բունով, մատաղ տարիքի երախաներու անգամահատութիւնը, ժողովուրդին տողանցքը իր գլուխն ունենալով իր քահանան բոլորովին մերկ եւ իշու պայտեր ոտքերուն գամուած, վերջապէս վերապրողներուն անվերջ կարաւանը առանց ուտելիքի, առանց ջուրի, առանց զգեստի, Սուրիոյ անապատին մէջէն :

Ա՜ւա՜ղ անկարելի էր յուշի այս հանդիսութիւններուն մասին խօսիլ առանց ակնարկելու այս վայրագութիւններուն : Անոնք չեն ջնջուած այն մարդոց յիշողութենէն որոնք ապրած են այս գարհուրանքները եւ այսօր տակաւին կ՚ողբան իրենց ընտանիքներուն ջարդուած բազմաթիւ անդամներ :

Փոքրիկ մխիթարութիւնը զոր քաղեցին այս դժբախտութիւններէն, այն է որ կրցած են իրենց աքսորին ընթացքին իրենք զիրենք աւելի լաւ ճանչցնել, սիրցնել, գնահատել տալ այն բոլոր երկիրներուն մէջ ուր ապաստան գտած են եւ այսպէս փարատել իրենց մասին տարածուած բամբասանքները :

Բայց, ո՞վ են արդեօք այս Հայերը :

Ֆ. ՖԷՅՏԻ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ ՏՕՆԸ ԵՒ «ՎԻՃԱԿ»Ի ԽԱՂԸ

Ահա փնջիկ մը իմ հաւաքածոյէս՝ թէ ի՞նչ կ՚երգէին «Ծաղիկ փնջելու» եւ «Բախտի կճուճէն» առարկայ մը (մատանի, օղ, բանալի, կոճակ) հանելու առնէ Հայաստանի աղջիկները՝ հի՜ն, հի՜ն, երնէ՛ք դարերուն.

1) Ջան ջան վինակ ջան,
Ջան գիւլիւմ ջան,
Ջանս քեզ կուրբան :
2) Վինկի անուն Վարդիկ էր,
Վարդ մանուշակ հոտ կու տէր,
Ոտով ոչխար չիչակ էր,
Մեր վինակին մատաղ էր :
(*Վանի երգեր՝* ՇԷՐԵՆՑ)

1) Աստուած ետուր ինծի քառսուն որդի,
Քառսուն որդուն քառսուն մաքի,
Քառսուն մաքուն պընեղն ոսկի :
2) Բալլիան երկնով անցաւ,
Մեր բարոց դռներ բացաւ,
Մեր տուն արեւով լցվաւ,
Մեր սեղան կարմիր խնձորով քաշվաւ :
(*Բաղէշի երգեր՝ Հ.* ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ)

1) Ջուն ուտեմ բարձրիկ սարէն,
Ջուր խմեմ մարմար քարէն,
Եա՛ր, կը սաղնար սրտիս խարէն :
2) Կը ցոլար Հալպայ սարուն,
Բարեւ մի խրկիմ եարուն,
Եարս մէջ պախչին խորունկ քուն,
Խատէֆ բարձ դրուկ գլխուն :
(*Մուշի երգեր՝ Ժող. Տարեցոյց*)

1) Կայնիր ես պատի տակիկ,
Ցերեսդ նռան հատիկ,
Եարիդ յերես օր տեսնիս,
Հա՛մ Համբարձում, հա՛մ Զատիկ :
(*Պուլանըքի երգեր՝* ԷՄԻՆԵԱՆ)

1) Բարձ բարձի վըրան,
Հրամմէ՛, նստի վըրան,
Տըսուերկու աստղը ծագէր,
Ըմէնն էլ քու բաղդի վրան :
2) Երկնուց մատնի մը իջաւ,
Էկաւ մատըս խըրնեցաւ,
Էս գիտէի ակը խամ էր,
Բախտէս գոհար բացուեցաւ :
(*Տիարպէքիրի երգեր՝* ԲԻՒՐԱՏ)

1) Այս գիշեր լոյսը տեսայ,
Իմ եարը դուրսը տեսայ,
Ելած էր՝ պանդուխտ կ՚երթար,
Հրացանը ուսը տեսայ :
2) Սարերուն սինի ի՛նչ ընէ,
Կաթն ու բրինձն ի՛նչ ընէ,
Ան որ մէկը մէկին կ՚ուզէ,
Մէջտեղը խօսք խորաթան ի՛նչ ընէ :
(*Կարնոյ երգեր՝ Հ. Քօսեան*)

1) Հիւանդ եմ, հալուկ չունիմ,
Ճահիլ եմ եարուկ չունիմ,
Եարըս դրած խէփէսը՝
Տեսնելու նարուկ չունիմ :
2) Տարին տասներկու ամիս,
Խնձորը գօտիս հոտաւ,
Նէ՛ խնձորին տէրն էկաւ,
Նէ՛ եարիս խապարն էկաւ :
(*Քղիի երգեր՝* ԱՐԵՒԵԼՔ)

1) Ես պընըլիկ աղջիկ մ՚եմ,
Եօթն աղբրկայ ջրիկ եմ,
Եօթը ծառի ճղիկ եմ,
Եօթը ծաղկի բերթիկ եմ,
Ես աղջիկն եմ, վնկուկն եմ :
2) Քար շողնամ, խին գողնամ,
Եօթն աղբիւրէ ջուր գողնամ,
Դըմպը՛ռ, դըմպը՛ռ, դը՛մպ,
Դը՛մպ, դը՛մպ, դըմպը՛դ,
(*Խարբերդի երգեր՝ Ընդ. Տարեց.*)

1) Աղջիկ եմ, աղն ի՞նչ էնիմ,
Կլոր իմ, մաղն ի՞նչ էնիմ,
Էլլամ տեներն ի՞նչ էնիմ,
Հոն տեսնելու եար չունիմ :
2) Մեր դուռը ձեր դռան դիմաց,
Հէրիք էնիմ աչօք իմաց,
Ճէպիկըս խաշըրք չմնաց,
Բոլորը քու օղուրդ գնաց :
(*Բալուի երգեր՝ Յ. ՔՀ.* ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ)

1) Ջուրըս տաք է, ջուր բերէք,
Հընդըստանու նուռ բերէք,
Էլի գիւլըս թամամ է,
Ագիզ եարըս տուն բերէք :
2) Կայներ ես պատիկ պատիկ,
Ցաչքերդ նռի հատիկ,
Համբարձըւայ գիշերը՝
Ես Վարդիվար դու Զատիկ :
(*Բասենի երգեր՝ ԱԶԳ.* ՀԱՆԴԷՍ)

Հ. ԵՓՐԵՄ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀԵՐԸ

Խարբերդի զոհերից է հայ ականաւոր գիւղագիր Թլկատինցին (Յովհ. Յարութիւնեան), որ հայ գրականութեան արեւմտահայ հատուածում, ստեղծեց մի ամբողջ շարժում, մեր արձակը հարստացնելով մի քանի տասնեակ երկերով, որոնք իրենց հիւթեղ ոճով, ժողովրդական բառ ու բանի հարազատ օգտագործմամբ, հոգեբանական խորութեամբ եւ իրապաշտութեամբ՝ կարող էին պատիւ բերել առաջաւոր ամէն մի գրականութեան : Քաղաքական կուսակցութիւններից բոլորովին հեռու կանգնած, բայց իր ամբողջ էութեամբ ժողովրդին ծառայող այս գրող մանկավարժը, որի սաներից են Ռ. Զարդարեանը, Վ. Թոթովենցը, Համաստեղը, Վահէ Հայկը, Բ. Նուրիկեանը եւ տասնեակ այլ գրողներ, սպանուել է Խարբերդի կեդրոնական բանտում անլուր խոշտանգումների ենթարկուելուց յետոյ :

Ահա մի քանի համեստ անուն էլ, բոլորն էլ զոհ Խարբերդի եղեռնին՝ Փրոֆ. Կարապետ Սողիկեան. սովորել է Եփրատ քոլէճում, պաշտօնավարել Թլկատինցու ազգային դպրոցում, գրել է բանաստեղծութիւններ, որոնք լոյս են տեսել յետմահու՝ նրա աշակերտների ջանքերով : Հանդիսանում է հայ գաւառական մամուլի անխոնջ մշակներից մէկը, հիմնադիրը Խարբերդի «Եփրատ» պարբերականի : Կոտորածի օրերին ենթարկուել է աննկարագրելի խոշտանգումների, տեղափոխուել ամերիկեան հիւանդանոց եւ այնտեղ մեռել :

Փրոֆէսէօրներ Մկրտիչ Որբերեան, Յովհ. Պուճիգանեան, Տօնապետ Լիւլէճեան : Երեքն ալ Եփրատ քոլէճի շրջանաւարտներ, որոնք բարձրագոյն կրթութիւն էին ստացել Ամերիկայում եւ վերադառնալով իրենց ծննդավայրը՝ ունեցել կրթական, մանկավարժական, գրական բեղուն գործունէութիւն : Հայ պարբերական մամուլում տպագրել են ուշագրաւ հետազօտութիւններ, անգլերէնից կատարուած թարգմանութիւններ : Բացի սրանցից՝ Խարբերդի շրջանը զոհ է տուել մի քանի տասնեակ ուսուցիչներ, փաստաբաններ, հասարակական — մշակութային գործիչներ, հոգեւորականներ եւայլն :

Սեբաստիայի շրջանում զոհուածների մէջ է մշակութային գործիչ, գրող Միհրան Խոպլըեանը : Ունեցել է երկար տարիների գրական մանկավարժական, հրապարակախօսական գործունէութիւն : Առանձին գրքերով լոյս է ընծայել մի քանի աշխատութիւն, ինչպէս՝ « Խուցէն պատկերներ», «Սրտի էջեր», «Դրական շրջաններ »եւայլն : Դարձեալ Սեբաստիայի զոհերից յիշատակութեան արժանի են յայտնի մշակութային գործիչ, պատմական մի շարք գրքերի հեղինակ, Մեթերլինկի « Կապոյտ Թռչունի» եւ այլ երկերի թարգմանիչ Սենեքերիմ Գալէօնճեանը, Սեբաստիա քաղաքի հայկական տպարանի ստեղծող Կարապետ Պարսամեանը, երկարամեայ մանկավարժ, խմբագիր Գառնիկ Թուլլաճեանը, յայտնի մանկավարժ, Սորպոնի համալսարանի շրջանաւարտ Արամ Յակոբեանը, Ամերիկեան Քոլումպիա համալսարանի շրջանաւարտ, «Կոչնակ» պարբերականի խմբագիր Ռուբէն Բագուպեանը, Ժընեւի համալսարանի շրջանաւարտ Համբարձում Պլեճեանը եւ այլ մանկավարժներ, որոնք բոլորն էլ աշխատում էին Սեբաստիայի դպրոցներում՝ Սանասարեան վարժարան, Արամեան վարժարան, Ամերիկեան քոլէճ եւայլն :

Մշակութային բնագաւառի բազմաթիւ զոհեր տուեց Մարզուանի շրջանի Հայութիւնը :

Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(8 Տար.)

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄՐԱՊԻՈՆ ԱՐՔ. ՈՒԼՈՒՀՈՃԵԱՆԻ

(Սեփական թղթակցութիւն Յառաջի)

Ս. ՂԱԶԱՐ, (Յառաջ) — Ս. Ղազարի տխուր ու թաւ զանգը ալիք ալիք կը տարածուէր Վենետիկի լճակին վրայ, որ այդ օրը խռովայոյզ կը ծածանէր պայծառ արեւու մը տակ։

Ցուղարկաւորութեան արարողութեան կը նախագահէր Վենետիկի Ամենապատիւ Պատրիարքը Տէր. Ուրպանի։ Ներկայ էին մերձաւոր թեմերու, Պելլունոյի եւ Վիթթորիօ Վենեթոյի Եպիսկոպոսները, եկեղեցական առաջնորդներ, ժողովրդապետներ՝ Լիտոյէն, Վենետիկէն ու մերձաւոր քաղաքներէ եւ բազմաթիւ մեծաւորներ կրօնական հաստատութիւններու։

Վենետիկի քաղաքապետը նախօրդ երեկոյ փութացած էր իր յարգանքը մատուցանելու հանգուցեալ Արքեպիսկոպոսին. իսկ այսօր եկած էր փոխ-քաղաքապետը։ Հոն էին Ֆրանսական հիւպատոսն ու փոխ հիւպատոսը, եւ քաղաքական այլ ներկայացուցիչներ։

Պատարագը մատոյց Ուխտիս Ընդհ. Աբբահայրը Գերպ. Հմայեակ Վարդ. Կէտիկեան. իսկ թաղման կարգն ու արարողութիւնը Գերպ. Կարապետ Եպիսկ. Ամատունի, Առաքելական Եքսարք Ֆրանսայի Կաթ. Հայոց, աւընթերակայ ունենալով ուրիշ վարդապետներ եւ երկու սարկաւագներ։

Մահուան տխուր լուրը Վենետիկ փութացուցեր էր բազմաթիւ Հայեր, Միլանի Հայ Տունի նախագահ Պ. Հիւսիսեան, Իտալահայ Գաղութային Միութեան նախագահ Պ. Ստեփան Սրապեան, Մշակութային նախագահ Տոքթ. Արամայիս Սրապեան, բազմաթիւ այլ բարեկամներ, ազգականներ, նախկին աշակերտներ, որոնք երախտագիտութեամբ եկած էին ուխտական մոմ մը վառելու եւ ննջեցեալին հոգւոյն համար աղօթք մը մրմնջելու։ Հոն էին Մուրատ-Ռափայէլեանի ամբողջ աշակերտները՝ տեսչական կազմով։

Դագաղին կը հետեւէին սգաւոր եղբայրը՝ Մկրտիչ Ուլուհոճեան, Նահատակ մէկ ուրիշ եղբօր որդին Բժ. Վահրամ Ուլուհոճեան եւ զարմուհին՝ Տիկին Բերիտոնէ Նաճարեան, երեքն ալ Միացեալ Նահանգներէն հասած օրեր առաջ։

Դագաղը կը կրէին Ս. Ղազարու տպարանի աշխատաւորները եւ վանքի սպասաւորները, որոնք ինքնայօժար ցանկութիւն յայտնած էին, զետեղելով նաեւ գեղեցիկ պսակ մը, կատարելու այդ նուիրական պարտականութիւնը. արդարեւ հանգուցեալը իր բարի եւ հայրական ընտանութեամբ ամէնուն ալ հասարակաց հայրն էր եղած։

Անցնելով վանքի ներքին սրահներէն եւ ընդարձակ շրջանով մը նոճիներու ճանապարհով, մեռելական թափօրը հասաւ գերեզմանատուն, ուր կը հանգչին մեծ վաստակաւորները Մխիթարեան Ուխտին։ Բուռ մը հող նետուեցաւ դագաղին վրայ. բուռ մը հող դագաղին վրայ անոր՝ որ կրկնապատկած էր հերոսական ճիգերով Ս. Ղազարու հողային տարածութիւնը, գրեթէ 14.000 մեթր քառակուսի տարածութիւն լիճէն լեցնել յաջողած էր, այն մեծ յոյսով թէ օր մը հոն պիտի կանգնէր փառաւոր ու արդիական նոր դպրադարան մը եւ հայկական շքեղ թանգարան մը։ Աւա՜ղ, չկրցաւ ան իր օրով տեսնել իրականացած այդ գեղեցիկ երազը. կը յուսար, մինչեւ վերջին շունչը։

Հանգչէ՛ հիմա խաղաղ, սիրելի՛ Արքահայր, որ երեսուն տարի այս կղզեակին համար վաստակեցար, խորհեցար ու տնտեսեցիր. հանգչէ խաղա՛ղ քու հողիդ վրայ, թէեւ հեռու քու պաշտելի Դատէն։ Ս. Ղազարի ներկայ հողին ու տարածութեան կէսը դուն բերիր, երբ դաւակ չինարար քու չէն Խարբերդէն։ Քու սուրբ աճիւններդ թող հիմերն ըլլան վաղուան շէնքերուն եւ քու բարի հոգիդ սաւառնի Ս. Ղազարու կամարներուն տակ, ուր տակաւին երկար պիտի յիշեն քեզ քու սիրասուն զաւակներդ քու հայրական դէմքիդ անոյշ ժպիտին հետ։

Մայիս 19

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԴԺՈԽՔԻՆ 3100 ԲԵՐԱՆՆԵՐԸ

Սանտէ կղզիներու հրաբուխները պատճառ եղած են հազարաւոր զոհերու. Փափանտաճանը՝ երկու հազար, Կալունկ-Կունկը՝ չորս հազար, Քելուտը՝ հինգ հազար, Մերափին՝ տասը հազար, Քրաքաթաան՝ 36 հազար, Թամպորաւն՝ 92 հազար։ Զոհերու այս թիւը պատճառ դարձաւ, որ գիտնականները ուսումնասիրեն «դժոխքի բերանները»։ Սկսաւ պայքար մը գիտնականներու եւ հրաբուխներու միջեւ։ Ֆրանսացի երկրաբան, լեռնագնաց եւ հետախոյզ Հարուն Թազիէֆ, որ ներկայիս բազմաթիւ գիտնականներու հետ միասին կը զբաղի նորագոյն գիտութիւններէն մէկը եղող հրաբխագիտութեամբ եւ որ իտալացի, պելժիացի, ֆրանսացի եւ ճափոնցի գիտնականներու հետ ցարդ հետազօտած է հարիւր հրաբուխ, մի առ մի հետազօտած է խենթ հրաբուխը, որ քարացած լաւաներու իրարու յաջորդած շերտերուն հետեւանքով այժմ հասած է 3500 մեթր բարձրութեան, Սթրոմպոլի հրաբուխը, «Միջերկրականի փարոսը», որ հին ժամանակներէն մինչեւ մեր օրերը շարունակ կը բորբոքի, Ասորեան կղզիներու Քափելինհոսը, որ յանկարծակի երեւան եկած է ովկիանոսի մէջէն, Սաօ-Սանը, Ճափոնցիներու սուրբ հրաբուխը, որ ամէն տարի կը կլլէ զայն տեսնելու եկած ուխտաւորներէն մէկ քանին, Նոր Հեպրիտեան կղզիներու Ամպրին հրաբուխը, Մեքսիկայի Փոփոքաթեփեթլը, որուն բորբոքումը պատճառ եղաւ որ տեղացի Հնդիկները փախուստ տան Քորթեզի բանակին առջեւէն, Հաւայ կղզիներու Քիլաուէա հրաբուխը, որ 1924ին օդը հանեց իր խառնարանին մէջ կազմուած Լաւայի լիճը; Քոսթա-Րիքայի Իրազու հրաբուխը, Ճաւայի Քաւան-Իճէնը, որու խառնարանին մէջ կայ թթուներու լիճ մը, Քոնկոյի Նիրակոնկոն, զոր ամէնէն աւելի կը սիրէ Թազիէֆ եւ որուն խառնարանը ունի երեք համակեդրոն հարթակներ։ «Նման հրաբուխներ գոյութիւն չունին, ոչ իրենց ձեւով, ոչ ալ ժայթքումներով եւ մանաւանդ իրենց գործունէութեամբ» կ'ըսէ Թազիէֆ։ Այս պատճառով գիտնականները մեծ դժուարութիւններ կը կրեն ճշդելու համար այս ժայթքող լեռներուն «գործունէութեան կեդրոնները»։ «Ցարդ այցելած եմ հարիւր հրաբուխ. դեռ կը մնան այցելելիք երեք հազար հրաբուխներ, կ'ըսէ Թազիէֆ։

Վերջին տարիներու ընթացքին հրաբխագիտութիւնը եղաւ նոր գիտութիւն մը։ Հրաբուխներու ուսումնասիրութեան կ'ընկերանան հանքային անսպառ պաշարներու գիւտեր։ Քաւահ-Իճէն հրաբուխի խառնարանին լիճին մէջ կատարուած տարրալուծումները ցոյց տուած են, որ այնտեղ քլորէ եւ ծծումբէ զատ գոյութիւն ունի նաեւ ալիւմինի երկու հարիւր հազար թոնի պաշար մը։ Մասնագէտ մը կը կարծէ, թէ այս հրաբուխէն ժայթքած կազերուն ճնշումը կարելի պիտի ըլլայ օգտագործել արտադրելու համար ելեկտրական ուժ։ Ըստ գիտնականներուն կարծիքին, ամէնէն աւելի անդիտացած եւ ամէնէն աժան ձեռք բերուող ուժը երկրաջերմային ուժն է. «Կարմիր մազութը»։ Ջերմելեկտրակայանի մը արտադրած մէկ քիլովաթ-ժամը կ'արժէ 3-11.36 հազարերորդ տոլար։ Ջերմակայանի մը արտադրածը կ'արժէ 4,57-7,75 հազարերորդ տոլար, միջուկային սարքաւորման մը արտադրածը՝ 5,42-11,56 հազարերորդ տոլար, մինչ երկրաջերմային կայան մը, օգտագործելով երկրագունդի միջուկին տաքութիւնը նոյնքան ելեկտրական ուժ կրնայ հայթայթել արժելով 2,36-4,45 հազարերորդ տոլար։ Կան քանի մը շրջաններ, ուր այսպիսի բնական հարստութիւններ սկսած են շահագործուիլ։ Իտալիոյ Լարտերելլօ քաղաքին մէջ ելեկտրական ուժ կը հայթայթուի բնական կազերու ամբարումով։ Նոր Զելանտայի մէջ բնաջերմային առաջին կայանը բացուեցաւ 1959ին, Քալիֆորնիոյ մէջ սկսած են շահագործել կէյզերներու (բնական տաքութեամբ ջուրի ցայտաղբիւրներ) ուժը. Իսլանտայի մէջ կ'ուսումնասիրուի այս կղզին շոգիի ընդարձակ պաշարներուն շահագործումը։

Անտարակոյս, հրաբխագէտներու դըժուար աշխատանքը ժայթքումներու նախատեսութիւնը եւ բորբոքման ատեն անոնց գործունէութեան ուսումնասիրութիւնն է։ Այս պատճառով, հոն աշխատողներու տարազը կը նմանի այն տարազներուն, որոնք ցոյց տրուած են Հրատ մոլորակի բնակիչները ներկայացնող գիտա-փանթասթիք պատմուածքներու մէջ, ալիւմինեցած հագուստեղէններ, որոնք թոյլ կուտան, որ մարդիկ քանի մը վայրկեան կարենան մնալ 1200 աստիճան ջերմութեամբ մթնոլորտի մը մէջ, իրարու վրայ շերտաւորուած ապակիի թելերէ շինուած սաղաւարտը, որ շատ դիմացկուն եւ միանգամայն թեթեւ է եւ որ կը կրթնի ուսերուն վրայ, ձգախէժէ կօշիկներ։

Թ. Ա. Թ.

Հ.Յ.Դ. ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ 20ԱՄԵԱԿԸ

ՇԱՒԻԼ.— Ճիշդ քսան տարի առաջ էր որ Շաւիլի մէջ կազմուեցաւ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի մասնաճիւղ մը «Անդրանիկ» անունով մկրտուած։ Նախ քան համաշխարհային երկրորդ պատերազմը, այս գաղութին մէջ արդէն գոյութիւն ունէր Երիտասարդաց Երկսեռ Միութիւն մը, Հ. Յ. Դ. «Արղութեան» խումբի հովանաւորութեան ներքեւ «Րաֆֆի» անունով։ Ահա այս երիտասարդաց Միութիւնն էր որ պատերազմէն անմիջապէս ետք բոլորովին նորահաս երկսեռ ուժերով փոխուեցաւ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի 1945ին։

Իր կազմութեան առաջին տասը տարիներուն՝ Շաւիլի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդը իր ժրաջան գործունէութեամբ, իր երգչախումբով, իր թատերախումբով, շաբաթը երկու օր իր հայերէնի դասընթացքով առաջինը կը հանդիսանար Փարիզի եւ Փարիզեան շրջանի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի խումբերուն եւ իր պատուաւոր մասնակցութիւնը կը բերէր բոլոր հանդէսներու գեղարուեստական բաժինին։ Վերջին տասնամեակն է, որ Շաւիլը կորսնցուց իր նախկին փայլը, նախկինները մեծցան, ամուսնացան եւ զաւակներու տէր դարձան։ Մնացած փոքրաթիւ բացառութիւնը դժուարաւ հազիւ կը պահէր Միութեան գոյութիւնը։ Եւ ահա միայն այս վերջին երկու տարին է որ Միութիւնը դարձեալ իր աշխուժութիւնը գտաւ, բոլորովին նորահաս ուժերով եւ տարիներէ ի վեր առաջին անգամն է որ «Նոր Սերունդ» նորակազմ խումբը իր քսանամեակին առթիւ կազմակերպած հանդէսով ներկայացաւ Շաւիլի ժողովուրդին, տեղւոյն Սալ տէ Ֆէթի ընդարձակ սրահին մէջ եւ անվարան կարելի է ըսել թէ յաջող դուրս եկաւ։

Մայիս 16ի Կիրակի օրը սպասուածէն աւելի, մանաւորապէս երկսեռ երիտասարդներ, հաւաքուած էին տեսնելու եւ լսելու մեր «Նոր Սերունդ» նորահասներու աշխատանքը։

Այս քսանամեակի փառատօնին ղեկավար եւ նախագահ ընկ. Պօղոս Շառյեան բանալով հանդէսը կարդաց բեմ հրաւիրեց հանդէսին գեղարուեստական բաժինին մասնակցող բոլոր երկսեռ երիտասարդները, բոլորն ալ գրեթէ նորահաս։ Բնականաբար առաջին կարգի վրայ կուգայ «Նայիրի» պարախումբը իր հայկական եւ կովկասեան պարերով։ Հպարտութեամբ կարելի է ըսել թէ այս պարախումբին կէսը դարձեալ Շաւիլն է որ տուած է։ Յետոյ Առնուվիլի «Նոր Սերունդի» «Եռագոյն» նուագախումբը իր չորս երգերով։ Օրիորդներ Զապէլ Կարապետեան եւ Անի Տէմիրճեան արտասանութիւնով։ Օրիորդներ Թերէզ Մանուկեան, Նայիրի Արքէլեան եւ Սեդա Քէքեարեան երգերով, բոլորն ալ յաջող, մեզի վերյիշել տուին Շաւիլի նախկին հանդէսները։ Շաւիլի երիտասարդներէն Պ. Վարուժան Պչաքճեան արտասանեց մէկ ինքնագիր բանաստեղծութիւն ֆրանսերէն։ Հ.Յ.Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Վարչութեան կողմէ հրաւիրուած էր ընկեր Եդուարդ Մալեան, որ համառօտ կերպով թուեց պարտականութիւնները հայ երիտասարդներուն եւ մանաւորապէս «Նոր Սերունդ»ին իրենց ազգին եւ հայրենիքին հանդէպ եւ կոչ ըրաւ ծնողքներուն իրենց զաւակները ղրկել «Նոր Սերունդ»ի շարքերուն մէջ։

Հանդէսին առաջին բաժինը վերջացաւ «Նոր Սերունդի» Շաւիլի մասնաճիւղին կողմէ խաղացուած կատակերգութիւնով մը «Թիք-Թաք», խնամուած եւ շատ յաջող։

Յետոյ սկսաւ կերուխում-խնջոյքը պարերով մինչեւ կէս գիշեր ուրախ եւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ։

Ուրեմն տասնեակ մը տարիէ ի վեր առաջին անգամն է որ Շաւիլի Նոր Սերունդը իր վերամուտը կ'ընէ յաջողութեամբ եւ մեզի յոյս կուտայ որ իր աշխատանքը պիտի շարունակէ յառաջիկային աւելի լաւը տալու յոյսով։

ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (237)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

— Հիմա եկէք, անպիտաններ։

Տոլօ կէսօրէն վերջ անմիջապէս պարիսպները նորոգելու կանչեց այն զինուորները որ ամէնէն քիչ կռուած էին։ Ամէնէն առաջ փլած աշտարակին քարերը պէտք էին պատառուածքներուն քով տանիլ։ Մինչեւ իրիկուն ալ դեռ քարերու տակէն Թուրքերու գլուխներ կ'ելլէին։ Դժբախտաբար նաեւ Հունգարացիներու ալ։

Բայց պէտք էր աշխատիլ։ Մինչեւ անգամ աղաց ալ գործ եղաւ։

— Տղաք, հաւաքեցէք ցիր ու ցան ինկած գնդակները ու տարէք մեծերը՝ մեծ թնդանօթներու քով, իսկ փոքրերը՝ փոքր թնդանօթներու քով՝ ամբոցներու տակ։

Նոյն գիշերը Հեկեթիւշ դուրսը քնացաւ Աղեքսանդրի աշտարակին վրայ՝ Գրիգորին քով։

Գիշերը գով էր. լուսնի լայն մահիկը կը փայլէր աստղերու մէջ։ Բերդի մարդիկը ցիրուցան յոգնած պառկեր էին հրապարակին վրայ ու շրջակայքը։ Պահակներն ալ քնատ գլուխով կը քալէին վեր վար. կեցողը ոտքի վրայ կը քնանար։

Գրիգոր կամարի մը տակ յարդէ անկողիններ զետեղել տուաւ իրեն ու իր երկու սպայակիցներուն համար։ Կամարին առջեւ կրակը վառ էր։

Ու մինչ հոն կը պառկէին կրակին տաքուկ շունչին մէջ, յանկարծ Հեկեթիւշ խօսիլ սկսաւ.

— Գրիգոր, դուն ուսում առած մարդ ես։ Ես ալ քահանայ կ'ուզէի ըլլալ, բայց վռնտեցին զիս։ Այսօր այս մէկ ձեռքովս քառասուն Թուրք սպաննեցին. անոնցմէ մէկը երկու անգամ փորձեց զիս հարուածել. չես կրնար ըսել ուրեմն թէ ես քաջութիւն չունիմ։

Գրիգոր յոգնած էր ու քուն ունէր. սակայն Հեկեթիւշին ձայնը անսովոր կերպով կը դողար։

Անոր նայեցաւ։

Գնդապետը անկողնին վրայ նստած էր, կրակը անոր դէմքը ու մինչեւ կրունկը հասնող կապոյտ վերարկուն կը լուսաւորէր։

Ան շարունակեց.

— Շատ անգամ կը մտածեմ թէ մարդը միշտ մարդ է, անոր գլուխը ածիլուած ըլլայ կամ ոչ։ Ու մենք հոս ... կը սպաննենք։

— Հարկաւ ... — մրթմրթաց Գրիգոր քնատ ձայնով։

— Ու անոնք ալ մեզ կը ջարդեն։

— Հարկաւ թէ կը ջարդեն։ Եթէ անոնք զէնքի տեղ գինիի բաժակներ բռնած պարիսպ ելլէին, մենք ալ գիրենք գինիով կ'ընդունէինք. ու արիւնի տեղ գինի պիտի հոսէր։ Հիմա սակայն թող որ քնանանք։

Հեկեթիւշ կողմնակի նայելով դիտեց կրակը, ինչպէս երբ մէկը կը տատամսի թէ արդեօք խօսի՞ թէ ոչ։ Վերջապէս նորէն խօսիլ սկսաւ.

— Ի՞նչ է քաջութիւնը։

— Քիչ առաջ ըսիր թէ քառասուն Թուրք ջարդեր ես, ու դեռ դո՞ւն կը հարցընես թէ ինչ է քաջութիւնը։ Պառկէ ու քնացիր, դուն ալ յոգնած պիտի ըլլաս։

ԿԷԶԱ ԿԱՐՏՕՆԻ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Գրիգորեան եղբայրները կը ծանուցանեն թէ ի յիշատակ իրենց ծնողքին, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի այս Հինգշաբթի, ամսոյս 27ին, Փրատոյի Մայր եկեղեցւոյ մէջ: Կը հրաւիրուին յիշատակը յարգողները:

×

Սանասարեան Նախկին Սանուց Միութեան խնդրանքին վրայ այս Կիրակի Յ. Մ. Եկեղեցին հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի ի յիշատակ ազգային բարերար Մ. Սանասարեանի, Կ. Եղեանի, երեք տեսուչներուն եւ նահատակուած ուսուցիչներուն եւ սաներուն:

×

ՄԱՆՈՒԿ – ՀԱՃՈՅ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ

Հոգեհանգստեան պաշտօնը որ պիտի կատարուէր այս կիրակի,

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է:

ՓՈԽԱՆ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏԻ

Շամփինուա – Եղեկէլեան ընտանիքը 50 փրանք կը նուիրէ Մշակոյթի Տան: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

ՆՈՒԷՐ

Այրի Տիկին Աբրահամեան քսան փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման իր ամուսնոյն մահուան տարելից եւ երեսուն փրանք Կապ. Խաչին: (Ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՅՐԴ ՑԱՆԿ (Բ. ՄԱՍ)

Պոմոնի Թաղ. Խորհուրդը ստացած է հետեւեալ նուէրները.— 15 Ապրիլ:

Օր. Ժ. Գասպարեան ի յարգանս իր սգր. մօր ուխտին տասը փրանք: Տիկին Ա. Գասպարեան Աղքատախնամին տասը, Տիկ. Զ. Փափազեան կնքահայրութեան՝ տասը: Տիկ. Ա. Քիւրքճեան եկեղեցւոյս՝ երեսուն, Տիկին Ո. Փափազեան, եկեղց. տասը: Օր. Ժ. Գասպասեան հինգ, Տիկ. Ս. Զիթճեան հինգ, Տիկ. Զ. Աղաեան եկեղց. տասը, Տ. Գրիգոր Պալտասարեան եկեղեցւոյս յիսուն: 17 Ապրիլ.—

Տիկին Զորաչեան եկեղեցւոյս երեսուն, Տիկ Ս. Ղուկասեան Աղքատախնամին 20 եւ եկեղեցւոյ քառասուն: Տիկ. Թոնկուրեան եկեղեցւոյ տասը: Տ. Յ. Զաքարեան եկեղեցւոյ տասը, Տիկ. Մ. Զլպաքեան եկեղեցւոյ տասը: Տիկին Ն. Զաւէնեան եկեղեցւոյ տասը, Կ. Խաչին հինգ եւ Դպր. Դասուն հինգ: 18 Ապրիլ.—

Տիկ. Վարեէմղեան եկեղեցւոյ տասը, Տէր եւ Տիկ. Յ. Կուտուզեան եկեղեցւոյ 15, Տ. Յ. Գէորգեան եկեղեցւոյ քսան, Տ. Զիֆլեան Աղքատախնամին հինգ, Տիկ. Մ. Թէքիղեան եկեղեցւոյ տասը, Տ. Գրիգոր Նաճարեան, եկեղեցւոյ քսան եւ Աղքատախնամին քսան: Տ. Դ. Դաւիթեան եկեղեցւոյ տասը, Տ. Պարսամ Յակոբեան եկեղեցւոյ տասը, Տիկին Պերճուհի Փափազեան, դպրաց դասուն քսան, Տ. Ե. Զաքարեան եկեղեցւոյ տասը, Ա. Սարաֆեան, Տիկ. Ս. Ասատուրեան, Տիկ. Թ. Մարգարեան, Տիկին Ա. Փափազեան, Տ. Մուշեղ Խաչիկեան հինգական փրանք:

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
3?, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ՀԱՄԵՐԳ

ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
եւ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

Վարժարաններու երկսեռ աշակերտութեան միացեալ երգչախումբին կողմէ:
Ղեկավարութեամբ ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 30, ժամը 15.30ին, Ս. Մուրատ վարժարանի Պէշիկթաշլեան – Ալէմշահ սրահին մէջ:

ՅԱՅՏԱԳԻՐ.— Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Սաթեան, Ալթունեան, Կանաչեան, Եանպէկեան:

Տոմսերու համար դիմել վարժարաններու, Բալըեան գրատունը, Մասիս (Րիւ Սօլնիէ) եւ Մարգարեանի (Րիւ տը Թրէվիզ):

ՊԱՏԱՐԱԳ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սէն-Վենսան Տը Փօլ եկեղեցին (Լէ Ռեֆորմէ):

Կը պատարագէ, Ֆրանսայի Հայ Առաքելական եկղարք

ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ԱՄԱՏՈՒՆԻ

Արարողութեան կը նախագահէ եւ կը քարոզէ՝

Մարսէյլի Արքեպիսկոպոս՝
ԳԵՐՊ. ՄԱՐՔ ԼԱԼԻԷ

Հայ ժողովուրդը կը հրաւիրուի իր խուռներամ ներկայութեամբ յարգելու նահատակաց յիշատակը:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՆԱՍԹԱՍԵԱՆ

(Ալթիսթ)
SALLE DEBUSSY
8, Rue Daru, Métro : Ternes
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆԻՍ 1, ԺԱՄԸ 21ԻՆ

×

ՈՒՐԲԱԹ ՄԱՅԻՍ 28, ԺԱՄԸ 21ԻՆ
MAISON INTERNATIONALE
19, Bd. Jourdan
Բարձր հովանաւորութեամբ
ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՆՈՒՊԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆԻ

Յայտագիր.— Մարչելլօ, Մոցարթ, Պարթոք, Պախ, Ա. Յովհաննէս, Յարութիւնեան:

Մասնակցութեամբ՝ Միշըլին Լակաշի:

Peintre-Décorateur
(Artisan)
ՊԱՍԻՄ ԿԱՐՊԻՍ
53, Rue Notre-Dame de Nazareth
PARIS (3ème)
ՀԵՌԱՁԱՅՆ.— 254 · 95 – 98

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

47ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 Մայիս Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղապետարանի շքեղ սրահներուն մէջ, Փլաս Սէն Սիւլփիս, Փարիզ 6րդ
Մեթրօ Սէն Սիւլփիս եւ Օտէօն

Կը նախագահէ Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ
Կը խօսի Ընկ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ
Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Վարչութեան կողմէ ՕՆՆԻԿ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ծանօթ երգչուհի Օր. Ժ. Տիրատուրեան, արտասանութիւն՝ Օր. Փուշունեան եւ Ա. Փուշունեան, Նուագ՝ Գէորգ Բարթող եւ Պ. Տէտէեան, Հայկ. ժողովրդական պարեր՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի «Նայիրի» պարախումբին կողմէ:

Կէս գիշերին կը սկսին եւրոպական պարերը մասնակցութեամբ ռիթմիկ նուագախումբին՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՏԷՏԷՃԵԱՆԻ:

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով — Մուտք 5 փրանք

Յայտագիրը կը վարէ Պ. Բ. Հապէշեան

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Տէսինի Կոմիտէի, մասնակցութեամբ Գ. Լաղեան խումբին, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Դրօ խումբին եւ Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղին: Այս Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 15ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Կը նախագահէ Ընկ. ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ մասնաւոր յայտագրով:

Մուտքը ազատ է

Կը հրաւիրուի Տէսինի հասարակութիւնը անխտիր:

ԼԻՈՆ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 20.30ին, Լիոնի հայ ազգային տան մէջ, նախաձեռնութեամբ Վարանդեան կոմիտէին, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Սիամանթօ խումբին եւ մասնակցութեամբ Կապոյտ Խաչին:

Կը նախագահէ Ընկ. ՄԻՍԱՔ – ՄԻՐՁԷ:

Ֆրանսերէն կը խօսի ՀԱՆՐԻ ՍԻՆԱՆԵԱՆ:

Գեղարուեստական խնամուած բաժին:

Տօնակատարութիւնը կը շարունակուի խնջոյքով, ուշ գիշեր:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Այս Շաբաթ, ժամը 21ին ԺԻՄՆԱԶԻ ՄԷՋ
Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ
Կը ներկայացուի Ա. Ահարոնեանի ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ
ԵՐԳ.— Մ. Տէրոյեան

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— «Մայիս 28»ի տօնակատարութիւնը կը կատարուի Յունիս 12ին, Ալամպրա սրահի մէջ, բացառիկ յայտագրով:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

×

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղին թատերական ներկայացումը, Յունիս 15ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

—o—

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները այս Երկուշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Ահարոնեան Ակումբը 26 Րիւ տէ Բոնվալէսան: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ – ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ –

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR
ՓԱՐԻԶ – ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ
Մասնաւոր վարձուած օդանաւով

Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Պր. ԼԵՒՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՏ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռոֆլոթի Թիւ 114 օդանաւին

Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

Արձանագրուեցէք այժմէն: Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հանգստաւէտ հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը:

Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն

ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօֆ-քոնտիւի, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն

Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Acacias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39

Մարսէյլի շրջանին համար դիմել

Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43

ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՐՏԱԴՐԻՉԸ

ՀԷԼՎԱ
ԼՈԳՈՒՄ
Սուսամ – ՀԷԼՎԱ

LE BOSPHORE
MARQUE DEPOSEE

ԹԱՀԻՆ
ՇԱՐՈՑ
(ՌՈՃԻԿ)
ՎԱՐԴԷ-ԱՆՈՅՇ

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...

CHOC-ALVA • CHOCO-LOC

Ste le BOSPHORE
SIÈGE SOCIAL
2, Rue Louis Astouin Marseille (2ème)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN
RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60
R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.
Արտասահման՝ Տար. 80 ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

ՇԱԲԱԹ 29 ՄԱՅԻՍ
SAMEDI 29 MAI 1965

Le Numéro : 0,30 Fr.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 10318 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 41e ANNÉE — N° 10.318

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԻՐ ՆԵՐՔԻՆ ՀՈԳԵՐՈՎ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Վիշիի մէջ բացուեցաւ Հանրապետական Ժողովրդական Շարժումի ԻԲ. համագումարը: Գլխաւոր օրակարգը կը կազմէ նախագահական յառաջիկայ ընտրութիւնները եւ Ժողովրդական Շարժումին դիրքը Մարսէյլի քաղաքապետ՝ Կաստոն Տէֆէրի թեկնածութեան նկատմամբ: Կը թուի թէ Ժողովրդական Հանրապետականները այնքան ալ դէմ չեն Տէֆէրի առաջարկած «Ժողովրդապետական Ձախ»ի մը, որ համախմբէ երկրին բոլոր հանրապետական ուժերը: Առաջին աթիւ արդէն, Շարժումին ընդհ. քարտուղար՝ Ֆոնթանէ իր տեղեկագրով պարզեց կուսակցութեան տեսակէտը:

Տեղեկագրին եզրակացութիւնը շատ յատկանշական է այդ ուղղութեամբ: «Երկար տարիներէ ի վեր, Ֆրանսայի պահպանողականութեան բախտն եղած է մարդոց ցրուումը, որոնք իբրեւ հասարակաց կամք ունենալով հանդերձ ժողովրդապետութեան, մարդասիրութեան եւ յառաջդիմութեան ծառայելը, չեն յաջողած միանալու միասնաբար յառաջ տանելու համար իրենց կամքը: Երկու տարի առաջ, երբ մեր կոչը ըրինք ի նպաստ նոր ուժի մը որ բարեփոխման կոչում ունենայ, մեր նպատակը կասկածի ենթարկուեցաւ եւ Ընկերվարական կուսակցութեան կարգ մը անդամներ կենսական տարակարծութեան մասին խօսեցան: Պատասխան մը կուգայ, վերջապէս եւ անկեղծօրէն կ'ուրախանանք որ հոն կը գտնենք մերձեցման այն կարելիութիւնները զորս կը յուսայինք: Կ'ողջունենք վերանորոգման մեծ կարելիութիւնները որոնք կը ներկայանան: Հպարտ եւ երջանիկ ենք որ օժանդակեցինք անոնց ծնունդ տալու: Արդի ընկերվարութեան, յարմարած ճարտարարուեստական իրականութեանց, այն ձեւով զոր Կաստոն Տէֆէր կը ներկայացնէ եւ ժողովրդապետականներու կոմիտէին առաջարկած տնտեսական քաղաքականութեան առաջարկներուն միջեւ, համակարծիք ըմբռնումը ակնյայտնի է: Կը փաստէ որ մեր ճիգերը կրնան խրախուսել հասարակաց քաղաքական տեսակէտի մը մէջ, եթէ մէկ կամ միւս կողմէ անհրաժեշտ փոփոխութիւնները ընդունուին»:

Մինչ կը պատրաստուի նաեւ Ընկերվարական համագումարը, որ կը բացուի ութօրէն, Կաստոն Տէֆէր զանազան պատասխաններ տալով, մամուլի միջոցաւ, եղած քննադատութեանց, կը պարզէ իր դիրքը:

Սիտ-Ուէսթի խմբագրականին պատասխանելով, Մարսէյլի քաղաքապետ-երեսփոխանը կը շեշտէ թէ հարցը հակամարտները համախմբելու մէջ չէ, այլ Ֆրանսացիներուն ներկայացնելու իրական յաջորդութիւն մը կոլեկտիվին: «Դաշնակցութիւնը զոր ոտքի պէտք է դնենք, պատահական համախմբում մը չէ, այլ է, ուրեմն պէտք է համախմբէ բարենորոգիչներ եւ միայն բարենորոգիչներ»:

Սոյն, Տէֆէր կը պատասխանէ համայնավար պարագլուխ Վալտէք Ռոշէի — «Հարցը չի կայանար ընկերվարութիւնը մաքրագործելու մէջ, ինչպէս կը յայտնէ համայնավար ղեկավարը: Զանազան կողմերէ անշուշտ, թելադրեցին ինծի, որ քաղաքական վերանորոգման իբրեւ երաշխիք, ընկղմեմ Ընկերվարական կուսակցութիւնը: Կ'ուզեմ կրկնել, շատ յըստակ կերպով, որ կը մերժեմ նման բան մը: Ինչ որ բարեկամներս եւ ես կ'առաջարկենք, ընկերվարական ժողովրդապետական լայն դաշնակցութիւն մըն է, որ համախմբէ յառաջդիմութեան բոլոր մարդիկը եւ միայն անոնք»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ֆութպոլի բաժակը շահեցաւ Ռէն մէկի դէմ երեք կէտով պարտութեան մատնելով Սըտանը: Ծանօթ է որ Կիրակի օր երկու խումբերը հաւասար մնացած էին, երկարաձգումէ ետք իսկ եւ ստիպուած էին կրկին խաղալ: Այս անգամ ալ խրաւարարն էր Քիթապճեան, որուն նշանակած առաջին փենալթին *(որուն շնորհիւ Սըտան նշանակեց իր կէտը) անիրաւ թուեցաւ ոմանց: Մրցումը տեղի ունեցաւ Փարք տէ Փրէնս: Մուտք եղած է 259 հազար փրանք:*

ՄԻԼԱՆՈՅԻ Սան Սիրօ մարզադաշտը լեցուած էր հարիւր հազար հանդիսականներով եւ հինգ հարիւր միջազգային լրագրողներով, հակառակ տեղատարափ անձրեւին, ներկայ ըլլալու համար Եւրոպայի բաժակի մրցումին որուն համար կը մրցէին Միլանոյի Ինթերնացիոնալէն եւ Փորթուկալի Պենֆիքան: Մրցումը տեղի ունեցաւ շատ դժուար պայմաններու մէջ բայց Միլանօ մէկ կէտ նշանակելով, տէր մնաց Եւրոպայի բաժակին, զոր շահած էր անցեալ տարի:

ԱՐԱԲԱԿԱՆ Լիկան մերժած ըլլալով վաւերել Թունուզը, «Պաղեստինի Ազատագրման Կոմիտէի» նախագահը, լալով հրաժարած է:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ Չինաստանի դրական ուսումի պատասխանատուն՝ Լան-Շաօ-Ձենք կը յայտնէ թէ անհրաժեշտ է խիստ քննադատութեան ենթարկել Շէյքսփիրի գործը, չեշտելով՝ «բացասական ազդեցութիւն կրնայ ունենալ մեր յեղափոխական աշխատանքին վրայ»: Արդարեւ, ըստ Չինացիին Շէյքսփիրի՝ տիպարները դէմ կ'արտայայտուին դասակարգային պայքարին ...:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Արտաքին նախարարը Ֆիլիփ Թաքլա հաստատած է որ Ֆրանսա պատերազմական օդանաւեր պիտի հայթայթէ Լիբանանի:

ԱՆԳԼԻԱ յայտարարեց թէ իր զօրքը պիտի քաշէ Լիբիայէն:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ որոշեց մէկ տեսակի համազգեստ տալ երկու միլիոն հինգ հազար զինուորականներու որ իր բանակը կը կազմեն: Եթէ ցարդ, դժուար էր զանազանել չին զինուոր մը ուրիշ չին զինուորէ մը, ասկէ ետք, կարելի պիտի չըլլայ նաեւ պարզ զինուոր մը զանազանել սպայէ մը, արդարեւ սպաներու բոլոր զինանշաններն ու աստիճանի նշանները ջնջուած են:

« ՊՐԱՒԴԱ » Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթը երկար յօդուածով մը, կը թելադրէ Չինացիներուն (առանց անուն տալու) «Տարբեր մտածենք բայց միասին գործենք»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԻ՞ԻՆԸ Ի՛ՆՉ Կ'ԸՍԷ

Եթէ Հայոց ազգը խելք բրած ըլլար ու սա՛նկ մը թղթատած ըլլար դասական եւ ժամանակակից փիլիսոփաներու եւ գիտուններու գործերը, քիչ մը վարժութիւն ձեռք բերած կ'ըլլար տրամաբանելու արուեստին մէջ:

Ի հարկէ, չէինք սպասեր որ խանութպանն ու արհեստաւորը յանձն առած ըլլային այդ յոգնութիւնը: Այդ տաղտուկը: Որովհետեւ, հասարակ մահկանացուները, ո՛չ մէկ հայրենիքի մէջ, ժողովուրդին ճակատագիրը վարելու կամ տնօրինելու առաքելութիւնը ունին: Այդ հոգը վերապահուած է մտաւորականներու հոյլին:

Մենք բացառութիւն չէինք կրնար ըլլալ այդ կալուածին մէջ: Մեր ճակատագիրը վարողն ալ պիտի ըլլար մեր մտաւորականութիւնը:

Բայց, դժբախտաբար, մեր մտաւորական դասը իր մատենադարանին շարականներուն վրայ վէպէն, յուշէն, ոտանաւորէն ու հէքեաթէն զատ ուրիշ գիրք չունի:

Այս անտարբերութիւնը՝ Մեծ Մտածողներու վաստակին հանդէպ, շատ ծը-նասակար եղաւ մեզի համար, մանաւանդ բաբար վերջին վաթսուն, եօթանասուն տարիներուն, երբ միջազգային քաղաքականութեան կրկէսը ինկանք՝ կարգ մը դէպքերու դասաւորման հետեւանօք:

Զկարդալու, չսորվելու եւ երեւոյթները տրամաբանութեան ու առողջ դատողութեան լոյսին տակ քննելու այս անլրջութեամբ միայն կարելի է բացատրել մեր ներքին վէճերը, մեր ներքին պայքարները: Վարժապետական դաս չէ որ կուտամ, այլ մատնանիշ կ'ընեմ մեր հիմնական մեղքերէն մէկը: Մեղք մը, որ կատուածական չէ, «ճակատ»ային չէ, համազգային է:

×

Ճիշդ քառասուն եւ հինգ տարի է որ Արտասահմանի մէջ, խումբ մը մարդիկ բարձրաղաղակ կը յայտարարեն.

— Մայիս 28ը Հայաստանի անկախութեան տարեդարձը չէ ...

կամ՝

— Մայիս 28ը մեր պատմութեան ամէնէն տխուր թուականն է, որովհետեւ Թուրքն էր որ այդ օրը մեզի տուաւ մեր «անկախութիւնը» ... Մենք չենք ուզեր այդ «անկախութիւնը» ... Մեր անկախութիւնը եկաւ Նոյեմբեր 29ին ...

Ե՞րբ սկսան ըսել այս յիմարապատում յայտարարութիւնը — 1918ի Մայիս 28ի յաջորդ օ՞րը: Ո՛չ:

Տարի մը ե՞տք: Ո՛չ: Երկո՞ւ տարի ետք: Ո՛չ: Հապա՞:

Այն օրը, երբ Լենինի եւ Մուսթաֆա Քեմալի սրտառո՛ւչ սիրաբանութեան իբրեւ արգասիք, «թաշկինակի չափ մեծ» — կամ «թաշկինակի չափ պզտիկ» Հայաստանի մէջ տուն-տեղ եղաւ համայնավար վարչաձեւը:

Կրնաք հարցնել, ի հարկէ.

— 1918ի Մայիս 28էն մինչեւ 1920 Նոյեմբեր 29, այդ իմաստունները ի՞նչ կարծիք ունէին մեր անկախութեան թուականին մասին ... ի՞նչ կը բանէին ...

Պատասխան.

— Ամէնուն ալ համոզումով, Մայիս 28ը մեզի բերած էր մեր անկախութիւնը:

Եթէ այդպէս եղած չըլլար, հակադաշնակցական հոսանքը քառսուն կտոր պիտի չըլլար որ խորհրդարանին մէջ շարք մը նստարան ունենար կամ նախագահութեան, նախարարութեան, դեսպանութեան թեկնածուներ յանձնարարէր օրուան իշխանութեան:

Եթէ Հայաստան անկախ պետութիւն չէր 1918 Մայիս 28էն սկսեալ, ի՞նչպէս կրնար երեսփոխան ունենալ, վարչապետ ունենալ, նախարար ունենալ, դեսպան ունենալ:

Եթէ Հայաստան անկախ չէր այդ թուականին, ո՞ր անկախ հանրապետութեան նախագահ — կամ վարչապետ — պիտի ըլլար ողբացեալ Նուպար փաշան՝ առանց Փարիզի իր ապարանքէն հեռանալու:

Բայց, անցնինք հոն ուր Արիստոտելեան Տրամաբանութիւնը «ներկայ եմ» կը պոռայ:

Այդ տրամաբանութիւնը իր ամէնէն նախնական ձեւին մէջ կուտայ հետեւեալ պատկերը.—

— Ամէն մարդ մահկանացու է (հիմնական սկզբունք):

— Ղուկաս աղբարը մարդ է (ստորադաս իրողութիւն):

— Ուրեմն, Ղուկաս աղբարը մահկանացու է (եզրակացութիւն):

Հետեւողաբար:

Միայն անկախ պետութիւնը կրնայ միջազգային դաշնագիր ստորագրել:

— Հայաստան ստորագրեց Սեւրի դաշնագիրը:

— Ուրեմն, Հայաստան անկախ պետութիւն էր ...

Մայիս քանութի անժխտելի իրողութեան չհաւատացող հոսանքին սպարապետները հազար աղբիւրէ ջուր բերեն, չեն կրնար ջրել այս պողպատակուռ տրամաբանութիւնը:

Բայց, իրենց գործը դիւրացնելու համար, հարցնենք:

— Դուք եւ մենք ու մեզի հետ ալ, այսօր, Երեւանի ուսանողութիւնը — մնացեալներուն ալ կարգը կուգայ շուտով — ո՞ր հողերն է որ ետ կը պահանջենք:

— Սեւրի Դաշնագրով մեզի սահմանուած հողերը ...

— Ո՞վ ստորագրեց Սեւրի Դաշնագիրը՝ յաղթականներուն եւ յաղթուողին հետ քով քովի:

— Աւետիս Ահարոնեանը ...

— Ահարոնեանը ո՞ր Թաղական խորհուրդին կամ հոգաբարձութեան ատենապետն էր ...

— Ահարոնեանը ներկայացուցիչն էր Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան ...

— Դաշնակիցները ինչո՞ւ թոյլ չտուին որ Պօղոս Նուպար փաշան ալ ստորագրէր.

— Որովհետեւ, բացատրեցին թէ փաշան կառավարութեան մը ներկայացուցիչը չէր ...

— Սեւրի դաշնագիրով մեզի վերապահուած հողերը պահանջել, ի՞նչ կ'ապացուցանէ ...

— Կ'ապացուցանէ ընդունիլ գոյութիւնը Հայկական անկախ պետութեան մը՝ այդ թուականին ...

— Ուրի՞շ ինչ կ'ապացուցանէ.

— Կ'ապացուցանէ նաեւ ընդունիլ որ 1918 Մայիս 28ին «անկախ» հռչակուածը Հոգաբարձական ժողով մը չէր, այլ հայ ժողովուրդին հայրենիքն էր ...

— Երբ յամի Տեառն 1965, Հայաստանի մէջ կը խօսին ու կը գրեն «մեր հողերուն» մասին, այս երեւոյթը ի՞նչ կը փաստէ ...

— Կը փաստէ միայն մէկ բան — Հայաստանի ժողովուրդն ալ, կառավարութիւնն ալ, բանաստեղծն ալ, ուսանողն ալ եւ գիւղացին ալ կը հաւատան Սեւրի դաշնագրին: Հետեւաբար, նաեւ Մայիս 28ին, որովհետեւ եթէ Մայիս 28ը որեւէ բան չնշանակէր եւ չըլլար ծննդեան թուականը երէկուան եւ այսօրուան Հայաստանին, որեւէ բան պիտի չնշանակէր նաեւ Օգոստոս 10, երբ Սեւրի մէջ կը ստորագրէինք համանուն դաշնագիրը: Գոյութիւն չունեցող պետութիւն մը ի՞նչպէս կրնար դաշնագիր ստորագրելու իրաւէր ստանալ:

×

Հայաստանի հանրապետութիւնը ծնաւ եւ յայտնեցաւ 1918 Մայիս 28ին: Իսկ Նոյեմբեր 29ին (Դեկտեմբեր 2) Հայաստանի վարչաձեւն էր որ փոխուեցաւ:

Պիտի ուզէինք որ գոնէ այս տարուընէ սկսեալ — ու Երեւանէն օրինակ առնելով — անհաւատները վերջ տային իրենց առասպելներուն:

Մեր ձայնը չլսեցին: Թող լսեն Երեւանի ձայնը ու մենք պատրաստ ենք մոռնալու հինցած, մաշած բանավէճերը:

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ԵՂԵՌԱԿԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ՋԱՐԴԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հերոդոտոս մեզ կ'աւանդէ որ Հայերը ենթաճիւղ մը կը կազմէին փռիւգական ազգաճիւղին, որ, ինչպէս գիտենք, Հնդեւրոպական լեզու մը կը խօսէր: Եւդոքսոս նոյնը կը հաստատէ աւելցնելով որ անոնց լեզուն շատ կը նմանէր փռիւգերէնին: Հայերէն լեզուին գիտական հետազօտութիւնը բոլոր կասկածները մէջտեղէն կը վերցնէ անոր հնդեւրոպական ծագումին մասին: Նախաքրիստոնէական Զ. դարէն իսկ՝ Հայերը կը յիշատակուին Բէհիսթունի արձանագրութեան վրայ իբրեւ Պարսիկներու դրացիներ: Երբ Հռոմայեցիները ոտք կոխեցին Առաջաւոր Ասիա, բախում ունեցան լաւ կազմակերպուած Թագաւորութեան մը հետ, Միհրդատի դաշնակից Մեծն Տիգրանէն ղեկավարուած: Տիգրան Պոմպէոսէն յաղթուեցաւ արժանի պատիւներով սակայն ընդունուելով յաղթողին կողմէն:

Մեր Թուականին Դ. դարուն առաջին տարիներուն՝ Հայ ազգը առաջին ազգն եղաւ որ քրիստոնէութիւնը պաշտօնապէս եւ վերջնականապէս ընդունեցաւ իբրեւ ազգային կրօնք. ինչ որ զինքը արժանացուց անտարակոյս համեմատաբար ամէնէն շատ նահատակներ ունեցող ազգն ըլլալու: Պարսկաստանէն գրաւուած Ե. դարուն երեսունական Թուականներուն՝ Հայաստան անցաւ յետոյ, Է. դարուն կէսին՝ արաբական տիրապետութեան տակ եւ իր անկախութիւնը կրկին ձեռք բերաւ Թ. դարուն վերջերը, զայն վերստին կորսնցնելու համար ԺԱ. դարուն կէսերուն:

Ազգային հողին վրայ նորէն անկախութիւնը կորսնցնելէ երեսնեակ մը տարիներ ետքը՝ հայ իշխաններ Կիլիկիոյ մէջ հիմնեցին՝ Թուրքեւմոնղոլական արշաւանքներու պատճառով հայրենի հողէն արտաքսուած բնակչութեան մէկ մասին հետ, նոր պետութիւն որ չուտով Թագաւորութեան վերածուեցաւ, իբրեւ վարձատրութիւն այն հոյակապ ծառայութեանց որ այս իշխանները մատուցած էին խաչակիրներուն:

Հայկական այս նոր Թագաւորութիւնը, որ նշանաւոր եղաւ իր բարգաւաճութեամբ եւ իր մտաւորական ճառագայթումով, 1375ին նոյն վախճանը ունեցաւ ինչպէս Արեւելքի Ֆրանք պետութիւնները: Մուսուլմաններուն կողմէ կործանուեցաւ: Ապա Թուրքերը արեւմտեան Հայաստանը գրաւեցին եւ Պարսիկները՝ արեւելեան Հայաստանը: Այնուհետեւ Հայաստան կը վերապրէր միայն իր հոգեկան արժէքներով մինչեւ այն օրը երբ Հայերուն հրաւէրով՝ Ռուսերը ոտք կոխեցին Կովկաս եւ գրաւեցին արեւելեան Հայաստանի մէկ մասը, որ յետագային, 1918ին, անկախ պետութիւն մը պիտի դառնար եւ 1920ին Խորհրդային Միութեան մէկ Հանրապետութիւնը:

Ի՞նչ կը նշանակէ հայկական մշակոյթը:

Կը Թուի Թէ Ուրարտական Թագաւորութեան Սկիւթացիներուն կողմէ քայքայուելէն ետք, Հայերը շարունակեցին ընթանալ դէպի Այրարատ երկիրը եւ աւանդութիւնները ժառանգեցին Ուրարտացի ժողովուրդէն որ քաղաքակրթութեան բարձր աստիճանի մը հասած էր: Այս քաղաքակրթութեան Հայերը աւելցուցին հելլենատիպ մշակոյթ մը, ինչպէս կ'ապացուցանեն պատմիչներուն վկայութիւնները, արձանագրութիւնները եւ շինութեանց աւերակները: Ե. դարուն սկիզբը՝ Ս. Մեսրոպ այբուբէն մը հնարեց ազգային լեզուն գրելու համար: Իսկոյն ձեռնարկուեցաւ Աստուածաշունչին եւ Եկեղեցւոյ հայրերուն գործերուն հայերէնի Թարգմանութեանը, մինչ նոյն ժամանակ սկիզբ կ'առնէր ինքնատիպ ճոխ եւ բարձրարժէք մատենագրութիւն մը: Մշակուած կարեւորագոյն սեռերն էին այն ատեն աստուածաբանութիւն, կրօնական բանաստեղծութիւն եւ պատմութիւն: Է. դարուն երեւան կուգան գիտական առաջին երկերը (ուսողութիւն, աստղաբաշխութիւն) եւ քիչ մը աւելի ուշ՝ իրաւագիտական, բժշկական գործեր: ԺԳ. դարուն՝ նոր շարժում մը, նման Ֆրանցիսկեան շարժումին, ծնունդ կուտայ քնարերգական ինքնատիպ բանաստեղծութեան մը: Ապա, ԺԸ. դարուն, Հայերը, որոնք Եւրոպայէն անջատուած էին Թրքական աշխարհին ամբողջ հողամասով, յաջողեցան վերստին կապեր հաստատել Արեւմուտքին հետ եւ հայ մատենագրութիւնը կրկին դարձաւ, աւա՜ղ, չափազանց քիչ ճանչցուած բաղադրիչ մէկ մասը արեւմտեան գրականութեան:

1915ի եղեռնին զոհերուն մէջ կը գտնուէին երկու բանաստեղծներ, Սիամանթօ եւ մանաւանդ Վարուժան որոնք արժանի են դասուելու Ի. դարուն սկիզբին՝ աշխարհահռչակ ամենամեծ բանաստեղծներուն կարգին:

Քրիստոնէութեան համատամամբ, կրօնական ճարտարապետութիւնը, հելլենական ոճը մէկդի ձգելով, կը ստանայ ինքնուրոյն նկարագիր մը: Տարօրինակ երեւոյթ՝ երկրաշարժներէն եւ մարդկային բարբարոսութիւններէն աւերուած այս երկրին մէջ կը գտնուին տակաւին Է. դարուն վերջաւորութեան եւ Զ. դարուն եկեղեցիներ: Ճիշդ է որ հայկական ճարտարապետութիւնը ամբակառոյց է. կարեւորագոյն տիպարներն են՝ գմբէթաւոր բազիլիկան կամ գմբէթաւոր քառակուսի չէնք, քառակուսի ձեւը կարենալով թեթեւցնել ապսիդներով կամ որմախորշերով: Ճարտարապետական արուեստի որոշ գիտեր, որոնք ռոման եւ մանաւանդ գոթական ոճերէն առաջ երեւցան, քանի մը մասնագէտներու մտածել տուին որ գոթական ոճը Հայաստանէն եկած պիտի ըլլար մեզի: Այն ստոյգ է որ Հայերը միշտ արտակարգ շինարարներ եղած են: Ժ. դարուն գործերուն կարգին՝ հանրածանօթ են Աղթամարի եկեղեցին եւ Անիի կաթողիկէ տաճարը: Անիի ճարտարապետն է արդէն, Տրդատ, որ Կոստանդնուպոլիս հրաւիրուեցաւ երկրաշարժի հետեւանքով փլած՝ Այա Սոֆիայի գմբէթին վերաշինութեան համար: Սոյն քաղաքին կարեւորագոյն մզկիթները՝ մատաղ տարիքին բռնի կերպով իսլամացած Հայէ մը՝ Սինանէն կառուցուեցան. եւ Պալեան ընտանիքին յաջորդական սերունդները մեծ նպաստ մը բերին Պոլիսը գեղեցկացնելու գործին ԺԹ. դարուն ընթացքին: Մեր օրերուն ալ՝ Երեւան վերաշինուեցաւ այնպիսի վարպետութեամբ մը, որ ճարտարապետական շատ հին աւանդութիւն մը միայն կրնայ արդարացնել:

Նկարչութիւնը երկար ժամանակ սահմանափակուեցաւ ձեռագիրները զարդարելու արուեստին մէջ. ԺԷ. դարէն ըսկսեալ նկարչական սեռը կ'ընդլայնի մինչեւ որմանկարչութիւնը: Վերջին երկու դարերուն ընթացքին, արեւմտեան ոճով նկարչութիւնը մշակուեցաւ այնպիսի վարպետներէն ինչպէս են Գաղզու, Այվազովսկի, Սարեան:

Սկզբնաշրջանին՝ երաժշտութիւնը ճանչցաւ միայն երկու սեռ՝ ժողովրդական երգերէ ներկայացուած փօլքլօրիկ երաժշտութիւնը եւ եկեղեցական երգեցողութիւնը որ աշխարհիս ամենագեղեցիկ երգեցողութիւններէն մին է: Եւրոպական տիպար երաժշտութիւնը Հայաստանի մէջ մշակուեցաւ ԺԹ. դարէն ըսկսեալ եւ արար-աշխարհ կը ճանչնայ համբաւաւոր Խաչատրեանը:

Քանդակագործութիւնը երկար ժամանակ մնաց ճարտարապետութեան լոկ լըրացուցիչ մաս մը. վերջին դարուն՝ անկախ արուեստ մը դարձաւ. բաւական է Փարիզի մէկ պարտէզին մէջ երթալ տեսնել Թօլսթոյի արձանը Կիւրճեանի տաղանդը գնահատել կարենալու համար:

Ներկայիս՝ Հայաստանի խորհրդային հանրապետութեան թէ' համալսարանը թէ' Ակադեմիան ոչինչով պակաս են Արեւմուտքի համալսարաններէն եւ ակադեմիաներէն: Հարկ է արդօք յիշեցնել որ Հայկական Ճեմարանին նախագահ Վիկտոր Համբարձումեան պատուոյ կամ թղթակից անդամ է տասնմէկ օտար ակադեմիաներու: Տիեզերաչուներու բժըշկապետ Սիսակեանը ո՞վ չի ճանչնար: Քաղաքական ասպարէզին մէջ՝ ո՞վ չի ճանչնար նշանաւոր դիւանագէտ Միկոյեանը. տնտեսագիտութեան մէջ՝ Ցարուբիւնեանը. տիեզերական ճառագայթներու ուսմանց մէջ՝ Ալիխանեան եղբայրները: Ո՞վ չէ լսած կարենալ Աղաճանեանի անունը: Բոլոր բնագաւառներուն մէջ Հայերը սակաւաթիւ ըլլալով հանդերձ՝ իրենց նպաստը կը բերեն քաղաքակրթութեան համամարդկային գործին:

Գալով Հայ ժողովուրդին, կը բաւէ որ Խորհրդ. Հայաստանի քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ շրջիս որպէս զի հիանաս անոր յատկութիւններուն եւ ջանասիրութեան վրայ: Հայկական գիւղը տիպար մըն է արեւմտեան գիւղի: Ցաղթանդամ լեռնցի, հայ գիւղացին, ըստ իրեն սիրելի առածին, անապատին ժայռէն ջուր կը հանէ:

Իբրեւ քաղաքացի այն պետութեան ուր կ'ապրի, Հայը աւելի քան հաւատարիմ է. հասկնալու համար կը բաւէ տեղեկանալ այն Հայերուն թիւին մասին որոնք երկու պատերազմներուն ընթացքին Ֆրանսայի համար մեռած են, առաջին պատերազմէն իբրեւ կամաւոր ռազմիկներ, իսկ երկրորդին՝ իբրեւ Ֆրանսական հպատակութիւն չունեցող զինուորներ:

Ֆ. ՖԷՅՏԻ

ՎԱՐԱԳՈՅՐԻՆ ԵՏԻՆ

Բ.

Պալաքեան վրդ. կը հաստատէ. «Գերլինէն վերադարձիս մաքսատան պաշտօնեայ մը կ'ըսէ. «Տեսփոթ էֆ. խրատէ հայրենակիցներդ, այն օրը որ Ռուսը յաղթող է Հայոց երեսները կը խնդան, իսկ երբ Ռուսը պարտուած է, Հայերը տխուր են, այսքան անկեղծութիւն իրենց գլխուն յետոյ փորձանք կը բերէ» («Հայ Գողգոթան», էջ 39):

«Գաւառի Հայութիւնն ալ աննախընթաց խանդավառութեան մէջ էր, իր դարաւոր երազներու իրականացման ժամը հասած կը համարէր: Կուսակցական պետեր կը կարծէին որ քանի որ Թալէաթ ներքին նախարար է, որեւէ վտանգ չըսպառնար Հայոց: (էջ 53):

Սազոնով Պետերբուրգի ֆրանսական դեսպան Փալէօլոկի կը հաւաստէր (1914 Օգոստոս 16):

«Մեր յաղթական ըլլալու պարագային պիտի յարգենք Թուրքիոյ անկախութիւնն ու ամբողջականութիւնը, առաւելն պիտի ուզենք որ նոր ռեժիմ մը հաստատուի Նեղուցներու համար, ռեժիմ մը, որ հաւասարապէս կիրարկելի ըլլայ Սեւ Ծովու ափակից երկիրներուն՝ Ռուսիոյ, Թուրքիոյ, Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ»: (Փուէնքարէ, Լ'Էնվազիօն, էջ 114):

Համաձայնական պետութեանց դեսպանները կը հաղորդեն Թուրք կառավարութեան թէ պատրաստ են երաշխաւորելու Թուրքիոյ ամբողջականութիւնը, քընելու բարեկամական ոգիով Դրան առաջարկները իրաւական եւ տնտեսական մարզերու մէջ՝ պայմանով որ Օսմ. կառավարութիւնը իր կարգին սեզմ չէզոքութիւն պահէ»: (1914 Օգոստոս 30):

Գերմանիոյ զինակից Թուրքիան լուռ կը մնայ:

Ֆրանսա կ'ուզէր Օսմ. կայսրութեան ամբողջականութեան պահպանումը նոյնիսկ Թուրքիոյ պատերազմի մուտքէն ետք, բայց Անգլիա փութաց կցել Կիպրոսը (1914 Նոյեմբեր 6), խնամատարութիւն հաստատեց Եգիպտոսի վրայ: Ֆրանսա սկսաւ բանակցիլ, մերժեց կցումը, Անգլիա Եգիպտոսի փոխարէն ճանչցաւ Ֆրանքեւգերման մարոքեան դաշնագիրը՝ 1913 Մարտ 30ին կնքուած: (1914 Նոյեմբեր 18):

Փոխադարձ կասկած արթնցաւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ միջեւ:

Անգլիոյ Թագաւորը ռուս դեսպան Պենքէնտորֆի կ'ըսէ. «Պոլիսը ձերը պիտի ըլլայ»: Փուէնքարէ կը զարմանայ, կանխահաս կը գտնէ խոստումը: Ռուսիա կը պահանջէ Պոլիսն ու Նեղուցները, կրէյ կը յայտնէ թէ Անգլիա ոչ մէկ հողամաս կ'ուզէ Փոքր Ասիայէն: Ֆրանսա կը պահանջէ իր բաժինը, որովհետեւ հարցերը

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀԵՐԸ

Դրանցից են ամերիկեան Քարլթոն համալսարանի շրջանաւարտ, ականաւոր աստղագէտ, մասնագիտական արժէքաւոր գրքերի հեղինակ Առաքել Սիւասեանը, Մասաչուսեթսի համալսարանի շրջանաւարտ, յայտնի բառարանագէտ, անգլեւհայերէն բառարանների հեղինակ Յովհ. Յակոբեանը, մասնագիտական կրթութիւնը Պերլինի երաժշտանոցում ստացած, երաժշտական ուշագրաւ երկերի հեղինակ, երգահան Արշակ Տաղլեանը, մշակութային գործիչ, խմբագիր, «Պատմութիւն հայ լեզուի եւ բանահիւսութեան» արժէքաւոր գրքի հեղինակ Գաղիկ Օզանեանը եւ ուրիշներ:

Գաւառահայ մտաւորականութեան տաղանդաւոր ներկայացուցիչներից էր լեզուաբան, բանասէր, «Եւդոկիայի գաւառաբարբառը» արժէքաւոր հետազօտութեան հեղինակ Յովհ. Գազանճեանը, որ սպանուեց Եւդոկիայում, 1915 թ.:

Վանի զոհերից յիշատակենք տեղի Երամեան վարժարանի շրջանաւարտ Արտաշէս Սոլաքեանին, որը Սահմանադրութեան տարիներին մշակութային բեղուն գործունէութիւն է ունեցել իր ծննդավայրում 1908 թ. Վանում կազմակերպել է առաջին թատրոնը, ստեղծել սիրողների մի թատերախումբ, բեմադրել մի շարք թատերգութիւններ, այդ թւում իր հեղինակութիւններից՝ «Ընտանիքը»,

Սպանուել է Վանի բանտում, կուսակալ Ճէվտէթի հրամանով: Նոյն բանտում են սպանուել մշակութային գործիչ, «Երկիր» թերթի խմբագիր, մի քանի գրքերի հեղինակ Տիգրան Օտեանը (Ասօ):

Մեծ Եղեռնին զոհ գացին հազարից աւելի հոգեւորականներ, որոնցից շատերն ունեցել են մշակութային, կրթական, գրական գործունէութիւն: Յիշատակենք դրանցից գէթ մի քանիսին, Ներսէս եպս. Դանիէլեան, Վահան վրդ. Յակոբեան, Գեղամ վրդ. Թեւեքէլեան, Վարդան քահանայ Ասլանեան, Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան անդամ, բանասէր Մատթէոս Հաճեան, Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան անդամ Ստեփան Սարեան, յայտնի մանկավարժ Գէորգ Թուրեան եւ ուրիշներ: Վերջինս ստացել է բարձրագոյն կրթութիւն Ամերիկայի Տորչեսթր քաղաքի համալսարանում, հետեւելով փիլիսոփայութեան: Փրոֆէսօրի կոչումով կարճ ժամանակ պաշտօնավարել է նոյն համալսարանում, վերադառնալով Թուրքիա, որպէս փիլիսոփայութեան դասատու աշխատել է Արմաշի դպրեվանքում: Զոհուել է 1915 թ. ջարդերի ընթացքում:

Մեծ եղեռնից յետոյ մեր լեզւում առաւել կենսունակ դարձաւ վերապրող բառը: Այո, վերապրեցին տարագրութեան ու կոտորածի ալիքների մէջ ընկած մի քանի հարիւր հազար Հայեր, ցրուեցին աշխարհով մէկ, արաբական տօթակէզ անապատներից մինչեւ Կանկէսի ափերը: Քանի որ մեր նպատակն է խօսել հայ մտաւորականութեան ճակատագրի մասին, կանգ առնենք այն վերապրող հայ գրողների, արուեստագէտների վրայ, որոնք «հրաշքով» փրկուեցին թուրքական եաթաղանից: Դրանց թիւը, զոհուածների հետ համեմատած՝ աննշան է: Պոլսում 1915 թ. Ապրիլ ամսին ձերբակալուած մօտ 250 մտաւորականներից վերադարձան մի քանիսը միայն՝ կոմիտասը, Ե. Օտեանը, յայտնի տարեգրքերի հեղինակ Թէոդիկը, հրապարակախօսներ Բիւզանդ Քէչեանը, Լեւոն Մոզեանը, Միք. Շամտանճեանը եւ մի քանի ուրիշներ:

Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(9 Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

...անհրաժեշտօրէն կապուած են » :

Անգլիոյ խոստումը, Ֆրանսայի համաձայնութիւնը Պոլսոյ շուրջ վրդովում կը պատճառեն յոյն, պուլկար, ռումէն քաղաքական շրջանակներուն : Աթէնքի ռուս դեսպանատան զինուորական կցորդ Լեւգովիչ կը հաղորդէ սպայակոյտի անդամ Լէոնդիէվի · « Յոյն քաղաքական շրջանակները շատ յուզուած են եւ ամէն ձեւի տակ կը վիճին Ռուսիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ տեղի ունեցած համաձայնութեան շուրջ Նեղուցներու ապագայի մասին : Այն լուրը՝ թէ Ռուսիա պիտի ստանայ ամբողջ Վոսփորը զայրոյթի փոթորիկ մը հանեց հոս : Կ'ըսեն թէ «Պոլիսը յոյն ժառանգութիւն մըն է, ամէն միջոց ձեռք առնելու է Ռուսիոյ դէմ գործելու համար, լաւագոյն է Երիտ. Թուրքերու հետ համաձայնիլ, Պոլիսը թողուլ Թուրքերուն» : (1915 Յունուար 6) :

Ռումանիոյ վարչապետը կ'առաջարկէ յոյն – պուլկար – ռումէն համաձայնութիւն մը կնքել Պոլիսը Ռուսիոյ ձգելու համաձայնութեան դէմ : (9–1–1915) :

Վենիզելոս կը բանակցի Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ հետ Պոլսոյ հարցին շուրջ : Համաձայնական պետութիւններ խոստումներ կու տան Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Յունաստանի :

1915 Փետրուարի սկիզբը Թուրքիոյ հետ առանձին հաշտութեան մը գաղափարը կար Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ : Ռուս մայրաքաղաքին գերմանասէր շրջանակներն ալ կը յայտնէին թէ զինակիցները Տարտանէլի արշաւանքը կազմակերպած են, որպէսզի իրենք գրաւեն Պոլիսը եւ արգիլեն Ռուսիոյ Նեղուցներու մուտքը :

Սազոնով կ'ուզէր ճշդել զինակիցներուն դիրքը եւ կը ներկայացնէր ռուս ժողովուրդի բոլոր դասակարգերուն բաղձանքը Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ դեսպաններուն : Փարիզի անգլիական դեսպան Լորտ Պերթի կը յայտարարէր Փուէնքարէի (1915 Օգոստոս 25) «Ռուսերը խելացի պիտի ըլլային, եթէ հրաժարէին Պոլսէն : Իմ կառավարութիւնս տեղի տուաւ փեթերսպուրկի փափաքին՝ մտածելով որ Ֆրանսա նպաստաւոր պիտի ըլլար ատոր : Անիկա սխալ մը եղաւ : Այս խոստումը կը վրդովէ Ռումանիան եւ Պուլկարիան» :

Դեսպանը կը վերադառնար նոյն հարցին 1915 Սեպտեմբեր 18ին : Փուէնքարէ կը պատասխանէր · « Կը ցաւիմ որ ձեր կառավարութիւնը առաջինը եղաւ այդ խոստումը տալու եւ կը թուի շատ թեթեւօրէն ... ամբողջ Ռուսիան աչքերը յառած է Պոլսոյ ... այժմ ժամանակը չէ ետ կենալու » : («Կեա մը Սէրժ», էջեր 61 եւ 104) :

Փուէնքարէ կը գրէ Փալէօլոկի · « Ֆրանսա կը մտադրէ կցել Սուրիան, Կիլիկիան մինչեւ Տաւրոս (1915 Մարտ 4) : Ֆրինսեր կը հակառակի Կիլիկիան եւ Իսկէնտերունը Ֆրանսայի ձգելու եւ չուզեր սահմանակից ըլլալ միապետական Ռուսիոյ :

Լոնտոնի ֆրանսական դեսպան Քամպոն կ'առաջարկէ համաձայնիլ անգլեւ – ֆրանսական շահերու շուրջ Օսմ. կայսրութեան մէջ :

Արդէն Փարիզի ռուս դեսպան Իզւոլսքի կը հաղորդէր Սազոնովի թէ Ֆրանսա պիտի պահանջէ Սուրիան եւ Իսկենտերունը, մանաւանդ եթէ Իզմիրը Յունաստանի տրուի : Ֆրանսական դեսպանն ալ Ցարին կը բացատրէ Ֆրանսայի քաղաքակրթիչ գործին ծրագիրը Սուրիոյ, Կիլիկիոյ եւ Պաղեստինի մէջ : Ցարը կը պատասխանէր թէ կը հաւանէր Ֆրանսայի բոլոր պահանջներուն» (Մարտ 16) :

Կրէյ կը յայտնէր թէ Անգլիա վերջնական որոշում մը տուած չէր Արաբիոյ եւ Միջագետքի մասին, ուստի անմիջական չէր Փոքր Ասիոյ մասին կարգադրութիւններ ընելը : Լաւագոյն պիտի ըլլար որ Ֆրանսա եւ Ռուսիա համաձայնէին Հայաստանի մէջ իրենց ստանալիք հողամասերու սահմաններուն մասին, ապագային թողլով Անգլիոյ մասնակցութիւնը : Ռուսիա այս անգամ ալ Հայերու պահանջներու անունին տակ Ֆրանսայէն կը պահանջէր արեւելեան նահանգները (1915 Ապրիլ 17) :

Փարիզ կը գրկէ բժիշկ Զաւրիէվ, որ յուշագիր մը կը ներկայացնէ, ուր կ'ըսուի թէ Ռուսիա նպատակ ունի Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ ինքնավար Հայաստան մը ստեղծելու Թուրքիոյ վեհապետութեան տակ, Ռուսիոյ, Անգլիոյ, Ֆրանսայի հովանաւորութեան տակ : Հայաստանի հողամասը պիտի պարփակէ վեց կուսակալութիւնները, Կիլիկիան, նաւահանգիստ ունենալով Մերսինը : Եուֆրաթայլը եւ Իսկենտերունը կը մնան դուրս (1915 Մարտ 17) :

Պօղոս Նուպար ալ յուշագիր մը կը յանձնէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան եւ կը յուսայ որ Ֆրանսա Կիլիկիան ստանալէ ետք կրնայ կամովին Հայերու ձգել այդ շրջանը :

Բժիշկ Զաւրիէվ եւ Պօղոս Նուպար, մէկը ռուսահպատակ, միւսը եգիպտահպատակ, կը հիմնեն համահայկականութիւնը, կ'ուզեն ստեղծել ամբողջական Հայաստանը : Երկու դիւանագէտները հետաքրքրուած չեն թէ ինչ պիտի ըլլար Հայաստան մը այս կողմը, հպատակ հայ ռուսական մասի Հայութիւնը : Ինքնավար նահանգ մը սահմանէն անդին, արտաքոյ պիտի ըլլար : Ռուսիա երբեք պիտի չըհրաժարէր այդ հողամասէն :

Այս բանակցութեանց ընթացքին Թուրք կառավարութիւնը կ'իրագործէր բնաջնջումի ծրագիրը : Աւելի ուշ՝ երբ պետութիւններ կրկին պիտի սկսին բանակցութեանց՝ պիտի տարակէն որ այդ հողամասին վրայ հոծ բնակչութիւն մը չկար արդէն, իսկ այժմ խիստ փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն վերապրող Հայերը :

ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱՆ

(2 Շար·)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼՈՒԻԶԱ ՊՕՂԱՊԱԼԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԼԻՈՆ.— Լիոնի Հայոց տարեգրութեան մէջ, յիշատակելի թուական մը պիտի ըլլայ նաեւ, Ֆ. Կ. Խաչի կազմակերպած՝ ծանօթ երգչուհի Լուիզա Պօղապալեանի երգահանդէսը, որ տեղի ունեցաւ Մայիս 15ի Շաբաթ իրիկունը Սալ Ռամոյի մէջ : Գիտակից եւ գեղարուեստասէր հասարակութիւն մը եկած էր քաջալերելու տաղանդաւոր երգչուհին :

Բացման երկու խօսքով, Տիկին Գայթանճեան մէկ վայրկեան ոտքի հրաւիրեց ներկաները, յարգելու համար յիշատակը Ապրիլեան Եղեռնի Նահատակ Գրագէտներու եւ Արուեստագէտներու, որոնց ի յիշատակ նուիրուած էր այս երգահանդէսը : Ցետոյ սկսաւ առաջին բաժինը, որ ամբողջութեամբ կը բաղկանար օտար երաժիշտներէ : Երգչուհին յաջողութեամբ երգեց Կասինիէն, Սքառլաթիէն, Փէսկոլէզիէն, Կլիւքէն, Մոցարթէն, Վէպէռէն խլելով բուռն ծափեր :

Երկրորդ բաժինը նուիրուած էր հայկական երաժշտութեան, Կոմիտաս վարդապետի, Կանաչեանի, Սաթեանի, Մեհրապի եւ Ալէմշահի գործերուն : Լուիզա Պօղապալեան երգեց աւելի քան 12 երգեր, մէկը միւսէն գերազանցելով, դըրաւ հայկական ոգի եւ շունչ իւրաքանչիւր երգի մէջ, եւ իր յուզումն ու ապրումները փոխանցեց մեզի, իր յորդառատ ու զօրաւոր ձայնի թրթռուն ալիքներու մէջէն : Ան կարողացաւ այս երգերու ամբողջ տեւողութեան ընթացքին հըմայել մեզ ու վերացած, լարուած ու շադրութեամբ հաղորդակից դարձնել իր հոգեկան ապրումներուն, յուզումի, սիրոյ, նազանքի, հայրենաբաղձութեան եւ կարօտի զգացումներուն :

Հասարակութիւնը իր գոհունակութիւնը կը յայտնէր երկար – երկար ծափահարութիւններով եւ քանի մը երգեր ալ կրկնել տուաւ :

Գնահատելի է Ֆ. Կ. Խաչի այս նախաձեռնութիւնը որ բացառիկ առիթը ընծայեց մեզի, վայելելու գեղարուեստական հաճելի երեկոյթ մը :

Տեղական թերթերը գովեստով խօսեցան Լուիզա Պօղապալեանի երգահանդէսին մասին, գրուատելով անոր անժխտելի արժանիքները :

Երգչուհին մասնակցեցաւ Կիրակի առաւօտ պատարագի արարողութեան եւ մեղեդիներով անգամ մը եւս լսելի դարձուց իր հոգեզմայլ ձայնը :

Կէս օրին, Խաչուհիներ ու բարեկամներ, հաւաքական ճաշ մը ըրին, ուր մտերմիկ մթնոլորտի մէջ եղան բաժակաճառեր, արտասանութիւններ ու երգեր, եւ Լուիզա Պօղապալեան բաժնուեցաւ մեզմէ, բարեմաղթութիւններով եւ լաւագոյն յիշատակներով :

×

Կիրակի, Մայիս 16ի երեկոյեան ֆրանսական եկեղեցիի մը մէջ, պատարագեց, հիւրաբար քաղաքս գտնուող Գերապայծառ Ամատունի, ի յիշատակ Ապրիլեան Եղեռնի Նահատակներուն : Ներկայ էր բարեպաշտ հասարակութիւն մը :

Պատարագէն ետք յարակից սրահը տեղի ունեցաւ աջհամբոյր, ուր Ամատունի եպիսկոպոս տուաւ իր օրհնութիւնը եւ հայրական խրատները : Յիշեցնելով Եղիշէի խօսքը, թէ «Միութիւն է մայր բարեաց» թելադրեց ըլլալ հաւատարիմ հայկական աւանդութիւններուն, ըլլալ օրինապահ քաղաքացիներ և այս միութիւնը, որ գոյացաւ Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի հանդիսութիւններով, մեզի վըստահութիւն կը ներշնչէ լաւագոյն ապագայի մը » :

Ընդունելութիւնը ունէր գեղարուեստական փոքրիկ բաժին մը ղեկավարութեամբ Պ. Աբրահամեանի եւ մասնակցութեամբ Օր. Քէօմիւրճեանի :

Հայր Սոմճեանի շնորհաւորական խօսքերէն ետք, ուղղեալ բոլոր ներկաներուն, մասնաւորաբար Հայ Ազգ. Միութեան անդամներուն, որոնք եկած էին պատուել Գերպ. Ամատունին, վերջ կը գտնէր մեծարանքի այս հանդիպումը :

ՊԱՐՏԻԶԱԿՑԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՅՈՎՍԷՓ ԿՈՒՍԻԿԵԱՆ

Դեկտեմբեր 28ին, Մոսկուայի մէջ մեռած է ականաւոր հայագէտ մը՝ Փրոֆ. Յովսէփ Կուսիկեան :

Ծնած էր 1890ին : Աշխատակցած է բազմաթիւ պարբերականներու եւ հաւաքածոներու : Միշտ ապրած է Մոսկուա, բայց գրեթէ ամէն տարի այցելած եւ դասախօսութիւններ տուած է Հայաստանի մէջ եւ, միեւնոյն ատեն, լայն կապ հաստատած է հայ մտաւորականներու հետ :

Ռուսերէն լեզուով հրատարակած է երեք մենագրութիւններ՝ «Ժամանակակից հայ գրական լեզուի քերականութիւն» (1950), « Հայ գրական լեզուի պատմական շարահիւսութեան ուրուագիծեր » (1959), «Փոփոխութիւններ խորհրդային շրջանի Հայոց գրական լեզուի բառային կազմին մէջ» (1964) :

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

Քլիվլենտի համանուագախումբը հինգ նուագահանդէսներ տուաւ Երեւանի մէջ : Յայտագրին մաս կը կազմէին դասական եւ արդի երաժշտութեան գլուխ – գործոցներ :

Նուագահանդէսները մեծ յաջողութիւն գտած են :

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (238)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Հեկետիւշ ուսերը թօթուեց :

— Եթէ մեր մէջ գտնուէր մէկը որ այնքան խելացի ըլլար, որքան մենք ամէնքս միասին առնուած · կամ, ըսենք, այնքան որքան աշխարհի բոլոր մարդիկը միասին, ես կը կարծեմ թէ ան քաջ պիտի չըլլար : Գրիգորին նայեցաւ, կրակը Գրիգորին դէմքին կը զարնէր, ու միայն դէմքին դուրս ցցուած ոսկորները կը շրջագծէուէին :

Գրիգոր աչքերը գոցելով քնոտ ձայնով պատասխանեց ·

— Մանաւանդ թէ ան պիտի ըլլար ամէնէն քաջը :

— Սակայն, Գրիգոր, ան ամէնէն շատ պիտի ճանչնար կեանքին արժէքը : Այս քանը որոշ է, թէ մենք հիմա այս երկրի վրայ ենք, սակայն եթէ Թուրքերը դըլուխնիս թռցնեն, չենք գիտեր թէ ուրկէն պիտի չարունակե՞նք ապրիլ : Իմաստուն մարդը իր ունեցածը այնքան դիւրաւ պիտի չնետէր, պարզապէս անոր համար որպէս զի ըսեն թէ ինքը քաջ է :

Գրիգոր յօրանջեց ու յետոյ պատասխանեց ·

— Ի՞նչ է, փիլիսոփայութիւն ընե՞լդ բռնեց : Տկարամիտ մարդը անոր համար քաջ է՝ որովհետեւ չի ճանչնար մահը, իսկ իմաստունը անոր համար՝ որ կը ճանչնայ մահը :

— Մա՞հը :

Գրիգոր կողմնակի դարձաւ ու աչքը փակեց քնանալու համար ու մրթմրթալով պատասխանեց ·

— Այո, տկարամիտ մարդը անասնական կեանք մը կը վարէ · իսկ անասունը չի ճանչնար մահը : Դիտէ հաւը · ինչպէս կը պաշտպանէ իր ձագուկները · բայց երբ ձագուկը սատկի, առանց ցաւի կը թողու ու կ'երթայ : Եթէ այնքան հասկընար մահէն, որքան միջակ իմացականութիւն ունեցող մարդ մը՝ անշուշտ պիտի ցաւէր անոր համար ու պիտի լար, որովհետեւ պիտի հասկնար թէ ձագը կեանքը կորսնցուց : Սակայն ով որ մահուան գաղափար չունի՝ կեանքն ալ չի ճանչնար : Ու հիմա դիտէ լուսամիտ մարդը · ճիշդ անոր համար քաջ է, որովհետեւ գիտէ թէ մարմինը իր ամէն բանը չէ · որովհետեւ գիտէ թէ ինքը հոգի է եւ ոչ մարմին : Որքան աւելի հոգեկան է մարդը՝ այնքան աւելի քիչ արժէք կու տայ մարմնին : Դիւցազները, տիեզերական պատմութեան դիւցազները, ամէնքն ալ հոգեկան մարդիկ էին : Ամէնքն ալ : Հիմա սակայն քնանանք :

Սակայն որպէս զի քիչ մը հանդստացընէր Հեկետիւշը՝ շարունակեց խորհըրդածելով ·

— Թէ ո՞ւր էինք ապրելէ առաջ, եւ թէ ո՞ւր պիտի երթանք երբ այլեւս չապրինք, այս երկրաւոր մարմնի մէջ եղած ժամանակնիս չենք կրնար գիտնալ : Սակայն ի՞նչ պիտի ըլլար եթէ գիտնայինք : Այն ատեն այս կեանքին վրայ պիտի չմըտածէինք, այլ թէ մեր այս կամ այն ծանօթը ի՞նչ կ'ընէ միւս աշխարհի մէջ, ու ի՞նչպէս կը շարունակուին անդիի գործերը, որմէ կտրուած ենք :

— Լաւ, լաւ, — պատասխանեց Հեկետիւշ.— Նման բաներ շատ լսած եմ վարդապետներէն · սակայն այս երկրաւոր կեանքն ալ ունի անշուշտ իր արժէքը, ու անոր համար չէ եղած որ ռեւէ չարագործ անհաւատ՝ կտրելիք գլուխներ ունենայ :

Կրակը ճարճատելով կ'այրէր, ու ոսկի կը ներկէր անկողիններու քով դրուած սաղաւարտները, զրահներն ու սուրերը : Գրիգոր իբր բարձ՝ կաշիէ վահան մը ունէր · գլխուն տակ շտկեց ու քնոտ պատասխանեց ·

— Ցիմար բաներ կը խօսիս, քաջ Հեկետիւշ : Անասնական մարդը երբեմն կուրօրէն բարին կը գործէ, իսկ իմացական մարդը գիտակցութեամբ : Դուն գիտես թէ մեծ ու սուրբ գործ մըն է հայրենիքը պաշտպանել, ճիշդ ինչպէս տղայ մը որ իր մայրը կը պաշտպանէ :

Ու այս ըսելով վերարկուն գլխուն քաշեց ·

— Ո՞ւր գրուած է, ո՞ր օրէնքին մէջ, որ մարդը պաշտպանէ իր մայրը · պաշտպանէ՝ եթէ պէտք ըլլայ մինչեւ իսկ իր կեանքին գնով : Անասունը չի պաշտպաներ : Սակայն մարդը, ամէնէն տգէտէն մինչեւ ամէնէն իմաստունը առ հասարակ, կը յարձակի իր մօր վնաս ընել ուզողին վրայ, ու եթէ մեռնի ալ՝ կը զգայ թէ այլապէս չէր կրնար ընել :

Ու քնոտ շարունակեց ·

— Երբեմն աստուածային օրէնք մը կը շարժէ մեր կամքը : Սէրն ալ օրէնք մըն է : Մօր սէրը ու հայրենիքի սէրը մէկ են : Թուրքերը չեն կրնար հոգին սպաննել : Բայց ալ կը բաւէ · գրողը տանի քեզ, թող որ քնանամ · ճիշդ հիմա՞ միտքդ ինկաւ փիլիսոփայութիւն ընելը : Հիմա գլուխդ կը շպրտեմ սա անպիտան վահանը :

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար·)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սանասարեան Նախկին Սանուց Միութեան խնդրանքին վրայ այս Կիրակի Ց. Մ. Եկեղեցին հոգեհանգիստի պաշտօն պիտի կատարուի ի յիշատակ ազգային բարերար Մ. Սանասարեանի, Կ. Եղեանի, երեք տեսուչներուն եւ նահատակուած ուսուցիչներուն եւ սաներուն :

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

(ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ)

Տէր եւ Տիկին Ոսկերիչեանէ 100 Ֆր., Ընկեր Թիքեանէ (Մէս) 82 ֆրանք :

ՆՈՒԷՐ

Այրի Տիկին Արշալոյս Սարգիսեան կը նուիրէ Առնուվիլի Վ. Ս. Խաչ եկեղեցւոյն երեսուն ֆրանք, հանգուցեալ Տիկին Մարի Շաթէքի յիշատակին :

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Մայրերու տօնին առթիւ ինչպէս նաեւ մատաղօրհնութեան արարողութեան համար այս Կիրակի առաւօտ Յակոբ վրդ. Վարդանեան պատարագ պիտի մատուցանէ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս Պետրոս եկեղեցւոյս մէջ :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

1965

Կազմեց

ԿԱՐՕ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

680 պատկերազարդ էջեր : Ճոխ բովանդակութիւն :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԲԱԺԻՆՆԵՐՈՎ

Հայաստան, Սփիւռք, Գրական աշխարհ, Արուեստի աշխարհ, Նշխարներ, Մեր գաղութները — Երգիծանք : Կարեւոր մաս մը նուիրուած Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակին :

Դիմել

Հրանտ – Սամուէլ գրատան :

Գին.— Թղթակազմ 17.5 · լաթակազմ՝ 21 Ֆր. առաքման ծախքով՝ 20 եւ 23 ֆրանք :

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «Փոթորիկ» խումբին կողմէ, այս Չորեքշաբթի, Մշակոյթի Տան մէջ : (Ցուցադրութիւնը կը կատարէ Գեղամ Պօյաճեան) : Ֆրանսերէն կը խօսի ԸՆԿ. ՀՐԱՅՐ ԹՈՐՈՍԵԱՆ :

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները, համակիրներն ու Նոր Սերնդականները :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները այս Երկուշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Ահարոնեան Ակումբը 26 Րիւ տէ Բոնվալէսան : Խիստ կարեւոր օրակարգ :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ադամ Գուտնուեան, Եոզղատի Մեծ Զաթէն կը փնտռէ իր քոյրը Եւան որ կորսնցուցած է տարագրութեան ընթացքին Կեսարիոյ շրջանը : Հօր անունը՝ Կարօ, մօր անուն Զարդար : Մեծ հօր անուն Սարգիս : Ընտանիքը կը յիշուի նաեւ Զեմպերլենք մականունով : Գիտցողներէ կը խնդրուի տեղեկացնել՝

Տեղեկացնողին հազար նոր ֆր. նուէր :

ATAM KOUTNOUYAN
81, Cité C.T.A. à Vaulx-en-Velin (Rhône)
FRANCE

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէն արտատպել :

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆՔԵԱՆ

Ձեր տրամադրութեան տակ է
բոլոր ճամբորդութիւններու համար
ՕԴԱՆԱՒ–ՇՈԳԵՆԱՒ–ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Դիմել

Agence de Voyage
PARENTY & DESROUSSEAUX

7, Rue de Hanovre — PARIS (2e)
Métro :
4 Septembre ou Opéra
Téléph. : RIC. 79-86
RIC. 79-39

Բաց է ամէն օր,
ժամը 9–12 եւ 14–18
բացի շաբաթէն,

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

47ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 Մայիս Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս, 6րդ Թաղապետարանի շքեղ սրահներուն մէջ, փլաս Սէն Սիւլփիս, Փարիզ 6րդ

Մեթրօ Սէն Սիւլփիս եւ Օտէոն

Կը նախագահէ Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ
Կը խօսի Ընկ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Վարչութեան կողմէ ՕՆՆԻԿ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ծանօթ երգչուհի Օր. Ժ. Տիրատուրեան, արտասանութիւն՝ Օր. Փուշունեան եւ Ա. Փուշունեան, Նուագ՝ Գէորգ Բարթող եւ Պ. Տէտէեան, Հայկ. ժողովրդական պարեր՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի «Նայիրի» պարախումբին կողմէ :

Կէս գիշերին կը սկսին եւրոպական պարերը մասնակցութեամբ ռիթմիկ նուագախումբին՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՏԷՏԷՃԵԱՆԻ :

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով Մուտք 5 ֆրանք

Յայտագիրը կը վարէ Պ. Բ. Հապէշեան

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Տէսինի Կոմիտէի, մասնակցութեամբ Գ. Լազեան խումբին, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Դրօ խումբին եւ Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղին : Այս Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 15ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ : Գեղարուեստական ճոխ բաժին :

Կը նախագահէ Ընկ. ՄԻՍԱՔ ․ ՄԻՐԶԷ :
Կը խօսի ՏԻԿ. ՀՈՒՐԻ ԻՓԷԿԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ մասնաւոր յայտագրով :

Մուտքը ազատ է

Կը հրաւիրուի Տէսինի հասարակութիւնը անխտիր :

ԼԻՈՆ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 20.30ին, Լիոնի հայ ազգային տան մէջ, նախաձեռնութեամբ Վարանդեան կոմիտէին, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Սիամանթօ խումբին եւ մասնակցութեամբ Կապոյտ Խաչին :

Կը նախագահէ Ընկ. ՄԻՍԱՔ – ՄԻՐԶԷ:
Կը խօսի ՏԻԿ. ՀՈՒՐԻ ԻՓԷԿԵԱՆ

Ֆրանսերէն կը խօսի ՀԱՆՐԻ ՍԻՆԱՆԵԱՆ:

Գեղարուեստական խնամուած բաժին :

Տօնակատարութիւնը կը շարունակուի խնջոյքով, ուշ գիշեր :

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Այս Շաբաթ, ժամը 21ին ԺԻՄՆԱԶԻ ՄԷՋ
Րիւ տիւ Թէաթր Ֆրանսէ
Կը ներկայացուի Ա. Ահարոնեանի ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ
ԵՐԳ.— Մ. Տէրոյեան

ՊԱՏԱՐԱԳ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Սէնվէնսան Տը Փօլ եկեղեցին (Լէ Ռեֆորմէ) :

Կը պատարագէ, Ֆրանսայի Հայ Առաքելական էկզարք

ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿ. ԱՄԱՏՈՒՆԻ

Արարողութեան կը նախագահէ եւ կը քարոզէ՝

Մարսէյլի Արքեպիսկոպոս՝
ԳԵՐՊ. ՄԱՐՔ ԼԱԼԻԷ

Հայ ժողովուրդը կը հրաւիրուի իր խուռներամ ներկայութեամբ յարգելու նահատակաց յիշատակը :

Հ. Յ. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. կոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Չորեքշաբթի ժամը 20.30ին, սովորական հաւաքատեղին : Կը հրաւիրուի Նոր Սերունդի վարչութիւնը :

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ, ՎԱԼԱՆՍ

Հայ Առաք. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութիւնը Վալանսի եւ շրջակայից իր բոլոր անդամները կը հրաւիրէ ընդհ. ժողովի, Յունիս 3ին, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին Ֆուայէ տը լա Սալ տէ Ֆէթ :

Օրակարգ.— Ա) Բարոյական տեղեկագիր, Բ) Նիւթական տեղեկագիր, Գ) Հոգաբարձութեան ընտրութիւն :

Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի :

ԵՐԵՔ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՈՐՈՆՑՄԷ ԵՐԿՈՒՔԸ

15 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ա.— Յուլիս 19ին, Փարիզ – Մոսկուա – Փարիզ, երթ ու դարձ վակոն-լի (առանց կառք փոխելու)—

Մոսկուա–Երեւան–Մոսկուա օդանաւով Գին՝ ՓԱՐԻԶԷՆ ՓԱՐԻԶ 2100 ֆրանք

Բ.— Յուլիս 27, Մարսէյլէն շոգենաւով Սոչի — Երեւան–Մոսկուա օդանաւով : Մոսկուա – Փարիզ վակոն · լի շոգեկառքով :

«Թուրխմէն» Ա. կարգի սպասարկութիւն նաւուն վրայ.— Գին՝ 2450 ֆրանք :

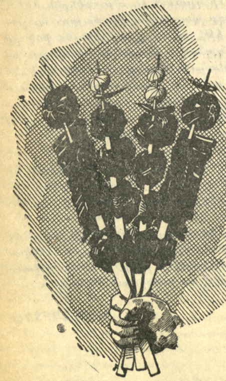
ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՄԸ՝ — Օգոստոս 21ին, երթ ու դարձ օդանաւով :

4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ 21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Այս բացառիկ ճամբորդութեան գինն է 2450 ֆրանք :

TRANSTOURS, 22 Rue du 4 Septembre ամէն Բշ. եւ Շբ. օրերը, ժամը 16.30–18
Tél. : RIC. 77-40

Մարսէյլի մէջ դիմել՝ Ե. Միհրանեանի, 23 Րիւ Պերնար տիւ Բուա :

ՃԱՇԱՐԱՆ

ՆԱՐ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԹԵՒԱՆԵԱՆ

Եւրոպական, հայկական եւ կովկասեան ընտիր ճաշեր :

Առաջնակարգ կովկասեան խորովածներ :

ՀԱՃԵԼԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

AU CŒUR MÊME DES CHAMPS-ÉLYSÉES

4, RUE ROBERT-ESTIENNE
(coin Rue Marbeuf) PARIS-8e
Téléph. : BAL. 31-21 et 30-84
Métro : F. D. Roosevelt

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

RÉDACTION - ADMINISTRATION : 32, RUE DE TRÉVISE - PARIS (9e)

Fondé en 1925 — Tél. : PROvence 86-60

R. C. Seine 57 A 2731 — C.C.P. Paris 15069-82

ԿԻՐԱԿԻ 30 ՄԱՅԻՍ — DIMANCHE 30 MAI 1965

ՕՐԱԹԵՐԹ

Հիմնադիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա՝ Տար. 60 Ֆ. Վեցամսեայ՝ 35 Ֆ.

Արտասահման՝ Տար. 80 Ֆր. Հատը 0.30 Ֆ.

Le Numéro : 0,30 Fr.

41րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 19319 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 41e ANNÉE — N° 10.319

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ՀՐԱՇՔԸ

Կը թուի թէ Եղեռնի Յիսնամեակի այս տարին, Մայիս Քսանըութի պատմական դէպքին դէմ պայքարողներն անգամ որոշած են, գոնէ մասամբ, վերաքննել իրենց բացասական քաղաքականութիւնը, որ աւելի քան քառասուն տարի, պատճառ եղաւ անհամ ու անիմաստ բանավէճերու եւ ատելաձանաբար լայնցուց խրամատը Դաշնակցական եւ ո՛չ-Դաշնակցական ճակատներուն միջեւ։

Միամտութիւնը չունինք հաւատալու թէ այս վերաքննութիւնը պիտի ըլլայ արմատական եւ պայքարին առաջնորդները պիտի խոստովանին վերջապէս, որ անտեղի էր իրենց խաչակրութիւնը Մայիս Քսանըութի դէմ։

Եւ, վերջնականօրէն, յայտարարենք որ պէտք ալ չենք տեսներ նման խոստովանութեան մը։ Մէկ կողմէն, պայքարը յամրօրէն դադրեցնել եւ միւս կողմէ պահանջել վերադարձը Ուիլսընեան նահանգներուն, ինքնին կը նշանակէ ճանչնալ ծնունդն ու գոյութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան՝ խնդրոյ առարկայ շրջանին։

Որովհետեւ, առանց 1918ի Մայիս Քսանըութի անկախութեան հռչակումին, հայ ժողովուրդը չէր կրնար — միջազգային օրէնքով — որեւէ իրաւունք ունենալ ստորագրելու 1920ին Սեւրի Դաշնագիրը — միակ անվիճելի եւ իրաւական փաստաթուղթը, որ կը նուիրագործէ հայկական պետութեան մը եւ հայկական կառավարութեան մը գոյութիւնը։

Օրուան այս ժամուն, սփոփարար երեւոյթ մըն է որ Երեւանի մէջ անգամ մեր եղբայրները, հետզհետէ, աւելի բարձր ձայնով կը խօսին «մեր հողերուն» մասին ու կը պահանջեն անոնց վերադարձը։

Բնականաբար, առայժմ, այս պահանջը ներկայացնողը պետութիւնը չէ, ո՛չ ալ կուսակցութիւնը։ Ուսանողներն են որ Երեւանէն մինչեւ Մոսկուա կ'արտայայտուին մեր իրաւունքներուն մասին։

Այս երեւոյթն ալ յատկանշական փաստ մըն է որ Երեւանն ալ, մեծասաստ ժամուն, կ'ընդունի որ 1918ի Մայիս Քսանըութին Հայոց պատմութեան մէջ պատահեցաւ աննախընթաց դէպք մը։ Ո՞րն էր այդ դէպքը։

Հայ ժողովուրդը հռչակեց իր անկախութիւնը եւ հիմը դրաւ պետութեան մը, որ ճանչցուեցաւ օտար պետութեանց կողմէ։ Եւ այս պետութիւնն էր որ ստորագրեց Սեւրի Դաշնագիրը։

Մայիս Քսանըութը ուրանալ, ուրիշ բան չի նշանակեր, եթէ ոչ մեր ձեռքով զամբիւղը նետել այդ Դաշնագիրը։

Եթէ արտասահմանի մէջ, տակաւին, մնացած են մարդիկ, որոնք Ուիլսընեան «պարգեւ»ին կը հաւատան, բայց չեն հաւատար Մայիս Քսանըութին, բոլոր երեւոյթները ցոյց կու տան որ Երեւանը որոշապէս կը հասկցնէ իրենց թէ ինք չի կրնար այսուհետեւ, մասնակից ըլլալ այդ իմաստակութեան։

Հրաշքներու չենք հաւատար քաղաքական, զինուորական ու տնտեսական ուժերու ներկայ դասաւորումին մէջ։ Եւ չենք փորձուիր հաւատացնելու Արտասահմանի մեր զանգուածին թէ Միացեալ Հայաստանի երազին իրականացումը տեղի պիտի ունենայ մէկ արշալոյսէն միւսը։

Մեզի ուրախութիւն կը պատճառէ միայն այս ակներեւ զարթօնքը՝ և՛ արտասահմանի, և՛ Հայաստանի մէջ։

×

Ցիշեցնե՞նք այս առթիւ թէ Հայաստանի անկախութիւնը մեր ոխերիմ թշնամիին շնորհը չէր մեզի, այլ արդիւնքը այն դիւցազնական կռիւներուն, զորս մեր անվեհեր ժողովուրդը մղեց Բաշ Ապարանի, Ղարաքիլիսէի եւ Սարդարապատի մէջ՝ թշնամիի մը դէմ, որուն գլխաւոր նպատակն էր բնաջնջել մեր Մնացորդացը, մեր հողերուն մնացորդացին վրայ։

Այլեւս, պէտք է վերջ տալ սխալ ու քինախնդիր պայքարներուն եւ քաջաբար ընդունիլ որ առանց Մայիս Քսանըութի անկախ Հանրապետութեան ո՛չ դաշնագիր ստորագրել կուտային մեզի, ոչ ալ այդ դաշնագրին հիման վրայ կրնային Նախագահ Ուիլսընի յանձնել ապագայ Հայաստանի սահմանները որոշելու առաքելութիւնը։

Մայիս Քսանըութին ծնած Հանրապետութեան ժառանգորդն է ներկայ Հանրապետութիւնը։ Վարչաձեւերն տեսակը չի կրնար ժխտել պետութեան ծննդեան թուականը։

Մայիս Քսանըութը մեր պատմութեան սրբագնակատար թուականն է՝ արտասահմանի մէջ, մինչեւ այսօր, անոր հաւատացողներուն համար։ Նոյնը պէտք է ըլլայ, մինչեւ այսօր, անոր չհաւատացողներուն ու Երեւանի համար եւս։

Այս յապաղած ներդաշնակութիւնը մեր ներքին ճակատին վրայ — այս հարցին մէջ — կրնայ ազդարարութիւն մը ըլլալ Անգարայի վարիչներուն։

Փա՛ռք եւ պարծա՛նք բոլոր անոնց, որոնց նուիրումին ու քաջութեան կը պարտինք Մայիսեան Հրաշքը։

Ժ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ "ԱՅՈ" Կ'ԸՍԷ ՏԷՖԷՐԻ

ՈՐՈՇ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ ԿԱՅ ՍԱԿԱՅՆ

Համագումարի փակումէն առաջ իսկ, Ժողովրդական Շարժումը յայտնեց թէ համաձայն է Տէֆէրի «ժողովրդապետական ձախ»ին թէեւ ոմանք շատ գոհ չեն Մարսէյլի երեսփոխաններէն «որ շատ կը խօսի ու շատ կը գրէ» թերթերը ողողելով իր նամակներով։ Իրաց այս կացութեան մէջ, կարելի էր երբեք տեսակ ժողովրդական Հանրապետականի հանդիպիլ։ Ոմանք հաւատքով կը նետուին Տէֆէրի առաջարկներուն մէջ, ուրիշներ աւելի խոհեմ, յոյս ունին որ բան մը կը ծնի անկէ, բայց շատ պատրանք չունին Տէֆէրի յաջողութեան մասին եւ նախանձի դուռը բաց կ'ուզեն պահել եւ վերջապէս փոքրամասնութիւն մը, զոր կը ներկայացնէ Ֆլիմլէն։ Քաղաքական ճշմարտութիւնը, Ֆլիմլէնի համար, հետեւեալն է.— «Ընկերվարական կուսակցութիւնը պէտք է մնայ եւ ամրապնդուի մինչ կեդրոն-կուսակցութիւն մը պէտք է կազմուի Դեմոկրատներու Կեդրոնին շուրջ։ Այս երկու խմբակցութեանց միջեւ կառավարական դաշինք մը կրնայ գոյութիւն ունենալ»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ fomantoner յարձակում գործած են յորդանանեան հողամասին երեք կայաններուն վրայ։ Սպայակոյտի պետը յայտարարած է թէ իրենց նպատակը չէ վնասել Յորդանանի ոչ ալ ըսել ուզել թէ զինուորական գետնի վրայ աւելի զօրաւոր են։

ՅՈՅՆԵՐԸ եւ Թուրքերը կը շարունակեն իրենց խօսակցութիւնները Կիպրոսի շուրջ, դեսպաններու միջոցաւ։ Այս խօսակցութիւնները սկսած էին Լոնտոնի մէջ։

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Բարձր սարի վրայ վանք,
Մենակ, մռայլ, ամայի
Լուռ խորհում է լոյսի տակ՝
Կեանքի մասին ու մահի։

Սարից բարակ ջուր կը գայ,
Կ'իջնի սարի թիկունքից՝
Աղբիւրի պէս բիւրեղեայ,
Կարծես գալիս է վանքից։

Մայրս է վանքում աղօթել,
Աղօթում էր ու լալիս, —
Ա՛խ, այն մօրս արցունքն է՝
Աղբիւր դառած դեռ գալիս։

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ

×

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՕՐՕՐ

Քնքուշ մօր պէս սիրասուն,
Արծաթ առուն ուռենուն՝
Օրօ՛ր, օրօ՛ր է ասում։

Բայց ուռենին չի քնում,
Ինչպէս որ չեմ քնում ես
Իմ խուցի մէջ մենաւոր։

Ա՛հ, կ'ուզէի հոգեպէս
Լսել մօրըս հեշտօրօր
Սրտալի ձայնը անուշ։

Բայց նա հեռո՛ւ է ինձնից,
Կէս-գիշե՛ր է, ո՛ւշ է, ո՛ւշ,
Քնենք, ծա՛ռ իմ վշտակից։

Ու մինչ, կարծես, իր հեռուից,
Որպէս ոսկէ երազում,
Առուի նման՝ մայրս ինձ —

Օրօ՛ր, օրօ՛ր է ասում։

ՍՈՂՈՄՈՆ ՏԱՐՕՆՑԻ

ՄՕՐ ՁԵՌՔԵՐԸ

Այս ձեռքերը՝ մօր ձեռքեր
Հինաւուրց ու նոր ձեռքեր…
Ինչե՛ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը,
Պակուելիս ո՛նց են պարել այս ձեռքերը՝
Ի՛նչ նազանքով
Երազանքով։

Ինչե՛ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը,
Լոյսը մինչեւ լոյս չեն մարել այս
ձեռքերը՝
Առաջնեկն է երբ որ ծնուել
Նրա արդար կաթով սնուել։

Ինչե՛ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը,
Զրկանք կրել, հոգս են տարել այս
ձեռքերը՝
Ծով լռութեամբ
Համբերութեամբ

Ինչե՛ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը,
Երկինք պարզուած սիւն են դարձել այս
ձեռքերը՝
Որ չփլուի իր տան սիւնը
Որդին կռուից դառնայ տունը։

Ինչե՛ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը,
Մինչեւ տատի ձեռք են դարձել այս
ձեռքերը՝
Այս ձեռքերը ուժը հատած
Բայց թոռան հետ նոր ուժ գտած…

Քար են շրջել, սար են շարժել այս
ձեռքերը…
Ինչե՛ր, ինչե՛ր, ինչե՛ր չարժեն այս
ձեռքերը՝
Նուրբ ձեռքերը,
Սուրբ ձեռքերը։

… Եկէք այսօր մենք համբուրենք
որդիաբար
Մեզ աշխարհում ծնած, սնած,
Մեզ աշխարհում շահած, պահած,
Մեզնից երբեք չկշտացած,
Փուշի սրբող, լուացք անող,
Անվերջ դատող, անվերջ բանող
ա՛յս ձեռքերը,
Թող որ ճաքած ու կոշտացած,
Բայց մեզ համար մետաքսի պէս
խա՛ս ձեռքերը…

ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ

×

ԵՐԱԶ

Ես լսեցի մի անուշ ձայն,
Իմ ծերացած մօր մօտ էր
Փայլեց նշոյլ ուրախութեան
Բայց ափսո՛ս որ երազ էր։

Կարկաչահոս աղբիւրն այնտեղ
Թաւալում էր մարգարիտ,
Նա յստակ էր որպէս բիւրեղ,
Այն երազ էր ցնորամիտ։

Եւ մեղեդին տխուր, մայրենի,
Ցիշեց մանկութեան օրեր,
Մօրըս համբոյրն ես զգացի,
Ա՛խ, ափսոս որ երազ էր։

Կրծքին սեղմեց կարօտագին,
Աչքերս սրբեց — շատ թաց էր,
Բայց արտասուքս գնում էին,
Ա՛խ այդ ինչո՞ւ երազ էր։

Ս. ՇԱՀԱԶԻԶ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԵՆ ԲԱՅՑ ՉԵՆ ՈՒՐԱՆԱՐ…

«ԼԸ ՄՈՆՏ»Ի ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓԸ

Մայիս 29ի Լը Մոնտը 3րդ էջին վրայ հրատարակած է «Նամակատուփ»ի բաժնին մէջ երկու նամակներ, մէկը ստորագրած է Փարիզի Թուրք դեսպանատան մամուլի կցորդը՝ Զիյա Թիւկալ, երկրորդը՝ Ֆրանսայի Թուրք Ուսանողներու Միութեան վարչական մարմինը։ Ուսանողները բաւական ճարպիկ կերպով եղածին ամբողջ մեղքը կը ձգեն Իթթիհատի ղեկավարներուն վրայ, միշտ նոյն յանկերգով թէ Թուրք եւ հայ եղբայրաբար ապրած են դարերու ընթացքին։ Թիւկալ, որ ներկայ եղած էր Ռազմիկներու Միութեան Մամուլի ասուլիսին, հին «մասալներ» կը պատմէ, իբր խառնելով Հնչակ եւ Դաշնակ։ Ուսանողները չեն ուրանար սակայն թէ «եղերական դէպքեր» պատահած են 1915ին։ Աւելցնենք սակայն թէ Զիյա Թիւկալ բաւական ապուշ բաներ կը գրէ, եւ ցոյց կու տայ թէ չի գիտեր իսկ «ցեղասպանութիւն» բառին բուն իմաստը։ Ուրիշ շատ բաներ ալ ունի սորվելիք գրիչը ձեռք առնելէ ու այդքան ապիկարութիւն արտայայտելէ առաջ։ Այս ուղղութեամբ հետաքրքրական է նաեւ երկու նամակներու բովանդակութեան բաղդատութիւնը…

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԻՐ ԴԻՄԱԳԻԾԸ

—o—

Զ.

Երբ կը հետեւիք քրիստոսաբանական վէճերուն, ձեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ այն յաւակնութիւնը, որ կարծել կու տայ Պօղոսին թէ ինք աւելի բան գիտէ քան Պետրոսը, ու նոյն ձեւով՝ Տերտուղիանոս աւելի բան գիտէ քան Պօղոսը, իր կարգին՝ Օգոստինոս աւելի բան գիտէ քան Տերտուղիանոսը: Այս շղթան, սակայն, — այսքանը բաւական, — կը հաստատէ թէ Յիսուս աւելի քի՛չ բան գիտէ քան Եկեղեցւոյ ոեւէ Հայր, — միշտ քրիստոսաբանութեան մասին է խօսքը :

Այսպէս կը գրէ Զինացի փիլիսոփայ մը, Լին Եու Թանկ (Տիւ փականիսմ օ քրիսթիանիսմ, էջ 50): Իր միտքն այն է թէ ամէն աստուածաբան, մէկը միւսէն աւելի գիտուն երեւնալու ցանկութեամբ կամ ճիգով, բան մըն ալ ինք աւելցուցեր է Աստուծոյ գաղափարին վրայ, որ, այս ձեւով, աճեր, թանձրացեր, ստուարացեր, ջով է արձակեր՝ յաճախ բարձր գիտութեան փողոցի աղբիւրին նպաստով :

Ես միտք չունիմ բան մը աւելցնելու : Իմ կատարածս, նախ, փորձ մըն է փախուստ տալու սրճարանային յօդուածագրութենէն, այն շատ ծանօթ լաֆազանութենէն, ինչպէս կ'ըսեն պարսկերէն, որով հիմա թերթ կը լեցնեն: Իմ կատարածս, ո՛վ սիրելի ընկեր՝ որ կ'ըսես թէ բան չես հասկնար այս գրութիւններէն ու կը հրաւիրես վերադառնալ այժմէութեան կամ ժողովուրդին հոգերուն, իմ կատարածս, կը կրկնեմ, փորձ մըն է փախուստ տալու ժամանակէն դուրս, բայց նոյն ատեն վստահ թէ բան մը կը մնայ վերի արտին այս ցանքէն, եւ ընդհակառակն ոչինչ՝ դդումի մէկ կուտ իսկ չարժող առօրեայ խորաթաններէն:

Փորձ մըն է, մանաւանդ, թիւրիմացութիւն մը սրբագրելու : Հայոց եկեղեցիին դիմագիծը պայծառացնելու՝ փարատելով արեւմտեան եկեղեցիներու ըստեղծած արուեստական մշուշը, — այստեղ անգամ մը եւս կարդացէք Լին Եու Թանկի խօսքը, որ տեսակ մը հեղինակ է կամ քննադատութիւն :

Զինացին, ինք եւս քրիստոնեայ, կը զարմանայ կարդալով որ քրիստոնեաները, միաստուածութեան անո՛ւն, երեք իփոսթասներու կը բաժնեն Հայր Աստուածը, իսկ երկու բնութեանց՝ այն զոր կը կոչեն Որդի Աստուծոյ, այլ անուամբ՝ Յիսուս, յետոյ երկու բնութիւնները կը նոյնացնեն Յիսուսի մէջ, որ մէկ անձ է, սակայն... երկու կամք ունի : Թուաբանութի՛ւն պէտք է սորվիլ նախ, հասկնալու համար այս երեքի կամ երկուքի կանոնները :

Ես, մեթոտով՝ Տէքարթեան, սկզբունքով՝ ոչ, անըմբռնելի կը համարեմ սա հաւասարութիւնը .

Ա + Բ = 1

Եթէ Այրը Բեն չէ եւ Բենը Այր չէ, ուրեմն գումարը երկուք կ'ընէ, ոչ թէ մէկ: Բայց քրիստոնեաները գերագո՛յն ապացոյցներով կ'ապացուցանեն անըմբռնելին, ահա այսպէս. «Ես եւ Հայր իմ մի եմք»: (Յովհ. Ժ. 30): Այստեղ Եսը Յիսուսն է, կոչուած նաեւ Որդի Աստուծոյ, իսկ Հայրը՝ Հայր Աստուածն է: Ուրեմն Այր կայ եւ Բեն կայ, որ կ'ընէ երկուք, ոչ թէ «մի»: Ո՛չ, կ'ըսեն քրիստոնեաները, կ'ընէ մէկ, վասնզի. «Ես ի Հայր եւ Հայր յիս է» (Յովհ. ԺԴ. 10): Ի՞նչ գեղեցիկ է սա խօսքը, «Հայր յիս է»: Մեր ժողովուրդն ալ, գիտնալով այդ խօսքը, որ բոլորովին գիտական է, կ'ըսէ. «Տըղան ճիշդ ու ճիշդ հօրը կը նմանի», որովհետեւ հօրմէ շատ բան կայ տղուն մէջ : Հակառակը՝ գայթակղութի՛ւն: Բայց անըմբռնելի՛ է, անըմբռնելի՛, ընդունիլ «Ես ի Հայր», — ի՞նչպէս Որդին կ'ըլլայ ինք իր Հայրը: Պիտի առարկէ թէ աստուածային բան է՝ կ'ըլլայ: Եղբայր, շնորհքով բան մը ընելը դժուա՞ր էր աստուածային բաներու հեղինակին համար: Մանաւանդ, նոյն հաւասարութեան մէջ դեռ եւս կը գրուի «ի Հայր», ետքէն նաեւ՝ Հոգին Սուրբ, կազմելու համար Երրորդութիւնը, միշտ մէկ դնելով հաւասարութեան գլուխը .

Ա + Բ + Գ = 1

Բա՛րձր լեզուով խօսելու համար ձեզի, թոյլ տուէք ըսել թէ քրիստոնէութիւնը, յանուն այս Երրորդութեան (թռինիթէ), կը նզովէ ... թռիթէիսմը, որ թարգմանի եռաստուածութիւն, — Վաղենտինոս, քրիստոնեայ եւ եպիսկոպոս, կը հռչակուի նզովեալ հերետիկոս, որովհետեւ կ'ընդունէր երեսուն Աստուած, երեսներորդը՝ Յիսուս. եթէ չէք հաւատար՝ կարդացէք Կիւրեղ Երուսաղեմացի հայրապետին գործը (Կոչումն ընծայութեան, էջ 104): Յետոյ նոյն քրիստոնէութիւնը, միշտ յանուն Երրորդութեան, բոց արձակելով շրթներէն, կը նզովէ միաբնակութիւնը (մոնոֆիզիսմ) իբրեւ հերձուած, որ, ըստ ոմանց, կը վերագրուի հայ եկեղեցիին, մինչ Արեւմուտք կը պարծի իր երկաբնակութեամբ : Վերջապէս նոյն մարդիկը կը նզովեն մոնոթելիսմը, որ մէկ կամք կը դնէ Յիսուսի մէկ անձին մէջ, — իրենք կը դնեն երկու կամք: Մեր մատենագրութիւնը քի՛չ կը խօսի այս վերջին վարդապետութեան պայքարի արձագանգներուն մասին, ի՛նչ փոյթ թէ անոնք որ մոնոֆիզիթ կ'անուանեն Հայոց եկեղեցին՝ մոնոթելիթ եւս կը համարին զայն, ոչ անշուշտ անոր համար որ հայ կայսր մըն էր, կոչի Հերակլէս, որ արեւելեան եկեղեցիներուն պարտադրեց այս վարդապետութիւնը 638 թուականին՝ հռչակաւոր էքթէզով, այլ միայն անոր համար որ տրամաբանութիւնը կը թելադրէր :

Բառամա՛րտ, բառամա՛րտ, արիւնով կնքուած, ծով արեան մէջ խեղդուած : Եւ ընդհանուր այս բառամարտը կատարուած մէկ նպատակով, — աստուածութեան բարձրացնել Յիսուսը: Ատոր կը ձգտի Երրորդութեան վարդապետութիւնը: Այդ միտքով խմբագրուած է Հաւատոյ Հանգանակը: Այդ նպատակով միայն գումարուած են առաջին 4 տիեզերական ժողովները: Ի՞նչ փոյթ թէ ատով կը փշրուէր միաստուածութեան գաղափարը, — այսպէս, հելլենական փիլիսոփայութեան վիւլկարիզասիոնի աւազանէն եւ հեթանոսական մշակոյթին հարուստ աւերակներէն քաղուած տարրերով՝ անոնք պատուաստեցին աստուածութեան գաղափարը, որ դարձաւ պահ մը երկճիւղ, յետոյ եռաճիւղ, ծնունդ տալով ահաւոր պայքարներու եւ ... մարդասպանութեան : Մինչեւ ժամանակակից դարաշրջան՝ երբ պիտի բացուէր վէճը Յիսուսի պատմական անձնաւորութեան մասին (*), երբեք չլռեց Յիսուսի աստուածացման մարտակոչը, — որպէսզի Յիսուս Քրիստոս «ելեալ ի յերկինս նովին մարմնովն» նստի «ընդ աջմէ Հօր»: Ահա թէ ինչո՛ւ տասներկու յօդուածէ բաղկացեալ Հանգանակին մէջ եօթը յօդուած յատկացուած է Յիսուսի, իսկ Աստուծոյ՝ մէկ յօդուած :

Վերջապէս Յիսուսի աստուածացման համար են Երրորդութիւնը, Առաքելոց Հանգանակը, Նիկիոյ Հանգանակը, Աթանասի Հանգանակը, «սուրբ» հռչակուած չորս տիեզերական ժողովները եւ անձնաւորեալ Եկեղեցին :

Ի մի բան՝ Յիսուսը նստեցնելու համար Աստուծոյ «աջ կողմը» (կը գործածեմ այս չակերտեալ բառերը՝ առանց ուզելու գիտնալ թէ աստուածայի՞ն է դպրոցականի յատուկ «աջ կամ ձախ» նստելու ցանկութիւնը, կամ առարկելու թէ մանկական աւանդութիւն չէ՞ աջին նախապատուութիւն տալը ու ձախին... հարցուցէք Զրադաշտին):

Խօսելէ առաջ այդ ժողովներուն մասին, բացատրենք հանգանակը, յետոյ պատմութիւնը :

Ի՞նչ կը նշանակէ հանգանակ (**):

Հայերէն այս բառին կազմութիւնը ճշդուած չէ դեռ վերջնապէս, նոյնիսկ ուղղագրութիւնը: Բագրատունի կը գրէ հանգանակող (Առակք, ԻԳ. 20), եւ հանկանակող (Բ. Օր. ԻԱ. 20) իր հրատարակած Աստուածաշունչ Մատեանին մէջ, չեմ գիտեր թէ հաւատարի՞մ մնալու համար ընդօրինակողներու ուղղագրական սխալներուն թէ վկայութիւն մը տալու համար ստուգաբանական փորձի մը, որ կատարուած է ըստ յունականին, — համ արկանել = համարկանակ = հանգանակ: Ըստ ոմանց՝ ծագումով պարսկերէն: Բայց յունական ստուգաբանութիւնը եւս կը մնայ կասկածելի, — յունարէն լեզուի մէջ՝ հանգանակ բառին համապատասխանը, սեմպոլ, կը պատկանի բառախումբի մը, ուր կան իփէրպոլ, փարապոլ (ասկէ՝ Ֆրանսերէն փառոլ), նաեւ քաթապոլ (ասկէ՝ Ֆրանսերէն աէֆապլէ):

Հին, շատ հին բառ է յունարէն համապատասխան բառը, այլ մանաւանդ ծանօրէն բեռնաւորուած բազմաթիւ նշանակութիւններով : Կարեւորները կրնանք բաժնել երկու խումբի .

1.— Խնջոյքի կազմակերպութեան ձեւ մը, որու մասնակցողները, ամէն մէկը ուտելիք ու խմելիք բերելով, կը սարքեն համայնական սեղան : Այս իմաստով գործածուած է Առակներուն մէջ (Գլ. ԻԳ. 21), ուր յունարէնը եւ լատիներէնը կը դնեն սիմպոլա, (Հոմերոս կը գործածէ ... գետակից նշանակութեամբ, տես Իլիական, Դ. 452), մինչ հայերէնը կը հետեւի տարբեր աղբիւրի եւ չունի այս բառը: Ընդհակառակն, հայերէնը հանգանակող կը դնէ հոն (Բ. Օր. ԻԱ. 20 կամ Առակք, ԻԳ. 20), ուր եւրոպական թարգմանութիւնները, նոյնիսկ եբրայերէնը, կը դնեն որկրամոլ, շատ միս ուտող :

2.— Արտաքին նշան, որ կը նպաստէ ճանաչման կամ ունի փոխաբերական իմաստ : Յետագայն նշանակութիւնն է ասիկա :

Ոմանք ստուգաբանական այս երկու խումբ նշանակութեանց մէջ կը փնտռեն փրոֆեսոր տը փուա բացատրութիւնը, որ յետագային տրուած է սեմպոլ բառին, հայերէն՝ հանգանակ :

Այսպէս, Մորէն կը գրէ թէ սեմպոլը այն տարազարանն է (փոռմիւլէ), որու յօդուածներուն արտասանութեամբ կը ճանչցուի կամ կը զանազանուի ճշմարիտ կաթոլիկը : Սեմերիա կը գրէ թէ սեմպոլ կը նշանակէ ընդհանրական կամ միացեալ խմբագրութիւն, որովհետեւ, ինչպէս սեմպոլ տէ զ'ափոթռ (Հանգանակ Առաքելոց) կոչուած տարազարանը, խմբագրուած է հանգանակի ձեւով :

Այս հանգանակը կը բաղկանայ տասներկու յօդուածներէ, որոնց իւրաքանչիւրը տուն տրուած է Առաքեալի մը բերնով .—

Պետրոս սկսած է .— Հաւատամ ի մի Աստուած, ի Հայրն ամենակալ :

Անդրէաս շարունակած է .— Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, յՈրդին Աստուծոյ :

Յակոբոս .— Յղացեալ ի Հոգւոյն Սրբոյ :

Եւ այսպէս յաջորդաբար տուն տուած են Յովհաննէս, Թովմաս, Յակոբոս կրտսեր, Փիլիպպոս, Բարթողիմէոս, Մատթէոս, Սիմոն, Թադէոս, Մաթիաս:

Բայց Հաւատոյ Հանգանակ Առաքելոց կոչուած է այս տարազարանը, կ'ըսեն, անոր համար որ Պենտեկոստէէն ետք, երբ առաքեալները պիտի բաժնուէին իրարմէ՝ քրիստոնէութիւն քարոզելու համար երկրէ երկիր, ուզեցին բանաձեւել իրենց վարդապետութիւնը, իբրեւ համաձայնութիւն, իբրեւ դաշինք, իբրեւ ծայրաքաղ (ռէզիւմէ) քրիստոնէական վարդապետութեան, չխոտորելու եւ համընթաց վարդապետելու համար իրենց առաքելութեան մէջ : Այս իմաստով սեմպոլ բառը առաջին անգամ գործածած է Կիպրիանոս, միշտ ըստ աւանդութեան:

Քննադատութիւնը՝ յաջորդով :

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Այս հարցին մասին հրատարակուած գիրքերը մատենադարան մը կը լեցնեն արդէն, — վերջին ուսումնասիրողը՝ ժորժ Լաս Վերկնաս, որ 1964 Հոկտեմբեր 28ին դասախօսութիւն մը տուաւ Պրիւսէլի Ազատ Համալսարանին մէջ : Դասախօսութիւնը հրատարակուեցաւ Պէլժ *Լա Փանսէ* ամսաթերթին մէջ (1965, փետրուար) :

(**) Հանգանակ կոչած է Նիս ապրող ծերուկ մը իր մէկ գործը, որ ... Նիկիոյ Հանգանակը չէ անշուշտ, այլ մեզի խնդուք պատճառելու համար հրատարակուած բան մըն է ապահովաբար :

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀԵՐԸ

—o—

Որոնք ազատուեցին տարբեր պատճառներով: Կոմիտասը ազատուեց երաժշտասէր մի բարձրաստիճան թուրք անձնաւորութեան միջնորդութեամբ, բայց չունեցաւ աւելի լաւ ճակատագիր, քան իր տարաբախտ ընկերները: Նա Պոլիս վերադարձաւ խելագար վիճակում, փոխադրուեց հիւանդանոցից հիւանդանոց, ունեցաւ հոգեկան զարթնումի պահեր եւ աչքերը առյաւէտ փակեց քսան տարուայ ծանր տառապանքից յետոյ, Փարիզում : Միակ բախտաւորութիւնը եղաւ այն, որ ունեցաւ շիրիմ, դէթ մահից յետոյ տեղափոխուեց իր ժողովրդի ծոցը, թաղուեց սիրելի Հրազդանի ափին, հայ մտաւորականների պանթէոնում : Ու ամէն տարի թարմ ծաղիկներ են դրւում նրա շիրիմին, այդ յուշարձանի տակ պատկերացնելով նաեւ եղեռնի զոհ անշիրիմ այն զոհերին, որոնց ոսկորները Արաբիոյ տափաստաններում համբուրուեցին անապատային տաք խորշակի հետ :

Երջանիկ չեղան նաեւ այն սակաւաթիւ մտաւորականները, որոնց դուռը չրախեցին 1915 թ. Ապրիլ 11ի գիշերը եւ յետագայ օրերին: Նրանք էլ տառապեցին վերապրելով իրենց ժողովրդի ահաւոր ողբերգութիւնը, ընկան մելամաղձութեան մէջ, կորցրին հոգու հաւասարակշռութիւնը, տանջուեցին այն գիտակցութիւնից, թէ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ իրենց ընկերների հետ չէին. չէ՞ որ նրանք զոհուել էին իրենց ժողովրդին ծառայելու «անքաւելի յանցանքի» համար: Այդպէս տառապեց Հր. Ասատուրը, բազմակողմանի զարգացման տէր տաղանդաւոր մի բանասէր, թատերագէտ : Նա նոյնպէս ապրեց մօտ երկու տասնամեակ, բայց, Վ. Փափազեանի պատկերաւոր արտայայտութեամբ՝ ապրեց «ենթարկելով իրեն կամաւոր կալանքի ամենափոքրիկ սենեակներից մէկում իր տանը, որտեղից դուրս չելաւ՝ մինչեւ սեւազգեստ յուղարկաւորներ եկան ու նրան տարան, մերժելով ողջունել արեւի լոյսը, կրկնելով անընդհատ միշտ նոյն յանգերգը, «ինչու բոլորն ալ տարին, ինծի թողուցին ...»: Այդպէս ապրեց Հր. Ասատուրի կողակիցը՝ բանաստեղծուհի Սիպիլը : Այդպէս ապրեց Զիֆթէ Սարաֆը, իրեն մկրտելով մի նոր անունով՝ Յով. Ասպետ: «Միտմիտի մը արկածները» սքանչելի վէպը գրողը մըղուեց դէպի յուսահատութիւն ու յոռետեսութիւն, դարձաւ լռակեաց, հիւանդոտ մի հոգի, մի բարոյախօս, կեանքի վերջին օրերն անցկացնելով հայ որբերի շրջանում: Միք. Շամտանճեանը եղել էր Զանկըրիում, դէպի կառափնատ տարւող ամէն մի խմբի հետ հոգով սպանուել ու բզկտուել, բայց մարմնական ջարդի իր հերթը չհասաւ :

Երբ եկաւ Պոլիս, հոգով շատ աւելի մօտ էր անդրաշխարհին, քան կեանքին, բանակցում էր մահուան հետ, ստեղծելով մշուշապատ, ցուրտ ու անկենդան մի գրականութիւն, իր խմբագրած «Ոստան» պարբերականում եւ նրանցից դուրս, մինչեւ որ 1926 թ. հանգստացաւ նրա բորբոքուած ուղեղը :

Իրենց հոգեկան արիութիւնը կարողացան պահել քչերը : Դրանցից էին հրապարակախօս խմբագիր Արամ Անտոնեանը եւ մեծ երգիծաբան Երուանդ Օտեանը : Երկուսն էլ հասել էին մինչեւ Տէր Զօրի տօթակէզ վայրերը, երկուսն էլ ազատուել արտաքուստ զաւեշտական, խորքում ողբերգական հանգամանքներում : Մտաւորականներից շատերը գրի են առել աքսորի իրենց կեանքը եւ հրատարակել զինադադարից յետոյ : Ա. Անտոնեանը հրատարակեց «Այն սեւ օրերուն» յուշին գիրքը, Ե. Օտեանը՝ «Անիծեալ տարիներ», Միք. Շամտանճեանը՝ «Հայ մտքին հարկը եղեռնին», Սեբաստացի բանաստեղծ Կ. Գաբիկեանը՝ «Եղեռնապատումը», Գր. Պալաքեանը՝ «Հայ գողգոթան» երկհատոր ծաւալուն յուշագրութիւնը, որը ամէնից ամբողջական ու հաւաստի աղբիւրն է մնում հայ մտաւորականութեան սպանդի :

Ստեղծուեց ստուարածաւալ մի գրականութիւն՝ բազմաթիւ լեզուներով: Բայց ստեղծուեցին այդ մարտիրոսագրութեան պատմութեան առանձին դրուագները: Հայ պատմագրութեան խնդիրներից մէկն է՝ մեծ զգուշութեամբ եւ երկիւղածութեամբ հաւաքել գրաւոր այս վաւերագրերը, նրանցով կառուցել գիտական, ամբողջական մի հետազօտութիւն, որը եւ կը լինի իւրայատուկ պանթէոն հայ մտքի բոլոր անթաղ զոհերի: «պատմա – բանասիրական հանդէս»:

Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(10 եւ վերջ)

ՇԱՐԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ
ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ՊԵՐԼԻՆ, (Յառաջ). — Մայիս 11ի երեկոյին Ազնաւուր առաջին անգամ ըլլալով երգեց գերման լայն հասարակութեան առջեւ։

Արեւմտեան Պերլինի Փիլհարմոնիի նոր շէնքը, որ Փոցտամըրփլացի մօտերը աւերակներու պաշտպանին վրայ առջի տարի շինուեցաւ 85 միլիոն մարքի ծախքով, տիպար շէնք մըն է համերգներու եւ նուագահանդէսներու համար բեմական եւ ագուստիքի ամէն յարմարութիւններով։ Կ'առնէ 2200 հոգի։ Այս պատճառով, տոմսակներու մէկ մասը կը ծախուի նախապէս մեծ հաստատութիւններու, նաեւ պաշտօնեաներու եւ անոնց մերձաւորներու շրջանակին մէջ։ Այնպէս որ միշտ առաջուց ծախուած կ'ըլլան աժան տոմսերը, գիները 2 – 3 տոլար, իսկ սուղ տեղերու տոմսերը կը վերապահուին ներկայացման օրերուն։ Ազնաւուրի երգահանդէսին տոմսերը ամբողջապէս սպառած էին։ Հիւպատոսներ եւ ֆիլմի աստղեր, ինչպէս եւ հարիւրաւոր մարդիկ չեն կըրցած տոմսակ ճարել եւ վերջին պահուն յուսահատ տուն վերադարձած, ինչպէս կը հաստատէր ներքին պաշտօնեաներէն մէկը, ինծի ըսելով նաեւ, որ այսպէս բան չէր պատահած նոյնիսկ Գարայեանի նուագահանդէսներուն, որովհետեւ սուղնոց տոմսակներ միշտ կը գտնուէին դեռ։

Ազնաւուրի երգահանդէսը ծանուցուեցաւ չորս շաբաթ առաջ, եւ ամէն թերթ եւ պատկերազարդ շաբաթաթերթ գրեց իր մասին գովասանական ծանօթութիւններ տալով, մանաւանդ թէ հայ գաղթականի մը զաւակ ըլլալով ինքնաշխատութեան շնորհիւ առաջնակարգ երգահան մը դարձած է։ Պերլինի մէջ ամէնքը գիտէին արդէն թէ Հայ մըն է որ կուգայ իր երգահանդէսով այս քաղաքին երաժշտասէրները մագնիսացնելու։ Շատեր ծանօթ էին անոր արուեստին, երգապնակներու միջոցով, որոնցմէ մէկ քանին, գերմաներէն թարգմանուած եւ իր կողմէ երգուած ալ, ծախուած են այստեղ։ Շատեր գիտեն անոր երգերը, մասնաւորապէս «դուն ինքզինքդ ձգած ես» երգին գերմաներէնը։

Ազնաւուր սկսաւ խիստ 8.16 անցած եւ վերջացուց 10.16ին։ Երկու ժամէն զեղջենք քառորդ ժամ միջնարարի դադարը եւ քառորդ ժամը մը երկարատեւ ծափահարութիւնները, բայց դարձեալ կը գըտնենք որ անխոնջ երգող մըն է ան, որովհետեւ երբեք որեւէ յոգնութիւն չէր ցուցներ։ Եւ Գերմանացիները ըստ տեղական սովորութեան խնդրեցին կրկնել եւ յայտագրէն դուրս յաւելեալ երգ, անընդհատ ծափահարութիւններով, բայց Ազնաւուր 32 երգը բաւ համարեց սկըզբունքի տեսակէտով։

Ամէնքը գոհ էին։ Հակառակ անոր որ մեծամասնութիւնը ֆրանսերէնի նրբին ոճարանութիւններն ու սուրութիւնները չէր հասկնար, ներկաները սրտընդոստ ծափերով կը լեցնէին սրահը, մանաւանդ երբ իրենց ծանօթ երգի մը առաջին ձայները թաքթերը կը լսուէին չորս նուագածուներէն, մինչդեռ Ազնաւուր իր միքրոֆոնին միջոցով կը մագնիսանէր հանդիսականները, եւ կը կարծեմ նաեւ իր դերակատարումներով, որովհետեւ ոչ միայն երգիչ է ան, այլեւ դերասան։ Ընտիր մեկնիչ մը ֆրանսական շանսոնին, որ Գերմանիոյ մէջ ճանչցուած է իբր դժուար ճաշակելի երաժշտական սեռ մը։

Մինչ Ազնաւուր յուզմունքի թաշկինակը կը նետէ վարը նստող կնոջ մը, ծափեր կը թնդացնեն հսկայ շէնքը կամ սիրուն օրիորդ մը սպիտակ լիլակի փունջ մը կը նուիրէ իրեն՝ շնորհակալութեան համբոյրով մը համեմուած օրիորդին երեսին, Հայ մը կը խորհրդածէ իր տեսանկիւնէն թէ ի՛նչ է հայ ցեղին կարողութեան անեղծուածը։ Հայութիւնը փճացնել ուզողները չէ միայն, այլեւ շատ ազգեր Ազնաւուր մը չունին։

Եթէ օր մը ուրիշները մոռնան, մենք պիտի նորոգուինք միշտ յիշելով այս յաղթանակը Պերլինի Փիլհարմոնիին մէջ՝ յամին 1965։

×

Մամուլի ասուլիսէն լաւ տպաւորուած գերման թերթերը համակրանքով խօսեցան Ազնաւուրի եւ իր շանսոններուն մասին։ Գովեցին երգահանդէսի յաջողութիւնը անվերապահ։ Ազնաւուրը կոչեցին «շանսոնի Նափոլէոն» (Թելեկրաֆ), «Ֆըրանսայի գեսպան» (Մորկընփոստ), «Փոքրը Նափոլէոն» (Թակէսշփիրկըլ) եւն.։ Թերթերը տուին նաեւ ժամանման ատեն քաշուած լուսանկարներ եւ երգած ատեն բեմին վրայ իր միքրոֆոնով քաշուած զանազան պատկերներ։

«Յառաջ»ի կողմէ տեսակցելով, ներկայ եղայ նաեւ փորձին։ Նախ դաշնակը փորձեց անձամբ, երկրորդ իր ձայնը՝ տեղական միքրոֆոնով։ Տասը վայրկեան ետք որոշեց որ իր սեփական միքրոֆոնէն չի կրնար հրաժարիլ։ Հսկայական սրահին ագուստիքը կը փորձէ զանազան կողմերէ։ Ունի իրեն ընկերացող գործակատարներ, որոնք նոյնիսկ քանի մը բառ հայերէն սորված են, կը տեսնեն որ հայերէն կը խօսինք կը ցուցնեն, իրենց կարողութիւնը հայերէնի մէջ։ Վերջապէս կլիթառ նուագող սպանածին պատանին, որ Հայու կը նմանի, «դուն խենթ ես...» կ'ըսէ ու կը փախչի քովէս, սկսելու համար փորձերուն նուագածութիւնը։ Պ. Ղազարեան (որդին հանգուցեալ ծանօթ դերասան Ղազարեանի) Ազնաւուրի կողմէ կը ներկայացուի ինծի, որուն հետ նոյնպէս հայերէն կը խօսինք բեմին վրայ եւ շուրջը։ Ազնաւուր այլեւս իր սիրական միքրոն ձեռք կ'առնէ եւ կը զարմանամ որ բոլորովին նոր երգ մը կը փորձէ, զոր պատկերասփիւռի համար գործիքներով շուրջը կը դառնան երիզի վրայ կ'առնեն։ Ազնաւուր յոգնիլ չի գիտեր։ Փորձ մըն ալ, անգամ մըն ալ։ Բայց ահա մեզի կուգայ։ Գլանիկ մը, լուցկի մը։ Դարձեալ խօսք կը բանամ թէ իրա՞ւ է որ տը Կոլ ըսած է իրեն.— «Դուք աշխարհը գրաւեցիք», — Այո, կ'ըսէ Ազնաւուր։

— Ուրեմն ես ալ ձեզի տեղեկութիւն տամ որ դուք Պերլինը գրաւած էք հիմա, ներսէն ու դուրսէն։ Եթէ քանի մը օր ալ երգել ուզէիք ամբողջ սրահը ծախուած պիտի ըլլար. շատեր տխուր են, որ տոմսակ չեն կրցած գտնել։ Իսկ սինեմաներու ծրագրին վրայ սկսած են ձեր ֆիլմերը ներկայացնել։ Բայց քիչ մըն ալ դադար տուէք, ի՞նչ է այս վազքը, հանգիստ ըրէք։

— Հանգիստը ամառը կ'ընենք, կ'ըսէ այս յոգնիլ չգիտցող Հայը։

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Յունիս մէկին, Երեքշաբթի Փլէյէլ-Տըլփիւսի սրահին մէջ նուագահանդէս մը պիտի տայ Սոֆիայի երաժշտանոցի առաջին մրցանակաւոր եւ պուլկարական ազգ. երաժշտական մրցման պսակաւոր ջութակահար (ալթիստ) Յովհաննէս Անասթասեան։ Երաժշտական ուսումը կատարած է Սոֆիա եւ այնուհետեւ մաս կազմած է պուլկարական Ազգային համանուագային խումբին, նուագած է եւրոպական շատ մը երկիրներու մէջ։ Պուլկարական հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի տնօրէնութիւնը բարձր գնահատելով իր ձիրքերը, յաճախ տեղ տուած է իրեն իր յայտագիրներուն մէջ։ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան սան, 1963ին, եկած է Փարիզ կատարելագործելու համար իր արուեստը՝ Փրոֆ. Լէօն Փասքալի հսկողութեան տակ ու ներկայիս իբր այդ կ'աւարտէ նաեւ Փարիզի երաժշտանոցը։

Յունիս մէկի նուագահանդէսը կը խոստանայ լաւագոյնս գոհացնել արուեստի սիրահարներու բծախնդրութիւնը։ Արդարեւ, երիտասարդ արուեստագէտը ընտրած է դժուար եւ ինքնատիպ յայտագիր մը։ Պարթօքի եւ Ալան Յովհաննէսի քօնչերթօները լաւագոյն ապացոյցն են այս ուղղութեամբ։

×

Ի գնահատութիւն իր 35 տարուան երաժիշտի գործունէութեան եւ ֆրանսական երաժշտութեան տարածման աշխարհի մէջ, ֆրանսական կառավարութիւնը «Յառաջդիմութեան եւ քաջալերութեան վերմէյ կարգի» շքանշանը շնորհած է դաշնակահար Րաֆֆի Պետրոսեանի։

Այս շքանշանին արժանացողներն եղած են — Ալպէր Շվայցէր, Ժաքլին Օրիոլ, Մարսէլ Փանեոլ, Փօլ-Էմիլ Վիքթոր։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՊԱՆԴՈԿՆԵՐ

Երբ Երեւանը 100 – 150 հազար բնակիչ ունէր, շինուեցան առաջին պանդոկները՝ նախկին «Ինթուրիսթ»ը (այժմ «Երեւան») եւ «Սեւան»ը, որոնք երկար տարիներ բաւարարեցին քաղաքին պահանջները։ Բայց ժամանակը իր հրամայական պահանջները դրաւ, մեծցաւ մայրաքաղաքը եւ պանդոկներուն պէտքը։ Այս է պատճառը, որ այժմ աշխատանքներ կը տարուին հին պանդոկները մեծցնելու եւ արդիականացնելու ու միեւնոյն ատեն նոր պանդոկներ հիմնելու ուղղութեամբ։

«Սեւան»ը պիտի վերակառուցուի։ Աւելի յարմարաւէտ սենեակներ եւ յարակից բաժիններ պիտի ճոխացնեն պանդոկը։ Հին եւ նոր շէնքերը պիտի ունենան ութ հարիւրի մօտ անկողիններ։

Սայաթ-Նովայի պողոտային վրայ շինուող «Անի» պանդոկը պիտի ունենայ նաեւ վարսավիրանոցներ, ընդունելութեան եւ տօնախմբութեան սրահներ, շարժանկարի սրահ, իսկ տանիքին վրայ՝ լողալու աւազան եւ սոլարիւմ։

«Անի»ն պիտի ունենայ 378 առաջնակարգ սենեակներ։

«Դուին» պիտի կոչուի Պարոնեան փողոցի վրայ շինուող 15 յարկանի նոր պանդոկը, որ պիտի ունենայ հինգ հարիւր տեղ։ Ուրիշ պանդոկ մը, այս անգամ Թամանեան փողոցին մէկ անկիւնը, պիտի ունենայ 15 յարկ եւ հինգ հարիւր տեղ։

Տասնեւմէկ յարկանի պանդոկ մըն ալ պիտի կարենայ ընդունիլ հինգ հարիւր զբօսաշրջիկ։

Առաջին անգամ ըլլալով, Երեւանէն քիչ մը հեռու, Սեւան տանող ճամբուն եզերքը պիտի շինուի «մօթէլ» մը, երեք հեկտար տարածութեան վրայ։ Այս պանդոկը պիտի ունենայ արուեստական լիճ մը, հինգ հազար քառակուսի մեթր մակերեսով, շարժանկարի սրահ մը՝ 150 հոգիի համար, ինքնաշարժներու փարք մը՝ հինգ հարիւր տեղով եւայլն։

ՀԱՄԱԶԱՍՊ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Փետրուար հինգին, Բիւրականի մէջ թաղումը կատարուած է Փրոֆ. Համազասպ Համբարձումեանի։

Մեռաւ 85 տարեկանին։

Հմուտ էր քանի մը հին ու նոր լեզուներու։ Հայացուած է Հոմերոսի գործերը։ Ունի հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը — «Մտորումներ Հոմերոսի մասին»։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (239)

ԷԿԵՐԻ ** ** ԱՍՏՂԵՐԸ

Հեկեթիւշ ալ չխօսեցաւ. ինքն ալ երկընցաւ անկողնին վրայ։ Բերդին մէջ ուրիշ բան չէր լսուեր եթէ ոչ պահակներու միապաղաղ քալուածքը ու հեռաւոր մուրճի հարուածներ — մէկը երկաթով երկաթ կը ծեծէր — ու դեռ աղօրիքի մը մեղմ աղմուկը ու ձիուն թնդացող քալուածքը աղօրիքին շուրջ։

×

Յաջորդ առաւօտ թնդանօթները լուռ մնացին, սակայն խրամներու ետեւ թըրքական բանակը կը գեռար։

— Թուրքերը նորէն նամակ կը գրեն, — ըսաւ Տոպօ։

Տոպօ ձեռքին մէջ սպիտակ թուղթ մը ունէր։ Հաւաքուելու նշանը հնչեցնել տըւաւ։ Երկու վայրկեան չանցած հանդիսընող զինուորները եկան զինուորական կարգով շարուեցան դիմացը։ Շատեր փաթթուած գլուխով, մէկ աչքը կապած, ձեռքերնին կապած, սակայն զըւարթ էին ամէնքը։

Տոպօ խօսիլ սկսաւ։

— Կտրիճներ... ձեզ գովելու համար կանչեցի հոս։ Բերդին դէմ եղած առաջին յարձակումը իսկապէս հունգարացի զինուորի արժանավայել կերպով ետ մըղեցիք։ Ձեր մէջ մէկ հոգի ալ վատ չըգտնուեցաւ։ Արժանի էք քաջ անունին։ Թուրքերուն ասկից մաքրուելէն վերջ՝ ես ինքս երթամ թագաւորին ձեզի համար վարձատրութիւն ուզելու։

Բայց մինչեւ որ այդ բանը կարենամ ընել՝ յատկապէս կ'ուզենք պատուել այդ քաջերը որոնք արհամարհելով կեանքի վտանգը փայլեցան յարձակումը ետ մղելու ժամանակ։ Թող առաջ անցնին Ստեփան Պաքոչայի, Լատիսլաւ Թէօրէօք, Անտոն Քոմլոշի, Ստանիսլաւ Շոնցի։

Չորս կտրիճները դէմ առաջ անցնելով կեցան Տոպոյին առջեւ. չորսին գլուխներն ալ կապուած էին։

Տոպօ շարունակեց.

— Արտաքին բերդին պարիսպին վրայ թշնամին ելաւ ու իր առաջին դրօշը տընկեց։ Ստեփան Պաքոչայի, պարզ զինուոր, մինակը խոյացաւ ենիչէրիներու զանգին վրայ։ Դրօշը խլեց թուրքին ձեռքէն ու վար նետեց։ Մինչեւ որ կարենամ իր անունը թագաւորին առջեւ պարզել՝ տասնապետի աստիճան կուտամ ու յիսուն արծաթ եւ ձեռք մը նոր հագուստ պիտի ըլլայ իր վարձատրութիւնը։

Հաշուակալ Շուքան կտրիճի ափերուն մէջ հաշուեց յիսուն արծաթը, մինչ բերդինները կեցցէներով ողջունեցին զինքը։

Տոպօ շարունակեց.

— Բերդին դրօշը պարիսպի կտորով մը միասին ինկաւ Թուրքերու մէջ։ Լատիսլաւ Թէօրէօք մինակը պատառուածքէն դուրս նետուեցաւ, ու հազար վտանգներէ անցնելով վերադարձուց դրօշը։ Մինչեւ որ թագաւորէն վարձատրութիւն կարենայ ընդունիլ՝ բերդի դրամէն պիտի ստանայ մէկ փիորին ու ձեռք մը հագուստ։

Կտրիճը յաղթական նայուածք մը տըւաւ կեցցէ պոռացողներուն. Շուքան ափերուն մէջ հաշուեց վարձատրութիւնը։ Տոպօ շարունակեց.

— Հին դրան քով ալ դրօշ մը բարձրացուցին Թուրքերը. Անտոն Քոմլոշի պարիսպին վրայ խոյացաւ ու Թուրքին աջ ձեռքով միասին կտրեց ու վար նետեց։ Մինչեւ որ թագաւորէն վարձատրութիւն հասնի՝ երկու փիորին ու ձեռք մը հագուստ է վարձատրութիւնը։

Կը մնար չորրորդ կտրիճը։

— Ստանիսլաւ Շոնցի, — շարունակեց Տոպօ, — երբ պարիսպին լեցուածքը փլաւ ու հարիւրաւոր Թուրքեր կ'ուզէին ներս խուժել, դուն մինակդ հոն նետուեցար, առանց նայելու թէ քանի հոգի են եկողները եւ աջ ու ձախ տապալեցիր ներս խուժողները, մինչեւ որ օգնութիւն հասաւ։ Բացի թագաւորին տալիքէն՝ վարձքդ առ այժմ երկու կանգուն զգեստցու կտաւ եւ մէկ փիորին է (*)։

Ու Տոպօ դեռ այսպէս շարունակեց.

— Վարձատրութիւնը ոչ թէ ձեր քաջութեան վրայ չափեցի, այլ միայն բերդի քսակին։

ԿԵԶԱ ԿԱՐՏՈՆԻ

(Շար.)

(*) Նոյն ժամանակները զգեստուին գինը շատ սուղ էր, ու միայն Վիէննայէն կարելի էր բերել տալ։ Զինուորները համազգեստ չէին կրեր։ Ձեռք մը կտաւէ հագուստ ամբողջ մարդու մը կեանքին կը բաւէր։ Իսկ դրամի մասին, նկատի պէտք է առնել որ Տոպոյի բերդակալութեան տարեկան ռոճիկը վեց հարիւր փիորին էր։ Յովհաննէս Շուքանինը 50, իսկ Բաղտասար գրագիրինը 30 փիորին։ Տոպոյի խոհարարը 10, իսկ պարտիզպանը 6 փիորին կ'առնէր ամբողջ տարուան մը համար։ Տոպոյին *բերդին դրամ* կոչածը՝ իր անհատական դրամն էր։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Կը յիշեցնենք մեր բաժանորդներուն թէ հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է անպայման ղրկել հին հասցէն եւ՝ 3 ֆր., վերջնական փոփոխութեան պարագային եւ 5 ֆրանք առժամեայ կամ արձակուրդի փոփոխութեան պարագային :

Վերոյիշեալ պայմանները չլրացնող դիմումները նկատի չեն առնուիր :

Շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ, ՎԱԼԱՆՍ

Հայ Առաք. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութիւնը Վալանսի եւ շրջակայից իր բոլոր անդամները կը հրաւիրէ ընդհ. ժողովի, Յունիս 3ին, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8·30-ին Ֆուայէ տը լա Սալ տէ Ֆէթ :

Օրակարգ.— Ա) Բարոյական զեկուցում, Բ) Նիւթական զեկուցում, Գ) Հոգաբարձութեան ընտրութիւն :

Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի :

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Այս Երեքշաբթի իրիկուն ժամը 20·30-ին, սինեմա Լը Տօֆէն, 65պիս, Րիւ Լաֆայէթ (մեթրօ Քատէ) :

Կը ներկայացուի Երեւանի մէջ պատրաստուած՝

ՍԻՐՏԸ ԵՐԳՈՒՄ Է

եւ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Տոմսերու համար (գին 3 եւ 5 ֆր.) :

Դիմել Զ. Զաքմըչեանի, 22 Րիւ Ռիշէ, Օ. Պօյաճեան 83 Րիւ տ'Ապուքիռ, Մասիս նպարավաճառատուն, 21 Րիւ Սօլնիէ, Մարգարեան 32 Րիւ տը Թրէվիզ :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ադամ Գութնուեան, Եոզղատի Մեծ Զաթէն կը փնտռէ իր քոյրը Եւան զոր կորսնցուցած է տարագրութեան ընթացքին Կեսարիոյ շրջանը : Հօր անուն՝ Կարօ, մօր անուն Զարդար : Մեծ հօր անուն Սարգիս : Ընտանիքը կը յիշուի նաեւ Չեմպերեկենք մականունով : Գիտցողներէ կը խնդրուի տեղեկացնել՝

Տեղեկացնողին հազար նոր ֆր. նուէր :

ATAM KOUTNOUYAN
81, Cité C.T.A. à Vaulx-en-Velin (Rhône)
FRANCE

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէն արտատպել :

Հ. Յ. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. կոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Չորեքշաբթի ժամը 20·30ին, սովորական հաւաքատեղին : Կը հրաւիրուի Նոր Սերունդի վարչութիւնը :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Սեւրանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկ. Աննիկ Գէորգեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Մ. Փափազեանէ քսան ֆր. իրենց սիրեցեալ քրոջ եւ մօրաքրոջ Մառի Շաքէրի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ :

×

Սէնթ Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ Թաղ. խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները (փոխան ծաղկեպսակի) Ողբ. Տիկին Եղսայ Մատադեանի (ծնեալ Քէլիշեան) մահուան տխուր առիթով :

Ս. Եկեղեցւոյ կը նուիրեն .—

Տէր եւ Տիկին Յ. Մատադեան յիսուն ֆրանք, (եղբարք) Մ. և Յ. Քէլիշեան 40, Պ. Պ. Գ. Պճընեան, Յ. Պճընեան, Ս. Թադուշեան, Տիկ. Ե. Թադուշեան, Ս. Քէլիշեան տասնական, Տէր եւ Տիկ. Մ. Անտիկեան 15, Տէր եւ Տիկին Պ. Պօղոսեան քսան : Թաղականութիւնս իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հանգուցեալի բոլոր ընտանեկան պարագաներուն :

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՍԿԻ ՇՔԱՆՇԱՆ
Modèle Deposé
Թանկագին ու Մնայուն
Ամէնէն Սիրուն Նուէրը

Պարզ ձեւ՝ 200 Ֆ. | Շրջանակով 300 Ֆ.

Գնելու համար դիմել՝
EDOUARD KHEDERIAN
66, Rue Lafayette,
PARIS (9e)
Tél. : PRO. 11-63
Expédition contre-remboursement

IMPRIMERIE SPÉCIALE
DU JOURNAL « HARATCH »
32, Rue de Trévise, PARIS (9e)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

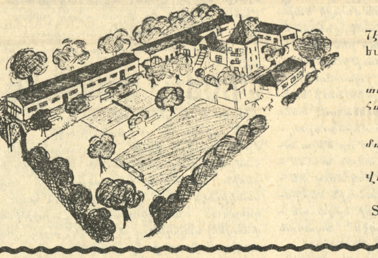
Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «Փոթորիկ» խումբին կողմէ, այս Չորեքշաբթի, Մըշակոյթի Տան մէջ : (Ցուցադրութիւնը կը կատարէ Գեղամ Պօյաճեան) : Ֆրանսերէն կը խօսի ԸՆԿ. ՀՐԱՅՐ ԹՈՐՈՍԵԱՆ :

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները, համակիրներն ու Նոր Սերնդականները :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Մարսէյլ քաղաքին վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները այս Երկուշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Ահարոնեան Ակումբը 26 Րիւ տէ Քոնվալէսան : Խիստ կարեւոր օրակարգ :

ՖՈՅԻ ԲԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐԸ — 20ՐԴ ՏԱՐԻ

Ա. Շրջան 5 – 31 Յուլիս, 7էն 15 տարեկան մանչերու եւ աղջիկներու համար :

Բ. Շրջան, 2 – 15 Օգոստոս, 14էն վեր եղողներուն համար :

Արձանագրութեան համար դիմել

ԺԷՕՆԷՍ Է ԱՔՍԻՈՆԻ
Վեր. Յ. Հէլվաճեանի,
6, Place de la Rotonde
St.-Jérôme - Marseille 13
Tél. : 62-85-10

OUVERT TOUS LES JOURS

SIRDAR-GRILL

50, Champs-Elysées — Paris (8e)
Sous-sol : **SNACK - TEA ROOM**
Rez-de-chaussée : **CAFETERIA**

Entresol : RESTAURANT-GRILL

NOS SPÉCIALITÉS RUSSES, ORIENTALES ET FRANÇAISES
— VUE PANORAMIQUE SUR LES CHAMPS-ELYSÉES —
SERVICE AIMABLE ET RAPIDE

Notre excellent menu à 29 F. (boisson comprise)

Après 20 h. DINERS-SOUPERS aux chandelles et en musique
Avec les « ARMENOFF »
dirigés par NOEL DJARBIKIAN (d'Erévan)
leurs répertoires folkloriques arménien, oriental, russe, tzigane et israélite

Réservations : 225 - 39 -69 ou 225 - 38 - 60

OUVERT JUSQU'A 2 H. DU MATIN

ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՀԱՐԱՒ

Կազմակերպուած
OFFICE DE VOYAGES LAFAYETTE գործակալութեան կողմէ
18, Rue Bleue, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 91-09

«15 ՕՐ»

1.— 12 օր Հայաստան, 3 օր Մոսկուա

Մեկնում՝ Յուլիս 16ին, Պուրժէի օդակայանէն ժամը 12·30ին, ժամանում Մոսկուա ժամը 18ին :

Վերադարձ.— Յուլիս 30ին, ժամանում Պուրժէ 10·30ին

ԳԻՆ 1950 ՖՐԱՆՔ

2րդ ճամբորդութիւն

Վայելել Հայաստանի «Ոսկի Աշունը» մասնակցիլ, Վազգէն Կաթողիկոսի գահակալութեան 10րդ տարեդարձին (3 Հոկտեմբեր) շքեղ տօնակատարութեան են : .

24 ՕՐ

17 օր Հայաստան, 2 օր Վրաստան (Թիֆլիս), 2 օր Լենինկրատ եւ 3 օր Մոսկուա, Թուպոլեւ 104ով :

ԳԻՆ 2370 ՖՐԱՆՔ

Մեկնում.— Սեպտեմբեր 29ին Պուրժէի օդակայանէն, ժամը 12·30ին, ժամանում Մոսկուա ժամը 18ին :

Վերադարձ.— Հոկտեմբեր 22ին Պուրժէ

Արձանագրութեան պայմաններու համար դիմել՝

ՓԱՐԻԶ.— Գործակալութեան՝

OFFICE DE VOYAGES LAFAYETTE
18, Rue Bleue, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 91-09

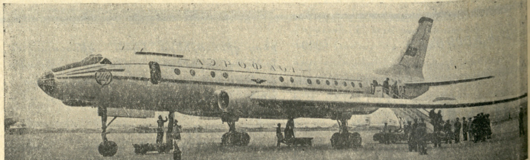
ԳԷՈՐԳ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆԻ
35, Rue de Trévise, PARIS (9e) — Tél. : PRO. 07-25

ՀԱՅԿ ԱՂԱՊԷԿԵԱՆԻ
8, Rue Alfred Bruneau, PARIS (16e) — Tél. : JAS. 19-93

ԼԻՈՆ.— Ճ. ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ,
3, Ave. Grande Bretagne — 20, Rue Villeroy

ՄԱՐՍԷՅԼ.— ՎԱՀՐԱՄ ԹՕՐԱՄԱՆԵԱՆԻ, 26, Bld. Garibaldi, MARSEILLE

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ	ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ — ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ —	4 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

AEROFLOT SUR TU 114 A REACTEUR

ՓԱՐԻԶ - ՄՈՍԿՈՒԱ - ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՑ ԺԱՄԷՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Մասնաւոր վարձուած օդանաւով

Ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի, Պր. ԼԵՒՈՆ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ եւ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԼՈՅՍ ԸՆԿ. կողմէ աջակցութեամբ Աէռոֆլոթի Թիւ 114 օդանաւին

Մեկնում Յուլիս 30ին վերադարձ Օգոստոս 23ին

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱԿ ՄԵՐ ԽՈՒՄԲՆ Է ՈՐ ՁԵԶ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ

21 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ

Արձանագրուեցէք այժմէն : Նուազագոյն ծախքով եւ ընկերական հաճելի ու հանգստաւէտ հայրենիք այցելութեան միակ ապահով եւ վստահելի միջոցը :

Օդային ճամբորդութիւն, պանդոկ, ճաշ, պտոյտ եւ այցելութիւն

ՄԷԿ ԳԻՆ 2650 ՖՐ. ՄԱՐԴ ԳԼՈՒԽ

Ամէն տեղեկութեանց համար անցագիր, սօֆ-քոնտիւ, վիզա եւայլն, դիմել կազմակերպիչներուն

Mr. ANDONIAN LEON, 17, Ave. des Acacias, CLAMART (Seine) — Tél. 642-58-39

Մարսէյլի շրջանին համար դիմել

Mr. ALEXANIAN, 18 Rue d'Aix, MARSEILLE 1er — Téléphone : 20-63-43